

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

MUT‘A NİKÂHI İLE İLGİLİ HADİSLERİN TAHRİC VE TENKİDİ

AHMET DEMİRER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

MUT‘A NİKÂHI İLE İLGİLİ HADİSLERİN TAHRİC VE TENKİDİ

AHMET DEMİRER

Danışman: Prof. Dr. Ali Osman ATEŞ
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Muhammet YILMAZ
Jüri Üyesi: Prof. Dr. Bilal SAKLAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2019

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Ali Osman ATEŞ
(Danışman)

Üye: Prof. Dr. Muhammet YILMAZ

Üye: Prof. Dr. Bilal SAKLAN

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

.../.../2019

Prof. Dr. Serap ÇABUK
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,
bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. / / 2019

Ahmet DEMİRER

ÖZET

MUT‘A NİKÂHI İLE İLGİLİ HADİSLERİN TAHRİC VE TENKİDİ

AHMET DEMİRER

Yüksek Lisans, Temel İslâm Bilimler Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Ali Osman ATEŞ

Ocak 2019, 297 sayfa

Mut‘a nikâhı uygulaması bir câhiliye âdetidir. İslâm’ın gelişiyle beraber tüm câhiliye uygulamalarında olduğu gibi, mut‘a nikâhı uygulaması da yasaklanmıştır. Vârid olan rivâyetlerden anladığımız kadarıyla, sefer zamanı eşlerden ayrı geçen uzun zaman dilimlerinde, Rasûlullah’a (a.s) başvuran kimi genç sahabîlerin, zarûret gereği mut‘a yapma isteklerine kısa bir zaman için ruhsat verilmiş ve hemen akabinde kıyâmete kadar haram kılınmıştır.

İslâm ümmetinin, Şia’nın Ca‘feriye kolu hariç tamamı, yasaklandığı bilgisi kendilerine ulaştıktan sonra bu uygulamayı terk etmişlerdir. Mut‘a uygulamasını rivâyetle ortaya çıkan ruhsata değil de âyete dayandıran Ca‘ferîler, âyeti nesh eden başka bir âyetin gelmediğini iddia etmişler, konuyla alakalı olarak ta sadece ehl-i beyt tarikiyle gelen hadîsleri dikkate alarak mut‘a nikâhının ümmet için rahmet olduğu tezini savunmuşlardır.

Hem mut‘a ile alakalı gelen hadisleri rivâyet tekniği açısından ele alıp incelemek, hem de mut‘anın mubahlığına delil kabul edilen Nisa 4/24. Âyeti merkeze alarak tezimizi hazırlamaya çalıştık. Çalışmayı yaparken nikâh, câhiliyede nikâh çeşitleri, sünnî kaynaklarda mut‘a ile alakalı vârid olan hadisler ve tahrir ve tenkidi incelememizin kapsamını oluşturdu.

Sonuç bölümünde ise, mut‘anın nesh olan bir câhiliye âdeti olduğu ve müslümanlar arasında, kitap ve sünnet çerçevesinde haram olduğunun -Şia hariç- kabul edildiği vurgulanmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Nikâh, mut‘a nikâhı, hadîs, tahrir.

ABSTRACT**ELICIT AND CRITICISM OF HADITHS ABOUT MUT'A MARRIAGE****AHMET DEMİRER****Master Thesis, Department of Basic Islamic Sciences****Supervisor: Prof. Dr. Ali Osman ATEŞ****January 2019, 297 pages**

Mut'a marriage is a custom of illiteration period. Just like all other illiteration customs, Mut'a marriage is banned with the born of Islam. As long as we understand from the rumors that are reported in the long periods of war times some of the Prophet Mohammad's young companion, which are away from their families, are licensed for Mut'a for a very short period of time and then it's strictly banned till doomsday.

All of the Islamic Ummah, except the Shia's Jafariya, had abandoned this practice after the information they were forbidden reached them. Jafari's who based Mut'a marriage not to permission from rumor but verse from Qoran claimed that no other verse is reached to cancel the verse. They defended the theory that Mut'a is a mercy upon ummah and cared about only hadiths from the ahl al bayt chain.

We tried to examine the hadiths related to mut'a in terms of the narration technique and to prepare the thesis by taking the quote of Nisa 4/24, which is accepted as evidence for forbiddance of Mut'a. Marriage, forms of marriage in illiteration period, hadiths about Mut'a that are reported in sunni sources and their tahrec and criticism created the whole of study.

In the conclusion part, it's claimed that Mut'a is a tradition of illiteration era people and regarded as haram among Muslims, with the order of Qoran and Sunnah, except for Shia.

Keywords: Marriage, Mut'a marriage, hadith, tahrec.

ÖN SÖZ

İnsanoğlu dünya hayatını idame ettirmek için diğer insanlara ihtiyaç duyar. İnsanın kendisi dışında insanlarla ünsiyet kurma ve birlikte çalışma alanları oluşturması tabiatı gereğidir. Bütün birlikteliklerde işlerin muntazam ve sürekli olması için bir nizama dayanması gerekmektedir. Bu da hedefe varmak için oluşturulan usul kurallarına riâyetten geçer. “Usulsüzlük vusûlsüzlüktür” sözü de tam olarak bunu anlatmaktadır. Kuralı belli olmayan ve dayanağı meşrû kabul edilmeyen her şey hüsrân ile neticelenmeye mahkûmdur. Toplumun çekirdeği kabul edilen aile, mutlu yuvanın temelini oluşturur. Aile olabilmek için de, yaratanın sınırlarını çizdiği dâimî bir nikâhla evlilikler gerçekleştirilerek yuvaların kurulması gerekir. Babası belli olmayan nesillerin artması, toplumun temelini sarsılması demektir. Mut’a nikâhı denilen uygulamada, toplumu sarsacak her türlü zillet ve bilinmezlikler mevcuttur.

İslâm’ın ilk yıllarında zarûreten sınırlı bir şekilde hakkında ruhsat verildiği ifade edilen mut’a nikâhının, yapılması yasaklanmış olmasına rağmen bir kısım müslümanlar tarafından hâlâ yapılıyor olması, bu işi mubah görenlerin delillerinin ne olduğunu ve sağlamlığını araştırmayı zarûrî kılmaktadır. Hakkında fıkıh, tefsir ve tarih kitaplarında bilgiler bulabileceğimiz mut’a nikâhı, adına müstakil eserler de yazılan bir konudur. Mut’a nikâhı ile ilgili bilgi verilen her yerde âyet ve hadislere başvurularak izahlar getirildiğini görmekteyiz. Biz de bu izahlardan yararlanmaya çalıştık.

Şi’a’nın, mut’anın varlığına dair delil olarak ileri sürdüğü âyetteki (Nisa 4/24) *أَجُور* kelimesi, kendileri dışındaki müslümanlar tarafından sahîh bir nikâhta olması gereken “mehir” anlamında anlaşılmıştır. Şii’ler, konuya delil saydıkları âyeti, nesh eden başka bir âyetin olmadığına inanmaktadırlar. Mut’ayı yasaklayan sahîh bir hadîsin söz konusu olmadığını dile getirmektedirler. Delil kabul edilen âyetin varlığı da -sübut açısından- inkâr edilemeyeceğinden, mut’a için bir engelin olmadığı, hatta engellemeye çalışmanın Kur’an’ın ruhuna aykırı olacağı kanaatindedirler.

Hem Nisa 4/24 hem de mut’a bağlamında nesh eden olarak kabul edilen diğer âyetleri tefsir, siyer ve megâzî kitaplarından istifade ederek -konunun anlaşılması adına- tahlil etmeye çalıştık. Mut’a nikâhı ile alakalı vârid olan hadislerin tahrîc ve tenkidini yapmaya çalıştık.

Yaptığım bu çalışma sürecinde beni destekleyen ve araştırmamın sonuçlanmasında büyük katkıları bulunan danışman hocam Prof. Dr. Ali Osman

ATEŞ'e, süreç boyunca görüşlerini aldığım Prof. Dr. Muhammet YILMAZ ve Prof. Dr. Bekir TATLI'ya, çalışma süresince yanımda olan ve desteklerini esirgemeyen aileme teşekkür ederim.

Ahmet DEMİRER

Adana/2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	xii
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xv

GİRİŞ

1. Konunun Önemi Ve Amacı	1
2. Konunun Kapsamı	2
3. Araştırmanın Metodu	3

BÖLÜM I

NİKÂH KAVRAMI VE İSLÂM ÖNCESİ DÖNEMDE NİKÂH

1.1. Nikâh Kavramı.....	4
1.1.1. Evliliğin Hikmeti	6
1.1.2. Evliliğin Meşrûiyetinin Delilleri	8
1.1.2.1. Kur'an'dan Deliller	8
1.1.2.2. Sünnetten Deliller	9
1.1.3. Evlenmenin Hükmü	10
1.2. İslâm Öncesi Mekke'de Nikâh Çeşitleri	12
1.2.1. Muhâdene (Arkadaş-Dost)	16
1.2.2. Nikâhu'd-Dayzen	16
1.2.3. Şiğâr Nikâhı.....	17
1.2.4. Bedel Nikâhı.....	18
1.2.5. Nikâhu'l-Müsebbiyât (Esirlerin Nikâhı)	19
1.2.6. Zina	20
1.2.7. Mut'a Nikâhı- Süreli Evlilik.....	22
1.3. Câhiliye Dönemi Nikâhlarının Haramlığı.....	22

BÖLÜM II

MUT‘A NİKÂHI

2.1. Mut‘a Kavramı.....	28
2.2. Mut‘a Nîkâhının Tarihçesi.....	31
2.2.1. Câhiliye Dönemi.....	31
2.2.2. Rasûlullah (a.s) Dönemi.....	32
2.2.3. Mezheblere Göre Mut‘a.....	34
2.2.3.1. Hanefî Fıkhdında Mut‘a.....	34
2.2.3.2. Mâlikî Fıkhdında Mut‘a.....	42
2.2.3.3. Şafî‘î Fıkhdında Mut‘a.....	44
2.2.3.4. Hanbelî Fıkhdında Mut‘a.....	46
2.2.4. Değerlendirme.....	48

BÖLÜM III

MUT‘A NİKÂHI İLE İLGİLİ HADİSLER

3.1. Mut‘a Nîkâhına İzin Verildiğini İfade Eden Hadisler.....	50
3.1.1. Abdullah b. Mes‘ûd Hadîsi.....	51
3.1.2. Ebû Zerr el-Gıfârî Hadîsi.....	54
3.1.2.1. Ebû Zerr Hadîsi Abdurrahman b. el-Esved Tarîkı.....	55
3.1.2.2. Ebû Zerr Hadîsi Leys b. Ebî Süleym Tarîkı.....	56
3.1.3. Ebû Sa‘îd el-Hudrî Hadîsi.....	57
3.1.4. Abdullah b. Abbâs Hadîsi.....	59
3.1.4.1. Abdullah b. Abbâs Hadîsi Ebû Cemre Tarîkı.....	60
3.1.4.2. Abdullah b. Abbâs Hadîsi Muhammed b. Ka‘b Tarîkı.....	61
3.1.4.3. Abdullah b. Abbâs Hadîsi İbn Cüreyc Tarîkı.....	63
3.1.4.4. Abdullah b. Abbâs Hadîsi Saîd b. Cübeyr Tarîkı.....	65
3.1.4.5. Abdullah b. Abbâs Hadîsi Ebû Nadra Tarîkı.....	68
3.1.4.6. Abdullah b. Abbâs Hadîsi Urve b. Zübeyr Tarîkı.....	70
3.1.4.7. Abdullah b. Abbâs Hadîsi Tâvûs Tarîkı.....	71
3.1.4.8. Abdullah b. Abbâs Hadîsi Ma‘mer b. Râşid Tarîkı.....	73
3.1.5. Câbir b. Abdillâh Hadîsi.....	74
3.1.5.1. Câbir b. Abdillâh Hadîsi İbn Cüreyc Tarîkı.....	75

3.1.5.2. Câbir b. Abdillâh Hadîsi Ebû Nadra Tarîkı.....	76
3.1.6. Seleme b. Ekva' Hadîsi	78
3.1.7. Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. Ekva' Hadîsi.....	81
3.1.7.1. Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. Ekva' Hadîsi Süfyan Tarîkı	81
3.1.7.2. Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. Ekva' Hadîsi Şu'be Tarîkı	82
3.1.7.3. Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. Ekva' Hadîsi İbn Cüreyc Tarîkı.....	83
3.1.7.4. Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. Ekva' Hadîsi Ravh Tarîkı	84
3.1.8. Esmâ bnt Ebî Bekr Hadîsi	86
3.1.9. Sehl b. Sa'd Hadîsi	87
3.1.10. Hasanü'l-Basrî / Hasan b. Yesâr Hadîsi	89
3.1.11. İbn Tâvûs (Abdullah b. Tâvûs) Hadîsi	91
3.2. Mut'a Nikâhının Yasaklığını İfade Eden Hadisler	92
3.2.1. Ömer b. el-Hattâb Hadîsi.....	92
3.2.1.1. Ömer b. el-Hattâb Hadîsi İbn Ömer Rivâyeti	92
3.2.1.2. Ömer b. el-Hattâb Hadîsi Urve b. Zübeyr Tarîkı	97
3.2.1.3. Ömer b. el-Hattâb Hadîsi Ebû Saîd el-Hudrî Tarîkı.....	97
3.2.1.4. Ömer b. el-Hattâb Hadîsi Ebû Kılâbe Tarîkı.....	99
3.2.2. Ali b. Ebî Tâlib Hadîsi	102
3.2.3. Sebre b. Ma'bed el-Cühenî Hadîsi Hadîsi.....	108
3.2.3.1. Sebre b. Ma'bed Hadîsi Umâre b. Gazîyye Tarîkı	109
3.2.3.2. Sebre b. Ma'bed Hadîsi Leys Tarîkı	111
3.2.3.3. Sebre b. Ma'bed Hadîsi Abdulaziz b. Ömer Tarîkı.....	113
3.2.3.4. Sebre b. Ma'bed Hadîsi Abdulmelik b. Rebî' Tarîkı	115
3.2.3.5. Sebre b. Ma'bed Hadîsi Zührî Tarîkı	117
3.2.3.6. Sebre b. Ma'bed Hadîsi Ömer b. Abdilaziz Tarîkı	119
3.2.4. Abdullah b. Ömer Hadîsi.....	126
3.2.5. Abdullah b. Zübeyr Hadîsi	131
3.2.6. Ka'b b. Mâlik Hadîsi	134
3.2.7. Ebû Hüreyre Hadîsi	135
3.2.8. Sa'îd b. el-Müseyyeb Hadîsi	137
3.2.9. Enes b. Mâlik Hadîsi	139
3.2.10. Ebû Sa'lebe el-Huşenî Hadîsi.....	141
3.2.11. Huzeyfe b. el-Yemân Hadîsi	143
3.2.12. Sa'lebe b. el-Hakem Hadîsi.....	144

3.2.13. Hâris b. Gâziyye Hadîsi.....	145
3.2.14. Âişe bnt. Ebî Bekr Hadîsi.....	146
3.2.15. Zeyd b. Hâlid el-Cühenî Hadîsi.....	147
3.2.16. Urve b. Zübeyr Hadîsi.....	149
3.2.17. Rebî' b. Sebre Hadîsi.....	151
3.2.18. Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr Hadîsi	152
3.2.19. Mekhûl b. Ebî Müslim eş-Şâmî Hadîsi	153
3.2.20. Câbir b. Yezîd el-Cu'fî Hadîsi	155
3.2.21. Ca'fer b. Muhammed Hadîsi.....	156
3.2.22. Abdullah b. Sa'îd b. Ebî Sa'îd Keysân el-Makbûrî Hadîsi	157
3.2.23. Muhammed b. Şihâb ez-Zührî Hadîsi	158
3.2.24. Mâlik b. Enes Hadîsi	160

SONUÇ

1. Sonuç.....	162
---------------	-----

KAYNAKÇA	176
-----------------------	------------

EKLER.....	191
-------------------	------------

1-Râvî İsnad Zinciri Ekleri	191
-----------------------------------	-----

2-Râvî İsnad Şeması Ekleri.....	233
---------------------------------	-----

3-Rivâyetlerin Kaynaklarda Geçen Metinleri.....	280
---	-----

ÖZGEÇMİŞ	300
-----------------------	------------

KISALTMALAR

(a.s.)	: Aleyhi's-Selâm
b.	: İbn
bkz.	: bakınız
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
fhr	: Fihristi hazırlayan
h.	: Hicrî
Hn.	: Hadîs numarası
Hz.	: Hazreti
hızr.	: Hazırlayan
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı
İSAM	: İslâm Araştırmaları Merkezi
m.	: Mîlâdî
no.	: Numara
nşr.	: Neşreden
(r.a.)	: Radiyellâhü anhü
s.	: Sayfa
thk.	: Tahkîk eden
tlk.	: Ta'lik
trc.	: Tercüme eden
ty.	: Tarih yok
v.	: Vefatı
yy.	: Yayın yeri yok

GİRİŞ

1. Konunun Önemi Ve Amacı

Mut'a nikâhı uygulaması bir câhiliye âdetidir. İslâm'ın gelişiyle beraber tüm câhiliye uygulamalarında olduğu gibi, mut'a nikâhı uygulaması da yasaklanmıştır. Vârid olan rivâyetlerden anladığımız kadarıyla, sefer zamanı eşlerden ayrı geçen uzun zaman dilimlerinde, Rasûlullah'a (a.s) başvuran kimi genç sahabîlerin, zarûret gereği mut'a yapma isteklerine kısa bir zaman için ruhsat verilmiş ve hemen akabinde kıyâmete kadar haram kılınmıştır.

Mut'a sosyal hayatı, aile ve toplumu doğrudan ilgilendiren bir konudur. Allah, insanı yaratmasından hemen sonra içlerinden Peygamber görevlendirerek doğru ile eğriyi, insanların şahsi ve toplumsal yararına olan şeylerin neler olduğunu öğretmiştir. Rahmetinin bir eseri olarak insanı hiçbir zaman başıboş bırakmamıştır. Aile kurmadan ticarete, ibadetten ahlaka bütün konularda düzenleyici buyruklar göndererek insanın hep yanında olduğunu bilmesini istemiştir. Bize olan yakınlığını anlayalım diye Allah: *“Gerçek şu ki, insanı yaratan biziz ve onun iç benliğinin ona ne fısıldadığını biz biliriz, çünkü biz ona şah damarından daha yakınız”*¹ şeklinde hatırlatmada bulunmuştur. Yanımızda ve yakınımızda olan Allah'ımıza ulaşmada ise kendisine dua etmemizi ve buyruklarına tam bir güven ve teslimiyet içinde uymamızı istemiştir. *“Kullarım, sana benden sorar(lar)sa (söyle): Ben (onlara) yakınım. Du'â eden, bana du'â ettiği zaman onun du'âsına karşılık veririm. O halde onlar da bana karşılık versin (benim çağrıma uysun)ler, bana inansınlar ki, doğru yolu bulmuş olalar.”*²

İslâm ümmetinin, Şia'nın Ca'feriye kolu hariç tamamı, yasaklandığı bilgisi kendilerine ulaştıktan sonra mut'a nikâhı uygulamasını terk etmişlerdir. Mut'a uygulamasını, rivâyetle ortaya çıkan ruhsata değil de âyete dayandıran Ca'ferîler, âyeti nesh eden başka bir âyetin gelmediğini iddia etmişler, konuyla alakalı olarak ta sadece ehl-i beyt tarikiyle gelen hadisleri dikkate alarak mut'a nikâhının ümmet için rahmet olduğu tezini savunmuşlardır.

¹ Kâf 50/16.

² Bakara 2/186.

Mut'a nikâhı ile alakalı yazılmış birçok eser ve makale mevcuttur.³ Bu eserlerde, mut'anın bir câhiliye nikâh çeşidi olduğu vurgulanırken, o devrin diğer nikâh çeşitlerinden de bahsedilmektedir. Rivâyetler çerçevesinde hükümler îrad edilmiştir. Bu kaynaklarda, mut'a nikâhı ile ilgili vârid olan hadislerin tamamının inceleme konusu yapılmadığı görülmüştür.

Mut'a nikâhı ile alakalı ne kadar rivâyet varsa bunları tespit ve hadis metodolojisi çerçevesinde tahlillerini yapmak hedefimiz olacaktır.

2. Konunun Kapsamı

Çalışma alanımız, mut'a hakkında vârid olan ve temel hadis kaynaklarında kayıtlı hadisler olacaktır. Bunun yanında, konuyla bağlantılı olduğu ileri sürülen âyetler de beraberce ele alınacaktır.

Mut'anın ibâha ve tahrîmi ile ilgili hadisler tahrir ve tenkid edilirken, bağlantılı âyetler tefsir kitapları dikkate alınarak açıklanmaya çalışılacaktır. Konu hakkında yapılmış tez ve makaleler dikkatlice incelenecektir.

Çalışmamız üç bölümden oluşacaktır. İlk bölümde, nikâh kavramı ve İslâm öncesi dönemde nikâh çeşitleri ve bu nikâhlara dair İslam ahkâmından söz edilecektir. İkinci Bölümde, mut'a kavramı, mut'anın tarihçesi, mezheplerin mut'aya bakış açıları üzerinde durulacak, bu bölümün sonunda kısa bir değerlendirme yapılacaktır. Üçüncü bölümde ise

³ Salih Ali Hüseyin, *el-Asl fi'l-Eşya...? Ve lakinne'l-Mut'a Haramün*, Beyrut 1988; İmâdî, *el-Lüm'a fi Tahrîmi Nikâhi'l-Mut'a*, nşr. Cemal Abdulganî Mudağmiş, Amman ty. Dâru'l-Yakut; Muhammed Hamid, *Nikâhu'l-Mut'a Haramün fi'l-İslâm*, yy. 1988; Şehla Hâirî, *el-Mut'a ez-Zevacü'l-Müekkat 'inde's-Şi'a*, *Haletü İran*, trc. Fadi Hammud, Beyrut 1995; Salih el-Verdânî, *Zevacü'l-Mut'a Halâl 'inde Ehli's-Sünne*, Kahire 1997; Zübeyr Dehhân Ebû Süleyman, *Zevacü'l-Mut'a fi'l-Fıkhü's-Şi'i el-İmâmî*, Rabat 2003; Canan, İbrahim, *Namus Fitnesi Mut'a Nikâhı*, Işık Yay. İzmir 2011; Muhammed Malullah, *eş-Şi'a ve'l-Mut'a*, nşr. Mektebetü İbn Teymiye, yy. 1409; el-Muhammedî, Yusuf Câbir, *Tahrîmu'l-Mut'a fi'l-Kitâb ve's-Sünne*, yy. ty.; Âmilî, Hüseyin Yusuf el-Mekkî, *el-Mut'a fi'l-İslâm: Dirâsât Havle Meşrû'iyeti'l-Mut'a ve Bekâihâ*, yy. ty. Dâru'l-Endülü.

Ünal, Yavuz, Hadis Verilerine Göre Mut'a Nikâhı, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 7, Samsun 1993; Soysaldı, H. Mehmet, "Nisâ Suresi 24. Âyeti Işığında Mut'a Nikâhı" *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 2, Elazığ 1997; Köse, Saffet, "Hanefî Fakihî Hâmid el-İmâdî'nin Lum'a fi Ahvâli'l-Mut'a Risalesinin Tahkiki Neşri", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, Sayı 2, Konya 2003; Büyükkara, Mehmet Ali, "İmâmiye Şi'a'sının Hadis Usulünde "Mezhebi Bozuk Râviler (I): Metodolojik Değerlendirmeler", *İslâmî Araştırmalar*, 2004, cilt: XVII, Sayı 3, s. 201-215.

tezimizin temel konusu olan mut‘a ile alakalı vârid olan hadisler, bulabildiğimiz kaynaklar taranarak tahrîci yapılmaya ve hadis metodolojisi çerçevesinde tenkîdi yapılmaya çalışılacaktır. Bu kısmı, mut‘aya izin veren ve yasaklayan hadisler şeklinde tasnif ederek incelemeye çalışacağız.

Tezimiz Tefsir, Fıkıh, Hadis ve bütün İslâm külliyyatıyla yakından alakalı olsa da temelde Hadis ilmi sahası içinde kalınarak çalışma yapılacaktır.

3. Araştırmanın Metodu

Tez içerisinde kadın mut‘ası yani “mut‘a nikâhı” dışında vârid olan hadisler (hacc mut‘ası gibi) ele alınmayacak, sadece bu alanla alakalı hadislerin incelenmesine özen gösterilecektir.

Mut‘a nikâhı ile alakalı hadisler, Arapça metin ve Türkçe tercümesiyle beraber verilecektir. Her bir hadisin, birden fazla yerde tahrîci yapılmışsa isnad zinciri ve isnad şeması oluşturulacaktır (sadece tek kaynaktan geçenlerin senedi verilmekle yetinilip, isnad zinciri ve isnad şeması yapılmayacaktır). Hadisin bize kadar ulaşmasında farklı tarikler söz konusu ve gelen hadisin geçtiği kaynak sayısı çok fazla ise; isnad zinciri ve isnad şeması çiziminde kolaylık olması adına alt başlıklar halinde, tarik durumuna göre incelenmeye çalışılacaktır. Ayrıca çalışmanın yazım kısmında sayfa kaymaları olmaması için râvî isnad zinciri ve şeması, çalışmanın sonuna yerleştireceğimiz “EKLER” bölümünde gösterilecektir.

Vârid olan rivâyetler sened ve metin açısından incelemeye tabi tutulacak, şâhid ve mütâbîlerinin nerede geçtiği dipnotta gösterilerek tahrîci yapılmaya çalışılacaktır.

Ayrıca rivâyetlerle ilgili, kayıtlarda bulabildiğimiz kadarıyla İslâm âlimlerinin görüşleri serdedilecektir. Elde edilen veriler ışığında genel bir değerlendirmeye sonuca ulaşılmaya çalışılacaktır.

BÖLÜM I

NIKÂH KAVRAMI VE İSLÂM ÖNCESİ DÖNEMDE NİKÂH

1.1. Nikâh Kavramı

Nikâh (نكاح) kelimesi ح ك ن kök fiilinden müfâ‘ale bâblı mastar bir kelime olup müşâreket (ortaklık) içerir. Sözlük anlamı hakkında farklı açıklamalar yapılmıştır. Onlardan bazıları şöyledir: Ezherî (v. 370/980), “nikâh” Arapların konuşmalarında “cima” (cinsel ilişki) nin karşılığı olarak kullanılmaktadır, demektir.⁴ Cevherî (v. 398/1008) ise, “nikâh” “vat” dır, “akid” anlamında da kullanılır, değerlendirmesinde bulunur.⁵ Ragıb el-İsfahânî (v. V/XI. Yüzyılın ilk çeyreği), “nikâh” aslında “akid” dir, “cima” nikâhtan kinayedir, şeklinde ifade etmiştir.⁶ Suğdî (v. 461/1068)’nin *en-Nütef* isimli kitabına muhakkikin düşmüş olduğu dipnotta “zevac (evlilik)” ve “vat” (cinsel ilişki);⁷ Alâuddîn Semerkandî, “mutlak cem” (bir araya gelme)dir;⁸ Fahrettin Atar, “birleştirme, bir araya getirme; evlenme, evlilik; cinsel ilişki”;⁹

Hamdi Döndüren, erkeğin kadınla evlenmesi ve onunla cinsel temasta bulunması anlamına gelir, bu kelimenin “evlilik akdi” anlamı mecaz, “cinsel temas” anlamı gerçek anlamdır;¹⁰ Muhammed Muhiddin Abdülhamîd (v. 1973), “nikâh” kelimesini eklemek,

⁴ Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed (v. 370/980), *Tehzîbü’l-Lüga*, thk. Abdülkerim el-Azbâvî, nşr. Dâru’l-Mısriyye li’t-Terceme ve’t-Te’lîf, Mısır, ty. IV, s. 103.

⁵ Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd (v. 398/1008), *es-Sihâh Tâcu’l-Lüga ve Sihâhu’l-Arabiyye*, thk. Muhammed Muhammed Tâmir, nşr. Dâru’l-Hadîs, Kahire 2009, s. 1168.

⁶ Râgıb el-İsfahânî, Ebu’l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal (v. V/XI. Yüzyılın ilk çeyreği), *el-Müfredât fî Garîbi’l-Kur’ân*, thk. Safvân Adnân Dâvûdî, nşr. Dâru’l-Kalem, Dördüncü Baskı, Dimeşk 2009, s. 823.

⁷ Suğdî, Ebu’l-Hasan Ali b. el-Hüseyin b. Muhammed (v. 461/1068), *en-Nütef fî’l-Fetâvâ*, Tahkîk (thk.) Salahuddîn en-Nâhî, Neşreden (nşr.) Dâru’l-Furkân, Amman, Müessesetü’r-Risâle, İkinci Baskı, Beyrut, 1984/1404, I, s. 251, (Dipnot 3).

⁸ Semerkandî, Alâuddîn Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed Semerkandî (v. 539/1144), *Tuhfetü’l-Fukahâ*, nşr. Dâru’l-Kütübi’l-İlmiye, İkinci Baskı, Beyrut 1994, II, s. 118.

⁹ Atar, Fahrettin, “Nikâh”, *DİA*, XXXIII, 112-117.

¹⁰ Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, nşr. Altınoluk, İstanbul, 1995, s.149.

ilave etmek, bağrına basmak anlamlarına gelen " الصم " kelimesiyle açıklamaya çalışmış, bunu da şu şiire dayandırmıştır.

ضممت الي صدري معطر صدرها كما نكحت ام الغلام صبيها
 “Çocuğun annesinin çocuğu bağrına bastığı gibi, ben de onun güzel kokulu göğsünü bağrıma bastım” sözündeki, adamın, onun güzel kokulu göğsünü kendi göğsüne bastırması, annenin şefkat ve sevgiyle çocuğunu kucaklamasındaki durumuna benzetilmiştir.¹¹

Terim anlamı hakkında da farklı açıklamalar yapılmıştır. Onlardan bazıları: Hamdi Döndüren, iki tanıma yer vermiştir: “*Şer‘an evlenme engeli bulunmayan bir kadının, cinsel yönlerinden yararlanmayı erkeğe mubah kılan rızâi bir akiddir*”, Döndüren, müteahhirûn fukahânın yapmış olduğu açıklamayı da şu şekilde kaydetmiştir: “*Nikâh, kasten mülk-i mut‘ayı ifade eden bir akiddir.*” Yani erkeğe kadının cinsel yönlerinden yararlanma mülkiyeti hakkı veren bir sözleşmedir;¹² *Tuhfe*’de kısa bir tanım görüyoruz, “*şartlarıyla beraber akid rûknünün mevcudiyetidir*”;¹³ *Ahval-i Şahsiyye*’de nikâh, “*eşlerin birbirinden meşru sınırlar içinde yararlanma (istimta‘) hakkını veren akittir*”;¹⁴ şeklinde açıklanırken, Fahrettin Atar “*nikâh*”ı, “*şer‘an aranan şartlar çerçevesinde aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının hayatlarını geçici olmaksızın birleştirmelerini sağlayan akid ve bu yolla eşler arasında meydana gelen evlilik ilişkisi*,”¹⁵ şeklinde açıklamıştır. Bu son tanım, müebbed nikâhta çerçevesi çizilen, kapsamı geniş bir tanım olarak gözükmektedir.

Arapça’da zevâc kökünden türeyen kelimeler de “evlenmek, evlendirmek, evlilik, evliliğin taraflarını oluşturan eşler” mânalarında yaygın biçimde kullanılmaktadır.

Zevâcın sözlük anlamı, “*iki şeyden birini diğerine yaklaştırmak ve onları birleştirmedir.*”¹⁶ Sâffât 37/22. âyetteki “*Zulmedenleri, eşlerini ve taptıklarını bir araya getirip toplayın*” ibaresinden, zulmedenler ve onların zulümlerini süslü gösterip ses çıkarmayanların aynı anlayışta kabul edilip “eşler” anlamına gelen اِزْوَاج kelimesi ile tek

¹¹ Muhammed Muhyiddin, Abdulhamîd (v. 1392/1973), *Ahvâlü’ş-Şahsiyye fi’ş-Şer‘ati’l-İslâmiyye*, nşr. İlmiyye, Beyrut, ty. s.12.

¹² Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s.149.

¹³ Semerkandî, *Tuhfetü’l-Fukahâ*, II, s. 118.

¹⁴ Muhammed Muhyiddin, *Ahvâlü’ş-Şahsiyye*, s. 12.

¹⁵ Atar, Fahrettin, “*Nikâh*,” *DİA*, XXXIII, s. 112-117.

¹⁶ Muhammed Muhyiddin, *Ahvâlü’ş-Şahsiyye*, s. 12.

kategoride ele alınıyor olması, bunu ispatlar mahiyettedir. Araplar, زوج فلان إبله sözüyle devalerin bazılarının diğler bazılarına yaklaştıırılması, eşleştiriilmesini murat ederler.¹⁷

Kısaca ifade etmek gerekirse nikâh ve zevac kelimelerinin evlilik müessesesi için kullanıldığını görüyoruz. O halde “evlenme” kavramı hem “nikâh” hem de “zevac” kavramlarını kapsayıcı özelliğe sahiptir, diyebiliriz.

Nikâh ve zevac kelimelerinden türeyen kelimelerle¹⁸ oluşturulan kavram “evlenme” kavramı olup, bu bölüm içerisinde yapılacak çalışmayı da bu kavram dâhilinde ele alacağız. Çünkü evlenme kavramıyla aile hukuku devreye giriyor ve bu alan başlı başına bir tez konusudur. Tezimizin “mut’a nikâhı” kapsamlı olması hasebiyle kısaca nikâha temas edip, ana konumuza geçiş yapacağız. Nikâh kelimesinin tanımları aynı zamanda evliliğin tanımları da olduğu için bu kısma temas edilmeyecektir.

1.1.1. Evliliğin Hikmeti

Kur’an-ı Kerîm, erkek ve kadının bu dünyadaki yalnızlığının karşı cins ile giderildiğini belirtmektedir.¹⁹ “Onlara ısınıp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratıp aranızda sevgi ve şefkat duyguları yerleştirmesi de O’nun kanıtlarındandır. Doğrusu bunda iyi düşünen kimseler için dersler vardır.”²⁰ Bu âyet ışığında, evlenmeyle, eşlerin düzenli ve meşru bir şekilde cinsel ihtiyaçlarının karşılanması, aile hayatı oluşturularak birbirlerine destek olmaları ve neslin korunmasının en tabî ve makul çerçevede belirleniyor olması, evliliğin hikmetleri arasında değerlendirilmesi gereken başlıca hususlardandır.²¹

“İslâm dini evlilik kurumuna ilişkin düzenlemeler yaparken, öncelikle evliliğin anılan bu üç yönünü dikkate almış ve bunun meşru ve ma’rûf dairede nasıl

¹⁷ Muhammed MuhyiddinAbdulhamîd, *Ahvâlü ’ş-Şahsiyye*, s. 12.

¹⁸ نکحت - زوجت - انکح - تزوج vb.

¹⁹ Aydın, Akif, “Aile Hayatı”, *İlmihal*, İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), İkinci Baskı, İstanbul, 1999, II, s. 195.

²⁰ Rûm 30/21.

²¹ Muhammed Muhyiddin evliliğin hikmetini iki sebebe dayandırmıştır: a- İnsanın şehvî arzularını koruma altına almak, b- Meşrû daireler içerisinde neslin devamını ve çoğalmasını sağlamak. (*Ahvâlü ’ş-Şahsiyye*, s. 11-12)

gerçekleştirileceğine ilişkin belirlemeler getirmiştir. Zina yasağı²² ve bunun suç telakki edilerek ağır cezalara çarptırılması,²³ aynı şekilde iffeti lekelemeye yönelik iftiranın²⁴ aynı zamanda suç sayılıp buna da dünyevî ceza tertip edilmesi bu yönde atılan adımların en köklüsüdür. Bu suretle gayr-i meşru ve nikâhsız beraberlikler çirkin görülmüş ve evlenme teşvik edilmiştir. Bundan sonraki adım, evlenmeye ilişkin bazı sınırlama ve kayıtların getirilmesidir. Bu arada evlenilmesi haram olan kadınlar (muharremât) Kur'an'da²⁵ ayrıntılı olarak sayılmış ve aile hayatına ilişkin bazı hükümler sevk edilmiştir. Bununla birlikte Kur'an âyetlerinin aile hayatına ve aile içi ilişkilere yönelik

²² “Zinaya yaklaşmayın. Zira o, bir hayâsızlıktır ve çok kötü bir yoldur.” İsrâ 17/32; “Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüz sopa vurun; Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dininde (hükümlerini uygularken) onlara acıyacağınız tutmasın. Müminlerden bir gurup da onlara uygulanan cezaya şahit olsun.” Nûr 24/2; “Yine onlar ki, Allah ile beraber (tuttukları) başka bir tanrıya yalvarmazlar, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar ve zina etmezler. Bunları yapan, günahı(nın cezasını) bulur” Furkan 25/68; “Ey Peygamber! İnanmış kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, iyi işi işlemekte sana karşı gelmemek hususunda sana biat etmeye geldikleri zaman, biatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan mağfiret dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok esirgeyendir.” (Mümtehhine 60/12).

²³ “Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüz sopa vurun; Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dininde (hükümlerini uygularken) onlara acıyacağınız tutmasın. Müminlerden bir gurup da onlara uygulanan cezaya şahit olsun.”, “Zina eden erkek, zina eden veya müşrik olan bir kadından başkası ile evlenmez; zina eden kadınla da ancak zina eden veya müşrik olan erkek evlenir. Bu, müminlere haram kılınmıştır.” (Nûr 24/2-3).

²⁴ “Namuslu kadınlara zina isnadında bulunup, sonra (bunu isbat için) dört şahit getiremeyenlere seksener sopa vurun ve artık onların şahitliğini hiçbir zaman kabul etmeyin. Onlar tamamen günahkârdırlar.”, “Eşlerine zina isnadında bulunup da kendilerinden başka şahitleri olmayanlara gelince, onların her birinin şahitliği, kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ederek şahitlik etmesi, beşinci defa da, eğer yalan söyleyenlerden ise Allah'ın lânetinin kendi üzerine olmasını dilemesidir.”, “Kadının, kocasının yalan söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına yemin ve şahitlik etmesi, beşinci defa da, eğer (kocas) doğru söyleyenlerden ise Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesi kendisinden cezayı kaldırır.”, “Namuslu, kötülüklerden habersiz mümin kadınlara zina isnadında bulunanlar, dünya ve ahirette lânetlenmişlerdir. Yapmış olduklarına, dilleri, elleri ve ayaklarının, aleyhlerinde şahitlik edeceği gün onlar için çok büyük bir azap vardır.”, “Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler ise kötü kadınlara; temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara yaraşır. Bu sonuncular, (iftiracıların) söylediklerinden çok uzaktırlar. Kendileri için bağışlanma ve güzel bir rızık vardır.” (Nûr 24/4, 6, 8, 23, 26).

²⁵ Nisâ 4/22, 23, 24.

düzenlemeleri hukukî nitelikler de taşımakla birlikte daha çok dinî ve ahlâkî boyuttur.”²⁶

1.1.2. Evliliğin Meşrûiyetinin Delilleri

Çerçevesini Allah’ın çizmediği hiçbir evlilik meşru sayılmaz. Meşrû olmayan evliliklerde, çoğu kez taraflara terettüb eden haklardan söz edilemez. O halde meşru bir evliliğin dayanağı nass olmalıdır; yani evlilik, dînî ahkâmın ortaya çıkmasında dayanılan temel iki kaynağa (Kur’an ve sünnet) dayanmalıdır.

1.1.2.1. Kur’an’dan Deliller

İslâm evliliği teşvik etmiştir. Haddi zatında evlilik insanoğluna, dünya ve ahiret mutluluğunu sağlamak için vahyin gelmeye başlamasıyla beraber meşrû kılınan toplumsal bir düzenleme biçimidir. Bütün peygamberler ümmetlerine evliliği fert, aile ve toplum düzeni için vazgeçilmez bir manzume olarak tebliğ etmişlerdir. *“Onlara ısınıp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratıp aranızda sevgi ve şefkat duyguları yerleştirmesi de O’nun kanıtlarındandır. Doğrusu bunda iyi düşünen kimseler için dersler vardır.”*²⁷ “Allah Teâlâ bu âyet-i kerimede kadın ve erkeğin birbirinin huzur ve sükûnu için yaratıldığını ve bu tür bir yaratılışın Allah’ın kullarına lütfu olduğunu bildirmektedir. Bu, kadın ve erkeğin birbirinden uzak olmasının değil sağlıklı ve temiz bir zeminde beraber olmasının fitrata daha uygun olduğunu göstermektedir. Bu da en güzel şekilde evlenmeyle mümkün olmaktadır.”²⁸ Birçok kitapta, nikâh bahislerinde hemen karşımıza çıkan *“İçinizden evli olmayanları, köle ve câriyeleriniz arasından da elverişli olanları evlendirin. Yoksulluk içinde iseler Allah lutfu ile onları ihtiyaçtan kurtarır. Allah’ın hazinesi geniştir, her şeyi bilmektedir,”*²⁹ âyetidir. Evlenme ile alakalı bunların dışında başka âyetler de vardır.³⁰

²⁶ Aydın, *İlmihal*, s. 196.

²⁷ Rûm 30/21.

²⁸ Aydın, *İlmihal*, s. 199.

²⁹ Nûr 24/32.

³⁰ bkz. Bakara 2/221, 235; Nisâ 4/3, 24, 25, 127; Maide 5/5; Nahl 16/72; Nûr 24/32, 33; Ahzab 33/37, 50.

1.1.2.2. Sünnetten Deliller

Peygamber (a.s): *“Ey gençler topluluğu! Sizden kimin evlenmeye gücü yetiyorsa, hemen evlensin. Çünkü evlilik, gözü (harama) daha çok kapattırıcı, namusu daha çok koruyucudur. Sizden kimin (evlenmeye) gücü yetmiyorsa, o da, oruca devam etsin. Çünkü oruç, o kimse için, hayâları burmak (gibi)dir”*³¹ ifadesiyle meşru dairede evliliği teşvikten sonra, güç yetiremeyecekler için zinaya düşmeme yolunu göstermiştir. Evlilikte salih bir hanımı tercih sadedinde Rasûlüllah’ın (a.s) şu tavsiyesi hem evliliği teşvik hem de evliliğin manevî boyutuna işaret eder. *“Mü’min, Allâh’a takvâdan sonra en ziyâde sâlih bir eşten hayır görür. Böylesi bir kadına emretse itaat eder. Ona baksa sevinç duyar. Bir şeyi yapıp yapmaması hususunda yemin etse, kadın bunu yerine getirerek onu yeminden kurtarır. Zevcesinden ayrılıp uzak bir yere gitse, kadın hem kendi nâmusunu korur hem de kocasının malı hususunda hayırlı ve dürüst olur.”*³²

Enes b. Mâlik’ten gelen bir rivâyete göre, Ashab-ı kiramdan üç kişi Hz. Peygamber’in (a.s) eşlerine onun ibadetini sormuşlar, belki azımsayarak, biz nere Rasûlüllah nere, O’nun geçmiş ve gelecek günahları bağışlanmıştır diyerek, onlardan birisi, “sürekli olarak gece namazı kılmaya”, diğeri, “iftar etmeden sürekli oruç tutmaya”, öbürü ise “kadınlardan sürekli ayrı kalmaya ve hiç evlenmemeye” karar verir. Hz. Peygamber onların yanına gelerek: *“Siz şöyle şöyle söyleyen kimselersiniz (öyle mi). Ben sizin Allah’tan en çok korkan ve sakınanınızım. Fakat ben hem oruç tutuyorum hem iftar ediyorum, hem namaz kılıyorum, hem uyuyorum; kadınlarla da evleniyorum. Kim benim sünnetimi terk ederse benden değildir,”*³³ şeklinde uyarıp, evliliğin insan hayatı ve İslâm’daki yerine işaret etmiştir.

³¹ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil (v. 256/871), *Sahîhu’l-Buhârî*, thk. Ahmed Zehve – Ahmed İnâye, nşr. Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, Beyrût 2016, Savm 30, Hn. 1905.

³² İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî (v. 273/887), *Sünen*, thk. Şuayb el-Arnâvut- Âdil Mürşid- Muhammed Kâmil Karabelli- Abdullatif Harzullah, Risâle, Birinci Baskı, yy. 2009, Nikâh 5, Hn. 1857.

³³ Buhârî, Nikâh 67, Hn. 5063; Müslim, el-İmam Ebu’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbü’rî (v. 261/876), *Sahîhu Müslim*, nşr. Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Yedinci Baskı (renkli), Beyrut 2015, Nikâh 1, Hn. 1401-5; Nesâî, Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb (v. 303/916), *es-Sünenü’l-Kübrâ*, takdim, Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, thk. Hasan Abdulmenâ‘ım Şelebî, nşr. Risale, Birinci Baskı, Beyrut 2001, Nikâh, 26, Hn. 3217.

1.1.3. Evlenmenin Hükümü

Nikâh, vahyin tesis ettiği bir müessese olup, meşrûiyyeti Kitap, Sünnet ve İcmâ ile sabit, ibadet yönü de olan bir muameledir.

İslâm hukukçuları, evlenmenin dini hükümü noktasında ihtilaf etmişlerdir. Dâvûd b. Ali el-İsfehânî (v. 270/884) ve zahîrîlerden ona tâbî' olanlar, “evlilik için infak ve cimaya güç yetiren birinin nikâhlanması farz-ı ayndır, terkinden dolayı günahkâr olunur,”³⁴ demişlerdir. Şâfîî, “nikâhlanması mubahtır”³⁵, Hanefîlerden bazıları, “farz-ı kifâyedir, bazılarının evlenmesiyle diğerlerinden sorumluluk düşer”³⁶, diğer bazıları ise, “mendûb ve müstehab” (Kerhî bunlardandır)³⁷ olarak görmüşlerdir. Yine Hanefîlerden

³⁴ Kâsânî, Alâuddîn Ebu Bekr b. Mesûd b. Ahmed (v. 587/1191), *Bedâi' u's-Sanâi' fî Tertîbi's-Şerâi'*, nşr. Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, İkinci Baskı, Beyrut, 1986/1406, II, s. 228. Delilleri: Nisâ 4/3; Nûr 24/32 âyetleri ile “evleniniz çoğalınız, kıyâmet günü ben sizin çokluğunuzla övüneceğim...” (Abdürrezzâk es-San'ânî, Ebû Bekr Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' e-Hımyerî (v. 211/827), *el-Musannef*, thk. Habîburrahman el-A'zamî, nşr. el-Mektebetü'l-İslâmî, İkinci Baskı, Beyrût 1983, VI, s. 173, Hn. 10391) hadisidir.

³⁵ Nisâ 4/24. Âyete işaretlerle, “size helal kılındı” ibaresinden, “helal olan şey mubah olan şeydir”, diye anlamışlardır (Kâsânî, *Bedâi' u's-Sanâi'*, II, s. 228). Şafîilere göre nafiler için evliliği terk etmek evladır. Âl-i İmrân 3/ 39. Bu âyetteki “tahallî”nin (nafiler için evliliği terk etmek) nevâfile efdaliyyeti hususu, Hanefîlerce ortaya konulan deliller muvacehesinde mensûh şeklinde değerlendirilmiştir (Kâsânî, *Bedâi' u's-Sanâi'*, II, s. 229).

³⁶ Bu görüşte olanlar, nikâh hakkında varid olan emirlerin cihad, cenaze namazı ve selamın reddi gibi kifâî emre hamledilebileceğine kani olmuşlardır (Kâsânî, *Bedâi' u's-Sanâi'*, II, s. 229).

³⁷ Ebû'l-Hasen Ubeydullah b. el-Hüseyin b. Dellâl el-Kerhî (v. 340/952). Hanefî mezhebinin sistemleştirilmesinde önemli katkıları bulunan, Irak Hanefiliği çizgisinin önde gelen temsilcisi, usulcû, fâkih (Apaydın, H. Yunus, “KERHÎ”, *DİA*, 2002, XXV, 285-287). Kerhî gibi, bazı Hanefîler: “sizden evlenmeye güç yetirenler evlensinler...” hadisine işaret edip, “evlenmeye güç yetiremeyenler oruç tutsunlar” sözündeki “oruç tutsunlar” isteği vücut ifade etmez; dolayısıyla sahâbeden evli olmayanların varlığı bilinmesine rağmen bunun çirkin karşılanmaması, evliliğin mendup ve müstehaplığını gösterir, demişlerdir. Bu âlimler, nikâhlı olmak nafiler ibadetlere tercih olunur kanaatindeler. Çünkü nikâh Rasûlullah'ın (a.s) ifadesinde “nikâh benim sünnetimdir, kim ondan yüz çevirirse benden değildir” şeklinde dile getirilmiş ve nikâhın terkinde vâid söz konusu edilmiştir. Oysa nafiler ibadeti terk edene böyle bir şey denmemiştir. Rasûlullah'ın (a.s) evli olması ve evliliğinin ahirete irtihal edene dek devam etmesi de bunu izah eder mahiyettedir. Şâyet nevâfil için bekâr olmak daha faziletli olsaydı, evlenmeyip nafilerle meşgul olurdu. Çünkü hiçbir peygamber daha faziletli olanı hiçbir zaman terk etmemişlerdir (Kâsânî, *Bedâi' u's-Sanâi'*, II, s. 229).

başkaları, “kurban kesmek ve vitir namazı kılmak gibi vâcib”³⁸ derken, bir kısmı “kifâi vâcibtir”, demişlerdir.³⁹

İslâm hukuku çerçevesinde fakihler, bütün bu farklılıkları da dikkate alarak evleneceklerin durumuna göre nikâhın hükmünü farz, vacip, sünnet, haram, mekruh veya mubah diye, aşağıdaki şekilde değerlendirmişlerdir.⁴⁰

1- Evlenmediği takdirde zinaya düşeceği kesin olan kimsenin evlenmesi farzdır, evlenmezse günahkâr olur. Ancak bunun için erkeğin mehri verecek ve eşinin geçimini sağlayacak güce sahip olması gereklidir.⁴¹

2- Yine evlenmezse zinaya düşme tehlikesi bulunan kimsenin -mehir ve nafakayı sağlayacak durumda ise- evlenmesi vaciptir. Hanefiler dışındaki çoğunluk fakihlere göre farz ile vacip arasında bir fark bulunmaz.

3- Evlenince eşine zulüm ve işkence yapacağı kesin olan kimsenin evlenmesi haramdır. Hem zinaya düşme ve hem de eşine zulüm yapma korkusu bulunan kimsede haramlık yönü tercih edilir. Çünkü bir konuda helal ve haram birleşince, prensip olarak haram üstün tutulur ve ondan kaçınmak gerekir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de; “*evlenmeye güç yetiremeyenler, Allah kendilerini fazlu kereminden zenginleştirinceye kadar iffetlerini korusunlar*”⁴² buyrulur.

4- Eşine zulüm yapma ihtimali bulunan kimsenin evlenmesi mekruhtur.⁴³

5- Cinsel bakımdan itidal halde bulunanların evlenmesi sünnettir. İtidal; evlenmezse zinaya düşeceğinden korkulmayan, evlenirse de eşine zulüm yapacağından endişe duyulmayan kimsenin durumunu ifade eder.

6- Bir şahısta evlenmeye istek bulunmakla beraber, evlenmediğinde zina yapacağı endişesi yoksa ve sırf cinsî tatmin için evlenecekse, evlenmesi mubahtır. İbn Nüceym (v. 970/1562) gibi bazı hukukçular yaşlılık ve bedeni kusur ve hastalıktan dolayı cinsel gücünü kaybetmiş, “evliliğin icaplarını biraz yapamayabilme şüphesi taşıyanın

³⁸ Bu görüşte olanlar, bu vücbiyyeti itikâdî değil, amelî olarak değerlendiriyorlar. Farz ve sünnetleri edâ ederek evli olmak nafîle ibadetleri yapmak için nikâhsız (evli olmamak) olmaktan evladır, demişlerdir. Bu görüşe zahirîler de muvafakat etmişlerdir (Kâsânî, *Bedâi' u's-Sanâi'*, II, s. 229).

³⁹ Semerkandî, *Tuhfetu'l-Fukahâ*, II, s. 117.

⁴⁰ Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 155.

⁴¹ Kâsânî, *Bedâi' u's-Sanâi'*, II, s. 228.

⁴² Nûr 24/33.

⁴³ Mevsilî, Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd (v. 683/1285), *el-İhtiyar li Ta'lîli'l-Muhtâr*, tlk. Mahmûd Ebû Dakîka, nşr. Çağrı Yayınları, İstanbul 1996, III, s. 82.

evlenmesi de mubahtır” görüşünü savunmuşlardır. Böyle kimseler evlenmekle, aile kurumunun cinsellik dışında kalan diğer yönlerinden faydalanırlar.⁴⁴

İmam Şaffî’ye göre itidal durumunda evlenmek mubah olup, mü’min evlenme veya evlenmeme arasında serbest bırakılır.⁴⁵

1.2. İslâm Öncesi Mekke’de Nikâh Çeşitleri

Câhiliye devri veya câhiliye çağı denilince İslâm öncesi Araplar düşünülmektedir. Câhiliye dönemi için farklı zaman dilimlerini işaret edenler de olmuştur. Günümüzde ağırlıklı olarak İslâm öncesi (Miladi 610 öncesi) dönem anlaşılmaktadır. Mustafa Fayda “Câhiliye devri Arapları Allah’ı hakkıyla bilmedikleri, O’na şeksiz ve şirksiz iman etmedikleri, gerek ferdî gerekse içtimaî hayat itibariyle bilgiden, nizamdan, sulh ve sükûndan uzak oldukları, güçlü ve asil sayılanları daima haklı kabul ettikleri ve adaletten yoksun bir hayat yaşadıkları için bu döneme Câhiliye denilmiştir”⁴⁶ diyerek, dönemin anlaşılması adına kapsayıcı bir tarif yapmıştır.

Câhiliye kavramı esas itibariyle Araplar’ın İslâm’dan önceki durumlarını ifade etmekle birlikte Hz. Peygamber Câhiliye’ye geçmişte kalan bir dönem olarak bakmamış, aksine bunun her fırsatta tekrar ortaya çıkabileceğini düşünmüş ve bu yönde uyarılarda bulunmuştur. Rasûl-i Ekrem bu kaygısında haklı olduğunu gösteren bazı olaylarla da karşılaşmıştır. Nitekim İbn Hişâm’ın eserinde yer alan İbn İshak’ın bir rivâyetine göre, bir zamanlar düşman iki kabile iken Hz. Peygamber’in önderliğinde güçlü sevgi bağlarıyla birbirine bağlanmış olan Evs ve Hazrec’den bazı kimseler dostane bir şekilde sohbet ettikleri sırada, müslümanların birlik ve beraberliğini kıskanan bir Yahudi, iki kabilenin eski rekabetlerini hatırlatan bazı şiirlerle onları tahrik etmişti. Tarafların silâha sarılarak dövüşmek üzere harekete geçtiklerini öğrenen Hz. Peygamber kendilerine şöyle hitap etmiştir: “*Ey müslüman topluluk, Allah’tan korkun! Ben aranızda bulunuyorken, Allah sizi İslâm’a kavuşturmuş, onunla müşerref kılmış, Câhiliye zihniyetinden kurtarmış, küfürden uzaklaştırmış ve sizi birbirinize dost kılmışken nasıl oluyor da yine Câhiliye davasıyla birbirinize düşebiliyorsunuz* (İbn Hişâm, I, 555).”⁴⁷

⁴⁴ Çolak, Abdullah, *İslâm Aile Hukuku*, Malatya 2013, s. 54

⁴⁵ Kâsânî, *Bedâi’u’s-Sanâi’*, II, s. 228.

⁴⁶ Fayda, Mustafa, “Câhiliye”, *DİA*, VII, s. 17-19.

⁴⁷ Fayda, “Câhiliye”, *DİA*, VII, s. 17-19.

“İslâm’ın gelişiyle beraber kaldırılan yanlış uygulamalar için sahâbe-i kiramin değerlendirmesi şöyle olmuştur: İslâm, câhiliyenin kibir ve taassubunu, sürekli çekişmelere ve savaflara sebep olan kabilecilik anlayışını ve kan davasını, affa yer vermeyen barbar âdetlerini, vahşet mantalitesini ve putperestliğin bütün unsurlarını kaldırmıştır.”⁴⁸

Bununla birlikte Hz. Peygamber’in Câhiliye devri Arapları’nın kültürel yapısını, değerlerini, telakkilerini tamamıyla reddetmediği, İslâm’ın temel hükümlerine aykırı olmayan bazı hususları kabul ettiği görülmektedir. Meselâ onun bir sahâbîye hitaben söylediği, “*Ey Sâib! Câhiliye çağında yaptığın faziletli şeylere İslâm devrinde de devam et; misafiri ağırla; yetime ikram et ve komşuna iyi davran!*”⁴⁹ şeklindeki sözleri buna bir örnektir. “*İnsanların Câhiliye devrinde hayırlı olanları İslâm devrinde de hayırlıdır*”⁵⁰ hadisi de aynı anlayışa işaret eder.⁵¹

Hayrettin Karaman’ın Câhiliye için yapmış olduğu değerlendirme, medenî ve yerleşik milletlere nisbeten farklı, yabanî karakter ve davranışları olan veya gerçek ve bir Allah inancından uzak oldukları yahut da ilm-u irfan ile alâkaları bulunmadığı için İslâm’dan önceki Araplara “câhiliye devri Arapları” denmiştir, şeklindedir.⁵²

Karaman, bu dönemde yaşayan insanların Kahtânîler ve Adnânîler şeklinde iki ana koldan oluştuğunu ifade ettikten sonra; “İslâm ile muhâtap olan câhiliye devri Araplarının ictimâî durumlarına bakıldığında bedevîlik, kabilecilik ve gezginciliğin hâkim olduğu görülür. Bu vasıflar onların büyük millet olmalarını önlemiştir. Bir soya bağlı kabîle diğer kabîlelere karşı kendini üstün görmüş, dar bir tesânüd içinde kabîle ferdleri yekdiğerine bağlanmış, hakta ve batıda birbirini desteklemişlerdir. Bu, ardı arkası kesilmez kabîle savaşlarına, baskın ve yağmalara yol açmıştır. Devamlı savaş ve taşınma, güçlü kuvvetli erkeklere ihtiyaç gösterdiği için kız evlât horlanmış, yine İctimâî, iktisâdî ve coğrâfî şartlar sebebiyle ziraat, ticaret ve zenâatla meşgul olunmamıştır”⁵³ şeklindeki değerlendirmesiyle bizlere, birçok cevabın yanında, neden kız çocuklarına

⁴⁸ Fayda, “Câhiliye”, *DİA*, VII, s. 17-19.

⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilal b. Esed eş-Şeybânî (v. 241/855), *Müsnedü’l-İmam Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb el-Arnâvût-Âdil Mürşid, nşr. Müessesetü’r-Risâle, Beyrût ty. XXIV, s. 258-259, Hn. 15500.

⁵⁰ Buhârî, Menâkıb 61, Hn. 3493.

⁵¹ Fayda, “Câhiliye”, *DİA*, VII, s. 17-19.

⁵² Karaman, Hayrettin, *İslâm Hukuk Tarihi*, nşr. İz Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 42.

⁵³ Karaman, *İslâm Hukuk Tarihi*, s. 42.

değer verilmezdi sorusunun da farklı bir bakış açısıyla cevabını vermiş olmaktadır. Karaman, “insan için cemiyet, cemiyet için hukuk nizamı, kanun zarûrîdir. Bu zaruret istisna tanımaz. Ancak hukuk her zaman yazılı, düzenlenmiş kanunlara dayanmaz. Bazen örf, âdet ve gelenekler kanunların yerini alır. İşte câhiliye devrinde de durum böyledir”⁵⁴ diyerek o günün mevcut yapısını daha iyi anlamamızı sağlamış, örf ve geleneklerin câhiliyede kanun yerine konulduğunu ifade etmiştir.

İslâm, aile ve toplumun selameti ve korunması için câhiliye nikâhlarını haram kılmıştır. Câhiliye nikâh çeşitleriyle alakalı Urve b. Zübeyr’in rivâyet etiği, Hz. Âişe validemizden gelen haber şöyledir: “Câhiliye döneminde dört çeşit nikâh vardı. Bunlardan biri halkın bugünkü nikâhıdır. Şöyle ki evlenmek isteyen bir adam diğer bir adama velisi bulunduğu kızı istemek üzere dünürlük yapardı. Anlaştıkları takdirde kızın velisi mehri tayin eder, sonra dünürlük yapan yani evlenmek isteyen kimse o kızla nikâhlanırdı. Diğer bir nikâh şekli de şu idi. Adam karısına hayızdan temizlendiği zaman falan kimseye bir haber gönder de ondan (seninle) cinsî münasebette bulunmasını iste, derdi. Sonra kocası o kadını bırakır ve kadının kendisiyle cinsî münasebette bulunduğu o erkekten aldığı gebelik iyice belirinceye kadar asla onunla cinsi münasebette bulunmazdı. Kadının gebeliğinin o adamdan olduğu iyice belli olunca artık kocası isterse onunla cinsî münasebette bulunurdu ve evliliğini sürdürürdü. Bunu kişi sadece çocuğun soylu olmasını istediği için yapardı ve bu tür nikâha “istibda ‘ nikâhı” adı verilirdi. Bir başka nikâh şekli de şuydu; On kişiden aşağı bir grup erkek bir araya toplanır ve hepsi de bir kadının yanına girip onunla cinsî münasebette bulunurlardı. Kadın gebe kalıp çocuğunu doğurunca bir süre geçtikten sonra onlara haber gönderir ve hepsini yanına çağırırdı. Onlardan hiçbirisi onun davetine uymaktan kaçınmazdı. Hepsi de onun önünde toplanırdı. Kadın onlara hitaben; aramızda olan işimizi biliyorsunuz. Ben bir çocuk dünyaya getirdim der ve bu çocuk senindir ey falanca! Diyerek onlardan hoşuna giden birini ismiyle çağırır ve çocuğu ona ilhak ederdi. Adamın bundan kaçınmaya gücü yetmezdi. Dördüncü bir nikâh şekli de şu idi; pek çok kimse toplanarak bir kadının yanına girerdi. Kadın kendisine gelen kimselerin hiç birinden kaçınmazdı. Bu kadınlar fahişe kadınlardı. Kendilerine gelmek isteyen kişilere bir alâmet olması için kapılarının üzerlerine bayraklar dikerlerdi. Kadın hamile olup ta çocuğunu doğurunca daha önce kendisiyle cinsî münasebette bulunan erkeklerin hepsi onun yanında toplanırlardı. Kadın da onlar için çocuğun şekil ve şemâiline bakarak babasını tespit edebilen mütehasşısalar

⁵⁴ Karaman, *İslâm Hukuk Tarihi*, s. 42.

(kâifler) çağırırdı. Onlar da kadının çocuğunu çocuğun babası olduğuna kanaat getirdikleri kimseye verirlerdi, o kimse de çocuğu kendisine ilhak ederdi. Artık o çocuk o kimsenin oğlu diye çağırılırdı. Çocuk da bundan çekinmezdi. Allah, Muhammed'i (a.s) gönderince bugünkü Müslümanların nikâhı dışındaki Câhiliye dönemi halkının bütün nikâhlarını kaldırdı.”⁵⁵

Bu hadiste, o gün uygulama alanı bulan dört çeşit nikâhtan bahsedilmiştir. Bunlardan ilk olarak te'bîd ifade eden, İslâm'ın da meşru kabul ettiği ve halen uygulamada olan, içinde hıtbe, talak, iddet, miras ve mehir bulunan nikâhı görüyoruz.

Uzunca bir haber olan Hz. Âişe hadisinin son cümlesi, konumuzun temelini teşkil eden mut'a benzeri nikâhların Rasûlullah'ın (a.s) bi'setiyle beraber daha İslâmın ilk günlerinde kaldırıldığına delili olarak bakılabilir.

Bu hadiste geçen ve istibda' adı verilen uygulamanın, bu günün modern dünyasında da form değiştirerek uygulamada olduğunu görebiliyoruz. Şöyle ki, sperm bankacılığı aracılığı ile yapılan sun'î döllemenin de istibda'dan bir farkı bulunmamaktadır. Sperm bankasına gelen kadın, nasıl bir çocuk istediğini söylüyor ve istenilen özellikte bir çocuğa hamile kalmak için sun'î dölleme gerçekleştiriliyor. Sperm isteyen hanımlara güçlü, zeki, sarışın, esmer, bilgin vs. kimselerin bıraktıkları

⁵⁵ Buhârî, Nikâh 67/37, Hn. 5127; Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî (v. 275/889), *Sünenü Ebî Dâvûd*, thk. Şuayb el-Arnâvût-Muhammed Kamil Karabelli-Şâdî Muhsin eş-Şeyyâb, nşr Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Özel Baskı, Beyrût 2009, II, s. 281, Hn. 2272; Ebû Avâne el-İsferâyînî, Ya'kûb b. İshâk b. İbrâhîm el-İsferâyînî (v. 316/929), *Müstahracü Ebî Avâne*, thk. Eymen b. Ârif ed-Dimeşkî, nşr. Dâru'l-Ma'rife, Birinci Baskı, Beyrût 1998, III, s. 19, Hn. 4040; Dârekutnî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed Dârekutnî (v. 385/995), *Sünenü'd-Dârakutnî*, thk. Şuayb el-Arnâvût-Hasan Abdulmun'im Şelebî-Heysem Abdulgafûr, nşr. Risale, Birinci Baskı, Beyrut 2004, IV, s. 305, Hn. 3511; Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali (v. 458/1066), *Ma'rifetu's-Süneni ve'l-Âsar*, thk. Abdulmu'tî Emin Kal'acî, Dâru Kuteybe, Birinci Baskı, Dimeşk, 1991, XIV, s. 373, Hn. 20354; Beğavî, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed b. el-Ferrâ Beğavî (v. 516/1122), *Şerhu's-Sünne*, thk. Şuayb el-Arnâvût, Muhammed Züheyr eş-Şâviş, el-Mektebetu'l-İslâmî, İkinci Baskı, Beyrut 1983, IX, s.277; Şâtıbî, el-İmam Ebû İshâk b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî el-Gırnâtî (v. 790/1388) *el-İ'tisâm*, thk. Muhammed b. Abdîrahmân eş-Şakîr - Sa'd b. Abdillâh Âl-i Hamîd – Hişâm b. İsmâîl es-Sînî, nşr. Dâru İbni'l-Cevzî, Birinci Baskı, Suud 2008, II, s. 365-366; Hamûd b. Ahmed b. Ferec er'Rahlî, *Menhecül-Kur'âni'l-Kerim fî Da'veti'l-Müşrikîn ile'l-İslâm*, nşr. Imâdetü'l-Bahsil-İlmî bi'l-Câmî'ati'l-İslâmiyye, Medîne 2004, I, s. 190-191. (doktora tezi); Abdullah b. Abdi'l-Azîz et'Tüveycerî, *el-Bide'u'l-Havliyye*, nşr. Dâru'l-Fazîle, Riyad 2000 s. 31 (master tezi).

spermillerden bahsediliyor, kadınlar da tercihlerine göre dölleme yaptırıyorlar.⁵⁶ Hadiste bunu isteyen erkek, burada ise kadın olduğunu görüyoruz.

Hiz. Âişe hadisinde geçen bu dört kısım nikâhın dışında câhiliye döneminde uygulanan başka nikâh çeşitleri de vardı.

1.2.1. Muhâdene (Arkadaş-Dost)

Haden, hür olduğu için zina yapamayan bir kadının, bir erkekle metres hayatı yaşamasıdır. Böylesi kadınlara “müttehızâtı ahdân” denilirdi. Câhiliye devrinde hür kadınların zina yapması çok ayıp sayılır, bu sebeple hür kadınlar gizli dost tutarak münasebette bulunurlardı. Böyle birleşmeye “nikâh-ı hadn” denilirdi.⁵⁷

İslâm, câhiliye devrinin bu çirkin âdetini reddetmiştir. Kur’ân’-ı Kerim’de: “İnanan hür ve iffetli kadınlar, sizden evvel kitap verilenlerin hür ve iffetli kadınları –zina etmeksizin, gizli dost tutmaksızın, mehirlerini verdiğiniz takdirde- size helal kılındı”⁵⁸ buyurulmuştur.⁵⁹

1.2.2. Nikâhu’d-Dayzen

İslâm öncesi uygulanmakta olan nikâh türlerinden biri de “nikâhu’d-dayzen”dir. Tirmânî (v. 1990) bu kısım ile alâkalı özetle şunları dile getirmiştir: “Ölen kişinin hanımını, bu hanımdan olmayan büyük oğulun, diğer bütün mallarıyla beraber mirasçı sıfatıyla, mehir ve akit söz konusu olmaksızın nikâhlanması işlemine denir. Büyük oğul bunu istemezse hak onu takip eden diğer oğula geçer. Ölen kimsenin nikâha mirasçı olacak oğlu yoksa hak en yakın akrabasına geçer. Veraset yoluyla evlenen bu kişiye “Dayzen” ضَيِّزَن ismi verilirdi. Ölen babanın eşiyle evlenen bu kimsenin üvey annesinden olan çocuğu aynı zamanda kardeşi oluyordu.

⁵⁶ Tirmânî, Abdüsselâm (v. 1990), *ez-Zevâc ‘İnde’l-Arab fi’l-Câhiliyyeti ve’l-İslâm*, Alemü’l-Ma‘rife, Kuveyt 1984, s. 17.

⁵⁷ Ateş, *İslâm’a Göre Câhiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri*, s. 299.

⁵⁸ Maide 5/5.

⁵⁹ Ateş, *İslâm’a Göre Câhiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri*, s. 299.

Bazı toplumlarda ise, evlenen çiftlerden kadın erken ölür veya çocuk doğurmadan önce ölecek olursa ölen bu kadına bedel ölenin kız kardeşi hanımı olurdu. Kız kardeşi yoksa en yakın akrabasından bir hanım ölen kadının kocasına verilirdi. Burada da meselenin altında yatan sebep, hanımların bir meta görülüp, alınıp satılıyor olmasının toplumun adetlerinden olmasıdır.”⁶⁰

1.2.3. Şiğâr Nikâhı

İki erkeğin birbirlerinin velâyeti altındaki kadınlarla karşılıklı olarak mehirsiz evlenmesi anlamında bir fıkıh terimidir.⁶¹

Kâsânî’nin, kişinin, kız kardeşini, kızını veya cariyesini başka bir kişinin kız kardeşi, kızı veya cariyesiyle evlenmesi karşılığında evlendirmesidir, şeklinde tarif ettiği Şiğâr, “kızınla beni evlendirmen karşılığında kızımın seni evlendirdim⁶²”, denilerek yapılan, mehir olarak kadınların cinselliklerinden yararlanmanın gösterildiği bir akiddir. Mehir olarak bir mal ortaya konulması gerekirken, kadınların ileri sürülmesi, yapılan evliliği fâsid duruma sokmaktadır. Zira kadınlar bir meta değildir, bu yüzden mehir olarak gösterilemezler.⁶³ Nikâhı gerçekleştirenlerin, kadınların babası veya kardeşi olarak veli sıfatını taşıyan kimseler olma şartı aranmaktaydı.⁶⁴ İslâm’a Göre Câhiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri kitabının yazarı Ali Osman Ateş, eserinde konuyla alakalı şunları zikreder:

“İslâm, bu çeşit nikâh akdini, kadınlık şerefini alçalttığı ve bir takım haksızlıklar doğurduğu için yasaklamıştır. Hz. Peygamber bu konuda: “İslâm’da şiğâr yoktur” buyurmuştur.

Şiğârın hükmü konusunda İslâm âlimleri ihtilaf etmişlerdir. İmam eş-Şâfiî, Ahmed b. Hanbel, İshâk, Ebû Ubeyd gibi âlimlere göre, böyle bir nikâhın iptali gerekir. Kendisinden gelen bir rivâyete göre İmam Mâlik, zıfâf olsa da olmasa da böyle bir nikâhın feshi gerekir, demiştir. Diğer bir rivâyete göre İmam Mâlik, zıfâf

⁶⁰ Tirmânîni, *ez-Zevâc ‘İnde’l-Arab*, s. 26, 27.

⁶¹ Güleç, Hasan, “Şiğâr”, *DİA*, XXXIX, s. 142-143.

⁶² Aynî, Bedruddin, Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed b. Musa b. Ahmed (v. 855/1451), *el-Binâye Şerhu’l-Hidâye*, nşr. Dâru’l-İlmiyye, Beyrut 2000, V, s. 157.

⁶³ Kâsânî, *Bedâi’u’s-Sanâi’*, II, s. 278.

⁶⁴ Tirmânîni, *ez-Zevâc ‘İnde’l-Arab*, s. 28.

meydana gelmişse fesholunmaz, demiştir. Hanefî mezhebine göre, şîğâr nikâhı yapılmışsa, kadınlara mehr-i misil tayin etmek suretiyle caiz olur. Leys, Atâ, Amr b. Dînar, Zührî, Mekhûl, Sevrî gibi âlimlerle, Kûfe ulemasının görüşleri de bu şekildedir. Âlimlerden diğer bir gruba göre ise şîğâr nikâhı batıldır, bütün hükümlerinde fasit nikâh gibidir. İmam eş-Şâfiî, İshâk ve Ebû Sevr bu görüştedir. İmam Mâlik ile Evza'î, zifaf yapılmamışsa nikâh feshedilir, zifaf yapılmışsa mehr-i misil ödenir, demişlerdir.”⁶⁵

Tirmânînî (v. 1990) bu nikâh türü için; “şîğâr nikâhı ilkel topluluklarda yaygın olarak uygulanan bir nikâh çeşidiydi,” dedikten sonra, uygulandığı bölgeler için de şu bilgileri vermektedir. “Şîğâr, Avustralya, Sumatra, Hind Yarımadası, Sibiryâ, Türkistan ve Afrika’da uygulanan bir nikâh çeşididir, demektir. İslâm’ın bu nikâhı yasaklamasına rağmen, yakın zamana kadar Arap bedevîleri ve kimi köylerde yapıldığının görüldüğünü haber veren Tirmânînî, Bedeviler bu nikâha mukâyaza (المقايضة) diyorlardı, şeklinde isimlendirmede bulunmaktadır ki, bu da trampa ve takas demektir. Böylesi evliliklerde taraflar, karşısındaki yaptığının aynısını eşlerine yaparlardı; o boşarsa bu da boşar, o ikramda bulunursa bu da ikramda bulunur, o aşağılarsa bu da aşağılardı.”⁶⁶

1.2.4. Bedel Nikâhı

İslâm öncesi nikâhları bir diğeri “bedel nikâhı”dır. Bu nikâh türü ile alâkalı Tirmânînî (v. 1990), “kişinin karşısındakine ‘eşini bana getir ben de eşimi sana göndereyim’ veya ‘eşinle eşimi değiştirelim’ şeklinde yapılan bir eş değiştirme işlemidir” diye açıklama getirmiştir.⁶⁷ Ali Osman Ateş bu nikâh çeşidi için, “iki erkeğin karılarını değiştirmesidir,” açıklamasından sonra, bu konuda Ebu Hüreyre’den rivâyet edilen, “bedel, câhiliye devrinde bir adamın bir kimseye, karını bana ver, ben de sana karımı bırakayım”⁶⁸ hadisine yer vermiş ve bu rivâyetin zayıf olduğunu kaydetmiştir.⁶⁹

Tirmânînî (v. 1990) bu nikâh türü ile alâkalı şunları da dile getirmiştir:

⁶⁵ Ateş, *İslâm’a Göre Câhiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri*, s.298.

⁶⁶ Tirmânînî, *ez-Zevâc ‘İnde’l-Arab*, s. 28.

⁶⁷ Tirmânînî, *ez-Zevâc ‘İnde’l-Arab*, s. 28.

⁶⁸ Dârekutnî, *Sünen*, IV, s. 309, Hn. 3513.

⁶⁹ Ateş, *İslâm’a Göre Câhiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri*, s.300.

“Bedel, Mazderk öğretilerinin yaygınlaşmasıyla Fars beldelerinde de yaygın olarak uygulanır oldu. Bu öğretiler bazı gruplar (Harrâmiye-Hattâbiye-Meymûniye) vasıtasıyla Abbâsiler dönemine kadar sızarak gelmiştir. Onlar, mal ve hanımların helalliğini dile getiriyorlardı.

Harrâmîler, yurt edindikleri dağlarda geceleri içki ve kaval eşliğinde bir yerde toplanırlar, orada erkek ve hanımlar değişik elbiseler giyerek karışırlar ve beraber olurlardı. Bu, Ruanda ve Karâmita’da da uygulanırdı.

Tarihçiler, Karâmita’nın önde gelen liderlerinden Hamdan b. el-Eş‘as’ın, insanları kadın-erkek karışık şekilde bir yerde toplattığını ve onlara “herkes bir eş bulsun ve ondan ayrılmasın” diyerek tembihatta bulunduğunu zikrederler. Bunu, sağlıklı bir sevgi ve büyük bir ülfet gerçekleşeceği düşüncesiyle yapıyorlardı. Onlardan biri istediğinde hanımını kardeşine sunabiliyordu.

Sanâdikî lakaplı Yemen’deki Karamita’nın lideri İbn Ebi’l-Fevâris, insanlara haber göndererek, Dâru’s-Saffe denilen yerde kadınların eşleri, kızları ve kız kardeşleriyle beraber toplanıp karışmalarını emretmiş ve onlardan, o gecede kalınan hamilelikten doğan çocukları iyi muhafaza etmelerini istemiştir. İbn Ebi’l-Fevâris, o gecenin ürünü olarak doğan çocukları yanına hizmetçi olarak almış ve onlara “evlâdu’s-safve” adını vermiştir.

Bazı milletlerde eş değişimi bayram günleri veya belirli günlerde dini bir kutlama gereği yapılırdı. Onlar bunu yaparak, gelecek felaketler ve hastalıklardan korunacaklarına inanıyorlardı.

Araştırmacılar, bazı Avrupa ülkeleri ile Rusya’da, bayramlar ve Mesih’in vaftiz gününe denk gelen zamanlarda eş değişim işleminin yapıldığını kaydetmektedirler.

Eş değişimi ve benzeri karışık toplanmalar Amerika ve Avrupa’da, kişisel hürriyet bağlamında, ücret karşılığı olmaksızın, tarafların iradeleri ve rızalarıyla halen yapıldığı çok açık müşahade edilmektedir.”⁷⁰

⁷⁰ Tirmânîni, *ez-Zevâc ‘İnde’l-Arab*, s. 29-30.

1.2.5. Nikâhu'l-Müsebbiyât (Esirlerin Nikâhı)

Savaşlarda esir alınan kadınların nikâhı ile ilgili Tirmânî'nî (v. 1990) aşağıdaki bilgileri kaydetmiştir:

“Araplar, bir toplumla savaştıklarında galip geldikleri toplumun mallarını ganimet, erkeklerini esir ve hanımlarını cariye olarak alırlardı. Erkekler köle, kadınlar da cariye olarak kullanılırlardı. Hanımları, aralarında ok çekerek taksim ederlerdi. Çekilen ok hangi kadına denk gelirse o kadın erkeğin faydalanacağı helali sayılırdı. Böylesi kadınlara el-Ahîze (الأخيدة), bunlardan doğan çocuklara da “Evlâdu'l-Ahîze” veya “Evlâdu's-Sebiyye” denilirdi. Payına düşen kadının, kavmi tarafından fidyesi ödenmezse, pay sahibinin onu satma hakkı vardı. Amr b. Âs'ın, İbn Sebiyye diye anıldığı söylenir. Annesi, Anze Oğullarından Selma bnt. Harmele -ki, lakabı dâhî ve uzman manasına Nâbiğa'dır- Ukaz Panayırında satılmış, onu, Fakih b. el-Muğîre almıştır, bu kişiden de bakırcılık yapan Abdullah b. Cûd'ân alarak Âs b. Vâil'e satmış, o da onunla evlenmiştir. Doğan çocuklarının adını Amr (Amr b. Âs) koymuşlardır. Hanımların savaşlarda esir olmaları erkekler için bir zillet ve utanç vesilesiydi. Bu yüzden, hanımlar esir düşmesinler diye, düşmanı mağlup etmek için var güçleriyle çarpışarlardı.”⁷¹

1.2.6. Zina

Zina ile ilgili Hüseyin Esen, Zinâ: “Evlilik dışı cinsî münasebettir,” şeklinde tanımlan yaptıktan sonra, zinanın ‘meşrû olmayan cinsel ilişki’ şeklindeki sözlük anlamıyla dinî terminolojideki anlamı esasen farklı değildir, nitelemesinde bulunmuştur. Esen, zinanın fıkıh kaynaklarında nasıl anlaşıldığına yönelik de şunları kaydetmiştir:

“(…) Hanefîler, zinanın tanımını ‘bir erkeğin aralarında nikâh bağı veya şüphesi bulunmayan bir kadınla önden cinsel birleşmesi’ şeklinde tarif ederler. Gayri meşrû cinsel ilişkileri ifade etmek için fücûr, bigâ, sifâh, fâhişe gibi kelimeler de kullanılmaktadır. Bu tanıma uyan zina, dinen haram olmasının yanında unsurlarının oluşması halinde cezaî yaptırım gerektiren bir suçtur. Ayrıca zinanın nesep, mehir, ihsan (iffetli olma) sıfatı, boşanma vb. bazı konularda da hukukî sonuçları vardır. Öte yandan zina suçunu teknik anlamda tanımlamaya çalışan

⁷¹ Tirmânî'nî, *ez-Zevâc 'İnde'l-Arab*, s. 30.

Hanefîler'e göre suçun oluşması için fâilin mükellef olması, rızasının bulunması, fiilin İslâm ülkesinde işlenmesi, evlilik bağı veya şüphesi bulunmayan bir kadınla ve önden yapılması şartları da aranır. Böylece icbar ve tehdit altında, tecavüzle, İslâm ülkesi dışında, nikâhlı eşi zannettiği biriyle, ters ilişki (livata) tarzında ve hemcinsiyle olan münasebet teknik anlamda zina suçunu değil farklı cezaî yaptırımları gerektiren suçlar olarak görülür. Mâlikîler buna müslüman olma şartını eklemiş, Şâfiîler ve Hanbelîler ters ilişkiyi de zina kapsamında saymıştır. Taraflardan birinin veya her ikisinin fiilin işlendiği sırada evli ya da bekâr olması eylemi suç olmaktan çıkarmamakta, fakat cezanın farklı şekilde belirlenmesine yol açmaktadır.”⁷²

Tirmânî'nî (v. 1990) zina hakkında, “bir erkeğin kendisine helal olmayan bir kadınla cinsel ilişkide bulunmasına zina denir”, şeklinde tanım yapmıştır. Câhiliyedeki, akid ve mehir olmadan gerçekleşen her türlü beraberlikler de aslında zina kapsamı içinde değerlendirilmektedir.

Tirmânî'nî bu konuyla ilgili açıklamalarının devamında şunları kaydetmiştir:

“Bazı kabilelerde kocası kaybolan hanımlar zina ederlerdi. Bazı yerlerde hanımlar, kocalarının bilgisi dâhilinde zina etmişlerdir. Böylesi erkeklere “deyyûs” ve “sakkûr” denilmiştir. “Kavad” ve “karnân” kelimeleri de aynı anlamda kullanılmıştır.

Zina bazen, bir erkek görüp hoşlandığı bir kadının evine girer, kocasını öldürüp kendisiyle zina etme şeklinde gerçekleşirdi. Amr b. Ma'dî Kerib, Arapların meşhur pazarlarından olan Zü'l-Mecâz'da bir kadını görmüş, kadının kocasını öldürüp sonra da kadınla zina etmiştir.

Hanımının zina etmesinden şüphelenen biri, yolculuğa çıkacağı zaman ağaçtan iki dal koparıp birbirine bağlar ve hanımından, kendisine ihanet etmemesi hususunda yemin etmesini isterdi. Döndüğünde o iki dal bağlı duruyorlarsa ihanet etmediğine, çözülmüşlerse ihanet ettiğine kanaat ederdi.

Bazı kabilelerde, eve gelen kimsenin evin hanımıyla beraber olmasına müsaade edildiği haberleri ulaşmıştır. Bunu, misafire ikram kabilinden saymışlardır. Haddizatında bu yapılırken, gelen yabancı misafirin melek olma ihtimali ve bu ihtimale dayalı olarak kutsanmak, lanetlerden uzak kalmak gibi şeyler düşünülmüştür.

⁷² Esen, Hüseyin, “Zina”, *DİA*, XLIV, s. 440.

Ortaçağ Fransa'sında, gelen yabancıya eşin, kızın veya kız kardeşin sunulduğu edebi eserlerde geçmektedir.”⁷³

1.2.7. Mut'a Nikâhı- Süreli Evlilik

İslâm'dan önce varlığı kabul edilen fakat Rasûlüllah'ın (a.s) kıyâmete kadar haram kıldığı bu nikâh, tezin ikinci bölümünde “mut'a nikâhı” üst başlığına bağlı “câhiliye dönemi” adıyla ayrıca ele alınacağından detaylı izahı oraya bırakıyoruz.

Fakat bu kısmın sonunda, ilâhî kaynaktan beslenmeyen her türlü âdet ve geleneklerin insan şeref ve haysiyetiyle bağdaşmayan ilkel davranış biçimleri olduğu çok açık bir şekilde görülmüş oldu.

1.3. Câhiliye Dönemi Nikâhlarının Haramlığı

İslâm, isteme (hıtbe/dünürlük), mehir ve şartlarına uygun yapılan akid dışındaki nikâh çeşitlerini haram kılmış ve batıl saymıştır.

Zina, İslâm'ın ilk haram kıldığı hususlardandır. Şarap ve faiz yasağında olduğu gibi zinanın haram kılınmasında da tedricîlik söz konusudur.

Zinanın haram kılınması ilk olarak Mekke'de, mü'minlerin özelliklerini anlatan âyet ile olmuştur. Allah Teâlâ Furkan Sûresi'nde 63. âyetten başlayarak mü'minlerin özelliklerini dile getirir ve 68. âyete geldiğinde: “*Onlar, Allah ile birlikte başka bir tanrıya tapmazlar; haksız yere, Allah'ın dokunulmaz kıldığı insan hayatına kıymazlar, zina etmezler. Zira (bilirler ki) bunları işleyen kimse cezasını bulacak,*”⁷⁴ diye, içinde “..zina etmezler..” bölümünün de bulunduğu özellikleri zikreder.

İsra 32'de, önceden kötülenip yapılmaması istenen hususların bir devamı olarak, “*Zinaya yaklaşmayın! Çünkü o hayâsızlıktır, çok kötü bir yoldur,*”⁷⁵ buyurularak, zinaya -değil yapmayı- yaklaşmamayı emretmektedir.

Mümteherine Sûresi 12. âyette Allah Teâlâ, Medine'den gelen hanımların bîatları esnasında alınması gerekli sözler arasında “*Ey Peygamber! Mümin kadınlar Allah'a*

⁷³ Tirmânî'nî, *ez-Zevâc 'İnde'l-Arab*, s. 33.

⁷⁴ Furkân 25/68.

⁷⁵ İsra 17/32.

hiçbir şeyi ortak koşmayacakları, hırsızlık yapmayacakları, **zina etmeyecekleri**, çocuklarını öldürmeyecekleri, elleriyle ayakları arasında bir iftira düzüp getirmeyecekleri, dine ve akla uygun hiçbir konuda sana karşı gelmeyecekleri hususunda sana biat etmeye geldiklerinde onların biatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan bağışlama dile. Kuşkusuz Allah bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir,”⁷⁶ diyerek, birçok hususun yanında “...zina etmemeyi..” de kayıt altına alır.

İslam, “biğa” denilen fuhuş yapmayı haram kılmıştır. Nûr Sûresi 33. âyetiyle, İslam öncesi toplumun yaşamlarında varlığı normal kabul edilen, insanın şeref ve haysiyetini lekeleyen bu husus kesin bir şekilde yasaklanmıştır. Allah Teâlâ bu âyetin ilgili kısmında: “*Evlenme imkânı bulamayanlar, Allah lutfundan ihtiyaçlarını giderinceye kadar iffetlerini korusunlar. Bedelini ödeyerek hür olmak isteyen köle ve câriyelerinizin kendilerinde hayır görürseniz- tekliflerini kabul edin. Allah'ın size verdiği maldan da onlara verin. Namuslu yaşamak isterlerse, **dünya hayatının geçici menfaatini elde etmek için câriyelerinizi fuhuş yapmaya zorlamayın. Kim onları zorlarsa bilinsin ki Allah, onların zorlanmaları sebebiyle bağışlayıcıdır, esirgeyicidir.***”⁷⁷ Bu âyetle câhiliye nikâh çeşitlerinden olan “biğa” haram kılınmıştır. Bu âyetin, İbn Übeyy'e ait Muâze adındaki cariye hakkında geldiği rivâyet edilir.⁷⁸ Âyetle durumu düzeltilen Muâze Müslüman olup muhsan kılındı, efendisi onu azat etti, o da Sehl b. Karza ile evlendi.⁷⁹

Medine'de eşleri olmayan fakir muhacirler çoktu. Bunlar, hür Müslüman hanımlarla evlenmekten aciz durumdaydılar. Rasulüllah (a.s) kölelerle evlenmeyi teşvik etti, fakat bunlardan bazıları zinakâr ve gizli dost tutan kölelerdi. Bu konuda, “*İçinizden mümin ve hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimse, ellerinizin altında bulunan mümin câriye kızlarınızdan alsın. Allah sizin imanınızı daha iyi bilmektedir. Birbirinizden türeyip gelmektesiniz. Öyleyse iffetli yaşamaları, zina etmemeleri, gizli dost tutmamaları şartıyla ve ailelerinin de izniyle onları nikâhlayıp alın, mehirlerini de âdete uygun olarak verin. Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa onlara, hür kadınların cezasının*

⁷⁶ Mümtehin 60/12.

⁷⁷ Nûr 24/33.

⁷⁸ Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm (v. 427/1037), *el-Keşfü ve'l-Beyân 'an Te'vili'l-Kur'ân-Tefsîru's-Sa'lebî*, thk. el-İmam Ebû Muhammed b. Âşûr, nşr. Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arab, Birinci Baskı, Beyrut 2002, VII, s. 99.

⁷⁹ İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer el-Kuraşi ed-Dimeşki (v. 774/1373), *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azim*, thk. Sami b. Muhammed es-Selame, nşr. Daru Tayyibe, Birinci Baskı 1997, İkinci Baskı 1999, Riyad, VI, s. 55-56.

yarısı gerekir. Bu (câriye ile evlenmek), içinizden günaha düşmekten korkanlar içindir; sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir,”⁸⁰ âyetiyle, kölelerle evliliğin temel şartlarını ortaya koyan Allah Teâla, zina etmeme, gizli dost tutmama şartını getirmiştir. Tirmizi’nin, Amr b. Şuayb tarikiyle yaptığı rivâyete göre; Medine’ye hicret eden müslümanlardan Mirsed, gizlice Mekke’ye gidiyor, müşriklerin hapsederek veya bağlayarak hicret etmelerine izin vermedikleri müslümanları birer ikişer kaçırıyordu. Yine bir gece Mekke’ye girmiş, kaçıracağı müslümanın bulunduğu yere gelmişti. Mirsed’in Mekke’de oturan eski metresi Anâk onu gördü, yanına gelip o geceyi beraber geçirmelerini teklif etti. Mirsed, İslâm’ın zinayı yasakladığını söyleyerek teklifi reddedince kadın bağırdı, onun yerini ve niyetini Mekkeliler’e duyurdu. Mirsed kaçarak canını kurtardı. Sonra yine bir fırsatını bulup hapsedilmiş olan bir mümini daha kaçırarak Medine’ye geldi. Hz. Peygamber’in huzuruna çıktığında başından geçenleri anlattı ve “Anâk ile evlenebilir miyim?” diye sordu. Peygamberimiz hemen cevap vermedi, bir süre sonra âyet nâzil olunca Mirsed’e, “O kadınla evlenme” dedi.⁸¹ Zinakâr kimselerin evlilikleriyle ilgili gelen âyet şudur: “Zina eden erkek ancak zinakâr veya müşrik bir kadınla evlenir, zina eden kadınla da ancak zinakâr veya müşrik bir erkek evlenir. Bu müminlere haram kılınmıştır.”⁸²

Süfyan-ı Sevri, Said b. Cübeyr tarikiyle İbn Abbâs’tan yaptığı rivâyette, bu âyetteki “nikâh” kelimesinin “cima” anlamında olduğunu söylemiş; bâğî olan biriyle evlenmek ve onu alıp satmak mü’minlere haram kılınmıştır. Aynı şekilde iffetli kadınların zinakâr erkeklerle evlenmesi de haram kılınmıştır.⁸³

Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, İbn Abbâs’tan rivâyetle, “Allah bu âyet ile müminlere zinayı haram kıldı,” demiştir.⁸⁴ Katâde ve Mukâtil b. Hayyan ise, buradaki yasaklamanın beğâya ile evlilik olduğunu söylemişlerdir.⁸⁵

⁸⁰ Nisâ 4/25.

⁸¹ Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre b. Musa b. ed-Dahhak (v. 279/892), *el-Camiu'l-Kebir-Sünenü't-Tirmizi*, thk. Şuayb el-Arnâvût-Abdullatif Harzullah, nşr. Daru'r-Risâle el-Âlemiyye, Birinci Baskı, Beyrut 2009, V, Tefsiru'l-Kur'an 25, Hn. 3451. İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, VI, s. 10, 11;

⁸² Nur 24/3.

⁸³ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, VI, s. 9.

⁸⁴ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XI, s. 284, Hn. 11747.

⁸⁵ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, VI, s. 9.

Ahmed b. Hanbel, iffetli mü'min birinin bâğî ile yapılan evlilikte, kadın yaptığı fiilden tevbe ederse akdın sahih, etmezse sahih olmayacağını söylemiştir. Bu hususta, iffetli hanım ile günahkâr (zinakâr) erkeğin evliliği için de aynı hükmü taşıdığı belirtilmiştir.⁸⁶

Zina etmenin yasaklanması kendilerine sıkıntılı gelen Sakîf ve Hüzeyl kabileleri, İslâm'a girmek için zinanın mubah olmasını şart koşacak kadar ileri gittiler; Rasulüllah (a.s) bu isteği kesin bir dille reddedip, zinanın haramlığının, dalga dalga yayılan iman ile istikrar bulmasını sağlamış ve yasak sabitlenmiştir.⁸⁷

Rasulüllah (a.s) her hususta olduğu gibi zina meselesinde de ikna metodunu kullanarak bu yasağın iyice anlaşılması ve sabitleşmesini sağlamıştır. Ahmet b. Hanbel'in müsnedinde, Ensar'ın Müsnedleri bahsinde, zina etmek için Rasulüllah'tan (a.s) izin isteyen gence dair haberde genç: *"Ya Resulallah! Ben felanca kadın ile arkadaş olmak istiyorum, onunla zina yapmak istiyorum."* dedi. Ashab-ı Kiram, bu duruma çok öfkelenildiler. İçlerinden gazaba gelerek genci dövmek ve huzuru Resulullah'dan çıkarmak isteyenler oldu. Bazıları bağırıştılar. Çünkü genç çok hayâsız konuşmuştu. Peygamberimiz "bırakın o genci" buyurdu. Rasulüllah genci yanına çağırdı ve *"Ey genç, birinin annenle bu kötü işi yapmasını ister misin? Bu çirkin hareket hoşuna gider mi?"* diye sordu. Genç hiddetle: *"Hayır Ya Rasulüllah"* diye cevap verdi. Rasulüllah (a.s): *"Öyle ise o çirkin işi yapacağın kimsenin evlatları da bundan hoşlanmazlar"* dedi. Sonra *"Peki, bu çirkin işi senin kız kardeşinle yapmak isteseler, hoşuna gider mi?"* diye sorduklarında genç: *"Hayır, asla!"* diyerek hiddetleniyordu. *"Şu halde insanlardan hiç kimse bu işi sevmez"* buyurdu. Sonra Peygamber (a.s) mübarek elini bu gencin göğsüne koyarak şöyle dua etti: *"Allah'im! Sen bu gencin kalbini temiz kıl. Namusu ve şerefini muhafaza eyle ve günahlarını bağışla"*. Genç, Rasulüllah'ın huzurundan ayrıldı. Bir daha bu günahı işlemediği gibi böylesi kötü düşünceleri aklından bile geçirmede.⁸⁸

İslam, kocası öldüğü için dul kalan hanımların⁸⁹, kocasının başka hanımdan olma çocuğu ile (üvey oğlu) evlenmesi hususunda: *"Ey iman edenler! Kadınlara zorla vâris*

⁸⁶ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, VI, s. 9, 10.

⁸⁷ Tirmânîni, *ez-Zevâc 'Inde'l-Arab*, 38, 39.

⁸⁸ Ahmed b. Hanbel, XXXVI, s. 545, Hn. 22211; İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, V, İsra Sûresi 17/33.

⁸⁹ Buhârî, *Tefsiru'l-Kur'an* 65, Hn. 4579 (Buhârî, Muhammed b. Mukatil'den, o, Esbat b. Muhammed'den, o, Şeybânî'den, o, İkrime'den, İkrime de İbn Abbâs'tan rivâyetle: *"Kişi ölünce yakınları ölenin hanımı hakkında hak sahibi Sayılırdı. Dilerlerse onunla evlenirler, dilerlerse onu başkasıyla evlendirirler, dilerlerse evlendirmeyip ona miras malı gibi sahip olurlardı."*).

*olmanız size helâl değildir. Apaçık bir edepsizlik yapmadıkça, onlara verdiğinizin bir kısmını ele geçirmek için -evlenme ve boşanma konusunda- engel çıkarmayın. Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmazsanız, Allah'ın hakkınızda çok hayırlı kılacağı bir şeyden de hoşlanmamış olabilirsiniz.”*⁹⁰ Bu âyet için İbn Cüreyc İkrime'den rivâyetle, Kübeyşe bnt. Ma'n b. Asım hakkında nazil olduğunu söylemiştir. Kübeyşe, Kays b. el-Eslet'in nikâhlı eşi idi. Kays ölünce, başka hanımından olma oğlu üvey annesi Kübeyşe'ye meyledip evlenmek istedi. Kübeyşe durumu Rasulüllah'a (a.s) arz ederek kendisinin, ölen kocasının geriye bıraktığı miras malı olmadığını, buna rağmen üvey oğlunun kendisini miras kabul ederek evlenmek istediğini dile getirmiştir.⁹¹ Nazil olan bu âyet, hüküm kendilerine ulaşan ve benzer durumda olanların hemen eşlerinden ayrılmasını gerekli kılıyordu. Bu durumda, yapılan nikâhın zina hükmü taşıdığı ortaya çıkınca, bu tür nikâhı yapanlar kendilerine recm cezasının uygulamasından korkmaya başladılar. Onlardan biri de Temim b. Ebî Mukbil idi. Babasının ölümünden sonra Dehmâ adlı üvey annesiyle evlenmişti. Temim de kendisine recm uygulanmasından korkuyordu. Allah Teâla: *“Geçmişte olanlar bir yana, babalarınızın nikâhladığı kadınlarla evlenmeyin; çünkü bu bir edepsizliktir, iğrenç bir şeydir ve kötü bir yoldur.”*⁹² Âyetiyle, hükmün, yasaklama gelmeden öncekileri kapsamadığını bildirdi. Bu âyetlerden sonra, önceden benzer şekilde evlilik yapmış olanlardan bu işi çirkin görüp eşlerinden ayrılanlar olmuştur.⁹³

İslâm, hıtbe ve mehir olmadan yapılan akidleri (bedel, müsebbiyat, şîğâr, mahtûfât vb.) yasaklamıştır.

Rasûlullah'ın (a.s) câhiliye nikâh çeşitlerini yasaklarken hedeflediği şey, temelleri sağlam ailelerden oluşan toplum meydana getirmek idi. Çünkü insan fitratına uygun biçimde tesis edilen ailelerde fertler ve toplumlar arası haklar ve yükümlülükler bir kurala dayandırılmıştır.

İslam, aklın korunması adına sarhoşluk veren (aklı devreden çıkaran) içkilerin haram kılınmasını, aile ve toplumun selameti için de câhiliye türü nikâhları haram

⁹⁰ Nisâ 4/19.

⁹¹ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, II, s. 239, 240.

⁹² Nisâ 4/22.

⁹³ Tirmânî'nî, *ez-Zevâc 'İnde'l-Arab*, s. 39, 40.

kılmıştır. Yasaklanan bu iki husus, câhiliyede insanların fazlaca rağbet ettiği gayr-i meşru işlerin başında gelenlerindendir.⁹⁴

Buraya kadar olan kısımda nikâh kavramı ve İslâm öncesi nikâh çeşitlerine değinildi. Mut'a nikâhı ile ilgili hadislere geçmeden önce, mut'a nikâhı üzerinde durulacaktır.

⁹⁴ Tirmânîni, *ez-Zevâc 'İnde'l-Arab*, s. 41.

BÖLÜM II

MUT‘A NİKÂHI

Mut‘a kavramı tezimiz içerisinde “mut‘a nikâhı” başlıklarıyla, fıkıh ve hadis kitaplarında “nikâh” üst başlığı altında geçen “mut‘atü’n-nisâ” veya sadece “el-mut‘a”yı izah sadedinde kullanılacaktır. “Nikâh” kavramı mut‘aya meşrûiyyet kazandırıyor diye “mut‘a” ile “nikâh” kelimesinin terkeb halinde kullanılmasına yönelik itirazlar söz konusudur.⁹⁵ Bizim “mut‘a nikâhı” kavramını kullanıyor olmamız, meselenin bizler tarafından daha iyi anlaşılması içindir. Mut‘a kavramı İslâm fıkıhı içerisinde “mut‘atü’t-talâk⁹⁶ ve mut‘atü’l-hacc⁹⁷” şeklinde, iki farklı alanda daha kullanılmıştır.⁹⁸

2.1. Mut‘a Kavramı

Mut‘a, kelime olarak م ت ع kök fiilinden türeyen bir kelimedir. مُنْعَة şeklinde م harfinin dammesiyle okunduğu gibi مِنْعَة şeklinde م harfinin kesresiyle de geldiği ifade edilmiştir. *Faydalanmak, menfaat elde etmek* anlamlarına gelir. Kendisinden faydalanılan şeyin ismidir, المناع gibi. *Telezzüz ve fayda temin etmek* manalarını da içerir.⁹⁹

Terim olarak mut‘a, “bir erkeğin bir hanımı belirli mal karşılığında belirli müddet nikâhlanmasıdır. Talak olmaksızın, sürenin bitimiyle nikâh sona erer. Mesken ve nafaka

⁹⁵ İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Said ez-Zâhirî el-Endülüsî (v. 456/1065), *el-Muhallâ bil-Âsâr*, thk. Abdulgaffâr Süleyman el-Bündârî, nşr. Dârul-Kütübil-İlmiyye, Üçüncü Baskı, Beyrut 2002, IX, s. 127 (muhakkikin dipnotu 1).

⁹⁶ Mut‘atü’t-Talâk: Boşanmış kadınlara ve özellikle mehir belirlenmeden yapılan bir nikâhı takiben temas olmadan boşanan kadına verilecek maddî destek için kullanılır. (bkz. Dönmez, İbrahim Kâfi “Mut‘a”, *DİA*, XXXII, s. 174-180).

⁹⁷ Mut‘atü’l-Hacc: Aradaki zaman diliminde ihramsız durabilmek üzere hac aylarında önce umre, ardından hac için iki defa ihrama girerek yapılan haccı ifade etmek için kullanılır. (Dönmez, aynı yer).

⁹⁸ Dönmez, “Mut‘a”, *DİA*, XXXII, s. 174-180.

⁹⁹ Râzî, Ebû Abdillâh Zeynüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilkâdir (v. 666/1268’den sonra), *Muhtâru’s-Sihah*, Lübnan 1986, s. 256; el-Firuzâbâdî, el-‘Allâme el-Luğavî Mecdüddîn Muhammed b. Ya’kûb (v. 817/1415), *el-Kâmûsu’l-Muhît*, thk. Mektebü Tahkîki’t-Türâs fî Müesseseti’r-Risâle, nşr. Müessesetü’r-Risâle, Sekizinci Baskı, Beyrut 2005, s. 762.

zorunluluğu yoktur. Tayin edilen süre bitmeden taraflardan biri ölecek olursa diğerine mirasçı olamaz.”¹⁰⁰

Hiz. Âişe (r.a) bir rivâyetinde câhiliye devrinde dört çeşit nikâhın tatbikatta olduğunu belirtir.¹⁰¹ Şârihler başka rivâyetleri de kaydederek câhiliye devrinde yedi çeşit nikâhın mevcudiyetini belirtirler.¹⁰² Tirmânî, câhiliye devri nikâhlarını on başlık altında incelemiştir.¹⁰³

Rasûlullah döneminde, bazı gazvelerde (Evtas Yılı, ‘Umretü’l-Kaza, Hayber, Fetih Yılı ve Tebük) savaşa katılan, yanlarında hanımları olmayan kimi sahâbîlerin, durumlarının zaruret haddine ulaşması sonucu Allah Rasûlüne başvurarak mut‘a taleplerinde bulunmuşlardır. Müslim şârihi Nevevî’nin, mut‘a nikâhına düştüğü dipnotta: “Tercih edilen doğru görüşe göre mut‘a Hayber öncesi helal kılındı, Hayber günü yasaklandı; Mekke’nin fethi günü ruhsat verildi, üç gün sonra da kıyâmete kadar haram kılındığı ilan edildi...”¹⁰⁴ şeklindeki açıklamasından, zaruret hallerinde önce ruhsat verilip sonra da yasaklandığını anlıyoruz.

İbn Mesûd, “Amr b. Avn – Hâlid – İsmail – Kays” tarikiyle ulaşan rivâyetinde: Nebi (a.s) ile beraber savaşa idik. Hanımlar bizimle beraber değillerdi. Biz, “Husyelerimizi burdurup hadımlaşalım mı?” dedik. Bunu yapmayı bize yasakladı. Fakat bir giyecek (gibi basit ücret) karşılığında, kadınlarla bir müddet için nikâh yapmamıza ruhsat tanıdı. Sonra (İbn Mesûd), “*Ey iman edenler! Allah’ın size helal kıldığı temiz ve güzel şeyleri kendinize haram edip te haddinizi aşmayın. Allah haddini aşanları elbette sevmez*”¹⁰⁵ âyetini okudu.¹⁰⁶ Bunun gibi bir kısım rivâyette, zaruret hallerinde ruhsatın verildiğini görmekteyiz. Bir kısım rivâyetler sadece işin ruhsat yönünü bize aktarırken, aynı rivâyetin içinde hem ruhsatı hem de yasağı gördüğümüz hadisler de söz konusudur.

¹⁰⁰ Hamid, Muhammed (v. 1389/1969), *Nikâhu’l-Mut‘a Harâmün fi’l-İslâm*, yy. ty. s. 5.

¹⁰¹ Buhârî, Nikâh 67/37, Hn. 5127; Ebû Davud, Talak 33.

¹⁰² İbn Hacer, el-İmam el-Hafız Ahmed Ali b. Hacer el-Askalânî (v. 852/1449), *Fethu’l-Bârî bi Şerhi Sahîhi’l-Buhârî*, thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî - Muhibbüddîn el-Hatîb, nşr. el-Mektebetü’s-Selafiyye, IX, s. 184, Hn. 5127.

¹⁰³ Tirmânî, *ez-Zevâc ‘Inde’l-Arab*, s. 17, 18.

¹⁰⁴ Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî Nevevî (v. 676/1277), *el-Minhâc fi Şerhi Sahîhi Müslim b. el-Haccâc*, Birinci Baskı, yy. 1929, IX, s. 181.

¹⁰⁵ Maide 5/87.

¹⁰⁶ Buhari, Tefsir 65, Hn. 4615; Müslim, Nikâh 3, Hn. 1404-11.

Sebre b. Ma'bed el-Cühenî, "Kuteybe b. Sa'îd – Leys - Rebi' b. Sebre" senediyle bize ulaşan rivâyetinde: Bize mut'a hususunda ruhsat verildi, ben ve bir adam Âmir oğullarından uzun boylu bir kadına, kendisiyle mut'a yapmak istediğimizi arz ettik. (Kadın) kendisine ne verebileceğimizi sordu, ben de arkadaşım da ridamızı vereceğimizi söyledik. Arkadaşımın ridası benimkinden daha güzeldi. Onun ridasını beğenmesine rağmen bana (dönüp): "sen ve ridan bana yetersiniz" diyerek beni tercih etti. Onunla üç gün kaldım. Sonra Rasûlullah (a.s): "*Kimin yanında mut'a yaptığı kadınlardan varsa onu salıversin*" dedi.¹⁰⁷ Bu beyanda, hem ruhsat hem de yasak birlikte ifade edilmektedir.

Bütün bunlardan mut'a ile alakalı ruhsat ve yasaklamanın olduğunu anlayabiliyoruz. Cumhurun kabul ettiği ağırlıklı görüşe göre, Fetih yılında yapılan yasaklama kesin bir yasaklamadır. Hz. Ömer'in getirmiş olduğu yasak, var olanın tekrar ilamı şeklinde anlaşılabilir. Bütün rivâyetler derinlemesine incelenmeden kesin bir kanaate varmak elbette mümkün değildir.

Mut'anın, Rasûlullah (a.s) ve Ebû Bekr (r.a) dönemlerinde yapılmasının, genel anlamda bir cevaza işaret ettiğine kail olan sahabîler vardır: İbn Abbâs, Esmâ bnt. Ebû Bekr, Câbir b. Abdullah, Abdullah b. Mes'ûd, Muaviye b. Ebû Süfyan, Amr b. Hureys, Ebû Said b. Ümeyye ve Seleme b. Ümeyye bunlardan bazılarıdır. Tabiinden mut'anın cevazı yönünde görüş belirtenler ise Tavus, Ata, Sa'îd b. Cübeyr, İbn Cüreyc ve Mekke fakihleridir. Günümüzde mut'anın tecvizi yönünde görüş ve hüküm sahibi olanların sadece Şî'a'nın İmâmiye kolu olduğunu görmekteyiz. Şî'a, İbn Abbâs'ın mut'anın ibâhası yönündeki rivâyetini "*Kesinlikle, Rasûlullah zamanında mut'a yapılıyordu*"¹⁰⁸ ve "*(Savaşta tutsak olarak) ellerinize geçen (câriye)ler dışında, evli kadınlar (la evlenmeniz) de haramdır. (İşte bunlar) size Allâh'ın yazdığı yasaklardır. Bunlardan ötesini, iffetli yaşamak, zinâ etmemek şartıyla mallarınızla istemeniz (evlenmeniz), size helâl kılındı. O halde onlardan yararlanmanıza karşılık, kesilen ücretlerini bir hak olarak onlara verin. Hakkın kesiminden sonra karşılıklı anlaşma (k sûretiyle kesilenden az veya çok vermeniz) de üzerinize bir günâh yoktur. Allâh bilendir, hüküm ve hikmet sâhibidir,*"¹⁰⁹ âyetini mut'aya cevaz şeklinde yorumlayarak helalliğine hükmetmektedirler.¹¹⁰

¹⁰⁷ Müslim, Nikâh 3, Hn. 1406.

¹⁰⁸ Taberânî, el-Hâfiz Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed (v. 360/972), *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, thk. Hamdi Abdülmecîd es-Selefi, nşr. Mektebetü İbn Teymiyye, X, s. 297, Hn. 10720.

¹⁰⁹ Nisâ 4/24.

¹¹⁰ Zühaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmi ve Edilletühü*, el-Ahvâlû's-Şahsiyye, nşr. Dâru'l-Fikr, Dördüncü Baskı, Dimeşk ty. s. 6554.

2.2. Mut‘a Nikâhının Tarihçesi

Mut‘a nikâhının tarihçesi denildiğinde üç dönemi ele almayı planlıyoruz. Bunlar risâlet öncesi dönemi kapsayan “câhiliye dönemi”, risâlet ile beraber başlayan ve Rasûlullah’ın (a.s) hayatta olduğu 23 yıllık “Rasûlullah dönemi” ve Rasûlullah (a.s) sonrasını da içine alacak olan dönem ki, müslümanların kâhir ekseriyeti tarafından uygulanmayan ve haram kabul edilen bu dönem için “mezheplere göre mut‘a” şeklinde bir başlık, inceleme alanımız olacaktır.

2.2.1. Câhiliye Dönemi

Mut‘a evliliği, tarihte ve günümüzde değişik kültürlerde ve coğrafyalarda farklı biçimlerde varlığına rastlanan geçici evliliğin bir türü olup, İslâm’ın zuhuru sırasında Arap toplumunda da mevcuttu. Özellikle yabancı beldelelere giden erkeklerin oradaki kadınlarla yaptıkları bu tür nikâh, bir yandan eşyalarını koyabilecekleri ve geçici olarak ikamet edecekleri bir yer edinmelerini, öte yandan bu süre içinde karı-koca hayatı yaşamalarını mümkün kılıyordu.¹¹¹ Bir geçici evlenme şekli olan bu nikâh, önceden tesbit edilen zamana kadar, kadınla erkeğin bir arada yaşamalarını sağlıyordu. Yuva kurmak, çocuk edinmek gibi bir gayesi de mevcut değildi.¹¹²

Nikâhta aslolan süre ile sınırlı olmamasıdır. Talak veya ölüm gibi sebeplerle nikâh sona erebilir fakat süre ile sınırlayarak akid yapılamaz. Muvakkat veya mut‘a nikâhında müddetin bitimiyle nikâh sona erer.

Ali Osman Ateş mut‘a ile alakalı şunları kaydetmektedir:

“Câhiliye devrinde, mut‘a nikâhının yapılması için aile büyüklerinin rızasına lüzum görülmezdi. Bu nikâh kıyıldıktan sonra, kadın kendi aile topluluğu içinde kalır, kocasına bir mızrakla çadır verirdi. Bu suretle erkek, kadının kabilesi içinde bulundukça onların halîfi sayılır, evlilik bağı devam ettiği müddetçe koca bu kabile ile birlikte hareket ederdi. Kadın mut‘aya son vermek istediği zaman, çadırın kapısını aksi yöne çevirir, koca bunu görünce kendi kabilesine dönüp giderdi. Bu çeşit evlenmeden doğan çocuklar kadına ait olur ve filan kadının

¹¹¹ Dönmez, “Mut‘a”, *DİA*, XXXII, s. 174-180.

¹¹² Ateş, *İslâm’a Göre Câhiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri*, s.288.

çocuğu diye anılırdı. Mut'a nikâhında, geçici bir süre için evelenen kimseler, süre bitiminde boşamaya bile lüzum görmeden ayrılırlardı. Neslin devamını sağlamak, birlikte yaşamak gibi maksatlardan mahrum olan bu nikâh, sadece şehvet duygusunu tatmin için yapılırdı. Bu sebeple boşanma ve veraset gibi hükümler söz konusu olamazdı. Bazen mut'a nikâhı kıyılırken belirli bir süre konuşulmaz, koca karı ile yaşamak istediği sürece nikâh geçerlidir, koca karıdan vazgeçince, akit sona ermiş olur diye bir şart koşulurdu. İbn Atıyye ise, mut'a nikâhının, iki şahit huzurunda, kadının velisinin izniyle, belirli bir süre için, tarafların kararlaştıkları mehir karşılığında, veraset hakkı bulunmaksızın kıyıldığını söylemektedir.¹¹³

Adı açıkça mut'a olmasa da, süreli nikâhın, câhiliye Arapları ve çeşitli kültürlerde evliliğin temel gayelerinden biri olan neslin devamı ve toplumun düzeni için değil de, cinsel tatmine yönelik, üstüne akid kılıfı geçirilen, toplumsal bir uygulama olarak varlığını devam ettirdiği görülmektedir.

2.2.2. Rasûlüllah (a.s) Dönemi

Risalet öncesi ve risaletin başlarında mut'a nikâhının toplumsal hayatın içinde var olduğu kabul edilmektedir.¹¹⁴ Rasûlüllah'ın (a.s), mut'aya sefer zamanında ıztırârî sebeplerle önce izin verip sonra Allah'ın kıyâmete kadar haram kıldığını anlatan beyanını görüyoruz.

Bu durumu açıklayan Zührî'nin Sehl b. Sa'd'dan gelen rivâyetinde Sehl: “*Rasûlüllah (a.s), insanların şiddetle ihtiyaç duymasından dolayı bize mut'a için ruhsat verdi, sonra onu bize yasakladı*”, dediği nakledilmektedir.¹¹⁵

¹¹³ Ateş, *İslâm'a Göre Câhiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri*, s. 289.

¹¹⁴ Serahsî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl (v. 483/1091), *el-Mebsût*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût 1993, V, s. 152; Aynî, *el-Binâye*, V, s. 62;

¹¹⁵ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, VI, s. 120, Hn. 5695; Rûyânî, Ebû Bekr Muhammed b. Hârûn Rûyânî (v. 307/919-20), *Müsnedü'r-Rûyânî ve bi-Zeylihi'l-Müstedrek mine'n-Nüsûs's-Sâkutati*, nşr. Eymen Ali Ebû Yemânî, nşr. Müessesetü Kurtuba, Birinci Baskı, yy. 1995, II, s. 223, Hn. 1083; Makdisî, Ebû'l-Feth Nasr b. İbrâhîm b. Nasr en-Nâblusî Makdisî ed-Dımeşkî (v. 490/1096), *Tahrîmü Nikâhı'l-Mut'a*, thk. Hammâd b. Muhammed el-Ensârî, nşr. Dâru Taybe, Riyad, ty. I, s. 65, Hn. 51, 52.

İbn Mesûd'dan gelen bir rivâyette: “(Eşlerimizden ayrı kaldığımız bekârlık zamanı bize çok ağır geldi ve bundan dolayı) *biz şikâyet edince, mut‘a bize sadece üç günlüğüne helal kılındı. Sonra onu (mut‘ayı) nikâh, iddet ve miras âyetleri neshetti,*”¹¹⁶ demektedir.

Sebre b. Ma‘bed’in (r.a) rivâyetinde, veda haccında eşlerden ayrı kalmanın getirdiği sıkıntıyla mut‘aya önce izin verilip sonra yasaklandığı anlatılmaktadır.¹¹⁷

Bunun yanında ihtiyacın zikredilmediği, bazı seferlerde mut‘aya önce izin verilip sonra yasaklandığını görüyoruz. Sebre b. Ma‘bed’in (r.a) Müslim’de geçen rivâyetinde: Rasûlullah (a.s) bize mut‘a yapmamız hususunda izin verdi. Bunun üzerine ben ve bir adam Âmir oğullarından bir kadına ki o uzun boylu idi, kendimizi arz edip mut‘a teklifimizi yaptık. Kadın bana, bana ne vereceksin, dedi. Ben de arkadaşım da abamızı vereceğimizi söyledik. Onun abası benim abamdan daha iyiydi. Bense ondan daha gençtim. Benim gençliğim hoşuna gitti, onun da abası hoşuna gitti. Neticede; “(bu) aba, onun abası gibidir!” dedi (ve beni seçti). O kadınla beraber üç (gün) kaldım. Sonra Rasûlullah (a.s): ‘*Kimin yanında mut‘a yaptığı biri varsa onu serbest bıraksın, dedi*’¹¹⁸ şeklinde geçmektedir.

Rasûlullah (a.s) döneminde mut‘aya ruhsat verilip tekrar yasaklandığını, bu yasaklamanın kıyâmete kadar devam edecek olan yasaklama olduğunu belirten rivâyetleri¹¹⁹ görebiliyoruz. Rasûlullah (a.s) döneminde mut‘aya, sefer ve ihtiyaç anlarında iki defa izin verildiği ve “*Ey insanlar! Sizin için mut‘aya izin vermiştim. Allah onu kıyâmete kadar yasakladı*” sözüyle haramlığının ilan edildiği anlaşılmaktadır.¹²⁰

İlan edilen mut‘a yasağını duyanlar, uygulamada mut‘ayı o günden sonra yapmamışlardır. Lakin yasaklama bilgisi kendilerine ulaşmayan kimi sahabîlerin mut‘a

¹¹⁶ Ebû Yusuf, *el-Âsâr*, s. 152, Hn. 698.

¹¹⁷ İbn Mâce, Nikâh 9/44, Hn.1962.

¹¹⁸ Müslim, Nikâh 3, Hn. 1406-19; Rûyânî, *Müsnedü’r-Rûyânî*, II, s. 507, Hn. 1542; Ebû Nu‘aym, Ahmed b. Abdillâh b. Ahmed b. İshâk b. Mûsa b. Mihran el-İsbahânî, (v. 430/1039), *el-Müsnedü’l-Müstahrac ‘alâ Sahîhi’l-İmam Müslim*, thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmail eş-Şafi‘î, nşr. Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrut 1996, IV, s. 69, Hn. 3253; İbn Hacer el-Askalânî, *İthâfu’l-Mehere bi’l-Fevâidi’l-Mübtakira min Etrâfi’l-Aşera*, thk. Züheyr b. Nâsır en-Nâsır ve Diğerleri, nşr. Vizâratü’ş-Şüûni’l-İslamiyye ve’d-Da’veti ve’l-İrşâdi’s-Suûdiyye, (I-XIX), Birinci Baskı, Suûd 1994, V, s. 61, Hn. 4953.

¹¹⁹ Nevevî, *el-Minhâc*, IX, s. 181.

¹²⁰ Nevevî, *el-Minhâc*, IX, s. 186.

yaptıkları, yaptıkları bu işin meşrûiyetini anlatmak için de “biz Rasûlullah dönemi, Ebû Bekr ve Ömer’in hilafetinin yarısına kadar mut‘a yapardık” dediklerini görüyoruz.¹²¹

Tefsir, hadis ve fıkıh kitaplarında mut‘a konusu bu çerçevede ele alınmıştır. Bu alanların tamamını inceleyip sonuca varmanın tezin hacmini haddinden fazla uzatacağı düşüncesinden hareketle, mut‘a nikâhını hukukî zeminde fıkıh kitapları içerisinde geçtiği şekliyle ele almaya çalışacağız.

2.2.3. Mezheblere Göre Mut‘a

İslâm toplumunda fıkıh, “dinî bilginin gelişip alt ilim dallarının oluşmasına paralel olarak II. (VIII.) yüzyılın sonlarından itibaren İslâm’ın ferdî ve içtimaî hayata dair amelî hükümlerini bilmeyi ve bu konuyu inceleyen ilim dalını ifade eden bir terim”¹²² olarak anlaşılmaktadır.

II. Yüzyıldan itibaren oluşmaya başlayan ve günümüze kadar ulaşan mezheplerde mut‘a konusu nasıl ele alınmış, hakkındaki hüküm nedir, bütün bunları her bir mezhebin öne çıkan fıkıh kitaplarına başvurarak ele almaya çalışacağız. Fıkıh kitapları olarak sırasıyla Hanefî, Mâlikî, Şafî ve Hanbelî mezheplerinin kitaplarına müracaat edeceğiz. Bunu yaparken kitapların tamamına değil, çokça başvurulmuş bazı kitaplara bakacağız.

2.2.3.1. Hanefî Fıkıhında Mut‘a

Hanefî fıkıhında görüşlerine ve değerlendirmelerine çokça atıfta bulunulan üç önemli Hanefî fakihinin (Semerkandî, Kâsânî ve Aynî) mut‘a nikâhı hakkındaki görüşlerini, kendi eserlerinden istifade ederek zikredip, Hanefilerde mut‘a nikâhına bakışı anlamaya çalışacağız.

Semerkandî (v. 539/1144), nikâh akdinin sahih olması için kullanılması gereken lafızları sayarken; “mut‘a” lafzıyla “şu kadar miktar karşılığı seninle mut‘a yapıyorum” diyen birine kadın razı olsa veya evet dese bile akid sahih olmaz, dedikten sonra, “çünkü mut‘a temlik ifade etmiyor ve nesh edilmiştir,” diyerek sahih olmama sebebine izah getirmiştir. Devamında da, “aslında bu nikâh muvakkat nikâhtan ibarettir, Züfer’e göre

¹²¹ Ahmed İbn Hanbel, XXIII, s. 306, Hn. 15073.

¹²² Karaman, “Fıkıh”, *DİA*, XIII, s. 1-14.

nikâhta zikredilen süre lağv edilse de akit gerçekleşmiş olur, Hanefîlerin cumhuru mut‘ayı mensûh kabul etmektedirler, yapılan mut‘a nikâhı batıldır demişlerdir,” diyerek kanaatini ortaya koymuştur.¹²³

Kâsânî (v. 587/1191), “nikâhın ebediliği” (sürekliliği) başlığı altında “muvakkat nikâh caiz değildir” dedikten sonra, bunun mut‘a nikâhı olduğunu ifade etmiştir. Kâsânî, mut‘a nikâhını “mut‘a” lafzıyla yapılan ile “tezvic, nikâh” ve bunların yerine geçen lafızlarla yapılan mut‘a nikâhı diye iki kısma ayırarak aşağıdaki açıklamaları yapmıştır:

1- Mut‘a Lafzıyla Olan Süreli Evlilik: “Seninle bir gün, bir ay veya bir sene vb. mut‘a yapmam karşılığında sana şu kadar ücret veriyorum” denilerek gerçekleştirilir. Bu, bütün âlimler nezdinde batıldır.

Bazı insanlar buna caiz deyip Nisâ 24. âyetinin *فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً* “...Onlarla karı-koca ilişkisi yaşamanıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin...” bölümünü delil olarak ileri sürüyorlar. Bu âyetle delil getirme üç şekilde ele alınıyor:

- a) Allah âyette nikâh değil, istimta‘ı zikretti. İstimta‘ ve temettu‘ ikisi de aynı anlamdadır.
- b) Allah Teâlâ ücret vermeyi emretti. Ücret bir menfaat karşılığı verilir ki, burada cinselliğinden yararlanma karşılığı hanıma ücret verilmesi istenmektedir.
- c) Allah, ücreti istimta‘dan sonra vermeyi emrediyor. Bu usul zaten icare ve mut‘a akdinde olan bir durumdur.

Buradaki “ücret”in mehir değil de istimta‘ın karşılığı ücret olduğunun anlaşılması için; mehir akdin gereğidir, kocadan, önce mehir olarak alınır sonra istimta‘a imkân sağlanır denilmekte ve âyetin mut‘a akdinin cevazına delâlet ettiği ifade edilmektedir.

Kâsânî, Nisa 24. âyetten mut‘a anlamı çıkaranlara cevap sadedinde; âyetteki “استمتاع”ın nikâh olarak anlaşılması gerektiğini, âyetin baş tarafı ve son kısmının nikâhtan bahsettiğini dile getirerek, haram olan nikâhlardan sonra helal olan nikâhın açıklaması yapılmıştır, diye izah getiriyor. Âyetteki *محصنين غير مسافحين* kelimelerinin ise “*nikâhlı ve zina etmeyen*” şeklinde anlaşılması gerektiğini vurguluyor. Ayrıca Allah Teâlâ Nisâ 4/25. âyette yine nikâhtan bahsediyor, söylenildiği gibi icare ve mut‘adan bahsetmiyor, dolayısıyla istimta‘ kelimesini nikâhla istimta‘ (yararlanma) diye anlayıp ücreti de mehir

¹²³ Semerkandî, *Tuhfetü'l-Fukahâ*, II, s. 119.

manasında kabul etmek gerekir, demektedir. Nikâhta kadına verilmesi gereken şeye “أَجُور” denilmesi anlaşılabilir bir ifadedir, çünkü Kur’an’ın farklı yerlerinde ¹²⁴ mehir için ücret kelimesinin kullanıldığını görebiliyoruz. ¹²⁵

Kâsânî, Hanefî fukahâsının tamamına göre mut’a nikâhı kitap, sünnet, icma’ ve ma’kûl ile haramdır ve batıldır, dedikten sonra bunlara delil olması sadedinde şunları kaydetmiştir: Yüce Allah Mü’minûn suresinde “*İffetlerini korurlar; sadece eşleriyle veya ellerinin altında olanlarla (câriyelerle) yetinirler, bundan dolayı da kınanacak değillerdir*”¹²⁶ vurgusu yaparak cimanın, ancak iki şeyden biriyle; ya (müebbed nikâhlı) eşler veya cariyelerle helal olduğunu hükme bağlamıştır. Bunların dışındakiler haramdır. Mut’a ne nikâhtır ne de milk-i yemin denilen cariyedir. Dolayısıyla mut’anın haramlığı bâkidir. Mut’anın bir nikâh olmadığının bir başka delili ise talak, (kadı tarafından) karı-kocanın arasının ayrılması ve taraflar arasında mirasın olmaması gibi hususlardır ki, bu da İslam’ın kabul ettiği zevc ve zevce ilişkisinin olmadığını gösteren delillerdir. Mü’minûn suresinde, bunların dışında kalanlarla yapılacak cinsel tatmini gerçekleştirenler “*haddi aşanlar*” olarak nitelendirilmektedir. ¹²⁷ Yine benzer şekilde Nûr suresinde “*...dünya hayatının geçici menfaatini elde etmek için câriyelerinizi fuhuş yapmaya zorlamayın...*”¹²⁸ ifadesiyle, yapılacak işi Yüce Allah “biğa (zina), fuhuş” diye nitelendirmektedir. Bu da mut’anın haramlığına yönelik bir başka delildir. ¹²⁹

Kâsânî bu kısımda Hz. Ali, Sebre b. Ma’bed ve Abdullah b. Ömer rivâyetlerini zikrediyor. Ali b. Ebî Talib rivâyetinde Buhârî, Yahya b. Kaza’a yoluyla Ali b. Ebî Tâlib’in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “*Rasûlullah (a.s) Hayber günü kadınlarla mut’a yapmaktan ve ehli eşeklerin etlerini yemekten nehyetti.*” ¹³⁰

¹²⁴ أجور kelimesinin mehir anlamında kullanıldığı yerler için bk. Nisâ 4/25; Ahzab 33/50.

¹²⁵ Kâsânî, *Bedâi’u’s-Sanâi’*, II, s. 272.

¹²⁶ Mü’minûn 23/5, 6.

¹²⁷ Mü’minûn 23/7.

¹²⁸ Nûr 24/33.

¹²⁹ Kâsânî, *Bedâi’u’s-Sanâi’*, II, s. 272-273.

¹³⁰ Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Âmir el-Esbahî el-Medenî (v. 179/795), *el-Muvatta’*, thk. Muhammed Mustafa el-A‘zamî, nşr. Müessesetü Zâhid b. Sultân Âl-i Nehyân li’l-A‘mâli’l-Hayriyye ve’l-İnsâniyye, Birinci Baskı, Abu Dabi 2004, Nikâh 28, Hn. 41; Buhârî, Meğazî 64/38, Hn. 4216; Nikâh 67, Hn. 5115; ez-Zebâih ve’s-Sayd 72, Hn. 5523; el-Hıyel 90, Hn. 6961; Ebû Ubeyd, el-Kâsım b. Sellâm, b. Abdillâh el-Herevî (v. 224/838), *en-Nâsih ve’l-Mensûh fi’l-Kur’âni’l-Azîz ve mâ fihi mine’l-Ferâiz ve’s-Sünen*,

Sebre b. Ma‘bed rivâyetinde Rûyânî, Amr b. Ali yoluyla Sebre b. Ma‘bed’in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Biz Rasûlullah (a.s) ile birlikte (hac için yola) çıktık, nihâyet oraya varınca tavaf ve sa‘y yaptık. Derken (Rasûlullah): “*Şu kadınlardan yararlanın!*” buyurdu. -“Yararlanmak”, bizde, “evlenmek” demektir.- Biz de bunu, kadınların yanına giderek teklif ettik. Fakat onlar, aramızda bir müddet tesbit edilmesi durumu hariç, (buna) razı olmadılar. Rasûlullah (a.s); “*Yapın, (bir müddet tesbit edin!)*” buyurdu. Bunun üzerine ben ve amcamın bir oğlu (kadın bulmaya) çıktık. Onda bir aba vardı, bende de bir aba vardı. Onun abası benim abamdan daha iyiydi. Bense ondan daha gençtim. Neyse, bir kadına geldik. Benim gençliğim hoşuna gitti, onun da abası hoşuna gitti. Neticede; “(bu) aba, onun abası gibidir” dedi (ve beni seçti). Aramızdaki müddet on (geceydi). Ben de bu geceleri onun yanında geçirdim. Sonra sabahleyin (Kâbe’ye) geldim. Bir de gördüm ki, Rasûlullah (a.s) insanlara hitab ederek şöyle buyuruyordu: “*Ey insanlar! Şüphe yok ki, ben size, kadınlardan “yararlanma” hususunda izin vermiştim, iyi bilin ki, muhakkak Allah bunu Kıyâmet gününe kadar haram kılmıştır! Binaenaleyh, kimin yanında bu kadınlardan biri varsa, ona yol versin! Onlara verdiğiniz şeylerden de hiçbir şey almayın!*”¹³¹

Abdullah b. Ömer rivâyetinde Ebû Avâne, Ali b. Harb yoluyla Salim’in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Bir adam gelerek İbn Ömer’e kadınlarla mut‘a hakkında sordu, o, mut‘a haramdır, dedi. Adam, falanca onu helal kabul ediyor deyince, İbn Ömer, *şüphesiz Allah Rasûlü kadınlarla mut‘ayı Hayber günü yasakladı*, dedikten sonra o (mut‘a) haramdır ve biz zinakâr değiliz, demiştir.”¹³²

thk. Muhammed b. Salih el-Müdeyfir, nşr. Mektebetü’r-Rüşd, İkinci Baskı, Riyad 1997, s. 75, Hn. 125.

¹³¹ Rûyânî, *Müsned*, II, s. 507, Hn. 1542; Ebû Nu‘aym, *el-Müsnedü’l-Müstahrac*, IV, s. 69, Hn. 3253; Abdullah b. Ca‘fer b. İshâk b. Ali b. Câbir el-Mevsilî, el-Câbirî (v. 330), *Cüz’ fîhi Ahâdîsi Ebî Muhammed el-Câbirî*, 19 Yaprak, Nushayı yazan: Ali b. el-Kâsım b. Ali el-Hasan b. Hibetillâh Şâfi‘î, Hn. 11; İbn Hacer el-Askalânî, *İthâfu’l-Mehere*, V, s. 61, Hn. 4953; V, s. 64, Hn. 4958; Makdisî, *Tahrîmü Nikâhı’l-Mut‘a*, s. 61, Hn. 47; İbn Asâkir, Ebu’l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dimeşkî eş-Şâfi‘î (v. 571/1176), *Târîhu Medîneti Dimeşk*, thk. Amr b. Garâme el-Umrevî, nşr. Dâru’l-Fikr, Beyrût 1995, XXXVI, s. 324, Hn. 7356.

¹³² İbn Mâce, Nikâh 9/44, Hn. 1963; İbn Vehb, Ebû Muhammed Abdullâh b. Vehb b. Müslim el-Fihri el-Mısri (v. 197/813), *el-Câmi‘ li-İbn Vehb fi’l-Ahkâm*, thk. Rıfat Fevzi Abdulmuttalib-Ali Abdulbâsit Mezîd, nşr. Dâru’l-Vefâ, Birinci Baskı, yy. 2005, s. 149, Hn. 250; Ebû ‘Avâne, *Müstahrac*, III, s. 29, Hn. 4084; Ebû Nu‘aym, *Müsnedü’l-İmâm Ebî Hanîfe Rivâyetü Ebî Nu‘aym*, thk. Nazar Muhammed el-Faryâbî, Mektebetü’l-Kevser, Birinci Baskı, Riyad, 1415h, s. 238; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-Evsat*, thk.

Kâsânî bu rivâyetleri zikrederek mut‘anın haramlığının, Rasûlullah’ın (a.s) hadisleriyle de açıklandığını izah etmeye çalışmıştır. Kâsânî, ümmetin, ihtiyaç duysa bile mut‘a yapmamasını, mut‘anın haramlığında icmâin olduğuna delil olarak göstermiştir. “Nikâh, sadece şehveti tatmin için meşru kılınan bir şey değildir, aksine, birçok amacının yanında şehvetin tatmini de nikâhın gayeleri arasında yer almaktadır. Oysa mut‘ada amaç sadece şehvetin tatminidir, başka bir gayesi yoktur” ifadesiyle, mut‘anın haramlığının aklı olarak ta anlaşılabilceğine işaret etmiştir. Netice itibariyle mut‘anın, mezkûr âyetler ve rivâyet edilen hadisler muvacehesinde mensûh olduğu aşikârdır, dedikten sonra, yukarıda zikredilen hadislere ilaveten mut‘anın mensûh olduğuna delil olarak; İbn Abbâs’ın, mut‘a mânâsında anlaşılan Nisa 4/24. âyetteki *فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ* kısmını talak âyetinin¹³³ nesh ettiğini beyan eden rivâyeti ile İbn Mesud’un, “kadınlarla mut‘ayı talak âyeti, mehir, iddet, miras ve nikâhın gerekleri olan diğer haklar neshetmiştir,”¹³⁴ sözünü de delil olarak göstermiştir.¹³⁵

Kâsânî, mut‘a nikâhında kullanılan “mut‘a” lafzının dışında müebbed evlilikte de kullanılan “tezvîc ve nikâh” kelimeleri ve türevleri kullanılarak yapılan mut‘a nikâhından da bahsederek şunları dile getirmiştir:

2- Tezvîc, Nikâh ve Bunların Yerine Geçen Lafızlarla Yapılan Evlilik: Kâsânî, “On günlüğüne seninle evleniyorum” gibi ifadelerle gerçekleşen bir durumdur ki, Ebû Hanife ve İmameyn’e göre fasid bir işlemdir,” dedikten sonra İmam Züfer’in, “nikâh caizdir, bu ebediliği ifade eder, şart batıldır,” dediğini aktardığını görüyoruz. Kâsânî, Hasan b. Ziyad’ın, Ebû Hanife’den rivâyetle, “tarafklar müddet tayininde yaşayabilecekleri bir zamanı zikrederlerse bu nikâh batıl olur, yaşayamayacakları kadar uzun bir zamanı (250 sene gibi) zikrederlerse nikâh caiz olur, çünkü ebediliği zikretmişlerdir” dediğini, kaydetmiştir.¹³⁶

Nikâhı dillendirirken fasid bir şart koşma meselesine gelince; Kâsânî, “on gün sonra boşamak üzere seninle evleniyorum” sözünde tezvîc (evlenme) ve konulan fasid

Ebû Mu‘âz Târik b. İvazullah b. Muhammed-Ebu’l-Fazl Abdulmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî, nşr. Dâru’l-Harameyn, Kahire 1995, IX, s. 119, Hn. 9295

¹³³ Talak 65/1.

¹³⁴ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, s. 505, Hn. 14044; Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkadir Atâ, nşr. Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Üçüncü Baskı, Beyrût 2003, VII, s. 337, Hn. 14179.

¹³⁵ Kâsânî, *Bedâi’u’s-Sanâi’*, II, s. 273.

¹³⁶ Kâsânî, *Bedâi’u’s-Sanâi’*, II, s. 273.

boşama şartı vardır, bu cümledeki fasid şart nikâhı batıl kılmaz, nikâh sahih ve bâkî kalır, şart batıl olur, sözünün İmam Züfer'e ait olduğunu ve bu sözün diğer Hanefî fakihler tarafından “tezvic ve nikâh lafızlarıyla süreli yapılan evlilik iki şekilde anlaşılır: Ya süreli (muvakkat)dir veya te'bîd ifade eder, birinciye mahal yoktur. Süreli akitlerde kullanılan ifadelerde mut'a manası vardır, tezvîc ve nikâh lafızlarıyla te'bîd ifade ettiğini söylemek bir yorumdur, çünkü akitlerde itibar manayadır, lafza değil, böyle olunca tezvîc ve nikâh kelimeleriyle de olsa süre şartıyla yapılan evlilikler mut'a evliliğidir ve batıldır” şeklinde değerlendirdiklerini, kaydetmiştir. Kâsânî, İmam Züfer dışındaki diğer Hanefî fakihlerin, nikâh yaptıktan sonra fasid bir şart ileri sürülecek olursa bunun da memnû' olduğunu, böyle yapanların muvakkat nikâh yapmış olacaklarını, muvakkat nikâhın da mut'a nikâhı olduğunu, bunun da mensûh olduğunu, ifade ettiklerinin altını çizer. Ayrıca bu nikâh, sahih kabul edilmeyen muzâf (eklemeli) nikâha dönüşür. Yani burada nikâhın sahih, eklenen şartın batıl olduğu söylenemez, dediklerine işaret etmiştir.¹³⁷

Aynî (v. 855/1451), mut'a nikâhının tanımını yaptıktan sonra onun batıl olduğunu vurgulamış, mut'a nikâhının haramlığı konusunda ekser ulemânın görüşüyle icmâ hâsıl olmuştur diyerek, kesin kanaatini ortaya koymuştur. Aynî kısaca aşağıdakileri dile getirmiştir:

“Mut'a nikâhı, bir kadına, “şu kadar mal karşılığı şu kadar zaman için seninle mut'a yapmak istiyorum,” denilmesidir. “Seninle mut'a yapmak istiyorum, şu on dirhemi al” veya “kendinden beni şu günler için faydalandır” gibi ifadelerle yapılır. Mut'a nikâhı batıldır. Mut'a nikâhının haramlığı hususunda ekser ulemanın görüşüyle icmâ hâsıl olmuştur.

Hattâbî (v. 388/998), *Me'âlim*'de, mut'a İslâm'ın başlarında mubah idi, sonra haram kılındı. Haram kılınması hususunda Râfîzîlerden bir grup dışında hiçbir ihtilaf yoktur, dedi. Hattâbî, İbn Abbâs'ın, mut'anın mubahlığı hususunda, eşlerin birbirinden ayrı geçen sürenin uzun olması gibi ıztırârî sebepleri te'vîl olarak ileri sürmüş, sonra tevakkuf edip ilk fetvasından dönmüştür (ikinci fetva olarak mut'anın haramlığı hususunda görüş belirtmiştir).

Ebû Bekr el-Hâzîmî (v. 584/1188): Şia'nın bazıları ve İbn Cüreyc'den mut'anın cevazı yönünde rivâyetler var, demiştir.

Mâzerî (v. 536/1141): “*el-Mu'lim bi-Fevâidi Müslim*”de, ortaya çıkan icmâ mut'anın haramlığında gerçekleşmiştir, bidatçılardan bir grup hariç muhalefet

¹³⁷ Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi'*, II, s. 272-274.

eden olmamıştır, demiştir. İbn Abdilberr (v. 463/1071): Mut‘a, hakkında ihtilaf olunan eski bir konudur. Şöyle ki: Sahâbe nut‘a hakkında ihtilaf ettiler, İbn Abbâs helal ve caiz olduğu yönünde görüş belirtmiş, bu görüşe Atâ b. Rebah, Sa‘îd b. Cübeyr ve Tâvûs iştirak etmişlerdir. Yine caiz ve helal olduğu yönünde görüş belirtenler arasında Ebû Sa‘îd el-Hudrî ve Câbir b. Abdillâh’ın olduğunu görüyoruz. Câbir, “*Ömer yasaklayıncaya kadar onun hilafetinin yarısına dek mut‘a yaptık*” demiştir. Diğer Sahâbe, tabiîn ve onlardan sonra, râvîlerden gelen bilgilere göre müslüman fakihler mut‘anın haram olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir. Bunlar arasında Medîne ehlinde Mâlik b. Enes, Kûfe ehlinde Sevrî ve Ebû Hanîfe, Şafi‘î ile hadis ve fıkhıta onun yolunu takip edenler, Şam ehlinde Evzâ‘î, Mısır ehlinde Leys b. Sa‘d ile diğer görüş sahiplerini sayabiliriz. Zeynüddîn el-İrâkî (v. 806/1404), Tirmizî şerhinde, “haram mut‘a, kendisinde vakit zikredilen nikâhtır,” der. Fakat evlilik yapılırken erkek kadınla bir ay, bir sene veya benzer bir süreyi kendince tayin etse ve fakat bunu şart koşmasa, bu, Evzâ‘î dışında bütün ulemaya göre sahih sayılır. Evzâ‘î ise bunu mut‘a kabul etmektedir.

Mut‘a nikâhının sahih olmadığı kararına rağmen mut‘a yapanlarla ilgili had uygulanır mı, sorusuna Mâlik ve arkadaşları, akid şüphesi olduğundan had uygulanmaz, demişlerdir.¹³⁸

Râfi‘î,¹³⁹ fâsid olduğunu bilmeden cinsel temasta bulunan birine had uygulanmaz, şâyet mut‘anın fâsid olduğunu biliyorsa, İbn Abbâs’ın, önce caiz ve helal kabul edip sonra rucû ettiği bilgisi sahihse had uygulanır, zira icmâ hâsıl olmuştur. Mut‘anın caiz ve helal olduğu yönündeki görüşünden döndüğü sahih değilse, konu şöyle değerlendirilir; eğer bir dönemde bir meselede ihtilaf olur fakat bu dönemden sonra o mesele hakkında ittifak gerçekleşirse bu icmâ kabul edilir mi? Usûl açısından iki görüş vardır: Biz, evet (icmâ gerçekleşir) dersek, had gerekir, değilse gerekmez. Râfi‘î bu görüşü daha doğru bulmuş, Nevevî de bunu doğru kabul etmiştir. İbn Zübeyr, “mut‘a açık bir zinadır, mut‘a yapan birini bulursam onu recm ederim” demiştir.

¹³⁸ Aynî, *el-Binâye*, V, s. 61.

¹³⁹ Mustafa Sâdık er-Râfi‘î (v. 623/1226).

Mâlik (v. 179/796)'in, “mut‘a nikâhı caizdir” diye söylediğini iddia etmek Kâkî (v. 749/1348)'ye¹⁴⁰ göre bir yanılıdır. Çünkü Mâlik kendi kitaplarında mut‘anın haram olduğunu beyan etmiştir. Kâkî, *el-Müdevvene*'de, süre ister uzun ister kısa olsun yapılan muvakkat evliliğin adı mut‘adır ve caiz değildir, denildiğini söylemiştir.

Mut‘a nikâhı, hakkında nesh gerçekleşinceye kadar mubahtı. Nesh sahâbenin icma ile gerçekleşmiştir. Konuyla alakalı vârid olan birçok hadis vardır. Mut‘a ile ilgili hadisler Rasûlullah (a.s) döneminde yazılmış, icma‘ da böyle gerçekleşmiştir.

Mut‘anın haram kılınmasındaki zamanlarda olan ihtilafa (Hayber zamanı, Tebûk seferi, Evtâs yılı, Veda haccı..) gelince;

Maverdî (v. 450/1058),¹⁴¹ bir zamanda yasaklanıp sonra başka bir zamanda yasaklanması; ya tekid veya neshi yaymak ve önceden duymayanlara duyurmak ya da râvîlerin neshi farklı zamanlarda duymaları ve bunu naklettiklerinde doğal olarak farklı zamanların ortaya çıkmasındandır, demiştir.

Bazıları tahrîm ve ibâhanın iki kere olduğunu ifade etmişlerdir. Nevevî bunlardandır. Nevevî, doğru ve tercih edilen, mut‘anın iki kere mubah iki kere haram edilmesidir, demiştir. Yani; Hayber'den önce helal idi Hayber'de haram kılındı, Mekke'nin fethi günü (ki, Evtas günüdür) üç günlüğüne mubah kılındı, sonra kıyâmete kadar haram kılındı ve haramlığı devam etmektedir.

Mut‘anın haramlığının icmâ ile olduğuna itiraz ederek İbn Abbâs'ın caiz ve helal gördüğünü söyleyen birine cevaben, İbn Abbâs'ın bu görüşünden döndüğü meselesine gelince; İbn Abbâs, Câbir b. Zeyd'in rivâyetine göre, kendisi dışındaki sahâbenin mut‘anın haramlığı görüşüne rucû etmiştir. Câbir b. Zeyd, “*İbn Abbâs, mut‘a ve sarf konusundaki görüşünden dönmeden ölmemiştir*” diyerek, vefat etmeden önce bu iki konudaki görüşlerini terk ettiğini ifade etmiştir. Bu da mut‘anın haramlığı konusunda icmân olduğunun delilidir.”¹⁴²

Bütün bu ifadelerden ortaya çıkan sonuç, mut‘a nikâhı Hanefîlere göre; ister “mut‘a” lafzıyla isterse “tezvîc ve nikâh” lafızlarıyla kullanılsın, mut‘ayı ifade eden her türlü aiked batıldır ve yapılması haramdır.

¹⁴⁰ Kâkî, Kıvâmuddîn Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Hucendî (v. 749/1348).

¹⁴¹ Mâverdî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî (v. 450/1058).

¹⁴² Aynî, *el-Binâye*, V, s. 61-65.

2.2.3.2. Mâlikî Fıkıhında Mut‘a

Mâlikîlerin temel eserlerinden İmam Mâlik’e ait *Müdevvene*’de; “sürelî nikâh” alt başlığı altında yapılan açıklamalarda; “seninle bir aylığına evleniyorum” diyen birinin nikâhı ile ilgili soruya Mâlik, “hem nikâh hem şart batıldır,” cevabını vermiştir. Devamında, bu nikâh fesh olunur çünkü bu nikâh mut‘a nikâhına benziyor, mut‘a nikâhını Allah Rasûlü’nün (a.s) haram kıldığı sabittir,¹⁴³ diyerek mut‘aya bakışını anlatmıştır. Buna ilaveten Mâlik, mut‘a yapana had uygulanmaz, tazirle cezalandırılır,¹⁴⁴ şeklinde, konu hakkında bulunan şüpheden hareketle zina haddi değil ta‘zîr cezasının uygun olacağını açıklamıştır.

İmam Mâlik dışında Mâlikî mezhebinin önde gelen bazı fakihlerinin mut‘a nikâhı ile alâkalı görüşleri ise şöyledir:

İbn Ebî Zeyd Kayrevânî (v. 386/996), mut‘a hakkında görüş belirten âlimlerin görüşlerinden örnekler vererek konuyu anlaşılır hale getirmeye çalışmıştır. İbn Ebî Zeyd, İbn Habîb (v. 238/853)’in,¹⁴⁵ “mut‘a, yolcu kişinin bir belde de ikamet ettiği sürece bir kadınla evlenmesidir, her ne kadar mehir verilmişse de bu nikâh haramdır. Mut‘anın mubahlığı hakkında bilgi olsa da sonradan nesh edilen bir konudur. Hulefâ-i Râşidîn’in bu konuda katı tutumu söz konusudur. Ayrıca, önceden mut‘anın mubahlığına hükmeden İbn Abbâs bu görüşünden rucû etmiştir,” dediğini; İbnu’l-Mevâz (v. 269/883)’in¹⁴⁶ “mut‘a nikâhı bir tür sürelî nikâhtır ve Allah Rasûlü (a.s) onu haram kılmıştır. Hz. Ömer, ‘mut‘a yapan bana getirilirse onu recmederim” dediğini kaydetmiştir.¹⁴⁷

İbn Abdilberr (v. 463/1071): “Mut‘a nikâhı, bir erkeğin bir hanımla belirli bir şey karşılığı belli bir süreye kadar (gün, ay veya bilinen bir zaman süresince) evlenmesidir. Sürenin bitmesiyle evlilik sona erer. Duhûlden önce veya sonra talak olmaksızın fesh olunur. Duhûl olmuşsa, Mâlik’e göre mehr-i müsemma gerekir, mehir belirtilmemişse

¹⁴³ Mâlik b. Enes, *el-Müdevvenetü’l-Kübrâ* –Rivâyetü’l-İmam Sahnûn b. Saîdet-Tenûhî ‘anî’l-İmam Abdîrrahman b. el-Kâsım ‘an İmamî Dâri’l-Hicretî Mâlik b. Enes, nşr. İrşâd Da‘vet Vakıfları İslâm İşleri Bakanlığı, Suud, ty. II, s. 130.

¹⁴⁴ Mâlik, *el-Müdevvenetü’l-Kübrâ*, IV, s. 477.

¹⁴⁵ İbn Habîb es-Sülemî, Ebû Mervân Abdülmelik b. Habîb b. Süleymân es-Sülemî (v. 238/853).

¹⁴⁶ İbnu’l-Mevâz, Ebû Abdillâh, Muhammed b. İbrahim b. Ziyad el-İskenderânî el-Mâlikî (v. 269/883).

¹⁴⁷ İbn Ebî Zeyd, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrrahman el-Kayrevânî (v. 386/996), *en-Nevâdir ve’z-Ziyâdât ‘alâ mâ fi’l-Müdevvene ve Gayrihâ mine’l-Ümmehât*, thk. Muhammed Haccî, nşr. Dâru’l-İslâmî’l-Garbî, Birinci Baskı, Beyrût 1999, IV, s. 557.

veya mehir sayılamayacak bir şey belirtilmişse mehr-i misil gerekir, had uygulanmaz, çocuk erkeğe nisbet edilir ve kadının tam iddet beklemesi gerekir. Mut'a nikâhı batıldır, fesh olunmuştur," demiştir.¹⁴⁸

Lahmî (v. 478/1086): "Mut'a nikâhı, Rasûlullah'ın (a.s), '*kadınlarla mut'aya izin vermiştim, Allah onu kıyâmete kadar haram kılmıştır*'¹⁴⁹ sözüyle haramdır. Urve'nin, "*mut'a, açık bir zinadır*" sözünü aktaran Lahmî, mut'a nikâhı, kadın veya erkek tarafından bir süreyle sınırlandırılan (gün, ay vb.) nikâhtır. Duhûlden önce ve sonra fesh olunur, demektir.¹⁵⁰

İbn Rüşd (v. 595/1199), *şer'an yasak olan evlilikler* başlığı altında: "Mut'a nikâhının haramlığı her ne kadar Rasulüllah'tan (a.s) gelen haberler tevâtür derecesinde olsa da ne zaman haram kılındığı hususu (Hayber Günü, Fetih Günü, Tebûk Gazvesi, Vedâ Haccı, Umretül-Kaza, Evtâs Yılı) ihtilaflı bir konudur. Sahâbîlerin çoğu ve Mısır fukahâsı mut'anın haram olduğu yönünde görüş belirtirken, İbn Abbâs'ın helal kıldığı ve buna Mekke ve Yemen halkının uyduğu konusu meşhur olmuştur" demektir. İbn Rüşd, İbn Abbâs'ın bu meselede Nisa 4/24'teki استمتاع kısmını الى اجل مسمى ilavesiyle okuyarak delillendirdiğine dikkat çekmiştir. İbn Abbâs'ın mut'aya, Allah'ın ümmeti Muhammed'e bir rahmeti gözüyle yaklaştığını, söyleyen İbn Rüşd, "*Ömer (r.a) onu yasaklamamış olsa idi azgınlar hariç kimse zina yapmazdı*" şeklindeki İbn Abbâs rivâyetiyle mut'a hakkındaki genel bakışı özetlemiştir.¹⁵¹

Kısaca Mâlikî mezhebine göre mut'a nikâhı fesh olunmuş ve yapılması kıyamete kadar haram olan bir nikâh biçimi olup, yapanlarla ilgili meselede recm değil (İbn Abbâs'ın (r.a), "mut'a mubahtır" sözünden rucû ettiği kesin olmadığı için) ta'zîr gerekir, denilmiştir.

¹⁴⁸ İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed el-Kurtubî (v. 463/1071), *el-Kâfi fî Fıkhı Ehli'l-Medîne*, thk. Muhammed Muhammed Ahîd, nşr. Mektebetü'r-Riyâdi'l-Hadîse, Birinci Baskı, Riyad 1978, II, s. 5553.

¹⁴⁹ Müslim, Nikâh 3, Hn. 1406-21.

¹⁵⁰ Lahmî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed (v. 478/1086), *et-Tefsîr*, thk. Ahmed Abdulkarim Necib, nşr. İslam İşleri Ve Vakıflar Bakanlığı, Birinci Baskı, Katar 2011, IV, s. 1857.

¹⁵¹ İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. hmed b. Muhammed (v. 595/1199), *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, thk. Muhammed Subhî Hallâk, nşr. Mektebetü İbn Teymiyye, Birinci Baskı, Kâhire 1415 h. III, s. 110.

2.2.3.3. Şafi'î Fıkında Mut'a

İmam Şafi'î (v. 204/820), bu konuya “Nikâhu'l-Muhallil ve Nikâhu'l-Mut'a” başlığı altında meseleyi ele almakta; önce Hz. Ali'den mervî Hayber'deki kadınlarla mut'anın yasaklanması hadisini dile getirmekte sonra, Sebre b. Ma'bed'in Rebî' b. Sebre vasıtasıyla ulaşan, mut'anın yasaklandığına dair rivâyetine işaret etmektedir. Ardından, “yakın ya da uzak süreli yapılan her nikâh yasaklanan nikâhtır, mut'a nikâhı da yasaklanan bir nikâhtır,” dedikten sonra bu nikâhın oluşumunda kullanılan cümleleri şöyle sıralıyor: Bir adamın bir kadına, “seni bir günlüğüne, on günlüğüne, bir aylığına veya bu beldeden gidinceye kadar nikâhlıyorum” demesidir ki, te'bid ifade etmeyen lafızlarla yapılmaktadır. İmam Şafi'î Allah Rasûlü'nün (a.s) la'netle bahsettiği¹⁵² “muhallil'in nikâhı”nı¹⁵³ da mut'anın bir parçası saymıştır. Zira muhallil de mut'a yapan kimsenin kullandığı ifadelere benzer ifadeler kullanarak nikâh yapmaktadır” demiştir. Devamla Şafi'î, “muhallil, boşanmış kadın ilk eşine helal hale gelsin diye kadına “seni şu kadar zaman için (sadece isabet etmek yani cinsel ilişkide bulunmak için) nikâhladım” veya nikâhtan kinaye olarak “evini bana şu kadar bir zaman için kirala” diyerek, kadına isabet etmeyi niyetine alan kimse, isabet gerçekleştiği andan itibaren kadınla kendisi arasında nikâhın bittiğini dile getirmiş oluyor. Görüldüğü gibi burada da nikâhın sonlandırılması daha işin başından itibaren planlanarak süreli nikâh tesis edilmeye çalışılıyor” diyerek her iki hususun benzerliğine dikkat çekmektedir. Mut'ayı da, mut'anın bir parçası kabul edilen muhallilin nikâhını da aynı anlam içerisinde değerlendiren Şafi'î, sonu ayrılık olan her türlü nikâhlanmayı, yasaklanan nikâh kategorisinde değerlendirmiş ve haram kabul etmiştir. Ayrıca Şafi'î, mut'a nikâhının yasaklandığını anlatan bazı hadislerden bahisle; Buhârî'nin nikâh,¹⁵⁴ Müslim'in hem talak hem de nikâh kitabında yer verdiği Abdullah b. Mes'ûd hadisini¹⁵⁵ 3388 numarayla

¹⁵² Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, IX, s. 100, Hn. 2293.

¹⁵³ “Hülle: Üç talâkla boşanmış bir kadının ayrıldığı kocasına tekrar dönebilmesi amacıyla bir başka erkekle evlenmesidir.” Bu işi yapana da “Muhallil” denilir. (Köse, Saffet, “Hülle”, *DİA*, XVIII, s. 475).

¹⁵⁴ Buhârî, Nikâh 67/8, Hn. 5075; Müslim, Nikâh 3, Hn. 1404-11, 12.

¹⁵⁵ Bize Rebî' haber verdi, dedi ki: Bize Şafi'î haber verdi, dedi ki: Bize Süfyan İsmail'den, o da Kays b. Ebî Hazım'dan haber verdi, dedi ki: İbn Mesud'u şöyle derken duydum: “Biz Rasûlüllah (a.s) ile beraber gazvedeydik, yanımızda hanımlarımız yoktu, biz ihtisâ (husyeleri burma işi) yapmak istedik. Rasûlüllah (a.s) bundan bizi nehyetti, sonra bize, kadınlarla belli bir süreye kadar bir şey karşılığında nikâhlanmaya izin verdi.” (Şafi'î, *el-Ümm*, VIII, s. 434, Hn. 3388).

zikrediyor ve hadisin sonunda “onlar bunu yapmadılar ve Abdullah’ın rivâyetine muhalefet ettiler” diyerek kayıt düşüyor.¹⁵⁶

Mâverdî (v. 450/1059), İmam Şâfi’î’nin zikrettiği, mut’anın Hayber günü yasaklandığına dair hadise vurgu yaptıktan sonra, mut’anın haramlığına Kur’an’dan ve sünnetten delilin olduğunu ifade ederek, Kur’an’dan delil için Ahzab 49¹⁵⁷, Bakara 229¹⁵⁸ ve Nisa 20.¹⁵⁹ âyetlerini işaret edip, talak ve iddete dikkat çekmektedir ki, mut’ada bunlar şer-i şerifin gösterdiği istikamette söz konusu edilmemektedir, demiştir. Mâverdî, mut’a Kur’an ve Sünnet ile fesh olunmuştur, dedikten sonra mut’a ile ilgili tanımlama cihetine gitmiştir. Mâverdî mut’ayı, kadına, “kendinden beni bir aylığına, hac mevsimi süresince veya beldede ikamet ettiğim müddetçe vb. -nikâh veya tezvic lafzını kullanarak-faydalandır”, demekten ibarettir, şeklinde açıklamıştır. Erkek bunu, kadına diyebildiği gibi velisine de diyebilir, diyen Mâverdî, mut’a, belli veya belli olmayan bir süre takdiriyle yapılır ve haramdır, dedikten sonra, sahâbe, tabi’în ve fukahânın da mut’anın haramlığı yönünde kanaatlerinin olduğunu ifade etmiştir.¹⁶⁰

Kısaca; Şâfiî mezhebinde de mut’a nikâhı, İslâm’ın ilk dönemlerinde zarûreten mubah kılınıp sonrasında fesh olunarak kıyamete kadar yasaklanan bir uygulamadır. Bu

¹⁵⁶ Şâfi’î, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs (v. 204/820), *el-Ümm*, nşr. Dâru’l-Vefa, thk. Rifat Fevzi Abdulluttalib, Birinci Baskı, yy., 2001, VI, s. 204-207; VIII, s. 434.

¹⁵⁷ “Ey iman edenler! Mümin kadınlarla evlenme akdi yapıp da sonra, birleşmeden onları boşadığınızda onlar üzerinde, hesaplayıp bekleteceğiniz bir iddet hakkınız yoktur. Onları bir şeyler vererek memnun ediniz ve güzellikle boşayınız.” (Ahzab 33/49).

¹⁵⁸ “Boşama iki keredir. Her ikisinden sonra ya iyilikle evlilik içinde tutmak veya güzellikle serbest bırakmak gerekir. (Eşlerin) Allah’ın koyduğu kurallara uymamalarından korkmadığınız sürece onlara verdiğiniz mihirden hiçbir miktarı geri almanız sizin için helâl olmaz. Eğer Allah’ın kurallarına uymamalarından korkarsanız, kadının evlilikten kurtulmak için bir meblâğ vermesinde taraflara bir vebal yoktur. Bunlar Allah’ın koyduğu kurallardır, öyleyse onları çiğnemeyin. Her kim Allah’ın koyduğu kuralları çiğnerse işte onlar zalimlerin ta kendileridir.” (Bakara 2/229).

¹⁵⁹ “Eğer bir eşi bırakıp da yerine başka bir eş almak isterseniz, onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın. Siz onu, iftira ederek ve apaçık günah işleyerek mi geri alacaksınız?” (Nisâ 4/20).

¹⁶⁰ Mâverdî, Ebu’l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb (v. 450/1059), *el-Hâvî’l-Kebîr fî Fıkhı Mezhebi’l-İmami’ş-Şâfi’î ve Hüve Şerhu Muhtasarı’l-Müzenî*, thk. eş-Şeyh Ali Muhammed Muavviz- eş-Şeyh Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Birinci Baskı, Beyrût 1994, IX, s. 328-332.

yasaklamaya Hz. Ali ve Sebre b. Ma'bed'den vârid olan hadislerin yanısıra Kur'an'dan Mü'minûn sûresi 5, 6, ve 7. âyetleri delil getirilmiştir.¹⁶¹

2.2.3.4. Hanbelî Fıkında Mut'a

Hanbelî fakihi Kelvezânî (v. 510/1116), mut'a nikâhı ile alakalı yaptığı değerlendirmede, "mut'a, süreli yapılan evlilik olup batıl ve haramdır," demiştir.¹⁶²

Diğer bir Hanbelî fakihi İbn Kudâme (v. 620/1223), *nikâhın aslını bozan dört şey* başlığı altında mut'a konusunu ele almış ve tevkît (süre belirleme) içerdiği için böylesi bir nikâhın bâtil olduğunu vurgulamıştır. İbn Kudâme, Sebre hadisini buna delil olarak zikretmiştir. İbn Kudâme, mut'ada, te'bîd ifade eden, nikâhta olması gereken hiçbir ahkâmın olmaması diğer batıl nikâhlar gibi bunu da batıl yapar, demiştir. Ebû Bekr (v. 311/923)'in¹⁶³ dışındaki Hanbelî fukahâsı, bir rivâyete¹⁶⁴ dayanarak mut'anın haram olduğunda hem fikirdirler, diyen İbn Kudâme, bir kimse nikâh akdi sırasında, tayin edilen bir vakitte boşamayı şart koşsa nikâh sahih olmaz, çünkü bu şart nikâhın bekasına mânîdir, diye de eklemiştir. Müellife göre, nikâhta vakit (süre) şartı da böyledir. Bu durumu, nikâh zamanı kadınla cinsel ilişkiye girmemeyi şart koşanın durumuna benzeterek, nikâhın sahih şartın batıl olduğunu söyleyenlerin de olduğunu hatırlatmıştır.¹⁶⁵

İbn Kudâme, mut'anın haram olduğu konusunda İbn Abdilberr'in, Mâlik (Medîne ehlerinden), Ebû Hanîfe (Irak ehlerinden), Evza'î (Şam ehlerinden), Leys (Mısır ehlerinden), Şâfi'î ve diğer eser sahiplerinin görüş birliği içinde olduklarını ifade eden beyanına da vurgu yapmıştır. İmam Züfer'in, mut'a nikâhı meselesinde, nikâhın sahih şartın batıl

¹⁶¹ Şirbînî, eş-Şeyh Şemsüddîn Muhammed b. el-Hatîb (v. 977/1570), *Muğnî'l-Muhtâc ilâ Ma'rîfeti Me'ânî'l-Elfâzı'l-Minhâc*, nşr. Dâru'l-Ma'rife, Birinci Baskı, Beyrût 1997, III, s. 192.

¹⁶² Kelvezânî, Ebu'l-Hattâb Mahfûz b. Ahmed b. el-Hasan (v. 510/1116), *el-Hidâye 'alâ Mezhebi'l-İmam Ebî Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî*, thk. Abdullatif Hümeyme - Mahir Yâsi el-Fahl, nşr. Müessesetü Garrâs, Birinci Baskı, Kuveyt 2004, s. 392.

¹⁶³ Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Hârûn el-Hallâl (v. 311/923). Ahmed b. Hanbel'in görüşlerini derleyen Hanbelî fakihi (Özen, Şükrü, "HALLÂL, Ebu Bekr", *DİA*, XV, s. 382).

¹⁶⁴ Ebû Dâvûd, Nikâh 12, Hn. 2072 "*şüphesiz Rasûlüllah (a.s) veda haccında mut'ayı yasakladı*".

¹⁶⁵ İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed Makdisî (v. 620/1223), *el-Kâfi fî Fıkhi'l-İmam Ahmed b. Hanbel*, thk. Muhammed Faris-Mes'ad Abdulhamîd es-Sa'denî, nşr. Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrût 1994, s. 40.

olduğunu ifade eden görüşüne de işaret etmiştir. İbn Abbâs'ın mut'a'ya caiz dediği hikâye edilmiştir, diyen İbn Kudâme, Atâ, Tâvûs, İbn Cüreyc, Ebû Sa'îd el-Hudrî'nin de aynı kanaatte olduklarını söylemiş, Şi'a'nın zehabı da bu yöndedir diye de ilave etmiştir. Mut'a caiz diyenlerin, kimi rivâyetlerde geçen "*mut'a'ya izin verildi..*" ve Ömer b. el-Hattâb'ın "*Rasûlullah dönemindeki iki mut'ayı ben yasaklıyorum ve onları yapanları cezalandıracağım, bunlar hacc ve kadın mut'asıdır*" sözüne dayandıklarını söyleyen İbn Kudâme, Ali b. Ebî Talib'in Muvatta'da geçen "*Şüphesiz Allah Rasûlü Hayber günü kadınlarla mut'ayı ve ehlî eşek etlerini yemeyi yasakladı*" sözü üzerinde oluşan ilim adamlarının ihtilafına değinerek, deniliyor ki: "Bu rivâyette cem yapılmıştır, rivâyette takdim-tehir söz konusudur." İhtilaf edilen şeyin sonucu olarak, rivâyetin, aslında şöyle olması gerektiği kanaati hâkimdir: "*Şüphesiz Allah Rasûlü (a.s) Hayber günü ehlî eşek etlerinin yenilmesini yasakladı. Kadınlarla mut'ayı da yasakladı.*" Ehlî eşek etlerinin yasaklama zamanı için Hayber zikredilmiştir fakat kadınlarla mut'anın yasaklanmasında zaman belirtilmemiştir, denilerek ihtilafa mahal olduğundan söz edilmektedir. Rebî' b. Sebre hadisinde açıklandığına göre mut'anın yasaklanma zamanı Vedâ Haccı zamanıdır. Bunu, Ahmed b. Hanbel de bir topluluktan aktararak hikâye etmiştir. İbn Abdilberr'in de aynı kanaatte olduğu söylenmiştir. İmam Şafi'î'nin bu hususta: "Ben mut'anın dışında, Allah'ın helal kılıp sonra haram kıldığı, sonra yine helal kılıp daha sonra yine haram kıldığı başka bir şey bilmiyorum" dediği, bununla, yasaklama zamanının sadece Vedâ haccı zamanı olmadığını vurgulamaya çalıştığı rivâyet edilmiştir. Mut'ada, nikâh ahkâmından olan talak, zihar, lian miras vb. yoktur, dolayısıyla diğer batıl nikâhlar gibi bu da batıldır. Rasûlullah'ın (a.s) mut'a'ya izni meselesine gelince; bunun neshi sabit olmuştur, diyen İbn Kudâme, Hz. Ömer'e isnad edilen yukardaki söz için ise, -sözün ona ait olduğu doğru ise- Ömer (r.a), Rasûlullah'ın haram kılmasını ihbar kastıyla o sözü söylemiştir, değilse, Allah Rasûlü'nün mubah kıldığı bir şeyi Hz. Ömer'in haram kılması söz konusu olamaz, caiz de değildir, demektedir.¹⁶⁶

Kısaca; Hanbelî fakihlerden sadece Ebû Bekr (v. 311/923)'in mut'a'ya caiz dediğini görüyoruz. Bu zatın dışında Hanbelî mezhebinde de mut'a batıl ve haramdır.

¹⁶⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, thk. Abdullah b. Muhsin et-Türkî-Abdulfettah Muhammed el-Hulv, nşr. Dâru Âlemü'l-Kütüb, Üçüncü Baskı, Riyâd 1997, X, s. 46-49.

2.2.4. Değerlendirme

İslam'ın başlarında müslümanlar sayıca az idiler, düşmanla mücadeleleri devam etmekteydi, savaşlarda eşlerini beraberlerinde götürmeleri çok zordu, bunun da ötesinde, sürekli gazaya çıkanlar evlilik ve aile oluşturmaya güç yetiremiyorlardı. Mali anlamda zor durumda olanların hem gazaya çıkıp hem de aileye bakmaları akıllıca değildi. İçinde bulundukları toplum ise öteden bu yana kadınlara olan şehvetlerini gidermede çok serbest idiler. İstedikleri kadar sayıda hanımla evlenip istedikleri ile mut'a yapabiliyorlardı. İşte böyle bir dönemde, mut'a nikâhı, zorluk ve zarûretin gereği, savaşa katılanlara, tabîî ihtiyaçlarının karşılanmasında yardımcı olunması ve zorlukların kaldırılması için geçici olarak meşrû kılınan bir durumdur. Savaşa katılanların genellikle bekâr olan gençlerden oluşması ve beşeri ihtiyaçların oruç tutarak giderilmesi, savaşta güçlü olunması zarûretinden dolayı akıllıca olamazdı. İşte bu sebeplerin sonucu olarak mubah kılınan mut'a hakkında Müslim, Sebre b. Ma'bed'in "*Fetih yılı Mekke'ye girdiğimizde Rasûlüllah (a.s) bize mut'a yapma hususunda müsaade etti*"¹⁶⁷ rivâyetini görüyoruz ki, bu, savaş zamanı zarûretin gereği olarak meşrû kılınan bir durumdur. İbn Mâce'nin, "*Ey insanlar! Size mut'a hakkında izin vermişim, haberiniz olsun, şüphesiz Allah Teâlâ onu kıyâmete kadar haram kıldı*"¹⁶⁸ rivâyeti de, belli bir süreden sonra yasaklamanın gerçekleştiğini göstermektedir. İbn Abbâs'ın caiz demesi, mut'anın neshi bilgisinin kendisine ulaşmasından öncedir. Zira İbn Abbâs, "*meyte, dem ve domuz eti gibi mut'a da zarûret halinde caiz idi*,"¹⁶⁹ şeklinde açıklama yapmıştır. Bütün bunlar mut'a nikâhının müslümanların ittifakıyla batıl olduğunun izahıdır.¹⁷⁰

Sonuç olarak; Hanefî mezhebinde İmam-ı Züfer, mut'a nikâhında akdin kendisi sahih, ortaya konulan süre şartı batıldır, demiştir. Şart batıl olunca süresiz nikâh gibi değerlendirilerek nikâhı sahih kabul etmiştir. İmam Züfer haricinde hanefî fukahâsı mut'ayı batıl ve haram kabul etmişlerdir. Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler de mut'ayı batıl ve haram kabul ederlerken, Hanbelîlerden sadece Ebû Bekr el-Hallâl, mut'anın mubah olduğuna kâil olmuştur.

¹⁶⁷ Müslim, Nikâh 3, Hn. 1406 (20).

¹⁶⁸ İbn Mâce, Nikâh 9/44, Hn. 1962.

¹⁶⁹ Ebû Ubeyd, *en-Nâsîh ve'l-Mensûh*, s. 82, Hn. 139.

¹⁷⁰ Cezîrî, Abdurrahman b. Muhammed b. Ivaz (v. 1360/1941), *el-Fıkhu 'ale'l-Mezâhibi'l-Erba'a*, nşr. Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, İkinci Baskı, Beyrût 2003, IV, s. 84-88.

Haram kabul edilmesine rağmen mut‘a yapanlar ile ilgili, zinâ suçundaki (şartları oluştuğunda) gibi had cezası değil de ta‘zîr cezası ile tecziyesi yönünde kanaat belirtmişlerdir. Bu kanaatin oluşmasında, mut‘a nikâhına mubah diyen İbn Abbâs’ın (r.a), bu görüşünden döndüğü ile ilgili bilginin net olmayışı gösterilmiştir.

Buraya kadar olan kısımda; nikâh kavramı, İslâm öncesi Mekke’de nikâh çeşitleri ve cahiliye nikâhlarının haramlığı ile mut‘a nikâhının fikhî boyutunu ele almaya çalıştık. Bundan sonra, tezimizin esasını teşkil eden mut‘a ile ilgili hadisler ele alınacaktır.

BÖLÜM III

MUT‘A NİKÂHI İLE İLGİLİ HADİSLER

Fıkıh kitaplarında mut‘a nikâhı ile alakalı hükme medar olan hadisler ağırlıklı olarak Sebre b. Ma‘bed, Ali b. Ebî Tâlib, Ömer b. el-Hattâb, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbâs ve Abdullah b. Mesûd gibi sahâbîlerden gelen rivâyetlerden oluşmaktadır. Bunların bir kısmında mut‘aya izin verildiğinden, bir kısmında mut‘anın yasaklandığından bahsedilirken, bazı hadislerde ise önce ruhsat verilip sonra yasaklandığından bahsedilmektedir.

Günümüze kadar gelen mut‘a nikâhı ile ilgili hadisleri tespit çalışması yapılırken, doğrudan bu konuyla alakalı olan rivâyetleri ağırlıklı olarak hadis kaynaklarından, bazen de tarih kaynaklarından tarayarak tespit etmeye çalışacağız.

Çalışılan hadisler incelenirken; sened açısından tahlile tabi tutulacak, sahabî olan râvîlerin dışında kalanların cerh ve ta‘dili için teracim ve tabakat kitaplarına başvuracağız ve mecruh olanları özellikle dile getirip diğerlerini “sika kabul edilmiştir” diyerek konuyu dağıtmamaya gayret göstereceğiz. Hadislerin sened zinciri ve şeması çizilecektir. Sadece tek kaynaktan geçenlerin isnad zinciri ve isnad şeması çizimi yapılmayacaktır. Şema çiziminde bazı hadislerin kaynak ve râvî sayısı çok fazla olduğundan A4 kâğıt formatına sığabilmesi için hadisin hangi tarikile geldiği dikkate alınarak aynı tarikten gelenler aynı zincir ve şemaya dâhil edilecektir. İsnad zinciri ve isnad şeması tablo ve şekilleri “EKLER” kısmında gösterilecektir. Her bir hadisin sonunda kısa bir değerlendirme yapılacaktır.

Önce mut‘a nikâhının mubahlığı ile ilgili vârid olan rivâyetleri inceleyecek sonra da mut‘a nikâhının yasaklandığını anlatan rivâyetlere bakacağız. Bu rivâyetleri sıralarken sahâbeden gelen rivâyetleri önce, tabiînden gelenleri sonra zikredeceğiz.

3.1. Mut‘a Nikâhına İzin Verildiğini İfade Eden Hadisler

Mut‘a nikâhına direk veya dolaylı olarak izin verildiğini ifade eden on bir ayrı rivâyet söz konusudur. Bunlardan bazıları sadece mut‘a yapılmasına izinin verildiğinden bahsederken, bazıları da önce izin verilip sonrasında yasaklandığından bahsetmektedir.

3.1.1. Abdullah b. Mes'ûd (v. 32/652) Hadîsi

“İbn Mes'ûd, gerek ilk dönemde Müslümanlığı kabul edişi, gerekse Hz. Peygamber'le olan yakın münasebeti sebebiyle ondan birçok hadis duymuş ve rivâyet etmiştir. Ayrıca Hz. Ömer, Osman, Ali ve diğer sahâbîler vasıtasıyla rivâyet ettiği hadisler de vardır. Kendisinden de Ebû Mûsâ el-Eş'arî, İbn Abbâs, İmrân b. Husayn, Câbir b. Abdullah, Enes b. Mâlik gibi birçok sahâbî ile Alkame b. Kays, Mesrûk, Esved b. Yezîd, Abîde es-Selmânî, Amr b. Şurahbil, Hâris b. Kays vb. büyük tâbiîler rivâyette bulunmuşlardır. Ondan gelen 848 kadar hadisin büyük bir kısmını bizzat Resûlullah'tan rivâyet etmiştir; bunların çoğunu Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i ve Tirmizî'nin Sünen'inde bulmak mümkündür. Buhârî ile Müslim, İbn Mes'ûd'un 64 hadisini ittifakla Sahih'lerine almışlardır. Ayrıca Buhârî 21, Müslim ise 35 hadisini müstakil olarak almıştır. Buna göre Buhârî onun rivâyet ettiği 85 hadise, Müslim de 99 hadise Sahih'inde yer vermiştir. İlk zamanlar hadislerin yazılmasına taraftar olmayan İbn Mes'ûd, hadis rivâyetinde son derece titizlik göstermiştir.”¹⁷¹

Müslim'in tahrîc etmiş olduğu İbn Mes'ûd rivâyeti şöyledir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ الْهَمْدَانِيُّ، حَدَّثَنَا أَبِي، وَوَكَيْعٌ، وَابْنُ بَشْرٍ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ قَيْسٍ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ، يَقُولُ: "كُنَّا نَعْرِضُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، لَيْسَ لَنَا نِسَاءٌ، فَقُلْنَا: أَلَا نَسْتَخْصِي؟ فَهَنَّا عَنْ ذَلِكَ، ثُمَّ رَخَّصَ لَنَا أَنْ نَنْكِحَ الْمَرْأَةَ بِالتَّوْبِ إِلَى أَجَلٍ"، ثُمَّ قَرَأَ عَبْدُ اللَّهِ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْرِمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ} [المائدة: 87]

Müslim'in Muhammed b. Abdillâh b. Nümejr tarikiyle Kays'tan yapmış olduğu rivâyette Kays: Ben Abdullah'ı şunu söylerken işittim: “Rasûlullah (a.s) ile birlikte gaza ediyorduk. Yanımızda kadınlarımız yoktu. Kendimizi hadım edelim mi, dedik. Fakat Rasûlullah (a.s) bizi bundan nehyetti. Sonra, bize elbise mukabilinde muayyen bir zamana kadar bir kadınla evlenmemiz için ruhsat verdi. Bundan sonra Abdullah: *Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı şeylerin iyi, hoş olanlarını (kendinize) haram kılmayın. Hakka da tecavüz etmeyin. Çünkü Allah mütecavizleri sevmez.* (Mâide 87) âyet-i kerimesini okudu.”¹⁷²

Hadisin isnadı Abdullah b. Mes'ûd → Kays (b. Ebî Hazım) → İsmâîl (b. Ebî Hâlid) → İbn Bişr (Muhammed b. el-Bişr el-Ferâfida), Vekî' (b. el-Cerrâh), Abdullah b. Nümejr → Muhammed b. Abdillâh b. Nümejr el-Hemdânî → Müslim (b. el-Haccâc) şeklindedir.

¹⁷¹ Cerrahoğlu, İsmail, “Abdullah b. Mes'ûd”, *DİA*, I, s. 114-117.

¹⁷² Müslim, Nikâh 3, Hn. 1404-11.

Rivâyeti Müslim, “İsmâil → Cerîr (b. Abdilhamîd) → Osman b. Ebî Şeybe → Müslim” şekliyle 1404 numarayla ve “وقال: ثم قرأ علينا هذه الآية ولم يقل: قرأ عبد الله” (Kays): “*Sonra bize şu âyeti okudu*” dedi, “*Abdullah okudu*” demedi, kaydını düşerek de rivâyet etmiştir.

Aynı şekilde Müslim bu rivâyeti, “İsmail → Vekî' → Ebû Bekr b. Ebî Şeybe → Müslim” isnadıyla 1404-12 numarada “قال: كنا ونحن شباب فقلنا: يا رسول الله ألا نستخصي؟ ولم يقل: نغزو” Dedi ki: “*Biz gençtik ve ey Allah'ın Rasûlü kendimizi hadım edelim mi?*” dedik. “*Biz gazadaydık*” demedi, kaydıyla zikretmiştir.

Rivâyet İsmal b. Ebî Halid'ten sonra Cerîr tarikiyle Buhârî'nin *Sahîh*'i, İbn Hibbân'ın *Sahîh*'i ve Beyhakî'nin *es-Sünenü'l-Kübra*'sında da geçmektedir.¹⁷³

Abdullah b. Mesûd hadisinin sadece İsmail b. Ebî Halid tarikiyle geldiğini görüyoruz. İsmail b. Ebî Hâlid'ten yapılan rivâyet farklı râvîlerle daha başka kaynaklarda yer almıştır. O râvîler şunlardır: Hâlid (b. Abdullah et-Tahhân),¹⁷⁴ Vekî' (b. el-Cerrâh),¹⁷⁵ İbn Bişr (Muhammed b. el-Bişr el-Ferâfida),¹⁷⁶ Abdullah b. Nümeyr,¹⁷⁷ Cerîr (b.

¹⁷³ İbn Hibbân, Ebû Hatim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî (v. 354/965), *Sahîhu İbn Hibbân bi-Tertîbi İbn Bülbân*, thk. Şuayb el-Arnâvut, Risâle, İkinci Baskı, Beyrut, 1993, IX, s. 449, Hn. 4142; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, s. 127, Hn. 13464.

¹⁷⁴ Buhârî, Tefsîr, Hn. 4615.

¹⁷⁵ Müslim, Nikâh 3, Hn. 1404-11, 1404-12; İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, s. 449, Hn. 4142; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, s. 326, Hn. 14143; İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî (v. 235/849), *el-Kitâbü'l-Musannefi fi'l-Ehâdisi ve'l-Asâr*, thk. Yûsuf Kemal el-Hût, nşr. Dâru't-Tâc, Birinci Baskı, Beyrût 1989, III, s. 552, Hn. 17079; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, s. 1186, Hn. 6688; İbn Ebî Şeybe, *Müsnedü İbn Ebî Şeybe*, thk. Âdil b. Yusuf el-Azâzî-Ahmed b. Ferîd el-Mezîdî, nşr. Dâru'l-Vatan, Birinci Baskı, Riyâd 1997, (I-II), I, s. 143, Hn. 193; Ahmed b. Hanbel, VII, s. 185, Hn. 4113; İbn Abdilberr, *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-Me'ânî ve'l-Esânîd*, thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî-Muhammed Abdulkebîr el-Bekrî, nşr. Vizâratü Umûmi'l-Evkâf, Mağrib 1387, X, s. 111; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, LII, s. 228.

¹⁷⁶ Müslim, Nikâh 3, Hn. 1404-11.

¹⁷⁷ Müslim, Nikâh 3, Hn. 1404-11.

Abdulhamîd ed-Dabbî),¹⁷⁸ Süfyan (b. Uyeyne),¹⁷⁹ Süfyan (es-Sevrî),¹⁸⁰ Mervan b. Muâviye,¹⁸¹ Yahyâ (b. Saîd b. Ferrûh),¹⁸² Yahyâ b. Zekerîyyâ,¹⁸³ Muhammed b. Ubeyd,¹⁸⁴ Yezîd (b. Hârûn),¹⁸⁵ el-Velîd b. el-Kâsım,¹⁸⁶ Ebû Muâviye (Muhammed b. Hâzım),¹⁸⁷ Ebû Üsâme (Hammâd b. Üsâme b. Yezîd)¹⁸⁸ ve Fazl b. Musâ.¹⁸⁹

İbn Mesûd'un Müslim'de geçen bu rivâyetinde sened muttasıl, râvîler Müslim'in râvîleri ve sika kabul edilmişlerdir. Hadis sahihtir.¹⁹⁰

¹⁷⁸ Buhârî, Nikâh 67/8, Hn. 5075; Müslim, Nikâh 3, Hn. 1404; İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, s. 449, Hn. 4142; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, s. 127, Hn. 13464; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, III, s. 454, Hn. 15917.

¹⁷⁹ Şâfi'î, *el-Müsned*, s. 162, 386; Beyhakî, *Ma'rifetü's-Sünen*, X, s. 170, Hn. 14088; *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, s. 326, Hn. 14142; Humeydî, Abdullah b. Zübeyr (v. 219/834), *Müsnedü'l-Humeydî*, thk. Habîburrahmân el-A'zamî, nşr. Âlemü'l-Kütüb, Beyrût 1384 h. I, s. 55, Hn. 100; Hâzımî, Muhammed b. Mûsâ b. Osman İbn Hâzım (v. 584/1188), *el-İ'tibâr fî'n-Nâsihi ve'l-Mensûh mine'l-Âsâr*, nşr. Dâiretü'l-Meârifî'l-Osmâniyye, İkinci Baskı, Haydarâbâd 1359 h. s. 176; Makdisî, *Tahrîmü Nikâhı'l-Mut'a*, s. 99, Hn. 76.

¹⁸⁰ Ebû Avâne, *Müstahrac*, III, s. 10, Hn. 4006; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*, IV, s. 1188, Hn. 6693.

¹⁸¹ İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, s. 448, Hn. 4141; Ebû Ya'lâ el-Mevsılî, *Müsned*, IX, s. 260, Hn. 5382.

¹⁸² Buhârî, Nikâh 67, Hn. 5071; Ahmed b. Hanbel, VI, s. 161, Hn. 3650; Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr el-Basrî (v. 292/905), *el-Bahru'z-Zehhâr el-Ma'rûf bi Müsnedi'l-Bezzâr*, thk. Dr. Mahfûzurrahman Zeynullah, nşr. Müessesetü Ulûmi'l-Kur'ân Beyrût-Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem Medîne, Birinci Baskı, Medîne 1988, V, s. 277, Hn. 1891; Tûsî, Ebû Ali el-Hasan b. Ali b. Nasr (v. 312/925), *Muhtasaru'l-Ahkâm- Müstahracü't-Tûsî 'alâ Câmi'i't-Tirmizî*, thk. Üneys b. Ahmed b. Tâhir el-Endunûsî, nşr. Dâru'l-Müeyyed, Birinci Baskı, Riyad 2003, V, s. 172, Hn. 983.

¹⁸³ Ahmed b. Hanbel, VII, s. 328, Hn. 4302.

¹⁸⁴ Ebû Avâne, *Müstahrac*, III, s. 9, Hn. 4003; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, s. 325, Hn. 14141; Ahmed b. Hanbel, VII, s. 93, Hn. 3986.

¹⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, VI, s. 237, Hn. 3706; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, s. 325, Hn. 14141.

¹⁸⁶ Ebû Avâne, *Müstahrac*, III, s. 33, Hn. 4095; Tahâvî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selâme b. Abdî'l-elik İbnü's-Selame el-Ezdî (v. 321/934), *Şerhu Me'âni'l-Âsâr*, thk. Muhammed Zehra en-Neccâr-Muhammed Seyyid Cae'l-Hakk - Yusuf Abdurahmân el-Mer'aşlî, nşr. Âlemü'l-Kütüb, Birinci Baskı, Beyrût 1994, III, s. 24, Hn. 4305.

¹⁸⁷ Ebû Avâne, *Müstahrac*, III, s. 33, Hn. 4095.

¹⁸⁸ Ebû Avâne, *Müstahrac*, III, s. 10, Hn. 4004.

¹⁸⁹ Vâhidî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Vahidî en-Nisâbü'rî (v. 468/1076), *el-Vasût fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd-Ali Muhammed Muavviz, nşr. Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrût 1994, II, s. 220.

¹⁹⁰ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 206, isnad şeması için s. 248'e bakılabilir.

Buhârî ve Beyhakî’de geçen rivâyetlerde “الى أجل” ifadesi yoktur. Buhârî ve Beyhakî’deki rivâyetleri dikkate aldığımızda, “*elbise karşılığında kadınlarla evlenmemize/nikâhlanmamıza ruhsat verdi*” ifadesindeki “elbise” “mehir” olarak değerlendirilip, dâimî bir nikâhtaki “ücret” gibi düşünülebilir. İncelemeye tâbî tuttuğumuz Müslim hadisi ve İbn Hibbân’ın *Sahîh*’nde geçen rivâyetteki “الى أجل” ifadesiyle nikâhlanmanın “*belli bir süreye kadar*” şeklinde kayıtlandığını ve muradın “mut’a nikâhı” olduğunu görüyoruz.

Bu rivâyette İbn Mesûd’un, sözünü te’kîd amaçlı Mâide Sûresinin 87. âyetini, sözünün hemen arkasından okuduğunu görüyoruz. Süfyân b. Uyeyne ve Yahyâ b. Saîd el-Kattân tariklerinde âyet okunmamıştır. İbn Mesûd’un bu âyet ile mut’a nikâhının cevazına istişhata bulunduğunu görüyoruz. Kurtubî bu hususla alakalı olarak, İbn Mesûd’un mut’a nikâhını caiz görmesi kendisine nesh bilgisinin henüz gelmemiş olmasındandır, mut’anın neshedildiği bilgisi kendisine ulaşınca bu görüşünden dönmüştür, demiştir. Bunu te’yîd adına Ebû Avâne’nin tahrîc etmiş olduğu Ebû Muaviye hadisi örnek gösterilebilir. Ebû Muaviye’nin bu rivâyetinde İbn Mesûd, “*..biz onu yaptık, sonra terk ettik,*” demiştir.¹⁹¹

Vekî’ tarikiyle gelen rivâyeti 14143 numarayla tahrîc eden Beyhakî, hadis için düştüğü notta: “Bu rivâyetten hareketle, mut’anın yasaklanma zamanına delil bulabiliriz. Şöyle ki, Abdullah b. Mesûd hicrî 32’de vefat etmiştir. Vefat ettiğinde altmış küsur yaşlarında idi. Hayber’in fethi hicretin yedinci, Mekke’nin fethi de sekizinci yılında gerçekleşmiştir. İbn Mesûd fetih zamanı kırk veya kırka yakın yaşlardaydı. Genç, kırkın altındakiler için denildiğine göre mut’anın nehyi Hayber’in fethi zamanında gerçekleşmiştir,”¹⁹² kaydını düşmüştür.

İbn Mesûd hadisinden, mut’aya gazve (sefer) dışında ruhsat verilmediği, ihtisânın (erkeklik uzuvlarının, husyelerin çıkartılması) caiz görülmediği hükümleri çıkarılabilir.

¹⁹¹ Ebû Muhammed, Abdusselam b. Muhammed el-Âmir, *Fethu’s-Selâm Şerhu ‘Umdetü’l-Ahkâm li’l-Hâfiz İbn Hacer el-Askalanî Me’hûzûn min Kitâbihi Fethu’l-Bârî*, yy. ty. V, s. 547.

¹⁹² Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, VII, s. 326, Hn. 14143.

3.1.2. Ebû Zerr el-Gıfârî (v. 32/654) Hadîsi

Ebû Zerr el-Gıfârî'den rivâyet edilen, “mut‘a” kelimesi içerikli pek çok rivâyeti yine pek çok kaynakta görebiliyoruz. Bunların bir kısmının, siyakındaki konuşmalardan hacc mut‘ası olduğunu anlayabiliyoruz. Bir kısmında kullanılan mut‘a kelimesi ise; hacc mut‘ası mı, yoksa kadın mut‘ası mı ilk bakışta anlaşılamamaktadır. Kadın mut‘asını açıkça içeren iki tane rivâyet söz konusudur. Bunlardan biri Abdurrahman b. el-Esved tarikiyle, diğeri ise Leys b. Ebî Süleyym tarikiyle hadis kaynaklarında yer almaktadır.

3.1.2.1. Ebû Zerr Hadîsi Abdurrahman b. el-Esved Tarîkı

İbn Hacer tarafından sika olduğu söylenen Abdurrahman b. el-Esved 99’da vefat etmiştir.¹⁹³ Ebû Hafs olarak ta bilinen ravî başta babası, amcası Alkame b. Kays, İbnü’z-Zübeyr’den rivâyette bulunmuştur. Ömer (r.a) zamanına yetişti. Kendisinden de büyük bir topluluk rivâyette bulunmuştur.¹⁹⁴ Hz. Âişe’den rivâyette bulunmuşu da ifade edilmiştir. Kendisinden rivâyette bulunanlar arasında Ebû İshâk es-Sebî’î’nin olduğu da dile getirilmiştir.¹⁹⁵

Beyhakî’nin tahrîc ettiği Abdurrahman b. el-Esved yoluyla gelen Ebû Zerr hadisi şöyledir:

وَأَخْبَرَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحَافِظُ، وَأَبُو زَكْرِيَّا بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَا: ثنا أَبُو الْعَبَّاسِ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ، ثنا الْعَبَّاسُ بْنُ مُحَمَّدٍ الدُّورِيُّ، ثنا حُنَيْسُ بْنُ بَكْرِ بْنِ حُنَيْسٍ، ثنا مَالِكُ بْنُ مِغْوَلٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: " إِنَّمَا أُحِلَّتْ لَنَا أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُتَعَةً نِسَاءً ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ، ثُمَّ نَهَى عَنْهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

¹⁹³ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, thk. Muhammed Avvâme, nşr. Dâru'r-Reşîd, Birinci Baskı, Sûriye 1986, s. 336, no. 3803.

¹⁹⁴ Sadeî, Selahaddin (v. 764/1363), *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, thk. Ahmed Arnavût-Türkî Mustafa, nşr. Daru İhyâu't-Türâs, Beyrût 2000, s. 18, no. 3.

¹⁹⁵ Tayyib bâ-Mahzeme, Abdullah b. Abdullah b. Ahmed Mahzeme (v. 947/1540), *Kılâdetü'n-Nahr fî Vefeyâti A'yâni'd-Dehr*, thk. bû-Cum'a Mekrî-Hâlid Züvârî, nşr. Dâru'l-Minhâc, Birinci Baskı, Beyrût 2008, s. 505, no. 478.

Beyhakî el-Hâfız Ebû Abdullah ve Ebû Zekerıyyâ b. Ebî İshâk yoluyla Ebû Zerr'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “*Kadın mut‘ası bize yani Rasûlullah’ın ashabına üç günlüküne helal kılındı, sonra Rasûlullah (a.s) onu yasakladı.*”¹⁹⁶

Hadisin isnadı Ebû Zerr → Abdurrahman b. el-Esved → Mâlik b. Miğvel → Huneys b. Bekr b. Huneys → el-Abbâs b. Muhammed ed-Dûrî → Ebu’l-Abbâs Muhammed b. Ya‘kûb → el-Hâfız Ebû Abdillâh ve Ebû Zekerıyyâ b. Ebî İshâk → Beyhakî şeklindedir.

Hadis aynı zamanda İbn Şahîn¹⁹⁷ tarafından da aynı metinle tahrîc edilmiştir.¹⁹⁸

Rivâyetin senedindeki Huneys b. Bekr b. Huneys’ten dolayı isnadı zayıftır. Huneys b. Bekr b. Huneys cerh edilmiştir. Salih b. Muhammed Cezere onu zayıf kabul ederken, İbn Hibbân onu “*es-Sikât*”ında zikretmiştir.¹⁹⁹

Hadis, mut‘anın ashâb için önce helal kılındığını, sonrasında ise yasaklandığını anlatan merfû bir rivâyettir. Metin, mana itibariyle, mut‘a hakkında vârid olan sahih hadislerle desteklendiği için hasen olarak değerlendirilebilir.

3.1.2.2. Ebû Zerr Hadîsi Leys b. Ebî Süleym Tarîki

Ebû Zerr’in hadisini rivâyet eden diğer râvî de Leys b. Ebî Süleym’dır. Tahâvî’nin tahrîc ettiği rivâyet şöyledir:

حَدَّثَنَا أَبُو بَشِيرٍ الرَّقِّيُّ قَالَ: ثَنَا شُجَاعُ بْنُ الْوَلِيدِ , عَنْ لَيْثِ بْنِ أَبِي سُلَيْمٍ , عَنْ طَلْحَةَ بْنِ مُصَرِّفٍ , عَنْ خَيْثَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ , عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: إِنَّمَا كَانَتْ مُتْعَةُ النِّسَاءِ لَنَا خَاصَّةً

Tahâvî Ebû Bîşr er-Rakî yoluyla Ebû Zerr’in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “*Kadınlarla mut‘a bize has bir durumdu*” dedi.²⁰⁰

Hadîsin isnadı Ebû Zerr → Hayseme b. Abdurrahman → Talha b. Musarrîf → Leys b. Ebî Süleym → Şücâ‘ b. el-Velîd → Ebû Bîşr er-Rakî → Tahâvî şeklindedir.

¹⁹⁶ Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, VII, s. 337, Hn. 14176.

¹⁹⁷ İbn Şâhîn, Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Osman (v. 385/995), *en-Nâsîh ve’l-Mensûh mine’l-Hadîs*, thk. Ali Mu‘avviz-Âdil Ahmed Abdulmevcûd, nşr. Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrût 1992, s. 218, Hn. 415.

¹⁹⁸ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 229, isnad şeması için s. 271’e bakılabilir.

¹⁹⁹ İbn hacir, *Lisânü’l-Mîzân*, thk. Abdulfettah Ebû Gudde, nşr. Mektebetü’l-Matbûâtü’l-İslâmiyye, Birinci Baskı, Beyrût 2002, III, s. 385, no. 2994.

²⁰⁰ Tahâvî, *Şerhu Me‘âni’l-Âsâr*, III, s. 26, Hn. 4319.

Rivâyet bu isnad ve bu metinle sadece Tahâvî tarafından tahrîc edilmiştir.

Hadisin râvîlerinden Şücâ' b. el-Velîd b. Kays es-Sekûnî²⁰¹ ve Leys b. Ebî Süleym,²⁰² haklarında konuşulan ve kimilerine göre zayıf kabul edilen râvîlerdir. Bundan dolayı hadisin isnadı zayıftır. Hadis, mut'aya izni anlatan mevkuf bir rivâyettir.

²⁰¹ **Şücâ' b. el-Velîd b. Kays es-Sekûnî:** İmam, muhaddis, âbid ve sâdık diye tarif edilen Şücâ', şunlardan hadis almıştır: Atâ b. es-Sâib, Leys b. Ebî Süleym, Muğire b. Miksem, Kâbûs b. Ebî Zabyân, Süleyman b. el-A'meş, Hişâm b. Urve, Musa b. Ukbe, Husayf vb. Kendinden rivâyette bulunanlar arasında şunlar bulunmaktadır: Oğlu Ebû Hemmâm el-Velîd b. Şücâ', Yahya b. Maîn, Ahmed, İshâk, Ali, Ebû Ubeyd, Sa'dân b. Nasr, Ebû Bekr es-Sağânî, Abdullah b. Ravh el-Medâinî, Muhammed b. Ubeydillah el-Mündî, Yahya b. Ebî Tâlib ve pek çok kişi. Şücâ' hakkında şunlar ifade edilmiştir: Ahmed b. Hanbel "Sadûk"; Süfyân es-Sevrî "Kûfe'de ondan daha âbid yok idi"; Yahyâ b. Maîn "sika"; Ebû Hatim "leyyinü'l-hadîs lâ yühteccü bih"; Zehebî "onunla ihticâc olunur". İbn Sa'd ve Ebû Hassân ez-Ziyâdî'ye göre 204 senesinde, Buhârî'ye göre 205 senesinde vefat etmiştir. (Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî (v. 748/1348), *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnâvût-Kâmil Harrât, nşr. Müessesetü'r-Risâle, Birinci Baskı, Beyrût 1982, IX, s. 353, no. 115).

²⁰² **Leys b. Ebî Süleym b. Züneym el-Ümevî:** Kûfe'nin muhaddislerindendir. Babasının adı hakkında ihtilaf olunmuştur. Bazıları onun babasının adının Eymen, bazıları Enes, bazıları da Ziyâde ve İsâ olduğunu söylemişlerdir. Leys'in rivâyette bulunduğu kimseler arasında şunlar vardır: Ebû Bürde, eş-Şa'bî, Mücâhid, Tâvûs, Atâ, Nafi' Mevlâ İbn Ömer, Şehr, İkrime, Zeyd b. Ertât, İbn Ebî Müleyke, Abdurrahman b. el-Esved, Eş'as b. Ebî's-Şa'sâ ve başkaları. Kendisinden hadis rivâyet edenlerden bazıları ise şunlardır: es-Sevrî, Zâide, Şu'be, Şeybân, Şerîk, Züheyr, el-Fudayl b. İyâz, Ebû Avâne, Ya'kûb el-Kummî, Ubeydullah b. Amr, Ebu'l-Ahvas, Ziyâd b. el-Bekkâi, İbn İdrîs, el-Muhâribî, Ebû İshâk el-Fezârî, İbn Uleyye, Cerîr ed-Dabbî, Hassân b. İbrahim, Hafs b. Gıyâs, Zevvâd b. Ulbe, Ebû Bedr es-Sekûnî (Şücâ' b. el-Velîd), Abdulvahid b. Ziyad, Abdulvaris, el-Kâsım b. Mâlik, Ebû Muâviye, İbn Fudayl ve pek çok kimse. Leys hakkında söylenenlerden bazıları şöyledir: Ahmed b. Hanbel "muztaribü'l-hadîs" dedikten sonra "lakin insanlar ondan hadis rivâyet etmiştir," demiştir. Cerîr "ihtilatı çoktu"; Yahyâ b. Maîn "Leys, Yezîd b. Ebî Ziyâd'tan daha zayıftır"; Muâviye b. Sâlih b. Yahya "Leys zayıftır, ancak hadisi yazılır"; Ebû Ma'mer el-Katî'î "İbn Uyeyne onu zayıf saymıştır"; Ebû Zür'a "Leys lâ yüştağalü bih, hüve muztaribü'l-hadîs, lâ tekûmu bihî hucceten". Vefatıyla alakalı iki farklı görüş vardır: Mutayyen, Leys 138'de vefat etmiştir; Ebû Bekr b. Mahmuveyh ve İbn Hibbân, Leys 143'te vefat etmiştir, demişlerdir. (Zehebî, *Siyer*, VI, s. 179, no. 84).

3.1.3. Ebû Sa'îd el-Hudrî (v. 63/684) Hadîsi

Çok hadis rivâyet eden yedi sahâbîden biri olarak kabul edilen Ebû Sa'îd el-Hudrî²⁰³ rivâyeti, Rasûlullah (a.s) döneminde elbise karşılığı mut'anın yapıldığını ifade eden hadislerdendir.

Ahmed b. Hanbel'in tahrîc ettiği Ebû Sa'îd el-Hudrî rivâyeti şöyledir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ زَيْدِ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الصِّدِّيقِ، يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: "كُنَّا نَتَمَتَّعُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالتَّوْبِ"

Ahmed b. Hanbel Muhammed b. Ca'fer yoluyla Ebû Sa'îd el-Hudrî'nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Biz Rasûlullah (a.s) döneminde elbise karşılığında mut'a yapardık.”²⁰⁴

Hadisin isnadı, Ebû Sa'îd el-Hudrî → Ebu's-Sıddîk (Bekr b. Kays en-Nâcî) → Zeyd Ebu'l-Havârî (el-Ammî) → Şu'be → Muhammed b. Ca'fer zinciriyle gelmiştir.

Bu hadisi aynı zamanda Ebu'l-Feth el-Makdisî ve Heysemî tahrîc etmiştir.²⁰⁵ Hadis mevkuf bir rivâyettir.²⁰⁶

Hadisin râvîleri Zeyd Ebu'l-Havârî hariç sika kabul edilmiştir. Zeyd Ebu'l-Havârî (v. 131-140) cerh edilmiştir. Bu râvî ile ilgili terâcim kitaplarından bazılarında aşağıdaki hususlar dile getirilmiştir:

²⁰³ “...Genç sahâbîlerin en fakihi olarak bilinen Ebû Sa'îd el-Hudrî “imam” ve “Medine müftüsü” lakaplarıyla anılmış, pek çok ictihadı ve fetvası kaynaklarda yer almıştır. Rivâyet ettiği 1170 hadislerle, 1000'den fazla hadis rivâyet eden yedi sahâbî arasına girmiştir. Hz. Peygamber'in, hadislerin yazılmasını yasaklamasıyla ilgili en yaygın ve sahih rivâyet Ebû Sa'îd'den nakledilmiştir. Kendisinden hadis öğrenenlerden bazıları ezberledikleri hadisleri yazmak isteyince buna izin vermemiş, hadislerin Kur'an haline getirilmemesini söyleyerek onları ezberlemelerini tavsiye etmiştir. Ebû Sa'îd, Resûl-i Ekrem'den başka Hz. Ebû Bekir ve Ömer gibi önde gelen sahâbîlerden hadis rivâyet etmiş, kendisinden de Abdullah b. Ömer, Câbir b. Abdullah, Enes b. Mâlik gibi sahâbîler, oğulları Âmir ve Abdurrahman, karısı Zeyneb bint Kâ'b b. Ucre ile Ebû Seleme b. Abdurrahman, İbn Ömer'in âzatlısı Nâfi', Sa'îd b. Müseyyeb, Atâ b. Yesâr, Sa'îd b. Cübeyr ve Hasan-ı Basrî gibi tanınmış tâbiîler rivâyette bulunmuşlardır.” (Küçük, Raşit, “Ebû Sa'îd el-Hudrî”, *DİA*, X, s. 223-224).

²⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, XVII, s. 257, Hn. 11165.

²⁰⁵ bkz. Makdisî, *Tahrîmu Nikâhu'l-Mut'a*, s. 98, Hn. 74; Heysemî, Ebu'l-Hasen Nûruddîn Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman (v. 807/1405), *Keşfü'l-Estâr 'an Zevâid'l-Bezzâr 'ale'l-Kütübî's-Sitte*, thk. Habîburrahmân el-A'zamî, nşr. Risâle, Birinci Baskı, Beyrut 1979, II, s. 167, Hn. 1441.

²⁰⁶ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 195, isnad şeması için s. 237'ye bakılabilir.

Zeyd Ebu'l-Havârî kayıtlarda Zeyd b. el-Havârî Ebu'l-Havârî el-‘Ammî el-Basrî şeklinde isimlendirilmektedir. Herat kadısı, Abdurrahman ve Abdurrahîm’in babası, Enes b. Mâlik, Muâviye b. Kurrâ, Ebu’s-Sıddîk ve pek çok kimseden rivâyette bulunmuştur. Tâbînin küçüklerindendir. Kendisinden, Kütübü Sitte sahiplerinden Şeyhayn hariç diğer dört kitabın sahipleri ile Sevrî ve Şu‘be rivâyette bulunmuşlardır. Ahmed b. Hanbel onu “salih” olarak değerlendirirken, Ebû Hâtim, “zaîf, yüktebu hadîsühû”; Dârekutnî, “salih”; Nesâî, “zaîf”; İbn Adî, “Şu‘be ondan daha zayıf birinden rivâyette bulunmamıştır”; es-Sa‘dî, “mütemâsik”; İbn Sa‘d *Tabakatı*nda, “hadiste zayıf idi”; Ali el-Medînî, “bize göre zayıf idi”; İbn Abdilberr, “leyse bi’l-kavî”; el-İclî, “zaîfu’l-hadîs, leys bi şey’in” şeklinde değerlendirmişlerdir.²⁰⁷

Hadis için Ahmed b. Hanbel’in *müsnedini* tahkik eden muhaddis Şuayb el-Arnâvût “sahîh li gayrihi” derken isnadını “zayıf” saymıştır. Hadis mevkuf bir rivâyettir.

Ebû Saîd el-Hudrî’nin bu rivâyet dışında mut‘a ile ilgili Fâkihî’nin *Ahbâru Mekke*’de tahrîc ettiği bir rivâyetini daha görüyoruz. Söz konusu rivâyet şöyledir:

Fâkihî Hüseyin b. Hasan yoluyla Ebû Saîd el-Hudrî’nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Allah İbn Abbâs’a (r.a) merhamet etsin, onun, mut‘anın durumuyla alakalı insanlara birşeyler söylememesini çok isterdim,” dedikten sonra ilaveten “ahir zamanda birtakım kimselerin onu sefih kabul etmemeleri için” diyerek, İbn Abbâs’ın, mut‘a hakkında konuşmamasından niçin hoşlandığını gerekçelendirdiğini anlıyoruz.²⁰⁸ Fâkihî’nin tahrîc ettiği rivâyet, Ebû Saîd el-Hudrî’nin mut‘aya sıcak bakmadığını göstermektedir.

²⁰⁷ bkz. Mahmûd Muhammed Halîl ve diğerleri, *Mevsû‘atü Akvâli’l-İmâm Ahmed b. Hanbel fî Ricâli’l-Hadîs ve ‘İlelihî*, nşr. Âlemü’l-Kütüb, Birinci Baskı, Beyrût 1997, I, s. 409, no: 873; Zehebî, *Mizânu’l-İtidâl fî Nakdi’r-Ricâl*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, nşr. Dâru’l-Ma‘rife, Birinci Baskı, Beyrût 1963, II, s. 102, no: 3003; Buhârî, *et-Târîhu’l-Kebîr*, III, s. 392, no: 1304; Moğultay b. Kılıç, Ebû Abdillâh Alâuddîn Moğultay b. Kılıç b. Abdillâh el-Bekcerî el-Hikrî (v. 762/1361), *İkmâlü Tehzîbi’l-Kemâl fî Esmâi’r-Ricâl*, thk. Ebû Abdirrahmân Âdil b. Muhammed-Ebû Muhammed Üsâme b. İbrahim, nşr. el-Fârûkî’l-Hadîse, Birinci Baskı, Kahire 2001, V, s. 148, no: 1749.

²⁰⁸ Fâkihî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk İbnu’l-Abbâs Fâkihî el-Mekkî (v. 275/889), *Ahbâru Mekke fî Kadîmi’d-Dehri ve Hadîsihî*, thk. Abdulmelik b. Abdillâh b. Düheş, Dâru Hıdır, İkinci Baskı, Beyrût 1994, III, s. 14, Hn. 1716 (Hadisin isnadı metrutür); Mizzî, Ebû’l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf el-Mizzî (v. 742/1341), *Tehzîbü’l-Kemâl fî Esmâi’r-Ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma‘rûf, nşr. Müessesetü’r-Risâle, Beyrût 1980, XXI, s. 232, no: 4178.

3.1.4. Abdullah b. Abbâs (v. 68/687) Hadîsi

Mut'a nikâhı ile ilgili yapılan çalışmalarda İbn Abbâs hadisi, üzerinde en çok ihtilaf edilen konuların başında gelmiştir. İbn Abbâs'ın mut'a'ya fetva verdiği, buna bağlı olarak mut'a'nın haramlığı konusundaki icmâ meselesinde rucûnun olup olmadığı tartışılmış, fetvasından döndüğü kesin olmadığı için, mut'a yasaklanmış olmasına rağmen bunu yapanlar hakkında had uygulanır mı uygulanmaz mı sorusu, şiddetli bir şekilde cezalandırılır fakat had uygulanmaz, şeklinde cevap bulmuştur.²⁰⁹

Abdullah b. Abbâs'ın (r.a) mut'a ile ilgili rivâyet etmiş olduğu hadisler, bize farklı râvîler²¹⁰ tarîkıyla ulaşmıştır. Önce, Ebû Cemre tarikiyle gelen Buhârî hadisini ele alacak bilahere diğer râvîlerin tarîklerini ayrı ayrı değerlendireceğiz.

3.1.4.1. Abdullah b. Abbâs Hadîsi Ebû Cemre Tarîkı (v. 127/746)

Ebû Cemre künyesiyle tanınan râvînin adı Nasr b. İmrân ed-Duba'î el-Basrî'dir. Sika imamlardan kabul edilir. İbn Abbâs, İbn Ömer, Zehdem el-Cermî, Âiz b. Amr el-Müzenî ve pek çoklarından hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden rivâyet edenler arasında Eyyûb es-Sahtiyânî, Ma'mer, Şu'be, Hammâdân, İbrahim b. Tahmân, Abbâd b. Abbâd el-Mühellebî ve başkaları bulunmaktadır. Yahya b. Maîn ve İbn Sa'd onun için "sıkadır", demişlerdir. Irak'ta veya Serhas'ta 127 yılının sonlarında vefat etmiştir.²¹¹

Buhârî'nin tahrîc ettiği rivâyet şöyledir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي جَمْرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ: سُئِلَ عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ «فَرَحَّصَ»، فَقَالَ لَهُ مَوْلَى لَهُ: إِنَّمَا ذَلِكَ فِي الْحَالِ الشَّدِيدِ، وَفِي النِّسَاءِ قَلَّةٌ؟ أَوْ نَحْوُهُ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: «نَعَمْ»

Buhârî Muhammed b. Beşşar yoluyla Ebu Cemre'nin şöyle dediğini rivâyet etti: "İbn Abbâs'a mut'adan sorulduğunda onun buna ruhsat verdiğini duydum; İbn Abbâs'a azatlı kölesi, 'bu durum zarûret hali, kadınların az olduğu ve benzeri zamanlardaydı,' deyince, İbn Abbâs, 'evet' dedi."²¹²

²⁰⁹ bkz. Bâcî, *el-Müntekâ Şerhu'l-Muvatta'*, V, s. 142.

²¹⁰ Ebû Cemre, Muhammed b. Ka'b, Atâ, Saîd b. Cübeyr, Umeyr b. Yerîm, Hubeyre b. Yerîm, Ebû Hilal, Ebû Nadra, Urve b. Zübeyr, Tâvûs, İbn Cüreyc ve Hâlid b. el-Muhâcir b. Hâlid.

²¹¹ Zehebî, *Siyer*, V, s. 244, no. 105.

²¹² Buhârî, Nikâh 67/31, Hn. 5116.

Rivâyet Abdullah b. Abbâs → Ebû Cemre → Şu‘be → Gunder (Muhammed b. Ca‘fer el-Hüzlî) → Muhammed b. Beşşâr → Buhârî isnadıyla gelmiştir.

Rivâyetin bütün râvîleri sika kabul edilen râvîlerdir. Hadîs, mut‘anın zarûret hali, kadınların az olduğu ve benzeri zamanlarda yapılmasına ruhsat verildiğinden bahseden mevkuf bir rivâyettir.

Bu rivâyet aynı zamanda Ebû Cemre tarikiyle Tahâvî’nin *Şerh*’inde, Taberânî’nin *Mu‘cemu’l-Kebîr*’inde ve Beyhakî’nin *es-Sünenü’l-Kübrâ*’sında geçmektedir.²¹³

Bu tarik ile gelen rivâyetin metninde, anlam açısından değişikliğe sebebiyet vermeyen bir takım lafız farklılıkları söz konusudur. Şöyle ki, rivâyetin Buhârî’de geçen kısmında Ebû Cemre, “*İbn Abbâs’a mut‘a hakkında soruldu ve ben onun buna ruhsat verdiğini duydum*” şeklinde rivâyet ederken, Tahâvî’nin *Şerh*’inde aynı kısım “*ben İbn Abbâs’a mut‘a hakkında sordum*”, Taberânî’nin *Mu‘cem*’inde Şu‘be’nin Ebû Cemre’ye “*İbn Abbâs’ı mut‘a hakkında bir şey derken duydun mu?*” şeklindeki sorusuna “*onu mut‘a hakkında ruhsat verirken duydum*” şeklinde, Beyhakî’nin *Kübrâ*’sında ise aynı kısım 14162 nolu hadiste “*ona mut‘a hakkında soruldu*” biçiminde, 14163 nolu hadiste ise “*İbn Abbâs’a mut‘a hakkında sorulurken duydum*” şeklinde rivâyet edilmiştir.

Aynı şekilde, İbn Abbâs’ın azatlı kölesinin konuşmalar karşısında söylediği söz Buhârî’de “*bu durum zarûret hali, kadınların az olduğu ve benzeri zamanlardaydı*” şeklinde geçerken, Tahâvî’de, “*bu durum gazâ zamanları ve kadınların az olduğu zamanda idi*”, Taberânî’de “*mut‘a ancak insanların çok ihtiyaç duyduğu ve kadınların da az olduğu zamanda idi*”, Beyhakî’de ise “*bu durum ancak cihatta ve kadınların az olduğu zamanlarda idi*” (Hn. 14162) ve “*bu durum zarûret hali ve kadınların az olduğu zamanlarda idi*” (Hn. 14163) şeklinde gelmiştir. Azatlı kölesinin bu sözüne mukabil İbn Abbâs’ın, Buhârî’de “*evet*”, Tahâvî’de “*doğru söyledin*”, Taberânî’de “*doğru söyledin*”, Beyhakî’de “*doğru söyledin*” ve “*evet*” şeklinde cevap verdiğini görüyoruz.²¹⁴

Ebû Cemre tarîkinin, Taberânî rivâyeti hariç bütün râvîleri sika kabul edilen râvîlerdir. Taberânî rivâyetinde ise Amr b. Hakkâm cerh edilmiştir. Bu râvî için “*zaifu’l-hadîs*” değerlendirmesi yapılmıştır. İbn Hanbel’in onun için “*hadisi terk edilir*” dediği ifade edilmiştir.²¹⁵ Bundan dolayı isnadı “*zayıf*” kabul edilmiştir.

²¹³ Tahâvî, *Şerhu Meâni’l-Âsâr*, III, s. 26, Hn. 4321; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-Kebîr*, XII, s. 229, Hn. 12965; Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, VII, s. 333, Hn. 14162, 14163.

²¹⁴ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 196, isnad şeması için 238’e bakılabilir.

²¹⁵ bkz. İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, VI, s. 227, no. 1265.

Hadisin metni Rasûlullah'a (a.s) ulaşmadığı için mevkuf bir rivâyettir.

3.1.4.2. Abdullah b. Abbâs Hadîsi Muhammed b. Ka'b Tarîkı

Muhammed b. Ka'b b. Süleym el-Kurazî sika ve hüccet kabul edilen bir râvîdir. Muhammed b. Fudayl el-Bezzâz onun için şöyle demiştir: Muhammed b. Ka'b'ın bir tefsir grubu vardı, Rebeze mescidinde ders için toplanmışlardı, deprem oldu, mescid yıkıldı ve hepsi enkazın altında kalarak vefat ettiler. Vefat tarihi ile ilgili farklı rivâyetler söz konusudur; Ebû Ma'ser 108, Vakidî, Halîfe ve Fellâs 117, Muhammed b. Abdillâh b. Nümeyr 119, İbn Medînî, İbn Maîn, İbn Sa'd 120'de vefat etti, demişlerdir. 129'da öldü diyenler hata etmişlerdir.²¹⁶

Tirmizî'nin tahrîc etmiş olduğu rivâyet şöyledir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُقْبَةَ، أَخُو قَبِيصَةَ بْنِ عُقْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُبَيْدَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: إِذَا كَانَتِ الْمُتَنَعَةُ فِي أَوَّلِ الْإِسْلَامِ، كَانَ الرَّجُلُ يَقْدُمُ الْبَلَدَةَ لَيْسَ لَهُ بِهَا مَعْرِفَةٌ فَيَتَزَوَّجُ الْمَرْأَةَ بِقَدْرِ مَا يَرَى أَنَّهُ يُقِيمُ فَتَحْفَظُ لَهُ مَتَاعَهُ، وَتُصْلِحُ لَهُ شَيْئَهُ، حَتَّى إِذَا نَزَلَتِ الْآيَةُ: {إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ}، قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَكُلُّ فَرْجٍ سِوَى هَذَيْنِ فَهُوَ حَرَامٌ.

Tirmizî, Mahmûd b. Gaylân yoluyla Muhammed b. Ka'b'ın İbn Abbâs'ın şöyle dediğini rivâyet etti: “Mut'a İslâm'ın başlarında var idi, kişi tanıdığı olmayan bir beldeye geldiğinde, orada ikamet ettiği sürece eşyalarını koruyacak, işlerini düzeltecek bir kadınla evlenirdi; ne zaman ki “*Sadece eşleriyle veya ellerinin altında olanlarla (câriyelerle) yetinirler, ...*”²¹⁷ âyeti indi, İbn Abbâs: “*Bu iki şeyin (eşler ve elleri altındakiler) dışında kalan her ferç (cinsel birleşme) haramdır,*” dedi.²¹⁸

Hadîsin isnadı Abdullah b. Abbâs → Muhammed b. Ka'b → Mûsa b. Ubeyde → Süfyan es-Sevrî → Süfyân b. Ukbe → Mahmûd b. Gaylân → Tirmizî şeklindedir.

Bu rivâyet aynı zamanda İbn Ebî Hatim'in *Tefsir*'i, Taberânî'nin *Mu'cemu'l-Kebîr*'i ve Beyhakî'nin *es-Sünenü'l-Kübra*'sında tahrîc edilmiştir.²¹⁹

²¹⁶ Zehebî, *Siyer*, V, s. 65, no. 23.

²¹⁷ Mü'minûn 23/6.

²¹⁸ Tirmizî, Nikâh 27, Hn. 1150.

²¹⁹ İbn Ebî Hatim er-Râzî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, s. 919, Hn. 5130; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, X, s. 389, Hn. 10782; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, s. 335, Hn. 14168.

Hadisin râvîleri arasında bulunan Musa b. Ubeyde sebebiyle isnad zayıf kabul edilmiştir. Musa b. Ubeyde cerh edilmiş ve zayıf bulunmuştur. Teracim kitaplarında bu râvî için; Musa b. Ubeyde, Abdullah b. Ubeyde'nin kardeşidir ve ondan rivâyette bulunmuştur. Abdullah b. Ubeyde Câbir'den, onu hiç dinlemediği halde rivâyette bulunan ve Yahya b. Ma'în'in "leyse bi şey'in" diye nitelediği bir râvîdir.²²⁰ Zehebî onun zayıf kabul edildiğini dile getirdikten sonra, Ahmed'in "ondan rivâyet helal olmaz" dediğini aktarır.²²¹ Ebû Ahmed b. Adî onun için "o meçhuldür," ifadesini kullanmıştır.²²²

Bu hadisle alakalı olarak; Buhârî'de Ebû Cemre tarîkiyle gelen İbn Abbâs hadisindeki illete²²³ aykırı bir durum arz ettiğini öne süren İbn Hacer, Muhammed b. Ka'b tarikiyle gelen bu rivâyet için şâz demiştir. Hadis hakkında Elbânî de zayıf hükmünü vermiştir.²²⁴

Tirmizî'nin rivâyetindeki bu metinden, mut'anın nasıl ve hangi şartlarda yapıldığını anlayabiliyoruz. Mü'minûn sûresinin 6. âyetinin gelmesiyle İbn Abbâs'ın mut'aya haram dediğini görüyoruz. Mü'minûn sûresi Mekkî bir sûredir. Hadiste bahsedilen "*mut'a İslâmın ilk zamanlarında idi..*" ifadesinin tam olarak hangi yıllara denk geldiğini anlayamıyoruz. Lâkin mut'a ile alakalı bütün rivâyetlere bakıldığında, mut'a için Rasûlullah (a.s) tarafından verildiği söylenen ruhsatın -zarûret hali de olsa- cumhura göre Mekke'nin fethi yılında olduğu kanaati hâkimdir. Durum böyle olunca, Medîne dönemi ve Rasûlullah'ın (a.s) risâletinin sonlarına doğru gerçekleştiği söylenen ibâha ruhsatı ile bu rivâyette geçen Mü'minûn 6. âyetinin gelmesiyle, mut'anın haram kılındığı konusu beraber değerlendirildiğinde, âyete rağmen verilen mut'a ibâhası ortaya çıkıyor ki, bunu Rasûlullah'a isnad etmek ne kadar sağlıklı olur, üzerinde çalışılması gereken bir konu diye düşünüyoruz.²²⁵

²²⁰ İbn Adî, *el-Kâmil fî Du'afâi'r-Ricâl*, V, s. 211.

²²¹ Zehebî, *Divânu'd-Du'afâ ve'l-Metrûkîn ve Halkun mine'l-Mechûlîn ve Sikâtün fihim Leyyin*, thk. Hammâd b. Muhammed el-Ensârî, nşr. Mektebetü'n-Nehda el-Hadîse, İkinci Baskı, Mekke 1967, s. 402, no. 4293.

²²² Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXV, s. 110, no. 7779.

²²³ Bahsi geçen hadiste, mut'aya ruhsat verilmesindeki illetin, zaruret hali ve kadınların az olması gibi sebepler olduğu gösterilmişti.

²²⁴ Tirmizî, Nikâh, Hn. 1122.

²²⁵ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 197, isnad şeması için s. 239'ye bakılabilir.

3.1.4.3. Abdullah b. Abbâs Hadîsi İbn Cüreyc Tarîkı

İbn Cüreyc bu hadisi İbn Abbâs'tan duyduğunu söyleyen Atâ (b. Dînâr)' dan rivâyet etmiştir.²²⁶

Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm'ın tahrîc ettiği rivâyet şöyledir:

أَخْبَرَنَا عَلِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عُبَيْدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ يَقُولُ: يَرْحَمُ اللَّهُ عُمَرَ «مَا كَانَتْ الْمُتَنَعَةُ إِلَّا رَحْمَةً مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ رَحِمَ بِهَا أُمَّةَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَوْلَا نَهْيُهُ عَنْهَا مَا اخْتَنَجَ إِلَى الزَّيْنِ إِلَّا شَقِيٌّ» قَالَ: وَاللَّهِ لَكَأَيِّ أَسْمَعَ قَوْلَهُ الْآنَ: إِلَّا شَقِيٌّ - عَطَاءُ الْقَائِلُ - قَالَ: قَالَ عَطَاءٌ: وَهِيَ الَّتِي فِي سُورَةِ النَّسَاءِ: {فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ} [النساء: 24] إِلَى كَذَا وَكَذَا مِنَ الْأَجْلِ عَلَى كَذَا وَكَذَا قَالَ: وَلَيْسَ بَيْنَهُمَا وَرَاءَهُ، فَإِنْ بَدَأَ هُمَا أَنْ يَتَرَاضِيََا بَعْدَ الْأَجْلِ فَنِعْمَ، وَإِنْ تَفَرَّقَا فَنِعْمَ، وَلَيْسَ بَيْنَهُمَا نِكَاحٌ قَالَ: وَأَخْبَرَنِي أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عَبَّاسٍ يَرَاهَا حَلَالًا

Ebû Ubeyd Haccâc yoluyla İbn Cüreyc'in Atâ'dan haber vererek şöyle rivâyet ettiğini söyledi: Ben İbn Abbâs'ı “Allah Ömer’e rahmet etsin, mut’a ancak Allah katından ümmet-i Muhammed’e verilmiş bir rahmettir, onu yasaklamamış olsaydı azgınlar hariç kimse zinaya ihtiyaç duymazdı” derken duydum. (Atâ) dedi ki: Vallahi onun “إلا شقي” dediğini şimdi duyar gibiyim. Atâ, bu (mut’a), Nisâ Sûresi’ndeki “..mallarınızla istemeniz size helâl kılındı..” kısmına istinaden (helal olan bir şey) dir; süre şu kadar, (verilecek) ücret şu kadar, aralarında miras yok, (buna taraflar) razı olurlarsa ne âlâ, ayrılmak isterlerse ne âlâ, zira aralarında bir nikâh yoktur, dedi. (İbn Cüreyc) dedi ki, (Atâ) bana, İbn Abbâs’ın mut’ayı helal gördüğünü ondan dinlediğini haber verdi.²²⁷

Hadisin isnadı İbn Abbâs → Atâ → İbn Cüreyc → Haccâc (b. Muhammed el-Masîsî) → Ebû Ubeyd şeklinde gelmiştir.

²²⁶ “Hayatı hakkında bilgi yoktur. Saîd b. Cübeyr, Hakîm b. Şüreyk ve Ebû Yezîd el-Havlânî gibi âlimlerden rivâyette bulunmuştur. Ancak Saîd b. Cübeyr’den rivâyet ettiği tefsiri ondan bizzat almamış, Halife Abdülmelik b. Mervân’ın isteği üzerine Saîd b. Cübeyr’in telif ettiği bu eseri Emevî sarayında bularak rivâyet etmiştir. Doğrudan doğruya Saîd b. Cübeyr’den herhangi bir şey duymuş değildir. Amr b. Hâris, Saîd b. Ebû Eyyûb ve İbn Lehîa gibi birçok kişinin kendisinden rivâyette bulunduğu Atâ b. Dînâr güvenilir bir muhaddis (sika, sadûk) olarak değerlendirilmiş, rivâyetleri Sahîh-i Buhârî ile Ebû Dâvûd ve Tirmizî’nin sünenlerinde yer almıştır. Atâ b. Dînâr Mısır’da vefat etmiştir. (Aydemir, Abdullah, “Atâ b. Dînâr”, *DİA*, IV, s. 35.)

²²⁷ Ebû Ubeyd, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 80, Hn. 135.

Hadîs İbn Cüreyc tarikiyle Tahâvî'nin *Şerh*'i, Atâ tarikiyle Abdürrezzâk'ın *Musannef*'inde de geçmektedir.²²⁸

Hadisin râvîleri arasında cerh edilen kimse bulunmamaktadır. Hadiste dile getirilen, mut'ayı Ömer'in (r.a) yasakladığı meselesi ile mut'anın ümmet-i Muhammed'e rahmet olması hususu tartışılan bir konudur. Ömer (r.a) mut'ayı yasaklamayı değil, yasklanmasına rağmen hala yapıyor olduğu bilgisinin kendisine ulaşmasından sonra tekraren ve kesin bir dil ile var olan yasağı yeniden ilan etmiştir.²²⁹

Mut'anın rahmet olma meselesine gelince, İslam câhiliye uygulamalarını âyetler geldikçe bir bir kaldırmış, gönderilen ilahi kaynakla tezat teşkil etmeyen uygulamalara müsaade etmiştir (bu gün uygulamada olan nikâh gibi). Allah Teâlâ nikâhla (hıtbesi olan, mehri tespit edilen, sahîh evlilik gibi) beraber taraflara miras, nesebin sübutu, talak, iddet, vb. haklar tahakkuk ettirmiştir.²³⁰ Hadiste ifadesini bulan ve genel olarak tarifî yapılan mut'ada, bu hakların hiç biri söz konusu edilmemektedir. Mut'anın, Nisâ 24'teki ilgili kısmını, şâz bir okuyuş kabul edilen “إلى اجل مسمى” ilavesiyle okuyup buradan mut'anın sübutuna fetva vermek dinin genel kaidelerine aykırı bir işlem gibi durmaktadır.

Hadisin isnadında mecruh râvî yoktur. Rivâyet, mut'anın meşru ve âyete dayandığını ifade emektedir. Hadîs sahâbede son bulduğu için mevkuf ve sahîh bir rivâyettir.²³¹

3.1.4.4. Abdullah b. Abbâs Hadîsi Saîd b. Cübeyr Tarîkı

Saîd b. Cübeyr, hadis ve tefsir konusundaki rivâyetleriyle bilinen, tabî'nin önde gelen âlimlerindendir. İlminin temeli, özellikle İbn Abbâs ve Abdullah b. Ömer'e dayanmaktadır. Hadisteki başarılı çalışmaları sebebiyle İbn Abbâs'ın bulunduğu mecliste onun talebiyle rivâyette bulunmuştur.²³²

²²⁸ Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-Âsâr*, III, s. 26, Hn. 4318; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, s. 497, Hn. 14021.

²²⁹ İbnü'l-Esîr, Mecdüddîn Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî (v. 606/1210), *eş-Şâfi fî Şerhu Müsnedi's-Şâfi'î li İbni'l-Esîr*, thk. Ahmed b. Süleyman-Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm, nşr. Mektebetü'r-Rüşd, Birinci Baskı, Riyad 2005, IV, s. 373.

²³⁰ Bakara 2/231, 237; Nisâ 4/23; Talak 65/1.

²³¹ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 198, isnad şeması için s. 240'e bakılabilir.

²³² “(...) Hadis dinlemeye İbn Abbâs'ın ders halkasında başladı ve dinlediği hadisleri ezberledi. (...) Mekke'de Abdullah b. Abbâs, Medine'de Abdullah b. Ömer ile görüşür, onların ders halkalarına

Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm'ın tahrîc ettiği rivâyet şöyledir:

حَدَّثَنَا أَبُو عُبَيْدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ، عَنْ حَجَّاجٍ، عَنِ الْمُنْهَالِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ: قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ: إِنَّ النَّاسَ قَدْ أَكْثَرُوا عَلَيْكَ فِي الْمُنْعَةِ، وَقَالَ الشَّاعِرُ فِيهَا مَا قَالَ، فَخَرَجَ ابْنُ عَبَّاسٍ، فَقَالَ: «هِيَ كَالْمُضْطَرِّ إِلَى الْمَيْتَةِ وَالِدَمِّ وَلَحْمِ الْحَنْزِيرِ»

Ebû Ubeyd Yezîd yoluyla Saîd b. Cübeyr'in şöyle dediğini rivâyet etti: Ben İbn Abbâs'a, "mut'a hakkında seninle alakalı insanlar çokça konuşuyorlar ve şair bu konuda söylenileni dile getirdi", deyince, o dışarı çıktı ve "o (mut'a), murdar hayvan eti, kan ve domuz eti gibi muzdarın (zor durumda kalan kimse) durumu gibidir," dedi.²³³

Hadisin isnadı İbn Abbâs → Saîd b. Cübeyr → el-Minhâl b. Amr → Haccâc → Yezîd → Ebû Ubeyd şeklinde gelmiştir.

Ebû Ubeyd eserinde, hadisin devamına aşağıdaki şekilde kayıt düşmüştür: "Bu gün Irak, Hicaz, Şam, Ashabu'l-Eser, Ashabü'r-Rey' ve başkaca ilim ehlinin tamamının görüşü, mut'a, ne muztar ne de muztar olmayan için ruhsattır. O nesh olmuştur ve Rasûlullah (a.s) ve ashabının diliyle haramdır. İbn Abbâs'ın da ilk görüşünden rucûu yönünde rivâyet söz konusudur."

katılırdı. Önceleri kendisinden aldığı hadisleri naklederken çok dikkatli davranmasını tembih eden İbn Abbâs, Saîd'in ilimde yeterli bir seviyeye ulaştığını görünce uyarılarından vazgeçti, hatta Mekke'ye geldiğinde kendisinin ders halkasında hadis rivâyet etmesini istedi. Saîd bunun uygun olmayacağını söyleyince bu konuda ısrar etti. İbn Abbâs, hayatının sonlarına doğru Kûfe'den bazı kimseler gelip kendisine soru sorduklarında aralarında Saîd b. Cübeyr varken Mekke'ye gelmelerinin gereksiz olduğunu söyler ve insanları ona yönlendirirdi. Saîd, İbn Abbâs'tan sonra en çok Abdullah b. Ömer'den faydalandı, özellikle fıkıh konusundaki birikimini ondan elde etti. 68 (687) yılında İbn Abbâs'ın, 73 (692) yılında İbn Ömer'in vefatına kadar onlarla görüşmeyi sürdürdü. (...) Hadis münekkitleti tarafından sika, âlim, âbid ve zâhid bir kişi olarak tanıtılan Saîd b. Cübeyr hadis, tefsir ve fıkıh başta olmak üzere İslâmî ilimlerde otorite kabul edilmiş ve "cihbizü'l-ulemâ" (âlimlerin başı) diye anılmıştır. Adî b. Hâtım et-Tâî, Abdullah b. Abbâs, Abdullah b. Zübeyr, Abdullah b. Ömer, Ebû Saîd el-Hudrî, Abdullah b. Mugaffel ve Enes b. Mâlik gibi sahâbîlerle Amr b. Meymûn ve Ebû Abdurrahman es-Sülemî gibi tâbiîlerden hadis rivâyet etmiştir. Kûfe'de bulunduğu dönemde oluşturduğu ders halkasında her gün ders verirdi. Başta Kütüb-i Sitte olmak üzere hadis kitaplarında rivâyetlerine yer verilmiş; Ebû Sâlih es-Semmân, Mücâhid b. Cebr, İkrime el-Berberî, Adî b. Sâbit, Meymûn b. Mihrân, Simâk b. Harb, İbn Şihâb ez-Zührî, Amr b. Dînâr, Ebû İshak es-Sebî, Mâlik b. Dînâr, Eyyûb es-Sahtiyânî ve A'meş gibi tâbiîler onun talebesi olmuştur. (Efendioğlu, Mehmet, "Saîd b. Cübeyr", *DİA*, XXXV, s. 552-554).

²³³ Ebû Ubeyd, *en-Nâsîh ve'l-Mensûh*, s. 82, Hn. 139.

Bu rivâyet Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-Kebîr*²³⁴ ve Beyhakî'nin *es-Sünenü'l-Kübrâ*'sında²³⁵ da geçmektedir.²³⁶

Ebû Ubeyd ve Taberânî'nin rivâyetindeki ravîler arasında bulunan Haccâc (b. Ertât) cerh edilmiş ve “Sadûk, kesîru'l-hata' ve't-Tedlîs” şeklinde değerlendirilmiş, kendisiyle ihticâc olunmaz denilmiştir.²³⁷

Taberânî'nin rivâyetinde şu şekilde geçmektedir: Taberânî Ali b. Abdilaziz yoluyla Saîd b. Cübeyr'in şöyle dediğini rivâyet etti: “İbn Abbâs'a, yaptığın şeyin ne olduğunu ve neye fetva verdiğini biliyor musun, yolcular senin fetvanla gittiler ve şairler bu konu hakkında (bir şeyler) dediler, dedim. (O bana) onlar ne dediler, dedi, ben de, onlar (şöyle) dediler: Bir kadınla (nikâhsız) birlikteliği uzun süren adama dedim ki:

“Arkadaş! Senin İbn Abbâs'ın (mut'a) fetvasından haberin yok mu? Arkadaş! Hiç evlenmemiş bir kadınla evlensen de ölene kadar senin karın olsa!”

O (İbn Abbâs): إنا لله و إنا اليه راجعون dedikten sonra, “hayır, vallahi ben bu şekilde fetva vermedim ve bunu (söylenilen şeyi) murat etmedim, ben hiçbir zaman onu helal kabul etmedim. Ancak, zarûreten domuz etinin yenmesi, kan ve meytenin helal olması gibi zarûret halinde helal kabul ettim,” dedi.

Beyhakî'nin *es-Sünenü'l-Kübrâ*'sında 14166 numarayla geçen rivâyet şu şekildedir: Beyhakî İbn Vehb (Abdullah b. Vehb el-Kuraşî) yoluyla Saîd b. Cübeyr'in şöyle haber verdiğini rivâyet etti: “Sen ne yaptın? Yolcular senin fetvanla gittiler.” Bu konuda şair:

“Arkadaş! Senin İbn Abbâs'ın (mut'a) fetvasından haberin yok mu? Arkadaş! Güzel, beyaz tenli bir kadınla evlensen de ölene kadar senin karın olsa!”

Bunun üzerine İbn Abbâs: “Ben bunu murat etmedim, mut'a hakkında böyle fetva da vermedim, mut'a ancak muztar için helal olur, dikkat etmek lazım, o ancak domuz eti, kan ve meytenin durumu gibidir” dedi.

²³⁴ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, X, s. 315, Hn. 10601.

²³⁵ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, s. 334, Hn. 14166.

²³⁶ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 199, isnad şeması için s. 241'e bakılabilir.

²³⁷ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, nşr. Dâru'l-Me'âri'n-Nizâmiye, Birinci Baskı, Hindistan 1326 h., II, s. 196, no. 365; Necm Abdurrahman Halef, *Mu'cemü'l-Cerh ve't-Ta'dîl li Ricâli's-Süneni'l-Kübrâ*, nşr. Dâru'r-Râye, Birinci Baskı, Riyad 1989, s. 37, no. 84.

Beyhakî'deki ikinci rivâyette hadis şu şekildedir: Beyhakî Ebû Nasr b. Katâde yoluyla Saîd b. Cübeyr'in İbn Abbâs'tan rivâyette şöyle dediğini rivâyet etti: “*O (mut‘a) meyte, (akıtılmış) kan ve domuz eti gibi haramdır.*”

Görüldüğü gibi Beyhakî'deki ikinci rivâyette İbn Abbâs'ın mut‘anın durumunu, haram olan başka şeylere benzeterek direk “*haramdır*”, şeklinde ifadelendirdiğini görüyoruz.

Beyhakî'de bulunan iki rivâyetin ilkindeki ravîlerden Hasan b. ‘Umâre “metrukü’l-hadîs” ve “zaîf” olarak nitelendirilip cerh edilmiştir.²³⁸ İkinci rivâyetteki Leys (İbn Ebî Süleym) için Elbanî zayıf derken,²³⁹ İbn Hıbban, âhir ömründe ihtilatından bahsetmektedir. Leys'in rivâyette bulunduğu kimseler arasında Tavûs, Mücâhid, Atâ, Şa‘bî, Şehr b. Havşeb, Ebû İshâk va başkaları vardır. Kendisinden ise Abdüsselam b. Harb, Sevrî, Hasan b. Sâlih, Şu‘be b. el-Haccâc, Ebû Bedr Şucâ‘ b. el-Velîd ve başkaları rivâyette bulunmuştur. Leys ile ilgili; İbn Sa‘d, “salih, âbid yalnız hadiste zaîf idi,” Yahyâ b. Maîn, “leyse hadîsühü bi-zâke daîfün”, Ebû Hâtim ve Ebû Zür‘a, “onunla meşgul olunmaz, onun hadisi muztaribtir”, Ahmed b. Hanbel, “muztaribu’l-hadîs ancak, insanlar ondan hadis rivâyet etmiştir”, İbn Ebî Hâtim İbn Mehdî'den rivâyette ondan bahsetmiş ve “benim yanımda o, Atâ b. Ebi’s-Sâib ve Yezîd b. Ebî Ziyâd’dan daha iyi değildir”, Buhârî, *Kebîr*’inde ondan bahsetmiş fakat cerh ve ta‘dilde bulunmamıştır, İbn Hacer, “Sadûk idi, sonraları ihtilatı oldu, hadisleri temyiz edemiyordu, bu yüzden terk olundu”, dedikten sonra hicrî 142 veya 141’de vefat ettiğini söylemiştir.²⁴⁰

İbn Abbâs hadisinin Saîd b. Cübeyr tariki ile gelen rivâyetleri, isnadlarında bulunan mecruh ravîlerden dolayı zayıf kabul edilmiştir. Bu rivâyet bize, İbn Abbâs'ın mut‘ayı, ancak zaruret halinde caiz gördüğünü anlatmaktadır.

²³⁸ İbn Hacer, *Ta‘rîfu Ehli’t-Takdîs bi Merâtibi’l-Mevsûfîn bi’t-Tedlîs*, thk. Âsım b. Abdillâh el-Karyûtî, nşr. Mektebetü’l-Menâr, Birinci Baskı, Amman 1983, s. 53, no. 134; Nesâî, *Tesmiyetü Meşâyihü’n-Nesâî ellezîne Semî‘a minhüm ve ma‘ahû zikru’l-Müdelîsîn*, thk. eş-Şerîf Hâtim b. Ârif el-Avnî, nşr. Dâru Âlemu’l-Fevâid, Birinci Baskı, Mekke 1423 h. s. 76.

²³⁹ Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn (v. 1420/1999), *İrvâü’l-Galîl fî Tahrîci Ahâdisi Menâri’s-Sebîl*, nşr. Mektebetü’l-İslâmî, Birinci Baskı, Beyrût 1979, VI, s. 319.

²⁴⁰ İbnü’l-Keyyâl, Ebû’l-Berekât Zeynüddîn Muhammed (Berekât) b. Ahmed b. Muhammed el-Hatîb ed-Dımaşkî (v. 929/1523), *el-Kevâkibü’n-Neyyirât fî Ma‘rifeti mine’r-Ruvvâti’s-Sikât*, thk. Abdulkayyûm Abdü Rabbinnebî, nşr. el-Mektebetü’l-İmdâdiyye, İkinci Baskı, Mekke 1999, s. 493, no. 34.

3.1.4.5. Abdullah b. Abbâs Hadîsi Ebû Nadra Tarîkı

Abdullah b. Abbâs'ın -Abdullah b. Ömer'in de belirttiği gibi- Rasûlullah (a.s) zamanında yaşının küçük olmasına rağmen mut'a hakkında fetva vermesinin dayanağı, çeşitli tariklerle bize ulaşan, Nisa sûresi 24. âyetinin ilgili kısmını *إلى أجل مسمى* ilavesiyle okumasından kaynaklandığı kanaatindeyiz. Bu durum Taberî ve başka tefsirlerde geçmektedir. Taberî'de geçen rivâyet şöyledir: Taberî Humeyd b. Mes'ade yoluyla Ebû Nadra'nın şöyle dediğini rivâyet etti: “*İbn Abbâs'a kadınlarla mut'ayı sordum, o bana, Nisa Sûresini okumuyor musun, dedi. Ben de ona, evet, okuyorum, dedim. O bana, orada “فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى” (kısmını) okumuyor musun, dedi. Ben, hayır, okumuyorum, bu şekilde okumuş olsaydım sana sormazdım, dedim. O bana, işte burası böyle (okunur) dedi.*”²⁴¹

Ebû Nadra tariki bize bunu göstermesi bakımından önemlidir. İbn Ebî Dâvûd'un tahrîc ettiği rivâyet şöyledir:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ حَدَّثَنَا هَمَّادُ بْنُ الْحُسَيْنِ، حَدَّثَنَا الْحُبَّاجُ يَعْنِي ابْنَ نَصْرِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي مَسْلَمَةَ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى ابْنِ عَبَّاسٍ: {فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ} [النساء: 24] ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: (إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى) قَالَ: قُلْتُ: مَا هَكَذَا أَقْرَأُهَا قَالَ: وَاللَّهِ لَقَدْ نَزَلَتْ مَعَهَا، فَالَهَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ "

Abdullah b. Ebî Dâvûd Hammâd b. Hasan yoluyla Ebû Nadra'nın şöyle dediğini rivâyet etti: “Ben İbn Abbâs'a ‘فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ’ (Nisa 24) okudum, İbn Abbâs, ‘إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى’ ilavesiyle okuyunca ben ona “ben böyle okumuyorum” dedim, o da bana, “vallahî onunla (إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى ile) beraber indi, dedi ve bunu üç kere söyledi.”²⁴²

Rivâyetin senedi Abdullah b. Abbâs → Ebû Nadra → Ebû Mesleme (Saîd b. Yezîd b. Mesleme) → Şu‘be (b. el-Haccâc el-Atekî) → el-Haccâc b. Nûsayr → Hammâd b. el-Hasan (el-Verrâk) → Abdullah (b. Ebî Dâvûd) şeklindedir.²⁴³

²⁴¹ Taberî, Ebû Ca‘fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Gâlib el-Âmilî (v. 310/923), *Tefsîru’t-Taberî Câmi‘u’l-Beyân fî Te’vîli’l-Kur’ân*, thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türkî, Dâru Hicr, Birinci Baskı, Kâhire 2001, VI, s. 587.

²⁴² İbn Ebî Dâvûd, Ebû Bekr Abdullah b. Süleyman b. el-Eş‘as el-Ezdî es-Sicistânî (v. 316/929), *Kitâbü’l-Mesâhif*, thk. Muhibbuddîn Abdüssübân Vâiz, nşr. Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, İkinci Baskı, Beyrut 2002, III, s. 358, Hn. 218.

²⁴³ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 200, isnad şeması için s. 242’e bakılabilir.

Ravîlerden el-Haccâc yani İbn Nusayr cerh edilmiş ve “daîfü’l-hadîs” olarak nitelendirilmiştir.²⁴⁴

Rivâyet Ebû Nadra tarikiyle Hâkim en-Nisâbü’rî’nin *el-Müstedrek*’inde de geçmektedir.²⁴⁵

Abdullah b. Abbâs’ın Nisa 24’teki ilgili yeri إلى اجل مسمى ilavesiyle okuması şâz bir durumdur. İbn Abbâs gibi -fazla olmasa da- bu şekilde okuyanların olması,²⁴⁶ cumhurun kabul ettiği bir durum değildir. Şâz olanın hükme medar olmadığı bilgisinden hareketle, çoğunluğun kabul ettiği gibi âyette zikri geçen “إستمع” kelimesindeki “faydalanma” “nikâh” , اجور ise “mehir” şeklinde değerlendirilmiştir.²⁴⁷ Hatta İbn Abbâs’ın da إستمع kelimesi ile ilgili “nikâh” anlamı verdiğini görebiliyoruz. Aynı yerde Mücâhid ve İbn Zeyd’in (Beşîr b. Ma’bed) de “nikâh” manasını verdiklerini görüyoruz.²⁴⁸

Hâkim en-Nisâbü’rî’nin eserinde geçen rivâyet ile ilgili muhakkik, “hadis Müslim’in şartına göre sahihtir” kaydını düşmüş, fakat Müslim’in bu rivâyeti tahrîc etmediğini de eklemiştir. Bu rivâyette Ebû Nadra İbn Abbâs’a Nisa 24’teki ilgili kısmı إلى اجل مسمى bölümünü eklemeyen okuyunca, İbn Abbâs’ın ona, “Allah’a yemin olsun ki, Allah bu şekilde inzal etmiştir” diyerek, yaptığı ilavenin Allah’ın inzal buyurduğu âyette olduğunu ifade ettiğini görüyoruz.²⁴⁹

Abdullah b. Abbâs’ın إلى اجل مسمى ilavesiyle okuduğunu, *Kitabü’l-Mesâhif*’ta Ebû Nadra’nın dışında ‘Umeyr b. Yerîm, Amr b. Hazm, Ebû Hilal ve Hübeyre b. Yerîm tarikleriyle gelen rivâyetlerle de görebiliyoruz.²⁵⁰

²⁴⁴ İbn Sa’d, *et-Tabekâtü’l-Kübrâ-İlmiyye*, VII, s. 222, no. 3386; İbn Adî, *el-Kâmil*, II, s. 531, no. 409.

²⁴⁵ Hâkim en-Nisâbü’rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nisâbü’rî (v. 405/1014), *el-Müstedrek ‘ale’s-Sahîhayn*, thk. Mustafa Abdulkadir Ata, nşr. Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, İkinci Baskı, Beyrût 2002, II, s. 334, Hn. 3192.

²⁴⁶ Taberî, *Tefsîru’t-Taberî*, VI, s. 586-590. (Meselâ: Übey b. Ka’b, İsmail b. Abdirrahman es-Süddî, Saîd b. Cübeyr)

²⁴⁷ Taberî, *Tefsîru’t-Taberî*, VI, s. 586.

²⁴⁸ Taberî, *Tefsîru’t-Taberî*, VI, s. 585.

²⁴⁹ Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek ‘ale’s-Sahîhayn*, II, s. 334, Hn. 3192.

²⁵⁰ İbn Ebî Dâvûd, *Kitâbü’l-Mesâhif*, III, s. 358, Hn. 211, 214, 215, 216, 217.

3.1.4.6. Abdullah b. Abbâs Hadîsi Urve b. Zübeyr Tarîkı

Urve b. Zübeyr b. el-Avvâm (v. 94), tabînin ortalarındandır. Kütüb-i Sitte’de rivâyetleri olan Urve sika ve kesîru’l-hadis kabul edilmiştir. Medîne’nin âlimi ve yedi fakihten biridir. Esmâ bnt. Ebî Bekr’in oğlu ve Zübeyr’in kardeşidir. Ömer b. Abdilaziz, Urve’den daha âlimini görmedim, demiştir.²⁵¹

Taberânî’nin tahrîc ettiği Urve b. Zübeyr tarikiyle gelen İbn Abbâs hadisi şöyledir:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُطَيْرٍ، ثنا عِيسَى بْنُ يُونُسَ الْفَاخُورِيُّ، ثنا أَيُّوبُ بْنُ سُؤَيْدٍ، ثنا يُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ
قَالَ: «لَقَدْ كَانَتْ الْمُتَعَةُ تُفْعَلُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

Taberânî Ahmed b. Mutayr yoluyla Urve b. Zübeyr’den İbn Abbâs’ın şöyle dediğini rivâyet etti: “Şüphesiz mut’a Rasûlullah (a.s) döneminde yapıyordu.”²⁵²

Hadisin isnadı Abdullah b. Abbâs → Urve b. Zübeyr → Zührî → Yûnus (b. Yezîd b. Müşkân) → Eyyûb b. Süveyd → İsâ b. Yûnus el-Fâhûrî → Ahmed b. Mutayr → Taberânî şeklinde gelmiştir.

Bu rivâyet Urve tarikiyle sadece Taberânî tarafından tahrîc olunmuştur.

Rivâyetin isnadındaki râvîlerden Ahmed b. Mutayr “mechûlû’l-hâl”,²⁵³ Eyyûb b. Süveyd “daîfû’l-hadîs” olarak nitelendirilerek cerh edilmiştir. Ahmed b. Mutayr ile ilgili yeterince bilgi bulamadık.

Eyyûb b. Süveyd ile alakalı Zehebî şunları kaydetmiştir: Eyyûb b. Süveyd, Ebû Zûr’a Yahyâ b. Ebî Amr, İbn Cüreyc, Evzâî, Yûnus b. Yezîd ve başkalarından rivâyette bulunmuştur. Kendinden ise, Ebu’t-Tâhir Ahmed b. es-Serh, Dühaym, Kesîr b. Ubeyd, Rebî’ b. Süleyman ve başkaları hadis almışlardır. Hıfzı kötü, leyyin idi. Abbâs, Yahya’dan rivâyetle onun için, “leyse bi şey’in” dedikten sonra, hadis çalardı, demiştir. Ebû Hâtim’e göre “leyyinü’l-hadîs”, Nesâî’ye göre “leyse bi sikatin”, İbn Adî’ye göre “hadisi, zayıf hadisler cümlesinde yazılır” ve İbn Hıbban onu *Sikât*’ında zikretmiştir.²⁵⁴

Bu rivâyette kullanılan “mut’a” kelimesi mutlak gelmiştir. Kadın mut’ası olduğuna dair kayıt olmasa da, yine Urve tarikiyle gelen Abdullah b. Zübeyr hadisinden²⁵⁵ konunun kadın mut’ası olduğunu anlıyoruz.

²⁵¹ Zehebî, *Siyer*, IV, s. 421, no. 168.

²⁵² Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Kebîr*, X, s. 297, Hn. 10720.

²⁵³ Ebu’t-Tayyib, *İrşâdü’l-Kâsî*, s. 187, no. 232.

²⁵⁴ Zehebî, *Siyer*, IX, s. 430, no. 158.

²⁵⁵ Müslim, *Nikâh* 3, Hn. 1406-27.

Rivâyet muttasıl bir senedle gelmiş olmasına rağmen, isnad zinciri içindeki mecruh râvîlerden dolayı zayıf, merfû bir hadistir.

3.1.4.7. Abdullah b. Abbâs Hadîsi Tâvûs Tarîkı

Tâvûs, Muhaddis ve fakih tabiînlerdendir. Tam adı Ebû Abdîrrahmân Tâvûs b. Keysân el-Hemdânî el-Yemânî el-Havlânî el-Hımyerî (v. 106/725)'dir.²⁵⁶

Abdurrezzâk'ın tahrîc ettiği Tâvûs tarikiyle gelen İbn Abbâs hadisi şöyledir:

عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُمَرُو بْنُ دِينَارٍ، عَنْ طَاوُسٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: " لَمْ يُرِغْ عُمَرُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ إِلَّا أُمَّ أَرَاكَةَ، قَدْ خَرَجَتْ حُبْلَى فَسَأَلَهَا عُمَرُ عَنْ حَمْلِهَا؟ فَقَالَتْ: اسْتَمْتَعْتُ بِسَلَمَةَ بْنِ أُمَيَّةَ بْنِ خَلْفٍ، فَلَمَّا أَنْكَرَ صَفْوَانُ عَلَى ابْنِ عَبَّاسٍ بَعْضَ مَا يَقُولُ فِي ذَلِكَ " قَالَ: «فَسَلْ عَنْكَ هَلِ اسْتَمْتَعْتَ»

Abdurrezzâk İbn Cüreyc yoluyla İbn Abbâs'ın şöyle dediğini rivâyet etti: “Mü'minlerin emîri Ömer (r.a) Ümmü Ürâke (nin işin)' den çekindiği gibi başka bir şeyden çekinmemiştir. (Ümmü Ürâke) hamile olarak (Ömer'in karşısına) çıkınca Ömer (r.a) ona hamileliğini sordu, o da, Seleme b. Ümeyye b. Halef'in kendisiyle mut'a yaptığını söyledi. Safvân, İbn Abbâs'ın bu konuda söylediği bazı şeyleri kabul etmeyince, o (İbn Abbâs), 'o halde amcana sor bakalım, mut'a yapmış mı,' dedi.”²⁵⁷

Hadîsin isnadı Abdullah b. Abbâs → Tâvûs → Amr b. Dînâr → İbn Cüreyc → Abdurrezzâk şeklindedir.

²⁵⁶ **Tâvûs b. Keysân:** “Tâvûs elli kadar sahâbîye yetişti, onlardan hadis ve ilim öğrendi. Yemen'de yaşamakla birlikte zaman zaman hocası Abdullah b. Abbâs'ın bulunduğu Mekke'ye ve Zeyd b. Sâbit'in yaşadığı Medine'ye seyahatler yaptı. Hadis rivâyet ettiği sahâbîler arasında Ebû Hüreyre, Hz. Âişe, Zeyd b. Sâbit, Zeyd b. Erkam, Sürâka b. Mâlik, Safvân b. Ümeyye, Câbir b. Abdullah, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbâs, Abdullah b. Zübeyr, Abdullah b. Amr b. Âs yer almaktadır. En çok beraber olduğu ve rivâyette bulunduğu sahâbî ise İbn Abbâs'tır. Bu sebeple İbn Abbâs'ın seçkin talebelerinden sayılmaktadır. Kendisinden başta oğlu Abdullah olmak üzere tâbiîn ve tebeu't-tâbiînden Vehb b. Münebbih, İbn Şihâb ez-Zührî, Mücâhid b. Cebr, Amr b. Dînâr, Mekhûl b. Ebû Müslim gibi pek çok kimse hadis rivâyet etti. Hadis münekkittlerince sika kabul edilen Tâvûs aynı zamanda hadis hâfızdır. Rivâyetlerinin güvenilirlik derecesini belirtmek amacıyla talebelerinden Habîb b. Ebû Sâbit'e şöyle dediği nakledilir: “Sana bir hadis rivâyet edip kaynağını belirtince artık onu başkasına sorma!” Rivâyet ettiği hadisler Kütüb-i Sitte'de, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde ve Dârimî'nin *es-Sünen*'inde yer almaktadır.” (Kahraman, Abdullah, “Tâvûs b. Keysân”, *DİA*, XL, s. 185-186).

²⁵⁷ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, VII, s. 498, Hn. 14024.

Bu rivâyet aynı senedle İbn Şâhîn'in *Nâsîh*'inde de geçmektedir.²⁵⁸ Yalnız metnin bazı lafızlarında farklılık vardır. Şöyle ki: Abdürrezzâk'ta *لَمْ يَرْغَ* "çekinmedi, ürkmedi, tedirgin olmadı" kelimesi İbn Şâhîn'in *Nâsîh*'inde *لَمْ يَدَعْ* "bırakmadı" şeklinde kaydedilmiştir. Yine Abdürrezzâk'taki *إِلَّا أَمَّ أَرَاكَةَ* kelimesi, *أَمَّ أَرَاكَةَ* şeklinde gelmiştir. Lafızlardaki bu farklılık anlam üzerinde önemli bir değişikliğe meydan vermemektedir.²⁵⁹

Rivâyetin senedi muttasıl ve râvîleri âdildir. Hadis sahihtir. Hadiste geçen ve Halife Ömer'i (r.a) tedirgin eden mesele, Rasûlullah (a.s) tarafından kesin bir dil ile yasaklanmış olan mut'anın hala yapıldığını görüyor olmasıdır. Safvân tarafından da hoş karşılanmayan bu durum ile alakalı İbn Abbâs'ın, bu işin başkaları tarafından da yapılıyor olduğunu anlatmak için, Safvan'ın, amcasına sorduğunda, mut'a meselesini kendisinin dışında başkalarının da normal gördüğünü fark edeceğine yönelik imasını görüyoruz. Safvân, İbn Abbâs'n mut'aya fetva vermesini "zinaya fetva vermek" olarak nitelendirmiştir. Bu meselede İbn Abbâs'ın Safvan'a "*ben zinaya fetva vermiyorum, Safvan Ümmü Ürâke'yi unutuyor mu, Allah'a yemin olsun ki (eğer böyleyse) onun oğlu bu duruma göre zinadan olamazdır.*" (İbn Abbâs devamla) "*onunla (Ümmü Ürâke ile) Cümah oğullarından bir adam mut'a yapmıştı,*" dedi.²⁶⁰

3.1.4.8. Abdullah b. Abbâs Hadîsi Ma'mer b. Râşid Tarîkı

Ma'mer'in Hâlid b. el-Mühâcir b. Hâlid²⁶¹ yoluyla İbn Abbâs'ın mut'a hakkında ruhsat verdiği haberini tahrîc ettiği Abdurrezzâk rivâyeti şöyledir:

عَنْ مَعْمَرٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي الرَّهْرِيُّ، عَنْ خَالِدِ بْنِ الْمُهَاجِرِ بْنِ خَالِدٍ قَالَ: أَرَّخَصَ ابْنُ عَبَّاسٍ فِي الْمُتْعَةِ، فَقَالَ لَهُ ابْنُ أَبِي عَمْرَةَ الْأَنْصَارِيُّ: «مَا هَذَا يَا أَبَا عَبَّاسٍ؟» فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فُعِلَتْ مَعَ إِمَامِ الْمُتَّقِينَ. فَقَالَ ابْنُ أَبِي عَمْرَةَ: «اللَّهُمَّ غُفْرًا، إِنَّمَا كَانَتْ الْمُتْعَةُ رُحْصَةً كَالضَّرُورَةِ إِلَى الْمَيْتَةِ، وَالْدَّمِ، وَحَمِّ الْخَنْزِيرِ، ثُمَّ أَحْكَمَ اللَّهُ تَعَالَى الدِّينَ بَعْدُ»

²⁵⁸ İbn Şâhîn, *en-Nâsîh ve'l-Mensûh*, s. 366, Hn. 456.

²⁵⁹ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 201, isnad şeması için s. 243'e bakılabilir.

²⁶⁰ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, s. 497, Hn. 14022.

²⁶¹ Tabînin orta tabakasından kabul edilir. Ömer b. el-Hattâb, İbn Abbâs, İbn Ebî Amra ve Abdullah b. Ömer'den hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden ise Zührî, Muhammed b. Ebî Yahya, İsmail b. Râfi' ve Sevr b. Yezîd rivâyette bulunmuşlardır (İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XVI, s. 211, no. 1919).

Abdurrezzâk Ma‘mer yoluyla Hâlid b. el-Muhâcir’in şöyle dediğini rivâyet etti: İbn Abbâs mut‘aya ruhsat vermişti, ona (İbn Abbâs’a yönelik) İbn Ebî Amra el-Ensârî dedi ki: “*Bu nedir ey Ebâ Abbâs?*” İbn Abbâs: “*O, muttakilerin imamı döneminde yapıldı,*” dedi. İbn Ebî Amra: “*Allah’ım bağışla! O, sadece meyte, kan ve domuz eti gibi zarûret zamanında idi. Ondan sonra Allah dinini tahkim etmiştir,*” dedi.²⁶²

Hadîsin isnadı Abdullah b. Abbâs → Hâlid b. el-Muhâcir b. Hâlid → Zührî → Ma‘mer → Abdurrezzâk şeklindedir.²⁶³

İsnad muttasıl fakat sahabîde bittiği için mevkuf bir hadistir. Abdullah b. Abbâs’ın mut‘a ile alakalı durumunu bize yansıtan Sâlim b. Abdillâh tarikiyle gelen İbn Ömer hadisinde: “Abdullah b. Ömer’e (biri) geldi ve ona denildi ki: “İbn Abbâs mut‘a nikâhına müsaade ediyor,” İbn Ömer: “*Sübhânellâh, İbn Abbâs’ın böyle yaptığını zannetmiyorum,*” dedi. (Orada bulunanlar) evet, müsaade ediyor, dediklerinde, “*Rasûlüllah (a.s) döneminde İbn Abbâs sadece çocuktı,*” sonra devamla İbn Ömer “*Rasûlüllah (a.s) onu (mut‘ayı) yasakladı, bizler zinakâr (kimseler) değiliz*” dedi.²⁶⁴

İbn Abbâs’ın, mut‘anın Rasûlüllah (a.s) döneminde yapıldığını görebilecek yaşta olmadığını İbn Ömer’den öğrenmiştik; durum böyle olunca, İbn Abbâs’ın böyle fetva vermesine sebep olan şeyin, zarûret halinde verilmiş ibâha haberinden sonra tahrîm ve nehyi anlatan haberlerin henüz kendisine ulaşmamış olmasıdır, diye de düşünülebilir.

Yukarıdaki hadîsin anlamına mutabık Hâlid b. el-Muhâcir tarikiyle İbn Abbâs’tan gelen başka bir rivâyet de Kâsım b. Sellâm’ın *en-Nâsıh ve'l-Mensûh* adlı eserinde yer almaktadır. Bu rivâyet şöyledir:

حَدَّثَنَا أَبُو عُبَيْدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ صَالِحٍ، عَنِ اللَّيْثِ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، أَنَّ خَالِدَ بْنَ الْمُهَاجِرِ بْنَ خَالِدٍ سَيْفِ اللَّهِ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ بَيْنَمَا هُوَ جَالِسٌ عِنْدَ ابْنِ عَبَّاسٍ جَاءَهُ رَجُلٌ، فَاسْتَفْتَاهُ فِي الْمُتَعَةِ، فَأَمَرَهُ بِهَا، فَقَالَ لَهُ ابْنُ أَبِي عَمْرَةَ الْأَنْصَارِيُّ: مَهْلًا يَا أَبَا عَبَّاسٍ، فَقَالَ: وَاللَّهِ لَقَدْ فُعِلَتْ فِي عَهْدِ إِمَامِ الْمُتَّقِينَ، فَقَالَ ابْنُ أَبِي عَمْرَةَ: يَا أَبَا عَبَّاسٍ إِنَّمَا «كَانَتْ رُخْصَةً فِي أَوَّلِ الْإِسْلَامِ لِمَنْ اضْطُرَّ إِلَيْهَا كَالْمَيْتَةِ وَالْدَّمِ وَحَمِّ الْخِنْزِيرِ، ثُمَّ أَحْكَمَ اللَّهُ الدِّينَ وَنَهَى عَنْهَا»

Ebû Ubeyd Abdullah b. Salih yoluyla İbn Şihâb’tan, Hâlid b. el-Muhâcir b. Seyfullah İbn Abbâs’tan rivâyetle haber verdi ki, İbn Abbâs ile beraber oturuyorduk, bir adam gelip mut‘a hakkında ondan fetva istedi. O da ona (mut‘aya) izin verince İbn Abbâs’a İbn Ebî Amra el-Ensârî: “*Yavaş ol ey Ebâ Abbâs!*” dedi. O (İbn Abbâs), “*Allah’a*

²⁶² Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, s. 501, Hn. 14033.

²⁶³ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 202, isnad şeması için s. 244’ye bakılabilir.

²⁶⁴ Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-Evsat*, IX, s. 119, Hn. 9295.

yemin olsun ki, o muttakilerin imamı döneminde yapıldı,” deyince İbn Ebî Amra: “Yâ Ebâ Abbâs, şüphesiz o İslâm’ın başlarında, zarûret sahibi için meyte, kan ve domuz etinde olduğu gibi bir ruhsattı, sonra Allah dinini tahkim etti ve onu yasakladı” dediğini rivâyet etti.²⁶⁵

Aynı şekilde Abdullah b. Abbâs’ın mut‘aya fetvası ile ilgili olarak Ali b. Ebî Tâlib hadisinde: İbn Abbâs’ın mut‘aya fetva verdiğini (mut‘a yapma hakkında bir beis görmediğini) işiten Ali b. Ebî Tâlib, “sen yoldan çıkmış bir adamsın, Allah Rasûlü (a.s) onu Hayber’de yasakladı” diye ikaz etmiştir.²⁶⁶

3.1.5. Câbir b. Abdillâh (v. 78/697) Hadîsi

Câbir b. Abdillâh’tan, Seleme b. Ekva‘ ile olan ortak rivâyetin haricinde iki aded rivâyet gelmiştir. Bunlardan biri İbn Cüreyc tarikiyle gelen Müslim tahrîcidir.

3.1.5.1. Câbir b. Abdillâh Hadîsi İbn Cüreyc Tariki

İbn Cüreyc mut‘aya mubah gözüyle bakanlardandır.²⁶⁷ Müslim’in tahrîc ettiği Câbir b. Abdillâh hadisinin İbn Cüreyc tariki şöyledir:

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ، قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: «كُنَّا نَسْتَمْتِعُ بِالْقُبْضَةِ مِنَ التَّمْرِ وَالذَّقِيقِ، الْيَوْمَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَيُّ بَكْرٍ، حَتَّى نَهَى عَنْهُ عُمَرُ، فِي شَأْنِ عَمْرٍو بْنِ حُرَيْثٍ»

Müslim Muhammed b. Râfi‘ yoluyla yaptığı rivâyette Ebu’z-Zübeyr (Muhammed b. Müslim el-Kuraşî)’in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Câbir b. Abdillâh’ı şöyle derken

²⁶⁵ Ebû Ubeyd, *en-Nâsîh ve'l-Mensûh*, s. 81, no. 137.

²⁶⁶ Müslim, Nikâh 3, Hn. 1407, 1407-31, 1407-32; Ebû Avâne, *Müstahrec*, III, s. 28, Hn. 4079, 4080; Nesâî, Nikâh 26/71, Hn. 3365; es-Sayd ve’z-Zebâih 42/31, Hn. 4334; Ahmed b. Hanbel, II, s. 29, Hn. 592.

²⁶⁷ “Kaynaklarda İbn Cüreyc’le ilgili olarak üzerinde durulan bir başka husus da onun müt‘a nikâhına cevaz vermesidir. İbn Cüreyc’in bu görüşünü, Câbir b. Abdillâh’ın Hz. Peygamber’den rivâyet ettiği ileri sürülen bir hadisine dayandırdığı anlaşılmaktadır. Güvenilir hadis kaynaklarında yer almayan bu rivâyete göre Resûl-i Ekrem, helâl olan üç birleşmeden söz ederken bunlardan birinin müt‘a nikâhıyla yapılan birleşme olduğunu söylemiştir. Zehebî, İbn Cüreyc’in müt‘a nikâhına ruhsat verildiğine inandığını ve bu ruhsatı kullanarak birçok evlilik yaptığını rivâyet eder.” (Cerrahoğlu, “İbn Cüreyc”, *DİA*, XIX, s. 404-406.)

duydum: “Biz Rasûlullah (a.s) ve Ebû Bekr döneminde bir avuç un ve hurma mukabili mut‘a yapardık, (bu hal) Amr b. Hureys durumundan dolayı Ömer yasaklayıncaya kadar (devam etti).”²⁶⁸

Rivâyetin isnadı Câbir b. Abdillâh → Ebu’z-Zübeyr → İbn Cüreyc → Abdürrezzâk → Muhammed b. Râfi‘ → Müslim şeklindedir.

Hadîsi aynı zamanda Ebû Avâne, Abdürrezzâk ve Beyhakî tahrîc etmişlerdir.²⁶⁹

Hadîsi Câbir b. Abdillâh’tan rivâyet eden Ebu’z-Zübeyr (Muhammed b. Müslim el-Kuraşî), hakkında konuşulan ve *tedlîs* yapmakla itham edilen bir ravîdir.²⁷⁰ Bunun dışında hadisin isnadı sika kabul edilen râvîlerden müteşekkildir. Rivâyet, mut‘anın, bir bedel karşılığında yapılan fakat sonradan yasaklandığı ifade edilen bir durum olduğunu anlatan merfû bir hadistir. Ebu’z-Zübeyr mecruh olduğu için isnadı zayıftır.²⁷¹

Hadiste belirtilen mut‘anın Hz. Ömer tarafından yasaklandığı hususu, mut‘anın nesh edilme bilgisi kendilerine ulaşmayan kimselerin, Hz Ömer’in hilafetinin yarısına kadar bunu yapıyor olduklarını gösterir. Bu bilgi kendisine ulaşan Hz. Ömer, var olan nesh hükmünü te’yîden ilan etmiş, buna rağmen hâlâ birileri yapacak olursa onu recm edeceğini açıklamıştır.²⁷² “Ömer yasaklayıncaya kadar mut‘a yapıyorduk” sözündeki yasaklama yeni bir şey değil, var olan yasaklamanın ilanıdır.²⁷³

²⁶⁸ Müslim, Nikâh 3, Hn. 1405-16.

²⁶⁹ Ebû Avâne, *Müstahtac*, III, s. 33, Hn. 4098; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, s. 500, Hn. 14028; Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, VII, s. 368, Hn. 14368; *Ma’rifetü’s-Sünen*, X, s. 210, Hn. 14257.

²⁷⁰ **Ebu’z-Zübeyr:** Tabîinden olan Ebu’z-Zübeyr 84 yaşında hicrî 126 senesinde vefat etmiştir. Enes b. Mâlik, Hasan el-Basrî, Câbir b. Abdillâh, Ca’fer es-Sâdık, Sâlim b. Abdillâh, Ebû Saîd el-Hudrî, Saîd b. el-Müseyyeb, Saîd b. Cübeyr ve başkalarından hadis almıştır. Kendisinden hadis alanların arasında Eyyûb es-Sahtiyânî, İbrâhîm b. Tahmân el-Herevî, İsmail b. ‘Aliyye (İbn ‘Aliyye), Ebû Hanîfe en-Nu‘mân et-Teymî, Cerîr b. Abdillâh, Hammâd b. Seleme, Zübeyr b. Harb (Ebû Hayseme Nesâî), Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, İbn Cüreyc, Atâ b. Ebî Rebâh ve başkaları.. *Sadûk* olduğu kabul edilmekle beraber *tedlîs* yapmasından dolayı da hakkında konuşulmuştur. Süfyân b. Uyeyne, “zayıf”, Ahmed b. Hanbel, “leyse bihî be’s”, Ebû Bekr b. Ebî Hayseme Yahyâ b. Maîn’den nakille Ebu’z-Zübeyr “sika”dır, demiştir. Nesâî, “sika”, İbn Adî, Şu’be ondan ferd olan hadisler rivâyet etmiştir, demektedir. İbn Hibbân onu *es-Sikât*’ında zikretmiştir.. (Daha fazla bilgi için bkz. el-Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemal*, XXVI, s. 402, no. 5602.)

²⁷¹ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 215, isnad şeması için s. 257’a bakılabilir.

²⁷² Müslim, Hacc 18, Hn. 1217-145.

²⁷³ İbnü’l-Cevzî, Ebû’l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî (v. 597/1201), *Keşfü’l-Müşkil min Hadîsi’s-Sahîhayn*, thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb, nşr. Dâru’l-Vatan, Birinci Baskı, Riyâd 1992, III, s. 90, Hn. 1672; Şihâbüddîn et-Tûribişî, Fadlullah b. Hasan b. Hüseyin b. Yûsuf, Ebû

3.1.5.2. Câbir b. Abdillâh Hadîsi Ebû Nadra Tarîkı

Zehebî'nin *Siyer*'inde Ebû Nadra ile ilgili kısaca şunlar ifade edilmiştir: Adı el-Münzir b. Mâlik b. Kuta'a'dır. İmam, muhaddis ve sikadır. Ebû Nadra künyesiyle meşhur olmuştur. Hadis aldığı sahâbîler arasında Ali b. Ebî Tâlib, Ebû Hüreyre, İmrân b. Husayn, İbn Abbâs, İbn Ömer, Câbir b. Semüre, Ebû Saîd el-Hudrî, Câbir b. Abdillâh, İbnü'z-Zübeyr ve pek çok sahâbî. Ebû Zerr'den rivâyetlerinde irsal vardır. Kendisinden ise Katâde, Yahya b. Kesîr, Süleyman b. et-Teymî, Âsım b. el-Ahvel, Ebû Bişr, Ali b. Zeyd Cüd'ân, Saîd el-Cüreyrî, Humeyd et-Tavîl, Dâvûd b. Ebî Hind, Salt b. Dînâr, Abdülaziz b. Suheyb, Avf el-A'râbî, Kehmes b. el-Hasan, Ebu'l-Eşheb el-Utâridî ve başkaları rivâyette bulunmuşlardır. Ebû Nadra ile ilgili Ahmed b. Hanbel: Onda hayırdan başka bir şey bilmiyorum; Ebû Zür'a ve Nesâî: Sika; İbn Sa'd: Sika, kesîru'l-hadîs ve leyse küllü ahadin yuhteccü bih; İbn Hibbân *es-Sikât*'ında: O hata edenlerden ve insanların en fasihlerinden idi. Âhir ömründe felç oldu, 107 veya 108'de vefat etmiştir. Buhârî ondan hadis rivâyet etmemiştir fakat onunla istişhad etmiştir.²⁷⁴

Câbir b. Abdillâh'ın Ebû Nadra tarikiyle gelen Müslim rivâyeti şöyledir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، وَابْنُ بَشَّارٍ، قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، قَالَ: سَمِعْتُ قَتَادَةَ، يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، قَالَ: كَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَأْمُرُ بِالْمُنْعَةِ، وَكَانَ ابْنُ الزُّبَيْرِ يَنْهَى عَنْهَا، قَالَ: فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِجَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، فَقَالَ: عَلَى يَدَيَّ دَارَ الْحَدِيثِ، «مَتَمَعْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»، فَلَمَّا قَامَ عُمَرُ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ كَانَ يُحِلُّ لِرَسُولِهِ مَا شَاءَ بِمَا شَاءَ، وَإِنَّ الْقُرْآنَ قَدْ نَزَلَ مَنَازِلَهُ، فَ {أَتَمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ} [البقرة: 196]، كَمَا أَمَرَكُمُ اللَّهُ، وَأَبْتُوا نِكَاحَ هَذِهِ النِّسَاءِ، فَلَنْ أُوتَى بِرَجُلٍ نَكَحَ امْرَأَةً إِلَى أَجَلٍ، إِلَّا رَجَمْتُهُ بِالْحِجَارَةِ

Müslim'in Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr tarikiyle yapmış olduğu rivâyette Şu'be: Ben Katâde'yi Ebû Nadra'dan hadis rivâyet ederken duydum, (Ebû Nadra) dedi ki: İbn Abbâs mut'aya izin veriyor, İbn Zübeyr onu yasaklıyordu. Ben bu durumu Câbir b. Abdillâh'a anlattım, o, olayın bilgisi bende var, dedi (ve ekledi) “Biz Rasûlullah (a.s) döneminde mut'a yaptık.” Tâki Ömer halîfe oldu ve “*Allah, Rasûlüne dilediğini dilediği şekilde helal etmişti, şüphesiz Kur'ân nazil oldu ve Allah'ın size emrettiği gibi 'Allah için hacı ve umreyi tamamlayın,'*²⁷⁵ *şu kadınlarla olan (mut'a)*

Abdillâh (v. 661/1263), *el-Müeyesser fî Şerhi Mesâbihi's-Sünne*, thk. Dr. Abdulhamîd Hindâvî, nşr. Mektebetü Nezzâr Mustafa el-Bâz, İkinci Baskı, Suûd 2008, III, s. 742.

²⁷⁴ Zehebî, *Siyer*, IV, s. 529, no. 214.

²⁷⁵ Bakara 2/196.

*nikâhınızı sonlandırın, süreli olarak kadınla nikâhlanan bir adam bana getirilecek olursa onu taşla recm ederim,” dedi.*²⁷⁶

Hadîsin isnadı Câbir b. Abdillâh → Ebû Nadra (Münzir b. Mâlik b. Kuta‘a) → Katâde → Şu‘be → Muhammed b. Ca‘fer → Muhammed b. el-Müsennâ ve İbn Beşşâr → Müslim şeklindedir.

Ebû Nadra rivâyetini aynı zamanda Müslim nikâh babında Hâmid b. Ömer el-Bekrâvî aracılığıyla, Ebû Avâne, İbn Hibbân, Beyhakî ve Ebû Dâvûd et-Tayâlisî tahrîc etmişlerdir.²⁷⁷

Müslim’in tahrîc ettiği Ebû Nadra rivâyetindeki isnad zincirinde mecruh râvî bulunmamaktadır. Hadis merfû, muttasıl ve sahihtir.²⁷⁸

Konu, Müslim’in nikâh babındaki tahrîci, Ebû Avâne’nin Muhammed b. Yahyâ yoluyla yaptığı tahrîci ve Beyhakî’nin Ebû Abdullah (el-Hâkim en-Nisâbûrî) yoluyla yaptığı tahrîcinde “*Biz o ikisini (hacc ve kadın mut‘ası) Rasûlullah zamanında yaptık, sonra Ömer onu yasakladı, biz de bir daha onlara (o iki mut‘aya) dönmedik*”²⁷⁹ şeklinde geçmektedir.

Beyhakî’nin Muhammed b. Abdillâh el-Hâfız yoluyla yaptığı tahrîcinde konu farklı bir şekilde dile getirilmiş, burada geçen ifadelerden dolayı Hz. Ömer, sanki mut‘ayı yasaklayan kimseymiş gibi değerlendirmelerle itham edilmiştir. Bahsi geçen rivâyet şöyledir: Ebû Nadra Câbir’den rivâyetle, (Câbir’e) İbnü’z-Zübeyr mut‘ayı yasaklıyor, İbn Abbâs ona fetva veriyor, dedim. (Câbir) olayın bilgisi bende var; biz Rasûlullah (a.s) ve Ebû Bekr (r.a) ile birlikteyken mut‘a yaptık. Ömer Halife olunca insanlara hitab ederek şöyle dedi: “*Şüphesiz Rasûlullah (a.s) bu Rasûl, Kur‘ân bu Kur‘ân’dır. İki mut‘a da Rasûlullah (a.s) zamanında idi, ben onları yasaklıyorum ve (yapanları) cezalandıracağım, onlardan biri kadın mut‘asıdır, kadınlarla süreli evlilik yapan adamı taş ile kaybetmeye gücüm yeter (taş ile recm edeceğim). Diğeri ise Hacc mut‘asıdır;*

²⁷⁶ Müslim, Hacc 18, Hn. 1217-145.

²⁷⁷ Müslim, Nikâh 3, Hn. 1405-17; Ebû Avâne, *Müstahrac*, s. 34, Hn. 4100; İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, s. 247, Hn. 3940; Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, s. 335, Hn. 14169, 14170; Tayâlisî, *Müsned*, III, s. 339, Hn. 1901.

²⁷⁸ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 216, isnad şeması için s. 258’e bakılabilir.

²⁷⁹ Müslim, Nikâh 3, 1405-17; Ebû Avâne, *Müstahrac*, s. 34, Hn. 4100; Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, s. 335, Hn. 14169.

Haccnızı Umrenizden ayırın, şüphesiz bu, Hacc ve Umrenizi daha iyi tamamlayacaktır.”²⁸⁰

Hiz. Ömer’in bu rivâyette gördüğümüz Hacc mut‘asını yasaklaması tahrîm değıl, tahyîr ifade etmektedir. Bu çok açıktır. Mut‘a nikâhını yasaklamaya gelince; Hiz. Ömer, Rasûlullah’ın (a.s) önce izin verip sonra yasakladığını biliyor, o, kendi yasağını değıl, Rasûlullah’ın – zaten var olan – mut‘a nikâhı yasağını çiğneyen kişiyi cezalandıracağını ifade etmiştir.²⁸¹

3.1.6. Seleme b. Ekva‘ (v. 74/693) Hadîsi

Seleme b. Ekva‘dan mut‘a ile ilgili, Câbir b. Abdillâh ile beraber yaptıkları rivâyetin haricinde bizzat kendisinin yaptığı iki farklı rivâyet daha var ki, bunlardan birini Müslim, diğelerini Buhârî tahrîc etmiştir. Önce Müslim’in tahrîcini ele alalım.

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عُمَيْسٍ، عَنْ إِسَاسِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: «رَخَّصَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ أُوطَاسٍ، فِي الْمُتَعَةِ ثَلَاثًا، ثُمَّ نَهَى عَنْهَا»

Müslim, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe yoluyla İyas b. Ebî Seleme’den yapılan rivâyette Seleme’nin: “*Evtas yılı Rasûlullah (a.s) mut‘aya üç (gün) ruhsat verdi, sonra onu yasakladı*” dediğini rivâyet etmiştir.²⁸²

Hadîsin râvîleri Seleme b. Ekva‘ → İyâs b. Seleme → Ebû Umeys (Utbe b. Abdillâh el-Mes‘ûdî) → Abdulvâhîd b. Ziyâd → Yûnus b. Muhammed → Ebû Bekr b. Ebî Şeybe → Müslim şeklindedir.²⁸³

Hadîsi aynı zamanda Ahmed b. Hanbel, Rûyânî, Ebû Avâne, Tahâvî, İbn Hibbân, Dârekutnî, Beyhakî ve İbn Ebî Şeybe tahrîc etmişlerdir.²⁸⁴

²⁸⁰ Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, s. 335, Hn. 14170.

²⁸¹ İbnü’l-Esîr, Mecdüddîn, *eş-Şâfi fî Şerhi Müsnedi’s-Şâfi’i li-İbni’l-Esîr*, IV, s. 375.

²⁸² Müslim, Nikâh 3, Hn. 1405-18.

²⁸³ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 213, isnad şeması için s. 255’e bakılabilir.

²⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, XXVII, s. 82, Hn. 16552; Rûyânî, *Müsned*, II, s. 259, Hn. 1168; Ebû Avâne, *Müstahrac*, III, s. 26, Hn. 4069; Tahâvî, *Şerhu Meâni’l-Âsâr*, III, s. 26, Hn. 4316; İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, s. 457, Hn. 4151; Dârekutnî, *Sünen*, IV, s. 382, Hn. 3642; Beyhakî, *Ma’rifetü’s-Sünen*, X, s. 177, Hn. 14107; *es-Sünenü’l-Kübrâ*, VII, s. 332, Hn. 14161; *Delâilü’n-Nübüvve ve Ma’rifetü Ahvâli’s-Şerî’a*, thk. Abdulmu’tî, Kal’acî, nşr. Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrût 1988, V, s. 89; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, III, s. 551, Hn. 17068.

Seleme'den mut'a konusunda, Câbir b. Abdillâh ile beraber yaptıkları rivâyetin haricinde iki farklı rivâyet görüyoruz. Bunlardan, Müslim'in tahrîc etmiş olduğu ve yukarıda tedkikini yaptığımız rivâyet daha çok bilinen rivâyetidir. Yûnus b. Muhammed tarikiyle yapılan rivâyetin senedinde mecruh râvî bulunmamaktadır. Sened muttasıl ve merfûdur. Hadis Şeyhayn'e göre sahih bir hadistir.²⁸⁵

Burada Evtas yılında mut'a aya üç günlüğüne ruhsat verildiği ve sonra yasaklandığı ifade ediliyor. Bu ifadeler mut'anın mubah olma zamanının Mekke'nin Fethi yılı olduğunu açıklıyor. Çünkü Evtas yılı ile Fetih yılı aynı şeydir. Evtas Taif'te bir vadinin adıdır.²⁸⁶

Seleme b. Ekva'a ait ikinci rivâyet ise Buhârî'nin tahrîc ettiği rivâyettir. Bu rivâyet şöyledir:

وَقَالَ ابْنُ أَبِي ذَنْبٍ: حَدَّثَنِي إِيسَى بْنُ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَيُّمَا رَجُلٍ وَامْرَأَةٍ تَوَافَقَا، فَعِشْرَةٌ مِمَّا بَيْنَهُمَا ثَلَاثَ لَيَالٍ، فَإِنْ أَحَبَّا أَنْ يَتَزَايَدَا، أَوْ يَتَنَارَكَا تَتَنَارَكَا»

فَمَا أَذْرِي أَشْيَاءَ كَانَتْ لَنَا خَاصَّةً أَمْ لِلنَّاسِ عَامَّةً، قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: «وَبَيَّنَهُ عَلِيٌّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ مَنْسُوحٌ»

Buhârî İbn Ebî Zi'b yoluyla rivâyet edilen hadiste Seleme'nin: “Rasûlüllah (a.s) buyurdu ki: *Herhangi bir erkek ve kadın (mut'a yapma hususunda anlaşılırlarsa) aralarındaki beraberlik süresi (gündüzüyle beraber)*²⁸⁷ üç gecedir. İsterlerse bunu uzatabilirler veya (uzatmayarak) terk edebilirler,” dediğini rivâyet etmiştir.

Bu şey sadece bize mi, yoksa bütün insanlara mı yöneliktir, bilemiyorum. Ebû Abdillâh, “Ali, Rasûlüllah'ın bunu nesh ettiğini açıkladı,” dedi.²⁸⁸

Buhârî tahrîci rivâyetin isnadı Seleme b. Ekva' → İyâs b. Seleme b. Ekva' → İbn Ebî Zi'b → Buhârî şeklinde gelmiştir.²⁸⁹

Buhârî'nin İbn Ebî Zi'b'ten yapmış olduğu bu rivâyet Rûyânî, Taberânî, Tahâvî ve Ebû Nu'aym tarafından da tahrîc edilmiştir.²⁹⁰

²⁸⁵ İbn Hibbân'ın tahrîcine ta'lik yapan Elbânî ve Şuayb el-Arnâvût'un hükmü bu yöndedir. (İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, s. 457, Hn. 4151).

²⁸⁶ Nevevî, *el-Minhâc*, IX, s. 184.

²⁸⁷ Mustafa Albuğa'nın *Buhârî*'deki 5119 numaralı hadise düştüğü dipnot.

²⁸⁸ Buhârî, *Nikâh* 67, Hn. 5119.

²⁸⁹ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 214, isnad şeması için s. 256'a bakılabilir.

²⁹⁰ Rûyânî, *Müsned*, II, s. 255, Hn. 1158; II, s. 258, Hn. 1163; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, VII, s. 27, Hn. 6266; Tahâvî, *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, thk. Şuayb el-Arnâvût, nşr. Müessesetü'r-Risâle, Birinci Baskı,

Bu rivâyet, metin lafızlarında -manayı değiştirmeyen- farklılıklar olsa da bütün tahrirlerde İbn Ebî Zi'b tarikiyle gelmiştir. Hicrî 159'da vefat eden İbn Ebî Zi'b'in meşhûr adı Muhammed b. Ebî Zi'b el-‘Âmirî'dir. Medîne'nin fakihî olarak da bilinir. Sika ve fazıl biri olarak kabul edilmiştir.²⁹¹ Bu hadis te muttasıl, merfû ve sahihtir.

Buhârî tahrîcindeki bu hadisin metninde, erkek ve kadının *anlaştıkları* şey hakkında net bir ifade olmasa da Rûyânî'nin tahrîcinde *أَيُّمَا رَجُلٍ وَامْرَأَةٍ تَمْتَعَا* “herhangi bir erkek ve kadın mut‘a yaparlarsa”, Tahâvî'nin tahrîcinde ise *وَأِنْ أَحَبَّ أَنْ يَزِيدَا فِي الْأَجْلِ* “süreyi artırmayı isterlerse” ifadeleri, yapılan anlaşmanın mut‘a için yapıldığını izah etmektedir. Mut‘a yapmak için anlaşılan erkek ve kadının aralarında olması gereken sürenin Rûyânî hariç diğer tahrirlerde *ثَلَاثَ لَيَالٍ* *فَعِشْرَتُهُمَا* şeklinde “üç gece” olarak ifade edildiğini görmekteyiz. Rûyânî'de bu süre *ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ* “üç gün” olarak zikredilmiştir. Bu ifadelerden, mut‘a yapanların beraber olabilecekleri süre “üç gün üç gece” şeklinde anlaşılabilir.

3.1.7. Câbir b. Abdillâh (v. 78/697) ve Seleme b. Ekva' (v. 74/693) Hadîsi

Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. Ekva'dan mut‘a ile ilgili ayrı ayrı gelen rivâyetler var, onları yukarıda ele aldık. Burada, ikisinin birlikte rivâyet ettikleri hadislere göz atacağız. Bu rivâyetler Süfyân, Şu'be, İbn Cüreyc ve Ravh b. el-Kâsım yoluyla farklı kaynaklarda tahrîc edilmiştir.

3.1.7.1. Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. Ekva' Hadîsi Süfyân Tarîki

Tam adı Ebû Muhammed Süfyân b. Uyeyne b. Meynmûn el-Hilâlî (v. 198/814)'dir. Tebeu't-tâbiîn neslinden hadis âlimi ve hafızdır.²⁹²

Beyrût 1994, XI, s. 427, Hn. 4535, 4536; Ebû Nu'aym, *Ma'rîfetü's-Sahâbe li-Ebî Nuaym*, thk. Âdil b. Yusuf el-Azâzî, nşr. Dâru'l-Vatan, yy. ty. III, s. 1341, Hn. 3389.

²⁹¹ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhîri ve'l-A'lâm*, thk. Dr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, nşr. Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Birinci Baskı, Beyrût 2003, IV, s. 203, no. 340.

²⁹² **Süfyân b. Uyeyne:** “Küçük yaşta hadis meclislerine katılmaya başladı. Hâfızası son derece kuvvetli güvenilir bir râvi olan İbn Uyeyne, öncelikle ileri yaşlardaki muhaddislerden faydalanmaya çalışarak

Buhârî'nin tahrîci olan Süfyan tariki şöyledir:

حَدَّثَنَا عَلِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ عَمْرُو، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، وَسَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، قَالَا: كُنَّا فِي جَيْشٍ، فَأَتَانَا رَسُولُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «إِنَّهُ قَدْ أُذِنَ لَكُمْ أَنْ تَسْتَمْتِعُوا فَاسْتَمْتِعُوا»

Buhârî Ali (b. el-Medîni) yoluyla Seleme b. Ekva' ve Câbir b. Abdillâh'ın şöyle söylediklerini rivâyet etti: “Biz ordunun içindeydik, Rasûlüllah'ın (a.s) elçisi bize gelerek ‘mut’a yapmanıza izin verildi, mut’a yapabilirsiniz’ dedi.”²⁹³

Hadîsin isnadı Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. Ekva' → el-Hasan b. Muhammed → Amr (b. Dînâr) → Süfyan (b. Uyeyne) → Ali (b. el-Medîni) → Buhârî şeklindedir.

Bu rivâyet sadece Buhârî’de geçmektedir. Rivâyetin bütün râvîleri âdil, hadis merfû ve muttasıl olup sahihtir. Hadiste, sadece mut’aya izinden söz edilmekte, sonrasında yasaklandığına dair bir ifadede söz edilmemektedir.

3.1.7.2. Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. Ekva' Hadîsi Şu‘be Tarîki

Tam adı Şu‘be b. el-Haccâc b. el-Verd el-Ezdî el-Basrî (v. 160/776)’dir. Künyesi Ebû Bistâm olan Şu‘be, sika, hafız, mutkîn ve âbid olarak bilinen bir râvîdir.²⁹⁴

onların rivâyetlerinin kaybolmasını önledi. İbn Şihâb ez-Zührî’den gelen rivâyetler konusunda İmam Mâlik ile birlikte en güvenilir kimse kabul edildi. Hicaz muhaddisi diye şöhret bulmakla birlikte Irak bölgesinde rivâyet edilen hadisleri de çok iyi bilirdi. Seksenden fazla hocasının büyük çoğunluğu tâbiîn neslinden olup Amr b. Dînâr, Atâ b. Sâib, Hammâd b. Zeyd, Ma‘mer b. Râşid, Abdülkerîm b. Mâlik el-Cezerî, Ebû İshak es-Sebî, İbnü’l-Münkedir, İbnü’l-Mu‘temir, Eyyûb es-Sahtiyânî, Hişâm b. Urve, Humeyd et-Tavîl, İbn Ebû Leylâ ve İbn Muhaysin bunlardan bazılarıdır. Hocalarının pek çoğundan sadece kendisi rivâyette bulundu. Hocalarından İbn Şihâb ez-Zührî onun zekâsını erken dönemde farkederek kendisiyle özel şekilde meşgul oldu. Bundan dolayı İbn Uyeyne, Zührî’nin hadislerini rivâyet edenlerin en başta gelenidir. Süfyan es-Sevrî ile birlikte Süfyaneyn diye anılırdı. Hadis ehlinin hakîmi olarak tanınan ve 7000’den çok hadis rivâyet eden İbn Uyeyne’nin zaman zaman tedlîs yaptığı iddiası klasik kaynaklar tarafından teyit edilmemektedir. Ondan hadis rivâyet eden hocaları arasında A‘meş, İbn Şihâb ez-Zührî, Şu‘be b. Haccâc, İbn Cüreyc, Mis‘ar b. Kidâm da vardır. Süfyan b. Uyeyne’nin önde gelen talebeleri içinde Buhârî’nin hocalarından Abdullah b. Zübeyr el-Humeydî, Abdullah b. Mübârek, Abdurrahman b. Mehdî, İbn Vehb, İmam Şâfiî, Abdürrezzâk es-San‘ânî, İbn Sa‘d, Ali b. Medîni, Ahmed b. Hanbel, İbn Râhûye, Saîd b. Mansûr, Yahyâ b. Maîn, Ebû Bekir b. Ebû Şeybe, Halîfe b. Hayyât, İbn Nümeyr gibi âlimlerin adı geçer.” (Hatiboğlu, İbrahim, “Süfyan b. Uyeyne”, *DİA*, XXXVIII, s. 28-29).

²⁹³ Buhârî, Nikâh 67/31, Hn. 5117.

²⁹⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, s. 479, no. 2739.

İbnü'l-Ca'd'ın tahrîc ettiği rivâyet şöyledir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ الْوَاسِطِيُّ، نَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، نَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، وَسَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ قَالَا: خَرَجَ عَلَيْنَا مُنَادِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ أَذِنَ لَكُمْ فِي الْمُنْعَةِ فَتَمَتَّعُوا»

İbnü'l-Ca'd Muhammed b. Abdilmelik el-Vâsitî yoluyla Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. el-Ekva'nın şöyle dediklerini rivâyet etmiştir: Yanımıza Rasûlüllah'ın münâdîsi çıkageldi ve “*Şüphesiz Allah Azze ve Celle mut'a hakkında size izin verdi, mut'a yapabilirsiniz*” dedi.²⁹⁵

Hadisin isnadı Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. Ekva' → el-Hasan b. Muhammed → Amr b. Dînâr → Şu'be → Yezîd b. Hârûn → Muhammed b. Abdilmelik el-Vâsitî → İbnü'l-Ca'd şeklindedir.

Bu rivâyet aynı zamanda Ahmed b. Hanbel, Müslim, Nesâî, Rûyânî ve Ebû Avâne tarafından da tahrîc edilmiştir.²⁹⁶

Hadisin metinleri arasında lafız ve mana farklılıkları bulunmaktadır. İbn Ca'd, Nesâî, Rûyânî ve Ebû Avâne'de metin “*Şüphesiz Allah Azze ve Celle mut'a hakkında size izin verdi, mut'a yapabilirsiniz*” şeklinde, mut'a izninin Allah tarafından verildiği şeklinde ifade edilirken, İbn Hanbel ve Müslim'de metin “*şüphesiz Rasûlüllah (a.s) size izin verdi, mut'a yapabilirsiniz*” şeklinde, iznin Rasûlüllah (a.s) tarafından verildiği ifade edilmiştir.

Hadisin râvîleri arasında mecruh râvî bulunmamaktadır. Hadis muttasıl bir senedle gelmiş, merfû ve kutsî hadis şeklinde gelen sahih bir rivâyettir.²⁹⁷

3.1.7.3. Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. Ekva' Hadîsi İbn Cüreyc Tarîki

Tam adı Ebü'l-Velîd Abdûlmelik b. Abdilaziz b. Cüreyc el-Kuraşî (v. 150/767)'dir. Tabîîn neslinin tefsir, hadis ve fıkıh âlimlerindendir. Amr b. Dînâr, Eyyûb es-Sahtiyânî, İbn Âliyye, Hasan-ı Basrî, Sâbit b. Eslem, Ca'fer-i Sâdık, Hammâd b.

²⁹⁵ İbnü'l-Ca'd, Ebu'l-Hasan Ali b. Ca'd b. Ubeyd el-Cevherî Ali b. Ca'd (v. 230/846), *Müsnedü İbni'l-Ca'd*, thk. Abdulmehdî b. Abdilhâdî b. Abdilhâdî, nşr. Mektebetü'l-Fellâh, Birinci Baskı, Kuveyt 1985/1405, II, s. 692, Hn. 1678.

²⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, XXVII, s. 32, Hn. 16504; Müslim, Nikâh 3, Hn. 1405-13; Nesâî, Nikâh 21/78, Hn. 5514; Rûyânî, *Müsned*, II, s. 259, Hn. 1169; Ebû Avâne, *Müstahrac*, III, s. 34, Hn. 4102.

²⁹⁷ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 204, isnad şeması için s. 246'e bakılabilir.

Seleme gibi hocalardan hadis almıştır. Kendisinden hadis alanlar arasında Abdürrezzâk b. Hemmâm, Süfyân b. Uyeyne, Abdullah b. Mübârek İshâk b. Râhûveyh gibi râvîler bulunmaktadır.²⁹⁸

Abdürrezzâk'ın tahrîc ettiği İbn Cüreyc tariki şöyledir:

عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ: وَأَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ، عَنْ حَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، وَسَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَجُلٍ مِنْ أَسْلَمَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُمَا قَالَا: كُنَّا فِي غَزْوَةٍ، فَجَاءَ رَسُولُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «اسْتَمْتِعُوا»

Abdürrezzâk İbn Cüreyc yoluyla Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. el-Ekva'nın şöyle dediklerini rivâyet etmiştir: Biz bir gazvede idik, Rasûlullah'ın (a.s) Rasûlü (elçisi) geldi ve “Şüphesiz Rasûlullah (a.s) ‘mut’a yapabilirsiniz’ diyor, dedi”.²⁹⁹

Rivâyetin isnadı Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. el-Ekva' → Hasan b. Muhammed b. Ali → Amr b. Dînâr → İbn Cüreyc → Abdürrezzâk şeklindedir.

Bu rivâyet aynı zamanda Ahmed b. Hanbel ve Taberânî tarafından da tahrîc edilmiştir.³⁰⁰

Her üç kaynakta da metin aynı lafızla gelmiştir. Rivâyetin râvîleri, ed-Deberî dışında sika kabul edilmişlerdir. ed-Deberî için “Sadûk, hasenü'l-hadîs” ve “Abdürrezzâk'tan münker rivâyetleri var” şeklinde cerh edilmiştir.³⁰¹ Hadis, mut'a ya izni ifade eden muttasıl ve merfû bir rivâyettir.³⁰²

3.1.7.4. Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. Ekva' Hadisi Ravh b. el-Kâsım Tarîki

Ravh b. el-Kâsım et-Temîmî (v. 141)'nin künyesi Ebû Gıyâs'tır. Sika, sebt ve hafız olarak değerlendirilen Ravh b. el-Kâsım, tabîinin küçüklerine muâsır olanlardandır.³⁰³

Müslim'in tahrîc ettiği Ravh b. el-Kâsım tariki şöyledir:

²⁹⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, s. 338, no. 3539.

²⁹⁹ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, s. 498, Hn. 14023.

³⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, XXVII, s. 32, Hn. 16504; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, VII, s. 12, Hn. 6231.

³⁰¹ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, VI, s. 714, no. 135.

³⁰² Ekler kısmından isnad zinciri için s. 205, isnad şeması için s. 247'a bakılabilir.

³⁰³ Zehebî, *Siyer*, VI, s. 404, no. 164.

وَحَدَّثَنِي أُمِّيَّةُ بْنُ بَسْطَامٍ الْعَيْشِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ يَعْنِي ابْنَ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا رَوْحُ يَعْنِي ابْنَ الْقَاسِمِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، وَجَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَانَا فَأَذِنَ لَنَا فِي الْمُتَعَةِ»

Müslim Ümeyye b. Bistam el-Ayşî yoluyla Seleme b. Ekva' ve Câbir b. Abdillâh'ın şöyle dediklerini rivâyet etmiştir: “*Rasûlüllah (a.s) bize (yanımıza) geldi ve bize mut'a ile ilgili izin verdi*”³⁰⁴

Hadisin isnadı Seleme b. Ekva' ve Câbir b. Abdillâh → Hasan b. Muhammed → Amr b. Dînâr → Ravh b. el-Kâsım → Yezîd b. Zürey' → Ümeyye b. Bistâm el-Ayşî → Müslim şeklindedir.

Bu rivâyet aynı zamanda Ebû Avâne ve Tahâvî tarafından da tahrîc edilmiştir.³⁰⁵

Bu rivâyetlerde mut'a iznini, gönderdiği elçi vasıtasıyla değil de, yanlarına gelerek bizzat Rasûlüllah'ın (a.s) verdiği beyanını görüyoruz. Yalnız Tahâvî'nin tahrîcinde “*Rasûlüllah (a.s) onlara (yanlarına) geldi ve onlara mut'a hakkında izin verdi*” ifadesi geçmektedir. Diğerlerinde “*Rasûlüllah (a.s) bize (yanımıza) geldi...*” ifadesi geçerken Tahavî'deki kayıta “*Rasûlüllah (a.s) onlara (yanlarına) gitti...*” ifadesi yer almaktadır. Öz itibarıyla mana değişikliğine sebebiyet vermemektedir.

Rivâyetin bütün râvîleri sika kabul edilen râvîlerdir. Hadis muttasıl bir senedle gelen, merfû ve sahîh bir rivâyettir.³⁰⁶

Sonuç olarak; Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. Ekva' hadisi ile alakalı şunlar ifade edilebilir: Hadis sadece Hasan b. Muhammed rivâyetiyle gelmiştir. Hasan b. Muhammed rivâyetini bize ulaştıranın da Amr b. Dînâr olduğunu görüyoruz.

Rivâyet, hepsi Amr b. Dînâr olmak üzere Süfyân, Şu'be, Ravh b. el-Kâsım ve İbn Cüreyc yoluyla kaynaklarda tahrîc olunmuştur.

Hadîsin râvîleri, İbn Cüreyc tarikiindeki ed-Deberî haricinde cerh edilmemişlerdir. İsnad sahihtir. Hadîsin metninde, râvîlerin rivâyetlerinden kaynaklı lafız farklılığı olsa da metnin anlamını değiştirecek şekilde değildir. Fakat metinde verildiği beyan edilen “mut'a izni”ni, bazı rivâyetlerde Rasûlüllah'ın elçisi (kanalıyla Rasûlüllah), bazısında ise Rasûlüllah'ın (bizzat) kendisinin verdiğinin ifade edildiğini görüyoruz. Sözelimi Ravh b. el-Kâsım tarîkinde, mut'a iznini bizzat Rasûlüllah'ın verdiği kaydedilmiştir. Şu'be tarikiyle gelen hadiste ise mut'a iznini Allah'ın verdiği beyanını görüyoruz.

³⁰⁴ Müslim, Nikâh 3, Hn. 1405-14.

³⁰⁵ Ebû Avâne, *Müstahrac*, III, s. 34, Hn. 4101; Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, III, s. 24, Hn. 4307.

³⁰⁶ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 205, isnad şeması için s. 247'ye bakılabilir.

Tahavî, tahrîc ettiği rivâyetin ardından Ebû Ca'fer'in, “ bir kısım topluluk bu rivâyete binâen, bir kadınla belli bir süreye kadar belirli bir şeyler karşılığında mut'a yapmanın caiz olduğuna kâil olmuşlardır ki, yapılan bu işlemde sürenin dolmasıyla kadın ona haram olur; talak yoktur, anlaşılan sürenin sonunda anlaşma son bulmuş olur, birbirlerine mirasçı olmazlar,” bazılarının ise buna muhalefet ederek; “bu nikâh caiz değildir,” dediklerini, buna da ilk görüş sahiplerinin sözlerini delil gösterip, “bu nikâh türü nesh olunmuştur ve Rasûlüllah (a.s) tarafından yasaklanmıştır,” dediklerini aktarır.³⁰⁷

Şu'be tarîkinin İbn Hanbel, Müslim, Nesâî ve Rûyânî, tahrirlerinde ... عن عمرو şeklinde Amr b. Dînâr'ın “semâ'” ile Hasan b. Muhammed'ten hadisi aldığını anlıyoruz. “Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. Ekva'” ifadeleri Ravh b. el-Kâsım'ın tarikinde takdim-te'hîr yapılarak “Seleme b. Ekva' ve Câbir b. Abdillâh” şeklinde gelmiştir. Rivâyette geçen كنا في جيش ifadesi mutlak bir ifade olup, zaman ve gazvenin hangisi olduğu belirtilmemektedir. Kirmânî'nin ifade ettiği gibi في حين şeklinde de gelmiştir, İyas b. Seleme'nin babasından yaptığı rivâyette bu gazvenin “Evtas senesi mut'aya ruhsat verildi” şeklindeki beyanından hareketle Evtas gazvesi olabileceği de muhtemeldir. “Rasûlüllah'ın elçisi” ifadesindeki “elçi”nin Bilal olabileceği ifade edilmiştir.³⁰⁸

Bu hadiste mut'anın nehyi söz konusu edilmemiştir. Verilen izin mut'a iznidir, bu da muvakkat olarak kadınlardan yararlanma anlamı taşır.³⁰⁹

3.1.8. Esmâ bnt. Ebî Bekr (v. 73/693) Hadîsi

Hiz. Ebû Bekr'in kızı Esmâ, Ebû Bekr (r.a) ve Rasûlüllah'ın (a.s) Mekke'den Medîne'ye hicretleri esnasında, yol için hazırlanan yiyecek ve su kırbasını deveye yükleme aşamasında, hemen oracıkta bağ veya askı benzeri şey bulunamayınca kendi kemerini ikiye bölerek işlemi kolaylaştırdığı için “zâu'n-nitâkayn” diye anılmıştır. Zübeyr b. Avvâm ile evlenmiş, ondan pek çok çocuğu olmuştur. Abdullah, Urve ve Münzir onlardan bazılarıdır. Hiz. Âişe ile baba bir kardeş olan Esmâ Âişe'den yaşça büyüktür.

³⁰⁷ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, III, s. 24, Hn. 4307.

³⁰⁸ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IX, s. 172.

³⁰⁹ Aynî, *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, nşr. Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrût, ty. XX, s. 112.

Mekke’de, 100 yaşlarında iken, oğlu Abdullah’ın öldürülmesinden günler sonra hicrî 73’te vefat etmiştir.³¹⁰

Nesâî’nin tahrîc ettiği rivâyet şöyledir:

أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غِيْلَانَ الْمَرْوَزِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مُسْلِمِ الْقُرَيْشِيِّ، قَالَ: دَخَلْنَا عَلَى أَسْمَاءَ ابْنَةِ أَبِي بَكْرٍ، فَسَأَلْنَاهَا عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ، فَقَالَتْ: «فَعَلْنَاهَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

Nesâî Mahmûd b. Gaylan el-Mervezî yoluyla Müslim el-Kurrî’nin şöyle dediğini rivâyet etti: Esmâ bnt. Ebî Bekr’in yanına girdik ve ona kadınlarla mut‘adan sorduk, o bize: “*Biz onu Rasûlüllah zamanında yaptık,*” dedi.³¹¹

Hadisin isnadı Esmâ bnt. Ebî Bekr → Müslim el-Kurrî (Müslim b. Mihrâk el-‘Abdî el-Kurrî) → Şu‘be → Ebû Dâvûd (et-Tayâlisî) → Mahmûd b. Gaylân el-Mervezî → Nesâî şeklindedir.

Hadis aynı zamanda Ebû Nu‘aym, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî ve Taberânî tarafından da tahrîc edilmiştir.³¹²

Hadis, muttasıl bir senedle gelmiş, merfû bir rivâyettir. İsnadında mecruh bir râvî bulunmamaktadır. İsnadı sahihtir.

Şuayb el-Arnâvût’un gözetiminde Nesâî’nin *Sünen*’ini tahkik eden Hasan Abdulmun‘im Şelebî, rivâyet için düştüğü dipnotta: “Ravh b. Ubâde’nin Şu‘be’den yaptığı Müslim el-Kurrî hadisi³¹³ tercihe şâyân olan rivâyettir. Kim ki bu hadiste bahsedilen mut‘a için, burada bahsedilen mut‘a “kadın mut‘asıdır” kaydını düşerse hata etmiştir. Zira Esmâ bnt. Ebî Bekr’e, rivâyette belirtildiği gibi bir sorunun sorulması, onun da “biz onu (kadın mut‘asını) Rasûlüllah döneminde yapardık” diye cevaplamış olması uygun düşen bir cevap değildir. Çünkü helal bile olsa Esmâ bnt. Ebî Bekr, hiçbir zaman mut‘a yapan kadınlardan biri olmamıştır.”³¹⁴ Kısaca burada bahsi geçen mut‘anın hacc mut‘ası olması kuvvetle muhtemeldir, denilmek istenmiştir.

Ebû Nu‘aym bu rivâyet için şunları söylemiştir: Bu hadisi Ebû Muhammed b. Hayyân → Muhammed b. Yahya → Abde → Ebû Dâvud → Şu‘be tarikiyle bize rivâyet

³¹⁰ Ebû Nu‘aym, *Ma‘rifetü’s-Sahâbe*, VI, s. 3253.

³¹¹ Nesâî, Nikâh 21/78, Hn. 5515; Tayâlisî, *Müsned*, III, s. 208; Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-Kebîr*, XXIV, s. 103.

³¹² Ebû Nu‘aym, *el-Müsnedü’l-Müstahrac*, III, s. 341, Hn. 2873; Tayâlisî, *Müsned*, III, s. 208, Hn. 1742; Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-Kebîr*, XXIV, s. 103, Hn. 277.

³¹³ Müslim, Hacc 30, Hn. 1238-194.

³¹⁴ Nesâî, Nikâh 21/78, Hn. 5515.

etmiştir; fakat *فَسَأَلْنَاهَا الْمُنْعَةَ* ifadesi içerisinde, *الْمُنْعَةَ* ifadesinden sonra *النِّسَاء* kelimesini zikretmemiştir. Aynı şekilde bu hadisi Müslim, Ebû Musa → Abdurrahman → Şu‘be tarikiyle rivâyet etti; *الْمُنْعَةَ* ifadesinden sonra *الْحَجَّ* kelimesini zikretmedi. Bündâr’ın Gunder’den yaptığı rivâyeti tahrîc eden Müslim, “bu hacc mut‘ası mı, yoksa kadın mut‘ası mı bilmiyorum,”³¹⁵ demiştir.³¹⁶

3.1.9. Sehl b. Sa‘d (v. 88/708) Hadîsi

Tam adı Ebu’l-Abbâs Sehl b. Sa‘d b. Mâlik el-Ensârî es-Sâ‘idî olan sahâbî, Rasûlullah (a.s), Übey b. Ka‘b, Âsım b. Adî, el-Ensârî, Mervân b. el-Hakem ve başkalarından rivâyette bulunmuştur. Kendisinden rivâyette bulunanlar arasında Bekr b. Sevâde, Hârice b. Zeyd b. Sâbit, oğlu Abbâs b. Sehl, İbn Şihâb ez-Zühri ve pek çok kimse vardır. Ebû Nu‘aym, Buhârî, Tirmizî ve pek çok kimse onun 88 senesinde vefat ettiğini söylemişlerdir.³¹⁷

Taberânî’nin tahrîc ettiği Sehl b. Sa‘d rivâyeti şöyledir:

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عُثْمَانَ بْنِ صَالِحٍ، حَدَّثَنِي أَبِي، ثنا ابْنُ هُبَيْرَةَ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: «إِنَّمَا رَخَّصَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمُنْعَةِ لِحَاجَةٍ كَانَتْ بِالنَّاسِ شَدِيدَةً، ثُمَّ نَهَى عَنْهَا بَعْدُ»

Taberânî Yahyâ b. Osman b. Sâlih yoluyla Sehl b. Sa‘d’in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “*Rasûlullah (a.s), insanların sadece şiddetli ihtiyaç zamanlarında mut‘aya ruhsat verdi, sonra da onu yasakladı.*”³¹⁸

Hadisin isnadı Sehl b. Sa‘d → İbn Şihâb → Ukayl (b. Halid el-Eylî) → (Abdullah) İbn Lehî‘a → Osman b. Salih → Yahya b. Osman b. Salih → Taberânî şeklindedir.³¹⁹

Hadisi, senedi aynı olmakla beraber metinde bazı farklılıklarla Rûyânî de tahrîc etmiştir.³²⁰

³¹⁵ Ebû Nu‘aym, *el-Müsnedü'l-Müstahrac*, III, s. 341, Hn. 2873.

³¹⁶ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 225, isnad şeması için s. 267’e bakılabilir.

³¹⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, s. 188, no. 2612; Mahmûd Muhammed Halîl, *Mevsûatü Akvâli'l-İmam Ahmed*, II, s. 115, no. 1092.

³¹⁸ Taberânî, *el-Mu‘cemü'l-Kebîr*, VI, s. 120, Hn. 5695.

³¹⁹ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 233, isnad şeması için s. 275’e bakılabilir.

³²⁰ Rûyânî, *Müsned*, II, s. 223, Hn. 1083.

Hadisin senedinde bulunan İbn Lehî'a³²¹ zayıf kabul edilen bir râvîdir. Hadisin, Rûyânî'nin tahrîcindeki metni şöyledir: “*Mut'a insanlara sadece bir ruhsat olarak verilmişti, sonra Rasûlüllah (a.s) onu bundan (ruhsattan) hemen sonra yasakladı.*” Burada, ruhsatın, “insanların şiddetli ihtiyacına” binaen verildiği kaydı bulunmamaktadır. Hadis merfû, senedinde mecruh râvî olduğu için zayıftır.

3.1.10. Hasan-ı Basrî / Hasan b. Yesâr (v. 110/729) Hadîsi

Tabî'n neslinin en faziletliyelerinden kabul edilen Hasan-ı Basrî Enes b. Mâlik'ten daha çok faydalanırken, yetiştirdiği öğrenciler arasında Eyyûb es-Sahtiyânî, Katâde b. Di'âme, Amr b. Ubeyd, Vâsıl b. Atâ ve Mâlik b. Dînâr gibi isimlerin olduğunu görebiliyoruz.³²²

³²¹ **Abdullah b. Lehî'a**: Kadî, allâme, imam, Leys ile beraber Mısır diyarının muhaddisi, Ebû Abdîrrahmen el-Hadramî. İbn Lehî'a'nın hadis aldığı bazı râvîler şunlardır: Abdurrahman b. Hüzmûz el-A'rac, Musa b. Verdân, Atâ b. Ebî Rebah, Amr b. Dînâr, Ukayl b. Halid, Amr b. Câbir ve birçok halk. Kendisinden hadis alanlar arasında ise şunlar vardır: Torunu Ahmed b. İsa b. Abdillâh, Amr b. el-Haris, el-Evzaî, es-Sevrî, Şu'be, Leys b. Sa'd, Mâlik, İbnu'l-Mübârek, Osman b. Salih ve başkaları. İbn Lehî'a hakkında konuşulanlardan bir kısmı şöyledir: Ravh b. Salah: “İbn Lehî'a tabinden yetmiş iki kişi ile karşılaşmıştır”; Ahmed b. Hanbel: “Mısır'da İbn Lehî'a gibi hadisi çok, zabtı ve itkanı iyi başka kim var” diyerek, onun hadisteki konumuna işaret etmiştir; Zehebî, kendisine İshak b. İsa'nın şöyle rivâyet ettiğini zikreder: “Ben onunla 164'te karşılaştım, İbn Lehî'a'nın kitapları 169 senesinde yandı.” O dönemde nasıl ki Medîne'de İmam Mâlik, Şam'da Evzaî, Yemen'de Ma'mer, Irak'ta Şu'be ve Sevrî, Horasan'da İbrahim b. Tahman halkın önde gelen âlimleri idiyse, Mısır'da da İbn Lehî'a ve Leys bu diyarın âlimleri kabul edilmişlerdir. Fakat İbn lehî'a'nın itkanında gevşeklik oldu, münker hadisleri rivâyet etmeye başladı, böylece kendisiyle ihticac olunan âlimler arasında derecesi düştü. Bazı hadis hafızları onun hadislerini şevahid, itibar, zühd ve melahım kapsamında rivâyet edip, usulde rivâyet etmemişlerdir. Sıhah sahipleri ondan yüz çevirmişlerdir. Ebû Davûd, Tirmizî ve İbn Mace onun rivâyetlerini tahrîc etmişlerdir. Yine onu cerh sadedinde; Ali b. el-Medîni: “Az ya da çok İbn Lehî'a'dan hadis tahammül etmem”; İbn Sa'd: “Zayıf”; Müslim: “Vekî', Yahya ve İbn Mehdî onu terk etmişlerdir”; Ebû Hafs el-Fellâs: “Daîfü'l-hadîs”; Nesâî: “Leyse bi-sikatin”; Ebû Zûr'a: “Lâ yuhteccü bih”; Yahya b. Maîn: “Lâ yuhteccü bih”; İbn Hibbân: “Onun zayıf kimselerden tedlis yaptığını anladım”, demişlerdir. İbn Lehî'a hicrî 174 senesinde 78 yaşında iken vefat etmiştir. (Zehebî, *Siyer*, VIII, s. 11, no. 4).

³²² “... Pek çok sahâbîden hadis rivâyet eden Hasan-ı Basrî tâbî'nin en faziletliyelerinden biri olarak kabul edilir. “Basra halkının şeyhi, Basralılar'ın imâmı” gibi unvanları yanında Zehebî onun için “şeyhü'l-İslâm” tabirini kullanır. (...) Yetiştirdiği öğrenciler arasında Eyyûb es-Sahtiyânî, Katâde b. Di'âme, Amr b. Ubeyd, Vâsıl b. Atâ, Abdullah b. Avn, Mâlik b. Dînâr ve Mübârek b. Fedâle bulunmaktadır. Muâviye

Abdürrezzâk'ın tahrîc ettiği Hsan-ı Basrî rivâyeti şöyledir:

عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ مَالِكِ بْنِ مَعْوِلٍ، عَنِ الْحَسَنِ قَالَ: «مَا كَانَتْ الْمُنْعَةُ إِلَّا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ حَتَّى حَرَّمَهَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَرَسُولُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

Abdürrezzâk Sevrî yoluyla Hasan-ı Basrî'nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Allah (cc) ve Rasûlü (a.s) mut‘ayı haram kılincaya kadar mut‘a ancak üç gün (üç günlüğüne ruhsat verilmişti) idi.”³²³

Hadîsin senedi Hasan → Mâlik b. Mugavvil → es-Sevrî şekliyle Abdürrezzâk'ın *Musannef*'inde geçerken, buradan sonra İbrahim b. Halid → İshâk b. Zürayk → Ahmed b. İsa b. es-Sükeyn yoluyla da İbn Şahîn'in *Nâsih*'inde³²⁴ geçmektedir. Her iki kaynaktan metinler aynı lafızlarla gelmiştir. Hadis, Hasan → Katâde → Saîd → Abde isnadıyla İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'i,³²⁵ Hasan → Hammâd b. Humeyd → Ebû Nu‘aym isnadıyla Ebû Zür‘a'nın *Târih*'inde³²⁶ de tahrîc edilmiştir. Yalnız son iki kaynaktan *Târîhu Ebî Zür‘a*'da hadis maktû‘ olarak zikredilmiştir.³²⁷

Abdürrezzâk ile İbn Şahîn'in zikrettikleri rivâyetin metinleri, yukarıda anlamını verdiğimiz metindir. İbn Ebî Şeybe'nin kaydettiği rivâyetin metni şöyledir: “*Vallahi, Allah Rasûlü'nün (s.a.v) onlara izin verdiği mut‘anın süresi sadece üç gün idi. Bundan ne önce ne de sonra bir daha (izin verme) olmamıştır.*” İncelediğimiz hadis metninden farklı olan ziyadeli, başta والله yemin ifadesi ile sonunda gelen ولا بعد فيها ما كانت قبل ذلك ifadeleridir ki, bunlar manayı değiştirmeyen lafızlardır. Ebû Zür‘a'nın kaydettiği rivâyetin metni ise şu şekildedir: “*Mut‘a (için izin verilen süre) sadece üç günlük idi, bundan sonra ve önce (bir daha) olmadı.*” Bu varyantta da söz Allah Rasûlü'ne dayandırılmadan Hasan'ın kendi sözü olarak zikredilmektedir ki, Hasan tabîinden olduğu

zamanında Rebî‘ b. Ziyâd'ın kumanda ettiği bir sefere katılarak Rebî‘e kâtiplik yaptı. Mühelleb b. Ebû Sufre kumandasında Kâbil üzerine gönderilen bir orduya da katıldı. Bu iki sefer dışında hayatını Basra'da vaaz ve ibadetle geçiren Hasan-ı Basrî Receb 110 (Ekim 728) tarihinde burada vefat etti.” (Uludağ, Süleyman, “Hasan-ı Basrî”, *DİA*, XVI, s. 293).

³²³ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, s. 505, Hn. 14043; İbn Şâhîn, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 227, Hn. 444.

³²⁴ İbn Şâhîn, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 227, Hn. 444.

³²⁵ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, III, s. 552, Hn. 17074.

³²⁶ Ebû Zür‘a, Abdurrahmân b. Amr b. Abdillâh ed-Dîmeşkî (v. 281/894), *Târîhu Ebî Zür‘a ed-Dîmeşkî*, thk. Şükrullah b. Nî‘metullah el-Kocânî, nşr. Mecme‘u'l-Lugate'l-Arabiyye, Dîmeşk ty. s. 631, Hn. 1823.

³²⁷ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 193, isnad şeması için s. 235'e bakılabilir.

için hem sahâbeyi hem de yasaklamayı getiren Rasûlullah'ı (a.s) atlayarak rivâyette bulunmuştur. Hadis maktû³²⁸ bir rivâyettir.

Hasan el-Basrî'den gelen rivâyetin ilk üçünde sahâbe zikredilmediği için *mürsel hadis*³²⁹ kategorisinde değerlendirilmesi gerekir. Hadisin bütün varyantlarında isnad sahîh iken, hadisin Mürsel olması onu zayıf hadisler kategorisinde değerlendirmeye yeter sebeptir.

3.1.11. İbn Tâvûs (Abdullah b. Tâvûs v. 132/750) Hadîsi

Mut'a nikâhı ile alakalı kendisi de tabiînden olan babası Tâvûs b. Keysân'ın İbn Abbâs'tan, mut'a nikâhının yasaklandığı zamana işaret eden rivâyeti söz konusudur.³³⁰ Oğlu Abdullah'ın rivâyeti sadece burada kaydettiğimiz hadistir.

Sadece İbn Ebî Şeybe'nin tahrîc ettiği İbn Tâvûs rivâyeti şöyledir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشْرٍ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ عُمَرَ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، قَالَ: «كَانَتْ سُنَّةُ الْمُتَعَةِ سُنَّةَ التَّكَاحِ، إِلَّا أَنَّ الْأَجَلَ كَانَ فِي أَيْدِيهِنَّ»

İbn Ebî Şeybe Muhammed b. Bişr yoluyla İbn Tâvûs'un şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “*Mut'anın yolu (yapılış biçimi) nikâhın yolu gibiydi, süre kadınların tasarrufunda olan bir şeydi.*”³³¹

Hadis; İbn Tâvûs (Abdullah b. Tâvûs) → el-Hasan b. Müslim → Abdulazîz b. Ömer → Muhammed b. Bişr → İbn Ebî Şeybe tarikiyle bize ulaşmıştır.

Sened tabiînde bittiği için maktû' bir hadistir.

Sadece İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'inde gördüğümüz İbn Tâvûs hadisinin isnadındaki râvîlerin tamamı sika kabul edilen kimselerdir.

Bu Hadiste, mut'a nikâhı ile usulüne uygun yapılan nikâh arasında benzerlik olduğu belirtilirken, ikisi arasındaki fark, hanımların süre hususunda söz sahibi olmalarıdır, açıklaması yapılmıştır. Metinde vurgulanan süre meselesi ile ilgili hususu,

³²⁸ **Maktû' Hadis:** Tabiî'nden rivâyet edilen kavîl, fiil ve takrirlerdir. (Salih, Subhi, *Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları*, çeviri. Yaşar Kandemir, nşr. İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV), Onuncu Baskı, İstanbul 2012, s. 168).

³²⁹ **Mürsel Hadis:** İsnadında sahabisi düşmüş olan hadistir. (Koçyiğit, Talat, *Hadis Usulü*, nşr. Türkiye Diyânet Vakfı, Ankara 1997, s. 68).

³³⁰ Ebû Nu'aym, *el-Müsnedü'l-Müstahrac*, III, s. 345, Hn. 2885; Humeydî, *Müsned*, I, s. 511, Hn. 616.

³³¹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, III, s. 552, Hn. 17076.

merfû olarak Sebre b. Ma'bed tarafından yapılan ve İbn Mace'nin sünenine aldığı rivâyette de görüyoruz. Burada, Vedâ haccı için yola çıkanlarda, eşlerden ayrılığın uzamasıyla ortaya çıkan sıkıntı şiddetlenince Rasûlullah (a.s) tarafından kendilerine “kadınlarla mut'a yapınız” izninin verildiği ifade edilmektedir. Sahâbe, orada karşılaştıkları kadınlara teklif götürdüklerinde yapılan teklife karşılık kadınların bunu, ancak süre belirleyerek yapabileceklerini ifade eden cevaplar verdiklerini görüyoruz. Rasûlullah'ın da (a.s), “öyleyse onlarla aranızda süre belirleyin” diye ruhsat vererek, bu işi yapmalarına müsaade ettiği anlatılmaktadır.³³² İbn Mâce'nin sünenindeki bu rivâyetin İbn Tâvûs hadisi ile ilgili olan kısmı, “süre” meselesinde sözün kadınlarda olduğunun anlaşılması, bir de, yapılan işin bilinen meşrû nikâhla benzeşiyor olamsıdır ki, aslında Rasûlullah'ın izin verdiği şey de “nikâhlanabilirsiniz” iznidir, konumuzun başlığını oluşturan “mut'a” değildir. Ayrıca Veda haccında eşlerden ayrı kalma ve bunun sıkıntıya dönüşmesi meselesi de tartışılan diğer bir konudur.

3.2. Mut'a Nikâhının Yasaklığını İfade Eden Hadisler

Mut'a nikâhının yasaklığını ifade eden 25 farklı rivâyet söz konusudur. Bu rivâyetlerin bir kısmında “yasaklama” anlamında نهي lafzı kullanılırken, bir kısmında haramlığı ifade eden حرم lafzı kullanılmıştır. Bu iki lafzın dışında mut'ayı yıktığını yani onu hükümsüz kıldığını anlatan هدم veya خدم lafızlarının yanısıra direk “zina” kelimeleriyle de mut'anın hükmüne yönelik ifadeler kullanılmıştır.

3.2.1. Ömer b. el-Hattâb (v. 23/644) Hadîsi

Hiz. Ömer hadîsini oğlu Abdullah b. Ömer, Urve b. Zübeyr, Ebû Saîd el-Hudrî, İbn Abbâs ve başkaları rivâyet etmişlerdir. Bu rivâyetleri bize ulaştıran tarikleri de dikkate alarak hadisleri ele almaya çalışacağız. İbn Ömer rivâyeti de birkaç tarik ile bize ulaşmıştır.

³³² İbn Mâce, Nikâh 9/44, Hn. 1962.

3.2.1.1. Ömer b. el-Hattâb Hadîsi İbn Ömer Rivâyeti

Abdullah b. Ömer rivâyeti üç farklı tarik ile tahrîc olunmuştur. Bunları rakamlarla belirterek ele almaya çalışacağız.

1- Ömer b. el-Hattâb Hadîsi Abdullah b. Ömer Rivâyeti Ebû Bekr b. Hafs Tarîkı
Tam adı Abdullah b. Hafs b. Ömer b. Sa'd b. Ebî Vakkâs'tır. Künyesi Ebû Bekr b. Hafs olan râvî bu künyesiyle meşhurdur. Enes b. Mâlik, Hasan b. Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib, babası Hafs b. Ömer, Salim b. Abdillâh, Selmân el-Agarr, Şûrahbil b. es-Simt, Abdullah b. Hasan b. Hasan b. Ali b. Ebî Talib, Abdullah b. Huneyn, Abdullah b. Âmir b. Rebî'a, Abdullah b. Ömer, Urve b. Zübeyr ve başkalarından rivâyette bulunmuştur. Kendisinden rivâyette bulunanlar arasında şunlar vardır: Ebân b. Abdillâhel-Becelî, Bedr b. Osman, Bilal b. Yaya el-Absî, Hureys b. Ebî Matar ve diğerleri.

Ebu Bekr b. Hafs için Nesâî, sika derken, İbn Hibbân *es-Sikât*'ında zikretmiş ve onun Urve'nin râvîsi olduğunu söylemiştir.³³³

İbn Mâce tahrîci olan rivâyet şöyledir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَلْفٍ الْعَسْقَلَانِيُّ، حَدَّثَنَا الْفَرَّائِيُّ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ أَبِي حَارِثٍ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ حَفْصٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: لَمَّا وَلِيَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ، خُطِبَ النَّاسَ فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَدِنَ لَنَا فِي الْمُنْعَةِ ثَلَاثًا، ثُمَّ حَرَّمَهَا، وَاللَّهِ لَا أَعْلَمُ أَحَدًا يَتَمَتَّعُ وَهُوَ مُحْصَنٌ إِلَّا رَجَمَتْهُ بِالْحِجَارَةِ، إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنِي بِأَرْبَعَةٍ يَشْهَدُونَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ أَخْلَاهَا بَعْدَ إِذْ حَرَّمَهَا

İbn Mâce, Muhammed b. Halef el-Askalani yoluyla Ebu Bekr b. Hafs'ın İbn Ömer'den rivâyet ederek şöyle dediğini söyler: (İbn Ömer) dedi ki: “Ömer (r.a) halife olunca insanlara hitap etti ve ‘şüphesiz Allah Rasulü (a.s) mut'a hakkında bize üç (gün) izin verdi, sonra onu yasakladı. Vallahi, muhsan (evli) birinin mut'a yaptığı bilgisi bana gelirse, bu işi Rasulüllah'ın (a.s) haram kıldıktan sonra helal kıldığına dair dört şahit getiremezse taşla onu recmederim,’ dedi.”³³⁴

Hadîsin isnadı Ömer b. el-Hattâb → (Abdullah) İbn Ömer → Ebû Bekr b. Hafs (Abdullah b. Hafs b. Ömer b. Sa'd b. Ebî Vakkâs)→ Ebân b. Ebî Hâzım → el-Firyâbî (Muhammed b. Yûsuf) → Muhammed b. Halef el-Askalânî → İbn Mâce şeklindedir.

³³³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemal*, XIV, s. 420, no. 3228.

³³⁴ İbn Mâce, *Nikâh* 9/44, Hn. 1963.

Bu rivâyeti aynı zamanda Bezzâr *Müsned*'inde, Temmâm *Fevâid*'inde İbn Hazm da *Haccetü'l-Vedâ'*'sında tahrîc etmişlerdir.³³⁵

İbn Mâce'nin tahrîc ettiği bu rivâyetin ravîleri Ebân b. Ebî Hâzım dışında sika kabul edilmişlerdir. Ebân b. Ebî Hâzım için; İbn Maîn "sika", el-Fellâs "Yahyâ el-Kattân'ın ondan hiç rivâyette bulunduğunu duymadım", Ahmed b. Hanbel "Sadûk, salihu'l-hadîs", İbn Adî "lâ be's olduğunu ümit ediyorum" değerlendirmelerinde bulunmuşlardır.³³⁶

Rivâyetin senedinin hasen, hadisin sahih olduğu, eserin (Risâletü'l-Âlemiyye neşri) muhakkiki Şuayb el-Arnâvut tarafından not olarak belirtilmiştir. Elbânî'nin değerlendirmesi (İhyâü'l-Kütübî'l-Arabiyye neşri) ise hadisin hasen olduğu yönündedir.³³⁷

2- Ömer b. el-Hattâb Hadîsi Abdullah b. Ömer Rivâyeti Sâlim b. Abdillâh Tarîkı Hz. Ömer'in torunu Sâlim, başta babası Abdullah olmak üzere pek çok sahâbeden rivâyette bulunmuştur.³³⁸

³³⁵ Bezzâr, *Müsnedü'l-Bezzâr*, I, s. 286, Hn. 183; Temmâm, *el-Fevâid*, II, s. 299, Hn. 752; İbn Hazm, *Haccetü'l-Vedâ'*, thk. Ebû Suheyb el-Keremî, Beytü'l-Efkâr, Birinci Baskı, Riyad, 1998, s. 359, Hn. 408.

³³⁶ Zehebî, *Mîzân*, I, s. 9, no. 10.

³³⁷ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 218, isnad şeması için s. 260'e bakılabilir.

³³⁸ "Hz. Osman'ın hilâfet yıllarında (644-656) doğduğu rivâyet edilir. Babası Hz. Ömer'in oğlu Abdullah, annesi Fars kökenli asilzade bir câriye olup bazı rivâyetlere göre Kısra Yezdicerd'in kızıdır. Kendisine Ebû Umeyr, Ebû Abdullah ve Ebû Münzir gibi künyeler de izâfe edilir. Sâlim b. Abdullah'ın, babasının ilmî çalışmalarını ve hayat tarzını devam ettirdiği için onun takdirini kazandığı bilinmektedir. Çok hadis rivâyet eden Sâlim başta babası İbn Ömer, Ebû Eyyûb el-Ensârî, Hz. Âişe, Râfi' b. Hadîc, Ebû Hüreyre, amcası Zeyd b. Hattâb, Ebû Lübâbe el-Ensârî ve Saîd b. Müseyyeb olmak üzere birçok sahâbe ve tâbiînden rivâyette bulunmuştur. Sâlim'in Hz. Âişe'den hadis almadığına dair Buhârî'ye nisbet edilen bir görüş bulunmakla beraber bu bilgi Buhârî'nin eserlerinden teyit edilememiştir. Bazı hadis âlimleri, Ebû Lübâbe ve Zeyd b. Hattâb gibi sahâbîlerden rivâyetlerinin de münkatı' olması gerektiğini öne sürmektedir. Kendisinden oğlu Ebû Bekir, İbn Şihâb ez-Zührî, babasının âzathısı Nâfi', Sâlih b. Keysân, Hanzale b. Ebû Süfyân, Humeyd et-Tavîl, İbn İshak, İbn Şübrûme, Rebîa b. Ebû Abdurrahman, Amr b. Dînâr el-Mekkî başta olmak üzere birçok kişi hadis rivâyet etmiştir. Sâlim'in sika bir râvi olduğu ittifakla kabul edilmektedir. Ahmed b. Hanbel ve İshak b. Râhûye gibi âlimlere göre en sahih sened Zührî - Sâlim b. Abdullah - Abdullah b. Ömer'den oluşan silsiledir. Sâlim b. Abdullah, hadis rivâyetlerinin yanı sıra başta Hz. Ömer'in idarî uygulamaları ve babası Abdullah'ın çeşitli görüş ve davranışları olmak üzere sahâbenin hayatına dair rivâyetleriyle de dikkat çekmektedir." (Kaya, Eyyûp Said, "Sâlim b. Abdullah b. Ömer", *DİA*, XXXVI, s. 47-48.)

Salim'in babasından yaptığı ve Bezzâr'ın tahrîc ettiği rivâyet şöyledir:

حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ سَهْلٍ قَالَ: نا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبَانَ قَالَ: نا مَنْصُورُ بْنُ دِينَارٍ، عَنْ عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: صَعِدَ عُمَرُ الْمِنْبَرَ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَنْكِحُونَ هَذِهِ الْمُتَنَعَةَ، وَقَدْ نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَحْسَبُهُ قَالَ عَنْهَا: «لَا أُوتَى بِأَحَدٍ نَكَحَهَا إِلَّا رَجَمْتُهُ بِالْحِجَارَةِ»

Bezzâr'ın Fazl b. Sehl yoluyla Sâlim b. Abdullah'tan yapmış olduğu rivâyette (İbn Ömer) dedi ki: Ömer (r.a) minbere çıktı ve Allah'a hamd ve senâ ettikten sonra: “*Ne oluyor ki, bazı topluluklar mut'a nikâhı ile nikâhlanıyorlar! Şüphesiz Nebî (a.s) onu yasakladı,*” dedi. Onun (Hz. Ömer), “*mut'a nikâhı yapan biri bana getirilirse onu taş ile recm ederim,*” dediğini zannediyorum.³³⁹

Hadîsin isnâdı Ömer b. el-Hattâb → İbn Ömer → Sâlim b. Abdullah → Ömer b. Muhammed → Mansûr b. Dînâr → Abdulazîz b. Ebân → Fazl b. Sehl → Bezzâr şeklinde oluşmuştur.

Hadisi aynı zamanda İbn Şâhin ve Beyhakî tahrîc etmişlerdir.³⁴⁰

Değerlendirme:

Hadîsin isnadında bulunan Abdulaziz b. Ebân³⁴¹ ve Mansûr b. Dînâr³⁴² cerh olunan râvîlerdir. Diğer râvîler sika kabul edilmişlerdir.

Hadîs, isnadında bulunan mecruh râvîleden dolayı zayıf olmasına rağmen, isnadı sahîh şahitlerle desteklendiği için sahîh li-gayrihî olarak değerlendirilebilir.³⁴³

3- Ömer b. el-Hattâb Hadîsi Abdullah b. Ömer Rivâyeti Nâfi' Tarîkı

³³⁹ Bezzâr, *Müsnedü'l-Bezzâr*, I, s. 246, Hn. 135.

³⁴⁰ İbn Şâhin, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 219, Hn. 419; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, s. 336, Hn. 14171.

³⁴¹ **Abdulaziz b. Ebân (v. 207)**: Hadisi terk edilenlerden biridir. Kûfe'li olmasına rağmen sonradan Bağdâd'a yerleşmiştir. Mis'ar, Fıtr b. Hlîfe ve pek çok kimseden rivâyette bulunmuştur. Kendisinden el-Hâris b. Ebî Ūsâme ve pek çok kimse hadis rivâyet etmiştir. Ahmed b. Hanbel bu râvî için “ne zaman ki ‘mevâkîf’ ile ilgili hadis rivâyet etti, onu terk ettim,”; Yahya onun için “kezzâb, habîs, uydurma hadis rivâyet etmiştir,”; Ebû Hatim, “onun hadisi yazılmaz,”; Buhârî, “onu tek etmişlerdir,”; İbn Sa'd, “Vâsıt zamanında kadılık yaptı, 207'de vefat etti,” demiştir. (Zehebî, *Mizân*, II, 622, 5082).

³⁴² **Mansûr b. Dînâr** hakkında Zehebî *Mizân*'ında, o Zührî'den rivâyette bulunmuştur, dedikten sonra Nesâî'nin onun için “leyse bi'l-kavî”, Buhârî'nin, “Nâfi' ve Hammâd'dan rivâyette bulunmuştur,” dediğini aktarmış, sonra da İbn Maîn'in onun için “zaîf” dediğini kaydetmiştir. (Zehebî, *Mizân*, IV, s. 184, no. 8775).

³⁴³ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 219, isnad şeması için s. 261'e bakılabilir.

Tam adı Ebû Abdillâh Nâfi‘ b. Hürmüz (Sercis, Kâvus) el-Kureşî el-Adevî el-Medenî (v. 117/735)’dir. Abdullah b. Ömer’in âzatlı kölesi, tâbiîndendir.³⁴⁴

Ebû Avâne’nin tahrîc ettiği Nâfi‘ tarikiyle gelen Ömer b. el-Hattâb hadisinin Abdullah b. Ömer rivâyeti şöyledir:

حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ سِنَانَ، نَا مَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: " مُتَعَتَانِ كَانَتَا عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْهَى عَنْهُمَا: مُتَعَةُ الْحَجِّ، وَمُتَعَةُ النِّسَاءِ "

Ebû Avâne Yezîd b. Sinan yoluyla Nâfi‘den İbn Ömer’in şöyle dediğini rivâyet etti: Ömer (r.a): “*Nebî (a.s) döneminde var olan iki mut‘ayı yasaklıyorum. (O iki mut‘a) hacc ve kadın mut‘asıdır,*” dedi.³⁴⁵

Hadîsin isnadı Ömer b. el-Hattâb → İbn Ömer → Nâfi‘ → Mâlik → Mekkî b. İbrâhîm → Yezîd b. Sinân → Ebû Avâne şeklindedir.

Hadîsi aynı zamanda Tahâvî ve İbnü’l-Mukrî tahrîc etmişlerdir.³⁴⁶

Hadisin bütün râvîleri sika kabul edilen kimselerdir. Rivâyet merfû‘, muttasıl ve sahihtir.³⁴⁷

Hadisin metnine yönelik Tahâvî’nin, “Ömer bu yasaklama işini sahâbenin huzurunda yapmıştır. Yapılan bu yasaklamaya kimse itiraz etmemiştir. Bu durum, yapılan

³⁴⁴ “30/650-51 yılı civarında doğduğu tahmin edilmektedir. Fars veya Berberî asıllı olduğu, Horasan, Nîşâbur, Deylem, Tâlekân, Kâbil gibi şehirlerden birinin fethi sırasında küçük yaşta esir edildiği, ganimetlerin taksiminde Abdullah b. Ömer’in payına düştüğü veya İbn Ömer’in onu satın aldığı rivâyet edilmiştir. Abdullah b. Ömer’in himayesinde yetiştiğinden “Mevlâ İbn Ömer” (İbn Ömer’in âzatlısı) diye tanındı. Otuz yıldan fazla onun yanında kaldı. Abdullah b. Ömer daha sonra onu âzat etti. Nâfi‘ başta İbn Ömer olmak üzere Hz. Âişe, Ebû Saîd el-Hudrî, Ebû Hüreyre, Ümmü Seleme, İbn Ömer’in hanımı Safiyye bint Ebû Ubeyd gibi sahâbilerden; Hz. Ebû Bekir’in torunları Kâsım b. Muhammed ve Abdullah b. Muhammed, İbn Ömer’in oğulları Abdullah, Ubeydullah, Sâlim ve Zeyd gibi tâbiîlerden hadis rivâyet etti. Kendisinden İbn Şihâb ez-Zührî, Ebû İshak es-Sebî, Humejd et-Tavîl, İbn Cüreyc, Abdullah b. Avn, İbn Ebû Leylâ gibi tâbiîler hadis öğrendi. Mâlik b. Enes, Eyyûb es-Sahtiyânî, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Sâlih b. Keysân, Leys b. Sa‘d, Evzâî, İbn İshak, İbn Şübrûme, Nâfi‘ b. Abdurrahman gibi âlimler onun en tanınmış talebeleridir. Öğrencileri arasında rivâyetleri Kütüb-i Sitte’de yer alan üç oğlu Abdullah, Ömer ve Ebû Bekir de vardır. İmam Mâlik’in söylediğine göre Arap olmaması sebebiyle Nâfi‘in telaffuzu düzgün değildi. Halife Ömer b. Abdülazîz’in, sünneti öğretmesi için Mısır halkına, zekât âmili olarak da Yemen bölgesine gönderdiği Nâfi‘ 117/735 yılında vefat etmiş olup bu tarih 116, 119 ve 120/738 olarak da zikredilmiştir.” (Hatiboğlu, İbrahim, “Nâfi‘”, *DİA*, XXII, s. 286-287).

³⁴⁵ Ebû Avâne, *Müstahrac*, II, s. 338, Hn. 3349.

³⁴⁶ Tahâvî, *Şerhu Me‘âni’l-Âsâr*, II, s. 146, Hn. 3686; İbnü’l-Mukrî, *el-Mu‘cem*, s. 241, Hn. 804.

³⁴⁷ Ekler kısmındani isnad zinciri için s. 220, isnad şeması için s. 262’e bakılabilir.

işlemin yeni bir yasaklama değil, daha önceden Rasûlullah (a.s) tarafından yapılmış nesh olayının Hz. Ömer tarafından yeniden ilanı biçiminde anlaşıldığının delilidir,” şeklinde açıklama yaptığı ifade edilmiştir.³⁴⁸

İbn Ömer’den Nafi‘ tarikiyle gelen ve İbn Ebî Şeybe’nin tahrîc ettiği farklı bir rivâyette, Havle bnt. Hakîm’in Urve b. Zübeyr tarikiyle Mâlik’in tahrîc ettiği rivâyetin metnine mutabık mana içeren şu hadisi görüyoruz: İbn Ebî Şeybe İbn İdrîs Yahya b. Saîd yoluyla İbn Ömer’in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Ömer “*bu husus (mut‘a yapanların durumuyla ilgili bilgi) bana önceden takdim edilseydi (haber verilseydi), elbette (onu) recm ederdim,*” dedi.³⁴⁹

3.2.1.2. Ömer b. el-Hattâb Hadîsi Urve b. Zübeyr Tarîkı

Bu rivâyet İbn Şihâb tarikiyle gelmiş ve Şâfiî rivâyeti hariç, Mâlik’in tahrîc ettiği isnad ile çoğalmıştır.

مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ؛ أَنَّ خَوْلَةَ بِنْتَ حَكِيمٍ، دَخَلَتْ عَلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، فَقَالَتْ: إِنَّ رَبِيعَةَ بِنَ أُمَيَّةَ اسْتَمْتَعَ بِامْرَأَةٍ مَوْلَدَةٍ، فَحَمَلَتْ مِنْهُ. فَخَرَجَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ، فَرِعَا، يَجُرُّ رِدَاءَهُ. فَقَالَ: هَذِهِ الْمُتْعَةُ. وَلَوْ كُنْتُ تَقَدَّمْتُ فِيهَا لَرَجِمْتُ.

Mâlik, İbn Şihâb yoluyla Urve b. Zübeyr’den şöyle rivâyet etmiştir: Havle bnt. Hakîm Ömer’in yanına girdi ve ona: Rabî‘a İbn Ümeyye doğurgan bir kadınla mut‘a yaptı ve kadın ondan hamile kaldı, dedi. Ömer, kaftanını sürürcesine hızlı bir şekilde çıktı ve “*işte bu mut‘adır,*” dedi. (Devamla) “*şâyet bu bana önceden bildirilmiş olsaydı (onu) elbette recm ederdim,*” dedi.³⁵⁰

Rivâyetin isnadı Ömer b. el-Hattâb → Urve b. Zübeyr → İbn Şihâb → Mâlik şeklindedir.

Rivâyet aynı zamanda Şâfiî ve Beyhakî tarafından da tahrîc edilmiştir.³⁵¹

Hadisin isnadında mecruh râvî bulunmamaktadır. Rivâyet için İbn Abdilberr munkatî‘ bir rivâyettir dedikten sonra, muttasıl olan rivâyetin senedinin; Ömer b. el-

³⁴⁸ İbn Battâl el-Kurtubî, Ebû’l-Hasen Alî b. Halef b. Abdilmelik b. Battâl el-Bekrî el-Kurtubî (v. 449/1057), *Şerhu Sahîhi l-Buhârî li-İbn Battâl*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhim, nşr. Mektebetü’r-Rüşd, İkinci baskı, Riyâd 2003, VII, s. 226.

³⁴⁹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, III, s. 551, Hn. 17069.

³⁵⁰ Mâlik, Nikâh 18, Hn. 42.

³⁵¹ Şâfi‘î, *Müsned-Sindî*, II, s. 14, Hn. 36; Beyhakî, *es-Sünenü l-Kübrâ*, VII, s. 336, Hn. 14172; *Ma‘rifetü’s-Sünen*, X, s. 178, Hn. 14112.

Hattâb → İbn Ömer → Nâfi' → Yahyâ b. Saîd şeklinde olduğunu ifade etmiştir.³⁵² Durum böyle olunca; incelediğimiz hadîsin senedi zayıf, metni, sahih olarak gelen isnadın metniyle aynı olduğu için sahîh li-gayrihi olarak değerlendirilebilir.³⁵³

3.2.1.3. Ömer b. el-Hattâb Hadîsi Ebû Saîd el-Hudrî Tarîkı

Künyesi Ebû Saîd olan sahâbînin ismi Sa'd b. Mâlik b. Sinan b. Ubeyd'dir. Hicrî 74 yılında vefat etmiştir. Câbir b. Abdullah, Zeyd b. Sâbit, Abdullah b. Abbâs, Ali b. Ebî Tâlib ve Ömer b. el-Hattâb ve başka sahâbeden rivâyette bulunmuştur. Kendisinden ise Enes b. Mâlik, İbrahim en-Nehâî, Hasan-ı Basrî, Ebû Hanîfe ve başkaları rivâyette bulunmuşlardır. Buhârî ve Müslim'de ortak 43 rivâyeti zikredilmiştir. Ayrıca sadece Buhârî'nin zikrettiği rivâyet 16, Müslim'inki 52'dir.³⁵⁴

Ahmed b. Hanbel'in tahrîc ettiği Ömer b. el-Hattâb hadîsinin Ebû Saîd el-Hudrî tariki şöyledir:

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي هِنْدٍ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، قَالَ: خَطَبَ عُمَرُ النَّاسَ، فَقَالَ: «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ رَخَّصَ لِنَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا شَاءَ، وَإِنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ مَضَى لِسَبِيلِهِ، فَأَتَمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ كَمَا أَمَرَكُمُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ، وَخَصَّنَا فُرُوجَ هَذِهِ النِّسَاءِ»

Ahmed b. Hanbel Abîde b. Humeyd yoluyla Ebû Nadra'dan Ebû Saîd'in şöyle dediğini rivâyet etti: Ömer insanlara hitap etti ve “Şüphesiz Allah azze ve celle Nebîsi'ne (a.s) dilediğini ruhsat olarak vermiş, Nebîsi de onun yolundan hiç ayrılmamıştır; hacc ve umrenizi Allah'ın size emrettiği gibi tamamlayın; şu kadınların iffetlerini de koruyun,” dedi.³⁵⁵

Hadîsin isnadı Ömer b. el-Hattâb → Ebû Saîd (el-Hudrî) → Ebû Nadra → Dâvûd b. Ebî Hind → Abîde b. Humeyd → Ahmed b. Hanbel şeklindedir.

Hadisi aynı zamanda Ebû Bekr b. Ebî Dâvûd ve Tahâvî tahrîc etmiştir.³⁵⁶

³⁵² Zürkânî, Muhammed b. Abdilbâkî b. Yûsuf ez-Zürkânî el-Mısırî el-Ezherî (v. 1099/1688), *Şerhu'z-Zürkânî 'alâ Muvattai'l-İmâm Mâlik*, thk. Tâhâ Abdurraûf Sa'd, nşr. Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, Birinci Baskı, Kâhire 2003, III, s. 234, Hn. 1152.

³⁵³ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 221, isnad şeması için s. 263'ya bakılabilir.

³⁵⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, X, s. 294, no. 2224.

³⁵⁵ Ahmed b. Hanbel, I, s. 261, Hn. 104.

³⁵⁶ İbn Ebî Dâvûd, *el-Mesâhif*, III, s. 414, Hn. 322; Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-Âsâr*, II, s. 195, Hn. 3902.

Bu hadis, Rasûlüllah'a ulaşmadığı, sahâbede kaldığı için mevkûf bir rivâyettir. Ravîlerinden Abîde b. Humeyd,³⁵⁷ hakkında konuşulan bir kimsedir. Diğer râvîler sika kabul edilmişlerdir. Hadis, sahih li-gayrihi olarak değerlendirilebilir.³⁵⁸

3.2.1.4. Ömer b. el-Hattâb Hadîsi Ebû Kılâbe Tarîkı

Ebû Kılâbe rivâyeti Eyyûb es-Sahtiyânî tarîkiyle gelmiştir. Tam adı Ebû Kılâbe Abdullah b. Zeyd el-Cermî olan râvî, tabîinden olup Basralı ve sika olarak tanıtılmıştır.³⁵⁹

Saîd b. Mansûr'un tahrîc ettiği Ebû Kılâbe tariki şöyledir:

حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، نا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، قَالَ: قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ: «مُتَعَتَّانِ كَانَتَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَنَا أَنْهَى عَنْهُمَا وَأُعَاقِبُ عَلَيْهِمَا»

³⁵⁷ **Abîde b. Humeyd (v. 190):** Ebû Abdurrahman el-Kûfî, el-Allâme, el-İmam, el-Hâfiz. Hadis rivâyet ettiği kişiler arasında şunlar vardır: Esved b. Kays, Yezîd b. Ebî Ziyâd, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, er-Rukeyn b. er-Rebî', el-A'meş, Mansûr, Yûsuf b. Suheyb, Musa b. Ebî Âişe, Abdulaziz b. Rufey', Abdumelik b. 'Umeyr, Mutarrîf b. Tarîf, Ebû Mâlik el-Eşca'î, Humeyd et-Tavîl, Atâ b. es-Sâib, ve başkaları..Kendinden hadis rivâyet edenlerden bazıları ise şunlardır: Süfyan es-Sevrî, Ahmed b. Hanbel, Ferve b. Ebi'l-Meğrâ, Kuteybe b. Saîd, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe ve başkaları.. Abîde b. Humeyd ile ilgili yapılan değerlendirmelerden bir kısmı şöyledir: Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, babasına Abîde hakkında sorulduğunu, babasının da onun için "o bana Ziyâd el-Bekkâî'den daha sevimli, onun hadisi daha salihdir" dediğini söylemiştir. Ahmed b. Saîd Yahyâ'dan rivâyetle onun "sika" olduğunu söyledi. Ali b. el-Medîni babasından rivâyetle onun hadisleri sahihtir, dedikten sonra, kendisi onu zayıf bulduğunu ve ondan bir şey rivâyet etmediğini söylemiştir. İbn Ammâr onu "sika"dır diye değerlendirirken, Zekeriyâ es-Sâcî "leyse bi'l-kavî" şeklinde değerlendirmiştir. (Zehebî, *Siyer*, VIII, s. 508, no. 132)

³⁵⁸ Ekler kısmından İsnad zinciri için s. 222, isnad şeması için s. 264'ye bakılabilir.

³⁵⁹ **Ebû Kılâbe (v. 104):** Zehebî Ebû Kılâbe için aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır: Ebû Kılâbe bütün kitaplarında Sabit b. ed-Dahhâk, Enes ve Mâlik b. el-Huveyris'ten rivâyetle bulunmuştur. Bunların dışında; Huzeyfe, Semüre b. Cündeb, Abdullah b. Abbâs, Anbese b. Saîd b. el-Âs, Zehdem b. Mudarrib, amcası Ebu'l-Mühelleb el-Cermî, Ebû Hüreyre ve başkalarından rivâyetle bulunmuştur. Kendisinden rivâyetle bulunanlardan bazıları ise şunlardır: Ebû Recâ Selmân, Yahyâ b. Ebî Kesîr, Sâbit el-Bünânî, Katâde, İmran b. Hudeyr, Eyyûb es-Sahtiyânî ve başkaları. Ebû Kılâbe için İbn Sa'd: Sika, kesîru'l-hadîs; Eyyûb: Sika, racûlün salih; Ahmed b. Abdillâh: Basrî, tâbiî, sika; Amr b. Ali: Katâde, Ebû Kılâbe'den hadis dinlememiştir; Ali b. el-Medîni: Ebû Kılâbe Cermli bir arabtır, Şam'da vefat etmiştir. Ömer b. Abdilaziz'in hilâfetini idrak etti ve 104'te vefat etti. (Zehebî, *Siyer*, IV, s. 468, no. 178).

Saîd b. Mansûr Hammâd b. Zeyd yoluyla Ebû Kılâbe'nin şöyle dediğini rivâyet etti: Ömer (r.a), “İki mut ‘a Rasûlullah (a.s) zamanında vardı; ben onu yasaklıyorum ve onları (yapanları) cezalandıracağım,” dedi.³⁶⁰

Hadisin isnadı Ömer b. el-Hattâb → Ebû Kılâbe → Eyyûb es-Sahtiyânî → Hammâd b. Zeyd → Saîd (b. Mansûr) şeklindedir.

Hadisi aynı zamanda el-Cehdamî ve Saîd b. Ebî Arûbe tahrîc etmiştir.³⁶¹

Hadis, mevkuf bir rivâyettir. Hadîsin metnindeki اعاقب “cezalandırırım” kelimesi Eyyûb’un hadislerini rivâyet eden Cehdamî’nin tahrîcinde أضرب “döverim” şeklinde gelmiştir.

İbn Arûbe eserinde Ömer b. el-Hattâb hadisini Katâde tarikiyle de tahrîc etmiştir. Bu rivâyette أثبتوا نكاح هذه النساء، والله لا أوتين برجل يتزوج وأعاقب عليهما ifadesinden sonra ziyade olarak امرأة إلى أجل مسمى إلا غيبته بالحجارة، وأتموا الحج والعمرة كما أمركم الله عز وجل “bu kadınların nikâhını sağlam yapın, vallahi, bir kadınla süreli olarak evlenen biri bana getirilecek olursa onu taş ile kaybederim (recm ederim), Allah’ın size emrettiği gibi hacc ve umrenizi tamamlayın” kaydı bulunmaktadır.

Ömer b. el-Hattâb hadisini rivâyet eden Ebû Kılâbe’den gelen hadisin bir diğer varyantı da Hâlid b. Mehrân tarikiyle gelen ve Saîd b. Mansûr’un tahrîc etmiş olduğu rivâyettir. Bu Rivâyette ziyade olarak متعة النساء ومتعة الحج açıklaması yapılmıştır.³⁶²

Ömer b. el-Hattâb hadisini bu rivâyetlerin dışında aşağıdaki muhaddislerin de rivâyet ettiklerini görüyoruz. Bunların tahrîci fazla yapılmamış olduğu için muhaddis isimlerini ve rivâyetlerini meal olarak vermeye çalışacak ve alfabetik olarak sıralamaya çalışacağız.

a- Hasan b. Yesar Rivâyeti

³⁶⁰ Saîd b. Mansûr, el-İmam el-Hâfiz b. Şu‘be el-Horasânî el-Mekkî (v. 227/842), *Sünenü Sa‘îd b. Mansûr*, thk. Habîbürrahmân el-A‘zamî, nşr. Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrût, ty. I, s. 252, Hn. 852.

³⁶¹ Cehdamî, Ebû İshâk İsmail b. İshak b. İsmail b. Hammâd b. Zeyd (v. 282/896), *Cüz’ Fihi Min Ehâdîsi l-İmâm Eyyûb es-Sahtiyânî*, thk. Dr. Süleyman b. Abdülaziz el-Ureynî, nşr. Mektebetü’r-Rüşd, Birinci Baskı, Riyâd 1998, s. 82, Hn. 49; İbn Ebî Arûbe, Ebu’n-Nadr Saîd b. Ebî Arûbe (v. 156/773), *el-Menâsik li-İbn Ebî Arûbe*, thk. Dr. Âmir Hasan Sabrî, nşr. Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, Birinci Baskı, Beyrût 2000, s. 82, Hn. 50.

³⁶² Ekler kısmından isnad zinciri için s. 223, isnad şeması için s. 265’e bakılabilir.

Bu rivâyet Ubeyd tarikiyle gelmiştir. Rivâyeti Saîd b. Mansûr ve Beyhakî tahrîc etmiştir. Rivâyetin metni şöyledir: “Bir adam bir kadınla gizlice evlendi, kadın hakkında şüphe eden komşusu o adama iftira attı ve onu Ömer’in yanına gitmeye davet etti. Ömer ona, ‘bu kadınla evlendiğine delilin var mıdır,’ dedi. Adam, ey mü’minlerin emiri, iş bu söylenilenden farklıdır; ben izdivaca hanımın ailesini şahit tuttum, dedi. (Bunun üzerine) Ömer (r.a) had uygulamaktan vazgeçti ve ‘bu kadınların iffetlerini koruyun, bu nikâhı ilan edin’ dedi, ardından da mut‘ayı yasakladı.”³⁶³

b- Saîd b. el-Müseyyeb Rivâyeti

Bu rivâyet, Saîd b. Mansûr’un *Sünen*’i ve Tahâvî’nin *Şerh*’inde tahrîc edilmiştir. Rivâyet şöyledir: Bize Saîd rivâyet etti, dedi ki: Bize Hüseyim rivâyet etti, bize Dâvûd b. Ebî Hind Saîd b. el-Müseyyeb’ten (şöyle) rivâyet etti. “*Şüphesiz Ömer Hacc ve kadın mut‘asını yasakladı.*”³⁶⁴

Tahâvî, *Şerh*’inde bu rivâyeti tahrîc ettikten sonra, konuyla alakalı eserine aşağıdaki kaydı düşmüştür: Saîd b. el-Müseyyeb’in, “Ömer hacc ve kadın mut‘asını yasaklamıştı,” sözünden sonra, Allah’ın, Rasûlüne emrettiği şeyi bilen birinin, caiz görülen bir işten dolayı o işi yapanı cezalandırması nasıl caiz olabilir, dediler; denildi ki, bu mut‘a, Arafat öncesi ihrama girilerek umre yapıp sonrasında tıraş olunarak ihramdan çıkılan mut‘a (temettu‘) değildir. Bunu, Hz. Ömer’in -yapmayı sevdiği ve yapılmasını teşvik ettiği bilinirken- yapanı cezalandıracağını söylemesi muhaldir. Bahsedilen mut‘a kadın mut‘asıdır.³⁶⁵

c- İbn Abbâs Rivâyeti

Bu rivâyet Ebû Nadra tarikiyle gelmiştir. Rivâyeti Taberânî ve Dârekutnî tahrîc etmişlerdir. Taberânî’nin tahrîci şöyledir: Bize Ahmed b. Rişdîn rivâyet etti, dedi ki: Bize Abdulgaffâr b. Dâvûd Ebû Sâlih el-Harrânî rivâyet etti, dedi ki: Bize el-Berâ b. Abdillâh el-Ganevî rivâyet etti, dedi ki: Ben Ebû Nadra’yı İbn Abbâs’tan (şöyle) rivâyet ederken duydum: “Ömer Halife olunca, insanlara, kadınlarla yapılan mut‘ayı yasakladı ve ‘*bu konu hakkında, insanlara ruhsat verildi, ki o zamanlar insanlar (kadınlar) az idi. Daha sonra nesh edildi. Bu gün bunu yapana ceza vermeye elbette muktedirim. Kim bunu*

³⁶³ Saîd b. Mansûr, *Sünen*, I, s. 201, Hn. 627; Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübra*, VII, s. 473, Hn. 14696.

³⁶⁴ Saîd b. Mansûr, *Sünen*, I, s. 253, Hn. 854.

³⁶⁵ Tahâvî, *Şerhu Me‘âni’l-Âsâr*, II, s. 146, Hn. 3687.

yaparsa onu cezalandırırım,' dedi." Bu rivâyeti Ebû Nadra'dan el-Berâ b. Abdillâh'tan başkası rivâyet etmemiştir.³⁶⁶

Dârekutnî'nin tahrîcinde bu rivâyet şöyle geçmektedir: Bize Ebû Bekr b. Ebî Dâvûd rivâyet etti, bize Muhammed b. Yahya rivâyet etti, bize Ebû Nu'aym rivâyet etti, bize el-Berâ b. Abdillâh rivâyet etti, bize Ebû Nadra İbn Abbâs'tan rivâyet etti ki, "Ömer kadınlarla olan mut'ayı yasakladı ve *'Rasûlüllah zamanında Allah insanlara bunu helal kıldı, ki o gün insanlar (kadınlar) az idi. Sonra onlara bunu haram kıldı. Böyle bir şey yaparı cezalandırmaya muktedirim, ona ceza helal olur,'* dedi."³⁶⁷

d- Muhammed b. el-Esved Rivâyeti

Bu rivâyet İbn Cüreyc tarikiyle gelmiştir. Rivâyeti sadece Abdürrezzâk'ın tahrîc ettiğini görüyoruz. Rivâyet şöyledir: Abdürrezzâk İbn Cüreyc'ten rivâyet etti, dedi ki: Bana Abdullah b. Osman b. Huseym kendisine Muhammed b. el-Esved b. Halef'in haber verdiği şeyi haber verdi ki, Amr b. Havşeb, Âmir b. Lü'lü' oğullarından bekâr bir câriye ile mut'a yaptı ve o kadın (bundan dolayı) hamile kaldı. Bu durum Ömer'e bildirilince, Ömer o kadına (bunu) sordu, kadın, kendisiyle Amr b. Havşeb'in mut'a yaptığını söyledi. Amr b. Havşeb te bunu itiraf etti, Ömer ona (Amr'a) "sana kim şahit oldu" diye sordu. - (şahit olma hususunda) kadının annesi, kız kardeşi, erkek kardeşi dedi mi, bilmiyorum. - Ömer minberde ayağa kalkarak: *"Bir takım adamlara ne oluyor ki, mut'a yapıyorlar! (Sonra da) buna âdil şahit getiremiyorlar; bunu açıklayamayanları cezalandırırım,"* dedi. Bunu bana, insanlarla karşılaştığında, minberin altında Ömer'i konuşurken duyan kişi haber verdi, dedi.³⁶⁸

e- Süveyd b. Gafle Rivâyeti

Son olarak Ömer b. el-Hattâb'tan İsrâil b. Yûnus tarikiyle Süveyd b. Gafle'den gelen rivâyeti yine Abdürrezzâk'ın tahrîc ettiğini görüyoruz. Söz konusu rivâyet şöyledir: Abdürrezzâk İsrâil b. Yûnus'tan, o İbrâhîm b. Abdilâ'lâ'dan o da Süveyd b. Gafle'den rivâyet etti, dedi ki: *"Ben Ömer'i, kadın mut'asını yasaklarken duydum."*³⁶⁹

³⁶⁶ Taberânî, *el-Evsat*, I, s. 111, Hn. 347.

³⁶⁷ Dârekutnî, *Sünen*, IV, s. 383, Hn. 3643.

³⁶⁸ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, s. 500, Hn. 14031.

³⁶⁹ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, s. 505, Hn. 14047.

3.2.2. Ali b. Ebî Tâlib (v. 40/661) Hadîsi

Hız. Ali'den konumuzla ilgili rivâyet edilen, neredeyse bütün hadis külliyyatında yer alan ve Mâlik tarikiyle gelen aşğıdaki hadisi incelemeye alacağız. Hız. Ali'den gelen ve mut'a ile ilgili diğer hadislere de aynı başlık altında temas edeceğiz.

Ali b. Ebî Tâlib'in Mâlik tarikiyle gelen rivâyeti şudur:

مَالِكٌ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ وَالْحَسَنِ، ابْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، عَنْ أَبِيهِمَا، عَنْ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ، يَوْمَ خَيْبَرَ، وَعَنْ أَكْلِ حُومِ الْحُمُرِ الْإِنْسِيَّةِ.

Mâlik'in İbn Şihâb'tan yaptığı rivâyete göre Ali b. Ebî Talib şöyle demiştir: “Şüphesiz Allah Rasûlü (a.s) Hayber günü kadınlarla mut'ayı ve ehli eşek etlerinin yenilmesini yasakladı.”³⁷⁰

Hadisin isnadı Ali b. Ebî Tâlib → Muhammed b. el-Hanefiyye → Abdullah ve Hasan b. Muhammed → İbn Şihâb → Mâlik şeklindedir.³⁷¹

Bu silsileyle gelen Ali b. Ebî Tâlib hadisi Şafiî'nin *Müsned*'inde, Buhârî'de, Müslim'de, Dârimî'nin *Sünen*'inde, İbn Hıbbân'ın *Sahih*'inde, Beğavî'nin *Şerhu's-Sünne*'sinde, Beyhakî'nin *Marife ve es-Sünenü'l-Kübra*'sında, Nesâî'de ve İbn Mace'de aynı lafızla tahrîc edilmiştir.³⁷²

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i ile³⁷³ Tirmizî'nin *Sünen*'inde³⁷⁴ ise rivâyet Ali b. Ebî Tâlib → Muhammed b. el-Hanefiyye → Abdullah ve Hasan b. Muhammed → ez-Zühri → Süfyan silsilesiyle gelmiş ve mana açısından değişiklik olmasa da lafız açısından kısmî farklılık ile tahrîc edilmiştir. Şöyle ki, “kadın mut'ası” sözcüğünün yerine “mut'a nikâhı” sözcüğü ve “Hayber günü” kelimeleri yerine hadisin sonuna “Hayber zamanı” kelimeleri getirilerek rivâyet edilmiştir. Hadisin Ebû

³⁷⁰ Mâlik b. Enes, Nikâh 18, Hn. 1993.

³⁷¹ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 191, isnad şeması için s. 233'e bakılabilir.

³⁷² Şafiî'î, *el-Müsned*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1400 h, s. 254; Buhârî, Meğazî 64/38, Hn. 4216; Müslim, Nikâh 3, Hn. 1407-29; Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdirrahmân b. el-Fazl Dârimî (v. 255/869), *Sünenü'd-Dârimî*, thk. Hüseyin Selim ed-Dârânî, nşr. Dâru'l-Muğnî, Birinci Baskı, Riyâd 2000, Edâhî 6/21, Hn. 2033; İbn Hıbbân, *Sahih*, IX, s. 450, Hn. 4143; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, IX, s. 99, Hn. 2292; Beyhakî, *Ma'rifetü's-Sünen*, s. 174, Hn. 14090; *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, s. 326, Hn. 14144; Nesâî, Nikâh 26, Hn. 3366; İbn Mâce, Nikâh 9/44, Hn. 1961.

³⁷³ Ahmed b. Hanbel, II, s. 29, Hn. 592.

³⁷⁴ Tirmizî, Nikâh 27, Hn. 1149.

Dâvûd'un *Sünen*'i dışında Kütüb-i Tis'a'da tahrîc edildiğini görüyoruz. Bunların dışında çok sayıda hadis metinlerinde³⁷⁵ tahrîc edilmiştir.

Ali b. Ebî Tâlib hadisi hakkında şarihlerin farklı açıklamaları söz konusu olsa da sıhhati ile alakalı herkes hem fikir gözüküyor. Hadisin senedindeki râvîler Buhârî ve Müslim'in ricali olan râvîlerdir. İsnad zinciri içinde olan Abdullah b. el-Hanefiyye hakkında konuşulmuş ve "Sadûk, hasenü'l-hadîs" kabul edilmiştir. Bu râvî için Nesâî, İclî ve İbn Sa'd'ın "sika" dedikleri,³⁷⁶ İbn Hıbbân'ın da *es-Sikât*'ta zikrettiği; Şia'ya yakın olduğu ve hicrî 98 veya 99'de vefat ettiği ifade edilmiştir. Abdullah ve Hasan kardeşlerin içerisinde Hasan'ın daha sika olduğu değerlendirilmesi de yapılmıştır³⁷⁷ Bu râvînin haricindekiler "sika" kabul edilmişlerdir. Dolayısıyla isnadı hasen bir isnaddır. Bütün rivâyetlerde Abdullah b. el-Hanefiyye bulunmaktadır. Hadisin geçtiği kaynağın sahibinin vefat yılı en eski olan eserdeki rivâyet incelemeye alınmıştır.

Hadisleri anlama hususunda özellikle şerhlere bakmanın doğru olacağı inancından hareketle şerhleri yapılan hadislerimizde oralara başvuracağımızı, araştırmanın metodu bahsinde dile getirmiştik. Bu meyanda aşağıda kaydedeceğimiz bilgilerin çoğu bahse konu kitaplardan özetle alınan hususlardır.

Buhârî şârihi Aynî'nin, mut'a nikâhı ile alakalı bazı ifadelerini özetle dile getirmek gerekirse şunları kaydettiğini görürüz:

"Mut'a nikâhının, ne Allah'ın kitabında ne de Rasûlünün sünnetinde olmayan; şahitliğin, talak ve mirasın olmadığı, süreyle mukayyed birtakım hükümleri olan batıl bir nikâh çeşidi olduğu konusunda ulema icmâ etmiştir. Kâdî İyâz *İkmâl*'inde aynı hususa temas eder.

Hattâbî *Meâlim*'de, İslam'ın ilk döneminde mut'a mubah iken sonra haram kılınmıştır. Bu gün için, rafizîlerden bir kısmı hariç buna muhalefet eden kimse yoktur. İbn Abbâs'ın mut'ayı mubah görmesi tevil edilerek, seferde geçen uzun süre ve meşakkat sebebiyle öyle fetva verdiği ifade edilmiştir. Sahâbe arasında, İbn Abbâs gibi mut'anın mubahlığı meselesi görüşünde olanların olması konu hakkında sahâbe arasında icmâ değil ihtilafın olduğunu gösterir. Ebû Said el-

³⁷⁵ Toplamda 187 defa tahrîc olunan ve 330 tane şahidi bulunan Ali b. Ebî Talib rivâyetinin tahrîc için iki buçuk sayfalık dipnot oluşturduğu görüldüğünden, temel hadis metinlerindeki yerlerini göstermekle yetindik.

³⁷⁶ Mâlik, *Muvatta*, VI, s. 70, no.184.

³⁷⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, s. 85, no. 3544.

Hudrî, Câbir b. Abdillâh gibi sahâbeler yanında Atâ b. Ebî Rebâh, Saîd b. Cübeyr ve Tâvûs gibi tabîilerin de aynı kanaatte olmaları bu ihtilafın göstergelerindendir. Öyle ki Câbir b. Abdillâh ve Ebû Saîd el-Hudrî'nin: "Biz Ömer'in hilafetinin yarısı ve Amr b. Hureys meselesi Ömer'e intikal edip te o bunu yasaklayıncaya kadar mut'a yapardık" dediklerini görüyoruz.

Haram kılınmadan önce mut'a nikâhı mutlak mı yoksa ihtiyaç ve sefer ile mukayyed mi sorusuna ise Tahâvî, râvîlerin mut'a rivâyetlerinin hep sefer zamanında olduğunu, hiç birinin hizada mut'anın mubahlığı ile ilgili rivâyetinin olmadığını dile getirdiğini görüyoruz.

Mut'anın haram kılınmasından sonra, yapanlarla alakalı neden zina haddinin uygulanmayıp ta ta'zîr cezasının verildiği meselesine gelince, İbn Abbâs'ın, mut'aya verdiği fetvasından döndüğü ile alakalı haberin kesin olmadığı hususu meselenin mihenk noktasını oluşturuyor. Şâyet fetvasından döndüğü kesin ise mut'a yapanlara had uygulanır, değilse ta'zîr uygulanır, denilmiştir. *İkmal* sahibi, bu husus Mâlik'ten mervî bir hükümdür, demiştir." ³⁷⁸

Hadiste, Hayber günü kadınlarla mut'a ve ehlî eşek etlerinin yenilmesinin yasaklandığından bahsediliyor. Hayber'de ehlî eşek etlerinin yenilmesinin yasaklanması hususu ittifakla kabul edilen bir durum iken, kadınlarla mut'anın yasaklanmasının Hayber zamanına kayıtlanması ihtilafî bir husustur. İshak b. Raşid bu hadisi Zührî'den sadece Abdullah b. Muhammed tarikiyle rivâyetinde, mut'anın yasaklandığı yerin Tebuk gazvesi olduğunu dile getirmiş, senedden Hasan b. Muhammed'i düşürerek İbn Şihab yerine Yunus'a tabi olmuştur. Mâlik'ten gelen bu rivâyetin Nesâî'deki Amr b. Ali tarikiyle olan rivâyetinde sadece mut'a nikâhının yasaklanmasından bahsediliyor ve bu rivâyetin râvîleri arasında bulunan İbnu'l-Müsennâ, yasaklama yeri olarak Hayber'i değil Huneyn'i gösteriyor, Abdulvehhâb'ın kitabında da bu şekilde geçtiğini vurguluyor. ³⁷⁹

Ali b. Ebî Tâlib hadisi İbn Şihab'tan Mâlik tarikiyle geldiği gibi yukarıda da dile getirildiği üzere Süfyân, Ubeydullah, Yunus ve Ma'mer tarikiyle de gelmiştir. ³⁸⁰

Ehlî eşek etlerinin yenilmesinin yasaklanmasının Hayber'de zikri yanında mut'a nikâhının yasaklandığının da aynı zamanla irtibatlandırılmasını galat kabul edenler de

³⁷⁸ Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, XVII, s. 246-47.

³⁷⁹ Nesâî, *Nikâh* 26/71, Hn. 3367.

³⁸⁰ İbn Abdilberr, *el-İstizkâr*, thk. Salim b. Muhammed Atâ-Muhammed Ali Muavviz, nşr. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrût 2000, V, s. 502.

olmuştur.³⁸¹ İbn Abbâs tarafından mut‘aya fetva verdiği bilgisi kendisine ulaşan Ali b. Ebî Tâlib, İbn Abbâs’a mut‘anın Rasûlullah (a.s) tarafından yasaklandığını bildirmiştir. İslam’ın ilk dönemlerinde mubah olan mut‘anın yasaklandığı bilgisinin İbn Abbâs’a ulaşmadığı kanaatiyle onu tahrîmden haberdar ederek bilgilendirmek istemiştir,³⁸² denilerek, Hayber zamanı mut‘aya ruhsatı gerekli kılacak bir durumun oluşmadığı ve böyle bir yasaklamanın da bu dönemde yapılmadığı ifade edilmek istenmiştir.

Ali b. Ebî Talib ile ilgili mezkûr rivâyetin dışında mut‘a konusunda dört farklı rivâyet daha var. Bunların ilki Taberânî’nin *Mu‘cemu’l-Evsat*’ı, Beyhakî’nin *es-Sünenü’l-Kübrâ*’sı, Dârekutnî’nin *Sünen*’inde geçen ve İyâs b. Âmir tarikiyle bize ulaşan şu hadistir:

حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ كَامِلٍ، نَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، نَا ابْنُ هُبَيْرَةَ، عَنْ مُوسَى بْنِ أَبِي ثَوْبٍ الْغَافِقِيِّ، عَنْ إِيَّاسِ بْنِ عَمْرِو، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، قَالَ: «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْمُنْعَةِ، وَإِنَّمَا كَانَتْ لِمَنْ لَمْ يَجِدْ، فَلَمَّا نَزَلَ النِّكَاحُ وَالطَّلَاقُ وَالْعِدَّةُ وَالْمِيرَاثُ نَهَى عَنْهَا»
لَمْ يَرَوْ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ مُوسَى بْنِ أَبِي ثَوْبٍ إِلَّا ابْنُ هُبَيْرَةَ

Taberânî’nin Hârûn b. Kâmil tarikiyle yapmış olduğu rivâyette Ali b. Ebî Talib şöyle demiştir: “*Rasûlullah (a.s) mut‘ayı yasakladı. O ancak evlenmeye güç yetiremeyenler için idi. Ne zaman ki nikâh, talak, iddet ve miras (hükümleri) geldi, mut‘ayı yasakladı.*”³⁸³

Bu hadisi Musa b. Eyyûb’tan İbn Lehîa dışında rivâyet eden olmamıştır. İbn Lehîa’nın ise, kitaplarının yanmasından sonra âhir ömründe tedlis yapan biri olduğu ifade edilmiştir.³⁸⁴ Bu rivâyetin râvîleri arasında olan Harun b. Kamil, Taberânî’nin hadis aldığı hocalarından olmasına rağmen hakkında terâcim ve tabakât kitaplarında fazla bilgi bulunmadığından “*Mechûlû’l-Hâl*” olarak değerlendirilmiştir. Heysemî ve Elbânî onun için, “*Taberânî’nin Evsat*’ındaki ricali, Harun b. Kamil dışında sahihtir,”³⁸⁵ demişlerdir. Diğer râvîler için yapılan değerlendirmelerde; İyâs b. Âmir için Ahmed b. Salih el-İclî

³⁸¹ İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, X, s. 99.

³⁸² Bâcî, Ebu’l-Velîd Süleyman b. Halef b. Sa’d et-Tecîbî el-Kurtubî (v. 474/1081), *el-Müntekâ Şerhu’l-Muvatta’*, nşr. Matbaatü’s-Saâde, Birinci Baskı, Mısır 1332 h., III, s. 334.

³⁸³ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-Evsat*, IX, s. 141, Hn. 9357; Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübra*, VII, s. 338, Hn. 14181; Dârekutnî, *Sünen*, IV, s. 384, Hn. 3645.

³⁸⁴ Süyûtî, Ebü’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî (v. 911/1505), *Esmâü’l-Müdekkisîn*, thk. Mahmud Muhammed Mahmud Hasan nassâr, nşr. Dâru’l-Ceyl, Birinci Baskı, Beyrût 1992, s. 66, no. 29; İbn Hacer, *Ta’rifü Ehli’t-Takdîs*, s. 54, no. 140.

³⁸⁵ Nâyif b. Salah, *İrşâdü’l-Kâsî*, s. 667, no. 1098.

“lâ be’sse bih” derken İbn Hıbbân ve Hâkim onu “sika” olarak kabul etmişlerdir.³⁸⁶ Bu ikisi dışındaki râvîler ta’dil olunan ve “sika” kabul edilen kimselerdir.

Bu rivâyetin diğer varyantlarının³⁸⁷ da isnad zinciri İbn Bûkeyr’e kadar aynı şekilde gelmiştir. Metin açısından; *عن المتعة* ibaresinden sonra “قال” kelimesi, hadisin sonundaki *فهي عنها* “onu yasakladı” kelimesi yerine *نسخت* “nesh oldu” kelimesi getirilmiş, bunlar da mana açısından bir değişikliğe sebebiyet vermemiştir.

Ali b. Ebî Talib’ten mut’a ile alakalı gelen bir diğer rivâyet te Bezzâr’ın *Müsned*’indeki şu hadistir: Bezzâr Muhammed b. Ma’mer yoluyla İbnu’l-Hanefiyye’nin babasının şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Ali’ye mut’adan sordum, o dedi ki: Rasûlullah (a.s) veya Rasûlullah’ın (a.s) nidacısı: “*Şüphesiz mut’a haramdır.*”³⁸⁸

Bu hadisin râvîlerinden olan Ebû Sa’d (el-Bakkâl) cerh edilmiştir. Enes, Ebû Vâil ve İkrime’den rivâyetleri olan Ebû Sa’d için Zehebî; “Fellâs onu terk etmiştir”, İbn Ma’in “onun hadisi yazılmaz” demiştir, Ebû Zûr’a “Sadûk ve müdellis” olarak nitelerken Buhârî onu “Münkeru’l-Hadis” olarak değerlendirmiştir, diye kayıt düşmüştür.³⁸⁹

Ali b. Ebî Tâlib’in, Abdurrezzâk’ın *Musannef*’inde geçen, İbn Cüreyc’in kendisinin tasdik ettiği fakat ismini vermediği birinden yapmış olduğu rivâyette şöyle dediği geçmektedir: Ali Kûfe’de, “*şâyet Hattâb oğlu Ömer’in re’yi (mut’a ile alakalı görüşü) benden önce olmasaydı ben mut’aya izin verirdim sonra da azgınlar hariç kimse zina etmezdi,*” demiştir.³⁹⁰

Bu rivâyet, tahlilini yapmakta olduğumuz Mâlik b. Enes’in Muvatta’ına aldığı ve daha başka birçok kaynakta geçen, mut’anın yasaklandığı ile ilgili Hz. Ali’nin bilinen meşhûr rivâyetine zıt bir rivâyettir. Rasûlullah’ın (a.s) en yakınında bulunan, ehl-i beytten biri, hepsinden önemlisi dünyada iken cennetle müjdelenen ve hulefâ-i râşidinin dördüncüsü Hz. Ali’nin, Rasûlullah’ın kıyâmete kadar haram kılmış olduğu câhiliye âdeti mut’a nikâhına Hz. Ömer’in hilafına müsamaha gösterecek olması kabul edilebilir bir durum değildir. Musannef dışında başka kaynaklarda da geçmemektedir ve İbn Cüreyc

³⁸⁶ Moğultay b. Kılıç, *İkmâlü Tehzîbi’l-Kemâl*, II, s. 303, n. 623; XII, s. 11, no. 4778.

³⁸⁷ Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, VII, s. 338, Hn. 14181; Dârekutnî, *Sünen*, IV, s. 384, Hn. 3645.

³⁸⁸ Bezzâr, *Müsnedü’l-Bezzâr*, II, s. 252, Hn. 658.

³⁸⁹ Zehebî, *Mîzân*, II, s. 157, no. 3271.

³⁹⁰ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, VII, Talak 17, Hn. 14029.

bunu bilinmeyen birinden aldığını söylemiştir ki, bu da rivâyetin zayıf ve şâz³⁹¹ bir rivâyet olduğunu ortaya koymaktadır. Yalnız; İbn Abbâs'tan gelen mevkuf bir rivâyette, bu rivâyeti destekleyen şahit söz konusudur ki, o rivâyeti Tahâvî bize kadar ulaştırmıştır. Bu rivâyette İbn Abbâs: “*Mut‘a bu ümmete Allah’ın bir rahmetidir, şâyet Ömer onu yasaklamamış olsaydı azgınlara hariç kimse zina etmezdi,*” şeklinde beyanda bulunmuştur.³⁹² Kısaca hem sened hem de metin açısından zayıf bir rivâyettir. İstidlale müsait değildir.

Abdürrezzâk’ın *Musannef*’inde geçen, Ali b. Ebî Talib’e ait bir başka varyant ta şudur: Abdurrezzâk dedi ki: Ma‘mer’den rivâyet eden birinden işittim, o dedi ki: Bana Eş‘as ve el-Haccâc b. Ertât haber verdi ki, onlar Ebû İshak’ı, Ali’den el-Hâris’in şöyle derken rivâyetini dinlemişler; (Ali) dedi ki: “*Ramazan bütün oruçları, zekât bütün sadakayı nesh etmiştir. Mut‘ayı da talak, iddet ve miras nesh etmiştir.*”³⁹³ Bu rivâyetin de isnadı zayıftır. Çünkü Abdurrezzak ismini zikretmeden “Ma‘mer’den rivâyet eden birinden duydum” şeklinde mübhem ifade ile rivâyette bulunmuştur. Rivâyetin metnini destekleyen şevahid vardır; bunlardan bir kısmı yukarıda zikri geçen rivâyetlerdir.

Mut‘a ile alakalı Ali b. Ebî Talib rivâyetlerini yukarıda ifade edildiği şekliyle zikredebiliriz. Bu rivâyetlerin biri hariç tamamında mut‘anın yasaklandığından bahsedilmektedir. Farklı olan o bir rivâyetin de şâz ve zayıf bir rivâyet olduğunu açıklamıştık. Dolayısıyla, Ali b. Ebî Talib rivâyetinde mut‘anın yasaklandığı haberi de, ehli eşek etinin yenilmesinin yasaklanması da sahîh bir haberdir. Lâkin ehli eşek etiyle ilgili yasaklamanın Hayber’de olduğu ittifakla kabul edilirken, mut‘anın Hayber zamanıyla mukayyed söylenmesi ihtilaf edilen bir husustur.

3.2.3. Sebre b. Ma‘bed el-Cühenî (v. ?)³⁹⁴ Hadîsi Hadîsi

Mut‘a konusunda rivâyet edilen ve tahrîci pek çok kaynakta yapılan rivâyetlerden biri de Sebre b. Ma‘bed el-Cühenî hadîsidir. Sebre hadîsi olarak ta bilinen bu rivâyette,

³⁹¹ **Şâz Hadis:** Güvenilir bir râvînin, cemaatin rivâyetine muhalif olarak rivâyet ettiği ve bu rivâyeti ile tek kaldığı hadistir (Koçyiğit, *Hadis Usulü*, s. 120).

³⁹² Tahâvî, *Şerhu Me‘âni’l-Âsâr*, III, s. 26, Hn. 4318.

³⁹³ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, s. 505, Hn. 14046.

³⁹⁴ Sebre b. Ma‘bed, Muaviye b. Ebî Süfyan’ın hilafeti zamanında vefat etmiştir. (İbn Sa‘d, *Tabakatü’l-Kübra*, IV, s. 259). Vefat tarihi tam olarak bilinmemektedir.

mut'anın bir sefer esnasında kısa bir süreliğine mubah kılınıp ardından kıyâmete kadar yasaklandığı bilgisi vardır. Sözü edilen seferin veda haccı seferi mi yoksa Mekke'nin fethi seferi mi hususu ihtilaf konusu olsa da ağırlıklı görüş Mekke'nin fethi esnasında gerçekleşen bir hadise olduğu yönündedir. Sebre hadisi, mut'anın haram olduğu hususunda ortaya çıkan icmâa mesned olan en önemli delillerden biri olarak kabul edilir.

Sebre hadisi sadece oğlu Rebî' tarafından rivâyet edilen bir hadistir. Rivâyet on iki farklı râvî tarikiyle rivâyet edilmiştir.³⁹⁵ Farklı tariklerden oluşan tam rivâyeti incelemenin sonunda metin ve meal olarak kaydedeceğiz. Tarîk sayısının ve tahrîc edilen kaynağın çok sayıda olması hasebiyle, tahrîci fazla olan beş tariki (Umare, Leys, Abdülaziz b. Ömer, Abdülmelik b. Rebî', Zührî ve Ömer b. Abdilaziz) inceleyip, diğerlerinden kısaca bahsetmeye çalışacağız.

3.2.3.1. Sebre b. Ma'bed Hadîsi Umâre b. Gaziyye Tarîkı

Tam adı Umâre b. Gaziyye b. el-Hâris el-Ensârî'dir. Umâre sikâtan kabul edilmiştir. Hadis aldığı kimseler arasında Ebû Sâlih es-Semmân, eş-Şa'bî, Rebî' b. Sebre, Amr b. Şuayb, Muhammed b. İbrahim et-Teymî ve başkaları vardır. Kendisinden ise Bekr b. Mudar, Süleyman b. Bilal, İbn Lehî'a, İsmail b. Ca'fer, ed-Derâverdî, Bîşr b. el-Mufaddal ve pek çok kimse. İbn Sa'd onun için "sika, kesîru'l-hadîstir, Müslim onunla ihticâc, Buhârî de İstişhâd etmiştir," demiştir. İbn Hazm'ın onu zayıf görmesi isabetli bir görüş olarak kabul edilmemiştir. Umâre hicrî 140 senesinde vefat etmiştir.³⁹⁶

İncelemeye alacağımız hadis Müslim tahrîcidir ve aşağıdaki şekildedir.

حَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ فَضِيلُ بْنُ حُسَيْنٍ الْجَحْدَرِيُّ، حَدَّثَنَا بِشْرُ يَعْنِي ابْنَ مُفَضَّلٍ، حَدَّثَنَا عُمَارَةُ بْنُ غَزِيَّةَ، عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ سَبْرَةَ، أَنَّ أَبَاهُ، «عَزَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَحَ مَكَّةَ»، قَالَ: "فَأَقَمْنَا بِهَا خَمْسَ عَشْرَةَ - ثَلَاثِينَ بَيْنَ لَيْلَةٍ وَيَوْمٍ - فَأَذِنَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مُتَعَةِ النِّسَاءِ، فَخَرَجْتُ أَنَا وَرَجُلٌ مِنْ قَوْمِي، وَبِإِذْنِهِ فَضَّلٌ فِي الْجَمَالِ، وَهُوَ قَرِيبٌ مِنَ الدَّمَامَةِ، مَعَ كُلِّ وَاحِدٍ مِنَّا بُرْدٌ، فَبُرِدِي خَلَقٌ، وَأَمَّا بُرْدُ ابْنِ عَمِّي فَبُرْدٌ جَدِيدٌ، غَضٌّ، حَتَّى إِذَا كُنَّا بِأَسْفَلِ مَكَّةَ - أَوْ بِأَعْلَاهَا - فَتَلَقَّيْنَا فَتَاةً مِثْلَ الْبَكْرَةِ الْعَنْطَنَطَةِ، فَقُلْنَا: هَلْ لَكَ أَنْ يَسْتَمْتَعَ مِنْكَ أَحَدُنَا؟ قَالَتْ: وَمَاذَا تَبْدُلَانِ؟ فَتَشَرَّ كُلُّ وَاحِدٍ مِنَّا بُرْدَهُ، فَجَعَلْتُ تَنْظُرُ إِلَى الرَّجُلَيْنِ، وَبَرَاهَا صَاحِبِي تَنْظُرُ إِلَى عَطْفِهَا،

³⁹⁵ Sebre hadisi şu râvîlerin tarikiyle kaynaklarda tahrîc edilmiştir: Leys b. Sa'd, Umâre b. Gaziyye, Abdülaziz b. Ömer, Abdülmelik b. Rebî', Zührî, Ömer b. Abdilaziz, Ubeyd b. Muhammed b. Ömer b. Abdilaziz, Amr b. el-Hâris, Ebû Ferve, Abde b. Süleyman, Abdülaziz b. Rebî', Bîşr b. el-Mufaddal.

³⁹⁶ Zehebî, *Siyer*, VI, s. 139, no. 50.

فَقَالَ: إِنَّ بُرْدَ هَذَا خَلْقٌ، وَبُرْدِي جَدِيدٌ غَضٌّ، فَتَقُولُ: بُرْدُ هَذَا لَا بَأْسَ بِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ - أَوْ مَرَّتَيْنِ - ثُمَّ اسْتَمْتَعْتُ مِنْهَا، فَلَمْ أَخْرُجْ حَتَّى حَرَمَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "

Müslim Ebû Kâmil Fudayl b. Hüseyin el-Cahderî yoluyla Umâre b. Gaziyye'nin Rebi' b. Sebre'den naklen rivâyetinde: (Rebi'in) babası Mekke'nin fethinde Rasûlullah (a.s) ile birlikte gaza etmiş. (Demiş ki) : “Orada onbeş (gün) -yani geceleri de sayılırsa otuz gün- kaldık; bunun üzerine Rasûlullah (a.s.) bize kadınlarla mut'a yapmak için izin verdi. Derken ben kavimimden bir zat ile birlikte dışarı çıktım. Güzellik hususunda benim ona üstünlüğüm vardı. Arkadaşım çirkine yakın bir adamdı. Her birimizin kaftanı vardı. Fakat benim kaftanım eski, amcaoğlunun kaftanı ise yepyeni bir şeydi. Mekke'nin alt tarafına yahut üst tarafına vardığımız vakit Bize uzun boyunlu dişi deve gibi (endamlı) bir kadın rastladı. (Kendisine) Bizden birimizle mut'a yapmaya razı olur musun, diye sorduk. Kadın, 'ne verirsiniz,' dedi. Biz de her birimiz kaftanımızı yaydık. Kadın her ikimize bakmaya taşladı. Arkadaşım kadının yanı başına baktığını görünce, 'bunun kaftanı eskidir, benim kaftanım ise yepyenidir,' dedi. Kadın ise iki veya üç defa, 'onun kaftanının zararı yok' mukabelesinde bulundu. Sonra kadınla ben mut'a yaptım ve Rasûlullah (a.s) mut'ayı haram edinceye kadar yanından çıkmadım.”³⁹⁷

Hadîsin isnadı Sebre b. Ma'bed → Rebi' b. Sebre → Umâre b. Gaziyye → Bişr b. el-Mufaddal → Ebû Kâmil Fudayl b. Hüseyin el-Cahderî → Müslim şeklindedir.

Hadîsi aynı zamanda Ahmed b. Hanbel, Ebû Avâne (*Müstahrac*), Taberânî (*Mu'cemu'l-Kebîr*), Ebû Nu'aym (*el-Müsnedü'l-Müstahrac*), Beyhakî (*es-Sünenü'l-Kübra*) ve İbn Hibbân tahrîc etmiştir.³⁹⁸

Umâre b. Gaziyye rivâyeti sened açısından muttasıl ve âdil râvîler tarafından rivâyet edilen bir hadistir. Hadis, merfû bir rivâyet olarak gelmiş ve sahihtir. Ebû Avâne'nin *Müstahrac*'ındaki iki râvî ile ilgili cerhe konu olabilecek bir durum var ki, o da Hamdân b. el-Cüneyd ed-Dekkâk'ın “Sadûk, hasenü'l-hadîs” ve Ârim'in “sika, sebt, ömrünün sonlarına doğru tağayyür etti” diye kabul edilmesidir.³⁹⁹ Ebû Avâne'nin tahrîci

³⁹⁷ Müslim, Nikâh 3, Hn. 1406-20.

³⁹⁸ Müslim, Nikâh 3, Hn. 1406-20, 1406; Ahmed b. Hanbel, XXIV, s. 63, Hn. 15346; Ebû Avâne, *Müstahrac*, III, s. 22, Hn. 4055; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, VII, s. 110, Hn. 6522, 6523; Ebû Nu'aym, *el-Müsnedü'l-Müstahrac*, IV, s. 69, Hn. 3253, 3254; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, s. 329, Hn. 14150; İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, s. 455, Hn. 4148.

³⁹⁹ **Muhammed b. Ahmed b. el-Cüneyd ed-Dekkâk, Ebû Ca'fer el-Bağdâdî (v. 266 veya 267).** Ebû Cafer başlıca şunlardan rivâyette bulunmuştur: Ebû Âsim, Nâbil b. Nuceyh, İsâ b. İshâk, Yahyâ b.

dışındaki diğer Umâre b. Gaziyye rivâyetlerinin bütün râvîleri sikadır ve sened açısından sahihtir.⁴⁰⁰

Metin açısından; mut‘a yapmaya izin verildiği dile getirilirken diğer pek çok rivâyette gördüğümüz sebep ki, seferde geçen uzun zaman dilimi ve eşlerden ayrı kalmanın getirdiği sıkıntılarla mut‘aya ruhsatın verilmesi meselesinin dile getirilmediğini görüyoruz. Bu rivâyette dile getirilmemiş olsa da, Sebre hadisinin bütün varyantları beraberce ele alındığında, “... dediler ki: *Yâ Rasûlellah! Uzbet (eşlerimizden ayrı kalmanın getirdiği sıkıntı) bize çok ağır geldi..*”⁴⁰¹ ifadesi, mut‘aya gerekçe olarak ifade edilmiştir.

Gaylân, el-Velîd b. el-Kâsım, Yunus b. AhmedAmr b. Âsım el-Kilâbî. Kendinden ise, Yahyâ b. İshâk en-Nisâbûrî yani Ebû Avâne rivâyette bulunmuştur. (İbn Ebî Hâtim, *el-Cerhu ve't-Ta'dîl*, VII, s. 183, no. 1039); İbn Ebî Hâtim onun için, “babamla beraber ondan (hadis) yazdık, o sadûktur,” demiştir. İbn Hibbân onu *Sikât*’ında zikretmiştir. (İbn Hibbân, *es-Sikât*, thk. Muhammed Abdulmu‘îd Han, nşr. Dairetü'l-Me‘ârifî'l-Osmâniyye, Birinci Baskı, Haydarâbâd 1973, IX, s. 140, no. 15639); 266’da vefat etmiştir. (Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî (v. 463/1071), *Târîhu Bağdâd-Beşşâr*, II, s. 111, no. 83); Hatîb, Ahmed b. el-Hasan b. Behlûl’dan rivâyette, “o sika bir şeyhtir.” 267’de vefat etmiştir. (İbn Kutluboğa, Ebû'l-Fidâ Zeynüddin Kâsım b. Kutluboğa es-Sûdûnî (v. 879/1474), *es-Sikât mimmen lem Yeka 'fi'l-Kütübi's-Sitte*, thk. Şâdî b. Muhammed b. Sâlim Âl-i Nu'mân, nşr. Merkezü Nu'mân li'l-Bühûs ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye ve Tahkîki't-Türâs ve't-Terceme, San'a 2011, VIII, s. 119, no. 9289).

Ârim (Muhammed b. el-Fadl es-Sedûsî (v. 223 veya 224). İki Hammâd, Cerîr b. Hâzım, Abdullah b. el-Mübârek, el-Veddâh b. Abdillâh, Vüheyb b. Hâlid ve Muhammed b. Râşid'den rivâyette bulunan Ârim'den, Ahmed, Buhari, Haccâc b. eş-Şâir, Abd b. Humeyd, Muhammed b. Abdilmelik ed-Dekîkî, Muhammed b. Yahyâ ez-Zühî, Hârûn b. Abdillâh el-Hammâl ve başkaları rivâyette bulunmuşur.

Buhârî'nin büyük hocalarından biridir. Ebû Hatim, “ömrünün sonunda ihtilâtı vardı, aklı gitti, kim ondan 220'den önce hadis dinlemiş ise bu hadis ceyyiddir,” dedi. Ebû Dâvûd, “226'da ihtilâtı iyice artmıştı,” dedi. İbn Hibbân, “ömrünün sonlarında ihtilat etti, öyle ki, hadis ile diğer sözler arasında hangisinin hadis olduğunu bilemez oldu. Hadislerinde münkerler oluşmuştu. Şâyet bu son hali bilinmemiş olsa tamamen terk olunurdu ve ondan ihticac edilmezdi,” dedi. Alâî'ye göre “sika”dır. (el-Alâî, Salâhuddin Ebû Saîd Halil b. Keykeldî b. Abdillâh ed-Dimeşkî (v. 761/1359), *el-Muhtelîtin*, thk. Dr. Rıfat Fevzi Abdulmuttalib-Ali Abdulbâsit Mezîd, nşr. Mektebetü'l-Hancî, Birinci Baskı, Kahire 1996, s. 116, no. 41); Hafız, Sadûk, Müksir. İbn Avâne, “Ârim bize rivâyette bulundu, o emin ve saduktur,” dedi. Ebû Hatim, “sana Ârim rivâyette bulunmuş ise onu mühürle (onun rivâyeti sağlamdır),” demiştir. (Zehebî, *Mîzân*, IV, s. 7, no. 8057).

⁴⁰⁰ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 207, isnad şeması için s. 249'ye bakılabilir.

⁴⁰¹ İbn Mâce, Nikâh 9/44, Hn. 1962.

Ayrıca bu rivâyette bahsi geçen seferin Mekke'nin fethine yönelik gerçekleşen sefer olduğunu anlıyoruz. Sebre hadisi içinde “vedâ hacı” ifadesinin de geçtiğini⁴⁰² düşünürsek, zaman belirtilmeden dile getirilen mutlak bir sefer veya gazve kavramı, mutlaka başka varyantların desteğiyle vuzuha kavuşturulması gereken bir husus gibi duruyor.⁴⁰³

3.2.3.2. Sebre b. Ma'bed Hadîsi Leys Tarîkı

Tam adı Ebü'l-Hâris el-Leys b. Sa'd b. Abdirrahmân el-Fehmî (v. 175/791) olan Leys, hadis alanında devrinin önde gelen otoritelerinden kabul edilir. Leys'e Halîfe b. Hayyât sahâbeden sonraki dördüncü, İbn Sa'd beşinci nesil (tabaka) Mısırlılar arasında yer vererek onun çokça sahih hadis rivâyet eden biri olduğunu belirtir.⁴⁰⁴

Müslim'in tahrîc etmiş olduğu Leys tarikiyle gelen rivâyet şöyledir:

وَحَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا لَيْثٌ، عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ سَبْرَةَ الْجُهَنِيِّ، عَنْ أَبِيهِ سَبْرَةَ، أَنَّهُ قَالَ: أَدِنَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْمُنْعَةِ، فَأَنْطَلَقْتُ أَنَا وَرَجُلٌ إِلَى امْرَأَةٍ مِنْ بَنِي عَامِرٍ، كَانَتْهَا بَكْرَةٌ عَيْطَاءُ، فَعَرَضْنَا عَلَيْهَا أَنْفُسَنَا، فَقَالَتْ: مَا تُعْطِي؟ فَقُلْتُ: رِدَائِي، وَقَالَ صَاحِبِي: رِدَائِي، وَكَانَ رِدَاءُ صَاحِبِي أَجْوَدَ مِنْ رِدَائِي، وَكُنْتُ أَشَبَّ مِنْهُ، فَإِذَا نَظَرْتُ إِلَى رِدَاءِ صَاحِبِي أَعْجَبْتُهَا، وَإِذَا نَظَرْتُ إِلَيَّ أَعْجَبْتُهَا، ثُمَّ قَالَتْ: أَنْتَ وَرِدَاؤُكَ يَكْفِينِي، فَمَكَثْتُ مَعَهَا ثَلَاثًا، ثُمَّ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ كَانَ عِنْدَهُ شَيْءٌ مِنْ هَذِهِ النِّسَاءِ الَّتِي يَتَمَتَّعُ، فَلْيُخَلِّ سَبِيلَهَا»

Müslim'in Kuteybe b. Saîd'den Leys tarikiyle yapmış olduğu rivâyette (Sebre) dedi ki: Rasûlullah (a.s) bize mut'a hakkında izin verdi. Ben ve bir adam Âmir oğullarından bir kadının yanına gittik, kadın uzun boylu, genç (endamlı güzel) idi. Ona kendimizi arz ettik, o, bana ne vereceksin, dedi. Ben, kaftanımı (vereceğim) dedim. Arkadaşım da, kaftanımı (vereceğim) dedi. Arkadaşımın kaftanı benimkinden yeniydi fakat ben ondan daha genç ve yakışıklıydım. Kadın, arkadaşımın kaftanına baktı ve onu beğendi, bana bakınca (bu defa) beni de beğendi, sonra (bana dönerek) sen ve kaftanın

⁴⁰² İbn Mâce, Nikâh 9/44, Hn. 1962.

⁴⁰³ Bu hususun da görülebileceği, bütün varyantları içeren hadisi bir bütün halinde Sebre hadisi olarak ileride kaydedeceğiz.

⁴⁰⁴ Özen, Şükrü, “Leys b. Sa'd”, *DİA*, XXVII, s. 164-168.

banaya yeterlisiniz, dedi. Onunla üç (gün) kaldım. Sonra Rasûlullah (a.s): “*Kimin yanında mut‘a yapılan kadınlardan biri varsa onu salıversin,*” dedi.⁴⁰⁵

Hadisin isnadı Sebre → Rebî‘ b. Sebre → Leys → Kuteybe b. Saîd → Müslim şeklindedir.

Rivâyeti ayrıca Ahmed b. Hanbel, Ebû Avâne, Tahâvî, Nesâî, Taberânî, Ebû Nu‘aym ve Beyhakî tahrîc etmişlerdir.⁴⁰⁶

Rivâyetin senedi muttasıl, râvîleri sikadır. Merfû olarak rivâyet edilen hadis sahihtir.

Leys rivâyetini eserinde tahrîc eden Ebû Avâne’nin râvîleri arasında bulunan Muhammed b. Ahmed b. el-Cüneyd ed-Dekkâk, hakkında konuşulan bir râvîdir. Onun için İbn Ebî Hatim “Sadûk” değerlendirmesinde bulunmuştur.⁴⁰⁷ Hatîb’in rivâyetine göre, Ahmed b. el-Hasan b. Behlûl onun için “o şeyhtir, sikadır,”⁴⁰⁸ demiştir. Yine aynı rivâyeti tahrîc eden Ebû Nu‘aym’ın râvîleri arasında bulunan Ebû Abbâs es-Sarsarî de hakkında konuşulan bir râvîdir. Ebû Bekr b. Bakkâl söz konusu râvî için, “rivâyetinde ihtilat var, sahih olarak işitmediği kitaptan rivâyetinde bulunmuştur. Ben, başkalarınca desteklenmedikçe ondan rivâyetinde bulunmuyorum,”⁴⁰⁹ demiştir.

Rivâyetin metninde, mut‘a için önce izin verildiği, sonra, Rasûlullah (a.s) tarafından, yanında mut‘a yaptıkları kadın olanların onları salıvermelerinin istendiğini görüyoruz. Ayrıca rivâyetin metninde, verilen izin hususunda sebep ve zaman belirtilmemiştir. Sadece Ebû Avâne’nin 4061 numaralı tahrîcinde, mut‘anın fetih senesi yasaklandığı bilgisine ulaşırız.⁴¹⁰

⁴⁰⁵ Müslim, Nikâh 3, Hn. 1406-19.

⁴⁰⁶ Ahmed b. Hanbel, XXIV, s. 66, Hn. 15349; Ebû Avâne, *Müstahrac*, III, s. 24, Hn. 4060, 4061; Tahâvî, *Şerhu âni’l-Âsâr*, III, s. 25, Hn. 4313; Nesâî, Nikâh 21/79, Hn. 5525; Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-Kebîr*, VII, s. 129, Hn. 6521; Ebû Nu‘aym, *el-Müsnedü’l-Müstahrac*, IV, s. 68, Hn. 3252; Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, VII, s. 329, Hn. 14149.

⁴⁰⁷ Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, VI, s. 391, no. 377.

⁴⁰⁸ İbn Kutluboğa, *es-Sikât mimmen Lem yeka’*, VIII, s. 119, no. 9289.

⁴⁰⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VI, s. 319, no. 2814.

⁴¹⁰ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 208, isnad şeması için s. 250’e bakılabilir.

3.2.3.3. Sebre b. Ma'bed Hadîsi Abdulaziz b. Ömer Tarîkı

Künyesi Ebû Muhammed el-Medenî'dir. Tebe-i tabîînin büyüklerindendir. Tam adı Abdulaziz b. Ömer b. Abdilaziz b. Mervan el-Kuraşî el-Emevî'dir. Sika kabul edilmiştir. Sadece Ebû Müshir onu zayıf kabul etmiştir.⁴¹¹ Hattâbî Ahmed b. Hanbel'den hikâye ederek onun hıfz ve itkân ehli olmadığını söylemiştir.⁴¹² Babasından, Nâfi'den ve Abdullah b. Vehb'ten rivâyette bulunmuştur. Kendisinden rivâyette bulunanlar arasında Vekî', Ebû Nu'aym, Yahyâ b. Saîd ve başkaları vardır.⁴¹³ Sahih görüşe göre hicrî 147'de vefat etmiştir.⁴¹⁴

İbn Mâce'nin tahrîc etmiş olduğu Abdulaziz b. Ömer tariki rivâyet şöyledir:

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ الرَّبِيعِ بْنِ سَبْرَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- فِي حَجَّةِ الْوُدَاعِ، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ الْعُرْيَةَ قَدْ اشْتَدَّتْ عَلَيْنَا، قَالَ: "فَاسْتَمْتِعُوا مِنْ هَذِهِ النِّسَاءِ". فَأَتَيْنَاهُنَّ فَأَبَيْنَ أَنْ يَنْكِحَنَا إِلَّا أَنْ نَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُنَّ أَجَلًا، فَذَكَرُوا ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- فَقَالَ: "اجْعَلُوا بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُنَّ أَجَلًا"، فَخَرَجْتُ أَنَا وَابْنُ عَمِّ لِي، مَعَهُ بُرْدٌ وَمَعِيَ بُرْدٌ، وَبُرْدُهُ أَجْوَدُ مِنْ بُرْدِي، وَأَنَا أَشَبُّ مِنْهُ، فَأَتَيْنَا عَلَى امْرَأَةٍ، فَقَالَتْ: بُرْدُ كِبْرَدٍ، فَتَرَوُجْنَهَا فَمَكَثْتُ عِنْدَهَا تِلْكَ اللَّيْلَةَ، ثُمَّ عَدَوْتُ وَرَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- قَاتِمٌ بَيْنَ الرَّكْنِ وَالْبَابِ، وَهُوَ يَقُولُ: "أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي قَدْ كُنْتُ أَذْنْتُ لَكُمْ فِي الْإِسْتِمْتَاعِ، أَلَا وَإِنَّ اللَّهَ قَدْ حَرَّمَهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، فَمَنْ كَانَ عِنْدَهُ مِنْهُنَّ شَيْءٌ فَلْيُخْلِ سَبِيلَهَا، وَلَا تَأْخُذُوا بِمَا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا"

İbn Mâce'nin Ebû Bekr b. Ebî Şeybe tarikiyle Abdulaziz b. Ömer'den yaptığı rivâyette (Sebre) dedi ki: Vedâ' haccında Rasûlullah (a.s) ile beraber (sefere) çıktık. Onlar (sefere çıkanlar), Yâ Rasûlullah! Eşlerimizden ayrı (bekâr) kalmak bize ağır geldi, deyince, Rasûlullah da: "Şu kadınlardan istimta' edin," dedi. Biz onların yanına vardık fakat onlar bizimle nikâhlanmaya yanaşmadılar, ancak kendileriyle (yapacağımız nikâhlanmada) süre belirlersek nikâhlanabileceklerini dile getirdiler. Bu durumu Rasûlullah'a anlatınca, "o halde aranızda süre belirleyin," dedi. Ben amcamın oğluyla beraber çıktım. Onun da benim de kaftanımız vardı, onun ki benimkinden daha yeni fakat ben ondan daha genç ve yakışıklı idim. Bir hanıma geldik; kadın, "kaftan kaftana benzer,"

⁴¹¹ Zehebî, *Zikru Esmâi men Tüküllime Fih ve Hüve Mevsûkun*, thk. Muhammed Şekûr b. Mahmûd el-Hâcî Emrîru'l-Meyâdinî, nşr. Mektebetü'l-Menâr, Birinci Baskı, Ürdün 1986, s. 123, no. 217.

⁴¹² Mahmûd Muhammed Halil, *Mevsûatü l-Akvâli l-İmam Ahmed*, II, s. 367, no. 1609.

⁴¹³ Buhârî, *et-Târîhu l-Kebîr*, nşr. Dâiretü'l-Me'ârifü'l-Osmâniyye, Haydarâbâd, ty. VI, s. 21, no. 1558.

⁴¹⁴ Zehebî, *Târîhu l-İslâm*, III, s. 916-17, no. 275.

dedi ve ben onunla evlendim. O gece onun yanında geceledim, sonra sabah olunca Rasûlullah (a.s) rukn ile kapı arasında şöyle diyordu: “*Ey insanlar! Size istimta’a (mut’a yapmaya) izin vermiştim, haberiniz olsun Allah onu kıyâmete kadar haram kılmıştır. Kimin yanında onlardan (mut’a yapılan kadınlardan) varsa onu salıversin ve onlara verdiklerinizden (ücret olarak) hiçbir şeyi almayınız.*”⁴¹⁵

Hadisin isnadı Sebre → Rebî‘ b. Sebre → Abdulaziz b. Ömer → Abde b. Süleyman → Ebû Bekr b. Ebî Şeybe → İbn Mâce şeklindedir.

Hadisi aynı zamanda Müslim, Ahmed b. Hanbel, Nesâî, Humeydî, İbn Cârûd, Ebû Avâne, Tahâvî, İbn Hibbân, Taberânî, Kâsım b. Abdisselam, Dârimî, Rûyânî, İbnü’l-Mukrî, Ebû Nu‘aym, Beyhakî, Ebû Ya‘lâ, Temmâm b. Muhammed, İbn Hazm, İbn Şâhîn, Abdurrezzâk ve İbn Ebî Şeybe tahrîc etmişlerdir.⁴¹⁶

Abdulaziz b. Ömer tarikiyle yapılan tahrîc sayısının çok olması, A4 kâğıdı içerisinde tamamını okunabilir durumda göstermenin zorluğu gibi sebeplerden dolayı, isnad zinciri ve isnad şemasını yaparken Kütüb-i Tis’a içinde yer alan rivâyetlerin çizimini yapacağız.⁴¹⁷

⁴¹⁵ İbn Mâce, Nikâh 9/44, Hn. 1962.

⁴¹⁶ Müslim, Nikâh 3, Hn. 1406-21; Ahmed b. Hanbel, XXIV, s. 60, Hn. 15345; s. 68, Hn. 15351; Nesâî, Nikâh 21/79, Hn. 5516, 5517, 5518; Humeydî, *Müsned*, II, s. 374, Hn. 847; İbnü’l- Cârûd, *el-Hâfız Ebû Muhammed Abdullah* (v. 307/920), *el-Müntekâ Mine’s-Süneni’l-Müsennede ‘an Rasûlillâh (a.s)*, thk. Abdullah Ömer el-Bârûdî, nşr. Dâru’l-Cinân, Birinci Baskı, Beyrût 1988, s. 175, Hn. 697; Ebû Avâne, *Müstahrac*, III, s. 30, Hn. 4086; III, s. 31, Hn. 4087, 4088, 4089, 4090; III, s. 32, Hn. 4091; Tahâvî, *Şerhu Meâni’l-Âsâr*, III, s. 25, Hn. 4312; III, s. 26, Hn. 4315; İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, s. 452, Hn. 4144; IX, s. 454, Hn. 4147; Taberânî, *Mu‘cemü’l-Evsat*, II, s. 83, Hn. 1324; *Mu‘cemü’l-Kebîr*, VII, s. 107, Hn. 6513; s. 108, Hn. 6514, 6515; s. 108, Hn. 6516, 6517, 6518, 6519, 6520; Kâsım b. Abdisselâm, *en-Nâsihu ve’l-Mensûh fî’l-Kur‘ân*, s. 73, Hn. 122; Dârimî, Nikâh 11/16, Hn. 2241; Rûyânî, *Müsned*, II, s. 507, Hn. 1542; İbnü’l-Mukrî, Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm b. Alî el-İsfahânî (v. 381/991), *el-Mu‘cem li-İbni’l-Mukrî*, thk. Ebû Abdîrrahmân Âdil b. Sa‘d, nşr. Şeriketü’r-Riyâd, Birinci Baskı, Riyâd 1998, s. 230, Hn. 764; Beyhakî, *Sünenü’s-Sağîr*, thk. Abdulmu‘tî Emîn Kal‘acî, nşr. Dâru’l-Vefâ, Birinci Baskı, yy. 1989, III, s. 59, Hn. 2492; *Ma‘rifetü’s-Sünen*, X, s. 176, Hn. 14104; *el-Kübrâ*, VII, s. 330, Hn.14154; s. 331, Hn. 14155, 14156; Ebû Ya‘lâ, *Müsned*, II, s. 238, Hn. 939; Temmâm er-Râzî, Ebû’l-Kâsım Temmâm b. Muhammed b. Abdillâh el-Becelî er-Râzî ed-Dimeşkî (v. 414/1023), *el-Fevâid*, thk. Hamdi Abdülmecîd es-Silefî, nşr. Mektebetü’r-Rüşd, Riyad 1412 h., I, s. 70, Hn. 152; İbn Hazm, *Haccetü’l-Vedâ‘*, s. 343, Hn. 382; İbn Şâhîn, *en-Nâsih ve’l-Mensûh*, s. 215, Hn. 409, 410, 411; s. 216, 412; s. 217, 413, 414; Abdurrezzâk, *el-Musannef*, VII, s. 504, Hn. 14042; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, III, s. 551, Hn. 17067.

⁴¹⁷ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 208, isnad şeması için s. 251’e bakılabilir.

Ömer b. Abdilaziz tarikiyle gelen ve metnini incelemeye aldığımız İbn Mâce rivâyeti senedi muttasıl ve ravîleri cerh edilmeyen sahîh bir hadistir.

Metin açısından; çıkılan seferin vedâ‘ haccı olduğu bilgisi doğru olmasa gerektir. Sebre hadisine bir bütün halinde bakıldığında çıkılan seferin Mekke’nin fethi olduğu görülmektedir. Burada mut‘aya izin konusunda eşlerden ayrı kalmanın sıkıntısı, gerekçe olarak gösterilmektedir. Vedâ haccı için çıkılan sefere sahâbe hanımlarıyla beraber katılmışlardı. Dolayısıyla *حجة الوداع* ifadesi Elbânî⁴¹⁸ tarafından da yanlış bulunmuş, doğrusunun *يوم الفتح* olması gerektiğinin altı çizilmiştir.⁴¹⁹

Rasûlullah’ın izin verdiği “istimtâ” (faydalanma) için “tezvîc” (evlenme) anlamının anlaşıldığı manayı İbn Cârûd, Ebû Avâne, İbn Hibbân, Ebû Ya‘lâ ve Beyhakî’nin tahrirlerinde görebiliyoruz.

3.2.3.4. Sebre b. Ma‘bed Hadîsi Abdumelik b. Rebî‘ Tarîkı

Rebî b. Sebre’nin oğlu olan Abdumelik,⁴²⁰ Yahya b. Maîn tarafından zayıf kabul edilen,⁴²¹ tâbiî’nden bir ravîdir. Mut‘a ile alakalı babası Rebî’den rivâyet etmiş olduğu altı rivâyeti söz konusudur.

Bu rivâyetlerden biri de aşağıdaki Müslim rivâyetidir.

⁴¹⁸ Son devir hadis âlimi. bkz. Yüceer, Mustafa (Derleyen), “Nâsiruddîn el-Elbânî (1914-1999)”, *DİA (Muhaddis Biyografileri)*, s. 2231.

⁴¹⁹ İbn Mâce, Nikâh 9/44, Hn. 1962. (Elbânî’nin notu)

⁴²⁰ **Abdumelik b. er-Rebî‘** ile alakalı terâcim kitaplarında aşağıdaki bilgileri bulabildik: Zehebî *Mizân*’ında onun için şunları kaydetmiştir: “Babasından rivâyette bulunan Abdumelik İnşallah “Sadûk”tur. Onu sadece Yahyâ b. Maîn zayıf saymıştır. İbn Ebî Hayseme onun için “onun, babası, basının da kendi babasından (Sebre b. Ma‘bed) yaptığı rivâyetler İbn Maîn’e sorulduğunda o çok zayıftır, dedi.” (Zehebî, *Mizân*, II, s. 654, no. 5205); Mizzî *Tehzîbü’l-Kemâl*’inde; “Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce onun rivâyetlerini tahrîc etmişlerdir. Abdumelik, babasından rivâyette bulunmuştur. Abdumelik’ten ayrıca, İbrahim b. Sa‘d, Kardeşinin oğlu (yeğeni) Harmele b. Abdilaziz b. er-Rebî‘, Zeyd b. el-Hubâb, kardeşinin oğlu (yeğeni) Sebre b. Abdilaziz b. er-Rebî‘, Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî ve Ya‘kûb b. İbrahim b. Sa‘d rivâyette bulunmuşlardır.” (Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemal*, XVIII, s. 305, no. 3526); Alâuddîn Moğultay *İkmal*’inde Abdumelik için, Ahmed b. Sâlih’in “sika”, İbn Halefûn’un onu es-Sikâtında zikretti, İbnü’l-Kattân onun için, Müslim ondan rivâyette bulunmuştur fakat onunla ihticac etmemiştir” dediğini, kaydetmiştir. (Alâuddîn Moğultay, *İkmalü Tehzîbi’l-Kemal*, VIII, s. 308, no. 3336).

⁴²¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerhu ve’t-Ta’dil*, V, s. 350, no. 1653.

حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ الرَّبِيعِ بْنِ سَبْرَةَ الْجُهَنِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: «أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْمُنْتَعَةِ عَامَ الْفَتْحِ، حِينَ دَخَلْنَا مَكَّةَ، ثُمَّ لَمْ نَخْرُجْ مِنْهَا حَتَّى نَهَانَا عَنْهَا»

Müslim'in İshâk b. İbrahim yoluyla Abdülmelik b. er-Rebî'den yaptığı rvâyette (Abdülmelik'in dedesi Sebre) dedi ki: “Fetih yılında Mekke'ye girdiğimiz zaman Rasûlüllah (a.s) mut'aya izin verdi, sonra, ondan (mut'adan) nehyedinceye kadar oradan (Mekke'den) çıkmadık.”⁴²²

Hadîsin isnadı Sebre b. Ma'bed → Rebî' b. Sebre → Abdülmelik b. er-Rebî' → İbrahim b. Sa'd → Yahyâ b. Âdem → İshâk b. İbrahim → Müslim şeklindedir.

Metni Beyhakî aynıyla rivâyet ederken, Abdülmelik'in babasından yaptığı mut'a rivâyeti Ahmed b. Hanbel, Ebû Avâne, Taberânî, Ebû Nu'aym tarafından da tahrîc edilmiştir.⁴²³

Abdülmelik tarikiyle gelen bu hadisin senedi muttasıl ve merfûdur. Yalnız râvî Abdülmelik, hakkında konuşulan bir kimse olduğu için rivâyet sahîh li-gayrihi olarak değerlendirilebilir. Abdülmelik tarikiyle gelen bu rivâyetin diğer tahrîclerinde; Ebû Avâne'den gelen rivâyette İbnü'l-Cüneyd ed-Dekkâk,⁴²⁴ Taberânî ve Ebû Nu'aym'ın

⁴²² Müslim, Nikâh 3, Hn. 1406-22.

⁴²³ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, s. 329, Hn. 14151; Ahmed b. Hanbel, XXIV, s. 59, Hn. 15343; Ebû Avâne, *Müstahrac*, III, s. 23, Hn. 4058; Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, VII, s. 113, Hn. 6537; Ebû Nu'aym, *el-Müsnedü'l-Müstahrac*, IV, s. 70, Hn. 3256.

⁴²⁴ bkz. 399 numaralı dipnot.

kendilerinden rivâyette bulunduğu Yahyâ b. Osman⁴²⁵ ve Nu‘aym b. Hammâd⁴²⁶ cerh edilmişlerdir.⁴²⁷

⁴²⁵ Mizzî, **Yahya b. Osman b. Salih** ile ilgili *Tehzîb*’de şunları kaydetmiştir: İsmi tam olarak şöyledir: Yahyâ b. Osman b. Salih b. Safvan el-Kuraşî es-Sehmî, Ebû Zekeriyya el-Mısrî Mevlâ Âl-i Kays b. Ebi’l-Âs es-Sehmî. Yahya b. Osman b. Salih şu kimselerden rivâyette bulunmuştur: Eban b. es-Sabbah, Ahmed b. Rifâ’a b. Raşid el-Lahmî, Ahmed b. es-Sekkîn b. Atâ es-Sarfî, Ahmed b. Sevâd el-Murâdî, Ahmed b. Şuayb b. Saîd el-Muradî, ez-Zevfî, Ebu’t-Tâhir Ahmed b. Amr b. es-Serh, Ezher b. Sehl, İshak b. Bekr b. Mudar, İsmail b. İshak el-Ensârî, İsmail b. Fuleyh el-Gâfikî, Asbağ b. el-Ferec, Bükeyr b. Saîd el-Havlânî, Hamid b. Yahya el-Belhî, Hassân İbnu Abdillâh el-Vâsitî, Hassân b. Gâlib b. Nuceyh, Saîd b. Esed İbn Musa, Saîd b. el-Hakem b. Ebî Meryem, Seleme b. Şebîb en-Nisâbûrî, Süleyman b. Eyyûb b. Süleyman b. İsâ b. Musa İbn Talha b. Ubeydillâh et-Talhî, Ebû Salih Abdullâh b. Salih, Ebû Salih Abdulgaffâr b. Dâvûd el-Harrânî, Abdulkâhir, İbn Rişdîn b. Sa’d, Abdulmelik b. Yezîd el-Emevî, Osman İbn Salih es-Sehmî, Ali b. Ma’bed b. Şeddâd er-Rakkî, Amr İbn Hâlid el-Harrânî, Amr b. er-Rebî’ b. Tarık, Kasım b. Hânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Esed el-Huşenî, Ebu’l-Esved en-Nadr İbn Abdilcebbâr, Nuaym b. Hammâd el-Huzâî, Hâşim b. Muhammed er-Rebî’, Yahya b. Zehdem el-Gıfârî ve Yahya b. Abdillâh b. Bükeyr. Kendisinden ise; İbn Mâce, Ahmed b. İbrahim b. Muhammed b. Câmi’ es-Sükkerî, Ebû Ca’fer Ahmed b. İsmail, İshak b. İbrahim b. Salih el-Âzerî, Bekr b. Abdurrahman b. Muhammed b. Abdillâh el-Hallâl, el-Hüseyn b. Ali el-Ferâizî, Ebu’l-Kâsım Süleyman İbn ahmed Taberânî, Abdullâh b. Ahmed el-Mısrî, Ebû Ya’lâ Abdülmü’min Halef en-Nesefî el-Hâfız, Ebu’l-Hadîd Abdulvahhâb b. Saîd, Ali b. el-Hasan b. Halef b. Kadîd, Ali b. Muhammed el-Mısrî, Muhammed b. Ca’fer b. Kâmil el-Hadramî, Muhammed b. Tahir İbn Eyyûb el-Mısrî, Muhammed b. Ubeydillâh el-Kuzâî ve Ebû Ca’fer Muhammed b. Muhammed b. Abdillâh b. Hamza el-Bağdâdî. Abdurrahman b. Ebî Hâtım onun için, “ben ve babam ondan yazdık, o, hakkında konuşulan biridir,” derken, Ebû Saîd b. Yûnus ise, “o, âlimlerin vefat tarihlerini ve şehirler hakkındaki bilgileri bilen, hadis hafızı, başkasının yanında bulunmayı rivâyet eden bir kimsedir, Zü’l-Ka’de ayında hicrî 282 senesinde vefat etmiştir,” ifadesini kullanmıştır. (Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXXI, s. 462, no. 6883).

⁴²⁶ **Nu‘aym b. Hammâd** el-Huzâî (v. 228). Künyesi Ebû Abdillâh el-Ferâzî el-A’ver el-Hâfız’dır. Yaklaşık kırk sene Mısır’da yaşamıştır. Musannefâtında, İbrahim b. Tahmân, Ebû Hamza es-Sükkerî, İsâ b. Ubeyd el-Kindî, İbnu’l-Mübârek, Hüseyim, ed-Derâverdî ve birçok kimseden rivâyetleri vardır. Hüseyin b. el-Vâkîd’i görmüştür. Buhârî ondan makrûnen bi-gayrihî şekliyle tahrîcte bulunmuştur. Kendisinden rivâyette bulunan kimseler arasında şunlar vardır: Yahya b. Ma’în, Zühîlî, Dârimî, Ebû Zür’a ve başkaları. Bunların sonuncusunun Hamza b. Muhammed el-Kâtib olduğu kaydedilmiştir. Salih b. Mismâr’ın Ebû Nu‘aym’dan dinlediğine göre, Nuaym b. Hammâd, “ben Cehmiyeden idim. Bu Yüzden onların sözlerini iyi bilirim. Ne zaman ki hadis talep etmeye başladım, anladım ki onların sözleri hep bir handıkapa sürükleyen sözlerdir.” demiştir. Hatîb Nuaym b. Hammâd için, “Müsned hadisleri ilk cem eden kimsedir,” demiştir. el-Hüseyn b. Hibbân, Yahya b. Maîn’i dinledim, o, “Nuaym b. Hammad *sadûktur*, insanlar içinde onu en iyi ben tanırım, Basra’da arkadaşım idi,” demiştir. Ahmed onu *sika* kabul etmiştir. Ahmed el-İclî onun için “sika-sadûk”tur demiştir. Nesâî onu zayıf saymıştır. Ebû Dâvûd,

3.2.3.5. Sebre b. Ma'bed Hadîsi Zührî Tarîkı

Sebre hadisinin Zührî tarîkı 22 farklı kaynakta 47 ayrı varyantla gelmiştir. Kaynak ve varyant sayısının çokluğu dolayısıyla, isnad zinciri ve isnad şeması çizilirken sadece Kütübü Sitte'de olanları dikkate alacağız. Fakat 22 ayrı kaynağı ve tahrîc olundukları yerleri ayrı ayrı göstereceğiz.

Zührî tarîkı varyantlarından, isnadı âli olduğu ve yasaklanan şey ile yasaklama zamanını net bir şekilde içerdiği için Müslim tahrîcini ele alacağız.

وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا ابْنُ عُثَيْمٍ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ سَبْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ، «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى يَوْمَ الْفَتْحِ عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ»

Müslim'in Ebû Bekr b. Ebî Şeybe yoluyla Zührî'den yapmış olduğu rivâyette Sebre b. Ma'bed: “Şüphesiz Rasûlüllah (a.s) fetih günü kadınlarla mut'ayı yasakladı,” demiştir.⁴²⁸

Rivâyetin isnadı Sebre → Rebî' b. Sebre → Zührî → Ma'mer → İbn Uleyye → Ebû Bekr b. Ebî Şeybe → Müslim şeklindedir.⁴²⁹

Rivâyet aynı metinle Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde, Taberânî'nin *Mu'cemu'l-Kebîr*'inde ve Beyhakî'nin *es-Sünenü'l-Kübrâ*'sında tahrîc edilmiştir.⁴³⁰

Sebre b. Ma'bed hadisi Zührî tarîkinin geçtiği diğer kaynaklar dipnotta gösterilmiştir.⁴³¹

“Nuaym b. Hammad'ın yanında bulunan yaklaşık yirmi hadisin aslı yoktur,” demiştir. (Zehebî, *Mizân*, IV, 267, 9102).

⁴²⁷ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 210, isnad şeması için s. 252'e bakılabilir.

⁴²⁸ Müslim, Nikâh 3, 1406-25.

⁴²⁹ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 211, isnad şeması için s. 253'ya bakılabilir.

⁴³⁰ Ahmed b. Hanbel, XXIV, s. 53, Hn. 15337; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, VII, s. 112, Hn. 6529; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, s. 331, Hn. 14157.

⁴³¹ Müslim, Nikâh 3, Hn. 1406-24, 1406-26; Humeydî, *Müsned*, II, s. 97, Hn. 846; Ahmed b. Hanbel, XXIV, s.54, Hn. 15338; s. 60, Hn. 15344; s. 67, Hn. 15350; s. 68, Hn. 15351; Dârimî, Nikâh 11/16, Hn. 2242; Ebû Dâvûd, Nikâh 12, Hn. 2072, 2073; İbn Ebî Âsım, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, V, s. 29, Hn. 2567; Nesâî, Nikâh 21/79, Hn. 5521; İbnu'l-Cârûd, *el-Müntekâ mine's-Süneni'l-Müsennede*, s. 175, Hn. 698; Ebû Avâne, *Müstahrac*, III, s. 25, Hn. 4062, 4063, 4064, 4066, 4067; İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, s. 453, Hn. 4146; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, II, s. 220, Hn. 1794, VII, s. 101, Hn. 6977; *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, VII, s. 112, Hn. 6527, 6528, 6529, 6530, 6531, 6532, 6533; s. 113, Hn. 6534; Temmâm b. Muhammed, I, s. 359, Hn. 914; Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-Evliyâ' ve Tabakâtü'l-Asfiya*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye,

Râvîleri sika olan bu hadis merfû ve sahih bir rivâyettir. Cumhûrun da kabul ettiği üzere, mut'a nikâhının yasaklanma zamanı bu hadiste de Mekke'nin fethi olarak gelmiştir.

Zührî'nin başka rivâyetlerinde yasaklanma zamanı olarak vedâ hacı⁴³² zikredilse de kabul gören görüş fetih yılıdır. Bunun yanında, Zührî tarîkındaki varyantların bir kısmında sadece yasaklanmadan bahsedilip zaman zikredilmemektedir.

3.2.3.6. Sebre b. Ma'bed Hadîsi Ömer b. Abdilaziz Tarîkı

Tam adı Ebû Hafs el-Melikü'l-Âdil el-Eşecc Ömer b. Abdilazîz b. Mervân b. Hakem el-Ümevî (v. 101/720)'dir. 717-720 tarihlerinde Emevî halifesi olarak görev yapmıştır.⁴³³

Müslim'in tahrîc etmiş olduğu Sebre b. Ma'bed hadisinin Ömer b. Abdülazîz tarikiyle gelen rivâyeti şöyledir:

Beyrut, 1409h, V, s. 363; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, II, s. 237, Hn. 938; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, s. 502, Hn. 14034; Beyhakî, *Ma'rifetü's-Sünen*, X, s. 175, Hn. 14091; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, s. 332, Hn. 14158, 14159, 14160; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, III, s. 551, Hn. 17066; İbnü'l-Bâğandî, Ebû Bekr Muhammed b. Muhammed b. Süleymân el-Vâsîfî (v. 312/925), *Müsnedü Ömer b. Abdilazîz*, thk. Muhammed 'Avvâme, nşr. Dâru İbn kesîr, Üçüncü Baskı, Beyrût 1982, I, s. 176, Hn. 91; İbnü'l-Muzaffer, Muhammed b. el-Muzaffer b. Mûsâ b. İsa, Ebu'l-Huseyn el-Bezzâr, el-Bağdâdî (v. 379/989), *Garâibü Mâlik b. Enes*, thk. Ebû Abdilbârî Rıza b. Hâlid el-Cezâirî, Dârus-Selef, Birinci Baskı, Riyad 1997, I, s. 212, Hn. 149; İbn Şâhîn, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, I, s. 358, Hn. 426, 427; İbn Kâni', Ebu'l-Huseyn Abdülbâkî b. Kâni' b. Merzûk b. Vâsık el-Emevî el-Bağdâdî (v. 351), *Mu'cemu's-Sahâbe*, Mektebetü'l-Gurabâi'l-Eseriyye, Birinci Baskı, el-Medînetü'l-Münevvere, 1418 h, I, s. 303.

⁴³² Ebû Dâvûd, Nikâh 12, Hn. 2072; Ahmed b. Hanbel, XXIV, s. 54, Hn. 15338; Ebû Avâne, *Müstahrac*, III, s. 25, Hn. 4066, 4067; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, VII, 112, Hn. 6532; Beyhakî, *Ma'rifetü's-Sünen*, X, s. 175, Hn. 14094; *el-Kübrâ*, VII, s. 332, Hn. 14160.

⁴³³ “Ömer b. Abdülazîz aynı zamanda çok hadis rivâyet eden güvenilir bir hadis râvisi, seçkin bir fakih, dirâyetli bir kelâm âlimidir. İbnü'l-Bâğandî onun rivâyet ettiği hadisleri Müsned'inde derlemiştir. Abdülkâhir el-Bağdâdî, Ömer'in tâbiîn neslinden Ehl-i sünnet kelâmcılarının ilki olduğunu ve Kaderiyye'ye reddiye mahiyetinde bir risâle yazdığını söyler. Ebû Nu'aym onun bu konudaki bir mektubunu nakletmektedir. Ömer b. Abdülazîz sahih hadislerin tedvîni yolundaki faaliyetleri resmen başlatarak sünnetin derlenmesinde de önemli bir görev ifa etmiş, Zührî onun emriyle derlediği hadis mecmualarını çoğaltıp çeşitli bölgelere göndermiştir.” (Yiğit, İsmail, “Ömer b. Abdülazîz”, *DİA*, XXXIV, s. 53-55.)

وَحَدَّثَنِي سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ، حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ أُعَيْنَ، حَدَّثَنَا مَعْقِلٌ، عَنِ ابْنِ أَبِي عُبَيْلَةَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، قَالَ: حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ سَبْرَةَ الْجُهَنِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الْمُتَعَةِ، وَقَالَ: «أَلَا إِنَّهَا حَرَامٌ مِنْ يَوْمِكُمْ هَذَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ كَانَ أَعْطَى شَيْئًا فَلَا يَأْخُذْهُ»

Müslim, Seleme b. Şebîb yoluyla Ömer b. Abdilaziz'den yapılan rivâyette Sebre b. Ma'bed'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir. “Şüphesiz Rasûlullah (a.s) mut'ayı yasakladı ve dedi ki: *Haberiniz olsun! Mut'a bu günden itibaren kıyâmete kadar kesinlikle haramdır. Kim (mut'a yaptığı kadına) bir şey vermişse onu almasın.*”⁴³⁴

Hadîsin isnadı Sebre b. Ma'bed → Rebî' b. Sebre → Ömer b. Abdilaziz → (İbrahim) İbn Ebî Able → Ma'kıl (b. Ubeydillah) → el-Hasan b. A'yen → Seleme b. Şebîb → Müslim şeklinde gelmiştir.⁴³⁵

Hadis aynı zamanda Nesâî, el-Bâğandî, Ebû Avâne, İbn Hibbân, Taberânî, Ebû Nu'aym, Beyhakî ve İbn Şâhîn tarafından da tahrîc edilmiştir.⁴³⁶

Değerlendirme:

Müslim'in tahrîc ettiği bu rivâyette bulunan ravîlerden Ma'kıl (b. Ubeydillah), hakkında konuşulan bir ravîdir. Ma'kıl, Ebû Avâne'nin beyanına göre hicrî 166'da vefat etmiştir.⁴³⁷ Ma'kıl'ın “salihu'l-hadis” olduğu, Müslim'in onunla ihticac ettiği, İbn Maîn'in onu bazı kayıtlarda “zayıf”⁴³⁸ bazı kayıtlarda ise “sika” olarak değerlendirdiği, Nesâî'nin “leyse bihî be's”, Ahmed b. Hanbel'in “salihu'l-hadîs”⁴³⁹ şeklinde değerlendirdiklerini görüyoruz. *Mizanü'l-İ'tidâl*inde Zehebî, Ahmed b. Hanbel'in Ma'kıl

⁴³⁴ Müslim, Nikâh 3, 1406-28.

⁴³⁵ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 212, isnad şeması için s. 254'ye bakılabilir.

⁴³⁶ Nesâî, Nikâh 21/7, Hn. 5519, 5520; İbnü'l-Bâğandî, *Müsnedü Ömer b. Abdilazîz*, I, s. 173, Hn. 89; Ebû Avâne, *Müstahrac*, III, s. 32, Hn. 4092, 4093; İbn Hibbân, *Sahîh* IX, s. 457, Hn. 4150; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, VII, s. 130-131, Hn. 6525, 6526, 6527; *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, thk. Hamdî b. Abdilmecîd es-Silefî, nşr. Müessesetü'r-Risâle, Birinci Baskı, Beyrût 1984, I, s. 42, Hn. 33; Ebû Nu'aym, *el-Müsnedü'l-Müstahrac*, IV, s. 71, Hn. 3262; Ebû Nu'aym, *Müsnedü Ebî Hanîfe*, s. 39; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, s. 330, Hn. 14153; İbn Şâhîn, *en-Nâsih ve'l-Mensûh mine'l-Hadîs*, s. 217, Hn. 412.

⁴³⁷ Zehebî, *Siyer*, VII, s. 318, no. 107.

⁴³⁸ Zehebî, *Men Tüküllime fih*, I, s. 177, Hn. 334; *Siyer*, VII, s. 318, no. 107; *Dîvânü'd-Du'afâ*, I, s. 393, no.

4188

⁴³⁹ Zehebî, *Siyer*, VII, s. 318, no. 107.

için “sika” dediğini kaydetmiştir.⁴⁴⁰ Zehebî, kendisi Ma‘kıl’i değerlendirirken “Ona ait münker bir şey bilmiyorum” demektedir.⁴⁴¹

Hadîsin diğer ravîleri sika kabul edilmişlerdir. Hadîs, sahîh li-gayrihî olarak değerlendirilebilir.

Müslim üzerine şerh yazan yakın zaman âlimlerinden Musâ Şâhîn Lâşîn eserinde, özelde bu hadis genelde ise mut‘anın ibâha ve tahrîm aşamasını özet olarak aşağıdaki şekilde izah etmektedir.

“Allah Teâlâ Kur’ân-ı Hakîm’inde “*Onlara ısınıp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratıp aranızda sevgi ve şefkat duyguları yerleştirmesi de O’nun kanıtlarındandır. Doğrusu bunda iyi düşünen kimseler için dersler vardır,*”⁴⁴² buyuruyor.

Âyette de açık bir şekilde görüldüğü gibi, Allah Teâlâ evliliği, eşler arasında sekînet, meveddet ve rahmet olsun diye teşri buyurmuştur. Eşler arasındaki birlikteliğin meşrû bir ayrılık (talak ve ölüm gibi) olmadıkça devam etmesini, bu evlilik ile neslin devamının sağlanmasını istemiştir. Lâkin İslam’ın ilk dönemlerinde çıkılan seferler ve gazvelerde eşlerden ayrı geçen sürenin uzun olması, gazaya katılan sahâbîlerin ağırlıklı olarak gençlerden oluşması sebebiyle Rasûlullah’tan (a.s) istenen, kendilerini hadım etme isteklerinin reddedilerek, kısa süreliğine (bir avuç buğday veya ridalarını vermeleri karşılığı) mut‘a yapmaya ruhsat verilmiştir. Bu hadis ile o günden başlayarak kıyâmete kadar kaldırıldığını ve mut‘anın haram kılındığını görüyoruz. Bu hadîs mut‘anın tahrîmini anlatan en önemli rivâyetlerden biri olarak değerlendirilebilir. Bu hususta rafizîlerden başka itiraz eden olmadığından, mut‘anın haramlığı hususunda icmâ‘ hâsıl olmuştur. Bu hüküm bilgisi kendilerine ulaşmayan kimi sahâbîlerin Hz. Ömer dönemine kadar mut‘a yaptıklarını ve yapılmasına muvafakat ettiklerini görmemiz, mut‘ayı haram kılan ve yasaklayanın Hz. Ömer değil, Rasûlullah olduğu gerçeğini değiştirmez. Hz. Ömer, var olan hükmün herkes tarafından duyulmasını ve hükme uyulmasını sağlama adına kararlılık göstermiştir.”⁴⁴³

Ömer b. Abdilaziz tarıkının İbrahim b. Ebî Able yoluyla yapılan (hemen hemen) bütün tahrirlerinde *mut‘anın yasaklandığını ve bu günden itibaren kıyâmete kadar mut‘a*

⁴⁴⁰ Zehebî, *Mîzân*, IV, s. 146, no. 8664.

⁴⁴¹ Zehebî, *Siyer*, VII, s. 318, no. 107.

⁴⁴² Rûm 30/21.

⁴⁴³ Lâşîn, Musâ Şâhîn (v. 1430/2009), *Fethu’l-Mu’in Şerhu Sahîhi Müslim*, nşr. Dâru’ş-Şurûk, Birinci Baskı, Kâhire 2002, V, s. 493, Hn. 3038.

yapmanın haram kılındığı, mut'a yapılan kadınlara verilen şeylerin geri alınmaması gerektiği anlatılırken, İbn Ebî Able'den sonra rivâyeti bize ulaştıran Zührî ile Ömer b. Abdilaziz'in oğlu Bısr tarafından yapılan rivâyetlerde, mut'anın Mekke'nin fethi günü yasaklandığı bilgisi yer almaktadır.

Sebre hadîsini Rebî' b. Sebre'den rivâyet eden Ömer b. Abdilaziz'in torunu Ubeyd b. Muhammed b. Ömer b. Abdilaziz, Ahmed b. Hanbel tahrîcinde, Rebî' b. Sebre'nin babasından rivâyetle “*Rasûlüllah mut'aya musade etti. Ben ve bir adam bir kadına hutbede bulunduk. Üç gün sonra Rasûlüllah ile karşılaştığımda O'nun, mut'ayı şiddetli bir şekilde haram kıldığına ve yasakladığına şahid oldum,*”⁴⁴⁴ demiştir.

Bu rivâyet hakkında *Müsned*'in tahkik heyeti (Şuayb Arnavut, Âdil Mürşid vd.), hadisin sahih olduğunu dile getirdikten sonra, “Abdü Rabbih b. Saîd” isminin hatalı yazıldığını, doğru olanın “Abdü Rabb b. Saîd” olması gerektiğini söylemişlerdir. Aynı şekilde, hadîsin râvîsi olan Ubeyd b. Muhammed b. Ömer b. Abdilaziz hakkında da, Ömer b. Abdiaziz'in Muhammed adında bir oğlunun olduğunun bilinmediğini dile getirerek, bunun, nüshaları yazanlar tarafından hatalı bir şekilde yazılan tahrifat olduğunu kaydetmişlerdir.

Sebre hadisini Rebî' b. Sebre'den rivâyet eden Amr b. el-Hâris rivâyetini Taberânî *Kebîr*'inde tahrîc etmiştir. Burada, Rebî' b. Sebre babasından rivâyetle “*Rasûlüllah (a.s) bize fetih yılı mut'a hususunda izin verdi. Ben ve bir adam, genç ve uzun boylu bir kadınla mut'a yapmak için yanına gittik ve yanında oturduk. Benim de arkadaşımın da üzerinde ridâ (aba) vardı. Kadınla, mehrimizin ridalarımız olduğu şeklinde konuştuk. Ben ondan (arkadaşımdan) daha genç idim, onun da ridası benimkinden daha yeni idi. Kadın bir bana bir de onun ridasına baktı, sonra beni kabul etti. Ben de onunla nikâhlanıp yanında üç (gece) kaldım. Sonra Rasûlüllah (a.s) onu (mut'a) yasakladı, ben de ondan ayrıldım.*” (Rebî' ilave olarak) “veya buna benzer,” dedi.⁴⁴⁵

Rivâyette tahvil var. Taberânî, hadisi iki farklı râvî'den almıştır. Râvîlerden Mes'ade b. Sa'd için Zehebî, “o, Saîd b. Mansûr ve İbrâhim b. el-Münzir el-Hızâmî'den rivâyette bulunmuş, kendinden ise sadece Taberânî rivâyette bulunmuştur,” kaydını düşmüştür. Hicrî 281'de vefat ettiği söylenmiştir.⁴⁴⁶ Diğer râvî el-Hüseyn b. İshâk et-

⁴⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, XXIV, s. 65, Hn. 15347.

⁴⁴⁵ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, VII, s. 111, Hn. 6524.

⁴⁴⁶ Zehebî, *Târîhu'l-İslam*, VI, s. 836, Hn. 534.

Tüsterî “sika”⁴⁴⁷ kabul edilmiştir. Hadîs merfû ve muttasıldır. Sahîh li-gayrihi olarak değerlendirilebilir.

Sebre hadisini Rebî‘ b. Sebre’den rivâyet eden Ebû Ferve, Rebî’in, babası Sebre’den rivâyetle “*Rasûlullah (a.s) kadınlarla mut‘ayı yasakladı,*”⁴⁴⁸ dediğini aktarmıştır.

Bu rivâyet mutlak olarak gelmiş, zaman ve mut‘aya izin hususunda sebep kaydı zikredilmemiştir. Bu hadisi Rebî‘den rivâyet eden Ebû Ferve ve ondan sonra gelen râvîler cerh edilmişlerdir. Ebû Ferve için İbn Adî, “leyse bihi be’s, yüktebü hadîsüh” demiştir.⁴⁴⁹ Ahmed b. Muhammed b. Mâhân b. Ebî Hanîfe için “mechûlü’l-hâl” ifadesi kullanılmıştır.⁴⁵⁰ Muhammed b. Mâhân için de “mechûlü’l-hâl”⁴⁵¹ ifadesi kullanılmıştır. Aynı şekilde Seleme b. Salih için “metrûkü’l-hadîs,” değerlendirmesi yapılmıştır. Aynı râvî için Yahyâ “leyse bi-sika,” Nesâî “zayıf”⁴⁵² açıklamasını yapmıştır. Hadis merfû, muttasıl fakat mecûh râvîleri olan bir rivâyettir. Metin, aynı anlamı destekleyen ve sahih olarak rivâyet edilmiş hadislerin şâhitliğinde sahîh li- gayrihi olarak değerlendirilebilir.

Sebre hadisinin Rebî‘ b. Sebre’den Abdulaziz b. Rebî‘ tarihiyle gelen rivâyetinde Rebî‘, babasından rivâyetle “*Rasûlullah (a.s) Mekke’nin fethi yılı ashabına kadınlarla mut‘a yapma hususunda izin verdi. Ben ve Benî Selîm’den bir arkadaşım (mut‘a yapma için teklif götüreceğimiz bir kadın bulmak için) çıktık. Benî Âmir’den endamı güzel, uzun boylu bir hanım bulduk ve ona (mut‘a) teklif ettik. Kadına abalarımızı (teklifin karşılığı olarak) arz ettik. Kadın baktığında, benim, arkadaşımın daha genç, arkadaşımın abasının ise benim abamdan daha güzel olduğunu gördü. Kendi içinde bir süre muhakeme yaptıktan sonra beni tercih etti. (Mut‘a yaptığımız kadınlar) bizimle üç (gün) beraber oldular, sonra Nebî (a.s) onlardan ayrılmamızı bize emretti,*”⁴⁵³ demiştir.

⁴⁴⁷ Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, VI, s. 739, no. 217.

⁴⁴⁸ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-Kebîr*, VII, s. 138, Hn. 6538.

⁴⁴⁹ Zehebî, *Mîzân*, IV, s. 481, no. 9908.

⁴⁵⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerhu ve’t-Ta’dîl*, II, s. 73, no. 140.

⁴⁵¹ İbn Hacer, *Lisânü’l-Mîzân*, VII, s. 467, no. 7342.

⁴⁵² İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-Kübrâ-İlmiyye*, VI, s. 358, no. 2681.

⁴⁵³ Ebû Nu‘aym, *el-Müsnedü’l-Müstahrac*, IV, s. 70, Hn. 3257.

Hadisin râvîlerinden Yakûb b. Gaylân,⁴⁵⁴ Zeyd b. el-Hubâb⁴⁵⁵ ve Abdulaziz b. er-Rebî⁴⁵⁶ cerh edilmişlerdir. Hadis merfû ve muttasıldır. Mecrûh râvîlerden dolayı zayıf sayılsa da şâhit ve mütâbi‘ rivâyetler ile sahîh li-gayrihi olarak değerlendirilebilir. Zira hadîsin metni farklı rivâyetlerle sahîh olarak tahrîc edilmiştir.

Sebre b. Ma‘bed hadisinin bütün tariklerini bir araya getirdiğimizde, hadîsin bütünlüğü sağlanmış ve anlaşılması kolaylaşmış olmaktadır. Suheyb Abdulcebbâr yapmış olduğu çalışmasında bu hususu dikkate almış, okuyan ve araştırma yapanların hizmetine sunmuştur. *el-Câmi‘u’s-Sahîh li’s-Süneni ve’l-Mesânîd* adlı eserinde Sebre b. Ma‘bed hadisini toplu olarak bir arada şu şekilde kaydetmiştir:

وَعَنْ سُبْرَةَ بْنِ مَعْبِدٍ الْجُهَنِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَامَ الْفَتْحِ إِلَى مَكَّةَ⁴⁵⁷ فَأَقَمْنَا بِهَا خَمْسَ عَشْرَةَ ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَيَوْمَ⁴⁵⁸ فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ الْغَزِيَّةَ قَدْ اشْتَدَّتْ عَلَيْنَا⁴⁵⁹ فَأَذِنَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -

⁴⁵⁴ **Yakûb b. Gaylân el-Ummânî (v. 293):** Saîd b. Urve er-Rub‘î el-Basrî, Muhammed b. es-Sabbâh el-Cürâ‘î, Muhammed b. el-Alâ Ebû Küreyb el-Hemdânî’den hadis rivâyet etmiştir.

Kendisinden ise, Taberânî (es-Sağîr), Abdulbâkî b. Kânî‘ ve Yûsuf b. Ya‘kûb el-Hâşimî rivâyet etmişlerdir. 293’te vefat etmiştir. Ben onun “mechûlû’l-hâl” olduğunu söylüyorum. (Ebu’t-Tayyib Nâyif b. Salâh, *İrşâdü’l-Kâsî*, 698, 1149.)

⁴⁵⁵ **Zeyd b. el-Hubâb b. er-Reyyân (v. 203):** İmam, hafız ve sikadır. Zeyd b. el-Hubâb’ın hadis aldığı râvîler şunlardır: Üsâme b. Zeyd el-Leysî, Üsâme b. Zeyd b. Eslem el-Umrî, Eymen b. Nâbil, Seyf b. Süleyman, İkrime b. Ammâr, ed-Dahhâk b. Osman el-Hızâmî, Muaviye b. Sâlih el-Hımsî, Kurre b. Hâlid, Mâlik b. Miğvel, Musâ b. ‘Uleyy b. Rebâh, Hüseyin b. Vâkîd el-Mervezî, Süfyân es-Sevrî, Yahya b. Eyyûb, Musâ b. Ubeyde ve birçokları.

Kendinden ise: Ahmed b. Hanbel, Ebû Hayseme, Muhammed b. Râfî‘, Ebû İshak el-Cüzcânî, Hasan b. Ali el-Hulvânî, Muhammed b. Abdillâh b. Nümeir, Ebû Küreyb Muhammed b. el-Alâ, Seleme b. Şebîb, Ahmed b. Süleyman er-Ruhâvî, Yahyâ b. Ebî Talib ve bir çokları..

Sika kabul edilen Zeyd için bazı hafızlar “o, salihu’l-hadis, la be’s”dir, şeklinde değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Daha fazla bilgi için bkz. (Zehebî, *Siyer*, IX, 393, 126).

⁴⁵⁶ **Abdulaziz b. er-Rebî‘ b. Sebre b. Ma‘bed:** Babası Rebî‘den rivâyette bulunmuştur. Kendisinden ise; İbn Harme b. Abdilaziz b. er-Rebî‘, Zeyd b. el-Hubab, oğlu Sebre b. Abdilaziz b. er-Rebî‘, Abdullah b. Vehb, Osman b. Abdirrahman et-Tarâifî, Yahyâ b. Hassân et-Tuneysî, Yahyâ b. Sâlih el-Vehhâzî ve Yahyâ b. Yahyâ en-Nisâbürrî. İbn Hibbân onu *es-Sikât*’nda zikretmiş ve “hata eder” demiştir. (Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XVIII, 128, Hn. 3442).

⁴⁵⁷ Müslim, Nikâh 3, Hn. 1406.

⁴⁵⁸ Müslim. Nikâh 3, Hn. 1406-20; Ahmed b. Hanbel, XXIV, s. 63, Hn. 15346.

⁴⁵⁹ İbn Mâce, Nikâh 9/44, Hn. 1962.

فِي مُتَعَةِ النِّسَاءِ⁴⁶⁰ قَالَ: فَاسْتَمِعُوا مِنْ هَذِهِ النِّسَاءِ⁴⁶¹ قَالَ: فَخَرَجْتُ أَنَا وَصَاحِبٌ لِي مِنْ بَنِي سُلَيْمٍ⁴⁶² حَتَّى إِذَا كُنَّا بِأَسْفَلِ مَكَّةَ أَوْ بِأَعْلَاهَا فَتَلَقَّيْنَا فَتَاةً⁴⁶³ كَانَتْهَا بَكْرَةٌ عَيْطَاءُ فَعَرَضْنَا عَلَيْهَا أَنْفُسَنَا⁴⁶⁴ فَقُلْنَا لَهَا: هَلْ لَكَ أَنْ يَسْتَمْتَعَ مِنْكَ أَحَدُنَا؟، قَالَتْ: وَهَلْ يَصْلُحُ ذَلِكَ؟، قَالَ: قُلْنَا: نَعَمْ⁴⁶⁵ قَالَتْ: وَمَاذَا تَبْدُلَانِ؟⁴⁶⁶ فَقُلْتُ: رِدَائِي، وَقَالَ صَاحِبِي: رِدَائِي - وَكَانَ رِذَاءُ صَاحِبِي أَجُودَ مِنْ رِدَائِي، وَكُنْتُ أَشَبَّ مِنْهُ⁴⁶⁷ وَلِي عَلَيْهِ فَضْلٌ فِي الْجَمَالِ، وَهُوَ قَرِيبٌ مِنَ الدَّمَامَةِ -⁴⁶⁸ فَجَعَلْتُ تَنْظُرُ فَتَرَانِي أَجْمَلَ مِنْ صَاحِبِي، وَتَرَى بُرْدَ صَاحِبِي أَحْسَنَ مِنْ بُرْدِي، فَامْرَأَتْ نَفْسَهَا سَاعَةً ثُمَّ اخْتَارَتْنِي عَلَى صَاحِبِي⁴⁶⁹ قَالَتْ: أَنْتَ، وَرِدَاؤُكَ يَكْفِينِي⁴⁷⁰ فَتَزَوَّجْتُهَا، وَكَانَ الْأَجَلَ بَيْنِي وَبَيْنَهَا عَشْرًا⁴⁷¹ (فَمَكَثْتُ مَعَهَا ثَلَاثًا⁴⁷² وَفِي رِوَايَةٍ: فَبِتُّ عِنْدَهَا تِلْكَ اللَّيْلَةَ، ثُمَّ أَصْبَحْتُ غَادِيًا إِلَى الْمَسْجِدِ، "فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -⁴⁷³ عَلَى الْمِنْبَرِ⁴⁷⁴ بَيْنَ الْبَابِ وَالْحَجَرِ يَخْطُبُ النَّاسَ، يَقُولُ: أَلَا يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي قَدْ كُنْتُ أَذِنْتُ لَكُمْ فِي الْإِسْتِمْتَاعِ مِنْ هَذِهِ النِّسَاءِ، أَلَا وَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَدْ حَرَّمَ ذَلِكَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، فَمَنْ⁴⁷⁵ كَانَ مِنْكُمْ تَزَوَّجَ امْرَأَةً إِلَى أَجَلٍ، فَلْيُعْطِهَا مَا سَمِيَ لَهَا، وَلَا يَسْتَرْجِعْ بِمَا أُعْطَاهَا شَيْئًا، وَلْيُفَارِقْهَا⁴⁷⁶ قَالَ: فَفَارَقْتُهَا⁴⁷⁷.

Sebre b. Ma'bed el-Cühenî (r.a) dedi ki: Fetih yılı Mekke'ye (sefere) Rasûlullah (a.s) ile beraber çıktık. Orada geceli gündüzlü on beş gün kaldık. (Sahâbîler) Yâ Rasûlellah, eşlerimizden ayrı kalmak (uzbet) bize çok ağır geldi, dediler. Rasûlullah (a.s),

⁴⁶⁰ Müslim, Nikâh 3, Hn. 1406-20.

⁴⁶¹ İbn Mâce, Nikâh 9/44, Hn. 1962.

⁴⁶² Müslim, Nikâh 3, Hn. 1406-23.

⁴⁶³ Müslim, Nikâh 3, Hn. 1406-20; Ahmed b. Hanbel, XXIV, s. 63, Hn. 15346.

⁴⁶⁴ Müslim, Nikâh 3, Hn. 1406-19; Ahmed b. Hanbel, XXIV, s. 66, Hn. 15349.

⁴⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, XXIV, s. 63, Hn. 15346.

⁴⁶⁶ Müslim, Nikâh 3, Hn. 1406-20.

⁴⁶⁷ Müslim, Nikâh 3, Hn. 1406-19; İbn Mâce, Nikâh 9/44, Hn. 1962.

⁴⁶⁸ Müslim, Nikâh 3, Hn. 1406-20.

⁴⁶⁹ Müslim, Nikâh 3, Hn. 1406-23; Ahmed b. Hanbel, XXIV, s. 60, Hn. 15345.

⁴⁷⁰ Müslim, Nikâh 3, Hn. 1406-19; Ahmed b. Hanbel, XXIV, s. 66, Hn. 15349.

⁴⁷¹ İbn Hibbân, *Sahîh* IX, s. 454, Hn. 4147; Ahmed b. Hanbel, XXIV, s. 60, Hn. 15345; İbn Mâce, Nikâh 9/44, Hn. 1962.

⁴⁷² Müslim, Nikâh 3, Hn. 1406-19; Ahmed b. Hanbel, XXIV, s. 66, Hn. 15349.

⁴⁷³ Ahmed b. Hanbel, XXIV, s. 68, Hn. 15351; İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, s. 454, Hn. 4147.

⁴⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, XXIV, s. 60, Hn. 15345.

⁴⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, XXIV, s. 68, Hn. 15351; İbn Hibbân, *Sahîh* IX, s. 454, Hn. 4147; Müslim, Nikâh 3, Hn. 1406-21; İbn Mâce, Nikâh 9/44, Hn. 1962.

⁴⁷⁶ Ahmed b. Hanbel, XXIV, s. 60, Hn. 15345; Müslim, Nikâh 3, Hn. 1406-21; İbn Mâce, Nikâh 9/44, Hn. 1962; İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, s. 454, Hn. 4147.

⁴⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, XXIV, s. 66, Hn. 15349.

“şu kadınlarla mut‘a yapınız” diyerek bize, kadınlarla mut‘a yapmamız hususunda izin verdi. Ben ve Süleym oğullarından arkadaşım (dışarı) çıktık. Mekke’nin aşağısına - veya yukarısına – geldiğimizde, uzun boyunlu dişi deve gibi endamlı bir kadın ile karşılaştık. Ona kendimizi arz ettik ve bizden birimiz ile mut‘a yapmak ister misin, dedik. Kadın, bu işe yarar mı, dedi, biz de evet, dedik. Kadın, (mut‘a karşılığında) vereceğiniz şey nedir, dedi, ben ve arkadaşım ridamız (abamız) dedik. Arkadaşımın ridası benimkinden daha yeni, ben de ondan daha genç ve yakışıklı idim. Arkadaşım çirkine yakındı. Kadın bakınca benim arkadaşımın daha yakışıklı olduğumu, arkadaşımın ridasının da benimkinden daha güzel olduğunu gördü. Sonra kendi kendine biraz düşündükten sonra arkadaşımın karşın beni seçti. Sen ve ridan bana yetersiniz, dedi. Onunla, süresi on (gün) olan bir evlilik yaptım, üç (gün) beraber oldum, -başka bir rivâyette- onun yanında bir gece kaldım, sonra sabah mescide gittiğimde Rasûlullah (a.s) hacir (esved) ile kapı (Kâbe’nin kapısı) arasında, minberin üzerinde insanlara hitap ediyor ve şöyle diyordu: *“Dikkat edin! Ey insanlar, kadınlarla mut‘a hususunda (daha önce) size izin vermiştim. Dikkat edin! Şüphesiz Allah Tebâreke ve Teâlâ onu kıyâmete kadar haram kıldı. Sizden kim bir kadınla süreli evlilik yaptıysa (bu evlilik için) adını koyduğu şeyi onlara versin, verdiği şeyden hiçbir şeyi geri almasın ve ondan ayrılsın.”* Ben de (Sebre b. Ma‘bed) ondan ayrıldım, dedi.⁴⁷⁸

Burada da görüldüğü gibi mut‘aya izin verilme zamanı Mekke’nin fethi yılıdır ve yine aynı zaman içerisinde kıyâmete kadar haram kılındığının ilan edildiği görülmektedir. Burada gerçekleşen haram kılma hükmü bir şekilde kendilerine ulaşmayan kimi sahâbîlerin Hz. Ömer zamanına kadar mut‘a yaptıkları rivâyeti çeşitli şekilde bize ulaşmıştır.⁴⁷⁹

3.2.4. Abdullah b. Ömer (v. 73/693) Hadîsi

Hadis rivâyetinde müksirûndan⁴⁸⁰ kabul edilen Abdullah b. Ömer, başta babası olmak üzere pek çok sahâbîden rivâyette bulunmuştur. Abdullah b. Ömer’in içinde

⁴⁷⁸ Suheyb Abdulcebbâr, *el-Câmi‘ü’s-Sahîh li’s-Süneni ve’l-Mesânîd*, Basımı yapılmamış, Şâmile içinde neşr edilmiştir. Neşir yılı 2014, XXXV, s. 41.

⁴⁷⁹ Müslim, Nikâh 3, Hn. 1405-16.

⁴⁸⁰ **Müksirûn:** “...Hz. Peygamber’den çok hadis rivâyet etmeye “iksârü’l-hadîs”, az hadis rivâyet etmeye “ıklâlü’l-hadîs” denir. Resûl-i Ekrem vefat ettiğinde 114.000 kadar olduğu belirtilen sahâbîler

bulunduğu silsile “altın zincir” tabiriyle anılmıştır. “...Altın zincir (silsetü’z-zeheb) adı verilen en sahih isnad, Buhârî’ye göre, İbn Ömer’den âzatlı kölesi Nâfi’in, ondan da İmam Mâlik’in rivâyet ettiği hadis senedleridir.”⁴⁸¹

Saîd b. Mansûr’un tahrîc ettiği İbn Ömer rivâyeti şöyledir:

حَدَّثَنَا سَعِيدٌ قَالَ: نَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ إِيَادٍ بْنِ لَقِيطٍ، قَالَ: نَا إِيَادُ بْنُ لَقِيطٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ نُعَيْمٍ الْأَعْرَجِ، قَالَ: سَأَلَ رَجُلٌ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ، فَغَضِبَ وَقَالَ: مَا كُنَّا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَانِينَ وَلَا مُسَافِحِينَ. ثُمَّ قَالَ: وَاللَّهِ لَقَدْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَيَكُونَنَّ قَبْلَ الْقِيَامَةِ الْمَسِيحُ الدَّجَالُ، وَكَذَّابُونَ ثَلَاثُونَ أَوْ كَثَرُ»

Sa’îd Ubeydullah b. İyâd b. Lakîr yoluyla Abdurrahman b. Nu’aym el-A’rec’ten rivâyetle dedi ki: Bir adam Abdullah b. Ömer’e mut’adan sordu, o kızdı ve: “Biz Rasûlullah (a.s) döneminde zinâkâr ve iffetsiz kimseler değildik,” dedi. Sonra (İbn Ömer)

rivâyetlerinin azlığı ve çokluğu bakımından iki gruba ayrılır; bunlardan az hadis rivâyet edenler için mukillûn terimi kullanılır. Müksirûn grubuna giren sahâbîlerin altı, yedi veya dokuz kişi olduğu söylenmiştir. Altı kişi esas alındığında müksirûn 1500 ve üzeri, yedi kişi esas alındığında 1000 ve üzeri, dokuz kişi esas alındığında 700 ve üzeri rivâyeti bulunan sahâbîleri kapsar. Ahmed b. Hanbel’e göre müksirûn Ebû Hüreyre, Abdullah b. Ömer, Enes b. Mâlik, Hz. Âişe, Abdullah b. Abbâs ve Câbir b. Abdullah’tan ibarettir. Ebû’l-Fidâ İbn Kesîr bunlara Ebû Saîd el-Hudrî, Abdullah b. Amr b. Âs ve Abdullah b. Mes’ûd’u ilâve eder. Süyûtî müksirûnu 1000 ve daha fazla hadis rivâyet eden yedi sahâbî olarak tanımlar ve Ahmed b. Hanbel’in adlarını zikrettiği altı sahâbîye Ebû Saîd el-Hudrî’yi ekler. Onun bu tarifi daha sonraları benimsenmiştir. 1000’den az hadis rivâyet eden sahâbîler de mukillûn olarak kabul edilmiştir.” (Ağırman, Cemal, “Müksirûn”, *DİA*, XXXI, s. 534).

⁴⁸¹ **Abdullah b. Ömer:** “...Hz. Peygamber’in kayınbiraderi olması, ona Resûl-i Ekrem’in yakın çevresinde bulunma imtiyazını sağlamıştır. Bu sebeple Resûlullah’ın, birçok sahâbînin görüp duyma imkânını bulamadığı davranış ve sözlerinin müslümanlara intikal etmesine yardım etti. Rivâyet ettiği 2630 hadis ile Ebû Hüreyre’den sonra en çok hadis rivâyet eden yedi sahâbînin (el-müksirûn) ikincisi oldu. Bu hadisleri, başta Hz. Peygamber olmak üzere, babası Ömer, ablası Hafsa, ayrıca Hz. Ebû Bekir, Osman, Âişe, Zeyd b. Sâbit, Bilâl ve Abdullah b. Mes’ûd gibi ileri gelen sahâbîlerden dinleyip öğrendi. Rivâyetlerinin 168’i hem Buhârî hem Müslim’de mevcut olup ayrıca 81’i Sahîh-i Buhârî’de, 31’i de Sahîh-i Müslim’de bulunmaktadır. İbn Ömer’in en önemli özelliklerinden biri de hadisleri Hz. Peygamber’den duyduğu lafızlarla rivâyet etmeye son derece dikkat etmesi, bunların benzer kelimelerle değiştirilmesine asla izin vermemesidir. Geniş hadis bilgisine rağmen bu titizliğinden dolayı ihtiyatla hadis rivâyet ederdi. Onunla birlikte Medine’ye kadar yolculuk yapan Mücâhid ve yanında bir yıl kalan muhaddis Şa’bî, bu süre içinde sadece bir hadis rivâyet ettiğini söylerler. “Altın zincir” (silsetü’z-zeheb) adı verilen en sahih isnad, Buhârî’ye göre, İbn Ömer’den âzatlı kölesi Nâfi’in, ondan da İmam Mâlik’in rivâyet ettiği hadis senedleridir. Onun önde gelen hadis talebeleri Abdullah b. Abbâs, Câbir b. Abdullah gibi sahâbîlerle Enes b. Sîrîn, Hasan-ı Basrî, Saîd b. Müseyyeb, Nâfi’, Mücâhid, Tâvus gibi meşhur tâbîlerdir.” (Kandemir, M. Yaşar, “Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb”, *DİA*, I, s. 126-128).

Vallahi Rasûlüllah'ın (a.s): “*Kıyâmetten önce mutlaka Mesîh Deccal ve otuz veya daha fazla yalancının geleceğini söylediğini duydum,*” dedi.⁴⁸²

Hadîsi aynı zamanda Ahmed b. Hanbel ile Ebû Ya‘lâ el-Mevsilî rivâyet etmiştir.⁴⁸³ Rivâyetin isnadı İbn Ömer → Abdurrahman b. Nuaym → İyâd b. Lakît → Ubeydullah b. İyad → Saîd (b. Mansûr) şeklindedir.

Ebû Ya‘la’nın Muhammed b. Abdullah b. Nümejr tarikiyle gelen rivâyetinde İbn Ömer → Abdurrahman b. Nuaym → İyâd b. Lakît → Sadaka b. Ebî İmran → Ebû Üsâme şeklinde, farklı bir tarik ile bize ulaşmıştır.

Hadîsin râvîleri arasında bulunan Abdurrahman b. Nu‘aym cerh edilmiştir. Diğer râvîleri sika kabul edilmişlerdir. Ebû Nu‘aym hakkında İbn Hacer, “Dârekutnî zamanında yaşamıştır. Garîb hadisleri var, Ebû Zür‘a onun için: “İbn Ömer’den yaptığı rivâyet dışında onu tanımıyorum, Kûfeli biridir,” şeklinde açıklama yapmıştır.” Kendisinden Talha b. Musarrif rivâyette bulunmuştur,⁴⁸⁴ kaydını düşmektedir. İbn Hıbbân onu *Sikât*’ında zikretmiş ve kendisinden Muhammed b. Talha’nın rivâyette bulunduğunu söylemiştir.⁴⁸⁵ Bunların dışında çok az kaynakta tercemesi bulunan Abdurrahman b. Nu‘aym’dan İyad’ın da rivâyette bulunduğu bilgisinin haricinde malûmat bulunmamaktadır.

Ebû Ya‘la’nın müsnedini tahkik eden Hüseyin Selim Esed, hadis isnadını zayıf kabul etmiştir.⁴⁸⁶

Hadisin metninin mefhum itibariyle sahih hadislere mutabık ve isnaddaki diğer râvîlerin sika olmaları, hadis, *sahih li-gayrihi* şeklinde hükme medar olmasını sağlamıştır.

İncelemeye tabi tuttuğumuz bu rivâyetin Ahmed b. Hanbel’in Affân tarikiyle gelen tahricinde, İbn Ömer’in Rasûlüllah’tan (a.s) duyduğunu söylediği söz içerisinde

⁴⁸² Saîd b. Mansûr, *Sünenü Saîd b. Mansûr*, I, s. 252, Hn. 851.

⁴⁸³ Ahmed b. Hanbel, IX, s. 503, Hn. 5694; Ebû Ya‘lâ, *Müsned*, X, s. 68, Hn. 5706.

⁴⁸⁴ İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Ebî Hâtim Muhammed b. İdrîs b. el-Münzir et-Temîmî el-Hanzalî, er-Râzî (v. 327/938), *el-Cerhu ve’t-Ta’dîl*, thk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî el-Yemânî, nşr. Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, V, s. 293, no. 1389; İbn Hacer, *Lisânü’l-Mizân*, III, s. 441, n. 1720.

⁴⁸⁵ İbn Hıbbân, *es-Sikât*, V, s. 111, no. 4095.

⁴⁸⁶ Ebû Ya‘lâ el-Mevsilî, Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî (v. 307/919), *Müsnedü Ebî Ya‘lâ el-Mevsilî*, thk. Hüseyin Selim Esed, nşr. Dâru’l-Me’mûn li’t-Türâs, Birinci Baskı, Beyrût 1987, X, s. 68, Hn. 5706.

geçen ليكون قبل المسيح diye rivâyet edilen kısım için Abdullah, “babam: Ebu’l-Velîd yani Tayâlsî orayı ليكون قبل القيامة şeklinde söylemiştir,” dedi. Yine hadis içerisinde geçen زانين kelimesi Ahmed’in Affân tarikinde aynı lafızla gelirken, Ebu’l-Velîd rivâyeti ile Ebû Ya’la’nın tahrirlerinde زانين şeklinde mübalağa sığasıyla gelmiştir.⁴⁸⁷

Abdullah b. Ömer mezkûr rivâyette, mut’a ile ilgili soruya kızgın bir şekilde cevap verip, “Biz Rasûlullah (a.s) döneminde zinâkâr ve iffetsiz kimseler değildik,” diye sert bir karşılık vermiştir ki, bu ifade, mut’a aya olan bakış açısını ortaya koymaktadır. İbn Ömer’in bu rivâyet dışında mut’a ile alakalı başka rivâyetleri de vardır. O rivâyetlerde şunlar zikredilmiştir:

Salim b. Abillah’tan Zührî tarikiyle gelen Ebû Avâne tahrîcinde,⁴⁸⁸ kendisine sorulan mut’a sorusuna Abdullah, “haramdır” demiştir. Soruyu soran kişi, fakat falanca bu konuda bir şeyler söylüyor deyince, İbn Ömer: “Vallahi o onun, Rasûlullah tarafından Hayber’de haram kılındığını bilmektedir, biz iffetsiz kimseler değiliz” demiştir. Aynı kaynağın farklı bir rivâyetinde,⁴⁸⁹ benzer anlama gelen, fakat “حرم” kelimesi yerine “نهي” kelimesiyle Hayber’de yasaklandığından bahsedilmektedir. Ebû Avane’nin eserinde geçen diğer bir rivâyette ise İbn Ömer, “onun iffetsizlikten başka bir şey olmadığını biliyorum” demiştir. Ebû Avâne bu rivâyetin sonunda, “ilim ehlinin, Ali b. Ebî Talib hadisinde ve burada zikredilen yasaklanma yeri için; ehlî eşek etlerinin yenmesinin Hayber’de, mut’anın yasaklanması ise Fetih gününde (Mekke’nin fethi) olmuştur, diye söylediklerini duydum” demiştir.⁴⁹⁰

Tahâvî’nin Şerh’ine aldığı İbn Ömer rivâyetinde; yukarıdaki Ebû Avâne tahririndeki gibi rivâyet Salim b. Abdillâh kanalıyla Zührî’den gelen bir rivâyettir ve aynı lafızla zikredilmiştir. Bu rivâyetin sonunda yapılan açıklamada, “Hayber’de Rasûlullah’ın mut’ayı yasaklaması, Hayber öncesinde buna izin verildiği ihtimalini ortaya koyuyor ki, bu yasaklama onu (mut’a) nesheden bir açıklamadır,” diye beyanda bulunulmuştur.⁴⁹¹

⁴⁸⁷ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 194, isnad şeması için s. 236’a bakılabilir.

⁴⁸⁸ Ebû Avâne, *Müstahrac*, III, s. 29, Hn. 4083.

⁴⁸⁹ Ebû Avâne, *Müstahrac*, Hn. 4084.

⁴⁹⁰ Ebû Avâne, *Müstahrac*, Hn. 4085.

⁴⁹¹ Tahâvî, *Şerhu Me’âni’l-Âsâr*, III, s. 25, Hn. 4311.

Beyhakî *es-Sünenü'l-Kübra*'sında, İbn Ömer'den üç tane rivâyet tahrîc etmiştir. Bunların ikisi Nâfi' diğeri de Salim b. Abdillâh tarikiyle gelen rivâyetlerdir. Nâfi' tarikiyle gelen rivâyette mut'a hakkındaki soruya İbn Ömer, "*haramdır*" dedikten sonra, "*şâyet Ömer mut'a yapan birini ele geçirseydi, onu taş ile recm ederdi,*" şeklinde açıklama yapmıştır.⁴⁹² Beyhakî, Nâfi'den gelen diğer rivâyette İbn Ömer'in "*Kişîye ancak İslâm'ın ön gördüğü mehri, mirası içinde barındıran ve bir süreye bağlı olmayan nikâh ile nikâhlanmak helal olur. Süreye bağlı olan nikâhta, taraflardan biri ölecek olsa birbirlerine mirasçı olamazlar*"⁴⁹³ dediğini görüyoruz. Beyhakî'deki Salim b. Abdillâh tarikiyle Zührî'nin yapmış olduğu rivâyette ise; Ebû Avâne'de geçen Zührî rivâyetinin lafzıyla aynı şekilde tahrîc edilmiştir. Tahricin sonunda yapılan açıklamada eş-Şeyh: "Rasûlüllah (a.s) fetih zamanında mut'aya izin verdi, sonra da kıyâmete kadar onu haram kıldı" demiştir.⁴⁹⁴

Ebû Yûsuf'un *Âsâr*'ındaki, Nâfi'in İbn Ömer'den yaptığı rivâyette, yer belirtmeden "*Nebî (a.s) ehlî eşek etlerini yemeyi ve mut'ayı (kadın mut'ası) yasakladı, biz iffetsiz değildik,*"⁴⁹⁵ şeklinde gelmiştir.

İbn Vehb'in *el-Câmi*'inde geçen İbn Ömer rivâyeti, bir Salim tariki bir de Nâfi' tarikiyle zikredilmiştir. Salim tarikiyle gelen rivâyet Ebû Avâne'nin *Müstahrac*'ındaki 4083 numaralı rivâyetin lafzıyla aynı şekilde gelirken,⁴⁹⁶ Nâfi' tarikiyle gelen rivâyet ise Beyhakî'nin 14173 numaralı rivâyetiyle aynı lafızda gelmiştir.⁴⁹⁷ Bunların mefhumu yukarıda geçtiği için tekraren zikredilmemiştir.

Abdürrezâk'ın *Musannef*'inde, İbn Ömer'in mut'ayla alakalı rivâyetlerinden biri Salim yoluyla gelirken diğeri "bir adam" şeklinde mübhem biri vasıtasıyla zikredilmiştir. Salim yoluyla gelen rivâyette İbn Ömer'e "İbn Abbâs kadınlarla mut'aya ruhsat veriyor" denilince İbn Ömer: "İbn Abbâs'ın böyle dediğini zannetmiyorum," dedi. Soranlar, evet gerçekten böyle diyor, dediklerinde, "Vallahi Ömer zamanında böyle diyemezdi, Ömer sizi böylesi şeylerden sakındırmıştır. Ben mut'anın ancak bir iffetsizlik olduğunu

⁴⁹² Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübra*, VII, s. 336, Hn. 14173.

⁴⁹³ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübra*, VII, s. 336, Hn. 14175.

⁴⁹⁴ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübra*, VII, s. 328, Hn. 14148.

⁴⁹⁵ Ebû Yûsuf, *Âsâr*, s. 152, Hn. 699.

⁴⁹⁶ İbn Vehb, *el-Câmi' li-İbn Vehb*, s. 149, Hn. 250.

⁴⁹⁷ İbn Vehb, *el-Câmi' li-İbn Vehb*, Hn. 253.

düşünüyorum,” dedi.⁴⁹⁸ Mübhem birinin yaptığı rivâyette ise, kendisine mut‘adan sorulan İbn Ömer: “o iffetsizliktir” demiştir.⁴⁹⁹

Hulasa; İbn Ömer kendisine dayandırılan bütün rivâyetlerde mut‘anın iffetsizlik olduğunun altını çizerek Rasûlullah’ın (a.s) mut‘ayı yasakladığını dile getirmektedir.

3.2.5. Abdullah b. Zübeyr (v. 73/692) Hadîsi

Hiz. Ebû Bekr’in torunu ve Hiz. Esmâ’nın oğlu olan Abdullah b. Zübeyr, hadisleri bizlere kadar ulaşan sahâbilerdendir.⁵⁰⁰

Müslim’in tahrîc etmiş olduğu rivâyet şöyledir:

وَحَدَّثَنِي حُرْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى، أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي يُونُسُ، قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: أَخْبَرَنِي غُرُوهُ بْنُ الرَّبِيعِ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الرَّبِيعِ، قَامَ بِمَكَّةَ، فَقَالَ: «إِنَّ نَاسًا أَعْمَى اللَّهُ قُلُوبَهُمْ، كَمَا أَعْمَى أَبْصَارَهُمْ، يُفْتَنُونَ بِالْمُنْعَةِ»، يُعَرِّضُ بِرَجُلٍ، فَنَادَاهُ، فَقَالَ: إِنَّكَ لَجِلْفٌ جَافٍ، فَلَعَمْرِي، لَقَدْ كَانَتِ الْمُنْعَةُ تُفْعَلُ عَلَى عَهْدِ إِمَامِ الْمُتَّقِينَ - يُرِيدُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ لَهُ ابْنُ الرَّبِيعِ: «فَجَرَّبَ بِنَفْسِكَ، فَوَاللَّهِ، لَئِنْ فَعَلْتَهَا لَأَرْجُمَنَّكَ بِأَخْجَارِكَ»

قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: فَأَخْبَرَنِي خَالِدُ بْنُ الْمُهَاجِرِ بْنِ سَيْفِ اللَّهِ، أَنَّهُ بَيْنَا هُوَ جَالِسٌ عِنْدَ رَجُلٍ، جَاءَهُ رَجُلٌ فَاسْتَفْتَاهُ فِي الْمُنْعَةِ، فَأَمَرَهُ بِهَا، فَقَالَ لَهُ ابْنُ أَبِي عَمْرَةَ الْأَنْصَارِيُّ: مَهْلًا، قَالَ: مَا هِيَ؟ وَاللَّهِ، لَقَدْ فُعِلَتْ فِي عَهْدِ إِمَامِ الْمُتَّقِينَ، قَالَ: ابْنُ أَبِي عَمْرَةَ «إِنَّهَا كَانَتْ رُخْصَةً فِي أَوَّلِ الْإِسْلَامِ لِمَنْ اضْطُرَّ إِلَيْهَا، كَالْمَيْتَةِ، وَالْدَّمِ، وَحَمِّ الْحَنْزِيرِ، ثُمَّ أَحْكَمَ اللَّهُ الدِّينَ وَنَهَى عَنْهَا»

قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: وَأَخْبَرَنِي رَبِيعُ بْنُ سَبْرَةَ الْجُثَيْفِيُّ، أَنَّ أَبَاهُ قَالَ: «قَدْ كُنْتُ اسْتَمْتَعْتُ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ امْرَأَةً مِنْ بَنِي عَامِرٍ بِرُذَيْنِ أَحْمَرَيْنِ، ثُمَّ نَهَانَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْمُنْعَةِ».

" قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: وَسَمِعْتُ رَبِيعَ بْنَ سَبْرَةَ، يُحَدِّثُ ذَلِكَ عَمْرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ، وَأَنَا جَالِسٌ "

⁴⁹⁸ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, s. 502, Hn. 14035.

⁴⁹⁹ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, s. 504, Hn. 14042.

⁵⁰⁰ “İslâm dünyasının yarıya yakın kesiminde on yıl kadar halife olarak hüküm süren Abdullah b. Zübeyr genç sahâbilerin önde gelenlerinden biridir. Cesur bir asker, iyi bir kumandan, ihtiraslı bir siyaset adamı idi. Mekke’nin ileri gelen ailelerinden birine mensup olup iyi bir eğitim görmüştür. Bizzat Hiz. Peygamber’den, babasından, annesinden, dedesi Ebû Bekir ile teyzesi Âişe’den Ömer ve Osman gibi büyük sahâbilerden rivâyette bulunmuştur. Rivâyet ettiği hadislerin sayısı otuz üç kadardır. Bunlardan altısı Sahîh-i Buhârî’de, ikisi Sahîh-i Müslim’de, biri de her ikisinde yer almıştır. Kendisinden hadis rivâyet eden meşhur tâbiiler arasında iki oğlu Abbâd ve Âmir, kardeşi Urve, yeğenleri Hişâm ve Muhammed b. Urve, Tâvûs, Atâ, İbn Ebû Muleyke gibi âlimler vardır.” (Yıldız, Hakkı Dursun, “Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm”, *DİA*, I, s. 145-146.)

Müslim Harmele b. Yahyâ yoluyla rivâyet ederek dedi ki: Urve b. Zübeyr Abdullah b. Zübeyr'in Mekke'de ayağa kalkarak şöyle dediğini haber verdi: “*Allah'ın dünya gözünü kör ettiği gibi kalbi de kör olan insanlar var, bunlar mut'aya fetva veriyorlar.*” (Abdullah b. Zübeyr bu sözüyle) bir adama ta'rizde bulunuyordu (ki, o adam İbn Abbâs idi). O (İbn Abbâs) ona (İbn Zübeyr'e) nida ederek: “*Sen anlayışı kıt, içi boş birisin, hayatım üzerine yemin ederim ki, mut'a imamü'l-müttakîn (Rasûlüllah'ı murad ediyor) zamanında yapılıyordu.*” İbn Zübeyr ona: ‘*Kendin denesene, vallahi bunu yapacak olursan seni kendi taşlarıyla recm ederim,*’ dedi.

İbn Şihâb: Hâlid b. el-Muhacir b. Seyfillah bana haber verdi ki, o, bir adamın (İbn Abbâs) yanında otururken biri gelerek ondan mut'a hakkında fetva istedi, o da sorana ruhsat verince İbn Ebî Amra el-Ensârî ona (dönüp), ‘*yavaş ol,*’ dedi. O, ‘*ne oluyor ki, Vallahi mut'a İmamu'l-Muttakîn zamanında yapılmıştır,*’ dedi.

İbn Ebî Amra: ‘*Bu durum, İslam'ın ilk zamanlarında murdar hayvan, kan ve domuz eti gibi zarûreten ihtiyaç duyan kimseye verilen bir ruhsat idi. Sonra Allah dinini muhkem kıldı ve onu (mut'a) yasakladı,*’ dedi.

İbn Şihâb: Bana Rebi' b. Sebre haber verdi, onun babası “*ben Rasûlüllah zamanında Amir oğullarından bir hanımla iki kaftan karşılığı mut'a yapmıştım, sonra Rasûlüllah (a.s) onu yasakladı,*” dedi.

İbn Şihâb: ‘*Ömer b. Abdilaziz'in yanında otururken Rabi b. Sebre'nin bunu rivâyet ettiğini ben de duydum,*’ dedi”⁵⁰¹

Hadîsin isnadı Abdullah b. Zübeyr → Urve b. Zübeyr → İbn Şihâb (ez-Zührî) → Yûnus (b. Yezîd b. Müşkân) → (Abdullah) İbn Vehb → Harmele b. Yahyâ → Müslim şeklindedir.

Rivâyet aynı zamanda Ebû Avâne, Ebû Nu'aym ve Beyhakî tarafından da tahrîc edilmiştir.⁵⁰²

Müslim'in hadisi kendisinden aldığı Harmele b. Yahyâ, hakkında konuşulan bir ravîdir. Zehebî onun için, “rivâyetinin çokluğu garip bulundu, Ebû Hatim, ondan ihticâc yapılmaz” dedi, diyerek hakkında konuşulduğuna işaret etmiştir.⁵⁰³

⁵⁰¹ Müslim, Nikâh 3, Hn. 1406-27.

⁵⁰² Ebû Avâne, *Müstahrac*, III, s. 22, Hn. 4057; Ebû Nu'aym, *el-Müsnadü'l-Müstahrac*, IV, s. 71, Hn. 3261; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, s. 333, Hn. 14164.

⁵⁰³ Zehebî, *Men Tüküllime fih*, s. 66, no. 83; daha fazla bilgi için bkz. *Siyeru A'lâm*, XI, s. 389, no. 84.

Harmele'den dolayı isnad zincirinde cerh oluşan hadis merfû, muttasıl ve sahîh li-gayrihî olarak değerlendirilebilir.⁵⁰⁴

Abdullah b. Zübeyr'den rivâyette bulunan Urve b. Zübeyr ana-baba bir kardeşlerdir. Zübeyr b. el-Avvâm'ın çocuklarıdır.

Abdullah b. Zübeyr'den Urve'nin dışında Saîd b. Cübeyr de rivâyette bulunmuştur. Rivâyet şöyledir: Abdullah b. Zübeyr'i İbn Abbâs'a ta'rîzde bulunarak, mut'a hakkındaki sözünü ayıpladığını işittim; İbn Abbâs da ona (yönelik) "o eğer doğru söylüyorsa (mut'ayı) anasına sorsun" dedi. (İbn Zübeyr) anasına sordu, anası (İbn Abbâs'ı) doğrulayarak, o şey (mut'a) oldu, dedi. (Bunun üzerine) İbn Abbâs, "*dileseydim, Kureys'ten mut'a yoluyla dünyaya gelenlerin isimlerini açıklardım,*" dedi.⁵⁰⁵

Abdullah b. Zübeyr'den Süheyl b. Zekvân'ın da rivâyette bulunduğunu görüyoruz. Süheyl rivâyetinde, Abdullah b. Zübeyr'i konuşurken dinledim; İbn Abbâs, Allah ve Rasûlü mut'ayı haram kılmasına rağmen helal kabul ediyor, dedi.⁵⁰⁶

İbn Ebî Şeybe'nin tahrîc ettiği ve İbn Ebî Zi'b tarikiyle gelen rivâyette İbn Ebî Zi'b, İbn Zübeyr'in: "*Dikkat edin! Kurt'un künyesi Ebû Ca'de (Kurdun babası)dir. Dikkat edin! Mut'a şüphesiz zinadır*" dediğini, işittiğini söylemiştir.⁵⁰⁷

Fâkihî'nin tahrîc ettiği bir rivâyette Ebû Sâlih es-Semmân Abdullah b. Zübeyr için, Abdullah b. Zübeyr (r.a) minberde ayağa kalktı, İbn Abbâs ondan daha aşağıda idi, dedi. O (Abdullah b. Zübeyr), "burada, bir dirhem karşılığı bir gün, iki dirhem karşılığı iki gün, bir dînar karşılığı bir ay, iki dinar karşılığı iki ay mut'ayı helal kılan, Allah'ın, gözünü kör ettiği gibi kalbini de kör ettiği bir adam var," dedi. İbn Abbâs: "Ey Ebû Salih, beni ona doğru çevir," dedi, ben de bunu yaptım. O, "kalbi gibi Allah'ın gözünü kör ettiği sensin," dedi, "benimle senin aranda -hakem olarak- Ebû Bekr kızı Esmâ (r.a) var; Mekke'ye girdiğinde, gecemi onun kandilleri aydınlatırdı," dedi. Ben (Ebû Salih), Esmâ bnt. Ebî Bekr'e geldim ve onun (İbn Abbâs) sözlerini haber verdim. O, "İbn Abbâs doğru söylemiş, İbn Zübeyr'i (öyle) doğurdum."⁵⁰⁸ Keşke mut'a nikâhıyla doğan adamların isimlerini söyleyebilsem," dedi. Ebû Salih, "ben de içimi rahatlatan şeye kulak verdim ve

⁵⁰⁴ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 217, isnad şeması için s. 259'ye bakılabilir.

⁵⁰⁵ Tahâvî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, III, s. 24, Hn. 4306.

⁵⁰⁶ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XIV, s. 262, Hn. 14901.

⁵⁰⁷ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, III, s. 552, Hn. 17075; Fâkihî, *Ahbâru Mekke*, II, s. 13-14, Hn. 1715.

⁵⁰⁸ Esmâ bnt. Ebî Bekr, Abdullah b. ez-Zübeyr'in annesidir. Abdullah'ı, Medîne'ye hicretin ilk yılında doğurmuştur. Medîne'ye hicretten sonra doğan ilk çocuğun Abdullah b. ez-Zübeyr olduğu söylenmiştir. (Zehebî, *Siyer*, III, s. 363, no. 53)

İbn Zübeyr minberdeyken mescidin kapısında ayağa kalkıp Esmâ'nın (r.a) dediklerini ona söyledi. İbn Zübeyr beni yakaladı, bana yüz kırbaç vurdu, saçımı ve sakalımı kazıttı ve beni Kûfe'ye sürdü," dedi.⁵⁰⁹

3.2.6. Ka'b b. Mâlik (v. 50/671) Hadîsi

Tam adı Ka'b b. Mâlik b. Ebî Ka'b Amr el-Ensârî'dir. Rasûlullah'ın şairlerindendir. Akabe'de bulunmuştur. 302'ye varan sayıda hadisi bulunmaktadır. Bunlardan üç tanesi Buhârî ve Müslim'in ittifak ettikleri hadislerdir. Buhârî bir hadiste, Müslim iki hadiste tek kalmışlardır. Kendisinden oğulları Abdullah, Ubeydullah, Abdurrahman, Muhammed ve Ma'bed'in yanında Câbir, İbn Abbâs, Ebû Ümâme, Ömer b. el-Hakem, Ömer b. Kesîr b. Eflah ve başkaları rivâyette bulunmuşlardır. İbn Ebî Hâtim onun Suffe ashabından olduğunu ve Muaviye'nin hilafeti zamanında görme yetisini kaybettiğini söylemiştir. Heysem ve Medâinî Ka'b'ın 40'ta, Vakîdî 50'de Heysem b. Adî bir başka rivâyetinde 51'de vefat ettiğini söylemişlerdir.⁵¹⁰

Taberânî'nin tahrîc ettiği Ka'b b. Mâlik hadisi şöyledir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْخُضْرَمِيُّ، ثنا وَاصِلُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ فَضِيلٍ، عَنْ مَنْصُورِ بْنِ دِينَارٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَعْبٍ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ نِكَاحِ الْمُتَنَعَةِ وَعَنْ حُومِ الْحُمْرِ الْأَهْلِيَّةِ»

Taberânî Muhammed b. Abdillâh el-Hadramî yoluyla Ka'b b. Mâlik'in şöyle rivâyet ettiğini söylemiştir: “*Rasûlullah (a.s) mut'a nikâhını ve ehlî eşek etlerini yasakladı.*”⁵¹¹

Hadisin isnadı Ka'b b. Mâlik → Abdullah b. Ka'b b. Mâlik → Zührî → Mansûr b. Dînâr → Muhammed b. Fudayl → Vâsıl b. Abdi'l-A'lâ → Muhammed b. Abdillâh el-Hadramî → Taberânî şeklindedir.

Hadisi Taberânî 130 ve 132 numarada, metinde, -anlamı bozmayan- kısmî farklılıklarla rivâyet ederken, İbn Şâhîn de iki yerde tahrîc etmiştir.⁵¹²

⁵⁰⁹ Fâkihî, *Ahbâru Mekke*, II, s. 20, Hn. 1720.

⁵¹⁰ Zehebî, *Siyer*, II, s. 523, no. 107.

⁵¹¹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XIX, s. 68, Hn. 130, 131, 132.

⁵¹² İbn Şâhîn, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 224, Hn. 435, 436.

Hadisin senedinde bulunan Mansûr b. Dînâr⁵¹³ mecruh bir râvîdir. Muhammed b. Fudayl⁵¹⁴ de Şîlik ile itham olunmuştur. Hadis isnadı zayıf, merfû bir rivâyettir. Metni destekleyen Ali b. Ebî Talib'ten gelen sahih hadisler mevcuttur. Bundan dolayı sahih li-gayrihî olarak değerlendirilebilir.⁵¹⁵

3.2.7. Ebû Hüreyre (v. 57/677) Hadîsi

Rivâyet ettiği hadisler hakkında en fazla konuşulan kimselerden biri Ebû Hüreyre'dir. Müksirûn diye ta'bir edilen kimselerin birinci sırasındaki Ebû Hüreyre için M. Yaşar Kandemir: “ (...) Ebû Hüreyre başta Rasûlüllah olmak üzere Übey b. Kâ'b, Ebû Bekir, Ömer, Üsâme b. Zeyd, Âişe, Fazl b. Abbâs b. Abdülmuttalib gibi sahâbîlerden ve Kâ'b el-Ahbâr gibi tâbiîlerden hadis rivâyet etti. Kendisinden de sayıları 800'e varan pek çok sahâbî ve tâbiî rivâyette bulunmuştur. Bu sahâbîler arasında Enes b. Mâlik, İbn Abbâs, İbn Ömer, Câbir b. Abdillâh gibi en çok hadis rivâyet eden kişileri, tâbiîler içinde ise Hasan-ı Basrî, Şa'bî, A'rec diye bilinen Abdurrahman b. Hürmüz, Mücâhid, İbn Sîrîn, Hemmâm b. Münebbih, Ebû İdrîs el-Havlânî gibi tanınmış âlimleri, oğlu Muharrer'i, Halife Mervân b. Hakem'i saymak mümkündür. (...) Binden fazla hadis rivâyet etmeleri sebebiyle “müksirûn” diye anılan yedi sahâbî arasında Ebû Hüreyre ilk sırayı almaktadır.”⁵¹⁶

Ebû Ya'lâ'nın tahrîc ettiği Ebû Hüreyre hadisi şöyledir:

حَدَّثَنَا أَبُو مُوسَى مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا مُؤَمِّلٌ، حَدَّثَنَا عِكْرَمَةُ بْنُ عَمَّارٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَعِيدُ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ فَتَنَزَّلْنَا نَبِيَّةَ الْوَدَاعِ، فَرَأَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَصَابِيحَ، وَرَأَى نِسَاءً يَبْكِينَ فَقَالَ:

⁵¹³ bkz. 564 numaralı dipnot.

⁵¹⁴ **Muhammed b. Fudayl b. Gazvân ed-Dabbî (v. 195):** İmam, Sadûk, hafız, “dua”, “zühd”, ve “sıyam” kitaplarının sahibidir. Hadis aldığı kimseler arasında; babası, Husayn b. Abdirrahman, Asım el-Ahvel, Umâre b. el-Ka'kâ', Beyân b. Bişr, Zekeriyâ b. Ebî Zâide ve başkaları bulunmaktadır. Kendisinden hadis alanlardan bazıları ise şunlardır: Ahmed, Ebû Ubeyd, İshâk, Ali b. Harb, Ahmed b. Büdeyl ve başkaları. Hakkında konuşulandan bir kısmı şöyledir: Yahya b. Maîn: “sika”; Ahmed b. Hanbel: “Hasenü'l-hadîs, şîî”; Ebû Davûd es-Sicistânî: “Şîî”; Muhammed b. Sa'd: “Bazıları onunla ihticac etmezlerdi”. Muhammed b. Fudayl hicrî 195 senesinde vefat etmiştir. (Zehebî, *Siyer*, IX, s. 173, no. 52).

⁵¹⁵ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 231, isnad şeması için 273'ya bakılabilir.

⁵¹⁶ Kandemir, M. Yaşar, “Ebû Hüreyre”, *DİA*, X, s. 160-167.

«مَا هَذَا؟»، فَقِيلَ: نِسَاءٌ تُمْتَعُ مِنْهُمْ يَبْكِينَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " حَرَّمَ - أَوْ قَالَ: هَدَمَ - الْمُتْعَةَ النَّكَاحُ، وَالطَّلَاقُ، وَالْعِدَّةُ، وَالْمِيرَاثُ »

Ebû Ya‘lâ Ebû Mûsâ Muhammed b. el-Müsennâ yoluyla Ebû Hüreyre’nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “*Tebuk Gazvesinde Rasûlüllah (a.s) ile beraber yola çıktık, Seniyyetü’l-Veda ‘ denilen yerde konakladık, Rasûlüllah (a.s) ışıklar ve ağlayan kadınlar gördü ve ‘bu nedir?’ dedi, denildi ki: (Bunlar) kendileriyle mut‘a yapıp ağlayan kadınlardır. Rasûlüllah (a.s): Mut‘ayı nikâh, talak, iddet ve miras haram kılmıştır –veya yıkmıştır,-dedi.*”⁵¹⁷

Hadisin isnadı Ebû Hüreyre → Saîd el-Makburî → İkrime b. Ammâr → Müemmel (b. İsmail) → Muhammed b. el-Müsennâ (Ebû Musa) → Ebû Ya‘lâ el-Mevsîlî şeklindedir.

Hadisi aynı zamanda Tahâvî, İbn Hibbân, Dârekutnî, Beyhakî, İbn Hacer, Heysemî ve İbn Şâhîn tahrîc etmişlerdir.⁵¹⁸

Senedinde bulunan Müemmel b. İsmail’den dolayı hadisin isnadı zayıf kabul edilmiştir. Müemmel b. İsmail, hakkında konuşulan bir râvîdir. Müemmel b. İsmail hakkında Zehebî kısaca şunları kaydetmiştir: Müemmel’in hadis aldığı kimseler arasında İkrime b. Ammâr, Şu‘be, Sevrî, Nâfi‘ b. Ömer el-Cumehî, Hammâd b. Seleme ve bunların tabakalarındaki kimseler vardır. Kendisinden ise Ahmed, İshâk, Bündâr, Mahmûd b. Gaylân, Müemmel b. İhâb, Muhammed b. Sehl b. el-Muhâcir ve başkaları rivâyette bulunmuşlardır. Müemmel hakkında yapılan değerlendirmeler şöyledir: Yahyâ b. Maîn “sika”, Ebû Hâtim “Sadûk, şedîd fî’s-sünne, kesîru’l-hata”, Buhârî “münkeru’l-hadîs”. Müemmel b. İsmail hicrî 206 senesinin ramazan ayında vefat etmiştir.⁵¹⁹

Aynı metin daha önce Abdullah b. Saîd b. Keysân hadisi olarak Mürsel bir şekilde rivâyet edilmiş ve zayıf kabul edilmişti. İkrime b. Ammâr’dan gelen bu hadisin de,

⁵¹⁷ Ebû Ya‘lâ el-Mevsîlî, *Müsnedü Ebî Ya‘lâ el-Mevsîlî*, XI, s. 503, Hn. 6625-785.

⁵¹⁸ Tahâvî, *Şerhu Meâni’l-Âsâr*, III, s. 26, Hn. 4317; İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, s. 456, Hn. 4149; Dârekutnî, *Sünen*, IV, s. 383, Hn. 3644; Beyhakî, *Ma‘rifetü’s-Sünen*, X, s. 178, Hn. 14110; *es-Sünenü’l-Kübrâ*, VII, s. 337, Hn. 14178; Heysemî, *el-Maksadü’l-Ulâ fî Zevâidi Ebî Ya‘lâ el-Mevsîlî*, thk. Seyyid Kûsrevî Hasan, nşr. Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrût ty. II, s. 246, Hn. 784; *Mevâridü’z-Zam‘ân ilâ Zevâidi İbn Hibbân*, thk. Muhammed Abdürrezzâk Hamza, nşr. Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, yy. ty. IV, s. 195, Hn. 1267; İbn Hacer, *el-Metâlibu’l-Âliye bi Zevâidi’l-Mesânîdi’s-Semâniye*, thk. İmam Muhammed b. Su‘ûd Üniversitesi İlmi ekibi, nşr. Dâru’l-Âsime, Birinci Baskı, Su‘ûd 1998/1419, VIII, s. 471, Hn. 1724; İbn Şâhîn, *en-Nâsîh ve’l-Mensûh*, s. 224, Hn. 437.

⁵¹⁹ Zehebî, *Siyeru A‘lâm*, X, s. 110, no. 9.

senedindeki Müemmel b. İsmail'in cerh edilmesi dolayısıyla zayıf kabul edilmesi şahidi olup olmadığına bakmamızı gerekli kılmıştır. İki tane şahidi var: 1- Hz. Ali'den İyâs b. Âmir tarikiyle bize ulaşan, senedindeki Musâ b. Eyyûb'tan sadece yine zayıf kabul edilen İbn Ebî Lehî'a'nın rivâyet ettiği ve Taberânî,⁵²⁰ Dârekutnî⁵²¹ ve Beyhakî'nin⁵²² tahrîc ettiği hadisi görüyoruz. Bu hadiste; “Rasûlullah (a.s) mut'ayı yasakladı,” denildikten sonra, Hz. Ali'nin, “bu durum, (evlenmeye güç ve imkân) bulamayanlar için idi, eşler arasındaki nikâh, talak, iddet, miras (hükümleri) indirilince (mut'a) nesh olundu,” dediği rivâyet edilmiştir. 2- Saîd b. el-Müseyyeb'ten gelen hadistir ki, Saîd b. el-Müseyyeb'ten Dâvûd b. Ebî Hind rivâyet etmiştir. Bu hadiste “mut'ayı miras nesh etmiştir,” denilmiştir. Hadis mevkuf olarak rivâyet edilmiştir. Bu Rivâyeti de Beyhakî⁵²³ ve İbn Ebî Şeybe⁵²⁴ tahrîc etmiştir.⁵²⁵

Hadiste geçen ثنية الوداع “veda'tepesi”nin konumu ile ilgili farklı söylemler olmuştur; bazıları, Mekke'ye gitmek isteyenlerin Medîne'den çıkarken uğradıkları yer, bazıları da Medîne'den Şam tarafına doğru gidilirken uğranılan yer olarak değerlendirmişlerdir. Kendileriyle mut'a yapılan kadınlardan, Rasûlullah'ın (a.s) emriyle ayrılıp onlara veda ettikleri yer olması hasebiyle bu ad ile anıldığı dile getirilmiş, asıl adının ثنية الركاب “yolcular tepesi” olduğu ifade edilmiştir. Daha fazla bilgi için Semhûdî'nin *Vefâü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ* eserine bakılabilir.⁵²⁶

3.2.8. Sa'îd b. el-Müseyyeb (v. 92/712) Hadîsi

Mut'a nikâhının İslam'ın ilk yıllarında, cihad zamanı, eşlerden ayrı kalma süresinin uzun olduğu dönemlerde yapılmasına izin verilip sonra kıyâmete kadar nesh

⁵²⁰ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, IX, 141, Hn. 9357.

⁵²¹ Dârekutnî, *Sünen*, IV, s. 384, Hn. 3645.

⁵²² Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, s. 338, Hn. 14181.

⁵²³ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, s. 337, Hn. 14179.

⁵²⁴ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, III, s. 551, Hn. 17070.

⁵²⁵ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 226, isnad şeması için s. 268'e bakılabilir.

⁵²⁶ Semhûdî, Ebü'l-Hasen Nûreddîn Alî b. Abdillâh b. Ahmed b. Alî el-Hasenî es-Semhûdî (v. 911/1506), *Vefâü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ*, Haşiyesini Yazan: Hâlid Abdulganî Mahfûz, nşr. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrut 1419 h. IV, s. 45.

olunduğu bilgisi daha önceleri zikredildi. Mut‘anın nesh olduğunu anlatan ve mevkûf bir rivâyet olan sahâbî İbnu’l-Müseyyeb hadisi şöyledir:

عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ دَاوُدَ، عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ قَالَ: «نَسَخَهَا الْمِيرَاثُ»

Abdurrezzâk’ın Sevrî (Süfyan) tarikiyle yapmış olduğu rivâyette Sa‘îd b. el-Müseyyeb şöyle demiştir: “Onu (mut‘ayı) miras nesh etmiştir.”⁵²⁷

Rivâyet aynı zamanda Beyhakî’nin *es-Sünenü’l-Kübra*’sı ve İbn Ebî Şeybe’nin *Musannef*’inde de geçmektedir.⁵²⁸

Rivâyetin senedi İbnu’l-Müseyyeb → Dâvûd → Sevrî (Süfyân)’ye kadar ortak olmakla beraber, Süfyân’dan sonraki kısımda, Beyhakî’de; Abdullah b. el-Velîd el-Adnî → Ali b. el-Hasan → Süfyân b. Muhammed el-Cevherî → Ebû Nasr el-İrakî → Ebû Bekr Muhammed b. İbrahim el-Hâfız; İbn Ebî Şeybe’nin *Musannef*’inde ise İbn İdrîs şeklinde gelmiştir.⁵²⁹

Hadisin râvîleri arasında cerh edilen yoktur. Sened açısından sahih olan mevkûf⁵³⁰ bir haberdur. Rivâyetin diğer kaynaklarda geçen kısmında metin içerisindeki mut‘ayı anlatan ما zamiri yerine المتعة şeklinde gelmiştir.

Saîd b. el-Müseyyeb’in, mut‘anın yasaklanmasıyla ilgili, buradaki metin dışında İbn Ebî Şeybe’nin *Musannef*’inde geçen farklı bir rivâyeti daha var. İbnu’l-Müseyyeb → Katâde → Saîd → Abde tarikiyle gelen rivâyetin metni şöyledir: (İbnu’l-Müseyyeb) dedi ki: “Allah Ömer’e merhamet etsin, şâyet mut‘ayı yasaklamamış olsaydı zina açıkça yapılır olurdu.”⁵³¹ Burada, yasaklamayı yapanın Ömer olduğu gibi bir anlam çıksa da, konuyla alakalı bütün hadisler tarandığında, Hz. Ömer’in, var olan yasaklamayı pekiştirme ve o ana kadar duymayanlara duyurma gayesi güttüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca mut‘a yasağının toplumsal faydasına işaretlerle; mut‘anın yapıyor olmasının, zinanın, nikâh kılıfı altında yayılması demek olduğundan, bunu engelleyen Hz. Ömer’e dua ve işin ehemmiyetine vurgu vardır.

Mut‘a nikâhının miras ile mensûh olduğunu bildiren ve bu neshin, burada olduğu gibi miras, talak ve iddetle gerçekleştiğini ifade eden hadislerin yanı sıra, neshin âyetlerle

⁵²⁷ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, VII, s. 505, Hn. 14045.

⁵²⁸ Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, VII, s. 337, Hn. 14179; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, III, s. 551, Hn. 17070.

⁵²⁹ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 195, isnad şeması için s. 237’ye bakılabilir.

⁵³⁰ **Mevkûf Hadis:** Sahâbeden, isnadı ister muttasıl olsun ister munkatı olsun, söz, fiil ve takrir olarak rivâyet edilen haberlere denir. (Koçyiğit, *Hadis Usulü*, s.162).

⁵³¹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, III, s. 551, Hn. 17073

gerçekleştiğini ifade eden hadisler de söz konusudur. Bütün bunları yeri geldiğinde incelemeye çalışacağız.

Miras neden mut‘ayı neshetmiştir, sorusunun cevabı, “evlilik hakları” genel başlığı altında nikâhın taraflara sağladığı hükümler incelendiğinde ortaya çıkmaktadır. Nikâh ile beraber taraflara terettüb eden haklar söz konusudur. Kocanın hanım üzerindeki hakları, hanımın koca üzerindeki hakları ve ortak haklar.⁵³² Bu ortak haklardan biri de, tarafların birbirlerine, evlilik dolayısıyla mirasçı olmalarıdır. Eşlerden birinin ölümüyle beraber iki hal söz konusu olur; sözgelimi vefat eden hanım olsa, ölen hanımın, geriye kalan kocadan veya başka bir kocadan çocuğu yoksa koca terikenin yarısını alır; kendinden veya başka kocadan çocuğu varsa terikenin dörtte birini alır. Vefat eden koca olsa, hanım, kendinden veya başka bir hanımdan, ölen kocanın çocuğu yoksa terikenin dörtte birini, varsa altıda birini alır.⁵³³

Oysa mut‘a nikâhında boşanma, miras, iddet gibi evliliğin karı-kocaya tanıdığı hiçbir hak yoktur. Şer-i şerifin uygun gördüğü evlilik biçimine benzemeyen, onun taraflara terettüb eden haklarından hiç birini kendinde barındırmayan bir anlaşmanın nikâh kılıfıyla yapılan bir zina anlaşması olduğu ayan beyan ortaya çıkmış oluyor. Mut‘a işinin açıkça zina olduğunu ifade eden rivâyetler⁵³⁴ de hadis metinleri içerisinde bulunmaktadır.

3.2.9. Enes b. Mâlik (v. 93/713) Hadîsi

Hicretten on yıl önce doğduğu ifade edilen Enes b. Mâlik Hazrec kabilesinin Neccârîoğulları sülâlesinden olup, 100 yıldan fazla yaşadığı belirtilmiştir. Enes b. Mâlik hicrî 93 yılında Basra’da vefat etmiştir.⁵³⁵

Ebû Hanîfe’nin Zührî tarikiyle kendisinden yapmış olduğu rivâyet şöyledir:

⁵³² Eşler arasında müşterek haklar (kısaca): 1- Her birinin diğerine iyi davranması, 2- Hurmet-i musaherenin oluşması, 3- Şer‘î bir mânî olmadıkça evlilik sebebiyle birbirlerine mirasçı olmaları, 4- Şeriatın mubah kıldığı çerçevede birbirlerinden faydalanma haklarının olması. (Muhammed Muhyiddin, *el-Ahvâlü’ş-Şahsiyye*, s. 121).

⁵³³ Muhammed Muhiddin, *el-Ahvâlü’ş-Şahsiyye*, s. 121.

⁵³⁴ Saîdb. Mansûr, el-İmam el-Hâfiz b. Şu‘be el-Horasânî el-Mekkî (v. 227/842), *Sünenü Saîdb. Mansûr*, thk. Habîbürrahmân el-A‘zamî, nşr. Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrût, ty. I, s. 253, Hn. 855.

⁵³⁵ bkz. Canan, İbrahim, “Enes b. Mâlik”, *DİA*, XI, s. 234, 235.

مَا حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ بْنُ حَيَّانَ، وَعَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الرَّازِيُّ بِمَكَّةَ، قَالَا: ثَنَا ابْنُ جَعْفَرٍ الْحَمَّالُ، ثَنَا عَبْدُ السَّلَامِ بْنُ عَاصِمٍ، ثَنَا الصَّبَّاحُ بْنُ مُحَارِبٍ، عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَنَسٍ «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الْمُتْعَةِ»

Ebû Hanîfe Zührî tarikiyle Enes b. Mâlik'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “*Şüphesiz Nebî (a.s) mut ‘ayı yasakladı.*”⁵³⁶

Hadisin isnadı Enes (b. Mâlik) → Zührî → Ebû Hanîfe → es-Sabbâh b. Muhârib → Abdüsselâm b. Âsım → İbn Ca‘fer el-Hammâl → Ebû Muhammed b. Hayyân-Ali b. Ahmed b. İbrâhim er-Râzî → Ebû Nu‘aym (Ebû Hanîfe’nin râvîlerinden) şeklindedir.

Sabbâh Ebû Hanîfe’den rivâyet hususunda tek kalmıştır ve burada hata etmiştir. Mut‘anın haramlığı konusunda Ebû Hanîfe’den, başka isnatlarla da Mut‘a hakkında rivâyetin geldiğini görüyoruz.

Enes rivâyeti Ebû Hanîfe *müsned*inin diğer râvîlerinden Haskefî’de nikâh kitabı 14 numarada,⁵³⁷ İbn Ya‘kûb rivâyetinde sayfa 50’de 107 numaralı hadis olarak geçmektedir.⁵³⁸ Rivâyetin, Ebû Hanîfe Müsnedi dışında başka eserlerde tahrîci yapılmamıştır.

Rivâyet merfû⁵³⁹ olarak gelmiştir. Hadisin râvîleri arasında bulunan İbn Ca‘fer el-Hammâl, diğer rivâyetlerde ve Zehebî’nin *Târîhu’l-İslâm*’ında tam adıyla “Ebu’l-Abbâs el-Cemmâl, Ahmed b. Ca‘fer b. Nasr er-Râzî ” şeklinde geçmektedir.⁵⁴⁰ Buradaki “el-Hammâl” kelimesinin sehven yazıldığı kanaatindeyiz. Râvî hakkında Zehebî’nin *İslâm Tarih*’i dışında başka bir kaynakta kaydına rastlayamadık. Cerh ve ta‘dîl kriterlerine göre hakkında yazılmış başkaca bilgi olmayınca râvî “mechûlû’l-hâl” veya “mesture” şeklinde değerlendirilebilir. Zehebî mezkûr eserinde râvîyle alakalı olarak el-Halîlî’nin onu sika kabul ettiğini, râvînin Amr b. Rafi‘ el-Kazvîni’den, Muhammed b. Humeyd’den, Ali b. Haşim b. Merzûk ile cemaatten hadis dinlediğini, bunun yanında râvînin kendisinden de

⁵³⁶ Ebû Nu‘aym, *Müsnedü’l-İmam Ebî Hanîfe*, s. 40.

⁵³⁷ Muhakkik Abdurrahman b. Hasan Mahmûd tarafından konularına göre kitaplara ayrılıp *Müsnedü Ebî Hanîfe-Rivâyetü’l-Haskefî* adıyla basılan eser, el-Âdâb yayınevi tarafından Mısır’da neşredilmiş, basım yılı zikredilmeyen eser sayfa olarak ta numaralandırılmamıştır.

⁵³⁸ İbn Ya‘kûb, Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Ya‘kûb İbnü’l-Hâris el-Hârisî (v. 340/952), *Müsnedü Ebî Hanîfe*, thk. Ebû Muhammed el-Asyûfî, nşr. Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrût 2008, s. 50, Hn. 107.

⁵³⁹ **Merfû Hadis:** Özellikle Hz. Peygamber’e isnad edilen söz, fiil ve takrirlerden-ister munkatı isnadla rivâyet edilmiş olsun, ister muttasıl isnadla rivâyet edilmiş olsun- bütün hadislere *merfû* denilmiştir. (Koçyiğit, *Hadis Usulü*, s. 160).

⁵⁴⁰ Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, VII, s. 278, no. 140.

cemaatin rivâyette bulunduğu bilgisini vermektedir. Vefatıyla alakalı olarak Zehebî, adı geçen eserinde hicrî 314 tarihini vermiştir.⁵⁴¹

Hadisin diğêr râvîleri hakkında cerh yoluna gidilmediğı ve sika kabul edildikleri için ayrıntılı izaha gerek olmadığı kanaatindeyiz.

Cerh edilen tek ravîden dolayı zayıf sayılsa bile istişhad edilemez grubunda sayılamaz.⁵⁴² Hadisin senesinde kopukluk bulunmamaktadır. Hadisin metni farklı sahâbîlerden, -lafzen aynı olmasa da- anlam itibariyle rivâyet edilerek pek çok kaynakta geçmektedir. Mut'anın yasaklığını ifade eden bu rivâyetin şahidleri Kütüb-i Sitte'de mevcuttur.

3.2.10. Ebû Sa'lebe el-Huşenî (v. 75/695) Hadîsi

İmam-ı Azam Ebû Hanîfe'nin müsnedinde geçen bir başka rivâyet de Ebû Sa'lebe el-Huşenî rivâyetidir. Ebû Sa'lebe ile ilgili Abdulkadir Şenel, sahâbînin tam ismini Ebû Sa'lebe Cürsûm b. Nâşim el-Huşenî (v. 75/694-95) olarak verdikten sonra şunları kaydetmiştir: “Hayatına dair fazla bilgi yoktur. Kendisinin ve babasının adı hakkında ihtilaf edilmiş, her ikisi için de kaynaklarda pek çok isim sayılmıştır. Zehebî bu isimlerin en meşhurunun Cürsûm b. Nâşim olduğunu belirtir. Kudâa kabilesinin Huşeyn b. Nemr koluna mensup olan Ebû Sa'lebe daha çok bu künyesiyle tanınmakta, dedesinin adı ise bilinmemektedir. Hz. Peygamber'den ve Muaz b. Cebel, Ebû Ubeyde b. Cerrah gibi sahâbîlerden rivâyette bulunan Huşenî'nin, Kütüb-i Sitte başta olmak üzere muteber hadis kaynaklarında pek çok rivâyeti yer almakta, kendisinden hadis dinleyenler arasında Ebû İdrîs el-Havlânî, Saîd b. Müseyyeb, Atâ b. Yezîd el-Leysî, Mekhûl, Ebû Kılâbe el-Cermî ve Ebû Recâ el-Utâridî gibi isimler bulunmaktadır,”⁵⁴³

Bahse konu hadis şudur:

حَدَّثَنَا أَبُو يَعْقُوبَ يُوسُفُ بْنُ يَعْقُوبَ، ثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ غِيْلَانَ، ثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، ثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ الْحِمَّانِيُّ، عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْحُشَيْنِيِّ، قَالَ: «نَهَانَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ مُنْعَةِ النِّسَاءِ»

⁵⁴¹ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, VII, s. 278, no: 140.

⁵⁴² Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî Nevevî (v. 676/1277), *et-Takrîbü ve't-Teyşîru li Ma'rîfeti Süneni'l-Beşîr ve'n-Nezîr fi Usûli'l-Hadîs*, thk. Muhammed Osman el-Haşî, nşr. Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, Birinci Baskı, Beyrût 1985, s. 53.

⁵⁴³ Şenel, Abdulkadir, “Huşenî, Ebû Sa'lebe”, *DİA*, XVIII, s. 420.

Ebû Hanîfe'nin Katâde tarîkiyle Ebû Kılâbe'den, onun da Ebû Sa'lebe el-Huşenî'den rivâyetinde el-Huşenî şöyle demiştir: “*Rasûlüllah (a.s) bize kadın mut'asını yasakladı.*”⁵⁴⁴

Hadîsin isnadı Ebû S'lebe el-Huşenî → Ebû Kılâbe → Katâde → Ebû Hanîfe → Abdülhamîd el-Himmânî → Ebû Küreyb → Ya'kûb b. Gaylân → Ebû Ya'kûb Yûsuf b. Ya'kûb şeklindedir.

Aynı şekilde, Yakûb ve Ebû Hanîfe'ye ait nikâh kitabında mut'anın haramlığı ile ilgili on rivâyet daha var ki, bu rivâyetlerden biri Zührî'nin Enes'ten, diğeri Zührî'nin Rebî' b. Sebre'den ve Ebû Hanîfe'nin Nafî' tarikiyle İbn Ömer'den rivâyetleridir.⁵⁴⁵

Mut'anın Rasûlüllâh tarafından yasaklandığını anlatan bu hadisin senedi içinde mecruh olan ve “mechûlû'l-hâl” olarak kabul edilen Ya'kûb b. Gaylân el-Ummânî dışında hadîsin râvîleri sika kabul edilmişlerdir. Bir önceki rivâyette olduğu gibi burada da mecruh olan râvî Ebû Hanîfe'den sonraki Ebû Nu'aym'a ulaşan zincir içindeki kişilerdendir. Mezkûr râvînin durumu hakkında iki kaynakta bilgi bulabildik, ilki Zehebî'nin *Târîhu'l-İslâm*'ı, diğeri ise Taberânî'nin şuyûhunun tercümesi sadedinde kaleme alınan *İrşâdu'l-Kâsî ve'd-Dânî ilâ Terâcimi Şuyûhu't-Taberânî* isimli eserdir. Bu iki kaynakta Ya'kûb b. Gaylân ile ilgili; Basra'da Saîd b. Urve'den rivâyette bulundu, kendisinden de Taberânî rivâyet etti ve hicrî 293'te vefat etti⁵⁴⁶ ifadelerine ilaveten, rivâyet ettiği kimseler arasında Muhammed b. es-Sabbah el-Cerrâî, Muhammed b. el-A'lâ Ebû Küreyb el-Hemdânî'nin de olduğu, kendisinden Taberânî dışında Abdullah b. Kânî' ve Yûsuf b. Ya'kûb el-Hâşimî'nin de rivâyette bulunduğu zikredilmiş, ayrıca râvînin mechûlû'l-hal olduğu belirtilmiştir.⁵⁴⁷

Rivâyeti müsnedine alan Ebû Hanîfe'ye kadar olan zincirde herhangi bir kusur söz konusu değil ve isnadı muttasıl ve merfû bir hadistir. Mânâ açısından çokça şahidi bulunan rivâyet, senedindeki bir râvînin cerh edilmesinden dolayı zayıf sayılsa da istişhade mânî bir kusuru yoktur.

⁵⁴⁴ Ebû Nu'aym, *Müsnedü'l-İmam Ebî Hanîfe*, s. 216.

⁵⁴⁵ Ebû Nu'aym, *Müsnedü'l-İmam Ebî Hanîfe*, s. 216.

⁵⁴⁶ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, VI, s. 1067, no: 564.

⁵⁴⁷ Nâyif b. Salah b. Ali el-Mansûrî Ebu't-Tayyib, *İrşâdu'l-Kâsî ve'd-Dânî ilâ Terâcimi Şuyûhu't-Taberânî*, tkd. Sa'd b. Abdullah el-Hamîd, nşr. Dâru'l-Keyân, Birinci Baskı, Riyad 2006, s. 698, no: 1149.

Hadîsin metni Ebû Sa‘lebe el-Huşenî tarikiyle sadece Ebû Hanîfe’nin müsnedinde geçerken, aynı metin Sebre b. Ma‘bed tarikiyle Taberânî’nin *el-Mu‘cemu’l-Kebîr*’inde de geçmektedir.⁵⁴⁸

3.2.11. Huzeyfe b. el-Yemân (v. 36/657) Hadîsi

Mut‘anın yasaklandığı (nehy) haberi kadar mut‘anın tahrîm sığısıyla haram kılındığını beyan eden rivâyetler de vardır ki, Huzeyfe b. el-Yemân rivâyeti onlardan biridir. Bu hadis Ebû Hanîfe’nin hem Ebû Nu‘aym rivâyetinde⁵⁴⁹ hem de farklı kaynaklarda⁵⁵⁰ Sebre b. Ma‘bed’ten gelen rivâyetlerden biri olarak yer almaktadır.

Ebû Hanîfe’nin İbn Ya‘kûb rivâyetinde geçen Huzeyfe b. el-Yemân rivâyeti aşağıdaki şekildedir.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْكِنْدِيُّ، أَخْبَرَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْجَرَّاحِ، أَخْبَرَنَا أَبُو يُوسُفَ، عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ، عَنْ حَمَّادٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ خُذَيْفَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " حَرَّمَ مُتْعَةَ النِّسَاءِ "

Ebû Hanîfe’nin Hammâd tarîkiyle Saîd b. Cübeyr’dan onun da Huzeyfe’den rivâyetinde Huzeyfe şöyle demiştir: “*Ben Rasûlüllah’ı (a.s) dinledim, o, kadınlarla mut‘ayı haram kıldı.*”⁵⁵¹

Hadîsin isnadı Huzeyfe → Saîd b. Cübeyr → Hammâd → Ebû Hanîfe → Ebû Yûsuf → İbrahim b. el-Cerrâh → Ahmed b. Abdillâh el-Kindî → Muhammed b. el-Münzir b. Saîd el-Herevî şeklindedir.

Huzeyfe rivâyeti sened açısından zayıf bir rivâyettir. Çünkü râvîleri arasında bulunan Ahmed b. Abdillâh el-Kindî cerh edilmiştir. Bu râvî ile alakalı İbn Hıbban *Sikât*’ında,⁵⁵² İbn Hacer *Lisânu’l-Mîzan*’ında⁵⁵³ ve Bedruddîn el-Aynî *Meğâni’l-*

⁵⁴⁸ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-Kebîr*, VII, s. 112, Hn. 6531.

⁵⁴⁹ Ebû Nu‘aym, *Müsnedü Ebî Hanîfe*, s. 39.

⁵⁵⁰ Ebû Dâvûd, *Nikâh* 6/13, Hn. 2073; Ahmed b. Hanbel, XXIV, s. 60, Hn. 15344; Ebû Avâne, *Müstahrac*, III, s. 25, Hn. 4064; Ebû Nu‘aym, *el-Müsnedü’l-Müstahrac*, IV, s. 69, Hn. 3254; IV, s. 71, Hn. 3262; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, s. 502, Hn. 14034; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-Kebîr*, VII, s. 131, Hn. 6528.

⁵⁵¹ İbn Ya‘kûb, *Müsnedü Ebî Hanîfe*, s. 155, Hn. 425.

⁵⁵² İbn Hıbbân, *es-Sikât*, VIII, s. 69, no. 12287 (İbrahim b. el-Cerrâh’tan rivâyet eden kişi olarak bahsediliyor).

⁵⁵³ İbn Hacer, *Lisânu’l-Mîzan*, I, s. 257, no. 83.

Ahyâr'ında⁵⁵⁴ “يُحْطَى” ifadesiyle hata yapan birisi olduğunu dile getirmişlerdir. İbn Adî el-Cürcânî *el-Kâmil*'inde⁵⁵⁵ Ebû Hanîfe adına münker hadis rivâyet eden biridir, şeklinde değerlendirmede bulunmuştur. Zehebî hem *el-Muğnî*'sinde⁵⁵⁶ hem de *Divan*'ında⁵⁵⁷ zayıflar arasında saymıştır. Zehebî *Târîhu'l-İslâm*'ında⁵⁵⁸ Ahmed b. Abdillâh el-Kindî'nin Esed b. Musa'dan hadis rivâyet ettiğini ifade ettikten sonra ölümü ile alakalı hicrî 273 kaydını koymuştur. Diğer râvîleri cerh edilmeyen ve güvenilir bulunan rivâyetin metni mut'anın haramlığını ifade eden diğer rivâyetlerin şahidliği ile sahîh li-gayrihî⁵⁵⁹ olarak değerlendirilebilir. İstişâd ve istidlâle konu olabilecek seviyededir.

3.2.12. Sa'lebe b. el-Hakem (v. 70-80) Hadîsi

Sa'lebe b. el-Hakem için Buhârî, o sahâbedir dedikten sonra, *Târîh-i Evsat*'ında, 70 ile 80'ler arasında vefat eden kimseler arasında saymıştır. Ayrıca Buhârî İbn Mace'nin, Sa'lebe'den sahîh bir senedle, Simâk b. Harb tarikiyle gelen bir tane tahrîcte bulunduğunu ifade etmiştir.⁵⁶⁰

Taberânî'nin tahrîc ettiği Sa'leb b. el-Hakem hadisi şöyledir:

حَدَّثَنَا مُنْتَصِرُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غِيْلَانَ، ثَنَا أَبُو أَحْمَدَ الزُّبَيْرِيُّ، نَا شَرِيكَ، عَنْ سَمَّاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ ثَعْلَبَةَ بْنِ الْحَكَمِ، «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى يَوْمَ خَيْبَرَ عَنِ الْمُنْعَةِ»

لَمْ يَرَوْهُ هَذَا الْحَدِيثُ عَنْ سَمَّاكِ إِلَّا شَرِيكَ، وَلَا عَنْ شَرِيكَ إِلَّا أَبُو أَحْمَدَ، تَفَرَّدَ بِهِ: مُحَمَّدُ بْنُ غِيْلَانَ، وَلَا يُرْوَى عَنْ ثَعْلَبَةَ إِلَّا هَذَا الْإِسْنَادُ "

⁵⁵⁴ Aynî, *Meğâni'l-Ahyâr fî Şerhi Esâmî Ricâli Me'âni'l-Âsâr*, thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmail, nşr. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrût 2006, III, s. 500, no. 15.

⁵⁵⁵ İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullah b. Ali el-Cürcânî (v. 365/976), *el-Kâmil fî Du'afâi'r-Ricâl*, thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd-Ali Muhammed Muavviz, nşr. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, ty. I, s. 320, no. 35.

⁵⁵⁶ Zehebî, *el-Muğnî fî'd-Du'afâ'*, thk. Nureddin Itir, nşr. İradetü İhyâi't-Türâs, yy, ty., I, s. 84, no. 329.

⁵⁵⁷ Zehebî, *Dîvânü'd-Du'afâ'*, s. 6, no. 62.

⁵⁵⁸ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, VI, s. 484, no. 24.

⁵⁵⁹ **Li-gayrihî sahîh:** Makbûliyet sıfatlarını tamamen ihtiva etmeyince, dışarıdan herhangi bir destek yardımıyla sahîh olan hadistir. Li gayrihi sahîh hadis, hasen hadis gibidir. Birkaç türlü rivâyet edildiği zaman, kendini takviye eden sebepler dolayısıyla hasen derecesinden sahîh derecesine yükseklir (es-Salih, Subhi, *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları*, s. 115).

⁵⁶⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd-Ali Muavviz, nşr. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrût 1995, I, s. 517, no. 933.

Taberânî Muntasır b. Muhammed yoluyla Sa‘lebe b. el-Hakem’den şöyle rivâyette bulunmuştur: “*Nebî (a.s) Hayber gününü mut‘ayı yasakladı.*”

Bu hadisi Simâk’ten Şerîk dışında rivâyet eden olmadı, Şerîk’ten de Ebû Ahmed dışında rivâyet eden olmadı; Mahmûd b. Gaylân tek kalmıştır. Sa‘lebe’den de bu isnad dışında rivâyet olunmamıştır.⁵⁶¹

Hadisin isnadı Sa‘leb b. el-Hakem → Simâk b. Harb (ez-Zühîlî) → Şerîk → Ebû Ahmed Zübeyrî (Muhammed b. Abdillâh Zübeyrî) → Mahmûd b. Gaylân → Muntasır b. Muhammed → Taberânî şeklindedir.

Hadisin senedinde bulunan Muntasır b. Muhammed “mechûlû’l-hâl”, Şerîk “Sadûk, seyyiü’l-hıfz, yuhtı’ü kesîran”,⁵⁶² Simâk b. Harb “Sadûk, seyyiü’l-hıfz, teğayyera bi-âhirihi”⁵⁶³ şeklinde cerh edilmişlerdir.

Hadis sadece Taberânî tarafından tahrîc edilmiştir. İsnadı zayıf, merfû bir rivâyettir.

3.2.13. Hâris b. Gâziyye (v. 70/690) Hadîsi

İbn Abdilberr, Haris b. Amr b. Gaziyye’nin hicrî 70 senesinde öldüğünü, “bu zatın Haris b. Gaziyye olabileceğini düşünüyorum,” diyerek zikretmiştir.⁵⁶⁴

Taberânî’nin tahrîc ettiği Hâris b. Gaziyye hadisi şöyledir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْخُضْرَمِيُّ، ثنا مَنْصُورُ بْنُ أَبِي مُزَاحِمٍ، ثنا يَحْيَى بْنُ حَمَزَةَ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ رَافِعٍ أَخْبَرَهُ عَنْ الْحَارِثِ بْنِ غَزِيَّةَ، قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ يَقُولُ: «مُتَعَةُ النِّسَاءِ حَرَامٌ» ثَلَاثَ مَرَّاتٍ

Taberânî Muhammed b. Abdillâh el-Hadramî yoluyla Haris b. Gaziyye’nin şöyle dediğini rivâyet etti: “*Ben Nebî’yi (a.s) Mekke’nin fethi günü üç defa, ‘kadın mut‘ası haramdır’ derken duydum.*”⁵⁶⁵

⁵⁶¹ Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-Evsat*, VIII, s. 268, Hn. 8600.

⁵⁶² Zehebî, *Mîzân*, II, s. 270, no. 3697.

⁵⁶³ Zehebî, *Mîzân*, II, s. 232, no. 3548.

⁵⁶⁴ İbn Abdilberr, *el-İstî‘âb fî Ma‘rifeti’l-Ashâb*, thk. Ali Muhammed el-Becâverî, nşr. Dâru’l-Ceyl, Birinci Baskı, Beyrût 1992, s. 294, no. 419.

⁵⁶⁵ Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-Kebîr*, III, s. 309, Hn. 3391.

Hadisin isnadı Hâris b. Gazîyye → Abdullah b. Râfî' → İshâk b. Abdillâh (İbn Ebî Ferve) → Yahyâ b. Hamza → Mansûr b. Ebî Mûzâhim → Muhammed b. Abdillâh el-Hadramî → Taberânî şeklindedir.

Rivâyet aynı zamanda Kâsım b. Sellâm tarafından da tahrîc edilmiştir.⁵⁶⁶

Rivâyetin senedinde bulunan İshâk b. Abdillâh b. Ebî Ferve metrûkû'l-hadîstir.⁵⁶⁷ Kâsım b. Sellâm'ın tahrîcinde "Mekke'nin fethi günü" kaydı bulunmamakla beraber, üç defa tekrar eden "*kadın mut'ası haramdır*" ifadesini görüyoruz.

Rivâyetin isnadı zayıftır. Hadis merfû olarak rivâyet edilmiştir.⁵⁶⁸

3.2.14. Âişe bnt. Ebî Bekr (v. 58/678) Hadîsi

Hiz. Âişe ile ilgili çok geniş bir biyografî yazmış olan Mustafa Fayda, yazısının bir bölümünde şunları kaydetmiştir:

"Ümmü'l-mü'minîn Âişe bint Ebî Bekr es-Sıddîk el-Kureşîyye (v. 58/678), Hiz. Ebû Bekir'in kızı ve Hiz. Peygamber'in hanımı. (...) Kuvvetli hâfızası sayesinde Hiz. Peygamber'in hadis ve sünnetinin daha sonraki nesillere ulaştırılmasında emsalsiz hizmetler ifa etti. Rivâyet ettiği hadislerin sayısı 2210'dur. Bunlardan Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde rivâyet ettikleri 297 hadisin 174'ü her iki eserde, elli dördü yalnız Buhârî'de, altmış dokuzu da yalnız Müslim'de yer almaktadır. O hem Hiz. Peygamber'in diğer hanımlarından, hem de Ebû Hüreyre, Abdullah b. Ömer ve Enes b. Mâlik dışında diğer bütün sahâbîlerden fazla hadis rivâyet etmiş olan tek kadındır. Binden fazla hadis rivâyet eden ve "müksirûn" diye adlandırılan yedi sahâbînin dördüncüsü oldu."⁵⁶⁹

Önceki bölümde, cahiliye nikâhlarını anlatırken rivâyetini kaydettiğimiz Hiz. Âişe'nin (r.a) buradaki rivâyeti, bahsettiğimiz önceki rivâyetle birbirini tamamlar mahiyettedir. Şöyle ki, cahiliyede uygulanmakta olan nikâh çeşitleri ifade edilmiş, İslâm'ın gelişiyile beraber te'bîd ifade eden nikâh bırakılarak diğerlerinin kaldırıldığından bahsedilmişti. Burada kaydedeceğimiz Hâris b. Ebî Üsâme tahrîcinde de, mut'anın, çok net bir şekilde, Mü'minûn sûresindeki âyet kapsamında, İslâm'da yerinin olmadığını açıklamaktadır.

⁵⁶⁶ Ebû Ubeyd, *en-Nâsîh ve'l-Mensûh fî'l-Kur'ânî'l-Azîz*, s. 75, Hn. 126.

⁵⁶⁷ Zehebî, *Mîzân*, I, s. 193, no. 768.

⁵⁶⁸ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 232, isnad şeması için s. 274'ye bakılabilir.

⁵⁶⁹ Fayda, Mustafa, "Âişe", *DİA*, II, s. 201-205.

حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ عُمَرَ، ثنا نَافِعُ بْنُ عُمَرَ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ أَنَّ عَائِشَةَ كَانَتْ إِذَا سُئِلَتْ عَنِ الْمُتْعَةِ قَالَتْ: " بَيَّنِّي وَبَيَّنْهُمْ كِتَابَ اللَّهِ , قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ {وَالَّذِينَ هُمْ لِأُزْوَاجِهِمْ حَافِظُونَ إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ} [المؤمنون: 6] فَمَنْ ابْتَغَى غَيْرَ مَا زَوَّجَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَوْ مَا مَلَكَهُ فَقَدْ عَدَا "

Hâris b. Ebî Üsâme Bişr b. Ömer yoluyla Âişe'ye (r.a) sorulan mut'a sorusuna (Âişe'nin) verdiği cevapta şöyle dediğini rivâyet etmiştir: *"Onlarla (mut'aya ruhsat verenler) benim aramda Allah'ın kitabı vardır; Allah Azze ve Celle, 'Sadece eşleriyle veya ellerinin altında olanlarla (câriyelerle) yetinirler, bundan dolayı da kınanacak değildirler,' buyurmuştur. Kim Allah'ın uygun gördüğü evlilik veya ellerinin sahip olduklarıyla yetinmeyerek başka bir şey isterse o haddi aşmıştır."*⁵⁷⁰

Hadisin isnadı Âişe bnt Ebî Bekr → İbn Ebî Müleyke (Züheyr b. Abdillâh b. Cüd'ân el-Kuraşî) → Nâfi' b. Ömer → Bişr b. Ömer → Hâris b. Ebî Üsâme şeklinde gelmiştir.⁵⁷¹

Hadis aynı zamanda Hâkim en-Nisâbü'rî ve Beyhakî tarafından da tahrîc edilmiştir.⁵⁷²

Hadis mevkuf bir rivâyettir. Rivâyeti, kendisi de bir sahâbî olan İbn Ebî Müleyke Hz. Âişe'den aktarmıştır. Diğer ravîler sika kabul edilen kimselerdir. İsnadı sahihtir. Mut'a ile ilgili verilen hükümlere de medâr olan Mü'minûn Sûresi'nin 6 ve 7. âyeti Hz. Âişe tarafından mut'anın haramlığına delil olarak gösterilmiştir.

3.2.15. Zeyd b. Hâlid el-Cühenî (v. 78/698) Hadîsi

Zeyd b. Hâlid el-Cühenî meşhur sahâbîlerdendir. Künyesi ve ölüm tarihi hakkında ihtilaf olunmuştur; künyesi için Ebû Abdîrrahman, Ebû Talha ve Ebû Zür'a nisbeleri kullanılmıştır. Vefatı hakkında; Medîne'de 78'de 58 yaşındayken vefat ettiğinin yanında Kûfe'de vefat etmiştir diyenler de olmuştur. Rasûlullah (a.s), Osman b. Affân, Ebû Talha el-Ensârî ve Hz. Âişe'den rivâyette bulunmuştur. Kendisinden rivâyette bulunanlar arasında Bişr b. Saîd, oğlu Hâlid b. Zeyd, Saîd b. el-Müseyyeb ve başkaları. Hudeybiye'de

⁵⁷⁰ Hâris b. Ebî Üsâme et-Temîmî (v. 282/895), *Buğyetü'l-Bâhıs 'an Zevâidi Müsnedi'l-Hâris* - thk. Hüseyin Ahmed Sâlih el-Bâkirî, Birinci Baskı, Suûd 1992, s. 537, Hn. 479; Mü'minûn 23/6, 7.

⁵⁷¹ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 224, isnad şeması için s. 266'a bakılabilir.

⁵⁷² Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, s. 334, Hn. 3193; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, s. 336, Hn. 14174.

bulunmuş ve Fetih günü Cüheyne'nin sancağını taşımıştır. 81 hadisi olduğu söylenmiştir.⁵⁷³

Taberânî'nin tahrîc ettiği Zeyd b. Halid rivâyeti şöyledir:

حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ الْعَنْزِيُّ، ثنا أَبُو كُرَيْبٍ، ثنا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُبَيْدَةَ الرِّبَازِيِّ، أَخْبَرَنِي أَيُّوبُ بْنُ خَالِدٍ الْأَنْصَارِيُّ، عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ الْجُهَنِيِّ، قَالَ: كُنْتُ أَنَا وَصَاحِبٌ لِي يَوْمَ خَبَرَ فِي الْمُتْعَةِ ثَمَّكَسَ امْرَأَةً فِي الْأَجَلِ وَتَمَّاكَسْنَا، فَأَتَانَا آتٍ فَأَخْبَرَنَا «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَرَّمَ نِكَاحَ الْمُتْعَةِ وَحَرَّمَ أَكْلَ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبَاعِ وَالْحُمْرِ الْإِنْسِيَّةِ»

Taberânî el-Hüseyn b. Ulejl el-Anezî⁵⁷⁴ yoluyla Zeyd b. Hâlid el-Cühenî'nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Ben bir arkadaşım ile Hayber günü, bir kadınla (mut’a yapmak için) süre hakkında tartışıyorduk (anlaşmaya varmaya çalışıyorduk), anlaştık ta, (tam bu sırada) bir haberci gelerek bize ‘şüphesiz Rasûlullah (a.s) mut’a nikâhını ve azı dişli yırtıcı hayvan ile ehlî eşek etlerinin yenilmesini haram kıldı,’ diye haber verdi”.⁵⁷⁵

Hadisin isnadı Zeyd b. Hâlid el-Cühenî → Eyyûb b. Hâlid el-Ensârî → Musâ b. Ubeyde er-Rebezî → Zeyd b. el-Hubâb → Ebû Küreyb → el-Hüseyn b. Ulejl el-Anezî (Hasan b. Ali b. el-Hüseyn b. Ali) → Taberânî şeklindedir.

Hadis bu haliyle sadece Taberânî tarafından tahrîc edilmiştir. Fakat Zeyd b. Halid el-Cühenî'nin Musa b. Ubeyde er-Rebezî tarikiyle rivâyet edilen ve Rasûlullah'ın (a.s) mut’a nikâhını yasakladığını beyan eden başka bir rivâyeti daha var ki, onu da sadece İbn Şâhin'in tahrîc ettiğini görüyoruz.⁵⁷⁶

Her iki rivâyet te Musa b. Ubeyde er-Rebezî tarikiyle gelmiştir. er-Rebezî, münkeru'l-hadîs kabul edilen mecruh bir râvîdir. Nâfi', Muhammed b. Ka'b el-Kurazî ve başkalarından rivâyette bulunmuştur. Kendisinden ise Ravh b. Ubade, Ubeydullah ve birçok kimse rivâyette bulunmuşlardır. Musa b. Ubeyde hakkında Ahmed b. Hanbel “lâ yükteb hadîsühü”; Nesâî “daîf”; İbn Adî “onun rivâyetlerindeki zayıflık açtır”; İbn Maîn “leyse bi-şey'in”, “lâ yuhteccü bi-hadîsihî”; Yahyâ b. Saîd “onun hadisinden

⁵⁷³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemal*, X, s. 63, no. 2104; Zirikli, *el-A'lâm*, III, s. 58.

⁵⁷⁴ Ravînin ismindeki “Ulejl” onun lakabıdır. İbn Ulejl de deniliyordu. Tam adı Hasan b. Ali b. el-Hüseyn b. Ali b. Hubeyş b. Sa'd'dır. (ez-Ziriklî, Hayruddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. b. Ali b. Fâris ez-Ziriklî ed-Dîmeşkî (v. 1396/1976), *el-A'lâm*, nşr. Dâru'l-İlm li'l-Melâîyîn, On Beşinci Baskı, Beyrût 2002, II, s. 200.

⁵⁷⁵ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, V, s. 255, Hn. 5266.

⁵⁷⁶ İbn Şâhin, *en-Nâsih ve'l-Mensûh*, s. 222, Hn. 425.

sakınıyorduk”; İbn Sa’d “sika ve leyse bi-hucctin”; Ya’kûb b. Şeybe “sadûk, daifu’l-hadîs cidden” şeklinde açıklamalarda bulunmuşlardır.⁵⁷⁷

Hadîs, mut’anın yasaklığını ifade eden isnadı zayıf merfû bir rivâyettir.

3.2.16. Urve b. Zübeyr (v. 94/713) Hadîsi

Urve b. Zübeyr Medîneli meşhûr yedi fakihden olup, hadis ve siyer âlimidir. Hicrî 23 yılında Medîne’de doğdu. Babası, Hz. Peygamber’in (a.s) halası Safiyye bint Abdülmuttalib ile Hz. Hatice’nin kardeşi Avvâm’ın oğlu, ilk müslümanlardan ve aşere-i mübeşşereden olan Zübeyr b. Avvâm babası, Esmâ bnt Ebî Bekr annesidir.⁵⁷⁸

Oğlu Hişâm’ın kendisinden yaptığı ve Saîd b. Mansûr’un tahrîc etmiş olduğu rivâyet şöyledir:

حَدَّثَنَا سَعِيدٌ قَالَ: نا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، أَنَّ عُرْوَةَ "كَانَ يَنْهَى عَنْ نِكَاحِ الْمُتَنَعَةِ، وَيَقُولُ: هِيَ الزَّانَا الصَّرِيحُ"

Sa’îd İsmâil b. Ayyâş yoluyla Hişâm b. Urve’nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Urve, mut’a nikâhını yasaklıyor ve o açık bir zinadır diyordu”.⁵⁷⁹

Rivâyet bu şekliyle sadece Sa’îd b. Mansûr’un sünen’inde geçmektedir. Hadisin isnadı Urve → Hişâm b. Urve → İsmail b. Ayyâş → Sa’îd şeklinde gelmiştir.

Zehebî *Târîhu’l-İslâm*’ında, ravîlerden İsmail b. Ayyâş ile alakalı kısaca şunları kaydetmiştir: İsmail b. Ayyâş, hakkında konuşulan biridir. Tam adı İsmail b. Ayyâş b. Süleym olan râvî hicrî 100’den sonra doğmuştur. Hadis aldığı kimseler arasında Şürahbîl b. Müslim, Temîm b. Atiyye, Yahyâ b. Sa’d, Muhammed b. Muhâcir, Hişâm b. Urve ile Şamlı ve Hicazlılardan birçok halk bulunmaktadır. Kendisinden ise, Süfyân es-Sevrî, İbn İshâk, Leys b. Sa’d, İbnu’l-Mübârek, İbn Vehb, el-A’muş, Sa’îd b. Mansûr ve birçok kimse rivâyette bulunmuştur. Ya’kûb el-Fesevî, “Şamlılardan dinledim, Şâm’ın ilmi İsmail b. Ayyâş ve el-Velid b. Müslim’in yanındadır, diyorlardı” demiştir. Yakub, İsmail b. Ayyâş hakkında konuşulduğunu ifade ettikten sonra, o sika ve âdildir, kaydını düşmüştür. Onun hakkında konuşanlar, onun Hicazlılardan aldığı hadislerde garib kaldığını iddia etmişlerdir. Ebû Müshir, onun, sika olmayanlardan da hadis aldığını söylemiş, sika kimselerden aldığı hadislerde onu sika kabul etmiştir. İbn Maîn onu sika

⁵⁷⁷ Zehebî, *Mîzân*, IV, s. 213, no. 8895.

⁵⁷⁸ bkz. Aycan, İrfan, “Urve b. Zübeyr”, *DİA*, XLII, s. 183-185.

⁵⁷⁹ Saîd b. Mansûr, *Sünen*, I, s. 253, Hn. 855.

kabul etmiştir. Dârimî, İbn Maîn'den rivâyetle İsmail'in لا بأس olduğunu umuyorum, demiştir. Ebû Zûr'a onu "Sadûk" diye niteleyip, Hicaz ve Iraklılardan aldığı hadislerde galatının olduğunu söylemiştir. İbn Adî, kendisine Ebû İshâk el-Fezârî'nin, "İsmail b. Ayyâş'tan yazma," dediğini rivâyet etmiştir. İbn Hıraş ve Nesâî onu zayıf bulmuşlardır. İbn Huzeyme, onunla ihticâc olunmaz (لا يحتج به) demiştir. Dûlâbî, Buhârî'nin, İsmail b. Ayyâş'ın Şamlılardan rivâyeti sahihtir, dediğini aktarmıştır. Ukaylî, Şamlıların haricindekilerden olan rivâyetleri *muhtarib* ve hatalıdır, demiştir.⁵⁸⁰

İsnaddaki diğer râvîler sika oldukları ittifak edilen kimselerdir. Hadîsini aldığımız Urve tabîîndendir, rivâyet maktû'dur. Metin, mut'anın yasaklanmasına yönelik hadislerle mutabıktır.

Urve b. Zübeyr'den gelen iki farklı rivâyet daha vardır. Bunlardan birinde; kardeşi Abdullah b. Zübeyr'in Mekke'de ayağa kalkarak, "Allah'ın gözlerini a'mâ kıldığı gibi kalbini de kör ettiği insanlar var," diyerek İbn Abbâs'a ta'rîzde bulunur. Bunu duyan meclisteki İbn Abbâs, "sen kaba, ilim ve anlayıştan yoksun birisin," diyerek karşılık verir ve devamında "mut'a muttakî imamlar döneminde yapılıyordu" diyerek Rasûlüllah döneminde yapıldığını ima eder. Abdullah b. Zübeyr de ona: "O halde tecrübe et (mut'a yap) te (görelim), şâyet yapacak olursan seni kendi taşlarınla recme ederim" diyerek, meselenin ciddiyetini anlamasını sağlamaya çalışır.⁵⁸¹ Abdullah b. Zübeyr, mut'anın nesh edildiği bilgisine rağmen bunu yapmanın zina ile eş değerde olduğunu ima edip recm cezasıyla cezalandırmaktan bahsetmiştir. Yukarıdaki Urve rivâyetinde mut'anın açık bir zina olduğunun ifade edilmiş olmasının altında yatan sebep te bu olsa gerektir.

Urve'den gelen bu ikinci rivâyetin isnadı Urve b. Zübeyr → İbn Şihab → Yûnus → İbn Vehb → Harmele b. Yahyâ → Müslim şeklindedir. İsnadda bulunanlardan sadece Harmele b. Yahyâ ile ilgili farklı görüşler var, diğerleri sika kabul edilen râvîlerdir.

Künyesi Ebû Hafs olan Harmele b. Yahya İmam Şafîî'nin arkadaşı olarak ta bilinir. Hicrî 166'da doğup 243'te vefat etmiştir. Tebe-i tâbiînin ortalarındandır. Onuncu tabakadan kabul edilir. İbn Vehb, Şafîî, Eyyûb b. Süveyd, Bîşr b. Bekr ve Saîd b. Ebî Meryem'den rivâyetleri olmuştur. Kendisinden rivâyet edenler arasında Müslim, Nesâî

⁵⁸⁰ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, IV, s. 809, no. 4-20.

⁵⁸¹ Müslim, Nikâh 3, Hn. 1406-27.

ve İbn Mâce gibi râvîler vardır. İbn Hacer onun için “Sadûk”, Zehebî, “Sadûk, min ev‘iyeti’l-ilim” derken, Ebû Hatim onun için “kendisiyle ihticac edilmez” demiştir.⁵⁸²

Urve ile ilgili diğer bir rivâyet ise İmam Mâlik’in İbn Şihâb tarikiyle yapmış olduğu rivâyettir.⁵⁸³

3.2.17. Rebî‘ b. Sebre (v. ?) Hadîsi

Rebî‘ b. Sebre, Sebre b. Ma‘bed’in oğludur. Kendisine İbn ‘Avsece de denilirdi. Tabiîndendir.⁵⁸⁴ Babasından, Ömer b. Abdilaziz’den, Amr b. Mürre el-Cühenî’den ve Yahya b. Saîd b. el-Âs’tan rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de çocukları Abdülmelik ve Abdulaziz’in yanı sıra başkalarının da rivâyette bulunduklarını görüyoruz.⁵⁸⁵

İncelenecek olan Rebî‘ b. Sebre hadisi aşağıdaki rivâyettir:

قَالَ: حَدَّثَنَا يُوسُفُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ، عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ رَبِيعٍ: «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الْمُنْعَةِ يَوْمَ فَتَحِ مَكَّةَ»

Ebû Hanîfe Yûnus b. Abdillâh tarîkiyle Rebî‘’den rivâyetinde şöyle söylemiştir: “*Şüphesiz Nebî (a.s) Mekke’nin fethi günü mut‘ayı yasakladı.*”⁵⁸⁶

Hadisin isnadı Rebî‘ (b. Sebre) → Yunus b. Abdullah → Ebû Hanîfe → Ebû Yusuf → Yusuf şeklindedir.

Bu rivâyet Rebî‘ tarikiyle sadece Ebû Yusuf’un Âsâr’ında vardır. Hadisin metni Sebre b. Ma‘bed yoluyla bazı kaynaklarda zikredilmiştir.⁵⁸⁷ Hadisin senedinde cerh edilen kimse yoktur. Metin açısından bakıldığında, cumhurun genel kanaatinin ifadesi

⁵⁸² Harmele ile ilgili yapılan tecemeler için bkz. Zehebî, *Men Tüküllime Fih*, s. 86, no. 83; Zehebî, *Siyer*, XI, s. 389, no. 84; Nesâî, *Tesmiyetü Meşâyihü’n-Nesâî*, s. 72, no. 175; Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, V, s. 1110, no. 130.

⁵⁸³ Mâlik, Nikâh, Hn. 1994.

⁵⁸⁴ İbn Sa‘d Tabakât’ında Rebî‘ b. Sebre için sahabîdir, ifadesini kullansa da ağırlıklı görüş onun tabiînden olduğu ve Ömer b. Abdilaziz’den önce vefat ettiği yönündedir (İbn Sa‘d, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa‘d b. Menî‘ el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî (v. 230/845), *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, thk. Ali Muhammed Ömer, nşr. Mektebetü’l-Hancî, Birinci Baskı, Kahire 2001, V, s. 195, no. 804).

⁵⁸⁵ İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dimeşk*, XVIII, s. 70, no. 2147.

⁵⁸⁶ Ebû Yûsuf, Ya‘kûb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa‘d el-Kûfî (v. 182/798), *Kitâbu’l-Âsâr*, nşr. Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrût, ty. s. 152, Hn. 700.

⁵⁸⁷ İbn Ya‘kûb, *Müsnedü Ebî Hanîfe*, s. 306, Hn. 912; İbn Şâhîn, *en-Nâsîh ve’l-Mensûh*, s. 223, Hn. 431; İbn Vehb, *el-Câmi‘ li İbn Vehb fi’l-Ahkâm*, s. 146, Hn. 248.

olan, mut'anın Mekke'nin fethi yılında yasaklanması meselesine mutabık ifadelerdir. Hadisin uzunca ve önce mut'a için ruhsat verilip sonra yasaklandığını anlatan Sebre rivâyeti, yukarıda incelenmiştir.

Rebî' b. Sebre'nin Rasûlullah'ı (a.s) görmediği halde isnadı Peygamberimize dayandırması, hadisin mürsel olduğunu gösteriyor. Hadisin metnindeki ifadeler babası Sebre tarafından bizzat Rasûlullah'tan (a.s) işitilerek yapılan rivâyetken, Rebî' babasını atlayıp isnadını direk Peygamber'e (a.s) dayandırmıştır. Ebû Hanîfe'den rivâyette bulunan Ebû Yûsuf'un bu rivâyeti eserine alması, Ebû Hanîfe'nin *Müsned*'inin farklı rivâyetlerinin hiç birinde Rebî' rivâyetinin bu haliyle olmayışı, Ebû Yûsuf'un burada tek kaldığını gösteriyor.

Hadis, mürsel bir rivâyettir.

3.2.18. Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr (v. 106/725) Hadîsi

Kasım b. Muhammed ile ilgili Cengiz Kallek, “..Medîneli meşhur yedi tabîin fakihinden biri..”⁵⁸⁸ ifadesiyle, râvînin ilim halkasındaki mertebesine işarete bulunmuştur.

Kâsım b. Muhammed'in dedesi Ebû Bekr, halası ise Hz. Âişe'dir. Ca'fer-i Sâdık Kasım b. Muhammed'in torunudur.

Kasım b. Muhammed'in Abdürrezzâk tarafından tahrîc edilen rivâyeti şöyledir:

عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ: «إِنِّي لَأَرَى تَحْرِيمَهَا فِي الْقُرْآنِ» قَالَ: فَقُلْتُ: أَيْنَ؟ قَالَ: " فَقَرَأَ عَلَيَّ هَذِهِ الْآيَةَ: {وَالَّذِينَ هُمْ لِأَعْتَابِهِمْ حَافِظُونَ إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ} [المؤمنون: 6] "

Abdürrezzâk Ma'mer yoluyla Zührî'den Kâsım b. Muhammed'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Onun (mut'anın) haramlığını ben Kur'an'da görüyorum,” dedi. Ben, nerede diye sordum, o bana, ‘İffetlerini korurlar; Sadece eşleriyle veya ellerinin altında olanlarla (câriyelerle) yetinirler...’ (Mü'minûn 5,6) âyetlerini okudu.”⁵⁸⁹

Abdürrezzâk aynı rivâyeti tefsirine de almıştır. Zührî'nin Kasım b. Abdullah'tan yaptığı bu rivâyet, Kasım'ın tabîi'nden olması hasebiyle maktû' bir rivâyettir. Bu rivâyeti Abdürrezzâk'ın eserleri dışında başka bir yerde göremiyoruz.

⁵⁸⁸ Kallek, Cengiz, “Kâsım b. Muhammed b. Ebû Bekir”, *DİA*, XXIV, s. 545.

⁵⁸⁹ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VII, s. 502-503, Hn. 14036.

Hadiste, “*mut‘anın haramlığını görüyorum*” diye atıfta bulunulan âyet ile islam aile hukuku ve nikâhın önemine işaret vardır; mü’minlerin, aile ve evliliğe bakışının bu âyet ile nasıl olduğu ve/veya nasıl olması gerektiği vurgulanmaktadır. “*İffetlerini korurlar; Sadece eşleriyle veya ellerinin altında olanlarla (câriyelerle) yetinirler, bundan dolayı da kınanacak değillerdir.*”⁵⁹⁰ Câhiliye dönemi hariç, mü’minlerin, aile oluşturmak ya da zati birtakım ihtiyaçlarını gidermek için nikâha başvurdıklarını veya “*ellerinin altındaki*” diye tabir edilen cariyelerle bu ihtiyaçlarını giderdiklerini anlıyoruz. Durum bu kadar net olunca, “*mut‘anın haramlığını Kur‘an‘da görüyorum*” ifadesi İslam‘ın özüne mutabık bir beyandır.

Hadisin metni Kur‘an’a ve mut‘anın haramlığı ile alakalı vârid olan sahih hadislerle uygundur.

3.2.19. Mekhûl b. Ebî Müslim eş-Şâmî (v. 112/731) Hadîsi

Tabiîn fakihlerinden olan Mekhûl, Enes b. Mâlik’ten hadis almıştır. Kendisinden hadis alanlar arasında Evzaî, Haccâc b. Ertât ve Humeyd et-Tavîl gibi kimseler bulunmaktadır.⁵⁹¹

Sadece İbn Ebî Şeybe’nin tahrîc etmiş olduğu Mekhûl b. Ebî Müslim rivâyeti şöyledir:

حَدَّثَنَا شَيْبَانُ بْنُ سَوَّارٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ الْغَازِ، قَالَ: سَمِعْتُ مَكْحُولًا، يَقُولُ فِي الرَّجُلِ تَزَوَّجَ الْمَرْأَةَ إِلَى أَجَلٍ قَالَ: «ذَلِكَ الزِّنَا»

⁵⁹⁰ Mü’minûn 23/5-6.

⁵⁹¹ **Mekhûl b. Ebû Müslim:** “...Mekhûl Mısır’da başladığı ilmî çalışmalarını Irak, Hicaz ve Şam’da sürdürdü, sahâbe ve tâbiînin âlimlerinden faydalandı. Onun hangi sahâbîlerden hadis dinlediği hususunda farklı rivâyetler bulunmakla beraber Enes b. Mâlik, Vâsile b. Eska‘ ve Ebû Hind ed-Dârî ile görüştüğü ve onlardan hadis rivâyet ettiği konusunda ittifak vardır. Mekhûl’ün Hz. Âişe, Übey b. Kâ‘b, Ubâde b. Sâmî, Ebû Hüreyre gibi sahâbîlerle Ebû Müslim el-Havlânî ve Mesrûk b. Ecda‘ gibi tâbiîlerden kendilerine ulaşmadığı halde rivâyette bulunduğu kaydedilir. İbn Sa’d ve ona atfen diğer bazı âlimler tarafından, Hz. Peygamber’e veya karşılaşmadığı sahâbeye bir senedle ulaştırdığı müdelles rivâyetleri sebebiyle zayıf sayılan Mekhûl’ü Rib‘î b. Hırâş sadûk, İbn Hibbân, Ebû’l-Hasan el-İclî ve İbn Hacer el-Askalânî sika olarak nitelemiştir. Kütüb-i Sitte müelliflerinden Buhârî, Müslim, İbn Mâce, Tirmizî ve Nesâî onun hadislerine yer vermiştir. Kendisinden hadis alanların başında Saîd b. Abdülazîz, Evzâî, Rebîa b. Ebû Abdurrahman, Haccâc b. Ertât, Humeyd et-Tavîl gelmektedir. Saîd b. Abdülazîz, Mekhûl’dan rivâyetlerinin çokluğu yanında onun hayatına dair kaydettiği bilgilerle de temayüz etmiştir.” (Kaya, Eyyüp Said, “Mekhûl b. Ebû Müslim”, *DİA*, XXVIII, s. 552-553) .

İbn Ebî Şeybe, Şebâbe b. Sevvâr yoluyla Hişâm b. el-Gâz'ın şöyle dediğini rivâyet etti: Mekhûl'ü, süreli olarak bir kadınla evlenen kişi hakkında şöyle derken duydum: “*Bu (mut‘a) zinadır.*”⁵⁹²

Hadîsin isnadı Mekhûl → Hişâm b. el-Gâz → Şebâbe b. Sevvâr → İbn Ebî Şeybe şeklinde gelmiştir.

Bu hadisi sadece İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'inde görebiliyoruz. Hadisin Ca'fer-i Sâdık'tan rivâyet edilen ve Beyhakî'nin *es-Sünenü'l-Kübra*'sında geçen şahidinde Ca'fer b. Muhammed mut'a için aynı ifadeyi kullanmış ve “bu zinadır” diye hüküm vermiştir.⁵⁹³

Hadîsini incelediğimiz Mekhûl, tabîinden biri olup vefatı hicrî 112 veya 113'tür. Şâm'ın fakihi ve Dimeşk ehlinin şeyhi olarak bilinir. Fazlaca irsali olan biridir ki, bu irsalleri Rasûlullah (a.s), Übey b. Ka'b, Ubâde b. Sâmit, Âişe (r.a) ve başkalarından yapmıştır. Mekhûl'ün rivâyette bulunduğu kimseler arasında; Ebû Ümâme, Vâsile b. el-Eska', Enes b. Mâlik, Abdurrahman b. Ganem, İbn Muhayrîz, Mahmûd b. er-Rebî', Ebû Selam el-Esved, Ebû İdrîs el-Havlânî, Şurabhîl b. es-Samt ve başkaları olmuştur. Kendisinden rivâyette bulunan kimselere gelince; Eyyûb b. Mûsâ, Sevr b. Yezîd, el-Alâ b. el-Hâris, Âmir b. el-Ahvel, Haccâc b. Ertât, Hafs b. Gaylân, Zeyd b. Vâkîd, İbn Zebr, Evzâî, Saîd b. Abdilaziz, İbn İshâk, Ali b. Ebî Hamle, Muhammed b. Râşid, Hamîd et-Tavîl ve birçok kimse Mekhûl'den rivâyette bulunmuşlardır. Mekhûl hakkında Yûnus b. Bükeyr İbn İshâk'tan rivâyette, Mekhûl'ü, “ilim talep etmek adına bütün yeryüzünü dolaştım,” derken duydum, demiştir. Zührî onu değerlendirirken, “âlimler üç tanedir” deyip, Mekhûl'ü onlardan biri olarak zikretmiştir. Ebû Hâtim er-Râzî'nin Mekhûl hakkındaki kanaati, “Şâm'da Mekhûl'den daha fakih birini görmedim” şeklindeydi. Ahmed el-İclî Mekhûl'ü “sika” olarak kabul etmiştir. İbn Hurrâş'a göre “Sadûk”tur. Yahyâ b. Maîn onun için, “kaderiyeden idi, sonra rucû etti,” demiştir.⁵⁹⁴

Hadisin râvîlerinden Hişâm b. el-Gâz sika kabul edilirken, Şebâbe b. Sevvâr hakkında konuşulmuş; İbn Sa'd *Tabakat*'ında onu “sika ve sâlihu'l-emr fî'l-hadis” kabul ederken, mürcieden olduğunun kaydını düşmüştür.⁵⁹⁵ Ali b. el-Medînî ve İbn Maîn onun için “sika” demişlerdir. Abdurrahman'ın ise, “Sadûk, hadisi yazılır fakat ihticac edilmez”

⁵⁹² İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, III, s. 552, Hn. 17078.

⁵⁹³ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, s. 338, Hn. 14182.

⁵⁹⁴ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, III, s. 320; *Siyer-Risâle*, V, s. 155, no. 57.

⁵⁹⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, IX, s. 322, no. 4276.

dediği rivâyet edilir.⁵⁹⁶ Hadisin isnadı tabîinde bittiği için maktû‘ bir rivâyettir. Hadisin metnini destekleyen şahidi de yine maktû‘dur. Zira orada⁵⁹⁷ da isnad Ca‘fer b. Muhammed’de bitmiştir.

Hadisin metni bize, mut‘anın herkes tarafından haramlığı bilinen bir fiil olduğunu göstermektedir. Bu haramlığa rağmen mut‘a nikâhı yaparak istimtâ‘da bulunmanın zina ile eş değerde olduğunu ortaya koymaktadır.

3.2.20. Câbir b. Yezîd el-Cu‘fî (v. 128/746) Hadîsi

Ebû Muhammed ve Ebû Yezîd künyeleriyle de anılan ve tâbiîn neslinden olan Ebû Abdillâh Câbir b. Yezîd el-Hâris el-Cu‘fî (v. 128/746), Şîî muhaddistir. “ (...) Bu arada Câbir’den rivâyetlerde bulunan Amr b. Şemir el-Cu‘fî, Mufaddal b. Sâlih es-Sekûnî, Munahhal b. Cemîl el-Esedî gibi İmâmiyye muhaddisleri de aşırılıkla suçlanmış ve son derece zayıf râviler olarak görülmüşlerdir. Mutedil İmâmiyye anlayışına göre Câbir el-Cu‘fî güvenilir olmakla beraber ondan bilhassa adı geçen üç râvi tarafından nakledilen rivâyetlerin çoğu zayıftır. (...) Rivâyetlerinde Câbir’in hocaları olarak Şa‘bî, İkrime, Atâ b. Ebû Rebâh ve Tâvûs b. Keysân görünmektedir. Kendisinden de Süfyân es-Sevrî ve Şu‘be b. Haccâc rivâyette bulunmuş ve onun Şîî görüşleri benimsemekle beraber hadiste güvenilir bir kimse olduğunu belirtmişlerdir.⁵⁹⁸

Sünnî kaynaklarda tarama yaparken kaydını gördüğümüz bu rivâyetin, İbn Abbâs’ın mut‘a fetvası görüşünden döndüğünü anlatması bakımından önemli olduğunu düşündüğümüz için kaydettik.

Fâkihî’nin tahrir ettiği rivâyet şöyledir:

حَدَّثَنَا عَبْدُ الْجُبَّارِ بْنُ الْعَلَاءِ، قَالَ: ثنا سُفْيَانُ، عَنْ جَابِرِ الْجَعْفِيِّ، قَالَ: " رَجَعَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنْ قَوْلِهِ فِي الْمُنْتَعَةِ، وَالصَّرْفِ،
وَعَنْ كَلِمَةٍ أُخْرَى "

Fâkihî Abdulcebbâr b. el-‘Alâ yoluyla Câbir el-Cu‘fî’nin şöyle dediğini rivâyet etti: “İbn Abbâs mut‘a, sarf ve bir başka kelimeden (sözünden) rucû etti.”⁵⁹⁹

⁵⁹⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IX, s. 392, no. 1715.

⁵⁹⁷ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, s. 338, Hn. 14182.

⁵⁹⁸ Fıglalı, Ethem Ruhi, “Câbir el-Cu‘fî”, *DİA*, VI, s. 532.

⁵⁹⁹ Fâkihî, *Ahbâru Mekke*, III, s. 13, Hn. 1714.

Hadisin isnadı Câbir el-Cu'fî → Süfyân (b. Uyeyne) → Abdulcebbâr b. el-Alâ' → el-Fâkihî şeklindedir.

Bu rivâyet sadece el-Fâkihî tarafından tahrîc edilmiştir. Bundan dolayı isnad zinciri ve isnad şeması yapılmayacaktır.

Hadisi rivâyet eden Câbir el-Cu'fî, Dârekutnî tarafından “zaîf” diye nitelendirilmiştir.⁶⁰⁰ Rivâyetin isnadı zayıf fakat İbn Abbâs'ın mut'a görüşünden döndüğünü ifade eden ve sahih senedle rivâyet edilen başka hadisler⁶⁰¹ bu rivâyeti destekler mahiyettedir. Söz konusu rivâyette Yûnus b. Yezîd b. Müşkân, İbn Şihâb'ın Rebî' b. Sebre'yi Ömer b. Abdilaziz'e hadis rivâyet ederken duyduğunu dile getirdikten sonra Rebî'in şöyle dediğini aktarmıştır: “*İbn Abbâs (mut'a) fetvasından dönmeden ölmedi.*” Rebî', İbn Abbâs'ı görmüş ve dinlemiştir.

Aynı şekilde Tirmizî,⁶⁰² Taberânî⁶⁰³ ve Beyhakî'nin⁶⁰⁴ tahrirlerinde geçen rivâyetlerden de İbn Abbâs'ın mut'a hakkında verdiği ibâha fetvasından rucû ettiği söylenebilir.

3.2.21. Ca'fer b. Muhammed (v. 148/766) Hadîsi

Daha çok Ca'fer-i Sâdık olarak tanıdığımız Ca'fer b. Muhammed için Mustafa Öz: “Ebû Abdillâh Ca'fer b. Muhammed el-Bâkır b. Alî Zeynîl'âbidîn (v. 148/765). İsnâaşeriyye'nin altıncı, İsmâiliyye'nin beşinci imamı, Ca'ferî fikhının kurucusu. 80 (699) veya 83 (702) yılında Medîne'de doğdu. Babası İsnâaşeriyye'nin beşinci imamı Muhammed el-Bâkır, annesi Hz. Ebû Bekir'in torunu olan Kasım b. Muhammed'in kızı Ümmü Ferve'dir. Böylece Ca'fer es-Sâdık'ın soyu baba tarafından Hz. Ali'ye, anne tarafından da Hz. Ebû Bekir'e ulaşmaktadır. Künyesi büyük oğlu İsmâil'e nisbetle Ebû İsmâil ise de onun kendisinden önce vefat etmesi sebebiyle daha çok Ebû Abdullâh, bazan

⁶⁰⁰ İbn Züreyk, Muhammed b. Abdîrrahman b. Muhammed b. Ahmed b. et-Takî Süleyman b. Hamza Makdisî Nâsiruddîn (v. 803/1401), *Men Tekelleme fihî'd-Dârekutnî fî Kitâbi's-Sünen mine'd-Du'afâ'i ve'l-Metrûkîn ve'l-Mecrûhîn*, thk. Ebû Abdillâh Hüseyin b. Ukkâşe, nşr. Vizâratü'l-Evkâf ve's-Şuûnî'l-İslâmiyye, Birinci Baskı, Katar 2007, s. 38, no. 61.

⁶⁰¹ Ebû Avâne, *Müstahrac*, III, s. 22, Hn. 4057.

⁶⁰² Tirmizî, Nikâh 9/29, Hn. 1122.

⁶⁰³ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebir*, X, s. 389, Hn. 10782.

⁶⁰⁴ Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, s. 335, Hn. 14168.

da Ebû Mûsâ diye anılmıştır. Lakaplarının en meşhuru Sâdık olup Sâbir, Fâzıl, Tâhir ve Âtır lakaplarıyla da zikredilmiştir.”⁶⁰⁵

Beyhakî’nin tahrîc ettiği Ca’fer b. Muhammed hadisi şöyledir:

أَخْبَرَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحَافِظُ، أَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ سَلِيمَانَ الْكُوفِيُّ بِبَغْدَادَ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْحَضْرَمِيُّ، ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، ثنا الْأَشَجَعِيُّ، عَنْ بَسَّامِ الصَّيرَفِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ عَنِ الْمُتَعَةِ، فَوَصَفْتُهَا فَقَالَ لِي: ذَلِكَ الرَّثَا

Beyhakî Ebû Abdullah el-Hâfız yoluyla Bessâm es-Sayrafi’nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Ca’fer b. Muhammed’e özelliklerinden bahsettiğim mut‘adan sordum, bana, ‘*bu zinadır*’ dedi.”⁶⁰⁶

Hadisin isnadı Ca’fer b. Muhammed → Bessâm es-Sayrafi → el-Eşca’î (Hacâc b. Dînâr) → İsmail b. İbrahim → Muhammed b. Abdullah el-Hadramî → Ebû Muhammed el-Hasan b. Süleyman el-Kûfî → Ebû Abdullah el-Hâfız → Beyhakî şeklindedir.

Hadis bu haliyle sadece Beyhakî tarafından tahrîc edilmiştir. Hadis maktû‘ bir rivâyettir. Hadisin ravîleri arasında bulunan el-Hasan b. Süleyman hakkında bilgiye ulaşamadım. Diğer râvîler sika kabul edilen kimselerdir. İsnad zinciri içinde “mechûlû’l-hâl” kimselerin olduğu anlaşılmaktadır. Mut‘anın tahrîmine yönelik ifade içeren rivâyet, senedi zayıf bir hadistir.

3.2.22. Abdullah b. Sa’îd b. Ebî Sa’îd Keysân el-Makbûrî (v. ?) Hadîsi

Hicrî 100 senesinde vefat ettiği bildirilen ve muhadramûndan (Câhiliye zamanında ve İslâm döneminde yaşadığı halde Hz. Peygamber’i müslüman olarak göremeyen kimselere verilen ad)⁶⁰⁷ olduğu ifade edilen dedesi Ebû Saîd Keysân (b. Saîd) el-Makburî’nin⁶⁰⁸ bile Rasûlullah’ı görmediğini düşünürsek, torunu Abdullah’ın doğrudan Rasûlullah’tan (a.s) hadis almış gibi rivâyette bulunması, rivâyet hakkında daha işin başında derin bir şüpheyi açmaktadır.

Heysemî’nin tahrîc ettiği rivâyet şöyledir:

⁶⁰⁵ Öz, Mustafa, “Ca’fer es- Sâdık”, *DİA*, VII, s. 1-3.

⁶⁰⁶ Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, VII, s. 338, Hn. 14182.

⁶⁰⁷ bkz. Efendioğlu, Mehmet, “Muhadramûn”, *DİA*, XXX. S. 395, 396.

⁶⁰⁸ bkz. Koçkuzu, Ali Osman, “Ebû Saîd el-Makbûrî”, *DİA*, X, 224.

حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ عَمْرِو الرَّهْرَائِيُّ، ثنا عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ، حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيُّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «تَهْدِمُ الْمُتَعَةَ النِّكَاحِ وَالطَّلَاقِ وَالْعِدَّةَ وَالْمِيرَاثُ»

Heysemî Bişr b. Ömer ez-Zehrâvânî yoluyla Abdullah b. Saîd el-Makbûrî'nin şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “*Rasûlullah (a.s) mut‘ayı nikâh, talak, iddet ve miras yıkmıştır,*” buyurdu.⁶⁰⁹

Hadisin isnadı Abdullah b. Saîd el-Makbûrî → İkrime b. Ammâr → Bişr b. Ömer ez-Zehrânî → Hâris b. Ebî Üsâme şeklindedir.

Rivâyet bu isnadla, Beyhakî öncesi sadece Haris’in *Müsned*’inde geçmektedir. Daha sonraki dönemde, İbn Hacer el-Askalânî’nin aynı hadisi aynı isnadla *el-Metâlibü’l-Âliye bi-Zevâidi’l-Mesânîdi’s-Semâniyye*’de tahrîc ettiğini görüyoruz.⁶¹⁰

Hadis Mürsel olarak gelmiştir. İsnadı zayıf bir rivâyettir. Hadîsin râvîsi Abdullah b. Saîd el-Makbûrî,⁶¹¹ hadisi terk edilen ve mecruh bir ravîdir.

Müemmel b. İsmail tarikiyle Ebû Hüreyre’den gelen ve muttasıl olarak rivâyet edilen benzer bir hadis Ebû Hüreyre hadisi olarak yukarıda ele alınmıştır.

⁶⁰⁹ Heysemî, *Buğyetü’l-Bâhis ‘an Zevâid Müsnedi’l-Hâris*, thk. Hüseyin Ahmed Salih el-Bâkirî, Birinci Baskı, Suûd 1992, s. 536, Hn. 478; İbn Hacer, *el-Metâlibü’l-Âliye*, VIII, s. 471, Hn. 1723.

⁶¹⁰ İbn Hacer, *el-Metâlibü’l-Âliye*, VIII, s. 471, Hn. 1723.

⁶¹¹ **Abdullah b. Saîd b. Ebî Saîd Keysân el-Makbûrî:** Tebe-i tabiîn’in büyüklerinden ve 7. Tabakadan kabul edilmektedir. Tirmizî ve İbn Mâce onun hadislerini tahrîc etmişlerdir. İbn Hacer “metruk”, Zehebî “vâh” olarak değerlendirmiştir. Ebû Abbâd olarak künyelenen Keysân, İbn Maîn tarafından “leyse bi-şey”, bir başka defa da “leyse bi-sika”; Fellâs tarafından “münkeru’l-hadîs, metruk”; Yahya b. Saîd “istebâne lî kizbühü fî meclis”; Dârekutnî tarafından “metruk, zâhib” şeklinde değerlendirilmiştir. (Zehebî, *Mizân*, II, 429, 4353); Ayrıca Mizzî onun tercemesinde aşağıdaki kayıtları düşmüştür: Abdullah şunlardan hadis rivâyet etmiştir: Babası Saîd b. Ebî Saîd el-Makbûrî, Abdullah b. Ebî Katâde el-Ensârî ve dedesi Ebû Saîd el-Makbûrî. Kendinden ise şunlar hadis rivâyet etmişlerdir: İsmail b. Ayyâş, Ebû Damra Enes b. İyâd el-Leysî, Hafs b. Gıyâs, kardeşi Sa’d b. Saîd el-Makbûrî, Süfyân es-Sevrî (ismi ile değil künyesi ile rivâyette bulunmuştur), Safvân b. İsâ ve birçok kimse. Mizzî, Abdullah hakkındaki değerlendirmeleri de şu şekilde aktarmıştır: Ahmed b. Hanbel “münkeru’l-hadîs, metrukü’l-hadîs”; Ebû Hâtim “leyse bi-kaviyyin”; Buhârî “terekûhü”; Nesâî “leyse bi-sika”. (Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemal*, XV, s. 31, no. 3305).

3.2.23. Muhammed b. Şihâb ez-Zührî (v. 124/742) Hadîsi

Tam adı Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah b. Abdillâh b. Şihâb olan râvî, daha çok İbn Şihâb ez-Zührî diye bilinir. Hicrî 52’de doğan (51, 56 diyenler de olmuştur) Zührî tabîînin ortalarından hemen sonrasına denk gelmektedir. Kütüb-i Sitte’de rivâyetleri tahrîc edilmiştir. İbn Hacer tarafından yapılan değerlendirmede fakih, hâfız, mutkîn ve büyüklüğü müttefekun aleyhtir, şeklinde izahlar getirilmiştir. İbn Sa’d Zührî’yi, Medîne halkının dördüncü tabakasından saymıştır. Buhârî Ali b. el-Medîni’den rivâyetle onun 1000’e yakın rivâyetinin olduğunu söylemiştir. Ebû Mesûd Ahmed b. el-Furât ta aynı şeyi dile getirmiştir. Ebû Ubeyd el-Âcürî Ebû Dâvûd’tan rivâyetle Zührî’nin 1200 hadisinin olduğunu, bunların 200 kadarınının sikâtan yapılan rivâyetler olup 50 kadar rivâyetinin ihtilaflı rivâyetler olduğunun altını çizmiştir. Zühelî Abdürrezzâk’tan rivâyetle: Ma’mer’e, Zührî İbn Ömer’den hadis dinlemiş midir, diye sordum, o, evet iki hadis dinlemiştir, dedi. On kadar sahâbeden rivâyette bulunan İbn Şihâb’tan çok sayıda tabîîn ve tebeu’t-tabîînden kişiler rivâyette bulunmuşlardır.⁶¹²

Ebû Avâne’nin tahrîc etmiş olduğu İbn Şihâb ez-Zührî rivâyeti şöyledir:

حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الرَّقِّيُّ، قَتْنَا سِيدَانُ يَغْنِي ابْنَ مُضَارِبٍ، ح وَحَدَّثَنَا أَبُو أُمَيَّةَ، قَتْنَا عُبَيْدُ اللَّهِ الْقَوَارِيرِيُّ، ثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، قَالَ: سَمِعْتُ الزُّهْرِيَّ، يَقُولُ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «نَهَى عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ عَامَ الْفَتْحِ» ،

قُلْتُ: مَنْ حَدَّثَكَ؟ قَالَ: حَدَّثَنِي رَجُلٌ، عَنْ أَبِيهِ، وَخُنْ عَنْ عَبْدِ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، قَالَ حَمَّادٌ: وَزَعَمَ مَعْمَرٌ أَنَّهُ الرَّبِيعُ بْنُ سَبْرَةَ

Ebû Avâne Ca’fer b. Muhammed er-Rakî yoluyla İbn Mudârib’in (Sîdân b. Mudârib el-Bâhilî) ve (tahvil yaparak) Ebû Ümeyye yoluyla Eyyûb b. Keysân’nın şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Ben Zührî’yi “Şüphesiz Rasûlüllah (a.s) fetih yılı kadınlarla mut ‘ay’ yasakladı” derken duydum. Ben, sana kim rivâyet etti, diye sordum, o, bana bir adam biz Ömer b. Abdilazîz’in yanındayken babasından rivâyet etti, dedi. Hammâd, Ma’mer onun Rabi’ b. Sebre olduğunu zannediyor, dedi.⁶¹³

Hadîsin isnadı Zührî → Eyyûb (b. Keysân es-Sahtiyânî) → Hammâd b. Zeyd → Ubeydullah el-Kavârîrî → Ebû Ümeyye → -tahvîl- Sîdân (İbn Mudârib) → Ca’fer b. Muhammed er-Rakî → Ebû Avâne şeklindedir.

⁶¹² İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, IX, s. 445, no. 734; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemal*, XXVI, s. 419, no. 5606; Zehebî, *Siyer*, V, s. 326, no. 160.

⁶¹³ Ebû Avâne, *Müstahrac*, III, s. 25, Hn. 4065.

Rivâyeti aynı zamanda Tahâvî ve Taberânî de tahrîc etmişlerdir.⁶¹⁴

Rivâyetin senedindeki Ebû Ümeyye Muhammed b. İbrâhîm el-Huzâî, Eyyûb ise Eyyûb es-Sahtiyânî'dir. Hadisin senedindeki bütün râvîler sika kabul edilmişlerdir. İsnadı sahih mürsel bir rivâyettir. İbn Şihâb ez-Zührî, vefatı hicrî 124 olan bir tabî'dir. Sahâbeyi atlayarak sözü direk Rasûlullah'a izafe ettiği için irsal yapmıştır. Rivâyet mürsel olduğu için zayıf olmakla beraber, metni destekleyen ve muttasıl olarak rivâyet edilen, İbn Vehb tarikiyle bize ulaşan Rebî' b. Sebre hadisinden⁶¹⁵ dolayı sahih li-gayrihî olarak kabul edilebilir.⁶¹⁶

3.2.24. Mâlik b. Enes (v. 179/796) Hadîsi

Mâlik, bu rivâyette hadis aldığı hocalarından İbn Şihâb'tan rivâyette bulunmuştur. Rivâyetin elfazında İbn Şihab ismi geçmemekle beraber, مالك بن أنس باسناده "Mâlik kendi isnadıyla" derken en çok hadis aldığı hocaları kastedilmiştir. Hadisin metnini ele alarak yaptığımız taramada, Zührî'nin (İbn Şihâb) bu hadisi rivâyet ettiğini gördük. Dolayısıyla isnad zinciri içerisinde Mâlik'ten önce gelen kişinin İbn Şihâb ez-Zührî olduğunu anlamış oluyoruz.

Ebû Avâne tahrîci olan rivâyet şöyledir:

حَدَّثَنَا أَبُو حُمَيْدٍ الْحِمَصِيُّ، قَتْنَا الْمُعَاذِيَّ بْنَ عَمْرَانَ، قَتْنَا إِسْمَاعِيلَ بْنَ عِيَّاشٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، بِإِسْنَادِهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «نَهَى يَوْمَ خَيْبَرَ عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ»

Ebû Avâne Ebû Humeyd el-Hımsî yoluyla Yahyâ b. Sa'îd'in şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Bana Mâlik b. Enes kendi isnadıyla: Nebî (a.s) "*Hayber günü kadınlarla mut'ayı yasakladı*" diye haber verdi.⁶¹⁷

Hadîsin isnadı (Mâlik'in kendi isnadıyla; Ali b. Ebî Talib→Muhammed b. Ali→Abdullah ve Hasan b. Muhammed→ İbn Şihâb (ez-Zührî)→) Mâlik b. Enes → Yahyâ b. Saîd → İsmail b. Ayyâş → el-Mu'âfâ b. İmrân → Ebû Humeyd el-Hımsî (Ahmed b. Muhammed b. el-Muğîre) → Ebû Avâne şeklindedir.

⁶¹⁴ Tahavî, *Şerhu Me'âni'l-Âsâr*, III, s. 26, Hn. 4314; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, VII, s. 133, Hn. 6536.

⁶¹⁵ Ebû Avâne, *Müstahrac*, III, s. 24, Hn. 4061.

⁶¹⁶ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 227, isnad şeması için s. 269'ye bakılabilir.

⁶¹⁷ Ebû Avâne, *Müstahrac*, III, s. 27, Hn. 4076; III, s. 27, Hn. 4074; V, s. 28, Hn. 7646.

Rivâyeti aynı zamanda Nesâî, İbnü'l-A'râbî ve Ebû Nu'aym el-Isbehânî tahrîc etmişlerdir.⁶¹⁸

İsnad zinciri içerisinde bulunan râvîler İsmail b. Ayyâş hariç sika kabul edilmişlerdir. İsmail b. Ayyâş için de sika olduğu yönünde görüş belirtenler olmasına rağmen, hakkında, kendi beldesinin râvîleri dışında aldığı hadislerde ihtilatı vardı, eleştirisi yapılarak konuşulduğu için,⁶¹⁹ senedi hasen kabul edilebilir.

Hadis, Mâlik'in kendi senediyle gelmesinden dolayı isnadın başında Ali b. Ebî Talib vardır ve bu aynı zamanda Ali b. Ebî Tâlib hadisi olarak ta değerlendirilebilir. Sened muttasıl, merfû ve sahîh li-gayrihî olarak değerlendirilebilir.⁶²⁰

⁶¹⁸ Nesâî, Nikâh 21, Hn. 5524; *es-Suğrâ*, Nikâh 26, Hn. 3367; İbnü'l-A'râbî, Ebû Saîd Ahmed b. Muhammed b. Ziyâd İbn Bîşr (v. 341/952), *Kitâbü'l-Mu'cem*, thk. Abdulmuhsin b. İbrahim b. Ahmed el-Hüseynî, nşr. Dâru İbni'l-Cevzî, Birinci Baskı, Suûd 1997, s. 99, no. 150; Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, III, s. 177.

⁶¹⁹ Zehebî, *Mîzân*, I, s. 240, no. 923.

⁶²⁰ Ekler kısmından isnad zinciri için s. 228, isnad şeması için s. 270'e bakılabilir.

SONUÇ

1. Sonuç

Mut'a nikâhı câhiliye uygulamalarından bir uygulama biçimidir. İslâm, câhiliye âdetlerini ve uygulamalarından bazısını tedricî olarak bazısını da hemen kaldırmıştır. Rasûlüllâh'ın (a.s) İslâmı tebliğinin üzerinden ondört asır geçmesine rağmen hâlâ, cahiliyede var olan bir uygulamanın kimi müslümanlar tarafından kabul görüyor olması, üzerinde düşünülmesi gereken bir mesele olarak görülmektedir. İslâm, âile müessesesine verdiği önem gereği nikâhı meşru zinayı haram kabul etmiştir. Nikâhın da nasıl olması gerektiği hususu muğlak ve mübhem değildir; kimlerle evlenilir kimlerle evlenilmez, evlenenler ve boşananlar arasında nasıl bir hukuk cari olacak vb. bütün bunlar inceden inceye açıklığa kavuşturulmuş, Allah Rasûlü ve ashâbı tarafından da yaşanılarak hayata tatbik edilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de mut'a nikâhının meşrûiyyeti ile ilgili dayanak bulmak, şâz okuyuşları hariç tutarsak neredeyse imkânsız bir gayret olur.

Tezimizin birinci bölümünde nikâh kavramı ve İslam öncesi nikâh çeşitlerinden bahsedildi. İkinci bölümde mut'a kavramı ve mezheplerin mut'ayı nasıl değerlendirdiklerinden bahsedildi. Üçüncü bölümde ise mut'a ile ilgili vârid olan hadisler ve onların kritiği yapıldı. Mut'a nikâhı ile ilgili vârid olan bütün rivâyetleri, genelde hadis kaynaklarına bağlı kalsak da, zaman zaman tarih ve diğer kaynaklardan da istifade ederek tespit etmeye çalıştık. Otuz beş ayrı râvî tarafından bize kadar ulaşan hadisleri, mut'a nikâhına izin veren ve yasaklayan diye iki grupta ele alıp inceledik. Elde ettiğimiz sonuçları, tek tek rivâyetler bazında değerlendirdiğimizde ulaştığımız sonuçlar şunlardır:

I- Mut'a Nikâhına İzin Verildiğini Açıklayan Hadisler:

1- Abdullah b. Mesûd Hadisi. Hadis bize Kays b. Ebî Hâzım'dan İsmail b. Ebî Hâid yoluyla ulaşan bir Müslim rivâyetidir. Bu rivâyetin senedi muttasıl, râvîleri Müslim'in râvîleri olup sika kabul edilen kimselerdir. Rivâyetin senedi sahihtir.

Hadisin metninde, yanlarında eşleri olmayan ve Rasûlüllah ile beraber sefere iştirak eden kimselerden gelen “kendimizi buralım mı” sözüne mukabil -bunu doğru bulmayan- Rasûlüllah'ın “elbise mukablinde muayyen bir zamana kadar kadınlarla evlenebileceklerine dair ruhsatını görüyoruz. Müslim rivâyetinin metninde geçen “muayyen bir zamana kadar” anlamına gelen إلى أجل kelimesi Buhârî'de geçmemektedir.

Müslimdeki rivâyete göre -süresi belirtilmemiş olsa da- açıkça mut'a yapılmasına ruhsat

verildiğini anlayabiliyoruz. Lâkin İbn Mesûd'un bu anlamı teyid kabilinden Mâide 87'yi okuyarak meseleyi güçlendirmeye çalışması, mut'a yapılması için verilen ruhsatı hükümsüz kılmaktadır. Zira Mâide sûresi Medîne'de inen bir sûredir. Mekkî olan Mü'minûn sûresi 5, 6, 7 ve Meâric sûresi 29, 30 ve 31. âyetlerinde Yüce Allah, mü'minlerin özelliklerinden bahisle onların iffetlerini koruduklarını, eşleri ve ellerinin altında olan cariyeler hariç kimseyle beraber olamayacaklarını beyan etmektedir. Ne eş ne de cariye olmayan kimselerle (mut'a nikâhı yapılan kadınlar) beraber olabilmenin caiz olmadığı ayan beyan ortadadır. İbn Mesûd'un delil olarak okuduğu âyetteki "Allah'ın helal kıldıklarını haram kılmayın" ifadesiyle, sanki zaten helal olan bir uygulamayı yapmak istemeyerek kendinize haram kılmayın anlamında bir ima söz konusu edilmiştir ki, bu yukarıdaki âyetler ile teâruz oluşturmaktadır.

Şayet Buhârî rivâyetini dikkate alacak olursak, Rasûlullah, sefere kendisiyle çıkan ve yanlarında eşleri olmadığı için sıkıntı çeken arkadaşlarının "elbise" mukabili evlenmelerine ruhsat vermiştir anlamı çıkartılabilir.

2- Ebû Zerr el-Gıfârî Hadisi. Ebû Zerr'den mut'a nikâhı ile doğrudan irtibatlı iki farklı tarik ile gelen iki ayrı hadisi görüyoruz. Bir tanesi Abdurrahman b. el-Esved yoluyla rivâyet edilen ve Beyhakî'nin tahrîc etmiş olduğu rivâyettir.

Önce bu rivâyete bakalım. Rivâyetin senedinde bulunan Huneys b. Bekr b. Huneys cerh edilen bir ravî olduğu için hadisin senedi zayıf kabul edilebilir. Hadis merfû olarak gelmiştir. Bu rivâyette Ebû Zerr, mut'anın kendilerine üç günlüğüne helal kılınıp sonrasında Rasûlullah tarafından yasakladığından bahsetmektedir. Daha sonra incelemesini yapacağımız ve sahih olarak geldiği sabit olan hadislerde de aynı anlamı görmemiz mümkündür. Yani hadisin senedi zayıf olsa da sahih şahitlerle desteklendiğinden bu hadis için hasen veya sahih li-gayrihi dememiz mümkündür.

Diğer rivâyet ise Hayseme b. Abdurrahman yoluyla gelen ve Tahâvî tarafından tahrîc edilen hadistir. Bu rivâyetin râvîlerinden Şucâ' b. el-Velîd b. Kays es-Sekûnî ile Leys b. Ebî Süleym cerh edilen kimselerdir. Hadisin metni Ebû Zerr'de bittiği için mevkuf bir rivâyettir. Metinde, mut'anın sadece kendilerine hâs bir durum olduğundan bahsedilmektedir. Bu sözü destekleyen sahih başka bir rivâyet olmadığından hadis zayıf bir rivâyettir.

3- Ebû Saîd el-Hudrî Hadîsi. Hadisi bize, Bekr b. Kays en-Nâcî'den duyduğunu dile getiren Zeyd Ebu'l-Havârî rivâyet etmiştir. Rivâyeti Ahmed b. Hanbel tahrîc etmiştir.

Hadiste Ebû Saîd el-Hudrî, Rasûlullah döneminde “elbise karşılığında mut‘a yapardık” şeklinde beyanda bulunmuştur. Bu ifadeden, sanki birçok kez bu işlemin yapıldığı gibi bir anlam çıkmaktadır. Elbise karşılığında mut‘a yapmaya, sahih olarak gelen bazı hadislerde de ruhsat verildiğinden bahsedilmektedir. (Abdullah b. Mesûd hadisinde olduğu gibi). Yani mana açısından sahih rivâyetlerle desteklenen bir hadistir. Hadisin râvîsi Zeyd Ebu’l-Havârî terâcim kitaplarında Zeyd b. el-Havârî Ebu’l-Havârî el-Ammî el-Basrî şeklinde geçmekte, Herat kadılığı da yapan râvî “Şu‘be ondan daha zayıf birinden rivâyette bulunmamıştır” şeklinde hakkında konuşulan biridir. Yani hadisin râvîsi mecruh olduğu için isnadı zayıf fakat sahih hadislerle desteklendiği için mevkuf olan hasen bir rivâyettir.

4- Abdullah b. Abbâs Hadisi. Abdullah b. Abbâs’tan sekiz farklı râvî ile bize ulaşan ve yer yer birbirlerini nakzeden rivâyetleri görebiliyoruz. Bu rivâyetleri, rivâyetin sahibinin adıyla tek tek ele almak istiyoruz.

a- Abdullah b. Abbâs Hadisi Ebû Cemre Rivâyeti. Tam adı Nasr b. İmrân ed-Duba‘î el-Basrî olan râvî sika kabul edilen tabiînden biridir. Bu rivâyette Ebû Cemre, İbn Abbâs’a mut‘a hakkında sorulduğundan, İbn Abbâs’ın da buna ruhsat verdiğinden, İbn Abbâs’ın azatlı kölesinin bu ruhsata yönelik müdahale edercesine “bu durum zaruret hali, kadınların az olduğu ve benzeri durumlardaydı” demesinden sonra İbn Abbâs’ın “evet” öyleydi diye karşılık verdiğinden bahsetmektedir. Bu ifadelerden ortaya çıkan şey, zaruret hali dışında mut‘a yapılmasına izin verilmediği sonucudur. Konuyla alakalı bütün rivâyetlere bakıldığında da hiçbir zaman hazarda bu işe mücade edilmediği, ancak sefer zamanlarında zaruret hali ortaya çıkınca sınırlı bir zamanda izin verilip sonra yasaklandığından bahsedildiği görülebilmektedir.

Hadisi Buhârî tahrîc etmiştir. Râvîleri sika ve sened muttasıldır. Hadis sahih bir rivâyettir.

b- Abdullah b. Abbâs Hadisi Muhammed b. Ka‘b Rivâyeti. Hadisi Tirmizî tahrîc etmiştir. Hadiste mut‘anın İslâm’ın ilk yıllarında, yolculığa çıkan birinin gittiği yerde oradaki ikameti devam ettiği sürece yanında bulunan eşyalarının da muhafazasını düşünerek bir kadınla mut‘a yapıldığından bahsedilmekte, ancak bu durumun, Mü’minûn sûresinin 6. âyeti *إِلا على أزواجهم أو ما ملكت أيمانهم* “sadece eşleriyle ve ellerinin altında olanlarla yetinirler” nazil oluncaya kadar devam ettiğinden bahsedilerek bu andan itibaren âyette dile getirilen iki alan hariç her fercin (cinsel birleşmenin) haram olduğundan söz edilmektedir.

Senedinde bulunan Musa b. Ubeyde, Ahmed b. Hanbel tarafından “ondan rivâyet helal olmaz” diyecek kadar eleştiriye maruz kalmıştır. Hadisi Elbânî zayıf, İbn Hacer ise bir önceki rivâyetteki illetten dolayı şâz kabul etmiştir.

c- Abdullah b. Abbâs Hadisi İbn Cüreyc Rivâyeti. Hadisi bize İbn Abbâs’tan duyduğunu söyleyen Atâ’nın kendisine haber verdiğini açıklayan İbn Cüreyc ulaştırmıştır. Hadis Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm’ın *en-Nasih*’inde geçmektedir.

Hadiste, mut‘anın Allah’ın kullarına bir rahmeti olduğundan bahisle, şayet Ömer (r.a) onu yasaklamamış olsaydı azgınlar hariç zina eden kimsenin olmayacağından söz edilmektedir. Hadisi İbn Abbâs’tan işiten Atâ, şu an hala *إلا شقي* sözünü duyar gibiyim dedikten sonra mut‘anın Nisâ 24 ile İbn Abbâs tarafından helal kabul edildiğinden söz etmiştir.

Hadisin senedinde cerh olunan ravî bulunmamaktadır. Hadisin metni sahabede bittiğinden mevkuf olan sahih bir rivâyettir. Yalnız mut‘ayı yasaklayan kişinin Hz. Ömer olduğu sözü ileride gelecek olan Ömer b. el-Hattâb ve Abdullah b. Ömer hadisleriyle vuzuha kavuşturulacaktır.

d- Abdullah b. Abbâs Hadisi Said b. Cübeyr Rivâyeti. Bu rivâyeti de Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm tahrîc ermiştir. Hadiste, Saîd b. Cübeyr’in İbn Abbâs’a yönelik, insanların mut‘a ile ilgili hakkında çokça konuştuklarından bahsedince İbn Abbâs mut‘a kan, domuz ve murdar hayvan etinin yenilmesi gibi ıztırârî sebeplerden dolayıdır şeklinde cevap vermiştir.

Hadisin râvîlerinden Haccâc (b. Ertât) “çokça hata yapan ve tedlisi çok olan” biri şeklinde eleştirilmiştir. Hadisin Taberânî’de geçen başka bir varyantında kendisine mut‘a hakkında getirilen eleştiriye İbn Abbâs “hayır, vallahi ben bu şekilde mut‘anın helal olduğunu murat etmedim, ancak zaruret hallerinde mubah olmasından bahsettim, diyerek meseleye bakışını izah etmeye çalışmıştır. Beyhakî’nin kaydettiği rivâyette de benzer ifadeler geçmektedir.

Her üç kaynakta geçen rivâyetin senedinde mecruh râvîler bulunmaktadır. Hadis isnadı zayıf mevkuf bir rivâyettir.

e- Abdullah b. Abbâs Hadisi Ebû Nadra Rivâyeti. İbn Ebî Dâvûd’un tahrîc ettiği Ebû Nadra rivâyetinde ravî, İbn Abbâs’a Nisâ sûresi 24. âyette geçen *فما إستمتعتم به* kısmını okuyunca İbn Abbâs’ın *إلى أجل مسمى* ilavesiyle okuması yönünde uyarısı olduğundan söz edilmektedir. Râvî, kendisinin böyle okumadığını dile getirince İbn Abbâs, yeminli bir ifadeyle, bu âyet böyle gelmiştir şeklinde üç defa tekrar etmiştir.

Rivâyetin senedinde bulunan el-Haccâc (b. Nusayr) cerh edilen bir râvî olmasından dolayı zayıf, mevkuf bir rivâyettir. Rivâyet aynı râvî yoluyla Hâkim'in *Müstedrek*'inde de tahrîc edilmiştir. Buradaki rivâyetle ilgili haisin Müslim'in şartlarına göre sahih olduğundan bahsedilmiştir.

f- Abdullah b. Abbâs Hadîsi Urve b. Zübeyr Rivâyeti. Taberânî tarafından tahrîc olunan rivâyette, mu'an'an lafızlarıyla İbn Abbâs'ın, mut'anın Rasûlüllah (a.s) zamanında yapıyor olduğundan bahsettiği görülmektedir.

Hadisi sadece Taberânî tahrîc etmiş ve senedinde bulunan Ahmed b. Mutayr "mechûlû'l-hâl" şeklinde eleştirilmiştir. İsnadı zayıf ve merfû olan bu rivâyette kullanılan mut'a kelimesi mutlak olarak gelmiştir. Her üç mut'aya da (hac, kadın ve talak mut'ası) şamil olabileceği düşünülse de İbn Abbâs'ın, rivâyetlerinde daha çok kadın mut'asından söz edildiği için kadın mut'asına delaleti daha kesin gibi durmaktadır.

g- Abdullah b. Abbâs Hadîsi Tâvûs Rivâyeti. Muhaddis ve fakih bir tabiîn olan Tâvûs'un rivâyetini Abdurrezzâk mu'an'an lafızlarıyla tahrîc etmiştir. Hadisin metninde, Ümmü Ürâke isimli hanımın Seleme b. Ümeyye b. Halef'ten mut'a yoluyla hamile kaldığı bilgisi kendisine anlatılan Halîfe Ömer'in (r.a) bundan çok rahatsız olduğundan bahsedilmektedir. Bizzât Hz. Peygamber tarafından yasaklanmış olmasına rağmen, hâlâ bazılarının mut'a yapıyor oldukları bilgisi kendine ulaşan Hz. Ömer'in çok üzüldüğü görülmektedir. Safvân'ın mut'a konusunda İbn Abbâs'a tarizde bulunmasına karşılık onun, "o halde amcana sor bakalım, mut'a yapmış mı" dediği dile getirilmektedir.

Hadis, râvîleri âdil olan sahih bir rivâyettir.

h- Abdullah b. Abbâs Hadîsi Ma'mer b. Râşid Rivâyeti. Ma'mer b. Râşid'in Hâlid b. el-Muhâcir aracılığıyla yapmış olduğu rivâyette; mut'a nikâhına ruhsat veren İbn Abbâs'a İbn Ebî Amra'nın "ne yapıyorsun ey Ebâ Abbâs!" şeklinde itiraz ettiği, İbn Abbâs'ın da, mut'a muttekîlerin imamı zamanında yapıldı, diye cevap verdiğini görüyoruz. Bunun üzerine İbn Ebî Amra Allah'tan bağışlanma dilemiş mut'anın meyte, domuz eti ve kan gibi zaruret zamanında olan bir şey olduğunu, Allah'ın dinini tahkim ettiğini dile getirmiştir.

Hadîsi Abdurrezzâk tahrîc etmiştir. Hadisin râvîleri âdil, rivâyet muttasıl olarak gelmiş mevkuf, sahih bir rivâyettir. Bu hadisin bir varyantını da İbn Şâhîn tahrîc etmiştir. Bu rivâyetin Abdurrezzâk'ın tahrîc ettiği rivâyetten farklı olan tarafı hadisin sonunda dini tahkim eden Allah'ın bunu yasakladığından söz edilmesidir.

5- Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. el-Ekva' Hadisi. Bu hadis Süfyan b. Uyeyne, Şu'be, İbn Cüreyc ve Ravh b. el-Kâsım tarafından rivâyet edilmiştir. Hadisin

Süfyan rivâyetini Buhârî, Şu‘be rivâyetini İbnü’l-Ca‘d, İbn Cüreyc rivâyetini Abdurrezzâk, Ravh b. el-Kâsım rivâyetini de Müslim tahrîc etmiştir.

Bütün tariklerde ortak tema, sefer esnasında mut‘a yapılmasına izin verilmesidir. Bu izin; Buhârî’de geçen rivâyette Rasûlullah’ın elçisinin sefere katılanların yanına gelerek “*Rasûlullah mut‘a yapmanıza izin verdi, mut‘a yapabilirsiniz*”, İbnü’l-Ca‘d’ın tahrîcindeki rivâyette Rasûlullah’ın münadisi gelerek “*Allah mut‘a yapmanıza izin verdi, mut‘a yapabilirsiniz*”, Abdurrezzâk’ın tahrîcindeki rivâyette Rasûlullah’ın elçisinin yanlarına gelerek Rasûlullah “*mut‘a yapabilirsiniz*” diye buyurdu, Müslimdeki rivâyette Rasûlullah’ın (bizzât kendisinin) gelerek “*bize mut‘a hakkında izin verdi*” şeklinde geçmektedir. İbnü’l-Ca‘d’ın tahrîcindeki rivâyet metne göre Kutsî hadis kategorisinde değerlendirilebilir. Çünkü mut‘aya iznin Allah tarafından verildiği beyan edilmiştir.

Hadisin bütün tariklerinde râvîler âdil kabul edilmişlerdir. Rivâyet merfû şekilde gelen sahih bir hadistir.

6- Seleme b. el-Ekva‘ Hadîsi. Hadis, oğlu İyâs b. Seleme tarafından rivâyet edilmiştir. Hadis Müslim tarafından tahrîc edilmiştir.

Hadisin metninde, Evtas yılında Rasûlullah’ın (a.s) mut‘aya üç günlüğüne izin verip sonra yasakladığından söz edilmektedir. Rivâyetin senedi muttasıl ve sahihtir. Hadis merfû olarak rivâyet edilmiştir.

Seleme b. el-Ekva‘ tarafından rivâyet edilen ve Buhârî’de geçen başka bir hadis daha vardır. Bu hadis de oğlu İyas tarafından rivâyet edilmiştir. Bu hadiste Rasûlullah (a.s) tarafından (mut‘a lafzı kullanmadan) herhangi bir erkek ve kadının anlaşmaları halinde beraberlik sürelerinin üç gün olacağı, dilerlerse tarafların bu süreyi uzatabilecekleri veya terk edebilecekleri dile getirilmiştir. Bu ifadenin ardından yapılan açıklamada, bu ruhsatın kendilerine mi yoksa herkese mi olduğunu bilemediğini belirten râvî Ali’nin, Allah Rasûlü tarafından mut‘anın nesh olunduğunun açıklandığını söylemiştir.

Bu rivâyet de merfû ve sahih hadistir.

7- Câbir b. Abdillâh Hadisi. Câbir b. Abdillâh’tan gelen bu hadis iki farklı râvî yoluyla bize kadar ulaşmıştır. Her iki rivâyet de Müslim tarafından tahrîc edilmiştir. İbn Cüreyc tarafından rivâyet edilen hadiste Câbir b. Abdillâh’ın Rasûlullah (a.s) ve Ebû Bekr döneminde bir avuç hurma veya bir avuç un karşılığında mut‘a yaptıklarını, Amr b. Hureys’in durumu dolayısıyla Ömer’in (r.a) mut‘ayı yasaklamasından söz edilmektedir.

Hadisin senedinde bulunan Ebu’z-Zübeyr (Muhammed b. Müslim el-Kureşî) tedlîs yapmakla suçlanan biridir. Merfû olarak gelen haisin senedi zayıftır. Hadisin

metnindeki “Ömer yasaklayıncaya kadar” ifadesi izaha muhtaç bir konudur. Mut‘a ile ilgili bütün hadisler birlikte değerlendirildiğinde mut‘ayı yasaklayanın Ömer (r.a) değil, Rasûlullah olduğu görülmektedir.

Ebû Nadra rivâyetinde, Şu‘be Katâde’yi Ebû Nadra’dan hadis rivâyet ederken dinlediğini aktarmıştır. Ebû Nadra, İbn Abbâs mut‘aya musade ediyor, Abdullah b. Zübeyr de onu yasaklıyordu, demiştir. Ebû Nadra bu durumu Câbir b. Abdillâh’a anlatınca onun, konuyu bildiğini söylemesinden sonra “biz Rasûlullah zamanında mut‘a yapardık, ne zaman ki Ömer halife oldu insanlara şöyle dedi: ‘Allah, Rasûlüne dilediğini dilediği şekilde helal etmiştir. Kur’an nazil oldu ve Allah’ın size emrettiği gibi hacınızı ve umrenizi tamamlayın, şu kadınlarla olan (mut‘a) nikâhınızı sonlandırın. Bunu (mut‘ayı) yapan bir adam bana getirilecek olursa onu taşla recmederim, dedi,’ şeklinde açıklamıştır.

Bu rivâyetin senedinde mecruh râvî bulunmamaktadır. Hadis merfû, muttasıl ve sahihtir.

8- Esmâ bnt Ebî Bekr Hadîsi. Bu hadisi Müslim el-Kurrî’den Şu‘be rivâyet etmiştir ve Nesâî’de geçmektedir.

Hadiste Esmâ bnt Ebî Bekr’in yanına gelen kişiler ona mut‘adan sorduklarında Esmâ (r.a) onlara “biz onu Rasûlullah döneminde yaptık” şeklinde cevap vermiştir. Hadisin isnadında mecruh râvî bulunmamaktadır. Hadis merfû, muttasıl ve sahihtir. Müslim, hadisin metninde geçen “mut‘a” kelimesi mutlak geldiğinden hac mut‘ası mı yoksa kadın mut‘ası mı bilmiyorum, demiştir.

9- Sehl b. Sa’d Hadîsi. İbn Şihâb ez-Zührî’nin rivâyet ettiği bu hadisi Taberânî tahrîc etmiştir.

Hadiste, Rasûlullah’ın (a.s) sadece şiddetli ihtiyaç halinde ruhsat verip sonra onu yasakladığından bahsedilmektedir. Hadisin senedinde bulunan İbn Lehî‘a cerh olunan bir râvîdir. Hadis merfû ve zayıf bir rivâyettir.

10- Hasanü’l-Basrî Hadisi. Süfyân es-Sevrî’nin rivâyet ettiği hadisi Abdurrezzâk tahrîc etmiştir. Hadiste mut‘anın üç günlüğüne musade edildiği ve sonrasında Allah ve Rasûlünün onu haram kılındığından bahsedilmektedir. Allah’ın haram kılmasının nasıllığı cevabı aranması gereken bir sorudur. Rasûlün haram kılması hususu ise birçok rivâyette zikredilmektedir. Hadisin başka varyantlarında “vallahi Rasûlullah’ın ruhsat verdiği mut‘anın süresi üç gün idi, bundan sonra veya önce başkaca bir ruhsat verme işlemi olmamıştır” şeklinde geçmektedir. Hadis Mürsel bir rivâyet olup isnadındaki bu kopukluktan dolayı zayıf bir rivâyettir.

11- Abdullah b. Tâvûs Hadîsi. Hadisi Abulaziz b. Ömer mu'an'an yoluyla rivâyet etmiştir. Hadisi sadece İbn Ebî Şeybe tahrîc etmiştir. Hadiste İbn Tavûs mut'anın şeklinin nikâh gibi olup, sürenin kadınların elinde olan bir şey olduğunu dile getirmiştir. Hadisin râvîleri sika kabul edilen kimselerdir. Fakat babası bile tabîinden olan İbn Tâvûs'un mut'a konusunda lehte ve aleyhte bir şey söylemeden mut'anın durumuyla alakalı görüş belirtmesi, meseleyi duyabildiği kadar kendinde var olan bilginin aktarımı şeklinde anlaşılmalıdır. Metin bir hüküm belirtme değil haber verme olarak değerlendirilmelidir. Hadis hasen bir rivâyettir.

II- Mut'a Nikâhının Yasaklığını İfade Eden Hadisler:

1- Ömer b. el-Hattâb Hadîsi. Mut'a nikâhı konusuyla alakalı Hz. Ömer'den oğlu Abdullah, Urve b. Zübeyr, Ebû Saîd el-Hudrî, İbn Abbâs ve başkaları hadis rivâyet etmişlerdir.

a- Ömer b. el-Hattâb Hadisi Abdullah b. Ömer Rivâyeti. Bu rivâyet İbn Mâce tarafından tahrîc edilmiştir. Hadiste, mut'aya üç günlüğüne izin verildiğinden ve sonrasında yasaklandığından söz edildikten sonra, Hz. Ömer'in, bu işi yapan biri, Rasûlullah'ın bunu haram kılmasından sonra tekrar helal kıldığına dair dört şahit getirmezse onu taşla recm ederim dediğinden bahsetmektedir. Burada çok açık bir şekilde mut'a yasağını koyan kişinin kendisi değil Rasûlullah olduğu anlaşılmaktadır.

Hadisin râvîlerinden Eban b. Ebî Hâzım cerh edilmiştir. Hadis Şuayb el-Arnâvût tarafından senedi hasen metni sahih şeklinde, Elbânî tarafından ise hadis hasen bir rivâyet olarak değerlendirilmiştir.

Ömer b. el-Hattâb hadisinin İbn Ömer rivâyetlerinden Ebû Avane tahririnde, Hz. Ömer, Rasûlullah döneminde olan iki mut'ayı (hac ve kadın mut'asını) yasakladığını dile getirmiştir. Bu rivâyetin metnine yönelik Tahâvî, Ömer (r.a) bu işi sahâbenin huzurunda dile getirmiş, ashaptan itiraz eden olmamıştır, dedikten sonra, Ömer'in (r.a) yaptığı işin yeni bir yasaklama değil daha önceden yapılan yasaklamayı tekrar ilan şeklindedir diye açıklığa kavuşturmuştur. Bu rivâyetin senedinde mecruh râvî bulunmamaktadır. Hadis sahihtir.

b- Ömer b. el-Hattâb Hadîsi Urve b. Zübeyr Rivâyeti. Mâlik bu rivâyeti İbn Şihâb yolula Urve'den yapmıştır. Rivâyetin metninde Rabî'a b. Ümeyye'nin bir kadınla mut'a yaptığı ve kadının bundan hamile kaldığı bilgisi kendisine haber verilen Hz. Ömer'in, işte bu mut'adır diyerek kızgın bir şekilde dışarı çıktığı, bu işin bilgisi kendisine daha önceden haber verilseydi onu recmederdim dediğinden bahsedilmektedir.

Hadisin senedinde mecruh râvî bulunmamaktadır. Rivâyet için İbn Abdilberr senedinde inkita‘ vardır dedikten sonra aynı metnin Ömer b. el-Hattâb→İbn Ömer→Nâfi‘→Yahyâ b. Saîd şeklinde sağlam bir senedle gelen varyantından bahsetmiştir.

c- Ömer b. el-Hattâb Hadîsi Ebû Saîd el-Hudrî Rivâyeti. Bu rivâyeti Ebû Nadra yoluyla Ahmed b. Hanbel tahrîc etmiştir. Hadiste Hz. Ömer’in, Allah’ın Nebîsine dilediğini ruhsat olarak verdiğini, Rasûlün de bu yoldan gittiğinden söz ettikten sonra, Allah’ın emrettiği gibi hac ve umrelerini tamamlamalarını ve kadınların iffetlerini korumalarını tembihlediğinden bahsedilmiştir. Rivâyetin senedinde bulunan Abîde b. Humeyd cerh olunmuştur. Hadisin senedi zayıftır.

d- Ömer b. el-Hattâb Hadîsi Ebû Kılâbe rivâyeti. Saîd b. Mansûr bu rivâyeti Eyyûb es-Sahtiyânî yoluyla Ebû Kılâbe’den rivâyet etmiştir. Hadiste, Rasûlullah zamanında olan iki mut‘ayı Hz. Ömer’in yasakladığından ve yapanları cezalandıracağından bahsedilmektedir. Hadis, râvîlerinden cerh edilen olmadığından sahih ve mevkûf bir rivâyettir.

2- Sebre b. Ma‘bed el-Cühenî Hadîsi. Sebre b. Ma‘bed hadisi farklı râvîler aracılığıyla birçok kaynakta rivâyet edilmiş ve mut‘a ile alakalı verilen hükümlerde başvuru bir rivâyet olmuştur. Sebre hadisinin bütün tariklerini bir araya getirdiğimizde hadiste, Mekke’nin fethi için Rasûlullah ile beraber yola çıkan ashabın Mekke’de otuz gün kadar kalmalarından sonra, eşlerden ayrı geçen zamanın uzaması sebebiyle sıkıntı çektikleri ve bunu Rasûlullah’a ilettikleri, Hz. Peygamber’in de kadınlarla mut‘aya izin verdiği, sonra bir sabah namazı Ka‘be’de ashaba hitab eden Rasûlullah’ın “ey insanlar, kadınlarla mut‘a yapmanız konusunda size izin vermiştim, Yüce Allah onu kıyamete kadar haram kılmıştır. Kimin yanında bu kadınlardan varsa onu serbest bıraksın ve ona verdiğini de geri alsın” şeklinde konuşma yaptığı, bunu duyan ashabın da mut‘a yaptıkları kadınlardan ayırdıklarından bahsedilmektedir.

Hadis, mut‘anın haram ve yasaklanmış bir uygulama olduğunu anlatan en önemli rivâyetlerden biri kabul edilmektedir. Bu hadisin ana teması olan kısım pek çok kaynakta geçmektedir. Sadece geçtiği kaynakların bir kısmında, çıkılan seferin vedâ haccı olduğu kaydı bulunmaktadır. Sebre hadisi her dönem çok farklı kaynaklarda rivâyet edildiği için mütevatir bir rivâyet olarak değerlendirilebilir.

3- Abdullah b. Ömer Hadîsi. Abdullah b. Ömer’in mut‘a konusunda babasından yaptığı rivâyetlerin dışında kendisinin de kanaatlerini içeren rivâyetleri bulunmaktadır. Saîd b. Mansûr’un Abdurrahmân b. Nu‘aym el-A‘rac tarafından rivâyet

edilen tahrîcinde, kendisine mut‘a hakkında soran adama Abdullah b. Ömer kızgın bir şekilde, “biz Rasûlullah döneminde zinâkâr insanlar değildik, vallahi Rasûlullah’ın kıyamet öncesi mutlaka Mesîh Deccâl ve otuz veya daha fazla yalancının geleceğini söylediğini işittim” şeklinde cevap verdiğinden bahsedilmiştir.

Hadisin râvîlerinden Abdurrahman b. Nu‘aym cerh edilmiştir. Hadisin senedi zayıf, metni sahih hadislerle ve İslâm’ın özüne mutabık olduğundan hasen hadis olarak değerlendirilebilir.

4- Abdullah b. Zübeyr Hadisi. Hz. Esmâ’nın oğlu olan İbn Zübeyr hadisini Müslim İbn Şihâb aracılığıyla Urve b Zübeyr’in rivâyeti olarak tahrîc etmiştir. Hadiste, insanlara mut‘a hakkında fetva verdiğini düşündüğü İbn Abbâs ile arasında geçen konuşmadan bahsedilmektedir. İbn Abbâs’ın, mut‘a işinin Rasûlullah zamanında da olduğunu söylemesinin ardından İbn Zübeyr tarafından “öyleyse tecrübe et (yap) de seni taşlarınla recmedeyim” şeklinde azarlandığından bahsedilmektedir.

Hadisin râvîlerinden Harmele, hakkında konuşulan biridir. Bunun dışında diğer râvîler âdil kabul edilmişlerdir. Hadisin metni sahih rivâyetlerle desteklenmiştir. Hadis merfû, muttasıl ve hasen bir rivâyettir.

5- Ka‘b b. Mâlik Hadîsi. Rivâyet oğlu Abdullah tarikiyle bize kadar ulaşmıştır. Taberânî’nin tahrîc ettiği hadiste, Rasûlullah’ın (a.s) mut‘a nikâhını ve ehli eşek etlerinin yenilmesini yasakladığından bahsedilmektedir. Hadisin senedinde bulunan Mansûr b. Dînâr cerh edilmiştir. Hadis sened açısından zayıf olmakla beraber aynı metinle sahih olarak gelen ve tevarir derecesinde fazla rivâyeti olan Ali b. Ebî Tâlib hadisinin desteğiyle hasen bir rivâyet olarak değerlendirilebilir.

6- Ebû Hüreyre Hadîsi. Saîd el-Makburî tarafından rivâyet edilen hadis Ebû Ya‘lâ tarafından tahrîc olunmuştur. Hadiste, Rasûlullah ile beraber Tebuk gazvesine çıkan ashabın, seniyyetü’l-vedâ‘ denilen yerde ağlaşan kadınları gördüğünden, bunların, kendileriyle mut‘a yapıldıktan sonra terk olunan kadınlar olduğu bilgisi Rasûlullah’a haber verilince O’nun, “mut‘ayı nikâh, talak, iddet ve miras haram kılmıştır” dediğinden bahsedilmiştir. Hadisin senedinde bulunan Müemmîl b. İsmail cerh olunmuştur. Senedi zayıf olan hadisin metni Kur’an’a ve sahih rivâyetlere mutabakat arz ettiğinden hasen bir rivâyet olarak değerlendirilebilir.

7- Saîd b. el-Müseyyeb Hadîsi. Süfyân-ı Sevrî yoluyla gelen hadis Beyhakî tarafından tahrîc olunmuştur. Hadiste mut‘ayı mirasın nesh ettiğinden bahsedilmektedir. Hadisin senedinde bulunan râvîler âdil kabul edilmişlerdir. Hadis sahihtir.

8- Enes b. Mâlik Hadîsi. Zührî tarafından yoluyla gelen hadis Ebû Hanîfe'nin müsnedini rivâyet eden Ebû Nu'aym tarafından tahrîc olunmuştur. Hadiste, Rasûlullah'ın mut'ayı yasakladığında bahsedilmiştir. Râvîler arasında bulunan es-Sabbâh b. Muhârib'in tek kaldığı ifade edilmiştir. Yine râvîlerden İbn Ca'fer el Hammâl (el-Cemmâl) mechûlû'l-hâl kabul edilen biri olarak cerh edilmiştir. Senedi zayıf, metni mut'anın yasaklandığını anlatan sahih rivâyetlerle desteklendiği için hasen kabul edilebilir.

9- Ebû Sa'lebe el-Huşenî Hadîsi. Hadis Ebû Kılâbe tarafından rivâyet olunmuştur. Hadis Ebû Hanîfe'nin müsnedleri arasında zikredilmiştir. Hadiste, Rasûlullah'ın kadın mut'asını yasakladığından bahsedilmiştir. Hadisin râvîlerinden Ya'kûb b. Gaylân cerh edilmiştir. Bir önceki hadiste de olduğu gibi mecruh olan râvî Ebû Hanîfe'den sonraki râvîlerdendir. Yani Ebû Hanîfe'nin kendi senedi içerisinde mecruh râvî bulunmamaktadır.

10- Huzeyfe b. el-Yemân Hadîsi. Saîd b. Cübeyr'in rivâyet ettiği bu hadis yine Ebû Hanîfe'nin müsnedleri arasında gösterilen hadislerdendir. Hadiste Huzeyfe'nin, Rasûlullah'ın mut'ayı haram ettiğini duyduğundan bahsedilmiştir. Hadisin râvîlerinden Ahmed b. Abdillâh el-Kindî cerh edilen biri olduğu için sened açısından zayıf kabul edilmiştir. Metin, aynı anlama gelen sahih rivâyetlerle desteklenmiştir. Hasen bir hadistir.

11- Sa'lebe b. el-Hakem Hadîsi. Hadis Simâk b. Harb tarafından rivâyet edilmiştir. Taberânî'nin tahrîc ettiği hadiste, mut'anın Hayber günü Rasûlullah tarafından yasaklandığından bahsedilmiştir. Bu hadisi Simâk'ten Şerîk dışında rivâyet eden olmamıştır. Yine Mahmûd b. Gaylân tek kalmıştır ve Sa'lebe'den bu isnad dışında mut'a ile ilgili rivâyet de olunmamıştır. Hadisin râvîlerinden Muntasır b. Muhammed, Şerîk ve Simâk cerh olunmuşlardır. Hadis sadece Taberânî tarafından tahrîc edilmiştir. Zayıf, merfû bir rivâyettir.

12- Hâris b. Gaziyye Hadîsi. Abdullah b. Râfî'in kendisine haber vermesiyle İshâk b. Abdillâh tarafından rivâyet edilen hadisi Taberânî tahrîc etmiştir. Hadiste Hâris b. Gaziyye'nin, Mekke'nin fethi günü Rasûlullah'ı üç defa "*kadın mut'ası haramdır*" derken duydum dediğinden bahsedilmiştir. Rivâyetin senedinde bulunan İshâk b. Abdillâh b. Ebî Ferve metrûkü'l-hadîs nitelemesiyle cerh olunmuştur. Hadisin senedi zayıf olmakla beraber sahih olarak gelen ve aynı manayı muhtevi Sebre hadisiyle mutabakat sağladığından hasen bir hadistir.

13- Âişe bnt Ebî Bekr Hadîsi. İbn Ebî Müleyke tarafından rivâyet edilen hadis Hâris b. Ebî Üsâme tarafından tahrîc olunmuştur. Hadiste Hz. Âişe'nin, mut'aya mubah diyenlerle kendisinin arasında Allah'ın kitabı olduğundan bahisle Mü'minûn 6'ya işaret

ettiğinden bahsedilmektedir. Hadis, senedi sağlam ve mevkuf olarak gelen sahih bir rivâyettir.

14- Zeyd b. Hâlid el-Cühenî Hadîsi. Eyyûb b. Hâlid el-Ensârî'nin haber verdiği Musâ b. Ubeyde er-Rebezî tarafından rivâyet edilen hadisi Taberânî tahrîc etmiştir. Hadiste Zeyd b. Hâlid el-Cühenî'nin, bir arkadaşıyla beraber mut'a nikâhı yapacakları kadınlarla anlaşmak üzereyken, Rasûlullah'ın mut'a nikâhını, azı dişli ve yırtıcı hayvan ile ehlî eşek etlerinin yenilmesini haram kıldığını haber verdiğini söylediğinden bahsedilmiştir. Hadisi sadece Taberânî tahrîc etmiştir. Hadisin râvîsi Musâ b. Ubeyde er-Rebeze cerh edilmiştir. Hadis merfû olarak gelen isnadı zayıf bir hadistir. Yasaklama bilgisi sahih rivâyetlerle mutabakat arz etmektedir.

15- Urve b. Zübeyr Hadîsi. Oğlu Hişâm tarafından rivâyet edilen hadisi Saîd b. Mansûr tahrîc etmiştir. Hadiste Urve'nin, mut'a için "apaçık bir zinadır" dediğinden bahsedilmiştir. Râvîlerinden İsmail b. Ayyâş cerh edilmiştir. Sened açısından zayıf olan rivâyet mana açısından Kur'an'a mutabakat göstermektedir.

16- Rebî' b. Sebre Hadîsi. Yûnus b. Abdillâh'ın rivâyet ettiği bu hadisi Ebû Yusuf tahrîc etmiştir. Hadiste, Nebî'nin (a.s) Mekke'nin fethi günü mut'ayı yasakladığından bahsedilmiştir. Rebî' Peygamber'i (a.s) görmediği halde ashâbı atlayarak söylemiş olduğu bu söz ile irsal yapmıştır. İrsal zayıflık sebebidir. Râvîlerinden kusurlu olan yoktur. Hadis Mürsel bir rivâyet olması hasebiyle zayıf olmasına rağmen sahih rivâyetlerle mutabakat sağlamıştır. Hasen bir rivâyettir.

17- Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr Hadîsi. Zührî tarafından rivâyet edilen hadis Abdurrezzâk tarafından tahrîc olunmuştur. Hadiste Kasım'ın, mut'anın haramlığını Kur'an'da görüyorum sözüne nerede diye karşılık verilmesinden sonra Mü'minûn sûresi 5 ve 6. âyeti okuduğundan bahsedilmiştir. Senedinde kusur bulunmayan bu hadis maktû, sahih bir rivâyettir.

18- Mekhûl b. Ebî Müslim eş-Şâmî Hadîsi. Sadece İbn Ebî Şeybe'nin tahrîc etmiş olduğu hadisHişâm b. el-Gâz tarafından rivâyet edilmiştir. Hadiste Mekhûl'ün süreli evlenen bir kişni yaptığı iş için "işte bu zinadır" dediğinden bahsedilmiştir. İrsaliyle meşhur olduğundan bahsedilen Mekhûl hadisinin râvîlerinden Şebâbe b. Sevvâr cerh olunan bir râvîdir. Hadis senedi zayıf, maktû' bir rivâyettir.

19- Câbir b. Yezîd el-Cu'fî Hadîsi. Kendisi tabî'n neslinin Şîî bir muhaddisidir. Rivâyeti sünnî kaynaklardan biri olan Fakihî'nin kitabında geçmektedir. Hadiste, İbn Abbâs'ın mut'a, sarf ve başka bir sözünden döndüğünden bahsedilmektedir. Câbir el-Cu'fî, Dârekutnî tarafından zayıf kabul edilerek tenkid edilmiştir. Senedi zayıf

olan bu hadisin metnine mutabık Ebû Avâne tarafından tahrir edilen hadiste yine İbn Abbâs'ın mut'a görüşünden döndüğü bilgisi yer almaktadır.

20- Ca'fer b. Muhammed Hadîsi. Ca'fer-i Sâdık olarak da bilinen râvînin bu hadisini Beyhakî tahrîc etmiştir. Bessâm es-Sayrafi tarafından rivâyet edilen hadiste, özellikleri kendisine bahsedilen Ca'fer'in "bu zinadır" dediğinden bahsedilmektedir. Hadisin râvîlerinden Hasan b. Süleyman mechûlû'l-hâl biridir. Hakkında neredeyse hiç malûmat bulunmamaktadır. Senedi zayıf olan hadis maktû' bir rivâyettir.

21- Abdullah b. Saîd b. Ebî Saîd Keysân el-Makburî Hadîsi. İkrime b. Ammâr tarafından rivâyet edilen hadisi Heysemî tahrîc etmiştir. Hadiste, Rasûlullah'ın (a.s) mut'ayı nikâh, talak, iddet ve mirasın yıktığını söylediğinden bahsedilmiştir. Ravînin râvî tabîînden olup bu sözyle irsal yapmıştır. Hadisin sahibi diye kaydettiğimiz Abdullah b. Saîd hadisi terk edilen mecruh bir râvî olarak eleştirilmiştir. Senedi zayıf, Mürsel bir rivâyettir. Ebû Hüreyre'den gelen ve senedi muttasıl olan, bu hadisin manasını destekleyen bir rivâyet dolayısıyla hasen olarak değerlendirilebilir.

22- Muhammed n. Şihâb ez-Zührî Hadîsi. Ebû Avâne'nin tahrîc ettiği bu hadisi Eyyûb es-sahtiyânî rivâyet etmiştir. Hadiste Zührî'nin, Rasûlullah'ın fetih yılı mut'a nikâhını yasakladığını söylediğinden bahsedilmektedir. Zührî tabîînden olup yaptığı bu rivâyet ile irsal yapmıştır. Senedi zayıf olan hadisin aynı anlama gelen sahih şahitleri bulunmaktadır. Hadis hasen olarak değerlendirilebilir.

23- Mâlik b. Enes Hadîsi. Mâlik'in kendi isnadıyla bize ulaşan bu hadisi Ebû Avâne tahrir etmiştir. Hadiste, Rasûlullah'ın Hayber günü mut'ayı yasakladığından bahsedilmiştir. Malik'in kendi isnadı kavramı içerisine Ali b. Ebî Talib→Muhammed b. Ali→Abdullah ve Hsan b. Muhammed→İbn Şihâb girmektedir. Dolayısıyla hadisin Ali b. Ebî Tâlib hadidiyle aynı olduğu ifade edilebilir. Fakat Ebû Avâne tahrîcinde bulunan râvîlerden İsmail b. Ayyâş mecruh bir râvîdir. Hadisin senedi zayıf fakat metni sahih olan hadislerle desteklenmiştir. Hasen bir hadistir.

Mut'a nikâhı ile ilgili vârid olan hadisler içerisinde mut'anın yapılmasına izin verdiğinden söz eden hadis sayısı farklı tarikleriyle beraber ele alındığında; sahih hadisler on, hasen hadisler üç, zayıf veya şâz olan hadisler beş tane olarak tespit edilmiştir. Mut'anın yapılmasını yasaklayan hadis sayısı; sahih olanlar yedi, hasen olanlar on üç, zayıf olanlar ise altı tanedir. Mut'a nikâhı ile ilgili varid olan uydurma rivâyet bulunmamaktadır.

Bütün bu incelemelerden sonra bizde, zarûrî sebeplerden dolayı Mekke'nin fethi zamanında üç günlüğüne mut'a nikâhının yapılmasına izin verildiği ve aynı zaman diliminde kıyamete kadar yasaklandığı kanaati hâsıl olmuştur.

Çalışmamız içerisinde yeterince inceleyemediğimiz husus, mut'a nikâhı ile ilgili sahih ve hasen olarak gelen hadislerin Kur'an'a arzı meselesinin eksik kaldığıdır. Bu eksikliğin giderilmesi ve konuyla ilgili incelemenin yapılması, mesele üzerindeki bütün istifhamların ortadan kaldırılmasına yardımcı olacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- Abdullah b. Abdi'l-Azîz et'Tüveycerî, *el-Bide'u'l-Havliyye*, nşr. Dâru'l-Fazîle, (I-I), Riyad 2000 (master tezi).
- Abdullah b. Ca'fer b. İshâk b. Ali b. Câbir el-Mevsılî, el-Câbirî (v. 330/942), *Cüz' fîhi Ahâdîsi Ebî Muhammed el-Câbirî*, 19 Yaprak, Nushayı yazan: Ali b. el-Kâsım b. Ali el-Hasan b. Hibetillah Şâfi'î.
- Abdürrezzâk es-San'ânî, Ebû Bekr Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' e-Hımyerî (v. 211/827), *el-Musannef*, thk. Habîburrahman el-A'zamî, nşr. el-Mektebetü'l-İslâmî, İkinci Baskı, (I-XI), Beyrût 1983.
- Ağırman, Cemal, "Müksirûn", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXXI.
- Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilal b. Esed eş-Şeybânî (v. 241/855), *Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb el-Arnâvût-Âdil Mürşid, nşr. Müessesetü'r-Risâle, (I-L), Beyrût ty.
- Alâî, Salâhuddin Ebû Saîd Halil b. Keykeldî b. Abdillâh ed-Dımeşkî (v. 761/1359), *el-Muhtelitîn*, thk. Rıfat Fevzi Abdulmuttalib-Ali Abdalbâsit Mezîd, nşr. Mektebetü'l-Hancî, Birinci Baskı, (I-I), Kahire 1996.
- Apaydın, H. Yunus, "KERHÎ", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, 2002, XXV.
- Atar, Fahrettin, "Nikâh", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXXIII.
- Ateş, Ali Osman, *İslâm'a Göre Câhiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Âdetleri*, Beyan Yayınları, İkinci Baskı, (I-I), İstanbul 2014.
- Aycan, İrfan, "Urve b. Zübeyr", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XLII.
- Aydemir, Abdullah, "Atâ b. Dînâr", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, IV.
- Aydın, Akif, "Aile Hayatı", *İlmihal*, İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), İkinci Baskı, (I-I), İstanbul, 1999.
- Aynî, Bedruddîn, Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed b. Musa b. Ahmed (v. 855/1451), *el-Binâye Şerhu'l-Hidâye*, nşr. Dâru'l-İlmiyye, (I-XIII), Beyrut 2000.
-, *Meğâni'l-Ahyâr fî Şerhi Esâmî Ricâli Me'âni'l-Âsâr*, thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmail, nşr. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Birinci Baskı, (I-III), Beyrût 2006.
-, *Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, nşr. Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, (I-XV), Beyrût, ty.

- Bâcî, Ebu'l-Velîd Süleyman b. Halef b. Sa'd et-Tecîbî el-Kurtubî (v. 474/1081), *el-Müntekâ Şerhu'l-Muvatta'*, nşr. Matbaatü's-Saâde, Birinci Baskı, (I-VII), Mısır 1332h.
- Beğavî, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed b. el-Ferrâ Beğavî (v. 516/1122), *Şerhu's-Sünne*, thk. Şuayb el-Arnâvut, Muhammed Züheyr eş-Şâviş, el-Mektebetü'l-İslâmî, İkinci Baskı, (I-XV), Beyrut 1983.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali (v. 458/1066), *Delâilü'n-Nübüvve ve Ma'rifetü Ahvâli's-Şerî'a*, thk. Abdulmu'tî, Kal'acî, nşr. Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Birinci Baskı, (I-VII), Beyrût 1988.
-, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkadir Atâ, nşr. Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Üçüncü Baskı, (I-XI), Beyrût 2003.
-, *Ma'rifetu's-Süneni ve'l-Âsar*, thk. Abdulmu'tî Emin Kal'acî, Dâru Kuteybe, Birinci Baskı, (I-XV), Dimeşk, 1991.
-, *Sünenü's-Sağîr*, thk. Abdulmu'tî Emîn Kal'acî, nşr. Dâru'l-Vefâ, Birinci Baskı, (I-IV), yy. 1989.
- Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr el-Basrî (v. 292/905), *el-Bahru'z-Zehhâr el-Ma'rûf bi Müsnedi'l-Bezzâr*, thk. Mahfûzurrahman Zeynullah, nşr. Müessesetü Ulûmi'l-Kur'ân Beyrût-Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem Medîne, Birinci Baskı, (I-XVIII), Medîne 1988.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil (v. 256/871), *et-Târîhu'l-Kebîr*, nşr. Dâiretü'l-Me'ârifî'l-Osmâniyye, (I-VIII), Haydarâbâd, ty.
-, *Sahihu'l-Buhârî*, thk. Ahmed Zehve – Ahmed İnâye, nşr. Dâru'l-Kitâbî'l-Arabî, (I-I), Beyrût 2016.
- Canan, İbrahim, “Enes b. Mâlik”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XI.
- Cehdamî, Ebû İshâk İsmail b. İshak b. İsmail b. Hammâd b. Zeyd (v. 282/896), *Cüz' Fîhi Min Ehâdisi'l-İmâm Eyyûb es-Sahtiyânî*, thk. Süleyman b. Abdülaziz el-Ureynî, nşr. Mektebetü'r-Rüşd, Birinci Baskı, (I-I), Riyâd 1998.
- Cerrahoğlu, İsmail, “Abdullah b. Mesûd”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, I.
-, “İbn Cüreyc”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XIX.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd (v. 398/1008), *es-Sihâh Tâcu'l-Lüga ve Sihâhu'l-Arabîyye*, thk. Muhammed Muhammed Tâmir, nşr. Dâru'l-Hadîs, (I-VI), Kahire 2009.
- Cezîrî, Abdurrahman b. Muhammed b. Ivaz (v. 1360/1941), *el-Fıkhu 'ale'l-Mezâhibi'l-Erba'a*, nşr. Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, İkinci Baskı, (I-V), Beyrût 2003.
- Çolak, Abdullah, *İslâm Aile Hukuku*, (I-I), Malatya 2013.

- Dârekutnî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed Dârekutnî (v. 385/995), *Sünenü'd-Dârakutnî*, thk. Şuayb el-Arnâvût-Hasan Abdulmun'im Şelebî-Heysem Abdulgafûr, nşr. Risale, Birinci Baskı, (I-V), Beyrut 2004.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdîrrahmân b. el-Fazl Dârimî (v. 255/869), *Sünenü'd-Dârimî*, thk. Hüseyin Selim ed-Dârânî, nşr. Dâru'l-Muğnî, Birinci Baskı, (I-IV), Riyâd 2000.
- Döndüren, Hamdî, *Delilleriyle Aile İlmiyâli*, nşr. Altınoluk, (I-I), İstanbul, 1995.
- Dönmez, İbrahim Kâfî "Mut'a", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXXII.
- Ebû Avâne el-İsferâyînî, Ya'kûb b. İshâk b. İbrâhîm el-İsferâyînî (v. 316/929), *Müstahracü Ebî Avâne*, thk. Eymen b. Ârif ed-Dîmeşkî, nşr. Dâru'l-Ma'rife, Birinci Baskı, (I-V), Beyrût 1998.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî (v. 275/889), *Sünenü Ebî Dâvûd*, thk. Şuayb el-Arnâvût-Muhammed Kamil Karabelli-Şâdî Muhsin eş-Şeyyâb, nşr. Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Özel Baskı, (I-IV), Beyrût 2009.
- Ebû Muhammed, Abdusselam b. Muhammed el-Âmir, *Fethu's-Selâm Şerhu 'Umdetü'l-Ahkâm li'l-Hâfız İbn Hacer el-Askalanî Me'hûzün min Kitâbihî Fethu'l-Bârî*, (I-VII), yy. ty.
- Ebû Nu'aym, Ahmed b. Abdillâh b. Ahmed b. İshâk b. Mûsa b. Mihran el-İsbahânî, (v. 430/1039), *el-Müsnedü'l-Müstahrac 'alâ Sahîhi'l-İmam Müslim*, thk. Muhammed Hasan Muhammed Hasan İsmail eş-Şafî'î, nşr. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Birinci Baskı, (I-IV), Beyrut 1996.
-, *Hilyetü'l-Evliyâ' ve Tabakâtü'l-Asfiya*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ((I-X), 1409 h.
-, *Ma'rifetü's-Sahâbe li-Ebî Nuaym*, thk. Âdil b. Yusuf el-Azâzî, nşr. Dâru'l-Vatan, (I-VII), yy. ty.
-, *Müsnedü'l-İmâm Ebî Hanîfe Rivâyetü Ebî Nu'aym*, thk. Nazar Muhammed el-Faryâbî, Mektebetü'l-Kevser, Birinci Baskı, (I-I), Riyad, 1415h.
- Ebû Ubeyd, el-Kâsım b. Sellâm, b. Abdillâh el-Herevî (v. 224/838), *en-Nâsih ve'l-Mensûh fi'l-Kur'ânî'l-Azîz ve mâ fihî mine'l-Ferâiz ve's-Sünen*, thk. Muhammed b. Salih el-Müdeyfir, nşr. Mektebetü'r-Rüşd, İkinci Baskı, (I-I), Riyad 1997.
- Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî (v. 307/919), *Müsnedü Ebî Ya'lâ el-Mevsilî*, thk. Hüseyin Selim Esed, nşr. Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, Birinci Baskı, (I-XIII), Beyrût 1987.

- Ebû Yûsuf, Ya'kûb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd el-Kûfî (v. 182/798), *Kitâbu'l-Âsâr*, nşr. Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, (I-I), Beyrût, ty.
- Ebû Zûr'a, Abdurrahmân b. Amr b. Abdillâh ed-Dimeşkî (v. 281/894), *Târîhu Ebî Zûr'a ed-Dimeşkî*, thk. Şükrullah b. Ni'metullah el-Kocânî, nşr. Mecme'u'l-Lugati'l-Arabiyye, (I-I), Dimeşk ty.
- Efendioğlu, Mehmet, "Muhadramûn", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXX., "Saîd b. Cübeyr", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXXV.
- Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn (v. 1420/1999), *İrvâü'l-Galîl fî Tahrîci Ahâdisi Menâri's-Sebîl*, nşr. Mektebetü'l-İslâmî, Birinci Baskı, (I-IX), Beyrût 1979.
- Esen, Hüseyin, "Zina", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XLIV, s. 440.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed (v. 370/980), *Tehzîbü'l-Lüga*, thk. Abdulkirim el-Azbâvî, nşr. Dâru'l-Mısriyye li't-Terceme ve't-Te'lîf, (I-VIII), Mısır, ty.
- Fâkihî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk İbnu'l-Abbâs Fâkihî el-Mekkî (v. 275/889), *Ahbâru Mekke fî Kadîmi'd-Dehri ve Hadîsihî*, thk. Abdulmelik b. Abdillâh b. Düheys, Dâru Hıdır, İkinci Baskı, (I-VI), Beyrût 1994.
- Fayda, Mustafa, "Âişe", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, II., "Câhiliye", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, VII.
- Fığlalı, Ethem Ruhi, "Câbir el-Cu'fî", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, VI.
- Firuzâbâdî, el-'Allâme el-Luğavî Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb (v. 817/1415), *el-Kâmûsu'l-Muhît*, thk. Mektebü Tahkîki't-Türâs fî Müesseseti'r-Risâle, nşr. Müessesetü'r-Risâle, Sekizinci Baskı, (I-I), Beyrut 2005.
- Güleç, Hasan, "Şiğâr", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXXIX.
- Hâkim en-Nisâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nisâbûrî (v. 405/1014), *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*, thk. Mustafa Abdulkadir Ata, nşr. Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, İkinci Baskı, (I-IV), Beyrût 2002.
- Hamid, Muhammed (v. 1389/1969), *Nikâhu'l-Mut'a Harâmün fî'l-İslâm*, (I-I), yy. ty.
- Hamûd b. Ahmed b. Ferec er'Rahlî, *Menhecül-Kur'âni'l-Kerim fî Da'veti'l-Müşrikîn ile'l-İslâm*, nşr. Imâdetü'l-Bahsil-İlmî bi'l-Câmi'ati'l-İslâmiyye, (I-I), Medîne 2004 (doktora tezi).
- Hâris b. Ebî Üsâme, et-Temîmî (v. 282/895), *Buğyetü'l-Bâhıs 'an Zevâidi Müsnedi'l-Hâris* - thk. Hüseyin Ahmed Sâlih el-Bâkirî, Birinci Baskı, (I-I), Suûd 1992.
- Hatiboğlu, İbrahim, "Nâfi'", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXII., "Süfyân b. Uyeyne", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXXVIII.

- Hâzimî, Muhammed b. Mûsâ b. Osman İbn Hâzım (v. 584/1188), *el-İ'tibâr fî'n-Nâsihi ve'l-Mensûh mine'l-Âsâr*, nşr. Dâiretü'l-Meârifî'l-Osmâniyye, İkinci Baskı, (I-I), Haydarâbâd 1359 h.
- Heysemî, Ebu'l-Hasen Nûruddîn Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman (v. 807/1405), *Keşfü'l-Estâr 'an Zevâid'l-Bezzâr 'ale'l-Kütübi's-Sitte*, thk. Habîburrahmân el-A'zamî, nşr. Risâle, Birinci Baskı, (I-IV), Beyrut 1979.
-, *Buğyetü'l-Bâhıs 'an Zevâid Müsnedi'l-Hâris*, thk. Hüseyin Ahmed Salih el-Bâkirî, Birinci Baskı, (I-II), Suûd 1992.
-, *el-Maksadü'l-Ulâ fî Zevâidi Ebî Ya 'lâ el-Mevsilî*, thk. Seyyid Kûsrevî Hasan, nşr. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, (I-IV), Beyrût ty.
-, *Mevâridü'z-Zam'ân ilâ Zevâidi İbn Hibbân*, thk. Muhammed Abdürrezzâk Hamza, nşr. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, (I-I), yy. ty.
- Humeydî, Abdullah b. Zübeyr (v. 219/834), *Müsnedü'l-Humeydî*, thk. Habîburrahmân el-A'zamî, nşr. Âlemü'l-Kütüb, (I-II), Beyrût 1384 h.
- İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed el-Kurtubî (v. 463/1071), *el-Kâfî fî Fıkhı Ehli'l-Medîne*, thk. Muhammed Muhammed Ahîd, nşr. Mektebetü'r-Riyâdî'l-Hadîse, Birinci Baskı, (I-II), Riyad 1978.
-, *el-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, thk. Ali Muhammed el-Becâverî, nşr. Dâru'l-Ceyl, Birinci Baskı, (I-IV), Beyrût 1992.
-, *el-İstizkâr*, thk. Salim b. Muhammed Atâ-Muhammed Ali Muavviz, nşr. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Birinci Baskı, (I-IX), Beyrût 2000.
-, *et-Temhîd limâ fî'l-Muvatta' mine'l-Me'ânî ve'-Esânîd*, thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî-Muhammed Abdulkebîr el-Bekrî, nşr. Vizâratü Umûmi'l-Evkâf, (I-XIV), Mağrib 1387.
- İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullah b. Ali el-Cürcânî (v. 365/976), *el-Kâmil fî Du'afâi'r-Ricâl*, thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd-Ali Muhammed Muavviz, nşr. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, (I-I), Beyrût, ty.
- İbnü'l-A'râbî, Ebû Saîd Ahmed b. Muhammed b. Ziyâd İbn Bişr (v. 341/952), *Kitâbü'l-Mu'cem*, thk. Abdulmuhsin b. İbrahim b. Ahmed el-Hüseynî, nşr. Dâru İbni'l-Cevzî, Birinci Baskı, (I-III), Suûd 1997.
- İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dimeşkî eş-Şâfiî (v. 571/1176), *Târîhu Medîneti Dimeşk*, thk. Amr b. Garâme el-Umrevî, nşr. Dâru'l-Fikr, (I-LXXX), Beyrût 1995.

- İbnü'l-Bâğandî, Ebû Bekr Muhammed b. Muhammed b. Süleymân el-Vâsîfî (v. 312/925), *Müsnedü Ömer b. Abdilazîz*, thk. Muhammed 'Avvâme, nşr. Dâru İbn kesîr, Üçüncü Baskı, (I-I), Beyrût 1982.
- İbn Battâl el-Kurtubî, Ebü'l-Hasen Alî b. Halef b. Abdilmelik b. Battâl el-Bekrî el-Kurtubî (v. 449/1057), *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî li-İbn Battâl*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhim, nşr. Mektebetü'r-Rüşd, İkinci baskı, (I-X), Riyâd 2003.
- İbnü'l-Ca'd, Ebu'l-Hasan Ali b. Ca'd b. Ubeyd el-Cevherî Ali b. Ca'd (v. 230/846), *Müsnedü İbni'l-Ca'd*, thk. Abdulmehdî b. Abdilkâdir b. Abdilhâdî, nşr. Mektebetü'l-Fellâh, Birinci Baskı, (I-I), Kuveyt 1985/1405.
- İbnü'l-Cârûd, el-Hâfız Ebû Muhammed Abdullah (v. 307/920), *el-Müntekâ Mine's-Süneni'l-Müsenne'de 'an Rasûlillâh (a.s)*, thk. Abdullah Ömer el-Bârûdî, nşr. Dâru'l-Cinân, Birinci Baskı, (I-I), Beyrût 1988.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî (v. 597/1201), *Keşfü'l-Müşkil min Hadîsi's-Sahîhayn*, thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb, nşr. Dâru'l-Vatan, Birinci Baskı, (I-IV), Riyâd 1992.
- İbn Ebî Arûbe, Ebu'n-Nadr Saîd b. Ebî Arûbe (v. 156/773), *el-Menâsik li-İbn Ebî Arûbe*, thk. Âmir Hasan Sabrî, nşr. Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Birinci Baskı, (I-I), Beyrût 2000.
- İbn Ebî Dâvûd, Ebû Bekr Abdullah b. Süleyman b. el-Eş'as el-Ezdî es-Sicistânî (v. 316/929), *Kitâbü'l-Mesâhif*, thk. Muhibbüddîn Abdüssübhan Vâiz, nşr. Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, İkinci Baskı, (I-I), Beyrut 2002.
- İbn Ebî Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Ebî Hâtîm Muhammed b. İdrîs b. el-Münzir et-Temîmî el-Hanzalî, er-Râzî (v. 327/938), *el-Cerhu ve't-Ta'dîl*, thk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî el-Yemânî, nşr. Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, (I-I), yy. ty.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî (v. 235/849), *el-Kitâbü'l-Musannefi fi'l-Ehâdisi ve'l-Asâr*, thk. Yûsuf Kemal el-Hût, nşr. Dâru't-Tâc, Birinci Baskı, (I-VII), Beyrût 1989.
-, *Müsnedü İbn Ebî Şeybe*, thk. Âdil b. Yusuf el-Azâzî-Ahmed b. Ferîd el-Mezîdî, nşr. Dâru'l-Vatan, Birinci Baskı, (I-II), Riyâd 1997.
- İbn Ebî Zeyd, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman el-Kayrevânî (v. 386/996), *en-Nevâdir ve'z-Ziyâdât 'alâ mâ fi'l-Müdevvene ve Gayrihâ mine'l-Ümmehât*, thk. Muhammed Haccî, nşr. Dâru'l-İslâmi'l-Garbî, Birinci Baskı, (I-XV), Beyrût 1999.

- İbnü'l-Esîr, Mecdüddîn Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî (v. 606/1210), *eş-Şâfi fî Şerhi Müsnedi's-Şâfi'î li İbni'l-Esîr*, thk. Ahmed b. Süleyman-Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm, nşr. Mektebetü'r-Rüşd, Birinci Baskı, (I-V), Riyad 2005.
- İbn Hacer, el-İmam el-Hafız Ahmed Ali b. Hacer el-Askalânî (v. 852/1449), *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî - Muhibbüddîn el-Hatîb, nşr. el-Mektebetü's-Selefiyye, (I-XIII), yy. ty.
-, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd-Ali Muavviz, nşr. Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Birinci Baskı, (I-VIII), Beyrût 1995.
-, *el-Metâlibu'l-Âliye bi Zevâidi'l-Mesânîdi's-Semâniye*, thk. İmam Muhammed b. Su'ûd Üniversitesi İlmî ekibi, nşr. Dâru'l-Âsime, Birinci Baskı, (I-XIX), Su'ûd 1998/1419.
-, *İthâfu'l-Mehere bi'l-Fevâidi'l-Mühtekira min Etrâfi'l-Aşera*, thk. Züheyr b. Nâsir en-Nâsir ve Diğerleri, nşr. Vizâratü's-Şüûnî'l-İslamiyye ve'd-Da'veti ve'l-İrşâdi's-Suûdiyye, Birinci Baskı, (I-XIX), Su'ûd 1994.
-, *Lisânü'l-Mîzân*, thk. Abdulfettah Ebû Gudde, nşr. Mektebetü'l-Matbûâtü'l-İslâmiyye, Birinci Baskı, (I-X), Beyrût 2002.
-, *Takrîbü't-Tehzîb*, thk. Muhammed Avvâme, nşr. Dâru'r-Reşîd, Birinci Baskı, (I-I), Sûriye 1986.
-, *Ta'rîfü Ehli't-Takdîs bi Merâtibi'l-Mevsûfîn bi't-Tedlîs*, thk. Âsım b. Abdillâh el-Karyûtî, nşr. Mektebetü'l-Menâr, Birinci Baskı, (I-I), Amman 1983.
-, *Tehzîbü't-Tehzîb*, nşr. Dâru'l-Me'âri'n-Nizâmiye, Birinci Baskı, (I-XII), Hindistan 1326h.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Said ez-Zâhirî el-Endülüsi (v. 456/1065), *el-Muhallâ bil-Âsâr*, thk. Abdulgaffâr Süleyman el-Bündârî, nşr. Dâru'l-Kütübîl-İlmiyye, Üçüncü Baskı, (I-XII), Beyrut 2002.
-, *Haccetü'l-Vedâ'*, thk. Ebû Suheyb el-Keremî, Beytü'l-Efkâr, Birinci Baskı, (I-I), Riyad, 1998.
- İbn Hibbân, Ebû Hatim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî (v. 354/965), *Sahîhu İbn Hibbân bi-Tertîbi İbn Bülbân*, thk. Şuayb el-Arnâvut, Risâle, İkinci Baskı, (I-XVIII), Beyrut, 1993.
-, *es-Sikât*, thk. Muhammed Abdulmu'îd Han, nşr. Dairetü'l-Me'ârifî'l-Osmâniyye, Birinci Baskı, (I-IX), Haydarâbâd 1973.

- İbn Kâni', Ebu'l-Huseyn Abdulbâkî b. Kâni' b. Merzûk b. Vâsık el-Emevî el-Bağdâdî (v. 351), *Mu'cemu's-Sahâbe*, Mektebetü'l-Gurabâi'l-Eseriyye, Birinci Baskı, (I-III), el-Medînetü'l-Münevvere, 1418 h.
- İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer el-Kuraşi ed-Dimeşki (v. 774/1373), *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, thk. Sami b. Muhammed es-Selame, nşr. Daru Tayyibe, Birinci Baskı 1997, İkinci Baskı, (I-VIII), Riyad 1999.
- İbnü'l-Keyyâl, Ebü'l-Berekât Zeynüddîn Muhammed (Berekât) b. Ahmed b. Muhammed el-Hatîb ed-Dımaşkî (v. 929/1523), *el-Kevâkibü'n-Neyyirât fî Ma'rifeti mine'r-Ruvvâti's-Sikât*, thk. Abdulkayyûm Abdü Rabbinnebî, nşr. el-Mektebetü'l-İmdâdiyye, İkinci Baskı, (I-II), Mekke 1999.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed Makdisî (v. 620/1223), *el-Kâfî fî Fıkhi'l-İmam Ahmed b. Hanbel*, thk. Muhammed Faris-Mes'ad Abdulhamîd es-Sa'denî, nşr. Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Birinci Baskı, (I-IV), Beyrût 1994.
-, *el-Muğnî*, thk. Abdullah b. Muhsin et-Türkî-Abdulfettah Muhammed el-Hulv, nşr. Dâru Âlemü'l-Kütüb, Üçüncü Baskı, (I-X), Riyâd 1997.
- İbn Kutluboğa, Ebü'l-Fidâ Zeynüddin Kâsım b. Kutluboğa es-Sûdûnî (v. 879/1474), *es-Sikât mimmen lem Yeka' fî'l-Kütübî's-Sitte*, thk. Şadî b. Muhammed b. Sâlim Âl-i Nu'mân, nşr. Merkezü Nu'mân li'l-Bühûs ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye ve Tahkîki't-Türâs ve't-Terceme, (I-IX), San'a 2011.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî (v. 273/887), *Sünen*, thk. Şuayb el-Arnâvut- Âdil Mürşid- Muhammed Kâmil Karabelli- Abdullatif Harzullah, Risâle, Birinci Baskı, (I-V), yy. 2009.
- İbnü'l-Mukrî, Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm b. Alî el-İsfahânî (v. 381/991), *el-Mu'cem li-İbni'l- Mukrî*, thk. Ebû Abdirrahmân Âdil b. Sa'd, nşr. Şeriketü'r-Riyâd, Birinci Baskı, (I-I), Riyâd 1998.
- İbnü'l-Muzaffer, Muhammed b. el-Muzaffer b. Mûsâ b. İsa, Ebu'l-Huseyn el-Bezzâr, el-Bağdâdî (v. 379/989), *Garâibü Mâlik b. Enes*, thk. Ebû Abdilbârî Rıza b. Hâlid el-Cezâirî, Dârus-Selef, Birinci (I-I), Baskı, Riyad 1997.
- İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. hmed b. Muhammed (v. 595/1199), *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, thk. Muhammed Subhî Hallâk, nşr. Mektebetü İbn Teymiyye, Birinci Baskı, (I-IV), Kâhire 1415 h.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî (v. 230/845), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, thk. Ali Muhammed Ömer, nşr. Mektebetü'l-Hancî, Birinci Baskı, (I-XI), Kahire 2001.

- İbn Şâhîn, Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Osman (v. 385/995), *en-Nâsih ve'l-Mensûh mine'l-Hadîs*, thk. Ali Mu'avviz-Âdil Ahmed Abdulmevcûd, nşr. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, (I-I), Birinci Baskı, Beyrût 1992.
- İbn Vehb, Ebû Muhammed Abdullâh b. Vehb b. Müslim el-Fihri el-Mısri (v. 197/813), *el-Câmi' li-İbn Vehb fi'l-Ahkâm*, thk. Rifat Fevzi Abdulmuttalib-Ali Abdulbâsit Mezîd, nşr. Dâru'l-Vefâ, Birinci Baskı, (I-I), yy. 2005.
- İbn Ya'kûb, Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Ya'kûb İbnü'l-Hâris el-Hârisî (v. 340/952), *Müsnedü Ebî Hanîfe*, thk. Ebû Muhammed el-Asyûti, nşr. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Birinci Baskı, (I-I), Beyrût 2008.
- İbn Züreyk, Muhammed b. Abdurrahman b. Muhammed b. Ahmed b. et-Takî Süleyman b. Hamza Makdisî Nâsiruddîn (v. 803/1401), *Men Tekelleme fîhi'd-Dârekutnî fi Kitâbi's-Sünen mine'd-Du'afâ'i ve'l-Metrûkîn ve'l-Mecrûhîn*, thk. Ebû Abdillâh Hüseyin b. Ukkâşe, nşr. Vizâratü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, Birinci Baskı, (I-I), Katar 2007.
- Kahraman, Abdullah, "Tâvûs b. Keysân", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XL.
- Kallek, Cengiz, "Kâsım b. Muhammed b. Ebû Bekir", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXIV.
- Kandemir, M. Yaşar, "Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, I.
- Kandemir, M. Yaşar, "Ebû Hüreyre", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, X.
- Karaman, Hayrettin, "Fıkıh", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XIII, s. 1-14.
- Karaman, Hayrettin, *İslâm Hukuk Tarihi*, nşr. İz Yayıncılık, (I-I), İstanbul, 1999.
- Kâsânî, Alâuddîn Ebu Bekr b. Mesûd b. Ahmed (v. 587/1191), *Bedâi'u's-Sanâi' fi Tertîbi's-Şerâi'*, nşr. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, İkinci Baskı, (I-VII), Beyrut, 1986/1406.
- Kaya, Eyyüp Said, "Mekhûl b. Ebû Müslim", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXVIII.
-, "Sâlim b. Abdullah b. Ömer", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXXVI.
- Kelvezânî, Ebu'l-Hattâb Mahfûz b. Ahmed b. el-Hasan (v. 510/1116), *el-Hidâye 'alâ Mezhebi'l-İmam Ebî Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî*, thk. Abdullatif Hümeyme - Mahir Yâsi el-Fahl, nşr. Müessesetü Garrâs, Birinci Baskı, (I-I), Kuveyt 2004.
- Koçkuzu, Ali Osman, "Ebû Saîd el-Makbûrî", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, X.

- Koçyiğit, Talat, *Hadîs Usulü*, nşr. Türkiye Diyânet Vakfı, (I-I), Ankara 1997.
- Köse, Saffet, “Hülle”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XVIII.
- Küçük, Raşit, “Ebû Saîd el-Hudrî”, *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, X.
- Lahmî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed (v. 478/1086), *et-Tebşıra*, thk. Ahmed Abdulkerim Necib, nşr. İslam İşleri Ve Vakıflar Bakanlığı, Birinci Baskı, Katar 2011.
- Lâşîn, Musâ Şâhîn (v. 1430/2009), *Fethu'l-Mu'in Şerhu Sahîhi Müslim*, nşr. Dâru's-Şurûk, Birinci Baskı, (I-XIV), Kâhire 2002.
- Mahmûd Muhammed Halîl ve diğerleri, *Mevsû'atü Akvâli'l-İmâm Ahmed b. Hanbel fî Ricâli'l-Hadîs ve 'İlelihî*, nşr. Âlemü'l-Kütüb, Birinci Baskı, (I-IV), Beyrût 1997.
- Makdisî, Ebû'l-Feth Nasr b. İbrâhîm b. Nasr en-Nâblusî Makdisî ed-Dimeşkî (v. 490/1096), *Tahrîmü Nikâhî'l-Mut'a*, thk. Hammâd b. Muhammed el-Ensârî, nşr. Dâru Taybe, (I-I), Riyad, ty.
- Mâlik b. Enes, b. Mâlik b. Âmir el-Esbahî el-Medenî (v. 179/795), *el-Muvatta'*, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, nşr. Müessesetü Zâhid b. Sultân Âl-i Nehyân li'l-A'mâli'l-Hayriyye ve'l-İnsâniyye, Birinci Baskı, (I-VIII), Abu Dabi 2004.
-, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ –Rivâyetü'l-İmam Sahnûn b. Saîdet-Tenûhî 'ani'l-İmam Abdirrahman b. el-Kâsım 'an İmami Dâri'l-Hicreti Mâlik b. Enes*, nşr. İrşâd Da'vet Vakıfları İslâm İşleri Bakanlığı, (I-IV), Suud, ty.
- Mâveridî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb (v. 450/1059), *el-Hâvî'l-Kebîr fî Fıkhı Mezhebi'l-İmami's-Şâfi'î ve Hüve Şerhu Muhtasarı'l-Müzenî*, thk. eş-Şeyh Ali Muhammed Muavviz- eş-Şeyh Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Birinci Baskı, (I-XIX), Beyrût 1994.
- Mevsılî, Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd (v. 683/1285), *el-İhtiyar li Ta'lîli'l-Muhtâr*, tkl. Mahmûd Ebû Dakîka, nşr. Çağrı Yayınları, (I-IV), İstanbul 1996.
- Mizzî, Ebû'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf el-Mizzî (v. 742/1341), *Tehzîbü'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, nşr. Müessesetü'r-Risâle, (I-XXXV), Beyrût 1980.
- Moğultay b. Kılıç, Ebû Abdillâh Alâuddîn Moğultay b. Kılıç b. Abdillâh el-Bekcerî el-Hikrî (v. 762/1361), *İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, thk. Ebû Abdirrahmân Âdil b. Muhammed-Ebû Muhammed Üsâme b. İbrahîm, nşr. el-Fârûkî'l-Hadîsiyye, Birinci Baskı, (I-XII), Kahire 2001.
- Muhammed Muhyiddîn, Abdulhamîd (v. 1392/1973), *Ahvâlü's-Şahsiyye fî's-Şerî'ati'l-İslâmiyye*, nşr. İlmiyye, (I-I), Beyrut, ty.

- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbü'rî (v. 261/876), *Sahîhu Müslim*, nşr. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Yedinci Baskı (renkli), (I-I), Beyrut 2015.
- Müzenî, Ebû İbrâhîm İsmâîl b. Yahya b. İsmâîl, (v. 264/878), *es-Sünenü'l-Me'sûra li's-Şâfi'î*, thk. Abdulmu'tî Emîn Kal'acî, Dâru'l-Ma'rife, Birinci Baskı, (I-I), Beyrut, 1406h.
- Nâyif b. Salah, b. Ali el-Mansûrî Ebu't-Tayyib, *İrşâdu'l-Kâsî ve'd-Dânî ilâ Terâcimi Şuyûhi't-Taberânî*, tkd. Sa'd b. Abdullah el-Hamîd, nşr. Dâru'l-Keyân, Birinci Baskı, (I-I), Riyad 2006.
- Necm Abdurrahman Halef, *Mu'cemü'l-Cerhî ve't-Ta'dîl li Ricâli's-Süneni'l-Kübrâ*, nşr. Dâru'r-Râye, Birinci Baskı, (I-I), Riyad 1989.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb (v. 303/916), *es-Sünenü'l-Kübrâ*, takdim, Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, thk. Hasan Abdulmenâ'im Şelebî, nşr. Risale, Birinci Baskı, (I-XII), Beyrut 2001.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb (v. 303/916), *Tesmiyetü Meşâyihü'n-Nesâî ellezîne Semî'a minhüm ve ma'ahû zikru'l-Müdellesîn*, thk. eş-Şerîf Hâtim b. Ârif el-Avnî, nşr. Dâru Âlemu'l-Fevâid, Birinci Baskı, (I-I), Mekke 1423 h.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî Nevevî (v. 676/1277), *el-Minhâc fî Şerhi Sahîhi Müslim b. el-Haccâc*, Birinci Baskı, (I-XVIII), yy. 1929.
-, *et-Takrîbü ve't-Teyşîru li Ma'rifeti Süneni'l-Beşîr ve'n-Nezîr fî Usûli'l-Hadîs*, thk. Muhammed Osman el-Haşî, nşr. Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Birinci Baskı, (I-I), Beyrût 1985.
- Öz, Mustafa, "Ca'fer es- Sâdık", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, VII.
- Özen, Şükrü, "HALLÂL, Ebu Bekr", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XV.
- Râgıb el-İsfahânî, Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal (v. V/XI. Yüzyılın ilk çeyreği), *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, thk. Safvân Adnân Dâvûdî, nşr. Dâru'l-Kalem, Dördüncü Baskı, (I-I), Dîmeşk 2009.
- Râzî, Ebû Abdillâh Zeynüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilkâdir (v. 666/1268'den sonra), *Muhtâru's-Sıhah*, (I-I), Lübnan 1986.
- Rûyânî, Ebû Bekr Muhammed b. Hârûn Rûyânî (v. 307/919-20), *Müsnedü'r-Rûyânî ve bi-Zeylihi'l-Müstedrek mine'n-Nüsûsî's-Sâkıtati*, nşr. Eymen Ali Ebû Yemânî, nşr. Müessesetü Kurtuba, Birinci Baskı, (I-II), yy. 1995.
- Sadeî, Selahaddin (v. 764/1363), *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, thk. Ahmed Arnavût-Türkî Mustafa, nşr. Daru İhyâü't-Türâs, (I-XXIX), Beyrût 2000.

- Saïd b. Mansûr, el-İmam el-Hâfız b. Şu'be el-Horasânî el-Mekkî (v. 227/842), *Sünenü Sa'îd b. Mansûr*, thk. Habîbürrahmân el-A'zamî, nşr. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, (I-II), Beyrût, ty.
- Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm (v. 427/1037), *el-Keşfü ve'l-Beyân 'an Te'vîli'l-Kur'ân-Tefsîru's-Sa'lebî*, thk. el-İmam Ebû Muhammed b. Âşûr, nşr. Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arab, Birinci Baskı, (I-X), Beyrut 2002.
- Salih, Subhi, *Hadîs İlimleri ve Hadîs Istılahları*, çeviri. Yaşar Kandemir, nşr. İlahiyat Fakültesi Vakfı (İFAV), Onuncu Baskı, (I-I), İstanbul 2012.
- Semerkindî, Alâuddîn Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed Semerkandî (v. 539/1144), *Tuhfetu'l-Fukahâ*, nşr. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, İkinci Baskı, (I-I), Beyrut 1994.
- Semhûdî, Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Abdillâh b. Ahmed b. Alî el-Hasenî es-Semhûdî (v. 911/1506), *Vefâü'l-Vefâ bi-Ahbâri Dâri'l-Mustafâ*, Haşiyesini Yazan: Hâlid Abdulganî Mahfûz, nşr. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Birinci Baskı, (I-IV), Beyrut 1419h.
- Serahsî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl (v. 483/1091), *el-Mebsût*, Dâru'l-Ma'rife, (I-XXX), Beyrût 1993.
- Suğdî, Ebu'l-Hasan Ali b. el-Hüseyn b. Muhammed (v. 461/1068), *en-Nütefî'l-Fetâvâ*, Tahkîk (thk.) Salahuddîn en-Nâhî, Neşreden (nşr.) Dâru'l-Furkân, Amman, Müessesetü'r-Risâle, İkinci Baskı, (I-I), Beyrut, 1984/1404.
- Suheyb Abdulcebbâr, *el-Câmi'û's-Sahîh li's-Süneni ve'l-Mesânîd*, Basımı yapılmamış, Şâmile içinde neşr edilmiştir. Neşir yılı 2014.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî (v. 911/1505), *Esmâü'l-Müdellesîn*, thk. Mahmud Muhammed Mahmud Hasan Nassâr, nşr. Dâru'l-Ceyl, Birinci Baskı, (I-I), Beyrût 1992.
- Şâfi'î, Ebû Abdullah Muhammed b. İdrîs (v. 204/820), *el-Ümm*, nşr. Dâru'l-Vefa, thk. Rıfat Fevzî Abdulmuttalib, Birinci Baskı, (I-VIII), yy., 2001.
-, *el-Müsned*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, (I-I), Beyrut, 1400 h.
- Şâtübî, Ebû İshâk b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî el-Gırnâtî (v. 790/1388) *el-İ'tisâm*, thk. Muhammed b. Abdurrahmân eş-Şakîr - Sa'd b. Abdullah Âl-i Hamîd - Hişâm b. İsmâîl es-Sînî, nşr. Dâru İbni'l-Cevzî, Birinci Baskı, (I-II), Suûd 2008.
- Şenel, Abdulkadir, "Huşenî, Ebû Sa'lebe", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XVIII.

- Şihâbüddîn et-Tûribişî, Fadlullah b. Hasan b. Hüseyin b. Yûsuf, Ebû Abdillâh (v. 661/1263), *el-Müeyesser fî Şerhi Mesâbihi's-Sünne*, thk. Abdulhamîd Hindâvî, nşr. Mektebetü Nezzâr Mustafa el-Bâz, İkinci Baskı, (I-IV), Suûd 2008.
- Şirbînî, eş-Şeyh Şemsüddîn Muhammed b. el-Hatîb (v. 977/1570), *Muğnî'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî'l-Elfâzî'l-Minhâc*, nşr. Dâru'l-Ma'rife, Birinci Baskı, (I-VI), Beyrût 1997.
- Taberânî, el-Hâfız Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed (v. 360/972), *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, thk. Hamdi Abdülmecîd es-Selefi, nşr. Mektebetü İbn Teymiyye, (I-XXV), yy. ty., *el-Mu'cemu'l-Evsat*, thk. Ebû Mu'âz Târik b. Ivazullah b. Muhammed-Ebu'l-Fazl Abdulmuhsin b. İbrahim el-Hüseyinî, nşr. Dâru'l-Harameyn, (I-X), Kahire 1995., *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, thk. Hamdî b. Abdilmecîd es-Silefi, nşr. Müessesetü'r-Risâle, Birinci Baskı, (I-IV), Beyrût 1984.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Gâlib el-Âmilî (v. 310/923), *Tefsîru't-Taberî Câmi'u'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türkî, Dâru Hicr, Birinci Baskı, (I-XXVI), Kâhire 2001.
- Tahâvî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selâme b. Abdî'l-elik İbnü's-Seleme el-Ezdî (v. 321/934), *Şerhu Me'âni'l-Âsâr*, thk. Muhammed Zehra en-Neccâr-Muhammed Seyyid Câe'l-Hakk-Yusuf Abdurahmân el-Mer'aşlî, nşr. Âlemü'l-Kütüb, Birinci Baskı, (I-V), Beyrût 1994., *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, thk. Şuayb el-Arnâvût, nşr. Müessesetü'r-Risâle, Birinci Baskı, (I-XVI), Beyrût 1994.
- Tayyib bâ-Mahzeme, Abdullah b. Abdullah b. Ahmed Mahzeme (v. 947/1540), *Kılâdetü'n-Nahr fî Vefeyâti A'yâni'd-Dehr*, thk. bû-Cum'a Mekrî-Hâlid Züvârî, nşr. Dâru'l-Minhâc, Birinci Baskı, (I-VI), Beyrût 2008.
- Temâmî er-Râzî, Ebû'l-Kâsım Temâmî b. Muhammed b. Abdillâh el-Becelî er-Râzî ed-Dimeşkî (v. 414/1023), *el-Fevâid*, thk. Hamdi Abdülmecîd es-Silefi, nşr. Mektebetü'r-Rüşd, (I-II), Riyad 1412 h.
- Tirmânî, Abdüsselam (v. 1990/1410), *ez-Zevâc 'Inde'l-Arab fî'l-Câhiliyyeti ve'l-İslâm*, Alemü'l-Ma'rife, (I-I), Kuveyt 1984.
- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre b. Musa b. ed-Dahhak (v. 279/892), *el-Camiu'l-Kebir-Sünenü't-Tirmizî*, thk. Şuayb el-Arnâvût-Abdullatif Harzullah, nşr. Daru'r-Risâle el-Âlemiyye, Birinci Baskı, (I-VI), Beyrut 2009.

- Tûsî, Ebû Ali el-Hasan b. Ali b. Nasr (v. 312/925), *Muhtasaru'l-Ahkâm- Müstahracü't-Tûsî 'alâ Câmi'î't-Tirmizî*, thk. Üneys b. Ahmed b. Tâhir el-Endunûsî, nşr. Dâru'l-Müeyyed, Birinci Baskı, (I-IV), Riyad 2003.
- Uludağ, Süleyman, "Hasan-ı Basrî", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XVI.
- Vâhidî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Vahidî en-Nisâbü'rî (v. 468/1076), *el-Vasît fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Mecîd*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd-Ali Muhammed Muavviz, nşr. Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Birinci Baskı, (I-IV), Beyrût 1994.
- Yıldız, Hakkı Dursun, "Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm", *DİA*, I.
- Yiğit, İsmail, "Ömer b. Abdülazîz", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXXIV.
- Yüceer, Mustafa (Derleyen), "Nâsiruddîn el-Elbânî (1914-1999)", *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA) (Muhaddis Biyografileri)*.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî (v. 748/1348), *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnâvût-Kâmil Harrât, nşr. Müessesetü'r-Risâle, Birinci Baskı, (I-XXV), Beyrût 1982.
-, *Divânu'd-Du'afâ ve'l-Metrûkîn ve Halkun mine'l-Mechûlîn ve Sikâtü'n fîhim Leyyin*, thk. Hammâd b. Muhammed el-Ensârî, nşr. Mektebetü'n-Nehda el-Hadîse, İkinci Baskı, (I-I), Mekke 1967.
-, *el-Muğnî fî'd-Du'afâ*, thk. Nureddin İtır, nşr. İradetü İhyâî't-Türâs, (I-I), yy, ty.
-, *Mizânü'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, nşr. Dâru'l-Ma'rife, Birinci Baskı, (I-IV), Beyrût 1963.
-, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhîri ve'l-A'lâm*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, nşr. Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Birinci Baskı, (I-XV), Beyrût 2003.
-, *Zikru Esmâi men Tüküllime Fîh ve Hüve Mevsûkun*, thk. Muhammed Şekûr b. Mahmûd el-Hâcî Emrîru'l-Meyâdînî, nşr. Mektebetü'l-Menâr, Birinci Baskı, (I-I), Ürdün 1986.
- Ziriklî, Hayruddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. b. Ali b. Fâris ez-Ziriklî ed-Dımeşkî (v. 1396/1976), *el-A'lâm*, nşr. Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, On Beşinci Baskı, (I-I), Beyrût 2002.
- Zühaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletühü*, el-Ahvâlû's-Şahsiyye, nşr. Dâru'l-Fikr, Dördüncü Baskı, (I-X), Dimeşk ty.
- Zürkânî, Muhammed b. Abdilbâkî b. Yûsuf ez-Zürkânî el-Mısrî el-Ezherî (v. 1099/1688), *Şerhu'z-Zürkânî 'alâ Muvattai'l-İmâm Mâlik*, thk. Tâhâ Abdurraûf Sa'd, nşr. Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, Birinci Baskı, (I-IV), Kâhire 2003.

EKLER

1- Râvî İsnad Zinciri Ekleri

Tablo 1. Ali b. Ebî Tâlib Hadîsi Mâlik Tarîkı İsnad Zinciri

1	2	3	4
Ali b. Ebî Tâlib ↓ Muhammed b. Hanefiyye ↓ Abdullah ve Hasan b. Muhammed ↓ İbn Şihâb ↓ Mâlik v. 179 Nikâh 18, Hn. 1993.	Ali b. Ebî Tâlib ↓ Muhammed b. Hanefiyye ↓ Abdullah ve Hasan b. Muhammed ↓ İbn Şihâb ↓ Mâlik ↓ Yahyâ b. Kaza'a ↓ Buhârî v. 257 Meğazî 64/38, Hn. 4216.	Ali b. Ebî Tâlib ↓ Muhammed b. Hanefiyye ↓ Abdullah ve Hasan b. Muhammed ↓ İbn Şihâb ↓ Mâlik ↓ Yahya b. Yahya ↓ Müslim v. 261 Nikâh 3, Hn. 1407-29.	Ali b. Ebî Tâlib ↓ Muhammed b. Hanefiyye ↓ Abdullah ve Hasan b. Muhammed ↓ İbn Şihâb ↓ Mâlik ↓ Bişr b. Ömer ↓ Muhammed b. Yahya ↓ İbn Mâce v. 273 Nikâh 44, Hn. 1961.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 1			

Tablo 2. Saîd b. el-Müseyyeb hadîsi İsnad Zinciri

1	2	3
Saîd b. Müseyyeb ↓ Dâvûd b. Ebî Hind ↓ Süfyân-ı Sevrî ↓ Abdürrezzâk v. 211 <i>el-Musannef</i>, VII, s. 505, Hn. 14045.	Said b. el Müseyyeb ↓ Dâvûd b. Ebî Hind ↓ Süfyân-ı Sevrî ↓ Abdullah b. el-Velîd el-Adnî ↓ Ali b. el-Hasan ↓ Süfyân b. Muhammed el-Cevherî ↓ Ebû Nasr el-Irakî ↓ Ebû Bekr Muhammed b. İbrahim el-Hâfız ↓ Beyhakî, v.458 <i>es-Sünenü'l-Kübrâ</i>, VII, s. 337, Hn. 14179.	Said b. el Müseyyeb ↓ Dâvûd b. Ebî Hind ↓ Süfyân-ı Sevrî ↓ İbn İdrîs ↓ İbn Ebî Şeybe v. 235 <i>el-Musannef</i>, III, s. 551, Hn. 17070.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 2		

Tablo 3. Hasanu'l-Basrî Hadîsi İsnad Zinciri

1	2	3	4
el-Hasan ↓ Mâlik b. Mugavvil ↓ Sevrî ↓ Abdürrezzâk v. 211 <i>el-Musannef</i>, s. 505, Hn. 14043.	el-Hasan ↓ Mâlik b. Mugavvil ↓ Süfyân ↓ İbrahim b. Hâlid ↓ İshâk b. Zürayk ↓ Ahmed b. İsa b. es-Sükeyn ↓ İbn Şâhîn v. 385 <i>Nâsihu ve'l-Mensûh</i>, s. 227, Hn. 444.	el-Hasan ↓ Katâde ↓ Saîd ↓ Abde ↓ İbn Ebî Şeybe v. 235 <i>el-Musannef</i>, III, s. 552, Hn. 17074.	el-Hasan ↓ Hammâd b. Humeyd ↓ Ebû Nu'aym ↓ Ebû Zür'a v. 281 <i>Târîhu Ebî Zür'a</i> s.631, Hn. 1823.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 3			

Tablo 4. Abdullah b. Ömer Hadîsi İsnad Zinciri

1	2a	2b	3a	3b
Abdullah b. Ömer ↓ Abdurrahman b. Nuaym ↓ İyâd b. Lakît ↓ Ubeydullah b. İyâd ↓ Saîd b. Mansûr v. 227 <i>Sünenü Sa'îd b. Mansûr</i>, I, s. 252, Hn. 851.	Abdullah b. Ömer ↓ Abdurrahman b. Nuaym ↓ İyâd b. Lakît ↓ Ubeydullah b. İyâd ↓ Ebu'l-Velîd ↓ Ahmed b. Hanbel v. 241 IX, s. 503, Hn. 5694.	Abdullah b. Ömer ↓ Abdurrahman b. Nuaym ↓ İyâd b. Lakît ↓ Ubeydullah b. İyâd ↓ Affân ↓ Ahmed b. Hanbel v. 241 X, s. 70, Hn. 5808.	Abdullah b. Ömer ↓ Abdurrahman b. Nuaym ↓ İyâd b. Lakît ↓ Ubeydullah b. İyâd ↓ Cübâre b. Mugallis ↓ Ebû Ya'lâ v. 307 <i>Müsned</i>, X, s. 68, Hn. 5706.	Abdullah b. Ömer ↓ Abdurrahman b. Nuaym ↓ İyâd b. Lakît ↓ Sadaka b. Ebî İmrân ↓ Ebû Üsâme ↓ Muhammed b. Abdillâh b. Nümeyr ↓ Ebû Ya'lâ v. 307 <i>Müsned</i>, X, s. 68, Hn. 5707.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 4				

Tablo 5. Ebû Saîd el-Hudrî Hadîsi İsnad Zinciri

1	2	3
Ebû Saîd el-Hudrî ↓ Ebu's-Sıddîk ↓ Zeyd Ebu'l-Havârî ↓ Şu'be ↓ Muhammed b. Ca'fer ↓ Ahmed b. Hanbel v. 241 XVII, s. 257, Hn. 11165.	Ebû Saîd el-Hudrî ↓ Ebu's-Sıddîk ↓ Zeyd Ebu'l-Havârî ↓ Şu'be ↓ İbn Ebî Adî (Muhammed b. İbrahim es-Sülemî) ↓ Bündâr ↓ İbrahim (İbrahim b. İshâk el-Harbî) ↓ Ebû Bekr b. İshâk ↓ Ebû Bekr el-Kercî ↓ Ebu'l-Feth (el-Makdisî) v. 490 <i>Tahrîmü Nikâhu'l-Mut'a</i>, s. 98, Hn. 74.	Ebû Saîd el-Hudrî ↓ Ebu's-Sıddîk ↓ Zeyd Ebu'l-Havârî ↓ Şu'be ↓ Muhammed b. Ca'fer ↓ Ahmed b. Sâbit ↓ Heysemî v. 807 <i>Keşfu'l-Estâr 'an Zevâidi'l-Bezzâr</i>, II, s. 167, Hn. 1441.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 5		

Tablo 6/1. Abdullah b. Abbâs Rivâyeti Ebû Cemre Tarîkı İsnad Zinciri

1	2	3	4a	4b
Abdullah b. Abbâs ↓ Ebû Cemre ↓ Şu‘be ↓ Gunder ↓ Muhammed b. Beşşâr ↓ Buhârî v. 256 Nikâh 31, Hn. 5116.	Abdullah b. Abbâs ↓ Ebû Cemre ↓ Şu‘be ↓ Vehb (b. Cerîr) ↓ (Amr) İbn Merzûk ↓ Tahâvî v. 321 <i>Şerhu Meâni’l-Âsâr</i>, III, s. 26, Hn. 4321.	Abdullah b. Abbâs ↓ Ebû Cemre ↓ Şu‘be ↓ Amr b. Hakkâm ↓ Ebû Müslim el-Keşşî ↓ Taberânî v. 360 <i>el-Mu‘cemu’l-Kebîr</i>, XII, s. 229, Hn. 12965.	Abdullah b. Abbâs ↓ Ebû Cemre ↓ Şu‘be ↓ Amr b. Merzûk ↓ Yûsûf el-Kâdî ↓ Ebû Bekr el-İsmâîlî ↓ Ebû Amr – Muhammed b. Abdillâh el-Edîb ↓ Beyhakî v. 458 <i>es-Sünenü’l-Kübrâ</i>, VII, s. 333, Hn. 14162.	Abdullah b. Abbâs ↓ Ebû Cemre ↓ Şu‘be ↓ Muhammed (b. Ca‘fer) ↓ Muhammed b. Beşşâr ↓ İmrân-İbn Abdî’l-Kerîm ↓ Ebû Bekr (el-İsmâîlî) ↓ Ebû Amr ↓ Beyhakî v. 458 <i>es-Sünenü’l-Kübrâ</i>, VII, s. 333, Hn. 14163.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 6/1				

Tablo 6/2. Abdullah b. Abbâs Hadîsi Muhammed b. Ka'b Tarîki İsnad Zinciri

1	2	3	4
Abdullah b. Abbâs ↓ Muhammed b. Ka'b ↓ Mûsa b. Ubeyde ↓ Süfyân es-Sevrî ↓ Süfyân b. Ukbe ↓ Mahmûd b. Gaylân ↓ Tirmizî v. 279 Nikâh 27, Hn. 1150.	Abdullah b. Abbâs ↓ Muhammed b. Ka'b ↓ Mûsa b. Ubeyde ↓ İshâk b. Süleymân ↓ Ebû Saîd el-Eşecc ↓ İbn Ebî Hâtim er-Râzî v. 327 <i>Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm</i>, s. 919, Hn. 5130.	Abdullah b. Abbâs ↓ Muhammed b. Ka'b ↓ Mûsa b. Ubeyde ↓ Süfyân es-Sevrî ↓ Muâviye b. Hişâm ↓ Ebû Küreyb ↓ Muhammed b. Abdillâh el-Hadramî ↓ Taberânî v. 360 <i>el-Mu'cemu'l-Kebîr</i>, X, s. 361, Hn. 10782.	Abdullah b. Abbâs ↓ Muhammed b. Ka'b ↓ Mûsa b. Ubeyde ↓ Süfyân es-Sevrî ↓ Süfyân b. Ukbe ↓ Ebû Küreyb ↓ el-Hadramî ↓ el-Eşca'î ↓ İbrahim b. Ebi'l-Leys ↓ Ahmed b. Hanbel ↓ Süleyman b. Ahmed el-Lahmî ↓ Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Abdân ↓ Beyhakî v. 458 <i>es-Sünenü'l-Kübrâ</i>, VII, s. 335, Hn. 14168.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 6/2			

Tablo 6/3. Abdullah b. Abbâs Hadîsi İbn Cüreyc Tarîki İsnad Zinciri

1	2	3	4
Abdullah b. Abbâs ↓ Atâ ↓ İbn Cüreyc ↓ Haccâc (b. Muhammed el-Masîsî) ↓ Ebû Ubeyd v. 224 <i>en-Nâsîh ve'l-Mensûh</i>, s. 80, Hn. 135.	Abdullah b. Abbâs ↓ Atâ ↓ İbn Cüreyc ↓ Yahyâ b. Eyyûb ↓ Saîd b. Kesîr b. Ufeyr ↓ Rabî' el-Cîzî ↓ Tahâvî v. 321 <i>Şerhu Me'âni'l-Âsâr</i>, III, s. 26, Hn. 4318.	Abdullah b. Abbâs ↓ Atâ ↓ İbn Cüreyc ↓ Abdurrezzâk v. 221 <i>el-Musannef</i>, VII, s. 497, Hn. 14021, 14022.	Abdullah b. Abbâs ↓ Atâ ↓ İbn Cüreyc ↓ Abdurrezzâk b. Hemmâm ↓ İshâk b. İbrahim b. Abbâd ↓ Abdulaziz b. Muhammed b. Abdillâh el-Lü'lûî ↓ İbn Şâhîn v. 385 <i>en-Nâsîh ve'l-Mensûh</i>, s. 225.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 6/3			

Tablo 6/4. Abdullah b. Abbâs Hadîsi Saîd b. Cübeyr Tarîkı İsnad Zinciri

1	2	3	4
Abdullah b. Abbâs ↓ Saîd b. Cübeyr ↓ Minhâl b. Amr ↓ Haccâc (b. Ertât) ↓ Yezîd ↓ Ebû Ubeyd v. 224 <i>en-Nâsih ve'l-Mensûh</i>, s. 82, Hn. 139.	Abdullah b. Abbâs ↓ Saîd b. Cübeyr ↓ Minhâl b. Amr ↓ Haccâc ↓ Abdüsselâm b. Harb ↓ Ebû Nu'aym (el-Fazl b. Dükeyn) ↓ Ali b. Abdilazîz (el-Begavî) ↓ Taberânî v. 360 <i>el-Mu'cemü'l-Kebîr</i>, X, s. 315, Hn. 10601.	Abdullah b. Abbâs ↓ Saîd b. Cübeyr ↓ Minhâl b. Amr ↓ el-Hasan b. Umâre (el-Becelî) ↓ Cerîr b. Hâzım (el-Ezdî) ↓ İbn Vehb (Abdullah b. Vehb el-Kuraşî) ↓ Beyhakî v. 458 <i>es-Sünenü'l-Kübrâ</i>, VII, s. 334, Hn. 14166.	Abdullah b. Abbâs ↓ Saîd b. Cübeyr ↓ Hatene ↓ Leys ↓ Süfyân ↓ Hallâd b. Yahyâ ↓ Mu'âz b. Necde ↓ Ahmed b. İshâk b. Şeybân ↓ Ebû Nasr b. Katâde ↓ Beyhakî v. 458 <i>es-Sünenü'l-Kübrâ</i>, VII, s. 334, Hn. 14167.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 6/4			

Tablo 6/5. Abdullah b. Abbâs Hadîsi Ebû Nadra Tarîkı İsnad Zinciri

1	2
Abdullah b. Abbâs ↓ Ebû Nadra ↓ Ebû Mesleme ↓ Şu'be ↓ Haccâc b. Nusayr ↓ Hammâd b. el-Hasan ↓ İbn Ebî Dâvûd v. 316 <i>Kitâbü'l-Mesâhif</i>, III, s. 358, Hn. 218.	Abdullah b. Abbâs ↓ Ebû Nadra ↓ Ebû Mesleme ↓ Şu'be ↓ en-Nadr b. Şümeyl ↓ İshâk b. İbrahim ↓ Muhammed b. Abdisselam ↓ Ebû Zekeriyya el-Anberî ↓ Hâkim en-Nisâbûrî v. 405 <i>el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn</i> II, s. 334, Hn. 3192.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 6/5	

Tablo 6/6. Abdullah b. Abbâs Hadîsi Tâvûs Tarîkı İsnad Zinciri

1	2
Abdullah b. Abbâs ↓ Tâvûs (b. Keysân) ↓ Amr b. Dînâr ↓ İbn Cüreyc ↓ Abdürrezzâk v. 211 <i>el-Musannef</i>, VII, s. 498, Hn. 14024.	Abdullah b. Abbâs ↓ Tâvûs (b. Keysân) ↓ Amr b. Dînâr ↓ İbn Cüreyc ↓ Abdürrezzâk ↓ İshâk b. İbrâhîm ↓ Abdulaziz b. Muhammed el-Lü'lûî ↓ İbn Şâhîn v. 385 <i>en-Nâsîh ve'l-Mensûh</i>, s. 366, Hn. 456.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 6/6	

Tablo 6/7. Abdullah b. Abbâs Hadîsi Ma‘mer b. Râşid Tarîkı İsnad Zinciri.

1	2
Abdullah b. Abbâs ↓ Hâlid b. el-Muhâcir b. Hâlid ↓ Zührî ↓ Ma‘mer ↓ Abdurrezzâk v. 211 <i>el-Musannef</i>, VII, s. 501, Hn. 14033.	Abdullah b. Abbâs ↓ Hâlid b. el-Muhâcir b. Hâlid ↓ İbn Şihâb (ez-Zührî) ↓ Yûnus ↓ Leys ↓ Abdullah b. Salih ↓ Ebû Ubeyd (el-Kâsım b. Sellâm) v. 224 <i>en-Nâsıh ve'l-Mensûh</i>, s. 81, Hn. 137.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 6/7	

Tablo 7/1. Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. Ekva' Hadîsi Şu'be Tarîki İsnad Zinciri

1	2	3	4	5	6
Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. Ekva' ↓ Hasan b. Muhammed ↓ Amr b. Dînâr ↓ Şu'be ↓ Yezîd b. Hârûn ↓ Muhammed b. Abdilmelik el-Vâsitî ↓ İbnu'l-Ca'd v. 230 <i>Müsned</i>, II, s. 692, Hn. 1678.	Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. Ekva' ↓ Hasan b. Muhammed ↓ Amr b. Dînâr ↓ Şu'be ↓ Muhammed b. Ca'fer ↓ Ahmed b. Hanbel v. 241 XXVII, s. 32, Hn. 16504.	Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. Ekva' ↓ Hasan b. Muhammed ↓ Amr b. Dînâr ↓ Şu'be ↓ Muhammed b. Ca'fer ↓ Muhammed b. Beşşâr ↓ Müslim v. 261 Nikâh 3, Hn. 1405-13.	Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. Ekva' ↓ Hasan b. Muhammed ↓ Amr b. Dînâr ↓ Şu'be ↓ Muhammed (Gunder) ↓ Muhammed b. Beşşâr ↓ Nesâî v. 303 Nikâh 21/78, Hn. 5514.	Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. Ekva' ↓ Hasan b. Muhammed ↓ Amr b. Dînâr ↓ Şu'be ↓ Muhammed b. Ca'fer ↓ Amr b. Ali ↓ er-Rûyânî v. 307 <i>Müsned</i>, II, s. 259, Hn. 1169.	Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. Ekva' ↓ Hasan b. Muhammed ↓ Amr b. Dînâr ↓ Şu'be ↓ Yezîd b. Hârûn ↓ Muhammed b. Abdilmelik ed-Dakîkî ↓ Ebû Avâne v. 316 <i>Müstahrac</i>, III, s. 34, Hn. 4102.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 7/1					

Tablo 7/2. Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. Ekva' Hadîsi İbn Cüreyc Tarîki İsnad Zinciri

1	2	3
Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. el-Ekva' ↓ Hasan b. Muhammed b. Ali ↓ Amr b. Dînâr ↓ İbn Cüreyc ↓ Abdürrezzâk v. 211 <i>Musannef</i>, VII, s. 498, Hn. 14023.	Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. el-Ekva' ↓ Hasan b. Muhammed b. Ali ↓ Amr b. Dînâr ↓ İbn Cüreyc ↓ Abdürrezzâk ↓ Ahmed b. Hanbel v. 241 XXVII, s. 32, Hn. 16504.	Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. el-Ekva' ↓ Hasan b. Muhammed b. Ali ↓ Amr b. Dînâr ↓ İbn Cüreyc ↓ Abdürrezzâk ↓ İshâk b. İbrâhim ed-Deberî ↓ Taberânî v. 360 <i>Mu'cemü'l-Kebîr</i>, VII, s. 12, Hn. 6231.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 7/2		

Tablo 7/3. Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. Ekva' Hadîsi Ravh b. el-Kâsım Tarîki İsnad Zinciri

1	2	3
Seleme b. Ekva' ve Câbir b. Abdillâh ↓ Hasan b. Muhammed ↓ Amr b. Dînâr ↓ Ravh b. el-Kâsım ↓ Yezîd b. Zürey' ↓ Ümeyye b. Bistâm el-Ayşî ↓ Müslim v. 261 Nikâh 3, Hn. 1405-14.	Seleme b. Ekva' ve Câbir b. Abdillâh ↓ Hasan b. Muhammed ↓ Amr b. Dînâr ↓ Ravh b. el-Kâsım ↓ Yezîd b. Zürey' ↓ Ümeyye b. Bistâm el-Ayşî ↓ Abbâs b. Muhammed ed-Dûrî ↓ Ebû Avâne v. 316 <i>Müstahrac</i>, III, s. 34, Hn. 4101.	Seleme b. Ekva' ve Câbir b. Abdillâh ↓ Hasan b. Muhammed ↓ Amr b. Dînâr ↓ Ravh b. el-Kâsım ↓ Yezîd b. Zürey' ↓ Ümeyye b. Bistâm el-Ayşî ↓ İbn Ebî Dâvûd ↓ Tahâvî v. 321 <i>Şerhu Meâni'l-Âsâr</i>, III, s. 24, Hn. 4307.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 7/3		

Tablo 8. Abdullah b. Mes'ûd Hadîsi İsnad Zinciri

1a	1b	1c	2	3	4
Abdullah b. Mes'ûd ↓ Kays b. Ebî Hâzım ↓ İsmâîl b. Ebî Hâlid ↓ İbn Bişr-Vekî'-Abdullah b. Nümeyr ↓ Muhammed b. Abdillâh b. Nümeyr ↓ Müslim v. 261 Nikâh 3, Hn. 1404-11.	Abdullah b. Mes'ûd ↓ Kays b. Ebî Hâzım ↓ İsmâîl b. Ebî Hâlid ↓ Cerîr (b. Abdilhamîd) ↓ Osman b. Ebî Şeybe ↓ Müslim v. 261 Nikâh 3, Hn. 1404.	Abdullah b. Mes'ûd ↓ Kays b. Ebî Hâzım ↓ İsmâîl b. Ebî Hâlid ↓ Vekî' ↓ Ebû Bekr b. Ebî Şeybe ↓ Müslim v. 261 Nikâh 3, Hn. 1404-12.	Abdullah b. Mes'ûd ↓ Kays b. Ebî Hâzım ↓ İsmâîl b. Ebî Hâlid ↓ Vekî'-Cerîr ↓ İshâk b. İbrâhîm ↓ Abullâh b. Muhammed el-Ezdî ↓ İbn Hıbbân v. 354 <i>Sahîh</i>, IX, s. 449, Hn. 4142.	Abdullah b. Mes'ûd ↓ Kays b. Ebî Hâzım ↓ İsmâîl b. Ebî Hâlid ↓ Cerîr ↓ Osman (İbn Ebî Şeybe) ↓ İmrân (b. Ebî Mûsâ) ↓ Ebû Bekr el-İsmâîlî ↓ Ebû Amr el-Edîb ↓ Beyhakî v. 458 <i>es-Sünenü'l-Kübrâ</i>, VII, s. 127, Hn. 13464.	Abdullah b. Mes'ûd ↓ Kays b. Ebî Hâzım ↓ İsmâîl b. Ebî Hâlid ↓ Cerîr ↓ Kuteybe b. Saîd ↓ Buharî v. 256 Nikâh 67/8, Hn. 5075.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 8					

Tablo 9/1. Sebre b. Ma'bed Hadîsi Umâre b. Gaziyye Tarîki İsnad Zinciri

1a	1b	2	3	4a	4b	5a	5b	6	7
Sebre b. Ma'bed ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Umâre b. Gaziyye ↓ Bîşr b. el-Mufaddal ↓ Ebû Kâmil Fudayl b. Hüseyin el-Cahderî ↓ Müslim v. 261 Nikâh 3, Hn. 1406-20.	Sebre b. Ma'bed ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Umâre b. Gaziyye ↓ Vüheyb (b. Hâlid el-Bâhilî) ↓ Ebu'n-Nu'mân (Muhammed b. el-Fazl es-Sedûsî) ↓ Ahmed b. Saîd b. Sahr ed-Dârimî ↓ Müslim v. 261 Nikâh 3, Hn. 1406.	Sebre b. Ma'bed ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Umâre b. Gaziyye ↓ Vüheyb (b. Hâlid el-Bâhilî) ↓ Affân (b. Müslim el-Bâhilî) ↓ Ahmed b. Hanbel v. 241 XXIV, s. 63, Hn. 15346.	Sebre b. Ma'bed ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Umâre b. Gaziyye ↓ Vüheyb (b. Hâlid el-Bâhilî) ↓ Ârim (Muhammed b. el-Fazl es-Sedûsî) ↓ Hamdân b. el-Cüneyd ed-Dekkâk (Muhammed b. Ahmed ed-Dekkâk) ↓ Ebû Avâne v. 316 Müstahrac, III, s. 22, Hn. 4055.	Sebre b. Ma'bed ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Umâre b. Gaziyye ↓ el-Mu'temir (b. Süleyman et-Teymî) ↓ Müsedded (b. Müserhed) ↓ Mu'âz b. el-Müsennâ ↓ Taberânî v. 360 Mu'cemü'l-Kebîr, VII, s. 110, Hn. 6522.	Sebre b. Ma'bed ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Umâre b. Gaziyye ↓ Müsedded (b. Müserhed) ↓ Mu'âz b. el-Müsennâ ↓ Taberânî v. 360 el-Mu'cemü'l-Kebîr, VII, s. 110, Hn. 6523.	Sebre b. Ma'bed ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Umâre b. Gaziyye ↓ Bîşr b. el-Mufaddal ↓ Müsedded ↓ İbrahim b. Abdillâh ↓ Fârûk b. Abdilkebîr ↓ Ebû Nu'aym v. 430 el-Müsnedü'l-Müstahrac, IV, s. 69, Hn. 3253.	Sebre b. Ma'bed ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Umâre b. Gaziyye ↓ Vüheyb ↓ Muallâ b. Esed ↓ İbrahim b. Râşid ↓ Yahyâ b. Sâid ↓ Ebû Muhammed b. Hayyân ↓ Ebû Nu'aym v. 430 el-Müsnedü'l-Müstahrac, IV, s. 69, Hn. 3254.	Sebre b. Ma'bed ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Umâre b. Gaziyye ↓ Bîşr b. el-Mufaddal ↓ Müsedded ↓ Yahya b. Muhammed b. Yahya ↓ Muhammed b. Ya'kûb ↓ Ebû Abdillâh el-Hâfız (el-Hâkim en-Nisâbü'rî) ↓ Beyhakî v. 458 es-Sünenü'l-Kübrâ, VII, s. 329, Hn. 14150.	Sebre b. Ma'bed ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Umâre b. Gaziyye ↓ Bîşr b. el-Mufaddal ↓ Müsedded ↓ el-Fadl b. el-Hubâb ↓ İbn Hibbân v. 354 Sahîh, IX, s. 455, Hn. 4148.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 9/1									

Tablo 9/2. Sebre b. Ma'bed Hadîsi Leys Tarîkı İsnad Zinciri

1	2	3a	3b	4	5	6	7				
Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Leys ↓ Kuteybe b. Saîd ↓ Müslim v. 261 Nikâh 3, Hn. 1406-19.	Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Leys ↓ Yûnus ↓ Ahmed b. Hanbel v. 241 XXIV, s. 66, Hn. 15349.	Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Leys ↓ <table><tr><td>Yahyâ b. İshâk ↓</td><td>Ebu'n-Nadr ↓ Muhammed b. Ahmed b. el-Cüneyd ed-Dekkâk ↓</td></tr></table> Ebû Avâne v. 316 <i>Müstahrac</i> , III, s. 24, Hn. 4060.	Yahyâ b. İshâk ↓	Ebu'n-Nadr ↓ Muhammed b. Ahmed b. el-Cüneyd ed-Dekkâk ↓	Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Leys ↓ Amr b. el-Hâris ↓ İbn Vehb ↓ Yûnus b. Abdi'l-A'lâ – er-Rebî' b. Süleyman ↓ Ebû Avâne v. 316 <i>Müstahrac</i> , III, s. 25, Hn. 4061.	Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Leys ↓ Ebu'l-Velîd et-Tayâlisî ↓ Yûsuf el-Kâdî ↓ Taberânî v. 360 <i>el-Mu'cemü'l-Kebîr</i> , VII, s. 129, Hn. 6521.	Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Leys ↓ Ebu'l-Velîd et-Tayâlisî ↓ Yûsuf el-Kâdî ↓ Ebû Ali b. es-Savvâf – Ebû Abbâs es-Sarsarî ↓ Ebû Nu'aym v. 430 <i>el-Müsnedü'l-Müstahrac</i> , IV, s. 68, Hn. 3252.	Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Leys ↓ <table><tr><td>Kuteybe b. Saîd ↓ Ahmed b. Seleme ↓ Ebu'-Fadl b. İbrahim ↓ Ebû Abdillâh el-Hâfız ↓</td><td>Ebu'n-Nadr ↓ el-Hâris b. Ebî Üsâme ↓ Ali b. Hamşâz ↓ Ebû Tâhir el-Fakîh ve Ebû Abdillâh el-Hâfız ↓</td></tr></table> Beyhakî v. 458 <i>es-Sünenü'l-Kübrâ</i> , VII, s. 329, Hn. 14149.	Kuteybe b. Saîd ↓ Ahmed b. Seleme ↓ Ebu'-Fadl b. İbrahim ↓ Ebû Abdillâh el-Hâfız ↓	Ebu'n-Nadr ↓ el-Hâris b. Ebî Üsâme ↓ Ali b. Hamşâz ↓ Ebû Tâhir el-Fakîh ve Ebû Abdillâh el-Hâfız ↓	Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Leys ↓ Kuteybe b. Saîd ↓ Nesâî v. 303 Nikâh 21/79, Hn. 5525.
Yahyâ b. İshâk ↓	Ebu'n-Nadr ↓ Muhammed b. Ahmed b. el-Cüneyd ed-Dekkâk ↓										
Kuteybe b. Saîd ↓ Ahmed b. Seleme ↓ Ebu'-Fadl b. İbrahim ↓ Ebû Abdillâh el-Hâfız ↓	Ebu'n-Nadr ↓ el-Hâris b. Ebî Üsâme ↓ Ali b. Hamşâz ↓ Ebû Tâhir el-Fakîh ve Ebû Abdillâh el-Hâfız ↓										
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 9/2											

Tablo 9/3. Sebre b. Ma'bed Hadîsi Abdulaziz b. Ömer Tarîkı İsnad Zinciri

1a	1b	2	3a	3b	4	5a	5b	5c
Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Abdulaziz b. Ömer ↓ Ma'mer ↓ Abdürrezzâk ↓ Ahmed b. Hanbel v. 241 XXIV, s. 60, Hn. 15345.	Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Abdulaziz b. Ömer ↓ Vekî' ↓ Ahmed b. Hanbel v. 241 XXIV, s. 68, Hn. 15351.	Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Abdulaziz b. Ömer ↓ Ca'fer b. Avn ↓ Dârimî v. 255 Nikâh 11/16, Hn. 2241.	Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Abdulaziz b. Ömer ↓ Muhammed b. Abdillâh b. Nümeyr ↓ Müslim v. 261 Nikâh 3, Hn. 1406-21.	Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Abdulaziz b. Ömer ↓ Abde b. Süleyman ↓ Ebû Bekr b. Ebî Şeybe ↓ Müslim v. 261 Nikâh 3, Hn. 1406.	Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Abdulaziz b. Ömer ↓ Abde b. Süleyman ↓ Ebû Bekr b. Ebî Şeybe ↓ İbn Mâce v. 273 Nikâh 44, Hn. 1962.	Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Abdulaziz b. Ömer ↓ Yahyâ b. Saîd ↓ Süleyman b. Bilal ↓ Hâlid b. Mahled ↓ Ahmed b. Osman b. Hakîm ↓ Nesâî v. 303 Nikâh 79, Hn. 5516.	Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Abdulaziz b. Ömer ↓ Abde Rabbih b. Saîd ↓ Şu'be ↓ Süleyman b. Harb ↓ Mahmûd b. Gaylân ↓ Nesâî v. 303 Nikâh 79, Hn. 5517.	Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Abdulaziz b. Ömer ↓ Abde Rabbih b. Saîd ↓ Şu'be ↓ Gunder ↓ Muhammed b. el-Velîd el-Basrî ↓ Nesâî v. 303 Nikâh 79, Hn. 5518.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 9/3								

Tablo 9/4. Sebre b. Ma'bed Hadîsi Abdülmelik b. Rebî' Tarîkı İsnad Zinciri.

1	2	3	4	5	6
Sebre b. Ma'bed ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Abdülmelik b. er-Rebî' ↓ İbrahim b. Sa'd ↓ Yahyâ b. Âdem ↓ İshâk b. İbrahim ↓ Müslim v. 261 Nikâh 3, Hn. 1406-22.	Sebre b. Ma'bed ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Abdülmelik b. er-Rebî' ↓ Ya'kûb (b. İbrahim) ↓ Ahmed b. Hanbel v. 241 XXIV, s. 59, Hn. 15343.	Sebre b. Ma'bed ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Abdülmelik b. er-Rebî' ↓ İbrahim b. Sa'd ↓ Süleyman b. Dâvûd el-Hâşimî ↓ Zekeriyâ b. Adî ↓ İbnü'l-Cüneyd ed- Dekkâk ↓ Ebû Avâne v. 316 <i>Müstahrac</i> , III, s. 23, Hn. 4058.	Sebre b. Ma'bed ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Abdülmelik b. er-Rebî' ↓ İbrahim b. Sa'd ↓ Nuaym b. Hammâd ↓ Yahyâ b. Osman b. Salih ↓ Yahyâ b. Osman b. Salih ↓ Taberânî v. 360 <i>el-Mu'cemü'l- Kebîr</i> , VII, s. 113, Hn. 6537.	Sebre b. Ma'bed ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Abdülmelik b. er-Rebî' ↓ İbrahim b. Sa'd ↓ Nuaym b. Hammâd ↓ Yahyâ b. Osman b. Salih ↓ Süleyman b. Ahmed ↓ Ebû Nu'aym v. 430 <i>el-Müsnedü'l-Müstahrac</i> , IV, s. 70, Hn. 3256.	Sebre b. Ma'bed ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Abdülmelik b. er-Rebî' ↓ Zeyd b. el-Hubâb ↓ el-Abbâs b. Muhammed ed-Dûrî ↓ Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kûb ↓ Ebû Abdillâh el- Hâfız ↓ Beyhakî v. 458 <i>es-Sünenü'l-Kübrâ</i> , VII, s. 329, Hn. 14151.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 9/4					

Tablo 9/5. Sebre b. Ma'bed Hadîsi Zührî Tarîkı İsnad Zinciri

1	2a	2b	3a	3b	4	5
Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Zührî ↓ Ma' mer ↓ İbn Uleyye ↓ Ebû Bekr b. Ebî Şeybe ↓ Müslim v. 261 Nikâh 3, Hn. 1406-25.	Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Zührî ↓ İbn Uleyye ↓ Abdulvâris (b. Saîd el-Anberî) ↓ Müsedded b. Müserhed ↓ Ebû Dâvûd v. 275 Nikâh 12, Hn. 2072.	Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Zührî ↓ Ma' mer ↓ Abdürrezzâk ↓ Muhammed b. Yahyâ b. Fâris ↓ Ebû Dâvûd v. 275 Nikâh 12, Hn. 2073.	Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Zührî ↓ Ma' mer ↓ İsm ail b. İbrahim ↓ Ahmed b. Hanbel v. 241 XXIV, s. 53, Hn. 15337.	Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Zührî ↓ İsmail b. Ümeyye ↓ Abdulvâris (b. Saîd el-Anberî) ↓ Abdussamed (b. Abdilvaris) ↓ Ahmed b. Hanbel v. 241 XXIV, s. 53, Hn. 15338.	Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Zührî ↓ İbn Uyeyne ↓ Muhammed b. Yûsuf ↓ Darimî v. 255 Nikâh 11/16, Hn. 2242.	Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Zührî ↓ Ma' mer ↓ Yezîd İbn Zürey' ↓ Muhammed b. Abdillâh b. Bezî' ↓ Nesâî v. 303 Nikâh 21/79, Hn. 5521.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 9/5						

Tablo 9/6. Sebre b. Ma'bed Hadîsi Ömer b. Abdilaziz Tarîkı İsnad Zinciri

1	2	3a	3b	3c	4	5	6a	6b	7	8	9
Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Ömer b. Abdilaziz ↓ İbn Ebî Able ↓ Ma'kıl ↓ Hasan b. A'yen ↓ Seleme b. Şebîb ↓ Müslim v. 261 Nikâh 3, Hn. 1406-28.	Sebre b. ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Ömer b. Abdilaziz ↓ İbn Ebî Able ↓ Ma'kıl ↓ Hasan b. A'yen ↓ Muğîre b. Abdîrrahmân ↓ Nesâî v. 303 Nikâh 21/7, Hn. 5519.	Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Ömer b. Abdilaziz ↓ İbn Ebî Able ↓ Ma'kıl ↓ Hasan b. A'yen ↓ Hüseyn b. Ebi's-Seriy ↓ Muhammed b. el-Hasan b. Kuteybe ↓ Ebû Avâne v. 316 <i>Müstahrac</i> , III, s. 32, Hn. 4092.	Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Ömer b. Abdilaziz ↓ İbn Ebî Able ↓ Ma'kıl ↓ Hasan b. A'yen ↓ Seleme b. Şebîb ↓ Ma'merî ↓ Ebû Avâne v. 316 <i>Müstahrac</i> , III, s. 32, Hn. 4093.	Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Ömer b. Abdilaziz ↓ İbn Ebî Able ↓ Ma'kıl ↓ Muhammed b. Yezîd ↓ Ebû Ferve ↓ Ebû Avâne v. 316 <i>Müstahrac</i> , III, s. 32, Hn. 4094.	Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Ömer b. Abdilaziz ↓ İbn Ebî Able ↓ Ma'kıl ↓ Hasan b. A'yen ↓ Ömer b. Ya'kû b. Yahya ↓ Muhammed ↓ İbnü'l-Bâğandî v. 312 <i>Müsnedü Ömer b. Abdilazîz</i> , I, s. 173, Hn. 89.	Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Ömer b. Abdilaziz ↓ İbn Ebî Able ↓ Ma'kıl ↓ Hasan b. A'yen ↓ Muhammed b. Ma'dân ↓ Hüseyn b. Muhammed b. Ebî Ma'şer ↓ İbn Hibbân v. 354 <i>Sahîh</i> , IX, s. 457, Hn. 4150.	Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Ömer b. Abdilaziz ↓ İbn Ebî Able ↓ Ma'kıl ↓ Hasan b. A'yen ↓ Hüseyn b. Ebi's-Seriy ↓ Muhammed b. el-Hasan b. Kuteybe ↓ Taberânî v. 360 <i>Mu'cemu'l-Kebîr</i> , VII, s. 130, Hn. 6525.	Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Ömer b. Abdilaziz ↓ İbn Ebî Able ↓ Ma'kıl ↓ Hasan b. A'yen ↓ Hüseyn b. Ebi's-Seriy ↓ Muhammed b. el-Hasan b. Kuteybe ↓ Taberânî v. 360 <i>Mu'cemu'l-Kebîr</i> , VII, s. 131, Hn. 6526.	Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Ömer b. Abdilaziz ↓ İbn Ebî Able ↓ Ma'kıl ↓ Hasan b. A'yen ↓ Hüseyn b. Ebi's-Seriy ↓ Muhammed b. el-Hasan b. Kuteybe ↓ Taberânî v. 360 <i>Müsnedü's-Şâmiyyîn</i> , I, s. 42, Hn. 33.	Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Ömer b. Abdilaziz ↓ İbn Ebî Able ↓ Ma'kıl ↓ Hasan b. A'yen ↓ Muhammed b. Ma'dân ↓ Ahmed b. İsâ b. Sittîn ↓ Abdullah b. Muhammed b. Ca'fer ↓ Ebû Nu'aym v. 430 , <i>Müsnedü'l-Müstahrac</i> , IV, s. 71, Hn. 3262.	Sebre ↓ Rebî' b. Sebre ↓ Ömer b. Abdilaziz ↓ İbn Ebî Able ↓ Ma'kıl ↓ Hasan b. A'yen ↓ Seleme b. Şebîb ↓ İbrahim b. Muhammed es-Saydalânî ↓ Ebû Ca'fer Muhammed b. Salih b. Hânî ↓ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ya'kûb ↓ Ebû Abdillâh el-Hâfız ↓ Beyhakî v. 458 , <i>es-Sünenü'l-Kübrâ</i> , VII, s. 330, Hn. 14153.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 9/6											

Tablo 10/a. Seleme b. Ekva' Hadîsi Müslim Tahrîci İsnad Zinciri

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Seleme ↓ İyâs b. Seleme ↓ Ebû Umeys ↓ Abdolvâhîd b. Ziyâd ↓ Yûnus b. Muhammed ↓ Ebû Bekr b. Ebî Şeybe ↓ Müslim v. 261 Nikâh 3, Hn. 1405-18.	Seleme ↓ İyâs b. Seleme ↓ Ebû Umeys ↓ Abdolvâhîd b. Ziyâd ↓ Yûnus b. Muhammed ↓ Ebû Ümeyye (Muhammed b. İbrahim b. Müslim) ↓ Muhammed b. Ubeydillah b. Yezîd el-Münâdî ↓ Ebû Avâne v. 316 <i>Müstahrac</i>, III, s. 26, Hn. 4069.	Seleme ↓ İyâs b. Seleme ↓ Ebû Umeys ↓ Abdolvâhîd b. Ziyâd ↓ Yûnus b. Muhammed ↓ Ali b. Ma'bed ↓ Tahâvî v. 321 <i>Şerhu Meâni'l-Âsâr</i>, III, s. 26, Hn. 4316.	Seleme ↓ İyâs b. Seleme ↓ Ebû Umeys ↓ Abdolvâhîd b. Ziyâd ↓ Yûnus b. Muhammed ↓ Osmân b. Ebî Şeybe ↓ İmrân b. Musa b. Mucâşî' ↓ İbn Hibbân v. 354 <i>Sahîh</i>, IX, s. 457, Hn. 4151.	Seleme ↓ İyâs b. Seleme ↓ Ebû Umeys ↓ Abdolvâhîd b. Ziyâd ↓ Yûnus b. Muhammed ↓ Abbâs b. Muhammed ed-Dûrî ↓ Ebu'l-Hasan Ali b. Abdillâh el-Halîmî ↓ Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kûb el-Emevî ↓ Ebû Abdillâh el-Hâfîz ↓ Beyhakî v. 458 <i>Ma'rifetü's-Sünen</i>, X, s. 177, Hn. 14107.	Seleme ↓ İyâs b. Seleme ↓ Ebû Umeys ↓ Abdolvâhîd b. Ziyâd ↓ Yûnus b. Muhammed ↓ Muhammed b. Ubeydillah b. Ebî Dâvûd el-Münâdî ↓ Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kûb ↓ Ebû Nasr Ahmed b. Ali b. Ahmed el-Fâmî ↓ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hasan el-Kâdî ↓ Ebû Abdillâh el-Hâfîz ↓ Beyhakî v. 458 <i>es-Sünenü'l-Kübrâ</i>, VII, s. 332, Hn. 14161.	Seleme ↓ İyâs b. Seleme ↓ Ebû Umeys ↓ Abdolvâhîd b. Ziyâd ↓ Yûnus b. Muhammed ↓ İbn Ebî Şeybe v. 235 <i>el-Musannef</i>, III, s. 551, Hn. 17068.	Seleme ↓ İyâs b. Seleme ↓ Ebû Umeys ↓ Abdolvâhîd b. Ziyâd ↓ Yûnus b. Muhammed ↓ Ahmed b. Hanbel v. 241 XXVII, s. 84, Hn. 16552.	Seleme ↓ İyâs b. Seleme ↓ Ebû Umeys ↓ Abdolvâhîd b. Ziyâd ↓ Yûnus b. Muhammed ↓ Abbâs b. Muhammed ed-Dûrî ↓ Ebû Abdillâh Ali b. Abdillâh el-Attâr ↓ Ebû Abdillâh el-Hâfîz ↓ Beyhakî v. 458 <i>Delâilü'n-Nübüvve</i>, V, s. 89.	Seleme ↓ İyâs b. Seleme ↓ Ebû Umeys ↓ Abdolvâhîd b. Ziyâd ↓ Yûnus b. Muhammed ↓ Muhammed b. Yahya ↓ Abdullah b. Ebî Dâvûd ↓ Dârekutnî v. 385 <i>Sünen</i>, IV, s. 382, Hn. 3642.	Seleme ↓ İyâs b. Seleme ↓ Ebû Umeys ↓ Abdolvâhîd b. Ziyâd ↓ Yûnus b. Muhammed ↓ Abbâs b. Muhammed ↓ Rûyânî v. 307 <i>Müsned</i>, II, s. 259, Hn. 1168.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 10/a										

Tablo 10/b. Seleme b. Ekva' Hadîsi Buhârî Tahrîcî İsnad Zinciri

1	2a	2b	3	4a	4b	5
Seleme b. Ekva' ↓ İyâs b. Seleme ↓ İbn Ebî Zi'b ↓ Buhârî v. 256 Nikâh 67, Hn. 5119.	Seleme b. Ekva' ↓ İyâs b. Seleme ↓ İbn Ebî Zi'b ↓ Ebû Âsım ↓ Amr b. Ali ↓ Rûyânî v. 307 <i>Müsned</i>, II, s. 255, Hn. 1158.	Seleme b. Ekva' ↓ İyâs b. Seleme ↓ İbn Ebî Zi'b ↓ Ebû Âsım ↓ Muhammed b. Beşşâr ↓ Rûyânî v. 307 <i>Müsned</i>, II, s. 258, Hn. 1163.	Seleme b. Ekva' ↓ İyâs b. Seleme ↓ İbn Ebî Zi'b ↓ Hâtım b. İsmâil ↓ Muhammed b. Abbâd el- Mekkî ↓ Muhammed b. Abdillâh b. Bekr es-Serrâc – Muhammed b. Ali b. el- Medînî ↓ Taberânî v. 360 <i>el-Mu'cemü'l-Kebîr</i>, VII, s. 27, Hn. 6266.	Seleme b. Ekva' ↓ İyâs b. Seleme ↓ İbn Ebî Zi'b ↓ Muhammed b. İsmail b. Ebî Fûdeyk ↓ Muhammed b. Abdillâh b. Abdilhakem ↓ Tahâvî v. 321 <i>Şerhu Müşkili'l-Âsâr</i>, XI, s. 427, Hn. 4535.	Seleme b. Ekva' ↓ İyâs b. Seleme ↓ İbn Ebî Zi'b ↓ Ebû Âsım ↓ İbrahim b. Merzûk ↓ Tahâvî v. 321 <i>Şerhu Müşkili'l-Âsâr</i>, XI, s. 427, Hn. 4536.	Seleme b. Ekva' ↓ İyâs b. Seleme ↓ İbn Ebî Zi'b ↓ Hâtım b. İsmâil ↓ Muhammed b. Abbâd el-Mekkî ↓ el-Hasan b. Süfyân ↓ Ebû Amr b. Hamdân ↓ Ebû Nu'aym v. 430 <i>Ma'rifetü's-Sahâbe</i>, III, s. 1341, Hn. 3389.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 10/b						

Tablo 11/1. Câbir b. Abdillâh Hadîsi İbn Cüreyc Tarîkı İsnad Zinciri

1	2	3a	3b	4	5
Câbir b. Abdillâh ↓ Ebu'z-Zübeyr ↓ İbn Cüreyc ↓ Abdürrezzâk ↓ Muhammed b. Râfî' ↓ Müslim v. 261 Nikâh 3, Hn. 1405-16.	Câbir b. Abdillâh ↓ Ebu'z-Zübeyr ↓ İbn Cüreyc ↓ Abdürrezzâk ↓ ed-Deberî (İshâk b. İbrahim) ↓ Ebû Avâne v. 316 <i>Müstahtac</i>, III, s. 33, Hn. 4098.	Câbir b. Abdillâh ↓ Ebu'z-Zübeyr ↓ Abdürrezzâk v. 211 <i>Musannef</i>, VII, s. 500, Hn. 14028.	Câbir b. Abdillâh ↓ Ebu'z-Zübeyr ↓ İbn Cüreyc ↓ Abdürrezzâk v. 211 <i>Musannef</i>, VII, s. 498, Hn. 14025.	Câbir b. Abdillâh ↓ Ebu'z-Zübeyr ↓ İbn Cüreyc ↓ Abdürrezzâk ↓ Muhammed b. Râfî' ↓ İbrâhim b. Ebî Tâlib ↓ Ebu'l-Velîd ↓ Ebû Abdillâh el-Hâfız ↓ Beyhakî v. 458 <i>es-Sünenü'l-Kübrâ</i>, VII, s. 368, Hn. 14368.	Câbir b. Abdillâh ↓ Ebu'z-Zübeyr ↓ İbn Cüreyc ↓ Beyhakî v. 458 <i>Ma'rîfetü's-Sünen</i>, X, s. 210, Hn. 14257.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 11/1					

Tablo 11/2. Câbir b. Abdillâh Hadîsi Ebû Nadra Tarîkî İsnad Zinciri

1a	1b	2	3	4a	4b	5
Câbir b. Abdillâh ↓ Ebû Nadra ↓ Katâde ↓ Şu'be ↓ Muhammed b. Ca'fer ↓ İbnü'l-Müsenâ – İbn Beşşâr ↓ Müslim v. 261 Hacc 18, Hn. 1217- 145.	Câbir b. Abdillâh ↓ Ebû Nadra ↓ Âsım (b. Süleyman) ↓ Abdülvâhid b. Ziyâd ↓ Hâmid b. Ömer el- Bekrâvî ↓ Müslim v. 261 Nikâh 3, Hn. 1405- 17.	Câbir b. Abdillâh ↓ Ebû Nadra ↓ Âsım (b. Süleyman) ↓ Şu'be ↓ Vüheyb b. Cerîr ↓ Muhammed b. Yahyâ ↓ Ebû Avâne v. 316 <i>Müstahrac</i>, s. 34, Hn. 4100.	Câbir b. Abdillâh ↓ Ebû Nadra ↓ Katâde ↓ Şu'be ↓ Hâlid b. el-Hâris ↓ Muhammed b. Abdila'lâ ↓ Ömer b. Muhammed el- Hemdânî ↓ İbn Hibbân v. 354 <i>Sahîh</i>, IX, s. 247, Hn. 3940.	Câbir b. Abdillâh ↓ Ebû Nadra ↓ Âsım (b. Süleyman) ↓ Abdülvâhid b. Ziyâd ↓ Hâmid b. Ömer el-Bekrâvî ↓ Ahmed b. Seleme ↓ Ebu'l-Fadl b. İbrâhîm el- Müzekkî ↓ Ebû Abdullah ↓ Beyhakî v. 458 <i>es-Sünenü'l-Kübrâ</i>, s. 335, Hn. 14169.	Câbir b. Abdillâh ↓ Ebû Nadra ↓ Katâde ↓ Hemmâm (b. Yahyâ el-'Avzî) ↓ Mûsâ b. İsmâîl ↓ Muhammed b. Eyyûb ↓ Abdullah b. Muhammed b. Mûsâ ↓ Muhammed b. Abdillâh el-Hâfîz ↓ Beyhakî v. 458 <i>es-Sünenü'l-Kübrâ</i>, s. 335, Hn. 14170.	Câbir b. Abdillâh ↓ Ebû Nadra ↓ Katâde ↓ Şu'be ↓ Tayâlisî v. 204 <i>Müsned</i>, III, s. 339, Hn. 1901.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 11/2						

Tablo 12. Abdullah b. Zübeyr Hadîsi İsnad Zinciri

1	2			3	4
Abdullah b. Zübeyr ↓ Urve b. Zübeyr ↓ İbn Şihâb ↓ Yûnus ↓ İbn Vehb ↓ Harmele b. Yahyâ ↓ Müslim v. 261 Nikâh 3, Hn. 1406-27.	Abdullah b. Zübeyr ↓ Urve b. Zübeyr ↓ İbn Şihâb ↓ Yûnus ↓ İbn Vehb ↓			Abdullah b. Zübeyr ↓ Urve b. Zübeyr ↓ İbn Şihâb ↓ Yûnus ↓ İbn Vehb ↓ Harmele b. Yahyâ ↓ Muhammed b. el-Hasan ↓ Muhammed b. İbrahim ↓ Ebû Nu'aym v. 430 <i>el-Müsnedü'l-Müstahrac</i> , IV, s. 71, Hn. 3261.	Abdullah b. Zübeyr ↓ Urve b. Zübeyr ↓ İbn Şihâb ↓ Yûnus ↓ İbn Vehb ↓ Harmele b. Yahyâ ↓ Muhammed b. el-Hasan b. Kuteybe ↓ Ebû Ali el-Hüseyn b. Ali el-Hâfız ↓ Ebû Abdillâh el-Hâfız ↓ Beyhakî v. 458 <i>es-Sünenü'l-Kübrâ</i> , VII, s. 333, Hn. 14164.
	Asbağ b. el-Ferec ↓ Muhammed b. Avf ↓	Ebû Saîd el-Cu'fî ↓ Hârûn b. Ma'rûf ↓ Muhammed b. Yahyâ ↓	Ahmed b. Abdirrahman ↓		
	Ebû Avâne v. 316 <i>Müstahrac</i> , III, s. 22, Hn. 4057.				
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 12					

Tablo 13/1. Ömer b. el-Hattâb Hadisi İbn Ömer Rivâyeti Ebû Bekr b. Hafs Tarîkı İsnad Zinciri

1	2	3	4
Ömer b. el-Hattâb ↓ İbn Ömer ↓ Ebû Bekr b. Hafs ↓ Ebân b. Ebî Hâzım ↓ el-Firyâbî ↓ Muhammed b. Halef el-Askalânî ↓ İbn Mâce v. 273 Nikâh 9/44, Hn. 1963.	Ömer b. el-Hattâb ↓ İbn Ömer ↓ Ebû Bekr b. Hafs ↓ Ebân b. Ebî Hâzım ↓ el-Firyâbî ↓ Bezzâr v. 292 <i>Müsnedü'l-Bezzâr</i> (<i>el-Bahru'z-Zehâr</i>), I, s. 286, Hn. 183.	Ömer b. el-Hattâb ↓ İbn Ömer ↓ Ebû Bekr b. Hafs ↓ Ebân b. Ebî Hâzım ↓ el-Firyâbî ↓ Ebu'l-Kâsım Ahtal b. el-Hakem b. Câbir el-Kuraşî ↓ Ebu'l-Hüseyn Ali b. Ahmed b. Muhammed b. el-Velîd el-Mürri el-Mukaddimî ↓ Temmâm v. 414 <i>el-Fevâid</i>, II, s. 299, Hn. 752.	Ömer b. el-Hattâb ↓ İbn Ömer ↓ Ebû Bekr b. Hafs ↓ Ebân b. Ebî Hâzım ↓ el-Firyâbî ↓ Ömer b. es-Sicistânî ↓ Muhammed b. Eyyûb es-Samût ↓ Muhammed b. Ahmed b. Müferric ↓ Ahmed b. Abdillâh et-Talemenkî ↓ İbn Hazm v. 456 <i>Haccetü'l-Vedâ'</i>, s. 359, Hn. 408.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 13/1			

Tablo 13/2. Ömer b. el-Hattâb Hadîsi İbn Ömer Rivâyeti Sâlim b. Abdillâh Tarîkı İsnad Zinciri

1	2	3
Ömer b. el-Hattâb ↓ İbn Ömer ↓ Sâlim b. Abdullâh ↓ Ömer b. Muhammed ↓ Mansûr b. Dînâr ↓ Abdulazîz b. Ebân ↓ Fazl b. Sehl ↓ Bezzâr v. 292 <i>Müsnedü'l-Bezzâr</i>, I, s. 246, Hn. 135.	Ömer b. el-Hattâb ↓ İbn Ömer ↓ Sâlim b. Abdullâh ↓ Ömer b. Muhammed ↓ Mansûr b. Dînâr ↓ Yahyâ b. Zekerîyyâ (Ebû Mervân) ↓ Abdulvahhâb b. İsâ et-Temmâr ↓ Mus'ab b. Muhammed b. Muhammed ↓ Abdullah b. Süleyman ↓ İbn Şâhîn v. 385 <i>en-Nâsîh ve'l-Mensûh</i>, s. 219, Hn. 419.	Ömer b. el-Hattâb ↓ İbn Ömer ↓ Sâlim b. Abdullâh ↓ Ömer b. Muhammed ↓ Mansûr b. Dînâr ↓ Ebû Hâlid el-Ümevî ↓ Muhammed b. İsmail es-Sâîğ ↓ Abdurrahmân b. Yahyâ ez-Zühri el-Kâdî ↓ Abdullah b. Yûsuf el-Isbehânî ↓ Beyhakî v. 458 <i>es-Sünenü'l-Kübrâ</i>, VII, s. 336, Hn. 14171.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 13/2		

Tablo 13/3. Ömer b. el-Hattâb Hadîsi İbn Ömer Rivâyeti Nâfi‘ Tarîkı İsnad Zinciri

1	2	3
Ömer b. el-Hattâb ↓ İbn Ömer ↓ Nâfi‘ ↓ Mâlik ↓ Mekkî b. İbrâhîm ↓ Yezîd b. Sinân ↓ Ebû Avâne v. 316 <i>Müstahrac</i>, II, s. 338, Hn. 3349.	Ömer b. el-Hattâb ↓ İbn Ömer ↓ Nâfi‘ ↓ Mâlik ↓ Mekkî b. İbrâhîm ↓ Yezîd b. Sinân ↓ Tahâvî v. 321 <i>Şerhu Me‘âni’l-Âsâr</i>, II, s. 146, Hn. 3686.	Ömer b. el-Hattâb ↓ İbn Ömer ↓ Nâfi‘ ↓ Mâlik ↓ Mekkî b. İbrâhîm ↓ Yezîd b. Sinân ↓ Hasan b. Süfyan b. Sa‘d b. Vehb ↓ İbnü’l-Mukrî v. 381 <i>el-Mu‘cem</i>, s. 241, Hn. 804.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 13/3		

Tablo 13/4. Ömer b. el-Hattâb Hadîsi Urve b. Zübeyr Tarîkı İsnad Zinciri

1	2	3	4
Ömer b. el-Hattâb ↓ Urve b. Zübeyr ↓ İbn Şihâb ↓ Mâlik v. 179 Nikâh 18, Hn. 42.	Ömer b. el-Hattâb ↓ Urve b. Zübeyr ↓ İbn Şihâb ↓ Şâfiî v. 204 <i>Müsned-Sindî</i>, II, s. 14, Hn. 36.	Ömer b. el-Hattâb ↓ Urve b. Zübeyr ↓ İbn Şihâb ↓ Mâlik ↓ eş-Şâfiî ↓ er-Rebî' b. Süleyman ↓ Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kûb ↓ Ebû Zekerıyyâ b. Ebî İshâk el-Müzekkî – Ebû Bekr Ahmed b. el-Hasan el-Kâdî ↓ Beyhakî v. 458 <i>es-Sünenü'l-Kübrâ</i>, VII, s. 336, Hn. 14172.	Ömer b. el-Hattâb ↓ Urve b. Zübeyr ↓ İbn Şihâb ↓ Mâlik ↓ eş-Şâfiî ↓ er-Rebî' ↓ Ebu'l-Abbâs ↓ Ebû Bekr – Ebû Zekerıyyâ – Ebû Saîd ↓ Beyhakî v. 458 <i>Ma'rifetü's-Sünen</i>, X, s. 178, Hn. 14112.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 13/4			

Tablo 13/5. Ömer b. el-Hattâb Hadîsi Ebû Saîd el-Hudrî Rivâyeti İsnad Zinciri

1	2	3
Ömer b. el-Hattâb ↓ Ebû Saîd ↓ Ebû Nadra ↓ Dâvûd b. Ebî Hind ↓ Abîde b. Humeyd ↓ Ahmed b. Hanbel v. 241 I, s. 261, Hn. 104.	Ömer b. el-Hattâb ↓ Ebû Saîd el-Hudrî ↓ Ebû Nadra ↓ Dâvûd b. Ebî Hind ↓ Yezîd b. Zûray' -Bişr b. el-Mufaddal ↓ Amr b. Ali b. Bahr ↓ Abdullah ↓ İbn Ebî Dâvûd v. 316 <i>el-Mesâhif</i>, III, s. 414, Hn. 322.	Ömer b. el-Hattâb ↓ Ebû Saîd el-Hudrî ↓ Ebû Nadra ↓ Dâvûd b. Ebî Hind ↓ Yezîd b. Zûray' ↓ Haccâc ↓ Muhammed b. Huzeyme ↓ Tahâvî v. 321 <i>Şerhu Me'âni'l-Âsâr</i>, II, s. 195, Hn. 3902.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 13/5		

Tablo 13/6. Ömer b. el-Hattâb Hadîsi Ebû Kılâbe Rivâyeti İsnad Zinciri

1	2	3
Ömer b. el-Hattâb ↓ Ebû Kılâbe ↓ Eyyûb es-Sahtiyânî ↓ Hammâd b. Zeyd ↓ Saîd b. Mansûr v. 227 <i>Sünen, I, s. 252, Hn. 852.</i>	Ömer b. el-Hattâb ↓ Ebû Kılâbe ↓ Eyyûb es-Sahtiyânî ↓ Hammâd b. Zeyd ↓ Süleyman b. Harb ↓ Cehdamî v. 282 <i>Cüz' Fihi Min Ehâdîsi 'l-Îmâm Eyyûb es-Sahtiyânî, s. 82, Hn. 49.</i>	Ömer b. el-Hattâb ↓ Ebû Kılâbe ↓ Eyyûb es-Sahtiyânî ↓ İbn Ebî Arûbe v. 156 <i>el-Menâsik li-İbn Ebî Arûbe, s. 82, Hn. 50.</i>
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 13/6		

Tablo 14. Âişe bnt. Ebî Bekr Hadîsi İsnad Zinciri

1	2	3
Âişe bnt. Ebî Bekr ↓ İbn Ebî Müleyke ↓ Nâfi' b. Ömer ↓ Bîşr b. Ömer ↓ Hâris b. Ebî Üsâme v. 282 <i>Buğyetü'l-Bâhıs 'an Zevâidi Müsnedi'l-Hâris, s. 537, Hn. 479.</i>	Âişe bnt. Ebî Bekr ↓ İbn Ebî Müleyke ↓ Nâfi' b. Ömer ↓ Bîşr b. Ömer ↓ Ali b. el-Hasan b. Şekîk ↓ Ebu'l-Fazl b. Abdilcebbâr ↓ Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Ahmed el-Mahcûbî ↓ Hâkim en-Nisâbûrî v. 405 <i>el-Müstedrek, II, s. 334, Hn. 3193.</i>	Âişe bnt. Ebî Bekr ↓ İbn Ebî Müleyke ↓ Nâfi' b. Ömer ↓ Bîşr b. Ömer ↓ Ali b. el-Hasan b. Şekîk ↓ Ebu'l-Fazl b. Abdilcebbâr ↓ Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Ahmed el-Mahcûbî ↓ Ebû Abdillâh el-Hâfız ↓ Beyhakî v. 458 <i>es-Sünenü'l-Kübrâ, VII, s. 336, Hn. 14174.</i>
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 14		

Tablo 15. Esmâ bnt. Ebî Bekr Hadîsi İsnad Zinciri

1	2	3	4
Esmâ bnt. Ebî Bekr ↓ Müslim el-Kurrî ↓ Şu‘be ↓ Ebû Dâvûd (et-Tayâlisî) ↓ Mahmûd b. Gaylân ↓ Nesâî v. 303 Nikâh 21/78, Hn. 5515.	Esmâ bnt. Ebî Bekr ↓ Müslim el-Kurrî ↓ Şu‘be ↓ Ebû Dâvûd (et-Tayâlisî) ↓ Yûsuf b. Habîb ↓ Abdullah b. Ca‘fer ↓ Ebû Nu‘aym v. 430 <i>el-Müsnedü'l-Müstahrac</i>, III, s. 341, Hn. 2873.	Esmâ bnt. Ebî Bekr ↓ Müslim el-Kurrî ↓ Şu‘be ↓ Tayâlisî v. 204 <i>Müsned</i>, III, s. 208, Hn. 1742.	Esmâ bnt. Ebî Bekr ↓ Müslim el-Kurrî ↓ Şu‘be ↓ Ebû Dâvûd (et-Tayâlisî) ↓ Amr b. Ali (Ebû Hafs) ↓ Muhammed b. Sâlih b. el-Velîd en-Nersî ↓ Abdullah b. Ahmed b. Hanbel ↓ Taberânî v. 360 <i>el-Mu‘cemü'l-Kebîr</i>, XXIV, s. 103, Hn. 277.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 15			

Tablo 16. Ebû Hüreyre Hadîsi İsnad Zinciri

1	2	3	4	5	6
Ebû Hüreyre ↓ Saîd el-Makburî ↓ İkrime b. Ammâr ↓ Müemmel ↓ Muhammed b. el-Müsennâ ↓ Ebû Ya'la el-Mevsîlî v. 307 <i>Müsnedü Ebî Ya'la el-Mevsîlî</i>, XI, s. 503, Hn. 6625-785.	Ebû Hüreyre ↓ Saîd el-Makburî ↓ İkrime b. Ammâr ↓ Müemmel ↓ Ebû Bekre ↓ Tahâvî v. 321 <i>Şerhu Meâni'l-Âsâr</i>, III, s. 26, Hn. 4317.	Ebû Hüreyre ↓ Saîd el-Makburî ↓ İkrime b. Ammâr ↓ Müemmel ↓ İshâk b. İbrahim ↓ Abdullah b. Muhammed ↓ İbn Hibbân v. 354 <i>Sahîh</i>, IX, s. 456, Hn. 4149.	Ebû Hüreyre ↓ Saîd el-Makburî ↓ İkrime b. Ammâr ↓ Müemmel ↓ Ahmed b. el-Ezher ↓ İbn Ebî Dâvûd ↓ Dârekutnî v. 385 <i>Sünen</i>, IV, s. 383, Hn. 3644.	Ebû Hüreyre ↓ Saîd el-Makburî ↓ İkrime b. Ammâr ↓ Müemmel ↓ Amr b. Ali - Bekkâr b. Kuteybe ↓ Yahyâ b. Muhammed ↓ İbn Hayyân ↓ Ahmed b. Muhammed b. el-Haris ↓ Beyhakî v. 458 <i>es-Sünenü'l-Kübrâ</i>, VII, s. 337, Hn. 14178.	Ebû Hüreyre ↓ Saîd el-Makburî ↓ İkrime b. Ammâr ↓ Müemmel ↓ Ahmed b. el-Ezher ↓ Abdullah b. Süleyman ↓ İbn Şâhîn v. 385 <i>en-Nâsih ve'l-Mensûh</i>, s. 224, Hn. 437.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 16					

Tablo 17. Muhammed b. Şihâb ez-Zührî Hadîsi İsnad Zinciri

1	2	3
Zührî ↓ Eyyûb es-Sahtiyânî ↓ Hammâd b. Zeyd ↓	Zührî ↓ Eyyûb es-Sahtiyânî ↓ Hammâd b. Zeyd ↓ Müsedded ↓ İbn Ebî Dâvûd ↓ Tahâvî v. 321 <i>Şerhu Me'âni'l-Âsâr</i> , III, s. 26, Hn. 4314.	Zührî ↓ Eyyûb es-Sahtiyânî ↓ Hammâd b. Zeyd ↓
Ubeydullah el-Kavârîrî ↓ Ebû Ümeyye (Muhammed b. İbrahim el-Huzâî) ↓	Sîdân b. Mudârib ↓ Ca'fer b. Muhammed er-Rakî ↓	Hüdbe b. Hâlid ↓ Abdullah b. Ahmed b. Hanbel ↓
Ebû Avâne v. 316 <i>Müstahrac</i> , III, s. 25, Hn. 4065.		Müsedded ↓ Mu'âz b. el-Müsennâ ↓
Taberânî, v. 360 <i>el-Mu'cemu'l-Kebîr</i> , VII, s. 133, Hn. 6535.		
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 17		

Tablo 18. Mâlik b. Enes Hadîsi İsnad Zinciri

1a	1b	2	3
Ali b. Ebî Tâlib ↓ Muhammed b. Ali ↓ Abdullah ve Hasan b. Muhammed ↓ İbn Şihâb ez-Zührî ↓ Mâlik ↓ Yahyâ b. Saîd ↓ İsmail b. Ayyâş ↓ el-Mu‘âfâ b. İmrân ↓ Ebû Humeyd el-Hımsî ↓ Ebû Avâne, v. 316 <i>Müstahrac</i>, III, s. 27, Hn. 4076.	Ali b. Ebî Tâlib ↓ Muhammed b. Ali ↓ Abdullah ve Hasan b. Muhammed ↓ İbn Şihâb ez-Zührî ↓ Mâlik ↓ Yahyâ b. Saîd ↓ Abdolvahhâb es-Sakafî ↓ Süleyman b. Dâvûd el-Hâşimî ↓ Muhammed b. İsmail b. Sâlim el-Mekkî ↓ Ebû Avâne, v. 316 <i>Müstahrac</i>, III, s. 27, Hn. 4074; V, s. 28, Hn. 7646.	Ali b. Ebî Tâlib ↓ Muhammed b. Ali ↓ Abdullah ve Hasan b. Muhammed ↓ İbn Şihâb ez-Zührî ↓ Mâlik ↓ Yahyâ b. Saîd ↓ Abdolvahhâb es-Sakafî ↓ Amr b. Ali-Muhammed b. el-Müsennâ-Muhammed b. Beşşâr ↓ Nesâî, v. 303 Nikâh 21, Hn. 5524; <i>es-Suğrâ</i>, Nikâh 26, Hn. 3367.	Ali b. Ebî Tâlib ↓ Muhammed b. Ali ↓ Abdullah ve Hasan b. Muhammed ↓ İbn Şihâb ez-Zührî ↓ Mâlik ↓ Yahyâ b. Saîd ↓ Abdolvahhâb es-Sakafî ↓ Süleyman b. Dâvûd el-Hâşimî ↓ Muhammed b. İsmail b. Sâlim el-Mekkî ↓ İbnü'l-A‘râbî, v. 340. <i>Mu‘cem</i>, s. 99, Hn. 150.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 17			

Tablo 19. Ebû Zerr Hadîsi Abdurrahman b. el-Esved Tarîkı İsnad Zinciri

1	2
Ebû Zerr ↓ Abdurrahman b. el-Esved ↓ Mâlik b. Miğvel ↓ Huneys b. Bekr b. Huneys ↓ el-Abbâs b. Muhammed ed-Dûrî ↓ Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kûb ↓ el-Hâfız Ebû Abdullah- Ebû Zekerıyyâ b. Ebî İshâk ↓ Beyhakî, v. 458 <i>es-Sünenü'l-Kübrâ</i>, VII, s. 337, Hn. 14176.	Ebû Zerr ↓ Abdurrahman b. el-Esved ↓ Mâlik b. Miğvel ↓ Huneys b. Bekr b. Huneys ↓ el-Abbâs b. Muhammed b. Hatim ed-Dûrî ↓ Ahmed b. Osman es-Simsâr (İbn Şâhin'in babası) ↓ İbn Şâhin, v. 385 <i>en-Nâsıh ve'l-Mensûh</i>, s. 218, Hn. 415.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 19	

Tablo 20. Sehl b. Sa'd Hadîsi İsnad Zinciri

1	2
Sehl b. Sa'd ↓ İbn Şihâb ↓ Ukayl ↓ İbn Lehî'a ↓ Osman b. Salih ↓ Yahya b. Osman b. Salih ↓ Taberânî, v. 360 <i>el-Mu'cemü'l-Kebîr</i>, VI, s. 120, Hn. 5695.	Sehl b. Sa'd ↓ İbn Şihâb ↓ Ukayl ↓ İbn Lehî'a ↓ Osman b. Salih ↓ İbn İshâk ↓ Rûyânî, v. 307 <i>Müsned</i>, II, s. 223, Hn. 1083.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 20	

Tablo 21. Ka'b b. Mâlik Hadîsi İsnad Zinciri

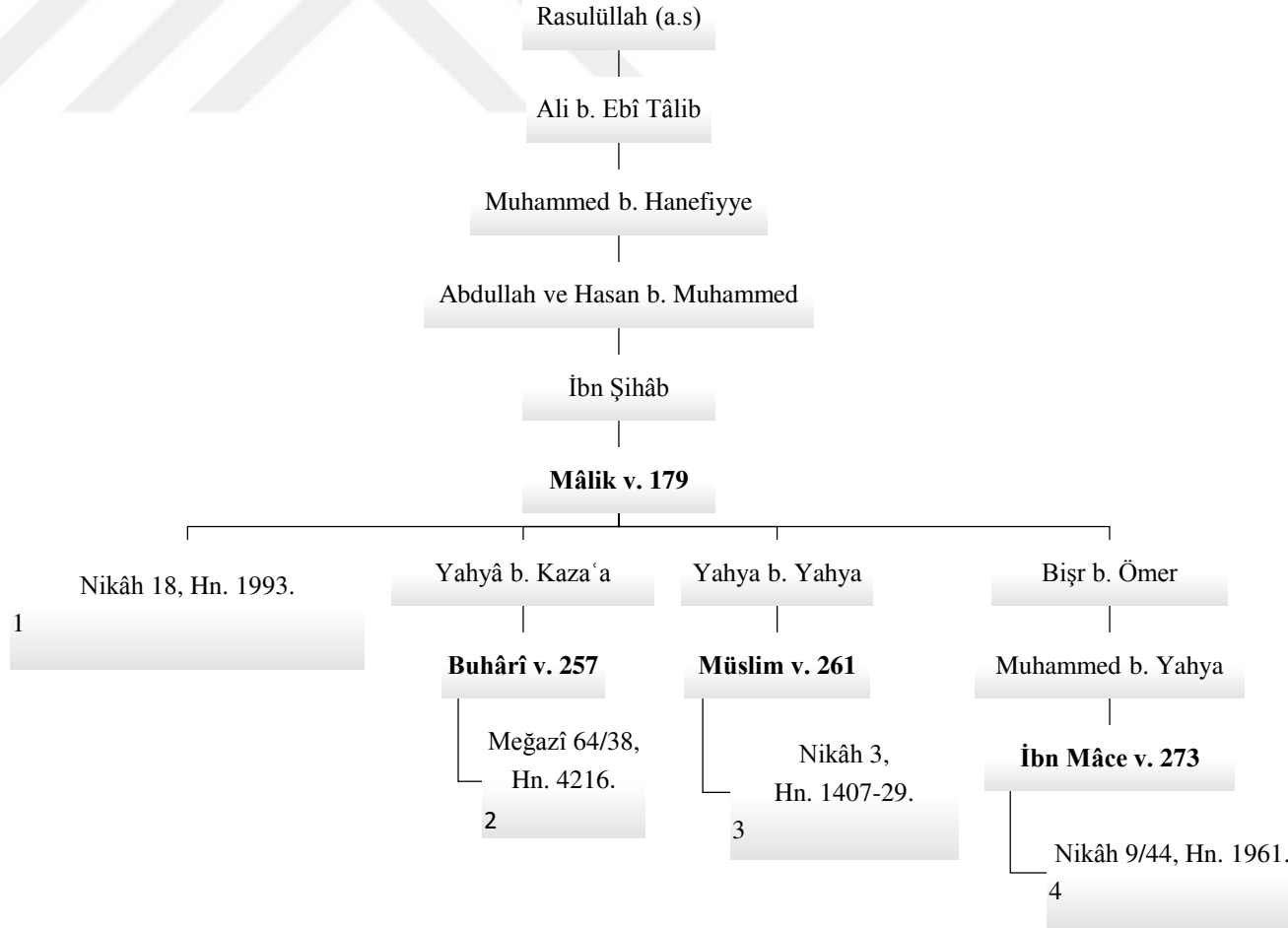
1a	1b	1c	2a	2b
Ka'b b. Mâlik ↓ Abdullah b. Ka'b b. Mâlik ↓ Zührî ↓ Mansûr b. Dînâr ↓ Muhammed b. Fudayl ↓ Vâsıl b. Abdî'l-A'lâ ↓ Muhammed b. Abdillâh el-Hadramî ↓ Taberânî, v. 360 <i>el-Mu'cemü'l-Kebîr</i>, XIX, s. 68, Hn. 131.	Ka'b b. Mâlik ↓ Abdullah b. Ka'b b. Mâlik ↓ Zührî ↓ Yahya b. Üneyse ↓ Yahya b. Zekerîyya b. Ebî Zâide ↓ Abdullah b. Âmir b. Zürâre ↓ Muhammed b. Abdillâh el-Hadramî ↓ Taberânî, v. 360 <i>el-Mu'cemü'l-Kebîr</i>, XIX, s. 68, Hn. 130.	Ka'b b. Mâlik ↓ Abdullah b. Ka'b b. Mâlik ↓ Zührî ↓ Ömer b. Kays ↓ Müemmel b. İsmail ↓ Ca'fer b. Muhammed el-Cezerî ↓ Abdân b. Ahmed ↓ Taberânî, v. 360 <i>el-Mu'cemü'l-Kebîr</i>, XIX, s. 68, Hn. 132.	Ka'b b. Mâlik ↓ Abdullah b. Ka'b b. Mâlik ↓ Zührî ↓ Muaviye b. Yahya ↓ Ebû Yahya er-Râzî ↓ Abdullah b. Saîd el-Eşecc ↓ Abdullah b. Süleyman ↓ İbn Şahîn, v. 385 <i>en-Nâsih ve'l-Mensûh</i>, s. 224, Hn. 435.	Ka'b b. Mâlik ↓ Abdullah b. Ka'b b. Mâlik ↓ Zührî ↓ Mansûr b. Dînâr ↓ Muhammed b. Fudayl ↓ Hüseyn b. Ali b. el-Esved ↓ Ya'kûb b. İbrahim b. İsa ↓ İbn Şahîn, v. 385 <i>en-Nâsih ve'l-Mensûh</i>, s. 224, Hn. 436.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 21				

Tablo 22. Hâris b. Gaziyye Hadîsi İsnad Zinciri

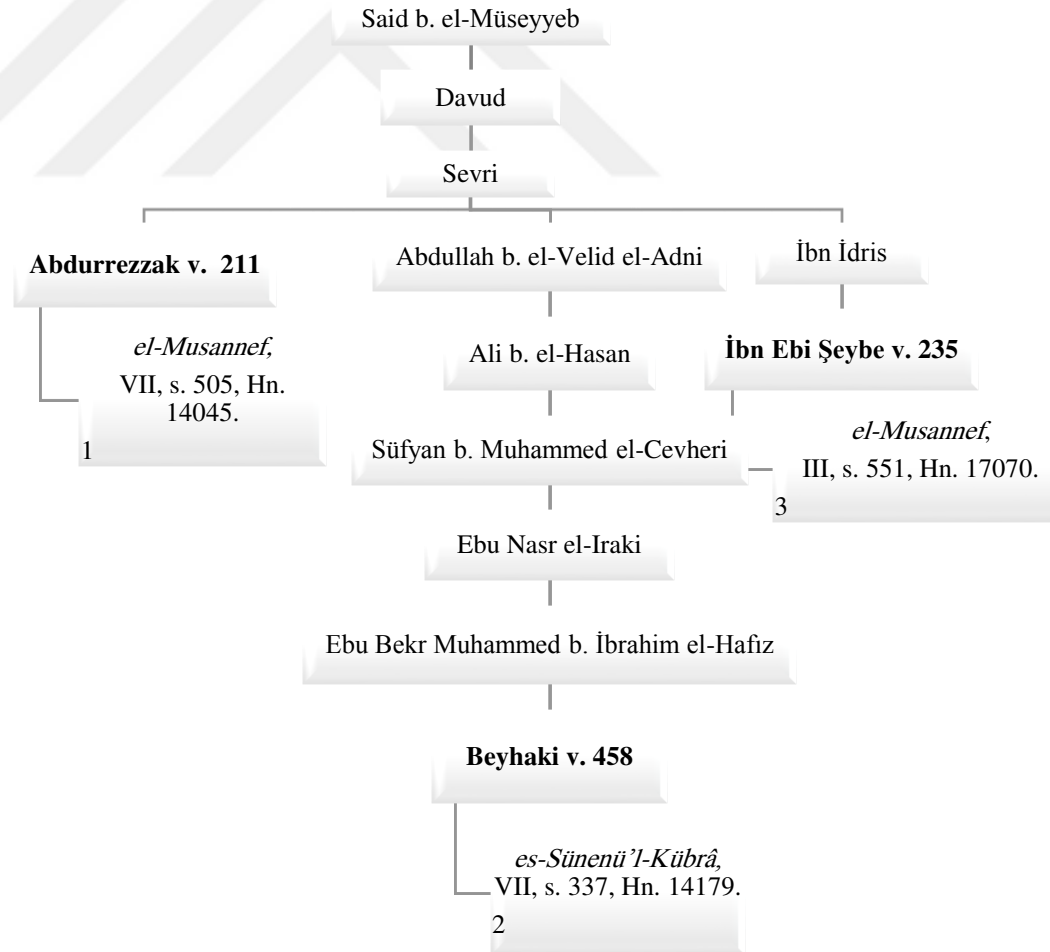
1	2
Hâris b. Gaziyye ↓ Abdullah b. Râfi' ↓ İshâk b. Abdillâh ↓ Yahyâ b. Hamza ↓ Mansûr b. Ebî Müzâhim ↓ Muhammed b. Abdillâh el-Hadramî ↓ Taberânî, v. 360 <i>el-Mu'cemü'l-Kebîr</i>, III, s. 309, Hn. 3391.	Hâris b. Gaziyye ↓ İshâk b. Abdillâh (İbn Ebî Ferve) ↓ Ebû Muaviye (Muhammed b. Hazım el-A'mâ) ↓ Ebû Ubeyd (Kâsım b. Sellâm), v. 224 <i>en-Nâsihu ve'l-Mensûh fî'l-Kur'âni'l-Azîz</i>, s. 75, Hn. 126.
Bu rivâyetlere ait Arapça metinler için bkz. Ek 22	

2- Râvî İsnad Şeması Ekleri

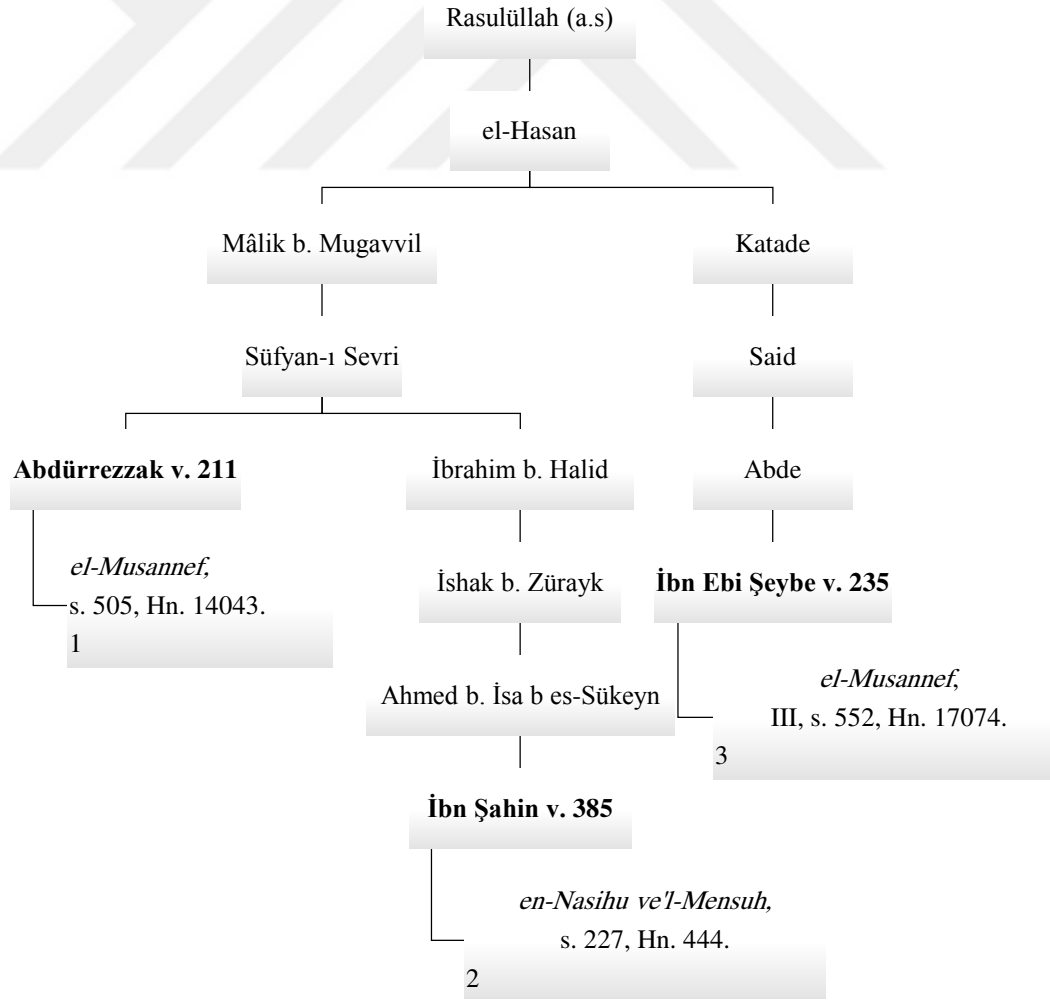
Şekil 1. Ali b. Ebî Tâlib Hadîsi Mâlik Tarîkı İsnad Şeması

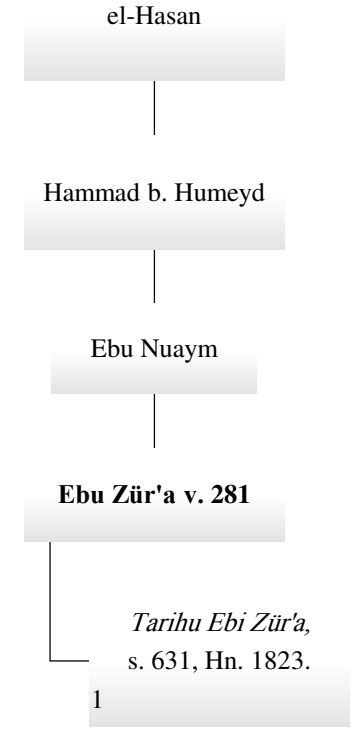
Şekil 2. Saîd b. el-Müseyyeb Hadîsi İsnad Şeması

Şekil 3. Hasanu'l-Basrî Hadîsi İsnad Şeması

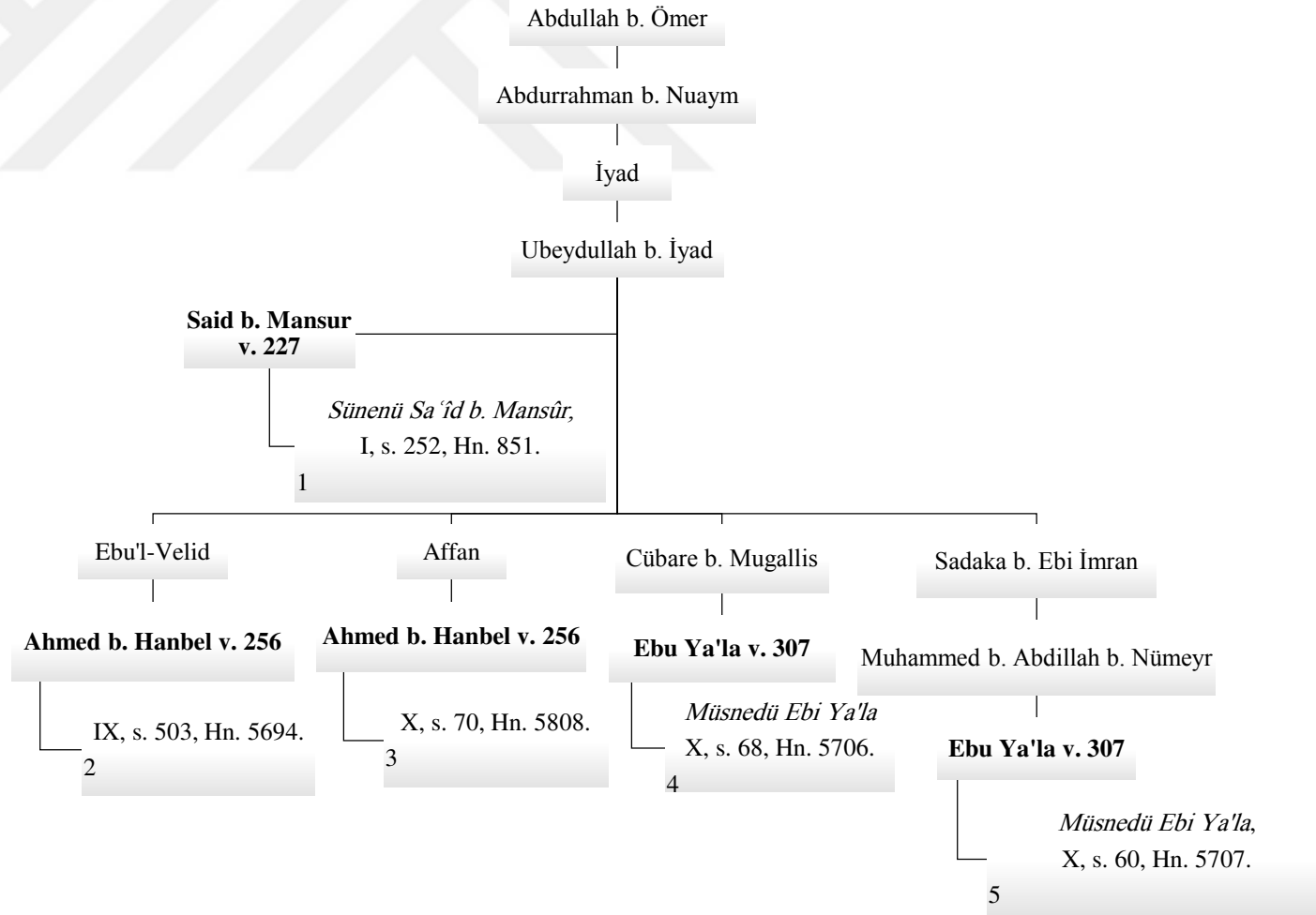

(Mürsel olan rivâyet)

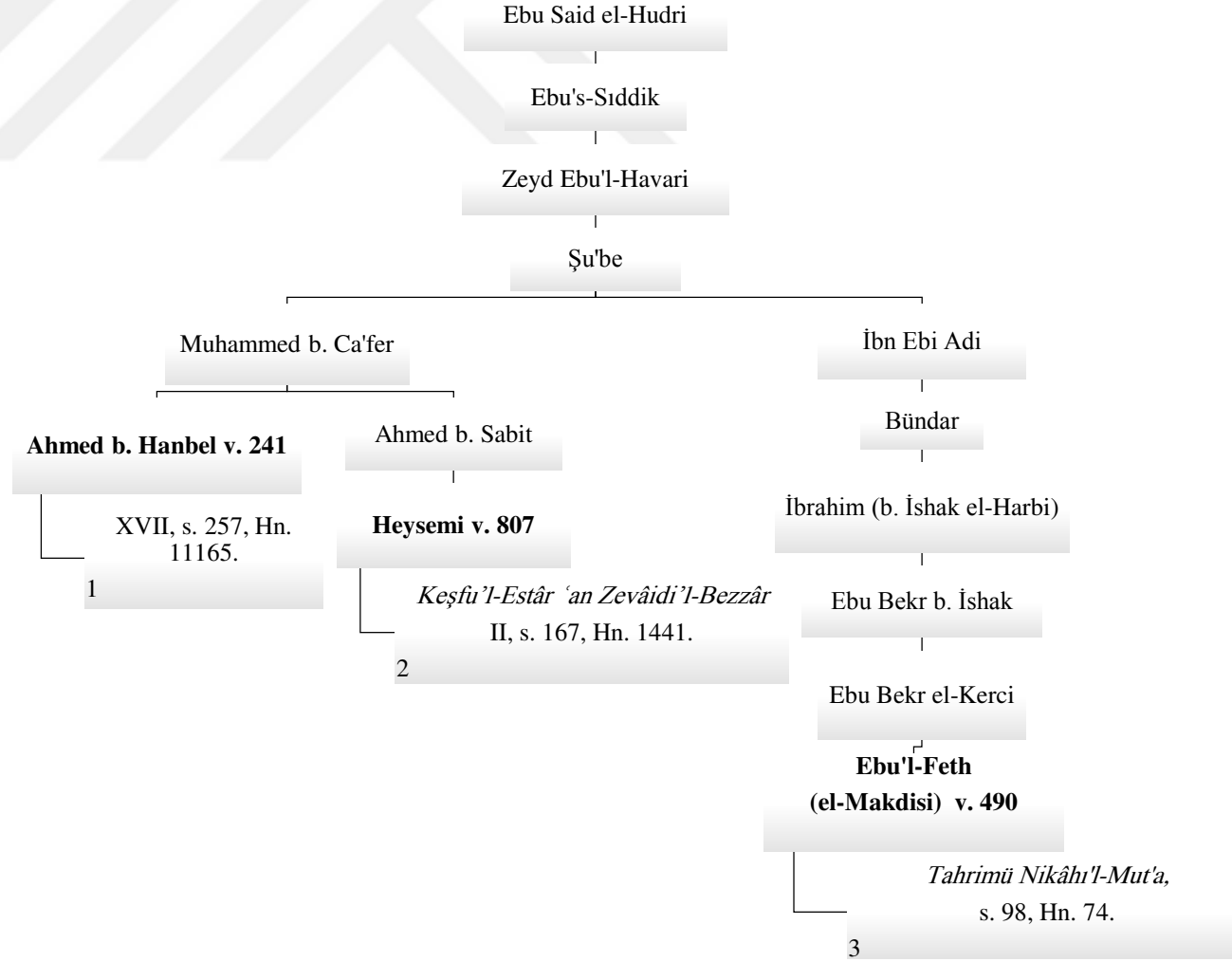

(Maktû' olan rivâyet)

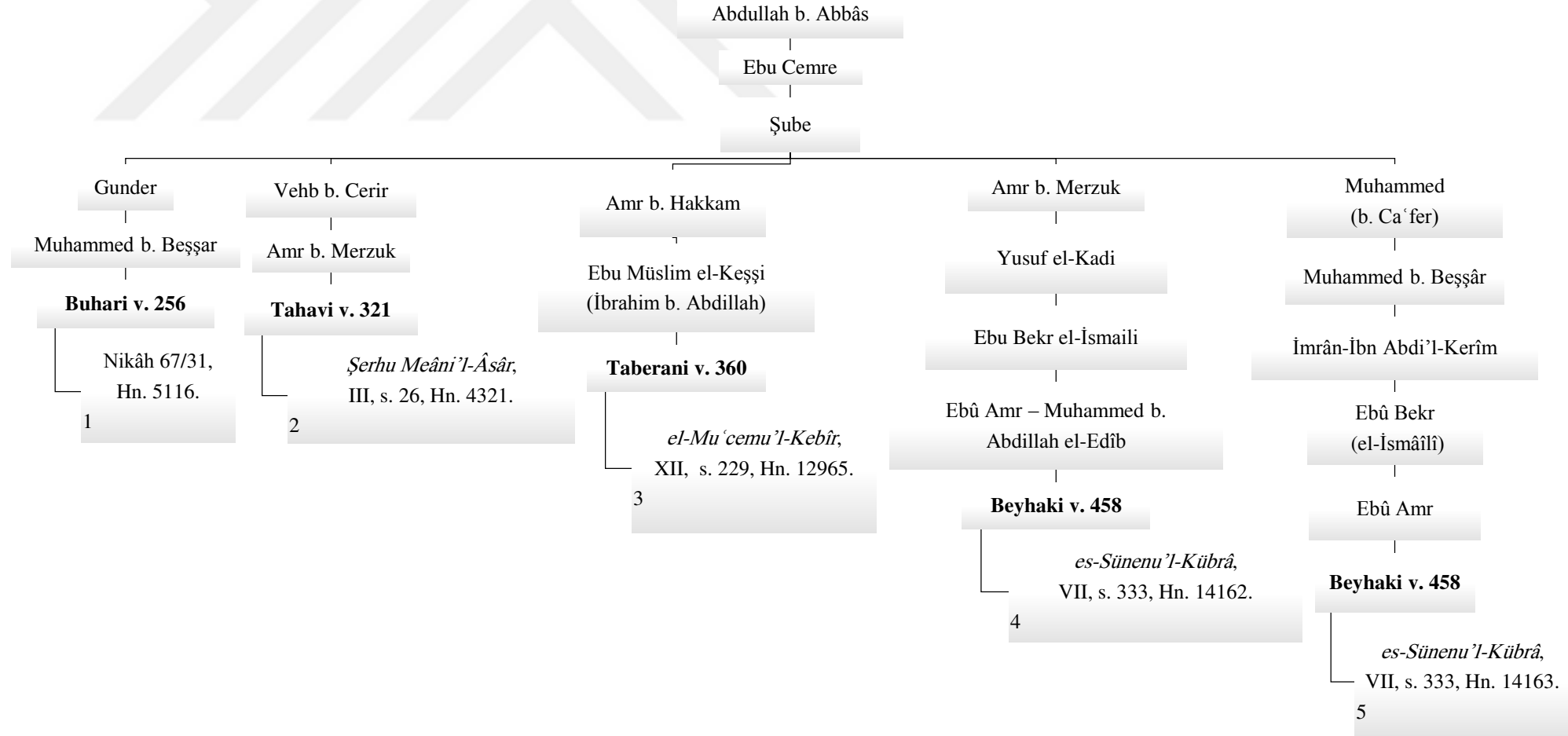
Şekil 4. Abdullah b. Ömer Hadisi İsnad Şeması

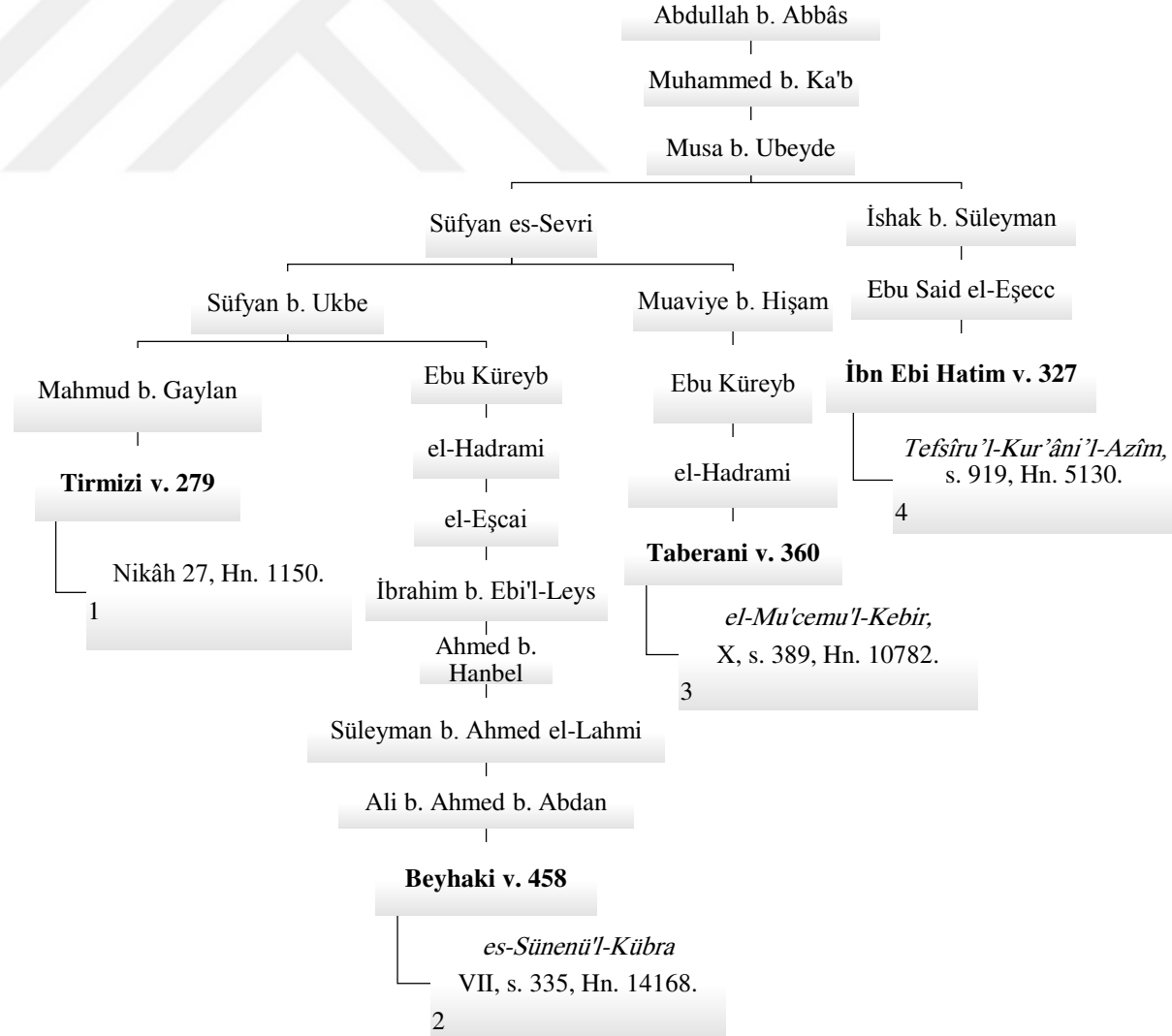
Şekil 5. Ebû Saîd el-Hudrî Hadîsi İsnad Şeması

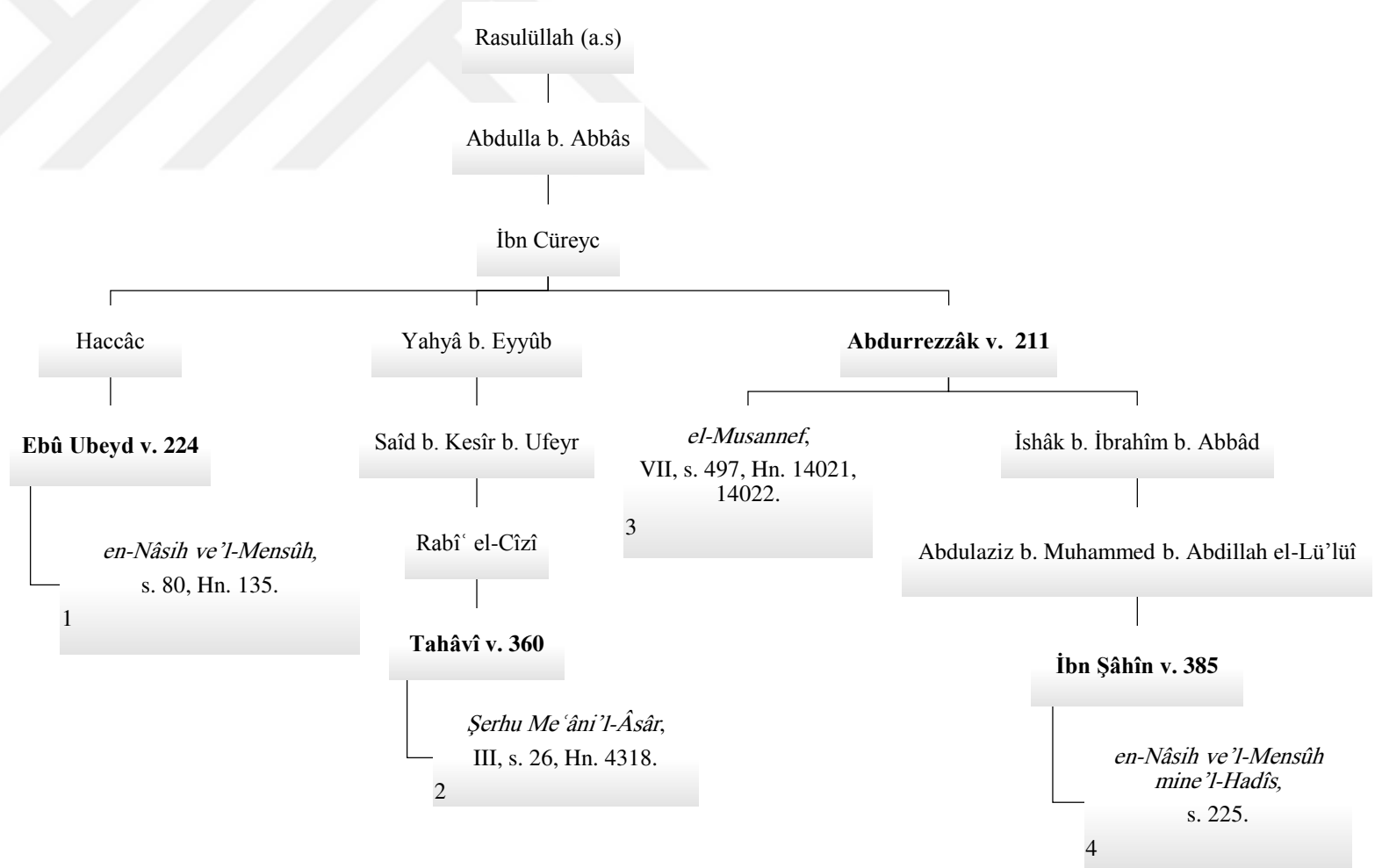
Şekil 6/1. Abdullah b. Abbâs Hadîsi Ebû Cemre Tarîkı İsnad Şeması

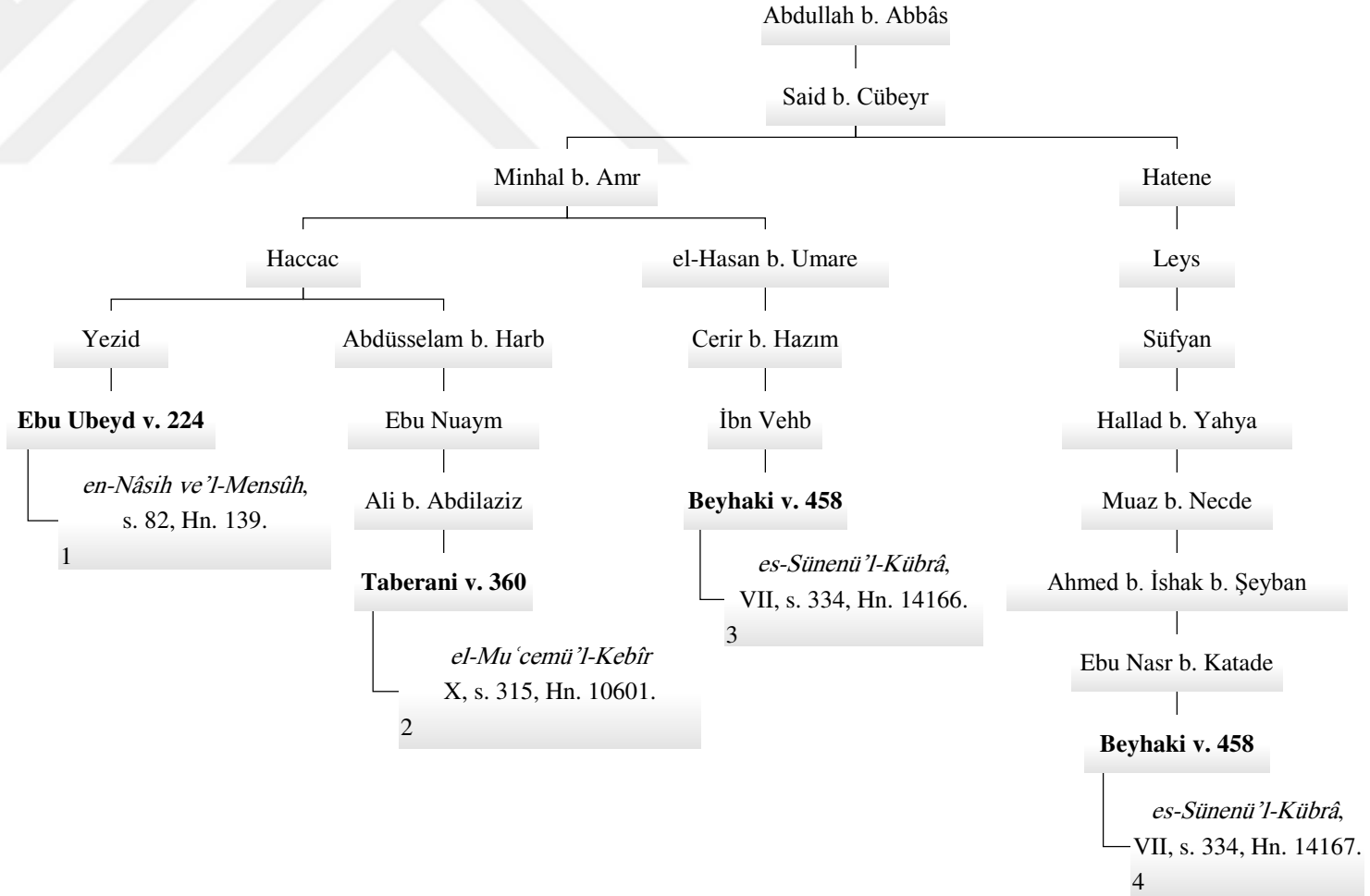
Şekil 6/2. Abdullah b. Abbâs Hadîsi Muhammed b. Ka'b Tarîkı İsnad Şeması

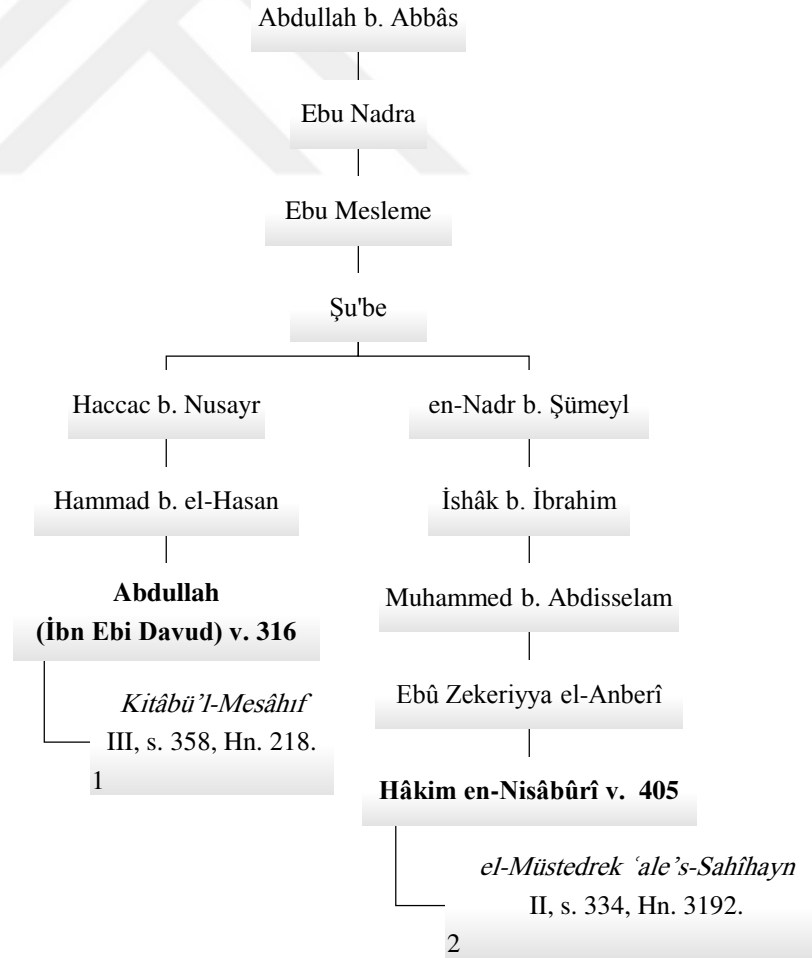
Şekil 6/3. Abdullah b. Abbâs Hadîsi Atâ Tarîki İsnad Şeması

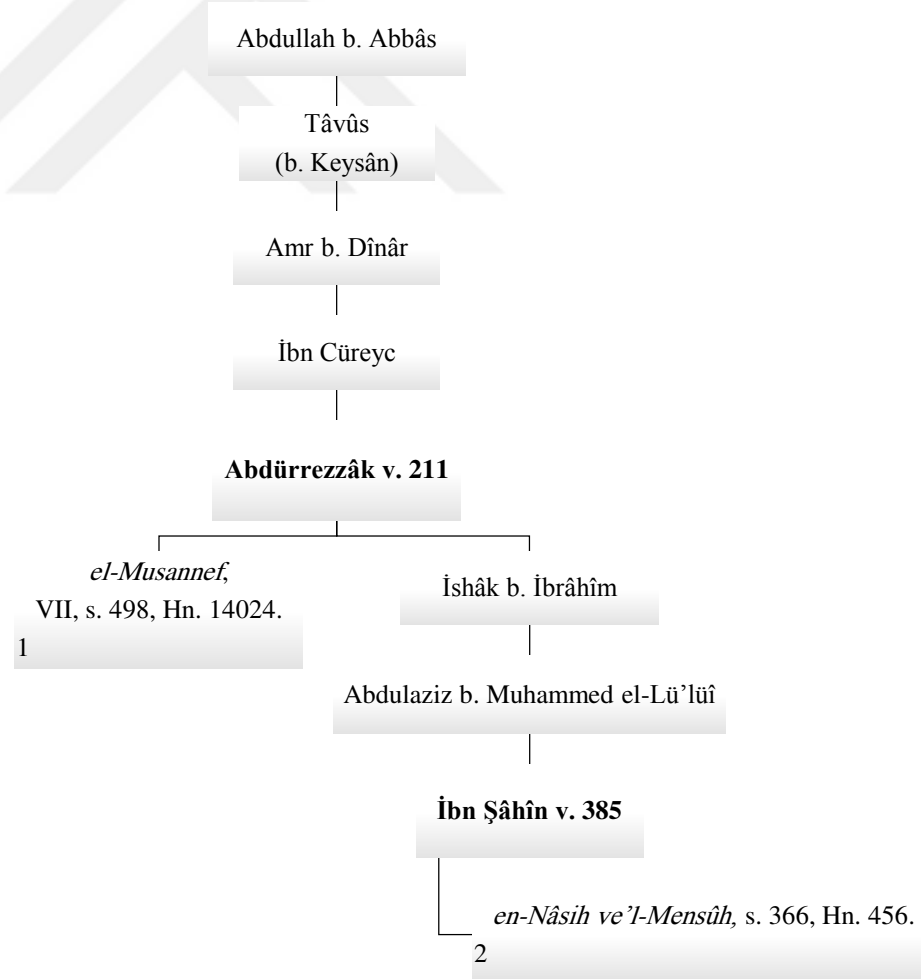
Şekil 6/4. Abdullah b. Abbâs Hadîsi Saîd b. Cübeyr Tarîkı İsnad Şeması

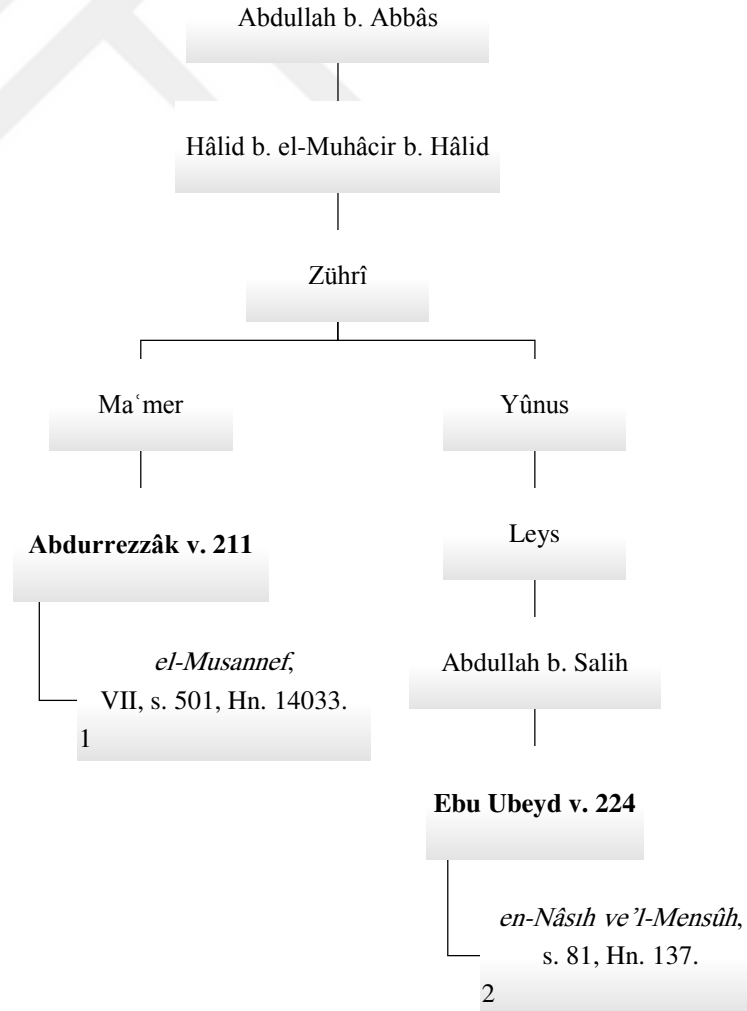
Şekil 6/5. Abdullah b. Abbâs Hadîsi Ebû Nadra Tarîkı İsnad Şeması

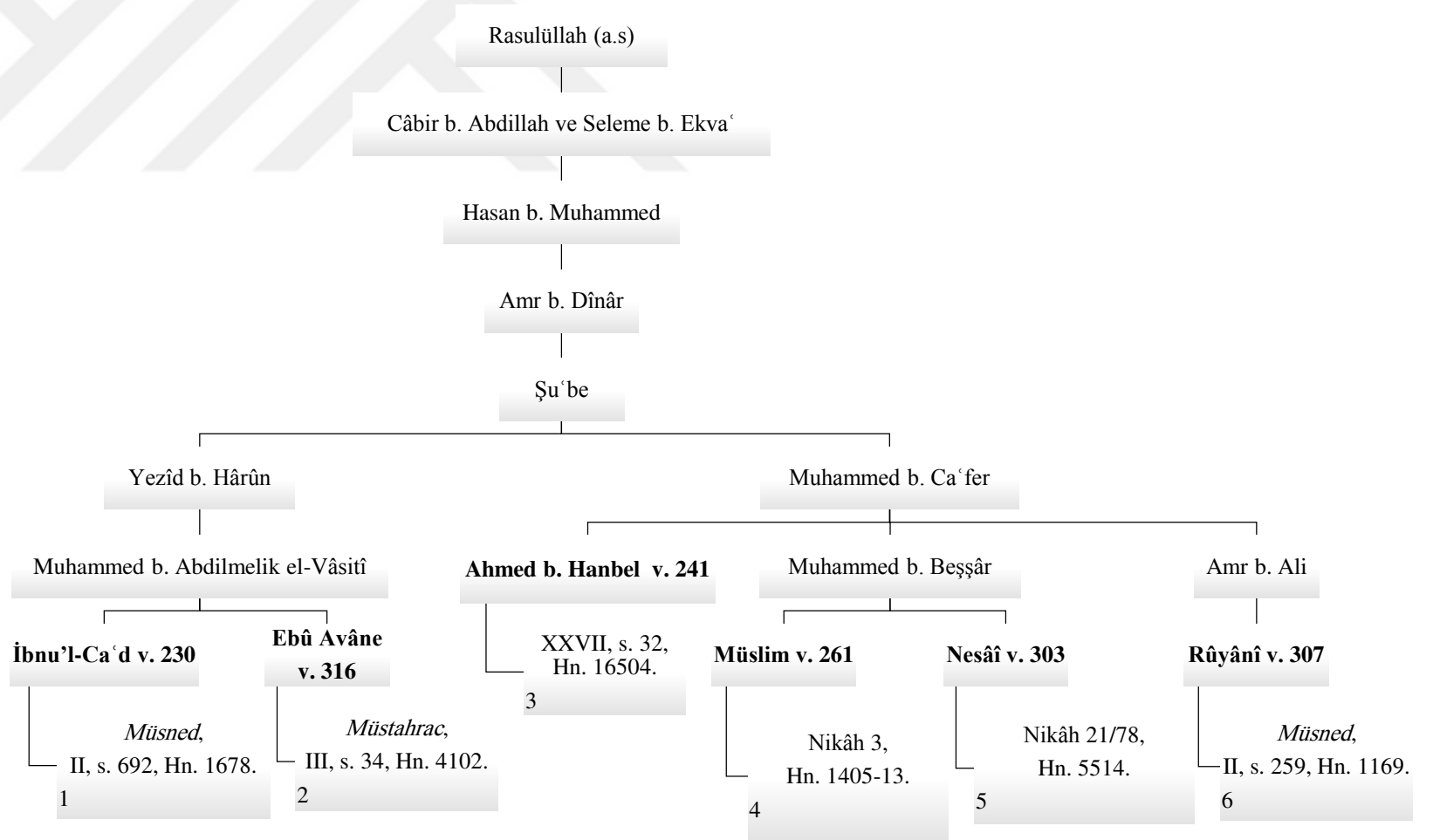
Şekil 6/6. Abdullah b. Abbâs Hadîsi Tâvûs Tarîkı İsnad Şeması

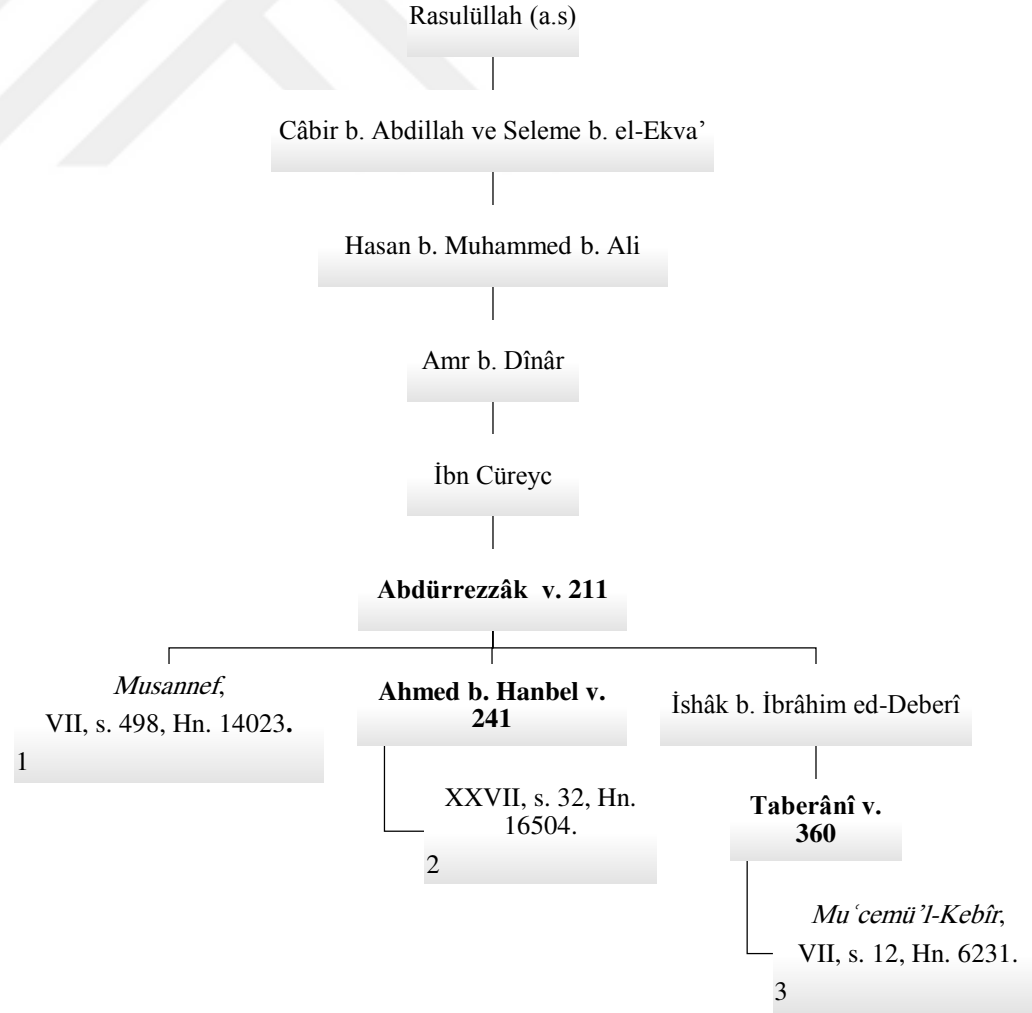
Şekil 6/7. Abdullah b. Abbâs Hadîsi Halid b. el-Muhâcir Tarîkı İsnad Şeması

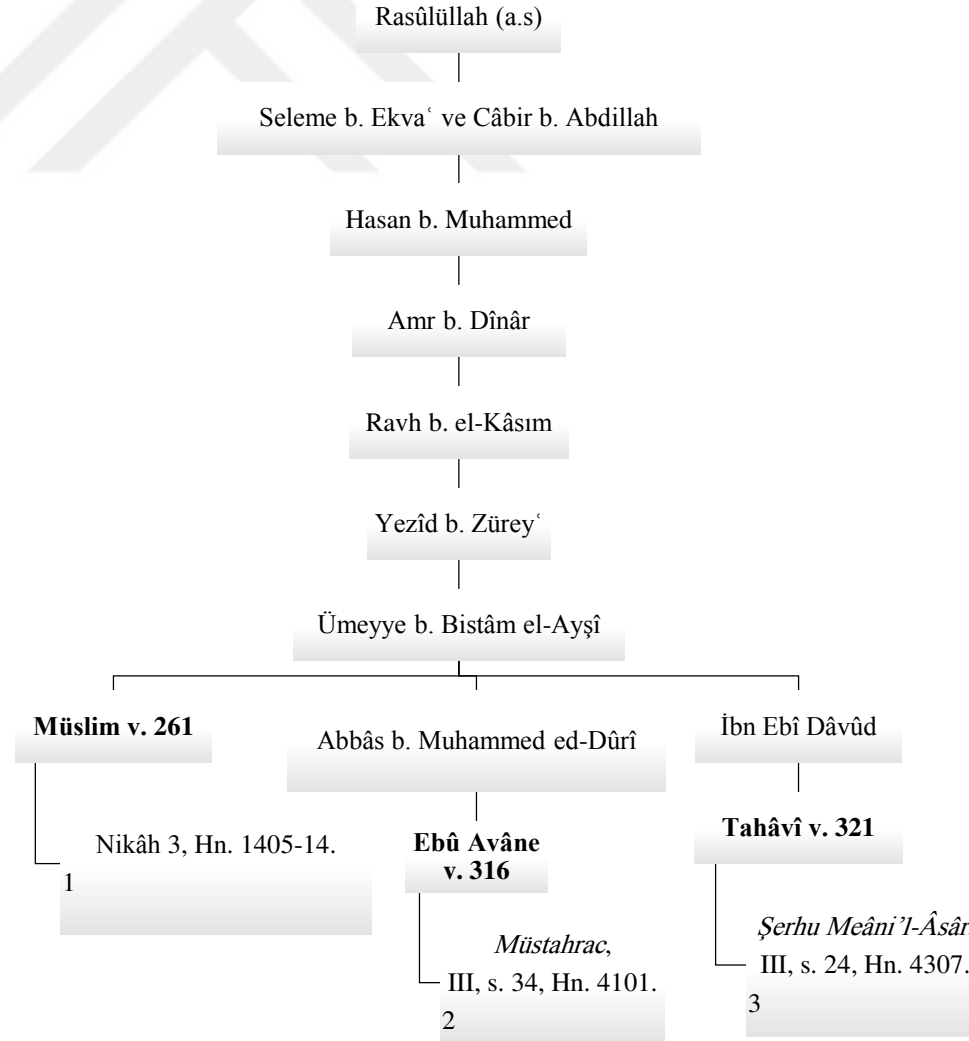
Şekil 7/1. Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. Ekva' Hadîsi Şu'be Tarîki İsnad Şeması

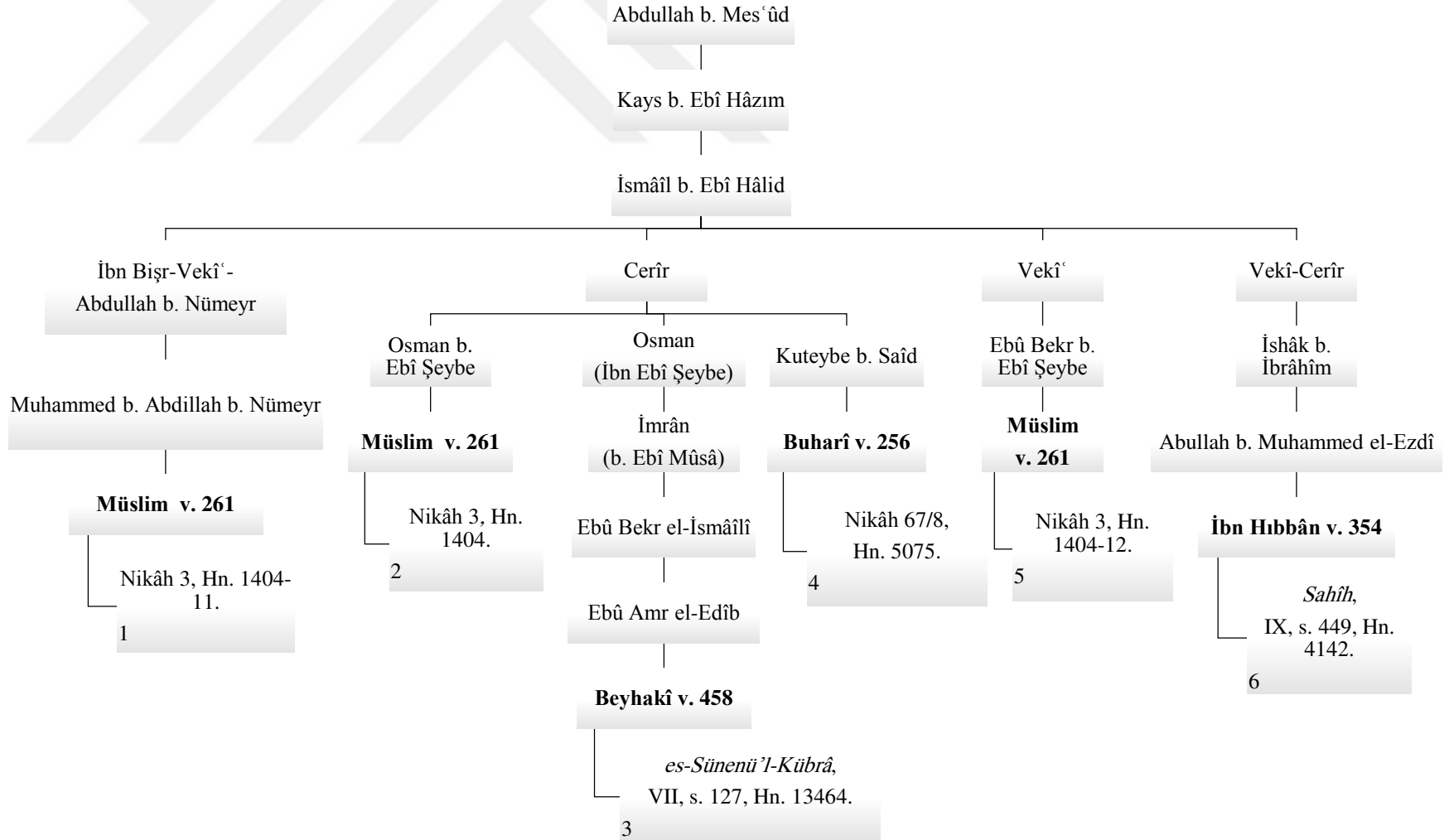
Şekil 7/2. Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. Ekva' Hadîsi İbn Cüreyc Tarîki İsnad Şeması

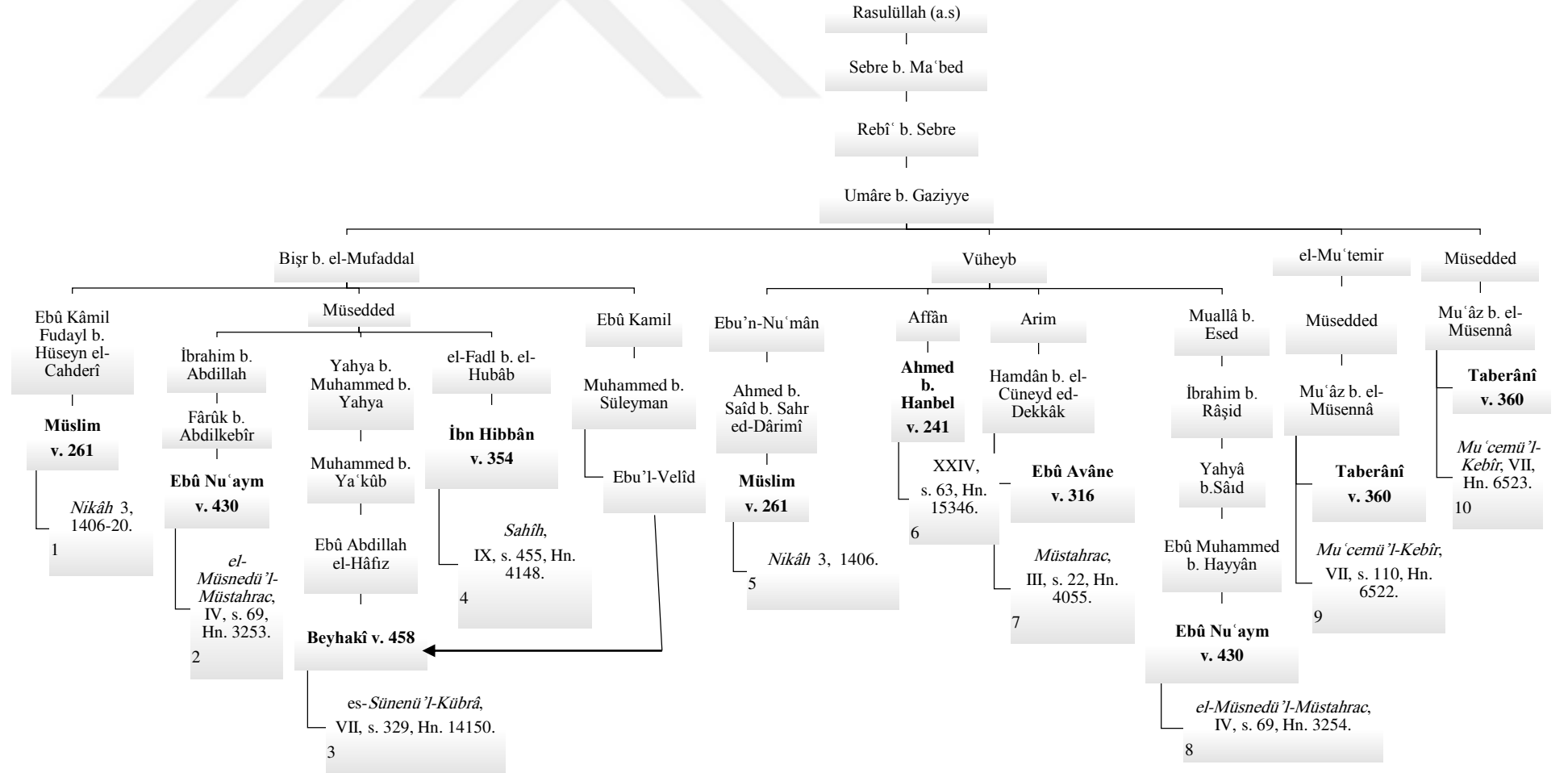
Şekil 7/3. Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. Ekva' Hadîsi Ravh b. el-Kâsım Tarîki İsnad Şeması

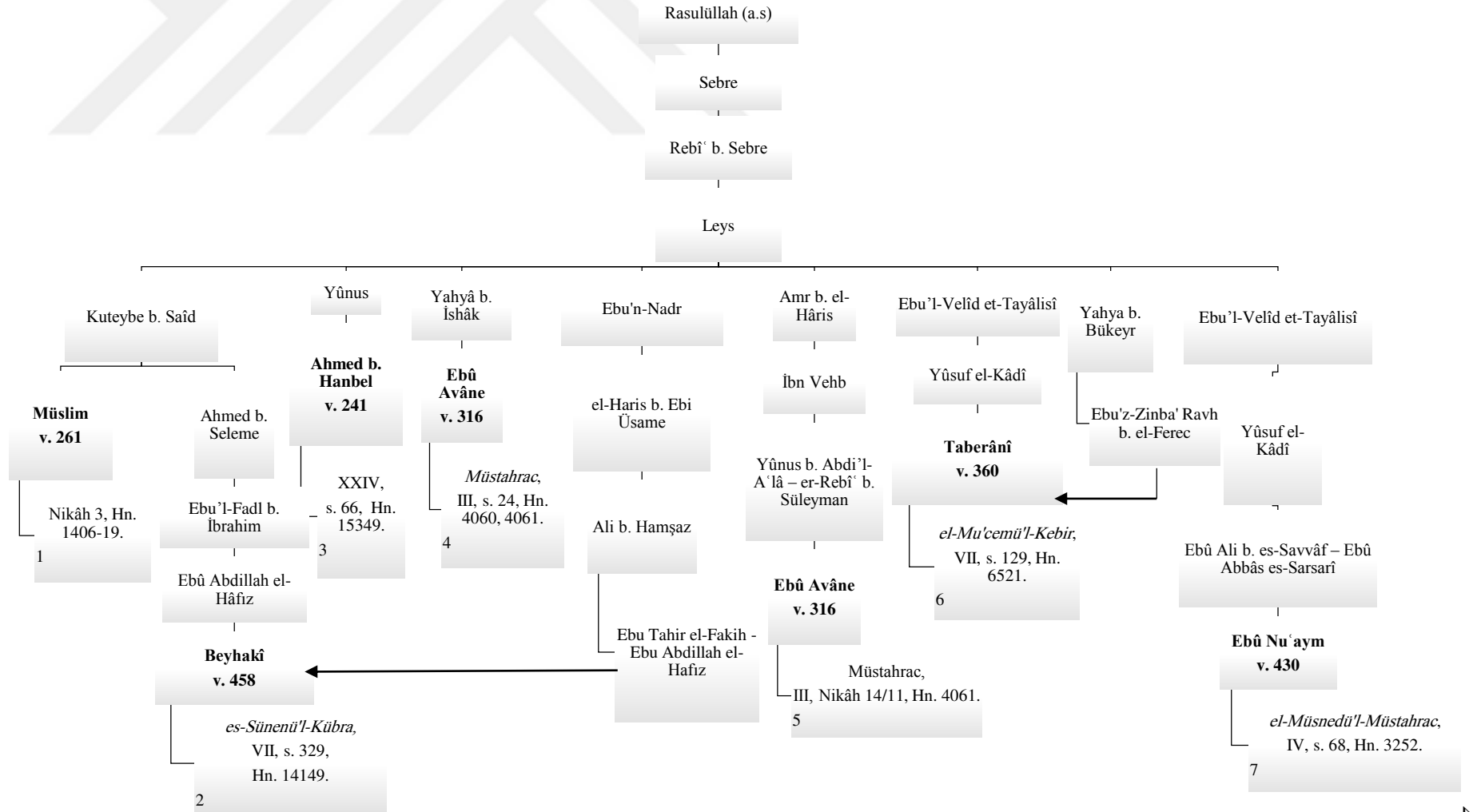
Şekil 8. Abdullah b. Mes'ûd Hadîsi İsnad Şeması

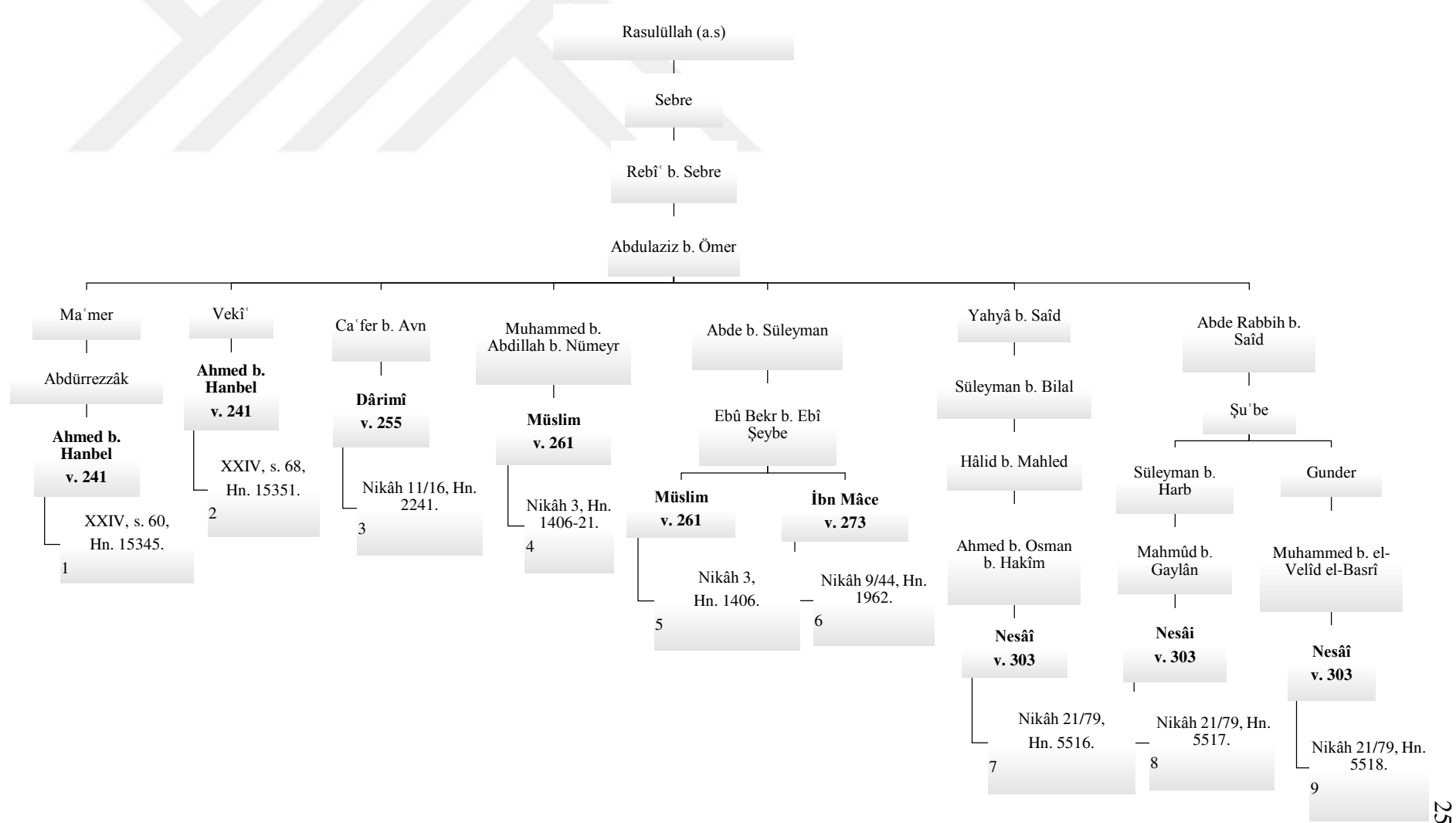
Şekil 9/1. Sebre b. Ma'bed Hadîsi Umâre b. Gaziyye Tarîki İsnad Şeması

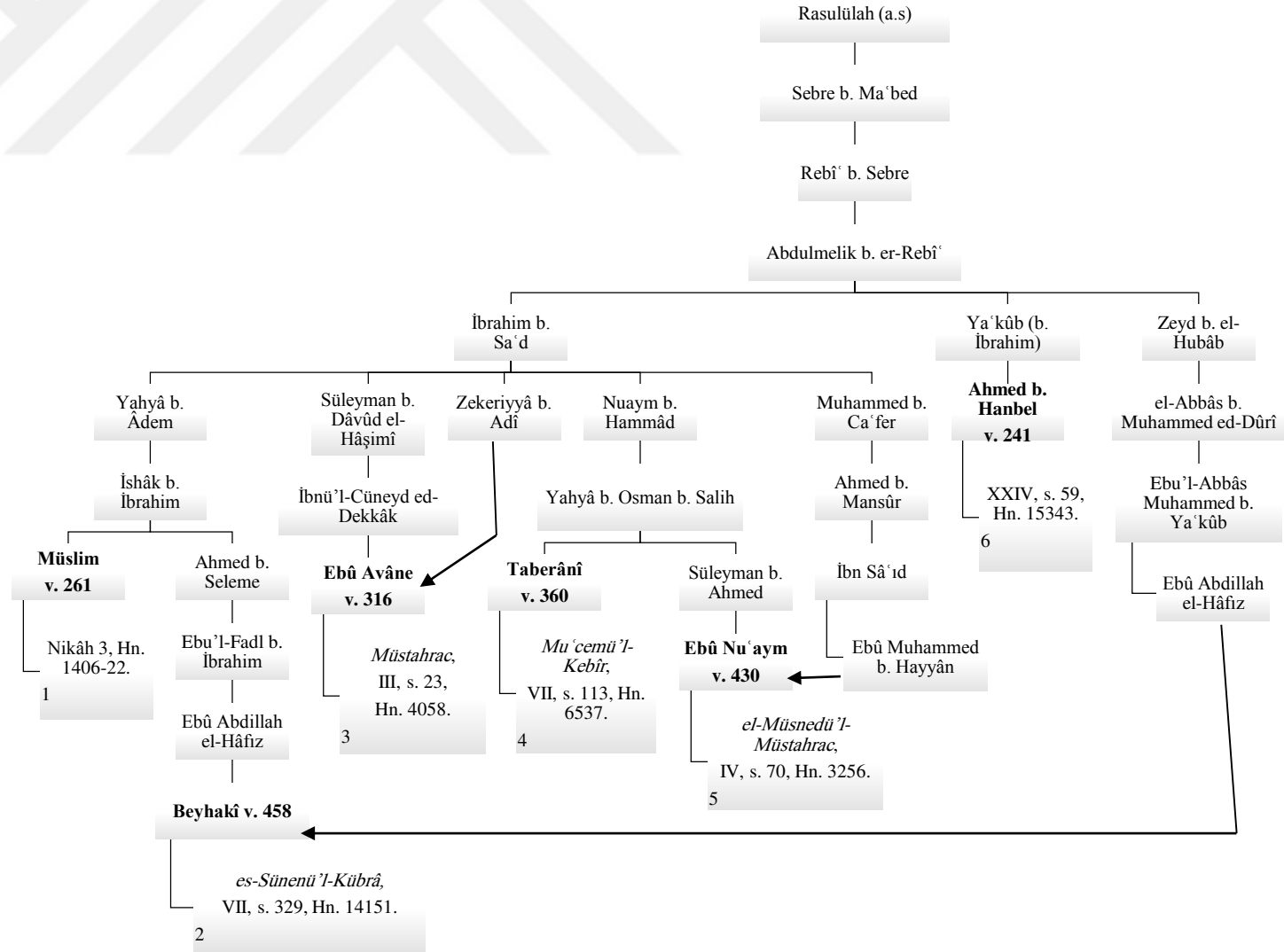
Şekil 9/2. Sebre b. Ma'bed Hadîsi Leys Tarîkı İsnad Şeması

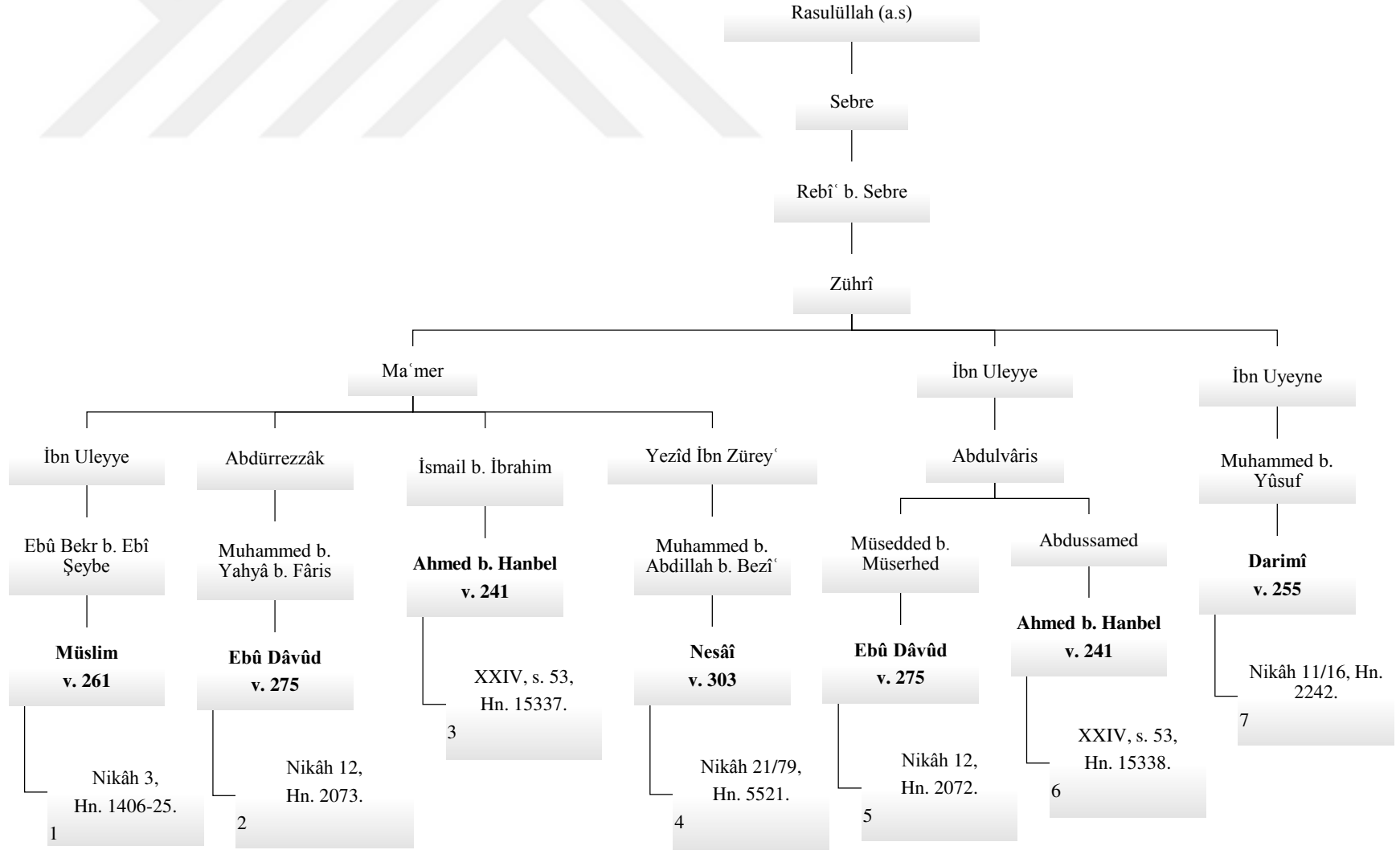
Şekil 9/3. Sebre b. Ma'bed Hadîsi Abdulaziz b. Ömer Tarîkı İsnad Şeması

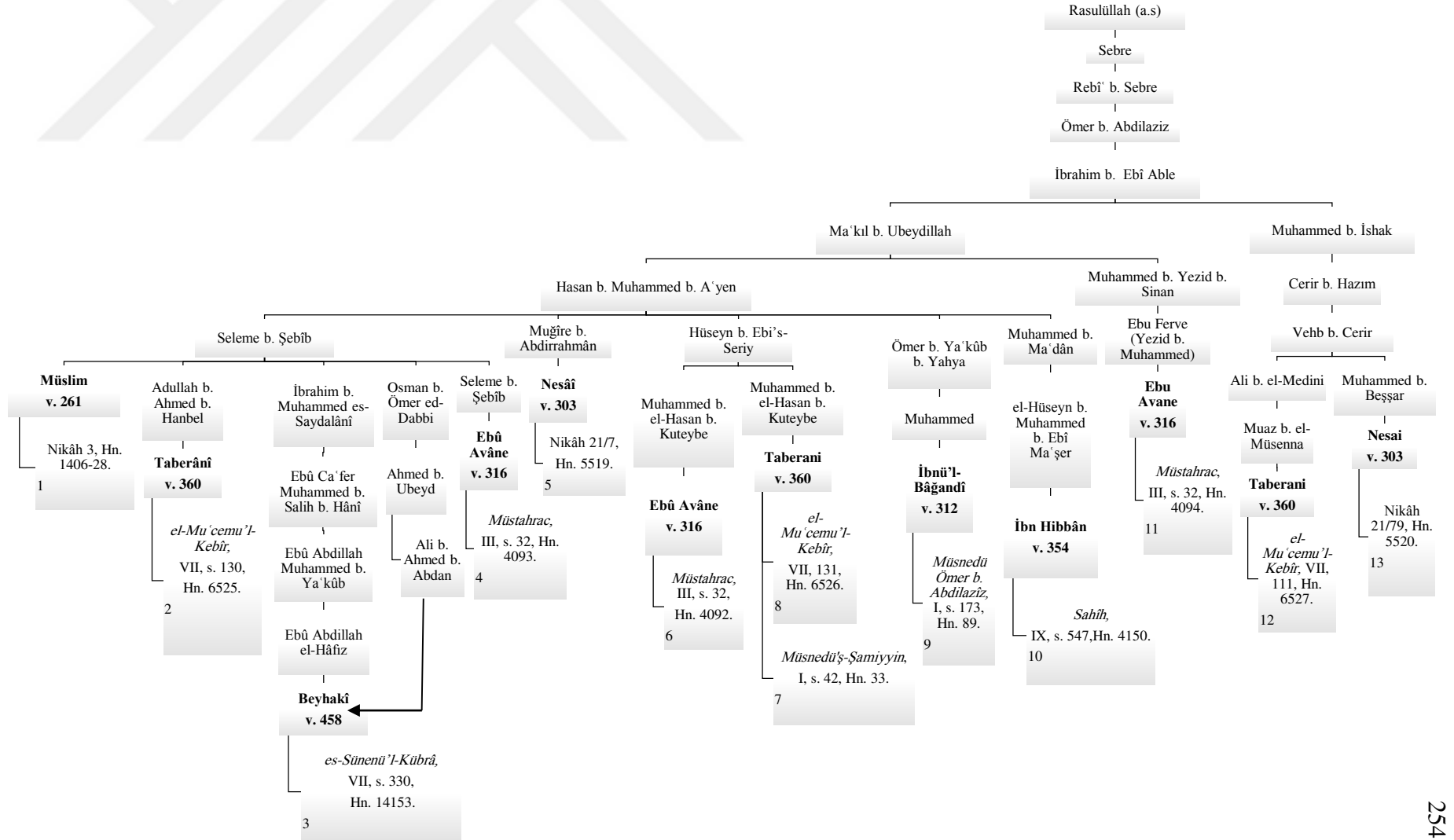
Şekil 9/4. Sebre b. Ma'bed Hadîsi Abdülmelik b. Rebî' Tarîkı İsnad Şeması

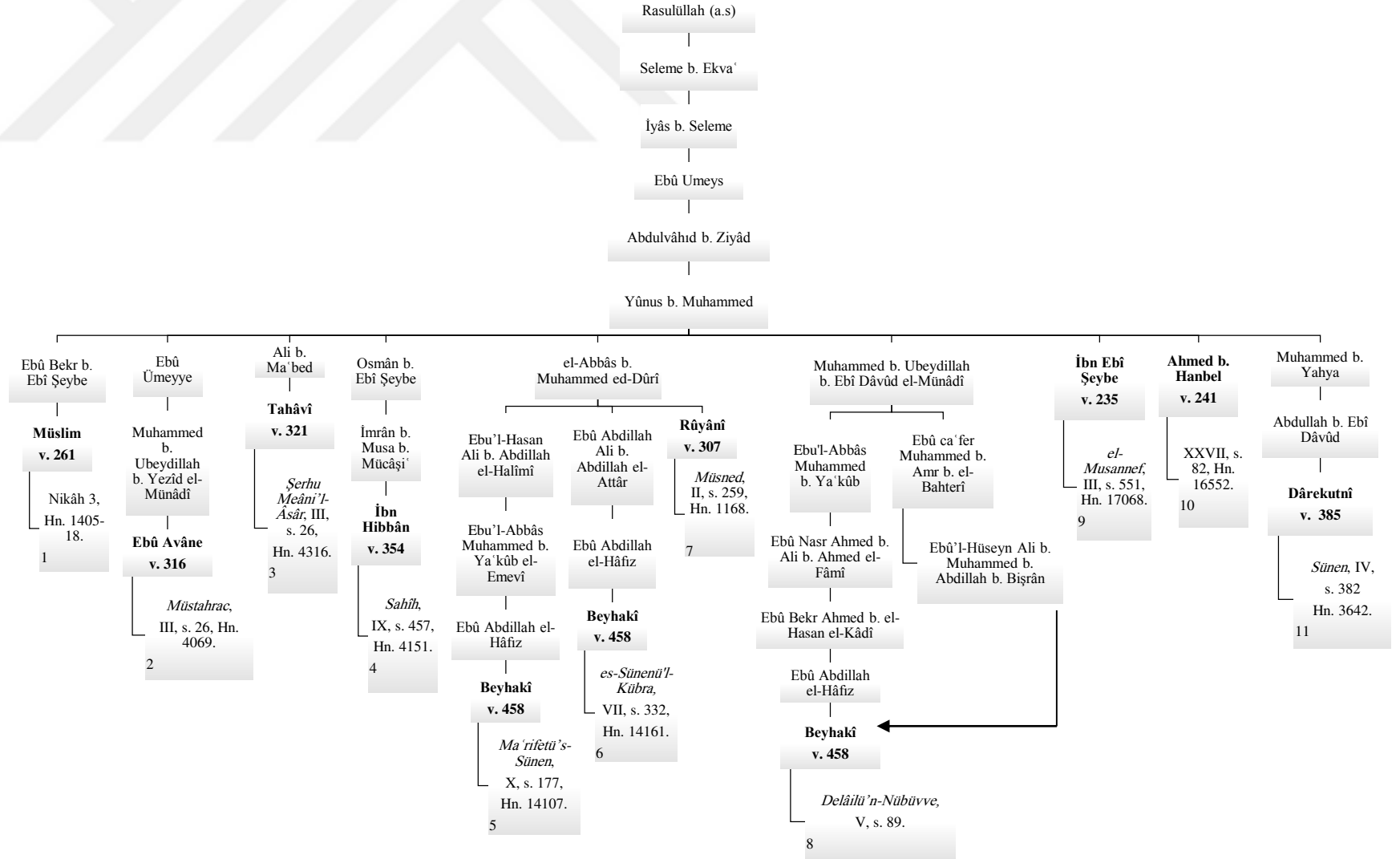
Şekil 9/5. Sebre b. Ma'bed Hadîsi Zührî Tarîkı İsnad Şeması

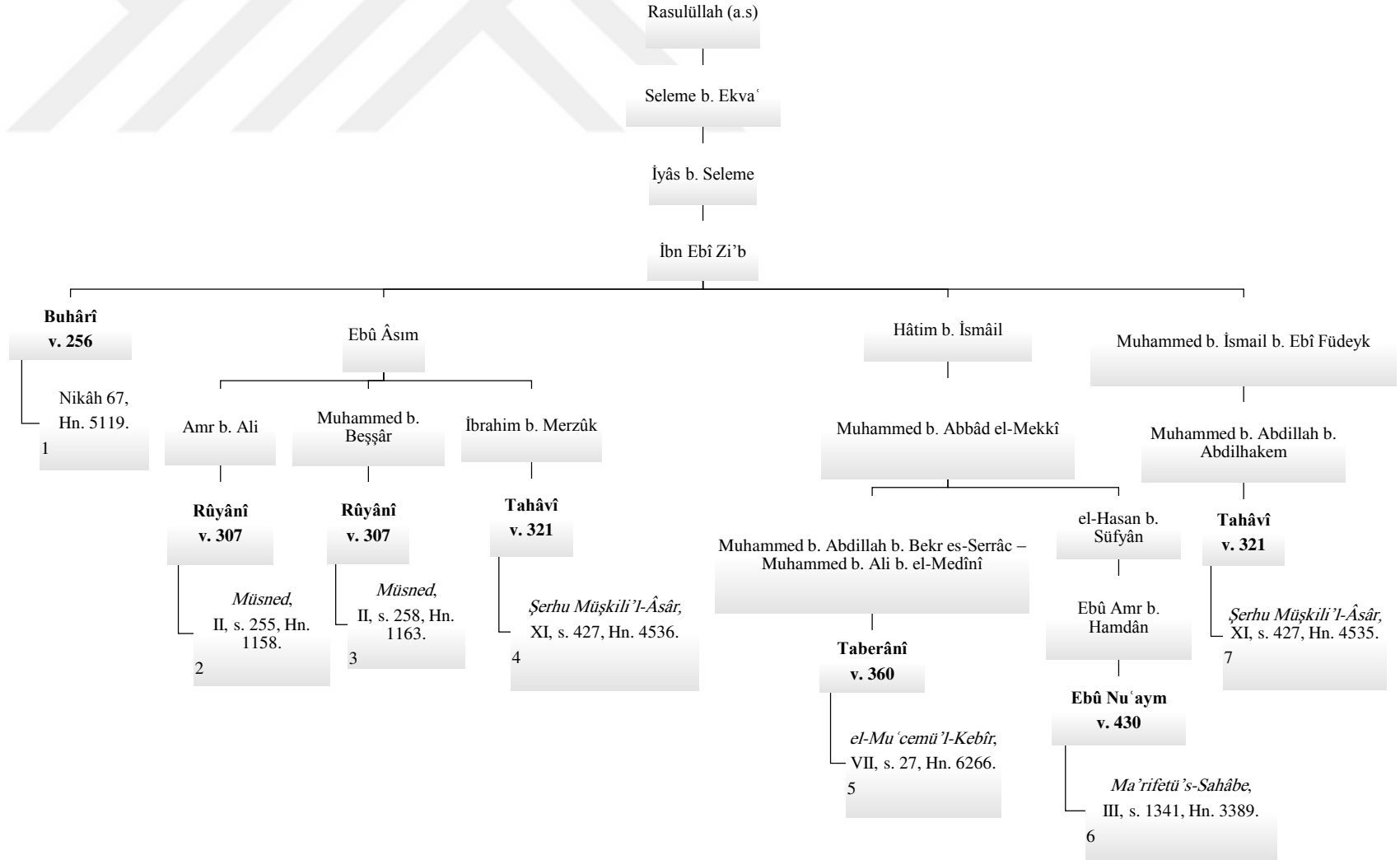
Şekil 9/6. Sebre b. Ma'bed Hadîsi Ömer b. Abdilaziz Tarîkı İsnad Şeması

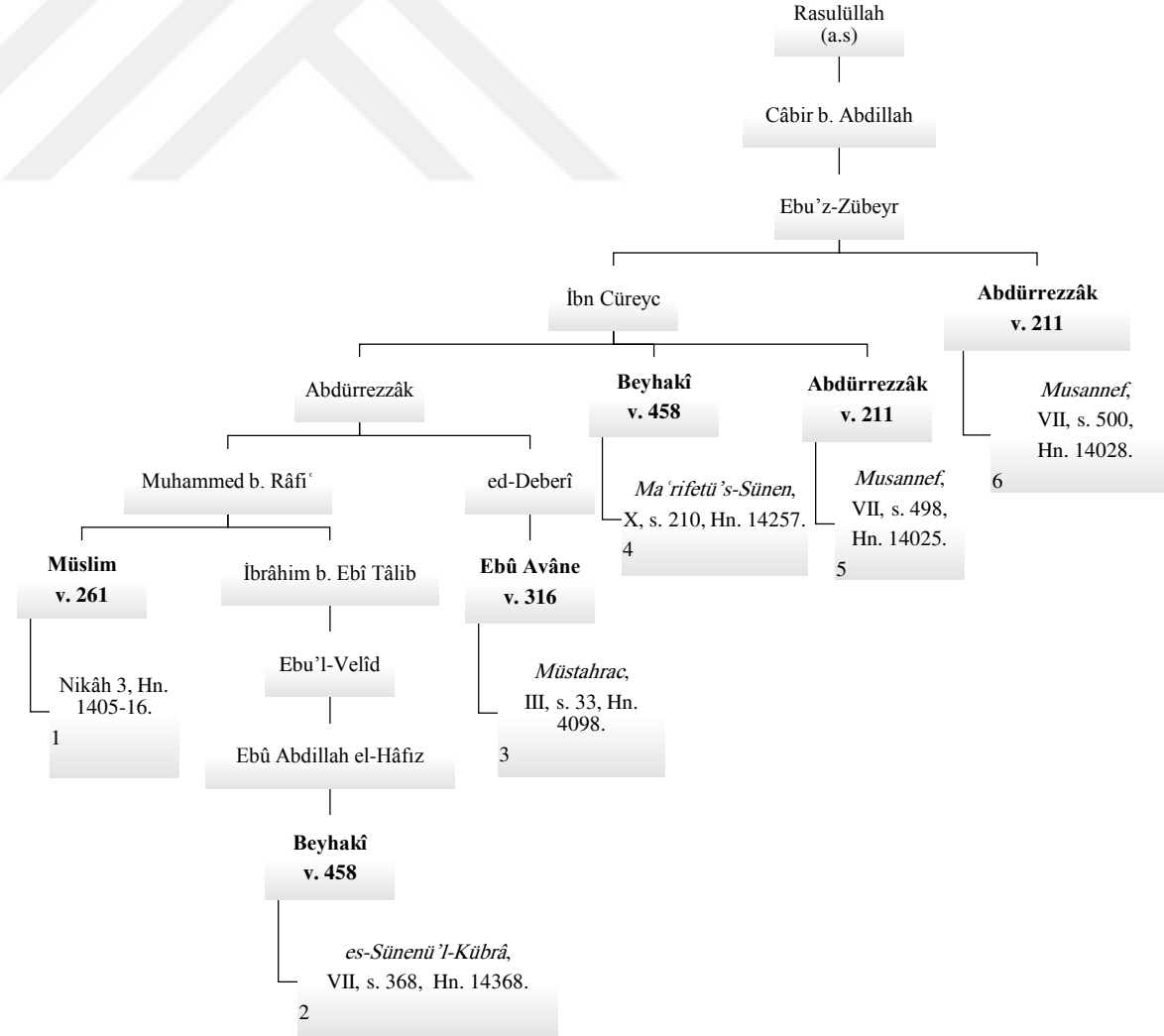
Şekil 10/a. Seleme b. Ekva' Hadîsi Müslim Tahrîci İsnad Şeması

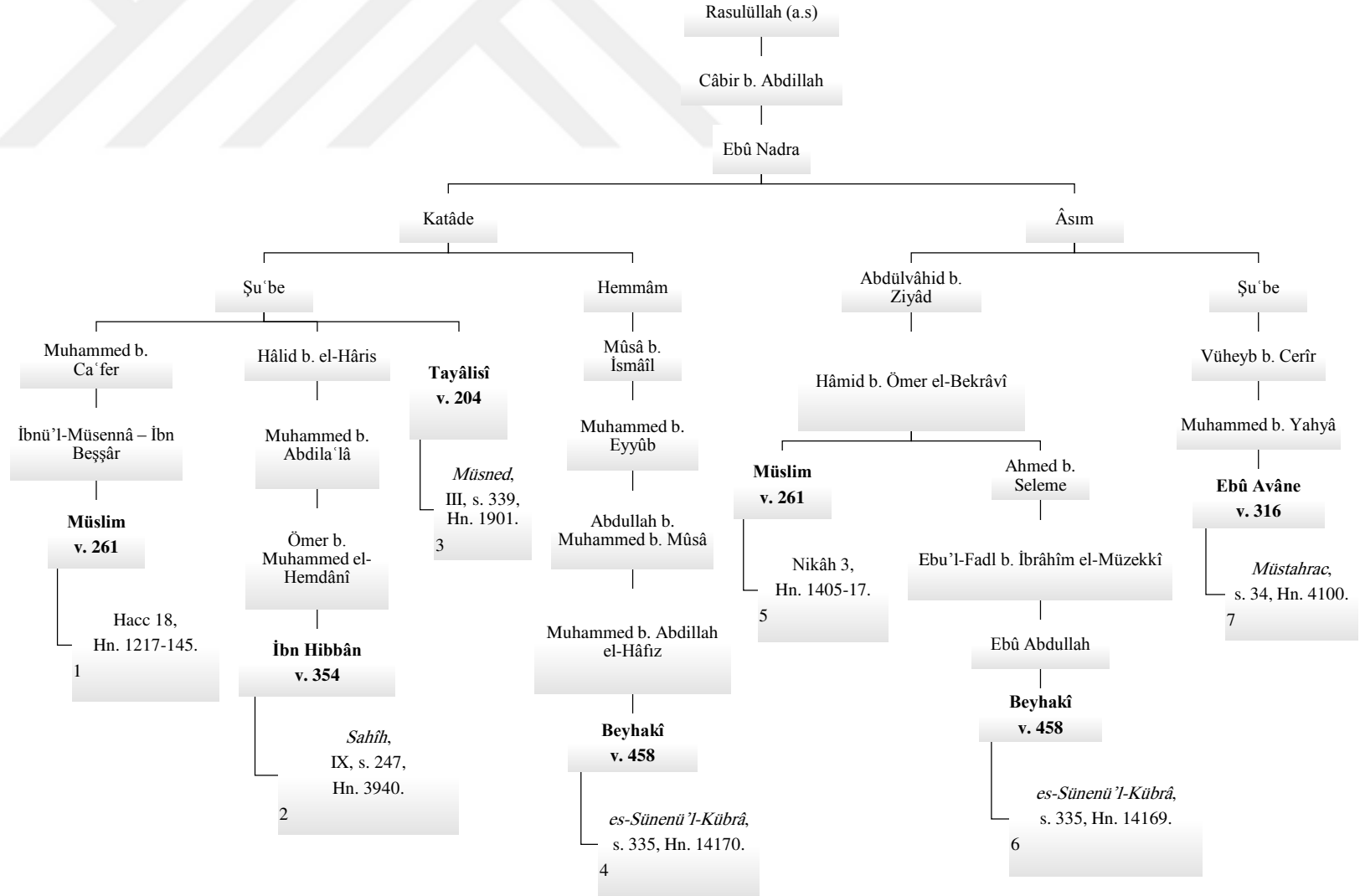
Şekil 10/b. Seleme b. Ekva' Hadîsi Buhârî Tahrîcî İsnad Şeması

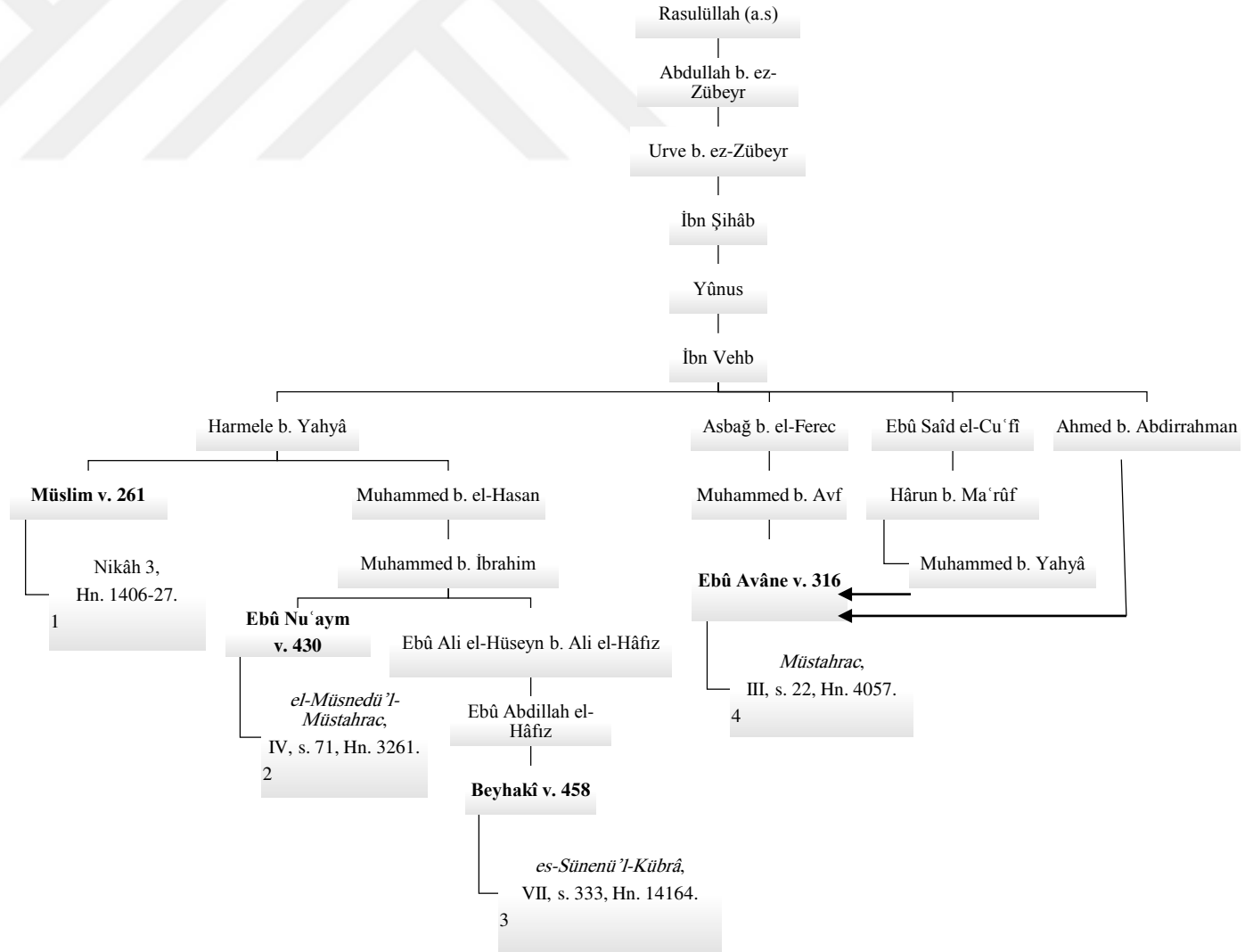
Şekil 11/1. Câbir b. Abdillâh Hadîsi İbn Cüreyc Tarîkı İsnad Şeması

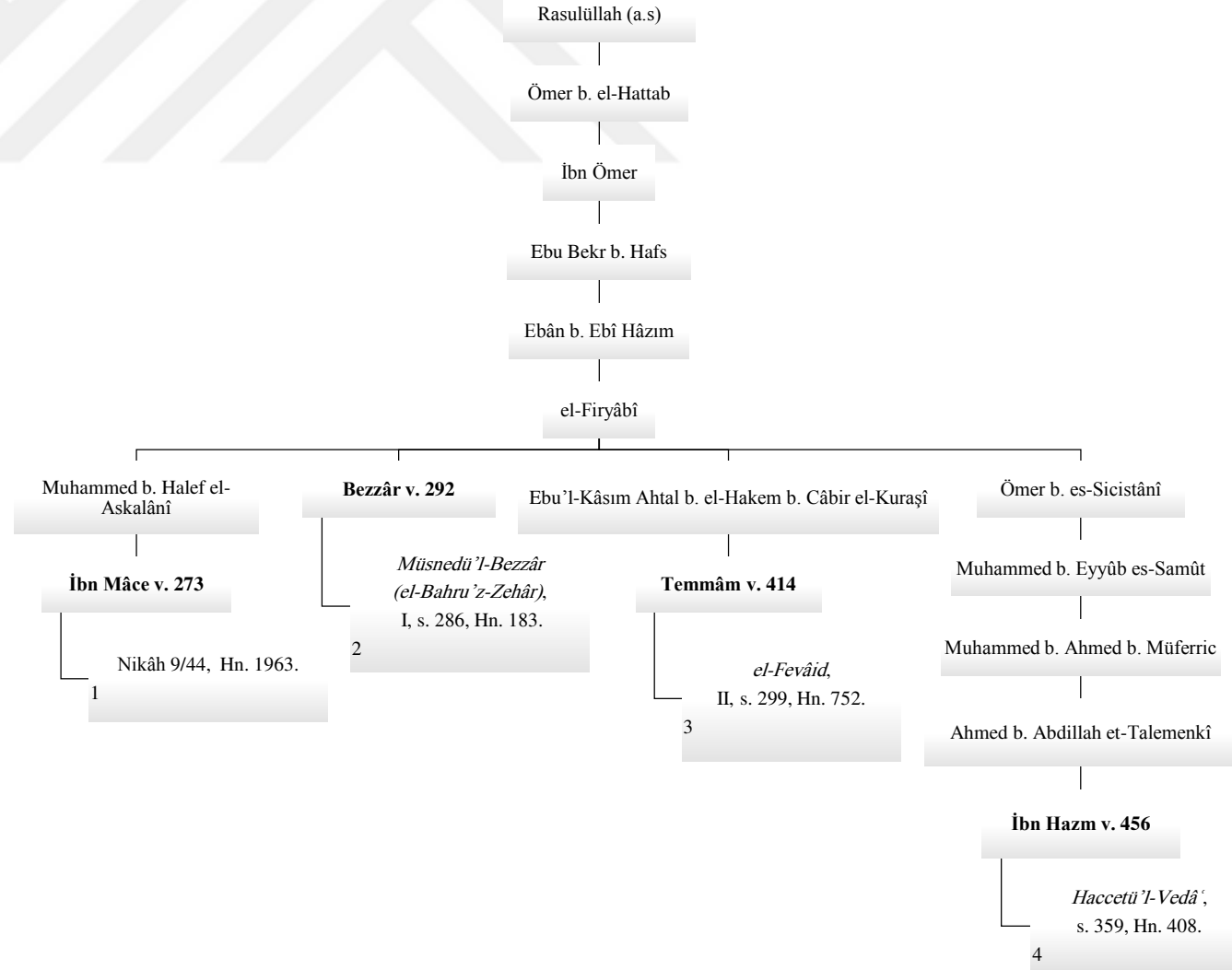
Şekil 11/2. Câbir b. Abdillâh Hadîsi Ebû Nadra Tarîkı İsnad Şeması

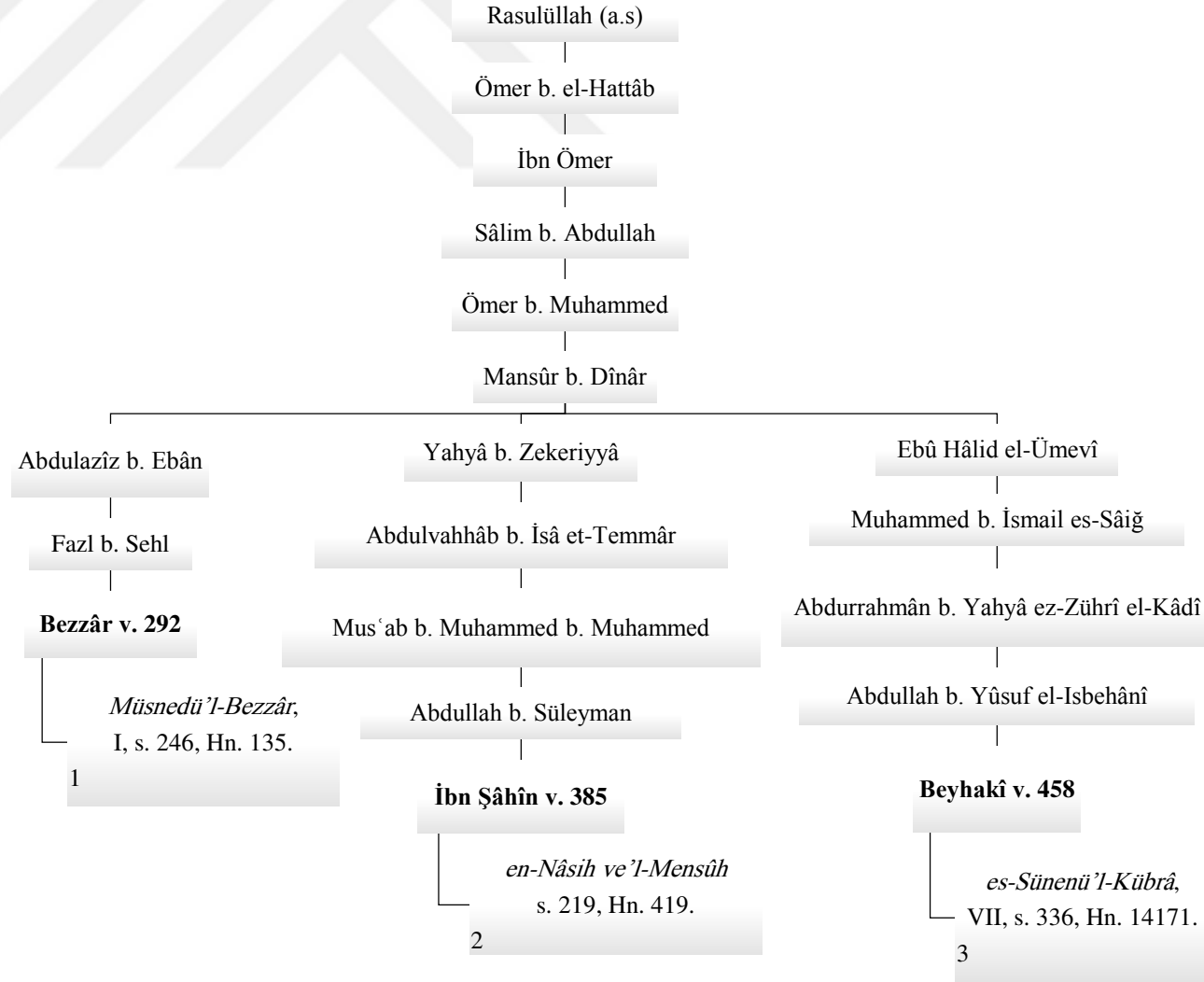
Şekil 12. Abdullah b. Zübeyr Hadisi İsnad Şeması

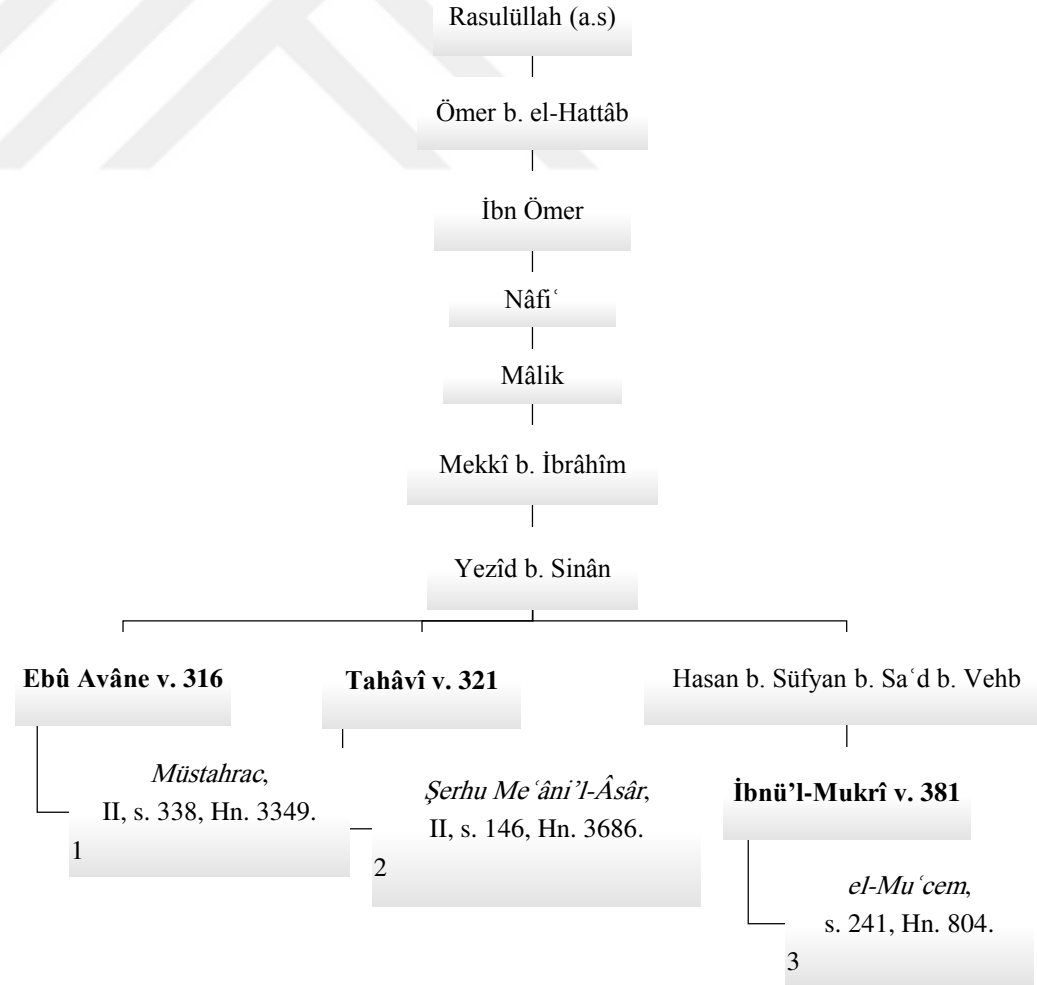
Şekil 13/1. Ömer b. el-Hattâb Hadîsi İbn Ömer Rivâyeti Ebû Bekr b. Hafs Tarîkı İsnad Şeması

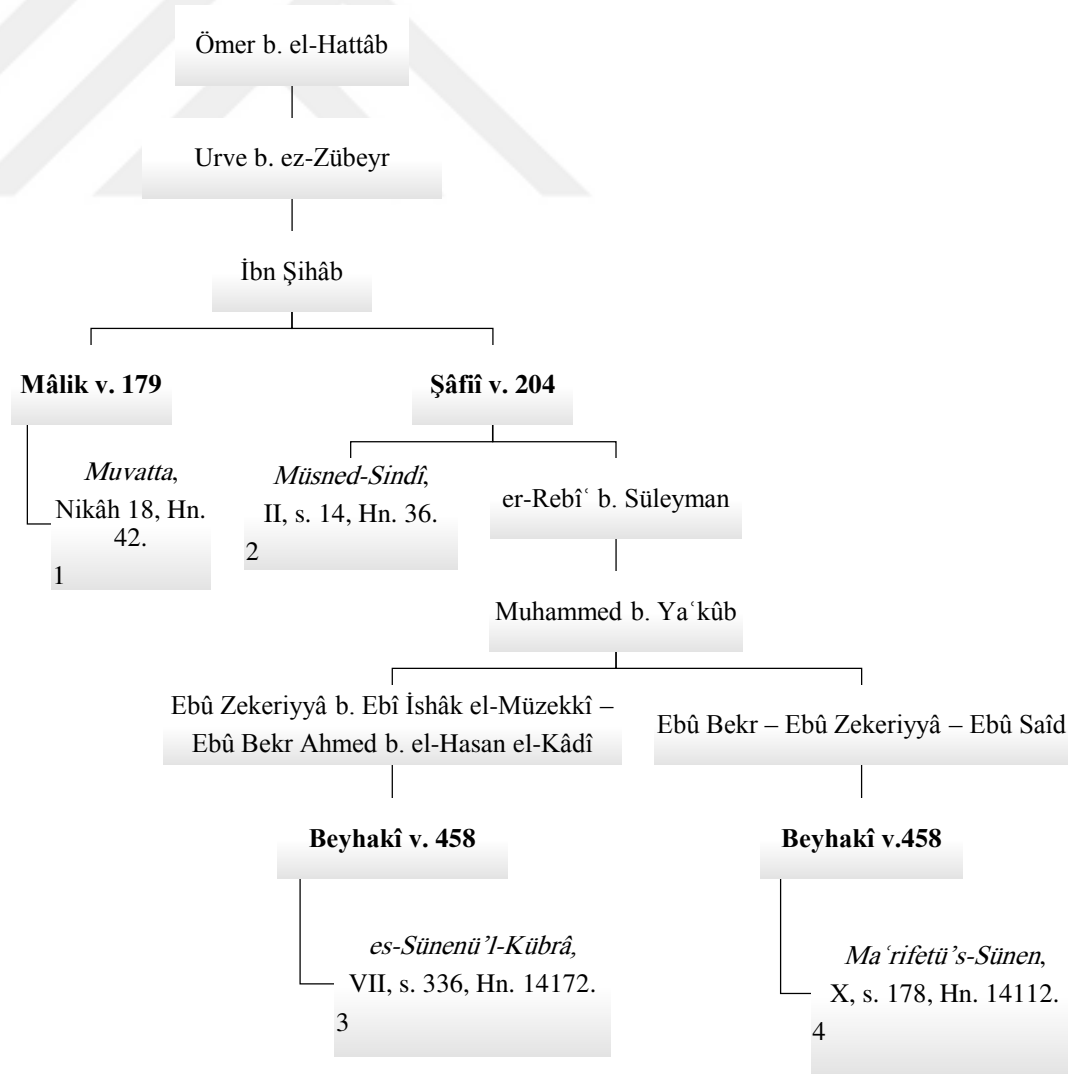
Şekil 13/2. Ömer b. el-Hattâb Hadîsi İbn Ömer Rivâyeti Sâlim b. Abdullah Tarîkı İsnad Şeması

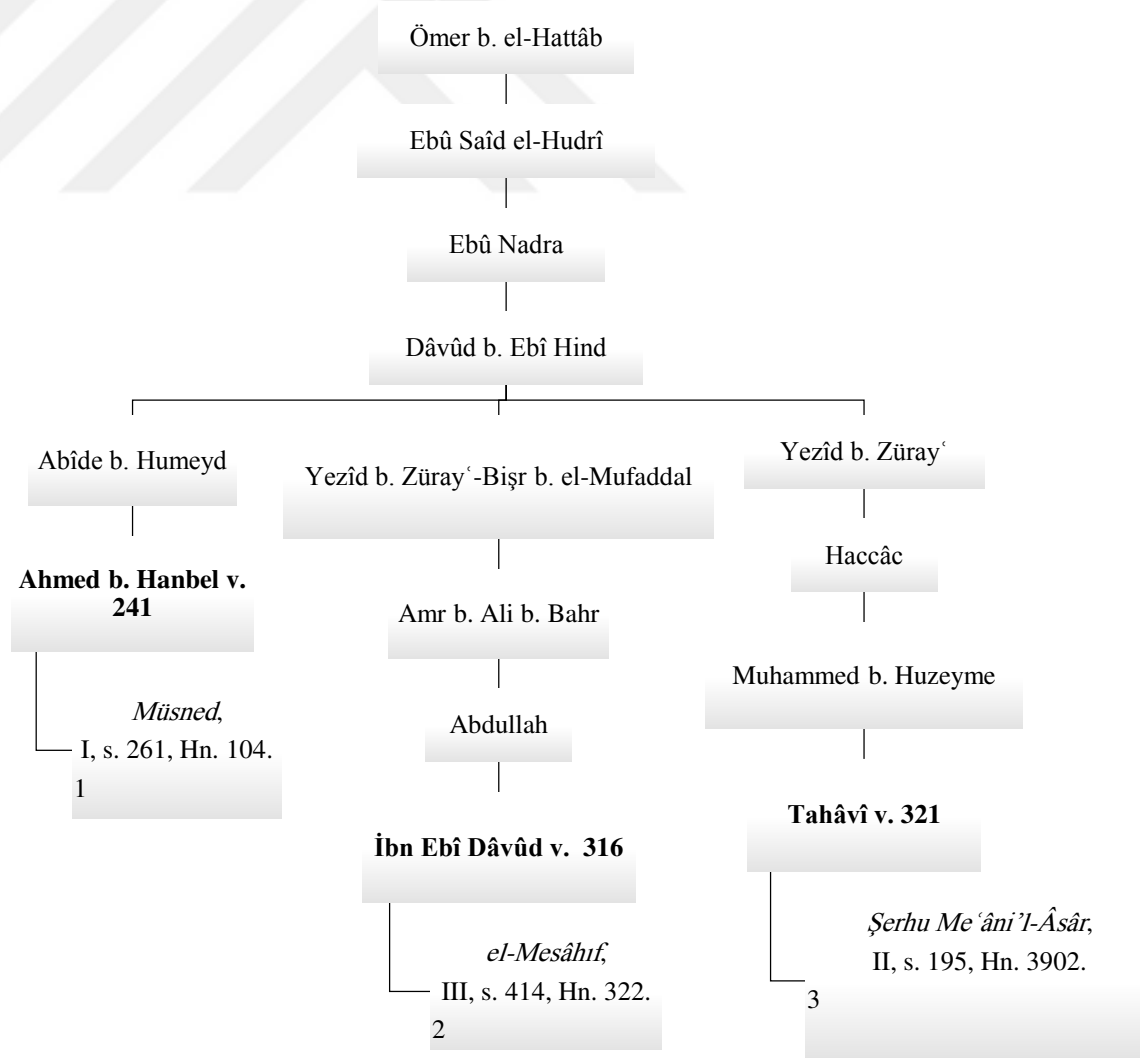
Şekil 13/3. Ömer b. el-Hattâb Hadîsi İbn Ömer Rivâyeti Nâfi‘ Tarîkı İsnad Şeması

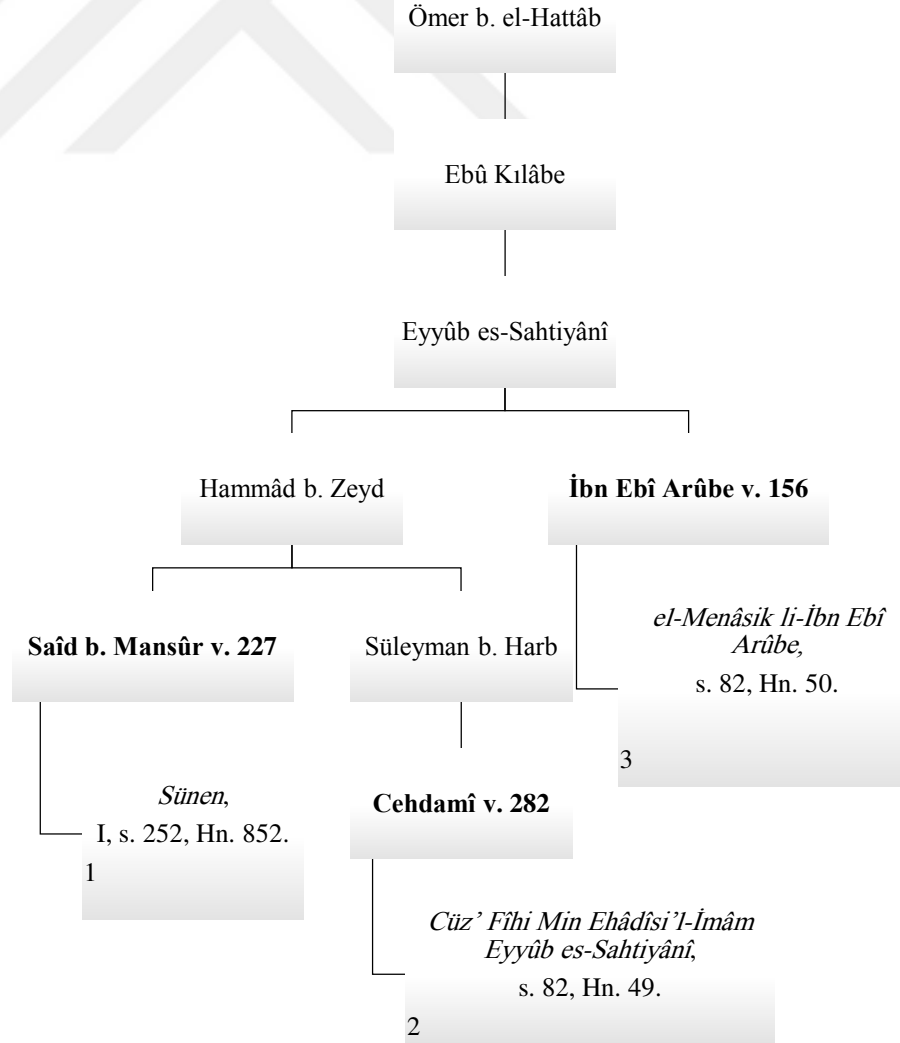
Şekil 13/4. Ömer b. el-Hattâb Hadîsi Urve b. Zübeyr Tarîkı İsnad Şeması

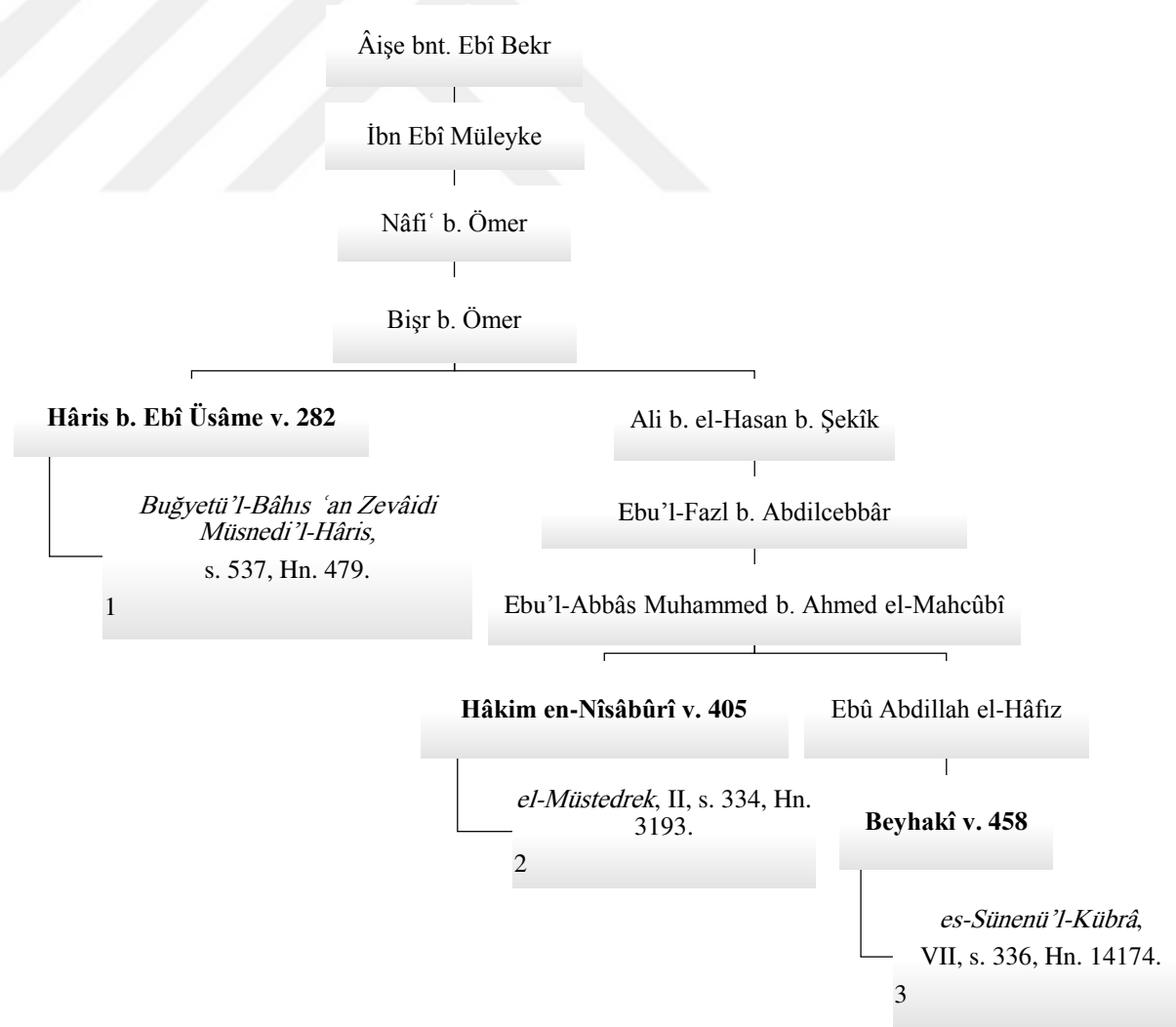
Şekil 13/5. Ömer b. el-Hattâb Hadîsi Ebû Saîd el-Hudrî Rivâyeti İsnad Şeması

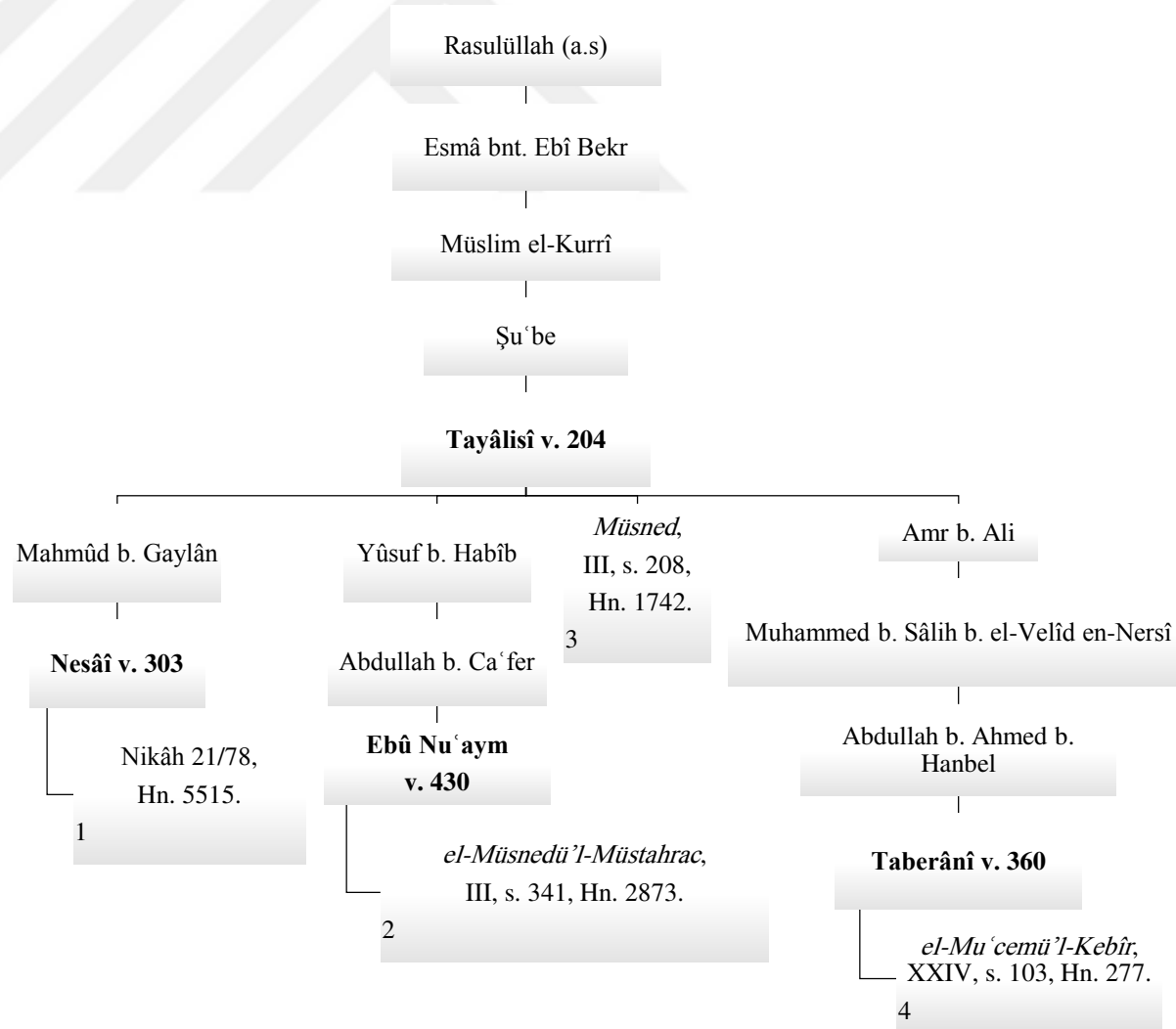
Şekil 13/6. Ömer b. el-Hattâb Hadîsi Ebû Kılâbe Rivâyeti İsnad Şeması

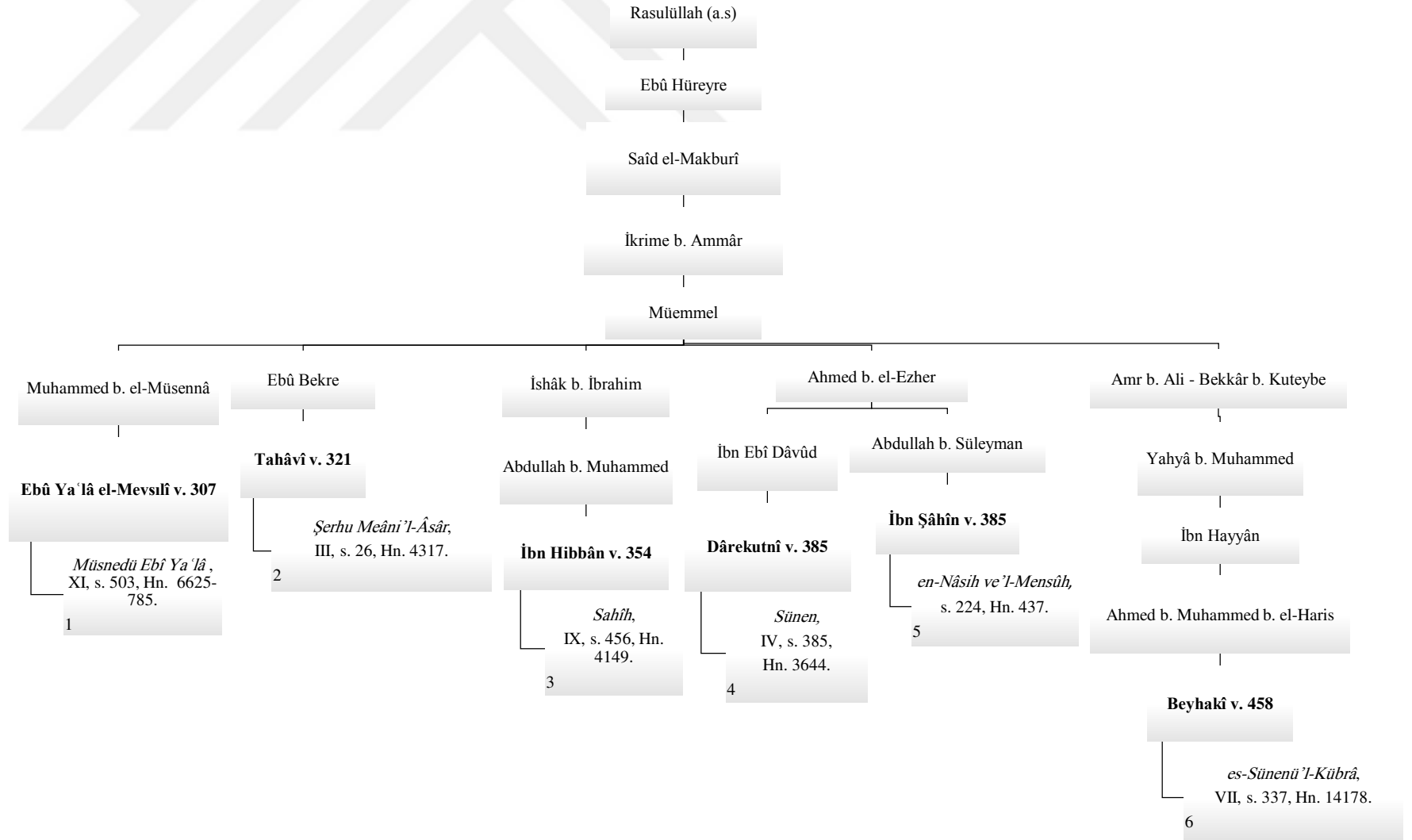
Şekil 14. Âişe bnt. Ebî Bekr Hadîsi İsnad Şeması

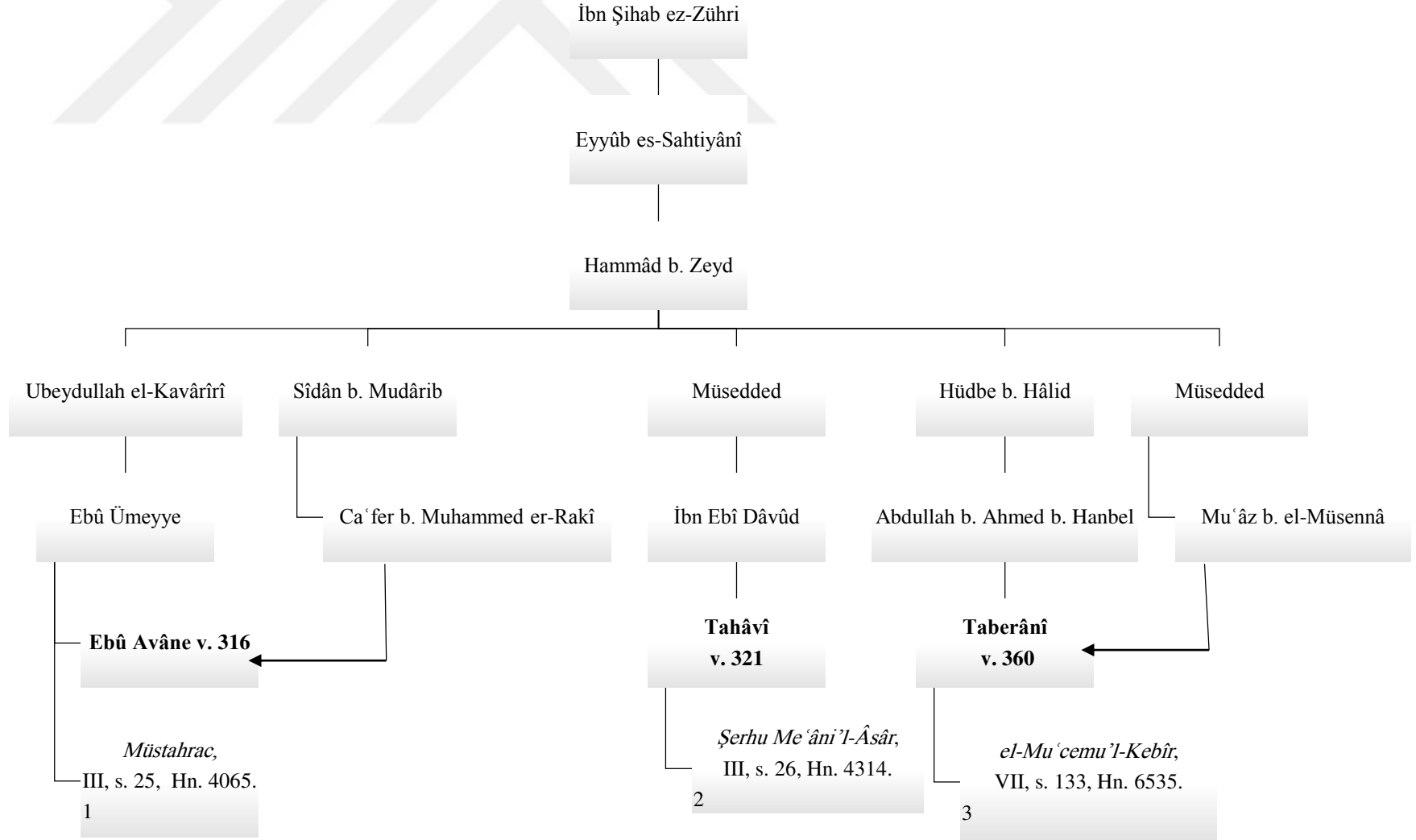
Şekil 15. Esmâ bnt. Ebî Bekr Hadîsi İsnad Şeması

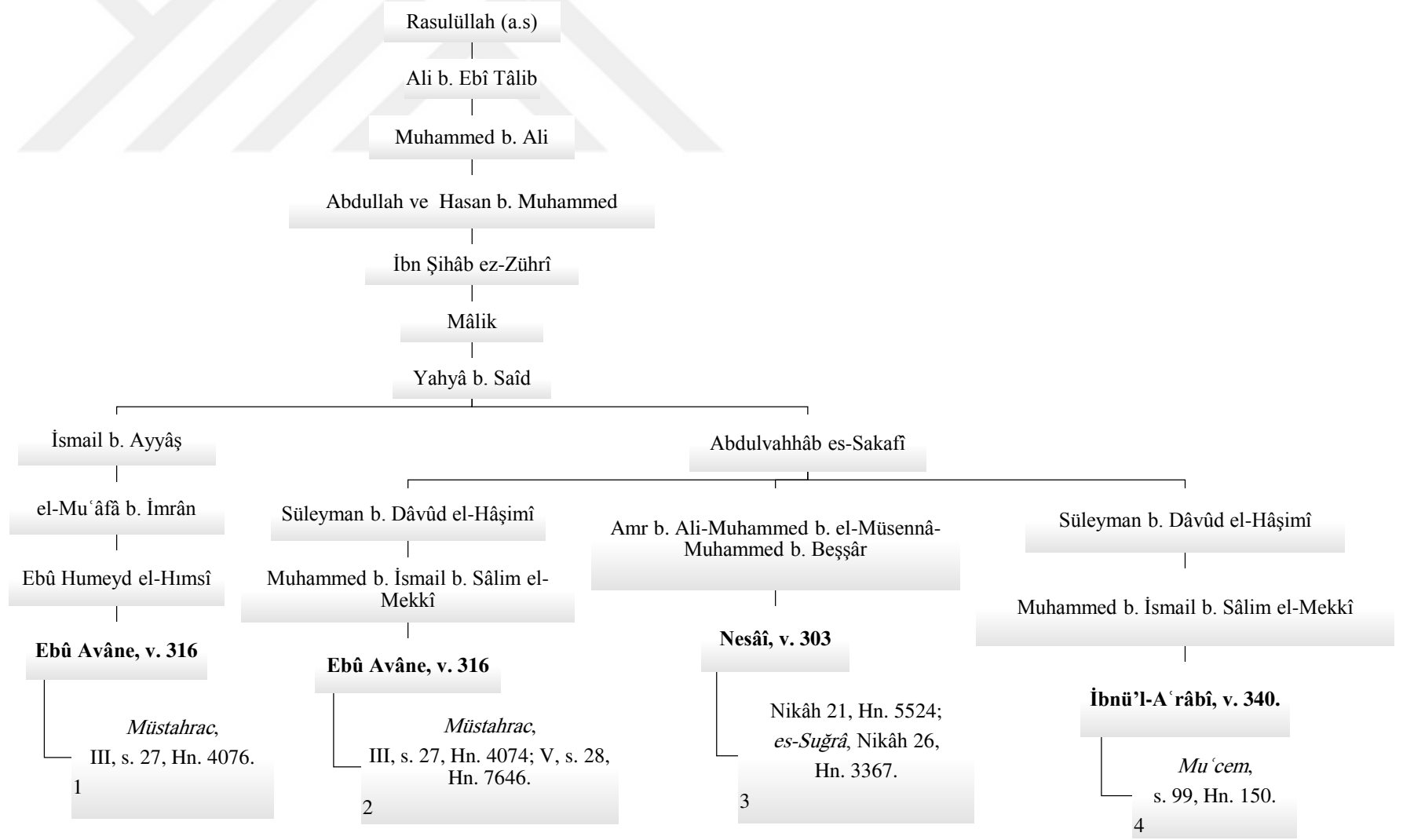
Şekil 16. Ebû Hüreyre Hadîsi İsnad Şeması

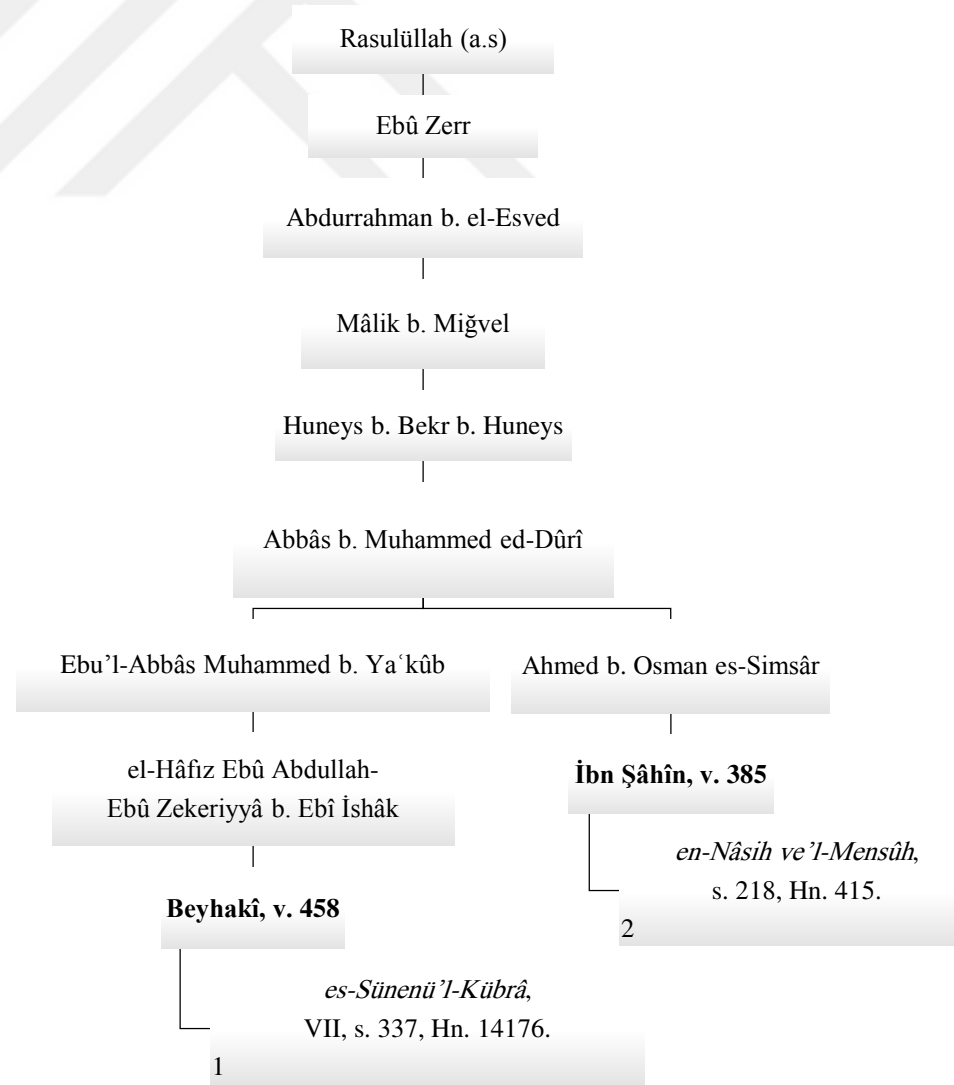
Şekil 17. Muhammed b. Şihâb ez-Zühri Hadîsi İsnad Şeması

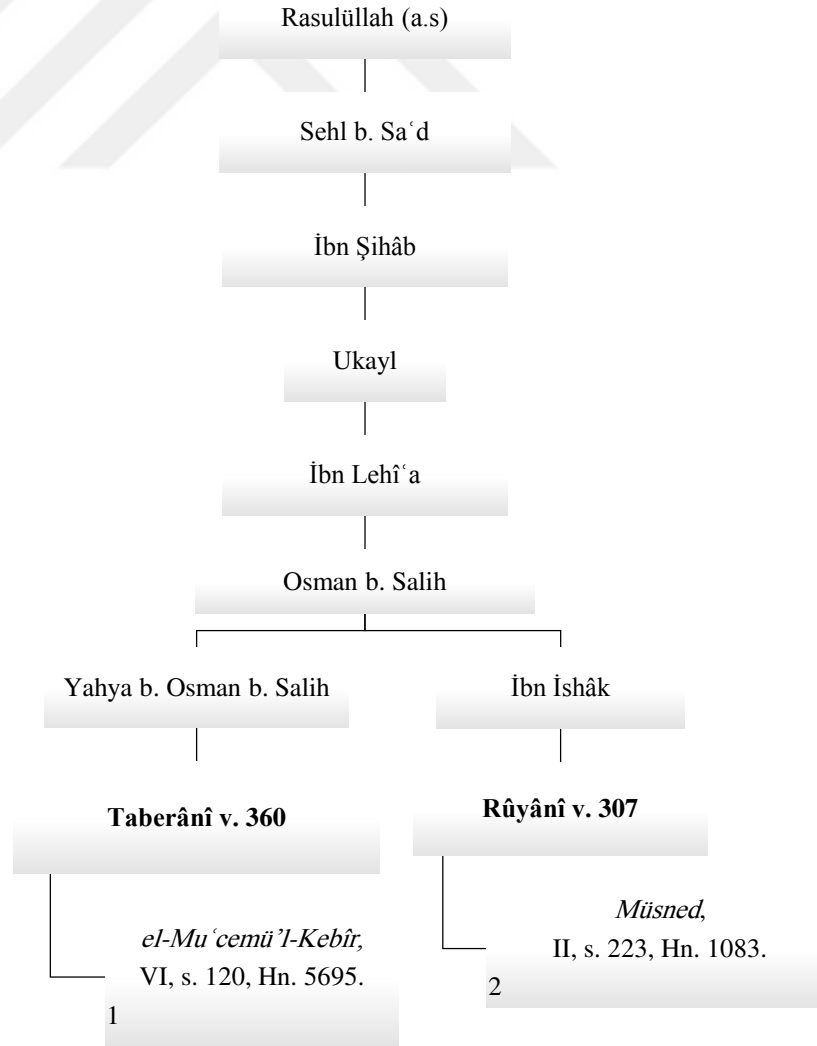
Şekil 18. Mâlik b. Enes Hadîsi İsnad Şeması

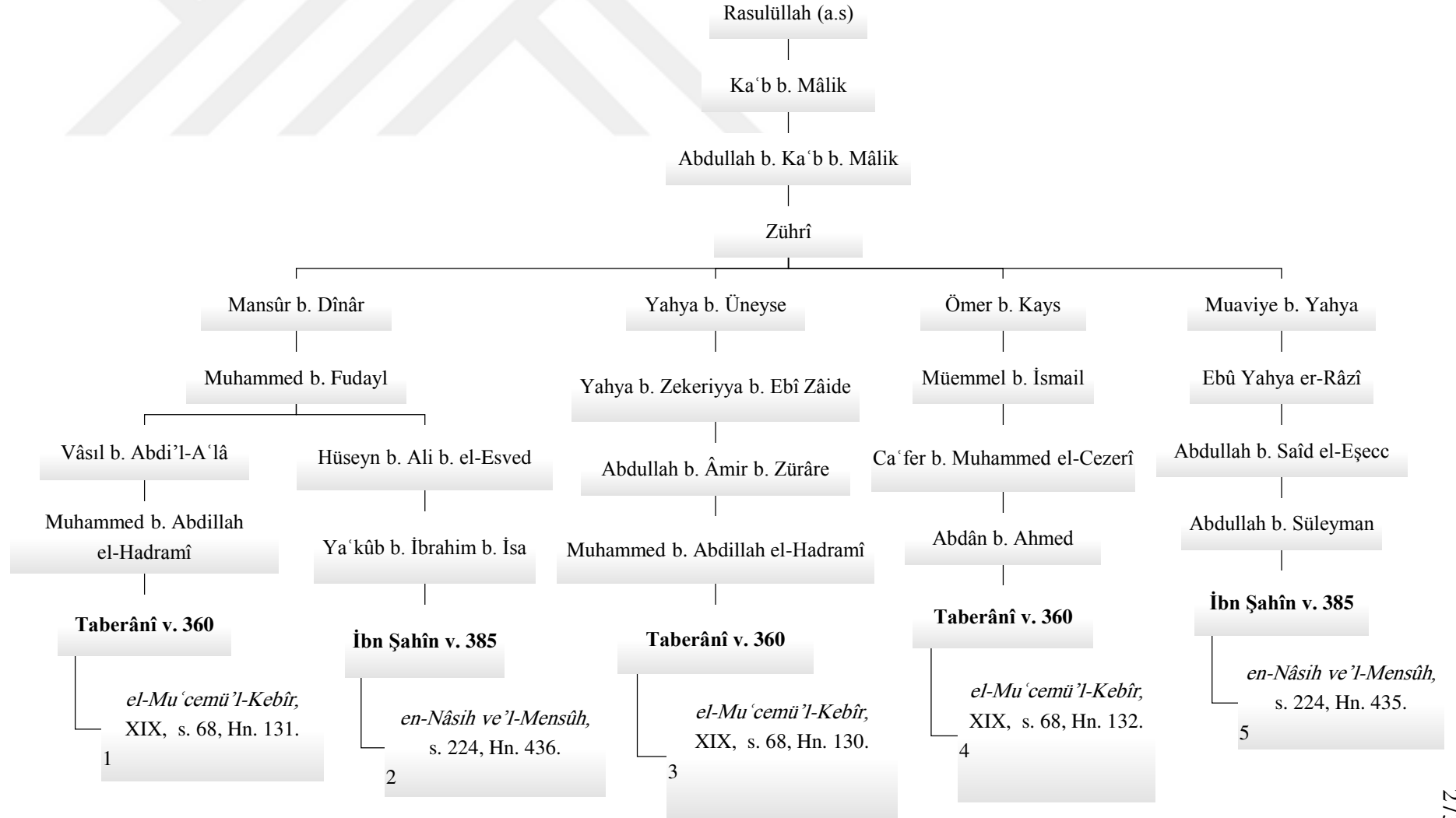
Şekil 19. Ebû Zerr el-Gıfârî Hadîsi Abdurrahman b. el-Esved Tarîkı İsnad Şeması

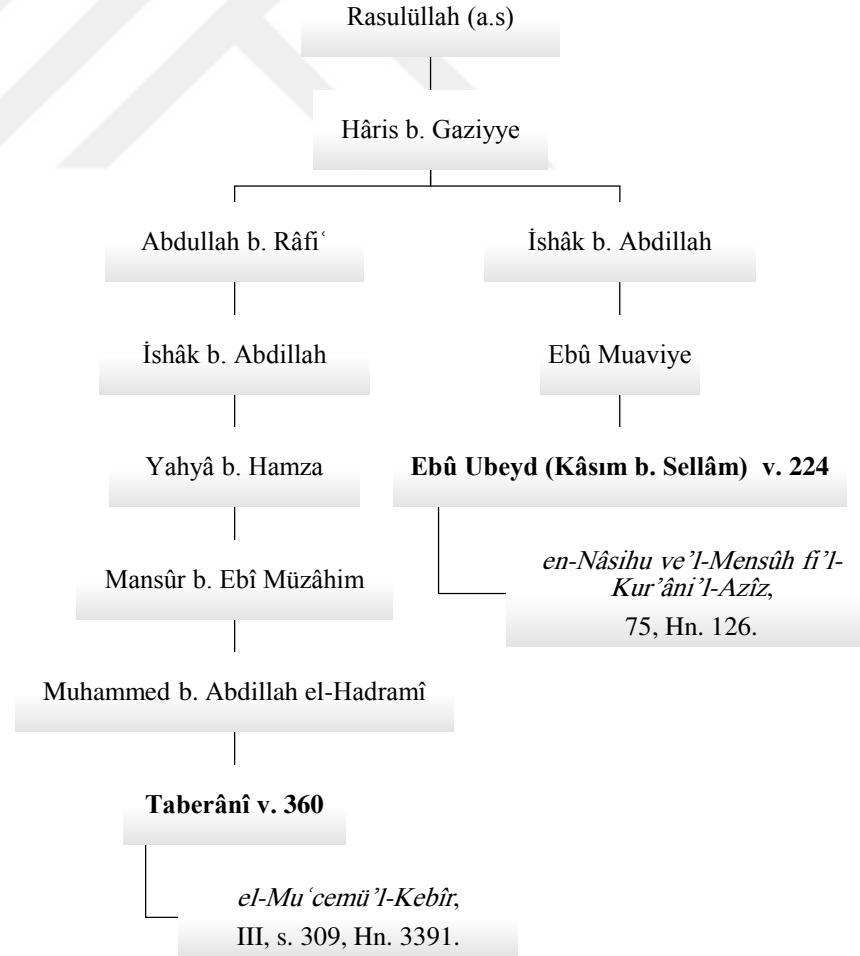
Şekil 20. Sehl b. Sa'd Hadîsi İsnad Şeması

Şekil 21. Ka'b b. Mâlik Hadîsi İsnad Şeması

Şekil 22. Hâris b. Gaziyye Hadîsi İsnad Şeması

3- Rivâyetlerin Kaynaklarda Geçen Metinleri

EK 1. Ali b. Ebî Tâlib Hadîsi Mâlik Tarîkinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

1	Mâlik v. 179 Nikâh 18, Hn. 1993.	مَالِكٌ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ وَالْحَسَنِ، ابْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، عَنْ أَبِيهِمَا، عَنْ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ، يَوْمَ خَيْبَرَ، وَعَنْ أَكْلِ حُمُرِ الْإِنْسِيَّةِ.
2	Buhârî v. 257 Meğazî 64/38, Hn. 4216.	حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ قَزَعَةَ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، وَالْحَسَنِ، ابْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ أَبِيهِمَا، عَنْ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «نَهَى عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ يَوْمَ خَيْبَرَ، وَعَنْ أَكْلِ حُمُرِ الْإِنْسِيَّةِ»
3	Müslim v. 261 Nikâh 3, Hn. 1407-29.	حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى، قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، وَالْحَسَنِ، ابْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ أَبِيهِمَا، عَنْ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ يَوْمَ خَيْبَرَ، وَعَنْ أَكْلِ حُمُرِ الْإِنْسِيَّةِ»
4	İbn Mâce v. 273 Nikâh 9/44, Hn. 1961.	حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَمَرَ قَالَ: حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، وَالْحَسَنِ، ابْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ أَبِيهِمَا، عَنْ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، «نَهَى عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ يَوْمَ خَيْبَرَ، وَعَنْ حُمُرِ الْإِنْسِيَّةِ»

EK 2. Saîd b. el-Müseyyeb Hadîsinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

1	Abdürrezzâk v. 211 el-Musannef, VII, s. 505, Hn. 14045.	عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ دَاوُدَ، عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ قَالَ: «نَسَخَهَا الْمِيرَاثُ»
2	Beyhakî v.458 es-Sünenü'l-Kübrâ, VII, s. 337, Hn. 14179.	أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرِ مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَافِظُ، أَنَا أَبُو نَصْرِ الْعِرَاقِيُّ، ثَنَا سُفْيَانُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْجَوْهَرِيُّ، ثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ، ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْوَلِيدِ الْعَدَنِيُّ، ثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنِي دَاوُدُ يَعْنِي ابْنَ أَبِي هِنْدٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ قَالَ: " نَسَخَ الْمُتْعَةُ الْمِيرَاثُ
3	İbn Ebî Şeybe v. 235 el-Musannef, III, s. 551, Hn. 17070.	حَدَّثَنَا ابْنُ إِدْرِيسَ، عَنْ دَاوُدَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، قَالَ: «نَسَخَ الْمُتْعَةُ الْمِيرَاثُ»

EK 3. Hasanü'l-Basrî Hadîsinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

1	Abdürrezzâk v. 211 el-Musannef, s. 505, Hn. 14043.	عَنِ الثَّوْرِيِّ، عَنْ مَالِكِ بْنِ مَعْقُولٍ، عَنِ الْحَسَنِ قَالَ: «مَا كَانَتْ الْمُتْعَةُ إِلَّا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ حَتَّى حَرَّمَهَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَرَسُولُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»
2	İbn Şâhîn v. 385 Nâsihu ve'l-Mensûh, s. 227, Hn. 444.	حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عِيسَى بْنُ السُّكَيْنِ، قَالَ: نَا إِسْحَاقُ بْنُ زُرَيْقٍ، قَالَ: نَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ خَالِدٍ، قَالَ: نَا سُفْيَانُ، عَنْ مَالِكِ بْنِ مَعْقُولٍ، عَنِ الْحَسَنِ، قَالَ: مَا كَانَتْ الْمُتْعَةُ إِلَّا ثَلَاثَ أَيَّامٍ حَتَّى حَرَّمَهَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَرَسُولُهُ "
3	İbn Ebî Şeybe v. 235 el-Musannef, III, s. 552, Hn. 17074.	حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، قَالَ: «وَاللَّهِ مَا كَانَتْ إِلَّا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ أَذِنَ لَهُمُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيهَا، مَا كَانَتْ قَبْلَ ذَلِكَ وَلَا بَعْدُ»
4	Ebû Zûr'a v. 281 Târîhu Ebî Zûr'a, s.631, Hn. 1823.	حَدَّثَنَا أَبُو نَعِيمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَسَنِ قَالَ: مَا كَانَتْ الْمُتْعَةُ إِلَّا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، مَا كَانَ قَبْلَهَا، وَلَا بَعْدَهَا.

EK 4. Abdullah b. Ömer Hadîsinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

1	Saîd b. Mansûr v. 227	حَدَّثَنَا سَعِيدٌ قَالَ: نَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِدْرِيسَ بْنِ لَقِيطٍ، قَالَ: نَا إِيَّادُ بْنُ لَقِيطٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ نَعِيمٍ الْأَعْرَجِ، قَالَ: سَأَلَ رَجُلٌ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ، فَعَضِبَ وَقَالَ: مَا كُنَّا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
---	------------------------------	---

	<i>Sünenü Sa'id b. Mansûr, I, s. 252, Hn. 851.</i>	
زَيْنٌ وَلَا مُسَافِحِينَ. ثُمَّ قَالَ: وَاللَّهِ لَقَدْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَيَكُونَنَّ قَبْلَ الْقِيَامَةِ الْمَسِيحُ الدَّجَالُ، وَكَذَّابُونَ ثَلَاثُونَ أَوْ أَكْثَرُ»		
حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا غُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ إِدَادٍ بْنُ لَقِيطٍ، حَدَّثَنَا إِيَادُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ نُعْمٍ الْأَعْرَجِيُّ - شَكَّ أَبُو الْوَلِيدِ - قَالَ: سَأَلَ رَجُلٌ ابْنَ عُمَرَ عَنِ الْمُتَعَةِ؟ وَأَنَا عَنْهُ مَثْعَةُ التَّسَاءِ، فَقَالَ: وَاللَّهِ مَا كُنَّا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَيْنٌ وَلَا مُسَافِحِينَ، ثُمَّ قَالَ: وَاللَّهِ لَقَدْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " لَيَكُونَنَّ قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ الْمَسِيحُ الدَّجَالُ، وَكَذَّابُونَ ثَلَاثُونَ أَوْ أَكْثَرُ "	Ahmed b. Hanbel v. 241 IX, s. 503, Hn. 5694.	2a
حَدَّثَنَا عَفَّانُ، حَدَّثَنَا غُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ إِدَادٍ قَالَ: حَدَّثَنَا إِيَادُ بْنُ لَقِيطٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ نُعْمٍ الْأَعْرَجِيِّ قَالَ: سَأَلَ رَجُلٌ ابْنَ عُمَرَ وَأَنَا عَنْهُ عَنِ الْمُتَعَةِ؟ - مَثْعَةُ التَّسَاءِ - فَغَضِبَ وَقَالَ: وَاللَّهِ مَا كُنَّا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَيْنًا وَلَا مُسَافِحِينَ، ثُمَّ قَالَ: وَاللَّهِ لَقَدْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " لَيَكُونَنَّ قَبْلَ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ كَذَّابُونَ ثَلَاثُونَ، أَوْ أَكْثَرُ "	Ahmed b. Hanbel v. 241 X, s. 70, Hn. 5808.	2b
حَدَّثَنَا جُبَارَةُ بْنُ مُغَلِّسٍ، حَدَّثَنَا غُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ إِدَادٍ بْنُ لَقِيطٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ نُعْمٍ الْأَعْرَجِ، قَالَ: سَأَلَ رَجُلٌ ابْنَ عُمَرَ عَنِ مَثْعَةِ التَّسَاءِ وَأَنَا عَنْهُ فَغَضِبَ، وَقَالَ: مَا كُنَّا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِزَيْنَيْنِ وَلَا مُسَافِحِينَ، ثُمَّ قَالَ: وَاللَّهِ لَقَدْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَيَكُونَنَّ قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ الْمَسِيحُ الدَّجَالُ وَثَلَاثُونَ كَذَّابًا أَوْ أَكْثَرُ مِنْ ذَلِكَ»	Ebû Ya'î v. 307 Müsned, X, s. 68, Hn. 5706.	3a
حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ ثَمَرٍ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ صَدَقَةَ بْنِ أَبِي عِمْرَانَ، عَنْ إِيَادِ بْنِ لَقِيطٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ نُعْمٍ الْأَعْرَجِ، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ وَأَنَا عَنْهُ، فَسَأَلَهُ عَنْ مَثْعَةِ التَّسَاءِ فَغَضِبَ، وَقَالَ: «وَاللَّهِ مَا كُنَّا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَيْنَيْنِ وَلَا مُسَافِحِينَ»	Ebû Ya'î v. 307 Müsned, X, s. 68, Hn. 5707.	3b

EK 5. Ebû Saîd el-Hudrî Hadîsinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ زَيْدِ أَبِي الْحَوَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الصَّدِيقِ، يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: " كُنَّا نَتَمَتَّعُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالثُّوبِ "	Ahmed b. Hanbel v. 241 XVII, s. 257, Hn. 11165.	1
وَأَنْبِيَاءُ أَبُو الْقَاسِمِ، قَالَ: أَنْبِيَاءُ أَبُو الْفَتْحِ، قَالَ: أَنْبِيَاءُ أَبُو بَكْرِ الْكَرْجِيُّ، قَالَ: أَنْبِيَاءُ أَبُو بَكْرٍ بْنُ إِسْحَاقَ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْرَاهِيمُ، قَالَ: حَدَّثَنَا بُنْدَارٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ زَيْدِ الْعَمِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الصَّدِيقِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، قَالَ: " كُنَّا نَتَمَتَّعُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالثُّوبِ "	Ebu'l-Feth (el-Makdisî) v. 490 Tahrîmü Nikâhi'l-Mut'â, s. 98, Hn. 74.	2
حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ نَافِثٍ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، ثنا شُعْبَةُ، عَنْ زَيْدِ الْعَمِيِّ، عَنْ أَبِي الصَّدِيقِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، قَالَ: كُنَّا نَتَمَتَّعُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالثُّوبِ.	Heysemî v. 807 Keşfu'l-Estâr'an Zevâidi'l-Bezzâr, II, s. 167, Hn. 1441.	3

EK 6/1. Abdullah b. Abbâs Rivâyeti Ebû Cemre Tarîkinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي جَمْرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ: سُئِلَ عَنْ مُتَعَةِ التَّسَاءِ «فَرَحَصَ»، فَقَالَ لَهُ مَوْلَى لَهُ: إِنَّمَا ذَلِكَ فِي الْحَالِ الشَّدِيدِ، وَفِي التَّسَاءِ قِلَّةٌ أَوْ نَحْوُ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: «نَعَمْ»	Buhârî v. 256 Nikâh 67/31, Hn. 5116.	1
حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ قَالَ: ثنا وَهْبٌ قَالَ: ثنا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي جَمْرَةَ قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ عَنْ مُتَعَةِ التَّسَاءِ، فَقَالَ مَوْلَى لَهُ: إِنَّمَا كَانَ ذَلِكَ فِي الْعَزْوِ، وَالتَّسَاءِ قَلِيلٌ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: «صَدَقْتَ»	Tahâvî v. 321 Şerhu Meâni'l-Âsâr, III, s. 26, Hn. 4321.	2
حَدَّثَنَا أَبُو مُسْلِمٍ الْكُتَيْبِيُّ، ثنا عَمْرُو بْنُ حَكَّامٍ، ثنا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي جَمْرَةَ، قَالَ: قُلْتُ لَهُ: هَلْ سَمِعْتَ ابْنَ عَبَّاسٍ يَقُولُ: فِي مُتَعَةِ التَّسَاءِ شَيْئًا؟ قَالَ: سَمِعْتُهُ يُرَحِّصُ فِيهَا، فَقَالَ لَهُ مَوْلَى لَهُ: «إِنَّمَا كَانَتْ الْمُتَعَةُ وَبِالتَّاسِ حَاجَةٌ وَفِي التَّسَاءِ قِلَّةٌ» فَقَالَ لَهُ ابْنُ عَبَّاسٍ: صَدَقْتَ	Taberânî v. 360 el-Mu'cemu'l-Kebîr, XII, s. 229, Hn. 12965.	3
أَخْبَرَنَا أَبُو عَمْرِو مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَدِيبُ، أَنَا أَبُو بَكْرِ الْإِسْمَاعِيلِيُّ، أَنَا يُوسُفُ الْقَاضِي، ثنا عَمْرُو بْنُ مَرْزُوقٍ، أَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي جَمْرَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ " سُئِلَ عَنْ مُتَعَةِ التَّسَاءِ "، فَقَالَ مَوْلَى لَهُ: " إِنَّمَا كَانَ ذَلِكَ فِي الْجِهَادِ وَالتَّسَاءِ قَلِيلٌ " قَالَ: فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: " صَدَقَ "	Beyhakî v. 458 es-Sünenü'l-Kübrâ, VII, s. 333, Hn. 14162.	4a

4b	Beyhakî v. 458 <i>es-Sünenü'l-Kübrâ</i> , VII, s. 333, Hn. 14163.	وَأَخْبَرَنَا أَبُو عَمْرٍو، أَنَا أَبُو بَكْرٍ، ثنا عُمَرَانُ، وَابْنُ عَبْدِ الْكَرِيمِ قَالَا: ثنا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، ثنا مُحَمَّدٌ، ثنا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي جَمْرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ وَسُئِلَ عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ، "فَرَحَصَ فِيهَا"، فَقَالَ لَهُ مُوَلَّى لَهُ: "إِنَّمَا كَانَ ذَلِكَ فِي النِّسَاءِ قَلَّةً، وَالْحَالُ شَدِيدٌ"، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: "نَعَمْ".
----	---	--

EK 6/2. Abdullah b. Abbâs Rivâyeti Muhammed b. Ka'b Tarîkinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

1	Tirmizî v. 279 <i>Nikâh</i> 27, Hn. 1150.	حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غِيْلَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُقَيْبَةَ، أَخُو قَبِيصَةَ بْنِ عُقَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُثَيْبَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: إِنَّمَا كَانَتِ الْمُتْعَةُ فِي أَوَّلِ الْإِسْلَامِ، كَانَ الرَّجُلُ يَقْدُمُ الْبَلَدَةَ لَيْسَ لَهُ بِهَا مَعْرِفَةٌ فَيَتَزَوَّجُ الْمَرْأَةَ بِقَدَرٍ مَا يَرَى أَنَّهُ يَقِيمُ فَتَحْفَظُ لَهُ مَتَاعَهُ، وَتُصْلِحُ لَهُ شَيْئَهُ، حَتَّى إِذَا نَزَلَتْ الْآيَةُ: {إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ}، قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَكُلُّ فَرْجٍ سِوَى هَذَيْنِ فَهُوَ حَرَامٌ.
2	İbn Ebî Hâtim er-Râzî v. 327 <i>Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm</i> , s. 919, Hn. 5130.	حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ الْأَشْجَعِيُّ، ثنا إِسْحَاقُ بْنُ سَلِيمَانَ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُثَيْبَةَ قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ كَعْبٍ الْقُرَظِيُّ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: كَانَتِ مُتْعَةُ النِّسَاءِ فِي أَوَّلِ الْإِسْلَامِ، كَانَ الرَّجُلُ يَقْدُمُ الْبَلَدَةَ، لَيْسَ مَعَهُ مَنْ يُصْلِحُ لَهُ صَنِيعَتَهُ وَلَا يُصْلِحُ يَحْفَظُ مَتَاعَهُ، فَيَتَزَوَّجُ الْمَرْأَةَ إِلَى قَدَرٍ مَا يَرَى أَنَّهُ يَفْرُغُ مِنْ حَاجَتِهِ، فَتَنْظُرُ لَهُ مَتَاعَهُ وَتُصْلِحُ لَهُ صَنِيعَتَهُ، وَكَانَ يَقُولُ: فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَتَحْفَظْهُنَّ مَحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَكَانَ الْإِحْصَانُ بِيَدِ الرَّجُلِ، يُمْسِكُ مَتَى شَاءَ وَيُطْلِقُ مَتَى شَاءَ.
3	Taberânî v. 360 <i>el-Mu'cemu'l-Kebir</i> , X, s. 389, Hn. 10782.	حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْحَضْرَمِيُّ، ثنا أَبُو كُرَيْبٍ، ثنا مُعَاوِيَةُ بْنُ هِشَامٍ، ثنا سُفْيَانُ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُثَيْبَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: "كَانَتِ الْمُتْعَةُ فِي أَوَّلِ الْإِسْلَامِ، وَكَانُوا يَقْرَأُونَ هَذِهِ الْآيَةَ {فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ} [النساء: 24] إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى، كَانَ الرَّجُلُ يَقْدُمُ الْبَلَدَ لَيْسَ لَهُ بِهَا مَعْرِفَةٌ، فَيَتَزَوَّجُ بِقَدَرٍ مَا يَرَى أَنَّهُ يَفْرُغُ مِنْ حَاجَتِهِ، لِتَحْفَظَ مَتَاعَهُ، وَتُصْلِحَ لَهُ شَأْنَهُ، حَتَّى نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ {حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أَمْهَاتُكُمْ} [النساء: 23] إِلَى آخِرِ الْآيَةِ، وَنُسِخَ الْأَجَلُ وَحُرِّمَتِ الْمُتْعَةُ، وَتَصَدِّقُهَا فِي الْقُرْآنِ {إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ} [المؤمنون: 6]، فَمَا سِوَى هَذَا الْفَرْجِ فَهُوَ حَرَامٌ".
4	Beyhakî v. 458 <i>es-Sünenü'l-Kübrâ</i> , VII, s. 335, Hn. 14168.	وَأَخْبَرَنَا أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَا سَلِيمَانُ بْنُ أَحْمَدَ اللَّحْمِيُّ، ثنا ابْنُ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنِي إِسْرَاهِيمُ بْنُ أَبِي اللَّيْثِ، ثنا الْأَشْجَعِيُّ، قَالَ سَلِيمَانُ: وَحَدَّثَنَا الْحَضْرَمِيُّ، ثنا أَبُو كُرَيْبٍ، ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُقَيْبَةَ أَخُو قَبِيصَةَ بْنِ عُقَيْبَةَ قَالَا: ثنا الثَّوْرِيُّ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُثَيْبَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: "كَانَتِ الْمُتْعَةُ فِي أَوَّلِ الْإِسْلَامِ وَكَانُوا يَقْرَأُونَ هَذِهِ الْآيَةَ {فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ} [النساء: 24] بِهِ مِنْهُنَّ فَاتَّوَهُؤُنَّ أَجُورَهُنَّ الْآيَةَ، فَكَانَ الرَّجُلُ يَقْدُمُ الْبَلَدَةَ لَيْسَ لَهُ بِهَا مَعْرِفَةٌ فَيَتَزَوَّجُ بِقَدَرٍ مَا يَرَى أَنَّهُ يَفْرُغُ مِنْ حَاجَتِهِ لِتَحْفَظَ مَتَاعَهُ، وَتُصْلِحَ لَهُ شَأْنَهُ حَتَّى نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ {حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أَمْهَاتُكُمْ} [النساء: 23] إِلَى آخِرِ الْآيَةِ، فَتَنْسَخَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ الْأُولَى فَحُرِّمَتِ الْمُتْعَةُ، وَتَصَدِّقُهَا مِنَ الْقُرْآنِ {إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ} [المؤمنون: 6] وَمَا سِوَى هَذَا الْفَرْجِ فَهُوَ حَرَامٌ".

EK 6/3. Abdullah b. Abbâs Rivâyeti Atâ Tarîkinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

1	Ebû Ubeyd v. 224 <i>en-Nâsih ve'l-Mensûh</i> , s. 80, Hn. 135.	أَخْبَرَنَا عَلِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عُثَيْبَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ يَقُولُ: يَرْحَمُ اللَّهُ عُمَرَ «مَا كَانَتِ الْمُتْعَةُ إِلَّا رَحْمَةً مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ رَحِمَ بِهَا أُمَّةَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَوْلَا نَهْيُهُ عَنْهَا مَا احْتَاجَ إِلَى الزَّانَا إِلَّا شَقِيٌّ» قَالَ: وَاللَّهِ لَكَأَيِّ أَشْمَعٍ قَوْلُهُ الْآنَ: إِلَّا شَقِيٌّ - عَطَاءُ الْقَاتِلِ - قَالَ: قَالَ عَطَاءُ: وَهِيَ الَّتِي فِي سُورَةِ النِّسَاءِ: {فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَاتَّوَهُؤُنَّ أَجُورَهُنَّ} [النساء: 24] إِلَى كَذَا وَكَذَا مِنَ الْأَجَلِ عَلَى كَذَا وَكَذَا قَالَ: وَلَيْسَ بَيْنَهُمَا وَرَاءَهُ، فَإِنْ بَدَأَ لَهَا أَنْ يَتَرَاصِيَا بَعْدَ الْأَجَلِ فَبِئْسَ، وَإِنْ تَفَرَّقَا فَبِئْسَ، وَلَيْسَ بَيْنَهُمَا نِكَاحٌ قَالَ: وَأَخْبَرَنِي أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عَبَّاسٍ يَرَاهَا خَلَالًا
2	Tahâvî v. 321 <i>Şerhu Me'âni'l-Âsâr</i> , III, s. 26, Hn. 4318.	حَدَّثَنَا رِبْعُ بْنُ الْحَبِيصِ قَالَ: ثنا سَعِيدُ بْنُ كَثِيرٍ قَالَ: ثنا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: «مَا كَانَتِ الْمُتْعَةُ إِلَّا رَحْمَةً رَحِمَ اللَّهُ بِهَا هَذِهِ الْأُمَّةَ، وَلَوْلَا نَهْيُ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ عَنْهَا مَا زَنَى إِلَّا شَقِيٌّ» قَالَ عَطَاءُ: كَأَنِّي أَسْمَعُهَا مِنْ ابْنِ عَبَّاسٍ: إِلَّا شَقِيٌّ
3	Abdurrezzâk v. 221 <i>el-Musannef</i> , VII, s. 497, Hn. 14021, 14022.	عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عَبَّاسٍ، يَرَاهَا الْآنَ خَلَالًا، وَأَخْبَرَنِي أَنَّهُ كَانَ يَقْرَأُ: «فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ إِلَى أَجَلٍ فَاتَّوَهُؤُنَّ أَجُورَهُنَّ»، وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: «فِي حَرْفٍ إِلَى أَجَلٍ». قَالَ عَطَاءُ: وَأَخْبَرَنِي مَنْ شِئْتُ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: «لَقَدْ كَانَ أَخْدُنَا يَسْتَمْتَعُ بِمِلَّةٍ الْقَدَحِ سَوِيْقًا». وَقَالَ صَفْوَانُ: هَذَا ابْنُ عَبَّاسٍ يُفْنِي بِالزَّانَا فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: «إِنِّي لَا أَفْنِي بِالزَّانَا أَفْتَسِي صَفْوَانُ أَمْ أَرَاكَ قَوْلَهُ إِنَّ ابْنَهَا لَمِنْ ذَلِكَ أَفْرَأُ هُوَ؟» قَالَ: «وَاسْتَمْتَعُ بِهَا رَجُلٌ مِنْ بَنِي جُمَحٍ»

4	İbn Şâhîn v. 385 <i>en-Nâsîh ve 'l-Mensûh mine 'l-Hadîs</i> , s. 225.	حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْوُلُؤِيُّ، قَالَ: نَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبَّادٍ، قَالَ: أَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ بْنُ هَمَّامٍ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ عَطَاءٍ، قَالَ: أَوَّلُ مَنْ سَمِعْتُ مِنْهُ الْمُنْتَعَةَ صَفْوَانُ بْنُ يَغْلَى، أَخْبَرَنِي عَنْ يَغْلَى: أَنَّ مُعَاوِيَةَ، اسْتَمْتَعَ بِامْرَأَةٍ بِالطَّائِفِ فَأَتَكَرَّثَ ذَلِكَ عَلَيْهِ، فَدَخَلْنَا عَلَى ابْنِ عَبَّاسٍ فَذَكَرَ لَهُ بَعْضُهَا فَقَالَ لَهُ: نَعَمْ فَلَمْ يَقَرِّ فِي نَفْسِي حَتَّى قَدِمَ جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ فَجَنَّنَاهُ فِي مَنْزِلِهِ فَسَأَلَهُ الْقَوْمُ عَنْ أَشْيَاءَ، ثُمَّ ذَكَرُوا لَهُ الْمُنْتَعَةَ، فَقَالَ نَعَمْ، " اسْتَمْتَعْنَا عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرُ حَتَّى إِذَا كَانَ فِي آخِرِ خِلَافَةِ عُمَرَ اسْتَمْتَعَ عُمَرُو بْنُ الْحُرَيْثِ بِامْرَأَةٍ سَمَّاها جَابِرٌ، فَتَنَسَّيْتُ اسْمَهَا فَحَمَلَتْ الْمَرْأَةُ فَبَلَغَ ذَلِكَ عُمَرَ، فَدَعَاها فَسَأَلَهَا قَالَتْ: نَعَمْ، قَالَ: مَنْ أَشْهَدُ قَالَ عَطَاءٌ لَا أَدرِي، قَالَتْ أُمِّي وَأُمُّهَا أَوْ أَخَاهَا وَأُمُّهَا قَالَ: فَهَلَّا غَيْرُهَا، قَالَ عَطَاءٌ وَسَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ يَقُولُ: يَرْحُمُ اللَّهُ عُمَرَ مَا كَانَتْ الْمُنْتَعَةُ إِلَّا رَحْمَةً رَحِمَ اللَّهُ بِهَا أُمَّةَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَوْلَا أَنَّهُ نَهَى عَنْهَا مَا اخْتِاجَ إِلَى الزَّيْنِ إِلَّا شَقِيٌّ، قَالَ عَطَاءٌ فَهِيَ الَّتِي فِي سُورَةِ التَّيْسَاءِ {فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً} [النساء: 24] إِلَى كَذَا وَكَذَا مِنَ الْأَجْلِ عَلَى كَذَا وَكَذَا "
---	---	---

EK 6/4. Abdullah b. Abbâs Rivâyeti Saîd b. Cübeyr Tarîkinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

1	Ebû Ubeyd v. 224 <i>en-Nâsîh ve 'l-Mensûh</i> , s. 82, Hn. 139.	حَدَّثَنَا أَبُو عُبَيْدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ، عَنْ حَجَّاجٍ، عَنِ الْمُنْهَالِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ: قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ: إِنَّ النَّاسَ قَدْ أَكْثَرُوا عَلَيْكَ فِي الْمُنْتَعَةِ، وَقَالَ الشَّاعِرُ فِيهَا مَا قَالَ، فَخَرَجَ ابْنُ عَبَّاسٍ، فَقَالَ: «هِيَ كَالْمُضْطَرِّ إِلَى الْمَيْتَةِ وَالْدَّمِ وَلَحْمِ الْخِنْزِيرِ»
2	Taberânî v. 360 <i>el-Mu'cemü 'l-Kebîr</i> , X, s. 315, Hn. 10601.	حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، ثنا أَبُو نُعَيْمٍ، ثنا عَبْدُ السَّلَامِ بْنُ حَرْبٍ، عَنْ حَجَّاجٍ، عَنِ الْمُنْهَالِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ: قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ: هَلْ تَدْرِي مَا صَنَعْتَ وَمَا أَفْتَيْتَ؟ سَارَتْ بِفُتْيَاكَ الرِّكْبَانُ، وَقَالَتْ فِيهِ الشُّعْرَاءُ، قَالَ: وَمَا قَالُوا؟ قُلْتُ: قَالُوا: [البحر البسيط] قَدْ قَالَ لِي الشَّيْخُ لَمَّا طَالَ مَجْلِسُهُ ... يَا صَاحِبَ هَلْ لَكَ فِي فُتْيَا ابْنِ عَبَّاسٍ هَلْ لَكَ فِي رَخْصَةِ الْأَطْرَافِ آيَسَةٌ ... تَكُونُ مَثْوَاكَ حَتَّى يَصْطَدِرَ النَّاسُ قَالَ: إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ، لَا وَاللَّهِ مَا بَعْدًا أَفْتَيْتَ، وَلَا هَذَا أَرَدْتُ، وَلَا أَخْلَلْتُ مِنْهَا إِلَّا مَا أُحِلَّ مِنَ الْمَيْتَةِ وَالْدَّمِ وَلَحْمِ الْخِنْزِيرِ
3	Beyhakî v. 458 <i>es-Sünenü 'l-Kübrâ</i> , VII, s. 334, Hn. 14166.	قَالَ: وَحَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي جَرِيرُ بْنُ حَارِثٍ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عُمَارَةَ، عَنِ الْمُنْهَالِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ: قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ: مَاذَا صَنَعْتَ؟ ذَهَبْتَ الرِّكَابِ بِفُتْيَاكَ، وَقَالَ فِيهِ الشُّعْرَاءُ، فَقَالَ: وَمَا قَالُوا؟ [البحر البسيط] أَقُولُ لِلشَّيْخِ لَمَّا طَالَ مَجْلِسُهُ ... يَا صَاحِبَ هَلْ لَكَ فِي فُتْيَا ابْنِ عَبَّاسٍ يَا صَاحِبَ هَلْ لَكَ فِي بَيْضَاءِ بَهَكْنَةٍ ... تَكُونُ مَثْوَاكَ حَتَّى مَصْدَرِ النَّاسِ؟ وَفِي رَوَايَةٍ أَبِي خَالِدٍ عَنِ الْمُنْهَالِ: قُلْتُ لِلشَّيْخِ لَمَّا طَالَ مَجْلِسُهُ. وَقَالَ فِي الْبَيْتِ الْآخِرِ: هَلْ لَكَ فِي رَخْصَةِ الْأَطْرَافِ آيَسَةٌ؟ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: " مَا هَذَا أَرَدْتُ، وَمَا بَعْدًا أَفْتَيْتَ فِي الْمُنْتَعَةِ، إِنَّ الْمُنْتَعَةَ لَا تَحِلُّ إِلَّا لِمُضْطَرِّ إِلَّا إِنَّمَا هِيَ كَالْمَيْتَةِ وَالْدَّمِ وَلَحْمِ الْخِنْزِيرِ "
4	Beyhakî v. 458 <i>es-Sünenü 'l-Kübrâ</i> , VII, s. 334, Hn. 14167.	أَخْبَرَنَا أَبُو نَصْرِ بْنِ قَتَادَةَ، أَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ بْنِ شَيْبَانَ الْبَغْدَادِيُّ ثُمَّ الْهَرَوِيُّ، أَنَا مُعَاذُ بْنُ نَجْدَةَ، ثنا خَلَادُ بْنُ يَحْيَى، ثنا سُفْيَانُ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ خُتَنَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّهُ قَالَ فِي الْمُنْتَعَةِ: " هِيَ حَرَامٌ كَالْمَيْتَةِ وَالْدَّمِ وَلَحْمِ الْخِنْزِيرِ "

EK 6/5. Abdullah b. Abbâs Rivâyeti Ebû Nadra Tarîkinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

1	İbn Ebî Dâvûd v. 316 <i>Kitâbü 'l-Mesâhif</i> , III, s. 358, Hn. 218.	حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ الْحَسَنِ، حَدَّثَنَا الْحَجَّاجُ يَغْيِي ابْنُ نَصِيرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي مَسْلَمَةَ، عَنْ أَبِي نَصْرَةَ قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى ابْنِ عَبَّاسٍ: {فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ} [النساء: 24]، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: (إِلَى أَجْلِ مُسْمًى) قَالَ: قُلْتُ: مَا هَكَذَا أَقْرَأُهَا قَالَ: وَاللَّهِ لَقَدْ نَزَلَتْ مَعَهَا، قَالَهَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ "
---	---	---

2	Hâkim en-Nisâbûrî v. 405 <i>el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn</i> , II, s. 334, Hn. 3192.	أَخْبَرَنَا أَبُو زَكْرِيَّا الْعَنْبَرِيُّ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ السَّلَامِ، ثنا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، أَنبَأَ النَّصْرُ بْنُ شُمَيْلٍ، أَنبَأَ شُعْبَةَ، ثنا أَبُو مَسْلَمَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا نَضْرَةَ، يَقُولُ: قَرَأْتُ عَلَى ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، {فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً} [النساء: 24] قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: «فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى» قَالَ أَبُو نَضْرَةَ: فَقُلْتُ: مَا تَقْرَؤُهَا كَذَلِكَ. فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: «وَاللَّهِ لَأُنْزِلَهَا اللَّهُ كَذَلِكَ»
---	---	--

EK 6/6. Abdullah b. Abbâs Rivâyeti Tâvûs Tarîkinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

1	Abdürrezzâk v. 211 <i>el-Musannef</i> , VII, s. 498, Hn. 14024.	عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُمَرُو بْنُ دِينَارٍ، عَنْ طَاوُسٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: "لَمْ يَرَعْ عُمَرُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ إِلَّا أُمَّ أَرَاكَةَ، قَدْ خَرَجَتْ حَبْلَى فَسَأَلَهَا عُمَرُ عَنْ حَبْلِهَا؟ فَقَالَتْ: اسْتَمْتَعَ بِي سَلَمَةُ بْنُ أُمَيَّةَ بْنِ خَلْفٍ، فَلَمَّا أَنْكَرَ صَفْوَانُ عَلَى ابْنِ عَبَّاسٍ بَعْضَ مَا يَقُولُ فِي ذَلِكَ " قَالَ: «فَسَلَّ عَمَكَ هَلِ اسْتَمْتَعَ»
2	İbn Şâhîn v. 385 <i>en-Nâsîh ve'l-Mensûh</i> , s. 366, Hn. 456.	حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ اللُّؤْلُؤِيُّ، قَالَ: نا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: نا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عُمَرُو بْنُ دِينَارٍ، عَنْ طَاوُسٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: «لَمْ يَدْعُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ أُمَّ أَرَاكَةَ قَدْ خَرَجَتْ حَبْلَى فَسَأَلَهَا عُمَرُ عَنْ حَبْلِهَا، فَقَالَتْ اسْتَمْتَعَ مِنِّي سَلَمَةُ بْنُ أُمَيَّةَ بْنِ خَلْفٍ فَلَمَّا أَنْكَرَ صَفْوَانُ عَلَى ابْنِ عَبَّاسٍ بَعْضَ مَا يَقُولُ فِي ذَلِكَ قَالَ، فَسَلَّ عَمَكَ هَلِ اسْتَمْتَعَ؟»

EK 6/7. Abdullah b. Abbâs Rivâyeti Halid b. el-Muhâcir Tarîkinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

1	Abdurrezzâk v. 211 <i>el-Musannef</i> , VII, s. 501, Hn. 14033.	عَنْ مَعْمَرٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي الْيُفْرِيُّ، عَنْ خَالِدِ بْنِ الْمُهَاجِرِ بْنِ خَالِدٍ قَالَ: أَرُخَّصَ ابْنُ عَبَّاسٍ فِي الْمُنْعَةِ، فَقَالَ لَهُ ابْنُ أَبِي عُمَرَ الْأَنْصَارِيُّ: «مَا هَذَا يَا أَبَا عَبَّاسٍ؟» فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَعِلْتُ مَعَ إِمَامِ الْمُتَّقِينَ. فَقَالَ ابْنُ أَبِي عُمَرَ: «اللَّهُمَّ غُفْرًا، إِنَّمَا كَانَتْ الْمُنْعَةُ رُخْصَةً كَالضَّرُورَةِ إِلَى الْمَيْتَةِ، وَالْدَّمِ، وَحِمِّ الْحَنْزِيرِ، ثُمَّ أَحْكَمَ اللَّهُ تَعَالَى الدِّينَ بَعْدَ»
2	Ebû Ubeyd (el-Kâsım b. Sellâm) v. 224 <i>en-Nâsîh ve'l-Mensûh</i> , s. 81, Hn. 137.	حَدَّثَنَا أَبُو عُبَيْدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ صَالِحٍ، عَنِ اللَّيْثِ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، أَنَّ خَالِدَ بْنَ الْمُهَاجِرِ بْنِ خَالِدٍ سَيِّفَ اللَّهِ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ بَيْنَمَا هُوَ جَالِسٌ عِنْدَ ابْنِ عَبَّاسٍ جَاءَهُ رَجُلٌ، فَاسْتَفْتَاهُ فِي الْمُنْعَةِ، فَأَمَرَهُ بِهَا، فَقَالَ لَهُ ابْنُ أَبِي عُمَرَ الْأَنْصَارِيُّ: مَهَلًا يَا أَبَا عَبَّاسٍ، فَقَالَ: وَاللَّهِ لَقَدْ فَعِلْتُ فِي عَهْدِ إِمَامِ الْمُتَّقِينَ، فَقَالَ ابْنُ أَبِي عُمَرَ: يَا أَبَا عَبَّاسٍ إِنَّمَا «كَانَتْ رُخْصَةً فِي أَوَّلِ الْإِسْلَامِ لِمَنْ اضْطُرَّ إِلَيْهَا كَالْمَيْتَةِ وَالْدَّمِ وَحِمِّ الْحَنْزِيرِ، ثُمَّ أَحْكَمَ اللَّهُ الدِّينَ وَنَهَى عَنْهَا»

EK 7/1. Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. Ekva' Hadîsi Şu'be Tarîkinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

1	İbnu'l-Ca'd v. 230 <i>Müsned</i> , II, s. 692, Hn. 1678.	حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ الْوَاسِطِيُّ، نا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، نا شُعْبَةُ، عَنْ عُمَرُو بْنِ دِينَارٍ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، وَسَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ قَالَا: خَرَجَ عَلَيْنَا مُنَادِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ أَذِنَ لَكُمْ فِي الْمُنْعَةِ فَتَمَتَّعُوا»
2	Ahmed b. Hanbel v. 241 XXVII, s. 63, Hn. 16534.	حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عُمَرُو بْنِ دِينَارٍ قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ بْنَ مُحَمَّدٍ يُحَدِّثُ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، وَسَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، قَالَا: " خَرَجَ عَلَيْنَا مُنَادِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَنَادَى: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ قَدْ أَذِنَ لَكُمْ فَاسْتَمْتِعُوا "، يَعْنِي: مُنْعَةَ النِّسَاءِ
3	Muslim v. 261 Nikâh 3, Hn. 1405-13.	وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عُمَرُو بْنِ دِينَارٍ، قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ بْنَ مُحَمَّدٍ، يُحَدِّثُ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، وَسَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، قَالَا: خَرَجَ عَلَيْنَا مُنَادِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: «إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أَذِنَ لَكُمْ أَنْ تَسْتَمْتِعُوا» يَعْنِي مُنْعَةَ النِّسَاءِ
4	Nesâî v. 303 Nikâh 21/78, Hn. 5514.	أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى غُنْدَرًا، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عُمَرُو بْنِ دِينَارٍ، قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ بْنَ مُحَمَّدٍ، يُحَدِّثُ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، وَسَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، قَالَا: خَرَجَ مُنَادِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: إِنَّ «اللَّهُ قَدْ أَذِنَ لَكُمْ فَاسْتَمْتِعُوا» - يَعْنِي مُنْعَةَ النِّسَاءِ -
5	Rûyânî v. 307 <i>Müsned</i> , II, s. 259, Hn. 1169	نا عُمَرُو بْنُ عَلِيٍّ، نا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، نا شُعْبَةُ، عَنْ عُمَرُو بْنِ دِينَارٍ قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ بْنَ مُحَمَّدٍ، يُحَدِّثُ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، وَسَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا مُنَادِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَنَادَى: «إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَذِنَ لَكُمْ فَاسْتَمْتِعُوا» يَعْنِي: مُنْعَةَ النِّسَاءِ

6	Ebû Avâne v. 316 <i>Müstahrac</i> , III, s. 34, Hn. 4102.	حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ الدَّقِيقِيُّ، قَتْنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، قَالَ: أَتَيْتُ شُعْبَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، وَسَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، قَالَا: خَرَجَ عَلَيْنَا مُنَادِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: "إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَذِنَ لَكُمْ فِي الْمُنْعَةِ، أَوْ قَالَ: فَقَدْ أَذِنَ لَكُمْ فِي الْمُنْعَةِ، فَتَمَتُّعُوا"، رَوَاهُ عُثْرٌ، عَنْ شُعْبَةَ أَيْضًا، إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَذِنَ لَكُمْ»
---	---	--

EK 7/2. Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. Ekva' Hadîsi İbn Cüreyc Tarîkinin Kaynaklarda Geçen

Metinleri

1	Abdürrezzâk v. 211 <i>Musannef</i> , VII, s. 498, Hn. 14023.	عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ: وَأَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ، عَنْ حَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، وَسَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَجُلٍ مِنْ أَسْلَمَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُمَا قَالَا: كُنَّا فِي غَزْوَةٍ، فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «اسْتَمْتِعُوا»
2	Ahmed b. Hanbel v. 241 XXVII, s. 32, Hn. 16504.	حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، قَالَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ، عَنْ حَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، وَسَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُمَا قَالَا: كُنَّا فِي غَزَاةٍ فَجَاءَنَا رَسُولُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "اسْتَمْتِعُوا"
3	Taberânî v. 360 <i>Mu'cemü'l-Kebîr</i> , VII, s. 12, Hn. 6231.	حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدَّبَرِيِّ، عَنِ عَبْدِ الرَّزَّاقِ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ، عَنْ حَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، وَسَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، رَجُلٍ مِنْ أَسْلَمَ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُمَا قَالَا: كُنَّا فِي غَزْوَةٍ، فَجَاءَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «اسْتَمْتِعُوا»

EK 7/3. Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. Ekva' Hadîsi Ravh b. el-Kâsım Tarîkinin Kaynaklarda

Geçen Metinleri

1	Müslim v. 261 Nikâh 3, Hn. 1405-14.	وَحَدَّثَنِي أُمِّيَّةُ بْنُ بَسْطَامٍ الْعَيْشِيُّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي زُرَيْجٍ، حَدَّثَنَا رُوحُ بْنُ الْقَاسِمِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، وَجَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَانَا فَأَذِنَ لَنَا فِي الْمُنْعَةِ»
2	Ebû Avâne v. 316 <i>Müstahrac</i> , III, s. 34, Hn. 4101.	حَدَّثَنَا عَبَّاسُ بْنُ مُحَمَّدٍ الدُّورِيُّ، قَتْنَا أُمِّيَّةُ بْنُ بَسْطَامٍ، قَتْنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْجٍ، عَنْ رُوحِ بْنِ الْقَاسِمِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، وَجَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَانَا، «فَأَذِنَ لَنَا فِي الْمُنْعَةِ»
3	Tahâvî v. 321 <i>Şerhu Meâni'l-Âsâr</i> , III, s. 24, Hn. 4307.	حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ قَالَ: ثَنَا أُمِّيَّةُ بْنُ بَسْطَامٍ قَالَ: ثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْجٍ، عَنْ رُوحِ بْنِ الْقَاسِمِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، وَسَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَاهُمْ فَأَذِنَ لَهُمْ فِي الْمُنْعَةِ

EK 8. Abdullah b. Mes'ûd Hadîsinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

1a	Müslim v. 261 Nikâh 3, Hn. 1404-11.	حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ ثَمَرٍ الْأُمْدَانِيُّ، حَدَّثَنَا أَبِي، وَوَكَيْعٌ، وَابْنُ بِشْرِ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ قَيْسٍ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ، يَقُولُ: "كُنَّا نَغْزُو مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، لَيْسَ لَنَا نِسَاءٌ، فَقُلْنَا: أَلَا نَسْتَخْصِي؟ فَتَهَانَا عَنْ ذَلِكَ، ثُمَّ رَخَّصَ لَنَا أَنْ نَتَكَبَّحَ الْمَرْأَةَ بِالْقُبُوبِ إِلَى أَجَلٍ"، ثُمَّ قَرَأَ عَبْدُ اللَّهِ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْرَمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ} [المائدة: 87]
1b	Müslim v. 261 Nikâh 3, Hn. 1404.	وَحَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ، مِثْلَهُ. وَقَالَ: ثُمَّ قَرَأَ عَلَيْنَا هَذِهِ الْآيَةَ، وَلَمْ يَقُلْ: قَرَأَ عَبْدُ اللَّهِ
1c	Müslim v. 261 Nikâh 3, Hn. 1404-12.	وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ، بِهَذَا الْإِسْنَادِ، قَالَ: كُنَّا وَنَحْنُ شَبَابٌ، فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلَا نَسْتَخْصِي؟ "وَلَمْ يَقُلْ: نَغْزُو"
2	İbn Hibbân v. 354 <i>Sahîh</i> , IX, s. 449, Hn. 4142.	أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْأَزْدِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ، وَوَكَيْعٌ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي خَارِمْ عَنْ بَنٍ مَسْعُودٍ، قَالَ: كُنَّا نَغْزُو مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَيْسَ مَعَنَا

نساء، فقلنا: يا رسول الله ألا تستخصي؟ فتنهانا عن ذلك، ورخص لنا أن ننكح المرأة بالتوب إلى أجل، ثم قرأ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْرُمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ} [المائدة: 87]	3 Beyhakî v. 458 <i>es-Sünenü'l-Kübrâ</i>, VII, s. 127, Hn. 13464.
أخبرنا أبو عمرو الأديب، أنبا أبو بكر الإسماعيلي، ثنا عثمان هو ابن أبي شيبة، ثنا جرير، عن إسماعيل، عن قيس قال: سمعت عبد الله يقول: كنا نغزو مع رسول الله صلى الله عليه وسلم ليس لنا نساء، فقلنا: ألا نستخصي؟ فتنهانا عن ذلك رسول الله صلى الله عليه وسلم، ثم رخص لنا أن ننكح المرأة بالتوب، ثم قرأ علينا: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْرُمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ، وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ} [المائدة: 87]	4 Buharî v. 256 <i>Nikâh 67/8</i>, Hn. 5075.

EK 9/1. Sebre b. Ma'bed Hadisi Umâre b. Gaziyye Tarîkinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

Müslim v. 261 <i>Nikâh 3</i>, Hn. 1406-20.	1a
Müslim v. 261 <i>Nikâh 3</i>, Hn. 1406.	1b
Ahmed b. Hanbel v. 241 <i>XXIV</i>, s. 63, Hn. 15346.	2
Ebû Avâne v. 316 <i>Müstahrac</i>, III, s. 22, Hn. 4055.	3
Taberânî v. 360 <i>el-Mu'cemü'l-Kebîr</i>, VII, s. 110, Hn. 6522.	4a

		فَجَعَلَتْ تَنْظُرُ إِلَى الْبُرْدَيْنِ، ثُمَّ تَنْظُرُ إِلَيَّ، وَإِلَى ابْنِ عَمِّي، فَإِذَا رَأَاهَا ابْنُ عَمِّي تَنْظُرُ إِلَيَّ عَطْفَهَا، قَالَ: إِنَّ بُرْدِي هَذَا جَدِيدٌ غَضٌّ وَبُرْدُ ابْنِ عَمِّي خَلِقٌ قَدْ مَسَّ مِنْهُ، وَتَقُولُ الْفَتَاةُ: وَبُرْدُ هَذَا لَا بَأْسَ بِهِ، فَكَرَّرَ ذَلِكَ الْقَوْلَ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ، ثُمَّ اخْتَارَنِي، ثُمَّ لَمْ تَخْرُجْ مِنْ مَكَّةَ حَتَّى حَرَّمَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
4b	Taberânî v. 360 <i>el-Mu'cemü'l-Kebîr</i> , VII, Hn. 6523.	حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ الْمُثَنَّى، ثنا مُسَدَّدٌ، ثنا يَشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ غَرْيَةَ، عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ سَبْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِثْلَهُ
5a	Ebû Nu'aym v. 430 <i>el-Müsnedü'l-Müstahrac</i> , IV, s. 69, Hn. 3253.	ثَنَا قَارُوقُ بْنُ عَبْدِ الْكَبِيرِ ثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ ثَنَا مُسَدَّدٌ ثَنَا يَشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ثَنَا عُمَارَةُ بْنُ غَرْيَةَ ثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ سَبْرَةَ (أَنَّ أَبَاهُ غَزَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ فَتْحِ مَكَّةَ فَأَقَامَ بِهَا خَمْسَ عَشْرَةَ مِنْ لَيْلَةٍ وَيَوْمٍ قَالَ فَأَذِنَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مُتَعَةِ النِّسَاءِ فَخَرَجْتُ أَنَا وَرَجُلٌ مِنْ قَوْمِي وَلِيَ عَلَيْهِ فَضْلٌ مِنَ الْجَمَالِ وَهُوَ قَرِيبٌ مِنَ الدَّمَامَةِ وَمَعَ كُلِّ وَاحِدٍ مِنَّا بُرْدٌ أَمَّا بُرْدُ صَاحِبِي ابْنِ عَمِّي فَبُرْدٌ جَدِيدٌ غَضٌّ حَتَّى كُنَّا بِأَسْفَلِ مَكَّةَ أَوْ بِأَعْلَى مَكَّةَ فَلَقِينَا فَتَاةً مِثْلَ الْبُكَرَةِ الْعَنْطَلَطَةِ فَقُلْنَا لَهَا هَلْ فِي أَنْ يَسْتَمْتَعَ مِنْكَ أَحَدُنَا فَقَالَتْ مَاذَا تَبْذُلَانِ فَتَشَرَّ كُلُّ وَاحِدٍ مِنَّا بُرْدَهُ فَجَعَلَتْ تَنْظُرُ إِلَى الرَّجُلَيْنِ فَإِذَا رَأَاهَا صَاحِبِي تَنْظُرُ إِلَى عَطْفِهَا قَالَ إِنَّ بُرْدَ هَذَا خَلِقٌ مَخٌّ وَبُرْدِي جَدِيدٌ غَضٌّ فَتَقُولُ وَبُرْدُ هَذَا لَا بَأْسَ بِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ اسْتَمْتَعْتُ مِنْهَا فَلَمْ تَخْرُجْ حَتَّى حَرَّمَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)
5b	Ebû Nu'aym v. 430 <i>el-Müsnedü'l-Müstahrac</i> , IV, s. 69, Hn. 3254.	ثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ بْنُ حَيَّانَ ثَنَا يَحْيَى بْنُ صَاعِدٍ ثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ رَاشِدٍ ثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ ثَنَا وَهْبٌ عَنْ عُمَارَةَ بْنِ غَرْيَةَ عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ سَبْرَةَ عَنْ أَبِيهِ (أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَرَّمَ مُتَعَةَ النِّسَاءِ عَامَ الْفَتْحِ)
6	Beyhakîv. 458 <i>es-Sünenü'l-Kübrâ</i> , VII, s. 329, Hn. 14150.	أَخْبَرَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحَافِظُ، أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ، ثَنَا يَحْيَى بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ يَحْيَى، ثَنَا مُسَدَّدٌ، ثَنَا يَشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، ح قَالَ: وَأَخْبَرَنِي أَبُو الْوَلِيدِ، ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ، ثَنَا أَبُو كَامِلٍ، ثَنَا يَشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، ثَنَا عُمَارَةُ بْنُ غَرْيَةَ، ثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ سَبْرَةَ، أَنَّ أَبَاهُ غَزَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ فَتْحِ مَكَّةَ فَأَقَامَ بِهَا خَمْسًا وَثَلَاثِينَ بَيْنَ لَيْلَةٍ وَيَوْمٍ قَالَ: " فَأَذِنَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مُتَعَةِ النِّسَاءِ، فَخَرَجْتُ أَنَا وَرَجُلٌ مِنْ قَوْمِي وَلِيَ عَلَيْهِ فَضْلٌ فِي الْجَمَالِ، وَهُوَ قَرِيبٌ مِنَ الدَّمَامَةِ، مَعَ كُلِّ وَاحِدٍ مِنَّا بُرْدٌ، أَمَّا بُرْدِي فَخَلِقٌ، وَأَمَّا بُرْدُ ابْنِ عَمِّي فَبُرْدٌ جَدِيدٌ غَضٌّ، حَتَّى إِذَا كُنَّا بِأَسْفَلِ مَكَّةَ أَوْ بِأَعْلَاهَا فَتَلَقَّيْنَا فَتَاةً مِثْلَ الْبُكَرَةِ الْعَنْطَلَطَةِ فَقُلْنَا: هَلْ لَكَ أَنْ يَسْتَمْتَعَ مِنْكَ أَحَدُنَا؟ قَالَتْ: وَمَا تَبْذُلَانِ؟ قَالَ: فَتَشَرَّ كُلُّ مِنَّا بُرْدَهُ فَجَعَلَتْ تَنْظُرُ إِلَى الرَّجُلَيْنِ فَإِذَا رَأَاهَا صَاحِبِي تَنْظُرُ إِلَى عَطْفِهَا وَقَالَ: إِنَّ بُرْدَ هَذَا خَلِقٌ مَخٌّ وَبُرْدِي هَذَا جَدِيدٌ غَضٌّ، فَتَقُولُ: وَبُرْدُ هَذَا لَا بَأْسَ بِهِ، ثَلَاثَ مَرَّاتٍ أَوْ مَرَّتَيْنِ، ثُمَّ اسْتَمْتَعْتُ مِنْهَا، فَلَمْ تَخْرُجْ حَتَّى حَرَّمَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "
7	İbn Hibbân v. 354 <i>Sahîh</i> , IX, s. 455, Hn. 4148.	أَخْبَرَنَا الْفَضْلُ بْنُ الْحُبَابِ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُسَدَّدُ بْنُ مَسْرُودٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا بَشَرُ بْنُ الْفَضْلِ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ غَرْيَةَ، عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ سَبْرَةَ، أَنَّ أَبَاهُ غَزَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: فَخَرَجْتُ أَنَا وَرَجُلٌ مِنْ قَوْمِي، لِيَ عَلَيْهِ فَضْلٌ فِي الْجَمَالِ، وَهُوَ قَرِيبٌ مِنَ الدَّمَامَةِ، مَعَ كُلِّ وَاحِدٍ مِنَّا بُرْدٌ، أَمَّا بُرْدِي: فَبُرْدٌ خَلِقٌ، وَابْنُ بَرْدٍ مِنْ عَمِّي؛ فَبُرْدٌ جَدِيدٌ غَضٌّ، حَتَّى إِذَا كُنَّا بِأَسْفَلِ مَكَّةَ أَوْ بِأَعْلَاهَا، فَلَقِينَا فَتَاةً مِثْلَ الْبُكَرَةِ، فَقُلْنَا: هَلْ نَسْتَمْتَعُ مِنْكَ؟ قَالَتْ: وَمَاذَا تَبْذُلَانِ، فَتَشَرَّ كُلُّ وَاحِدٍ بُرْدَهُ، فَجَعَلَتْ تَنْظُرُ إِلَى الرَّجُلِ، فَإِذَا رَأَاهَا الرَّجُلُ تَنْظُرُ إِلَيَّ، عَطْفَهَا، وَقَالَ: بُرْدُ هَذَا خَلِقٌ، وَبُرْدِي جَدِيدٌ غَضٌّ، فَتَقُولُ: بُرْدُ هَذَا لَا بَأْسَ بِهِ، ثُمَّ اسْتَمْتَعْتُ مِنْهَا، فَلَمْ تَخْرُجْ حَتَّى حَرَّمَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

EK 9/2. Sebire b. Ma'bed Hadisi Leys Tarîkinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

1	Müslim v. 261 <i>Nikâh 3</i> , Hn. 1406-19.	وَحَدَّثَنَا قَتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا لَيْثٌ، عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ سَبْرَةَ الْجَهَنِّيِّ، عَنْ أَبِيهِ سَبْرَةَ، أَنَّهُ قَالَ: أَذِنَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْمُتَعَةِ، فَانْطَلَقْتُ أَنَا وَرَجُلٌ إِلَى امْرَأَةٍ مِنْ بَنِي غَامِرٍ، كَانَتْهَا بِكَرَّةٍ عَطِطَاءَ، فَعَرَضْنَا عَلَيْهَا أَنْفُسَنَا، فَقَالَتْ: مَا تُعْطِي؟ فَقُلْتُ: رِدَائِي، وَقَالَ صَاحِبِي: رِدَائِي، وَكَانَ رِءَاءُ صَاحِبِي أَجُودَ مِنْ رِدَائِي، وَكُنْتُ أَشَبَّ مِنْهُ، فَإِذَا نَظَرْتُ إِلَى رِءَاءِ صَاحِبِي أُعْجِبُهَا، وَإِذَا نَظَرْتُ إِلَيَّ أُعْجِبُنِيهَا، ثُمَّ قَالَتْ: أَنْتَ وَرِدَاؤُكَ يَكْفِينِي، فَكَسَّحْتُ مَعَهَا ثَلَاثًا، ثُمَّ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ كَانَ عِنْدَهُ شَيْءٌ مِنْ هَذِهِ النِّسَاءِ الَّتِي يَتَمَتَّعُ، فَلْيُخْلِ سَبِيلَهَا»
2	Ahmed b. Hanbel v. 241	حَدَّثَنَا يُونُسُ، حَدَّثَنَا لَيْثٌ يَغْنِي ابْنُ سَعْدٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي الرَّبِيعُ بْنُ سَبْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ سَبْرَةَ الْجَهَنِّيِّ، أَنَّهُ قَالَ: أَذِنَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمُتَعَةِ، قَالَ: فَانْطَلَقْتُ أَنَا وَرَجُلٌ هُوَ أَكْبَرُ مِنِّي سِنًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَقِينَا فَتَاةً مِنْ بَنِي غَامِرٍ كَانَتْهَا بِكَرَّةٍ عَطِطَاءَ، فَعَرَضْنَا عَلَيْهَا أَنْفُسَنَا، فَقَالَتْ: مَا تَبْذُلَانِ؟ قَالَ: كُلُّ

وَاحِدٌ مِّنَا رِدَائِي، قَالَ: وَكَانَ رِءَاءُ صَاحِبِي أَجُودَ مِنْ رِدَائِي، وَكُنْتُ أَشَبَّ مِنْهُ، قَالَ: فَجَعَلْتُ تَنْظُرُ إِلَى رِءَاءِ صَاحِبِي، ثُمَّ قَالَتْ: أَنْتَ وَرِءَاؤُكَ يَكْفِينِي، قَالَ: فَأَقَمْتُ مَعَهَا ثَلَاثًا، قَالَ: ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ كَانَ عِنْدَهُ مِنَ التَّسَاءِ الْيَوْمَ يَمْتَنِعُ بِهِنَّ شَيْءٌ، فَلْيُخَلِّ سَبِيلَهَا " قَالَ: فَفَارَقْتُهَا	XXIV, Hn. 15349.	
حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ الْجَنَيْدِ الدَّقَاقُ، ثنا أَبُو النَّضْرِ، ثنا اللَّيْثُ، ح قَالَ: وَثَنَا يَحْيَى بْنُ إِسْحَاقَ، عَنِ اللَّيْثِ بْنِ سَعْدٍ، عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ سَبْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: أَذِنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمُنْتَعَةِ، فَأَنْطَلَقْتُ وَرَجُلٌ إِلَى امْرَأَةٍ مِنْ بَنِي غَامِرٍ كَانَتْهَا بَكْرَةً عَطَاءً، فَعَرَضْنَا أَنْفُسَنَا عَلَيْهَا، فَقَالَتْ: مَا تُعْطِينِي؟ فَقُلْتُ: رِدَائِي، وَقَالَتْ: وَقَالَ صَاحِبِي: رِدَائِي وَكَانَ رِءَاءُ صَاحِبِي أَجُودَ مِنْ رِدَائِي، وَكُنْتُ أَشَبَّ مِنْهُ، فَإِذَا نَظَرْتُ إِلَى رِءَاءِ صَاحِبِي أُعْجِبُهَا، وَإِذَا نَظَرْتُ إِلَيَّ أُعْجِبُهَا، ثُمَّ قَالَتْ: تَعَالَى أَنْتَ وَرِءَاؤُكَ يَكْفِينِي، فَمَكَّنْتُ مَعَهَا ثَلَاثًا، ثُمَّ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ كَانَ عِنْدَهُ مِنْ هَذِهِ التَّسَاءِ الْيَوْمَ يَمْتَنِعُ بِهِنَّ، فَلْيُخَلِّ سَبِيلَهَا»	Ebû Avâne v. 316 <i>Müstahrac</i>, III, s. 24, Hn. 4060.	3a
حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى، وَالرَّبِيعُ بْنُ سَلِيمَانَ، قَالَا: ثنا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ، وَاللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، أَنَّ الرَّبِيعَ بْنَ سَبْرَةَ الْجَهَنِّيَّ، حَدَّثَهُمَا عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «نَهَى عَنْ مُتَعَةِ التَّسَاءِ عَامُ الْفَتْحِ»	Ebû Avâne v. 316 <i>Müstahrac</i>, III, Nikâh 14/11, Hn. 4061.	3b
حَدَّثَنَا أَبُو الزُّنَبَاعِ رَوْحُ بْنُ الْفَرَجِ، ثنا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنِي اللَّيْثُ، ح وَحَدَّثَنَا يُوسُفُ الْقَاضِي، ثنا أَبُو الْوَلِيدِ الطَّيَالِسِيُّ، ثنا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، حَدَّثَنِي الرَّبِيعُ بْنُ سَبْرَةَ الْجَهَنِّيَّ، عَنْ أَبِيهِ سَبْرَةَ، أَنَّهُ قَالَ: أَذِنَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْمُنْتَعَةِ، فَأَنْطَلَقْتُ أَنَا وَرَجُلٌ إِلَى امْرَأَةٍ مِنْ بَنِي غَامِرٍ، كَانَتْهَا بَكْرَةً عَطَاءً، فَعَرَضْنَا عَلَيْهَا أَنْفُسَنَا، فَقَالَتْ: مَا تُعْطِينَا؟ فَقُلْتُ: رِدَائِي، وَقَالَ صَاحِبِي: رِدَائِي، وَكَانَ رِءَاءُ صَاحِبِي أَجُودَ مِنْ رِدَائِي، وَكُنْتُ أَشَبَّ مِنْهُ، فَإِذَا نَظَرْتُ إِلَى رِءَاءِ صَاحِبِي أُعْجِبُهَا، وَإِذَا نَظَرْتُ إِلَيَّ أُعْجِبُهَا، ثُمَّ قَالَتْ: أَنْتَ وَرِءَاؤُكَ يَكْفِينِي، فَمَكَّنْتُ مَعَهَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، ثُمَّ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ كَانَ عِنْدَهُ شَيْءٌ مِنْ هَذِهِ التَّسَاءِ الْيَوْمَ يَمْتَنِعُ بِهِنَّ فَلْيُخَلِّ سَبِيلَهَا»	Taberânî v. 360 <i>el-Mu'cemü'l-Kebîr</i>, VII, s. 129, Hn. 6521.	4
ثَنَا أَبُو عَلِيٍّ بْنُ الصَّوَّافِ وَأَبُو عَبَّاسٍ الصَّرْصَرِيُّ قَالَا ثَنَا يُوسُفُ الْقَاضِي ثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ الطَّيَالِسِيُّ ثَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ حَدَّثَنِي الرَّبِيعُ بْنُ سَبْرَةَ الْجَهَنِّيَّ عَنْ أَبِيهِ سَبْرَةَ قَالَ (أَذِنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْمُنْتَعَةِ فَأَنْطَلَقْتُ أَنَا وَرَجُلٌ إِلَى امْرَأَةٍ مِنْ بَنِي غَامِرٍ كَانَتْهَا بَكْرَةً عَطَاءً فَعَرَضْنَا أَنْفُسَنَا فَقَالَتْ مَا يُعْطِينِي قُلْتُ رِدَائِي وَقَالَ صَاحِبِي رِدَائِي وَكَانَ رِءَاءُ صَاحِبِي أَجُودَ مِنْ رِدَائِي وَكُنْتُ أَشَبَّ مِنْهُ فَإِذَا نَظَرْتُ إِلَى رِءَاءِ صَاحِبِي أُعْجِبُهَا وَإِذَا نَظَرْتُ إِلَيَّ أُعْجِبُهَا شَبَابِي فَقَالَتْ أَنْتَ وَرِءَاؤُكَ تُعْجِبُنِي فَمَكَّنْتُ مَعَهَا ثَلَاثَ أَيَّامٍ ثُمَّ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ كَانَ عِنْدَهُ شَيْءٌ مِنْ هَذِهِ التَّسَاءِ الْيَوْمَ يَمْتَنِعُ بِهِنَّ فَلْيُخَلِّ سَبِيلَهَا)	Ebû Nu'aym v. 430 <i>el-Müsnedü'l-Müstahrac</i>, IV, s. 68, Hn. 3252.	5
وَذَلِكَ بَيِّنٌ فِيمَا أَخْبَرَنَا أَبُو طَاهِرٍ الْفَقِيه، وَأَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْخَافِطُ قَالَا: ثنا عَلِيُّ بْنُ حُشَّادٍ، ثنا الْحَارِثُ بْنُ أَبِي أَسَامَةَ، ثنا أَبُو النَّضْرِ، ثنا اللَّيْثُ، ح وَأَخْبَرَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْخَافِطُ، أَنَا أَبُو الْفَضْلِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ سَلَمَةَ، ثنا فُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، ثنا اللَّيْثُ، عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ سَبْرَةَ الْجَهَنِّيَّ، عَنْ أَبِيهِ سَبْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: أَذِنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْمُنْتَعَةِ، فَأَنْطَلَقْتُ أَنَا وَرَجُلٌ إِلَى امْرَأَةٍ مِنْ بَنِي غَامِرٍ كَانَتْهَا بَكْرَةً عَطَاءً فَعَرَضْنَا عَلَيْهَا أَنْفُسَنَا فَقَالَتْ: مَا تُعْطِينِي؟ فَقُلْتُ: رِدَائِي، وَقَالَ صَاحِبِي: رِدَائِي، وَكَانَ رِءَاءُ صَاحِبِي أَجُودَ مِنْ رِدَائِي، وَكُنْتُ أَشَبَّ مِنْهُ فَإِذَا نَظَرْتُ إِلَى رِءَاءِ صَاحِبِي أُعْجِبُهَا وَإِذَا نَظَرْتُ إِلَيَّ أُعْجِبُهَا، ثُمَّ قَالَتْ: أَنْتَ وَرِءَاؤُكَ يَكْفِينِي فَمَكَّنْتُ مَعَهَا ثَلَاثًا، ثُمَّ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " مَنْ كَانَ عِنْدَهُ شَيْءٌ مِنْ هَذِهِ التَّسَاءِ الْيَوْمَ يَمْتَنِعُ بِهِنَّ فَلْيُخَلِّ سَبِيلَهَا "	Beyhakî v. 458 <i>es-Sünenü'l-Kübrâ</i>, VII, s. 329, Hn. 14149.	6
أَخْبَرَنَا فُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ سَبْرَةَ الْجَهَنِّيَّ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّهُ قَالَ: أَذِنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْمُنْتَعَةِ، فَأَنْطَلَقْتُ أَنَا وَرَجُلٌ إِلَى امْرَأَةٍ مِنْ بَنِي غَامِرٍ، فَعَرَضْنَا عَلَيْهَا أَنْفُسَنَا فَقَالَتْ: مَا تُعْطِينِي؟ فَقُلْتُ: رِدَائِي وَقَالَ صَاحِبِي: رِدَائِي، وَكَانَ رِءَاءُ صَاحِبِي أَجُودَ مِنْ رِدَائِي، وَكُنْتُ أَشَبَّ مِنْهُ، فَإِذَا نَظَرْتُ إِلَى رِءَاءِ صَاحِبِي أُعْجِبُهَا، وَإِذَا نَظَرْتُ إِلَيَّ أُعْجِبُهَا فَقَالَتْ: أَنْتَ وَرِءَاؤُكَ يَكْفِينِي فَمَكَّنْتُ مَعَهَا ثَلَاثًا، ثُمَّ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ كَانَ عِنْدَهُ مِنَ هَذِهِ التَّسَاءِ الْيَوْمَ يَمْتَنِعُ بِهِنَّ فَلْيُخَلِّ سَبِيلَهَا»	Nesâî v. 303 <i>Nikâh</i> 21/79, Hn. 5525.	7

EK 9/3. Sebire b. Ma'bed Hadîsi Abdulaziz b. Ömer Tarîkinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سَلِيمَانَ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ عَمْرِو، عَنْ الرَّبِيعِ بْنِ سَبْرَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- فِي حِجَّةِ الْوُدَاعِ، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ الْعَزْبَةَ قَدْ أَشْتَدَّتْ عَلَيْنَا، قَالَ: " فَاسْتَمْنِعُوا مِنْ هَذِهِ التَّسَاءِ ". فَأَتَيْنَاهُنَّ فَأَبَيْنَ أَنْ يَنْكِحُنَنَا إِلَّا أَنْ نَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُنَّ أَجَلًا، فَذَكَرُوا ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- فَقَالَ: " اجْعَلُوا بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُنَّ أَجَلًا ", فَخَرَجْتُ أَنَا وَابْنُ عَمِّي لِي، مَعَهُ بُرْدٌ وَمَعِيَ بُرْدٌ، وَبُرِئَ أَجُودَ مِنْ	Ahmed b. Hanbel v. 241 XXIV, s. 60, Hn. 15345.	1a
---	--	-----------

		بُرْدِي، وَأَنَا أَشَبُّ مِنْهُ، فَأَتَيْنَا عَلَى امْرَأَةٍ، فَقَالَتْ: بُرْدٌ كَبِيرٌ، فَتَزَوَّجْتُهَا فَمَكَثَتْ عِنْدَهَا تِلْكَ اللَّيْلَةَ، ثُمَّ عَدَوْتُ وَرَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَائِمٌ بَيْنَ الرَّكْنِ وَالْبَابِ، وَهُوَ يَقُولُ: «أَيُّهَا النَّاسُ» إِنْ قَدْ كُنْتُ أَذْنْتُ لَكُمْ فِي الْإِسْتِمْتَاعِ، أَلَا وَإِنَّ اللَّهَ قَدْ حَرَّمَهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، فَمَنْ كَانَ عِنْدَهُ مِنْهُنَّ شَيْءٌ فَلْيُخْلِ سَبِيلَهَا، وَلَا تَأْخُذُوا بِمَا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا»
1b	Ahmed b. Hanbel v. 241 XXIV, s. 68, Hn. 15351.	حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ، قَالَ: أَخْبَرَنِي الرَّبِيعُ بْنُ سَبْرَةَ الْجَهَنِّيُّ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَمَّا فَضَيْنَا غُمْرَتَنَا، قَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اسْتَمْتِعُوا مِنْ هَذِهِ النِّسَاءِ» قَالَ: وَالْإِسْتِمْتَاعُ عِنْدَنَا يَوْمَ التَّزْوِيجِ، قَالَ: فَعَرَضْنَا ذَلِكَ عَلَى النِّسَاءِ فَأَبَيْنَ إِلَّا أَنْ نَضْرِبَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُنَّ أَجَلًا، قَالَ: فَذَكَرْنَا ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «افْعَلُوا قَالَ:» فَأَنْطَلَقْتُ أَنَا وَابْنُ عَمِّ لِي، وَمَعَهُ بُرْدَةٌ، وَمَعِيَ بُرْدَةٌ، وَبُرْدَتُهُ أَجْوَدُ مِنْ بُرْدِي، وَأَنَا أَشَبُّ مِنْهُ فَأَتَيْنَا امْرَأَةً، فَعَرَضْنَا ذَلِكَ عَلَيْهَا، فَأَعْجَبَهَا شَبَابِي، وَأَعْجَبَهَا بُرْدِي، فَقَالَتْ: بُرْدٌ كَبِيرٌ، قَالَ: فَتَزَوَّجْتُهَا، فَكَانَ الْأَجَلُ بَيْنِي وَبَيْنَهَا عَشْرًا، قَالَ: فَبِثْتُ عِنْدَهَا تِلْكَ اللَّيْلَةَ، ثُمَّ أَصْبَحْتُ غَادِيًا إِلَى الْمَسْجِدِ، فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ الْبَابِ، وَالْحَجَرِ يَخْطُبُ النَّاسَ يَقُولُ: «أَلَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ كُنْتُ أَذْنْتُ لَكُمْ فِي الْإِسْتِمْتَاعِ مِنْ هَذِهِ النِّسَاءِ، أَلَا وَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَدْ حَرَّمَ ذَلِكَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، فَمَنْ كَانَ عِنْدَهُ مِنْهُنَّ شَيْءٌ، فَلْيُخْلِ سَبِيلَهَا، وَلَا تَأْخُذُوا بِمَا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا»
2	Dârimî v. 255 Nikâh 11/16, Hn. 2241.	أَخْبَرَنَا جَعْفَرُ بْنُ عَوْنٍ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ غُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، عَنْ الرَّبِيعِ بْنِ سَبْرَةَ، أَنَّ أَبَاهُ، حَدَّثَهُ: أَنَّهُمْ سَارُوا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَجَّةِ الْوُدَاعِ فَقَالَ: «اسْتَمْتِعُوا مِنْ هَذِهِ النِّسَاءِ» وَالْإِسْتِمْتَاعُ عِنْدَنَا: التَّزْوِيجُ فَعَرَضْنَا ذَلِكَ عَلَى النِّسَاءِ، فَأَبَيْنَ أَنْ لَا يَضْرِبَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُنَّ أَجَلًا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «افْعَلُوا» فَخَرَجْتُ أَنَا وَابْنُ عَمِّ لِي مَعَهُ بُرْدٌ، وَمَعِيَ بُرْدٌ، وَبُرْدُهُ أَجْوَدُ مِنْ بُرْدِي، وَأَنَا أَشَبُّ مِنْهُ، فَأَتَيْنَا عَلَى امْرَأَةٍ فَأَعْجَبَهَا شَبَابِي، وَأَعْجَبَهَا بُرْدُهُ، فَقَالَتْ: بُرْدٌ كَبِيرٌ، وَكَانَ الْأَجَلُ بَيْنِي وَبَيْنَهَا عَشْرًا، فَبِثْتُ عِنْدَهَا تِلْكَ اللَّيْلَةَ، ثُمَّ عَدَوْتُ، فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَائِمٌ بَيْنَ الرَّكْنِ وَالْبَابِ، فَقَالَ: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ، إِنْ قَدْ كُنْتُ أَذْنْتُ لَكُمْ فِي الْإِسْتِمْتَاعِ مِنَ النِّسَاءِ، أَلَا وَإِنَّ اللَّهَ قَدْ حَرَّمَهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، فَمَنْ كَانَ عِنْدَهُ مِنْهُنَّ شَيْءٌ، فَلْيُخْلِ سَبِيلَهَا، وَلَا تَأْخُذُوا بِمَا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا»
3a	Muslim v. 261 Nikâh 3, Hn. 1406-21.	حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ ثَمَرٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ غُمَرَ، حَدَّثَنِي الرَّبِيعُ بْنُ سَبْرَةَ الْجَهَنِّيُّ، أَنَّ أَبَاهُ، حَدَّثَهُ، أَنَّهُ كَانَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ، إِنْ قَدْ كُنْتُ أَذْنْتُ لَكُمْ فِي الْإِسْتِمْتَاعِ مِنَ النِّسَاءِ، وَإِنَّ اللَّهَ قَدْ حَرَّمَ ذَلِكَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، فَمَنْ كَانَ عِنْدَهُ مِنْهُنَّ شَيْءٌ فَلْيُخْلِ سَبِيلَهُ، وَلَا تَأْخُذُوا بِمَا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا»
3b	Muslim v. 261 Nikâh 3, Hn. 1406.	وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ غُمَرَ، بِحَدِّ الْإِسْنَادِ، قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَائِمًا بَيْنَ الرَّكْنِ وَالْبَابِ، وَهُوَ يَقُولُ: بِمِثْلِ حَدِيثِ ابْنِ ثَمَرٍ
4	İbn Mâce v. 273 Nikâh 9/44, Hn. 1962.	حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ غُمَرَ، عَنْ الرَّبِيعِ بْنِ سَبْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَجَّةِ الْوُدَاعِ، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ الْغُزْيَةَ قَدْ اشْتَدَّتْ عَلَيْنَا، قَالَ: «فَاسْتَمْتِعُوا مِنْ هَذِهِ النِّسَاءِ»، فَأَتَيْنَاهُنَّ فَأَبَيْنَ أَنْ يَنْكِحُنَا إِلَّا أَنْ نَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُنَّ أَجَلًا، فَذَكَرُوا ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: «اجْعَلُوا بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُنَّ أَجَلًا»، فَخَرَجْتُ أَنَا وَابْنُ عَمِّ لِي، مَعَهُ بُرْدٌ وَمَعِيَ بُرْدٌ، وَبُرْدُهُ أَجْوَدُ مِنْ بُرْدِي، وَأَنَا أَشَبُّ مِنْهُ، فَأَتَيْنَا عَلَى امْرَأَةٍ، فَقَالَتْ: بُرْدٌ كَبِيرٌ، فَتَزَوَّجْتُهَا، فَمَكَثَتْ عِنْدَهَا تِلْكَ اللَّيْلَةَ، ثُمَّ عَدَوْتُ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَائِمٌ بَيْنَ الرَّكْنِ وَالْبَابِ، وَهُوَ يَقُولُ: «أَيُّهَا النَّاسُ» إِنْ قَدْ كُنْتُ أَذْنْتُ لَكُمْ فِي الْإِسْتِمْتَاعِ، أَلَا وَإِنَّ اللَّهَ قَدْ حَرَّمَهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، فَمَنْ كَانَ عِنْدَهُ مِنْهُنَّ شَيْءٌ فَلْيُخْلِ سَبِيلَهَا، وَلَا تَأْخُذُوا بِمَا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا»
5a	Nesâî v. 303 Nikâh 21/79, Hn. 5516.	أَخْبَرَنِي أَحْمَدُ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ حَكِيمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ، قَالَ: نَسَايَحِي بْنُ سَعِيدٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ غُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، قَالَ: حَدَّثَنِي رَجُلٌ، مِنْ بَنِي سَبْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي حَجَّةِ الْوُدَاعِ: «إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَرَّمَ الْمُتَعَةَ، فَلَا تَقْرُبُوهَا» يُرِيدُ مُتَعَةَ النِّسَاءِ «وَمَنْ كَانَ عَلَى شَيْءٍ مِنْهَا فَلْيَدْعُهَا»
5b	Nesâî v. 303 Nikâh 21/79, Hn. 5517.	أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غِيْلَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَبْدِ رَيْهِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ غُمَرَ، عَنْ رَيْعٍ وَهُوَ ابْنُ سَبْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «رَخَّصَ فِي الْمُتَعَةِ، فَكَلَّمَ رَجُلًا امْرَأَةً، فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ سَمْعَتِهِ يَنْهَى عَنْهَا أَشَدَّ النَّهْيِ وَيَقُولُ فِيهَا أَشَدَّ الْقَوْلِ»
5c	Nesâî v. 303 Nikâh 21/79, Hn. 5518.	أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْوَلِيدِ الْبَصْرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ رَيْهِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ غُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، عَنْ الرَّبِيعِ بْنِ سَبْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ، يُقَالُ لَهُ: السَّبْرِيُّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ «أَمَرَهُمْ بِالْمُتَعَةِ، فَخَطَبْتُ أَنَا وَرَجُلٌ امْرَأَةً فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَ ثَلَاثَةٍ، فَإِذَا هُوَ يَحْرِمُهَا أَشَدَّ التَّحْرِيمِ، وَيَنْهَى عَنْهَا أَشَدَّ النَّهْيِ»

EK 9/4. Sebire b. Ma'bed Hadisi Abdülmelik b. Rebî' Tarîkinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

1	Müslim v. 261 Nikâh 3, Hn. 1406-22.	حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ الرَّبِيعِ بْنِ سَبْرَةَ الْجَهَنِّي، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: «أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْمُنْعَةِ عَامَ الْفَتْحِ، حِينَ دَخَلْنَا مَكَّةَ، ثُمَّ لَمْ تَخْرُجْ مِنْهَا حَتَّى نَهَانَا عَنْهَا»
2	Ahmed b. Hanbel v. 241 XXIV, s. 59, Hn. 15343.	قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ الرَّبِيعِ بْنِ سَبْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، أَنَّهُ قَالَ: " نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نُصَلِّيَ فِي أُعْطَانِ الْإِبِلِ، وَرَخَصَ أَنْ نُصَلِّيَ فِي مَرَاكِ الْعَنَمِ " وَنَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ الْمُنْعَةِ "
3	Ebû Avâne v. 316 Müstahrac, III, s. 23, Hn. 4058.	حَدَّثَنَا حَمْدَانُ بْنُ الْجَنْدُبِ الدَّقَاقِيُّ، ثَنَا زَكْرِيَّا بْنُ عَدِيٍّ، ح وَحَدَّثَنَا ابْنُ الْجَنْدُبِ الدَّقَاقِيُّ، ثَنَا سَلِيمَانُ بْنُ دَاوُدَ الْهَاشِمِيُّ، قَالَا: ثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ الرَّبِيعِ بْنِ سَبْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْمُنْعَةِ عَامَ الْفَتْحِ، ثُمَّ نَهَانَا عَنْهُ، وَقَالَ: «إِنَّهَا حَرَامٌ مِنْ حَرَامِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ»
4	Taberânî v. 360 Mu'cemü'l-Kebîr, VII, s. 113, Hn. 6537.	حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عُثْمَانَ بْنِ صَالِحٍ، ثَنَا نَعِيمُ بْنُ حَمَّادٍ، ثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ الرَّبِيعِ بْنِ سَبْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: «أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالِاسْتِمْنَاعِ فِي فَتْحِ مَكَّةَ، فَاسْتَمْنَعْنَا مِنَ النِّسَاءِ، ثُمَّ نَهَانَا عَنْهُ»
5	Ebû Nu'aym v. 430 el-Müstedü'l-Müstahrac, IV, s. 70, Hn. 3256.	ثَنَا سَلِيمَانُ بْنُ أَحْمَدَ ثَنَا يَحْيَى بْنُ عُثْمَانَ بْنِ صَالِحٍ ثَنَا نَعِيمُ بْنُ حَمَّادٍ ثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ الرَّبِيعِ بْنِ سَبْرَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ ح وَثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ بْنُ حَيَّانَ ثَنَا ابْنُ صَاعِدٍ ثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُنْصَوِّرٍ ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ ثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ أَخْبَرَنِي عَبْدُ الْمَلِكِ ابْنُ الرَّبِيعِ بْنِ سَبْرَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ (أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ فَتْحِ مَكَّةَ أَنْ نَسْتَمْنَعَ مِنَ النِّسَاءِ بِالْمُنْعَةِ ثُمَّ نَهَانَا عَنْهُ وَقَالَ هِيَ حَرَامٌ مِنْ حَرَامِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ)
6	Beyhakî v. 458 es-Sünenü'l-Kübrâ, VII, s. 329, Hn. 14151.	أَخْبَرَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحَافِظُ، ثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ، ثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ مُحَمَّدٍ الدُّورِيُّ، ثَنَا زَيْدُ بْنُ الْحَبَابِ، ثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ الرَّبِيعِ بْنِ سَبْرَةَ، ح وَأَخْبَرَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحَافِظُ، ثَنَا أَبُو الْفَضْلِ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، ثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سَلَمَةَ، ثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، ثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ، ثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ الرَّبِيعِ بْنِ سَبْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ قَالَ: " أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْمُنْعَةِ عَامَ الْفَتْحِ حِينَ دَخَلْنَا مَكَّةَ ثُمَّ لَمْ تَخْرُجْ مِنْهَا حَتَّى نَهَى عَنْهُ "

EK 9/5. Sebire b. Ma'bed Hadisi Zührî Tarîkinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

1	Müslim v. 261 Nikâh 3, Hn. 1406-25.	وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا ابْنُ عُثَيْمٍ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ سَبْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ، «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى يَوْمَ الْفَتْحِ عَنْ مُنْعَةِ النِّسَاءِ»
2a	Ebû Dâvûd v. 275 Nikâh 12, Hn. 2072.	حَدَّثَنَا مُسَدَّدُ بْنُ مُسْرَهْدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أُمَيَّةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: كُنَّا عِنْدَ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، فَقَدْ أَكْرَزْنَا مُنْعَةَ النِّسَاءِ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: يُقَالُ لَهُ رَبِيعُ بْنُ سَبْرَةَ: أَشْهَدُ عَلَى أَبِي أَنَّهُ حَدَّثَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «نَهَى عَنْهَا فِي حِجَّةِ الْوَدَاعِ»
2b	Ebû Dâvûd v. 275 Nikâh 12, Hn. 2073.	حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ فَارِسٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ رَبِيعِ بْنِ سَبْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «حَرَّمَ مُنْعَةَ النِّسَاءِ»
3a	Ahmed b. Hanbel v. 241 XXIV, 53, Hn. 15337.	حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ رَبِيعِ بْنِ سَبْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ: " أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ مُنْعَةِ النِّسَاءِ يَوْمَ الْفَتْحِ "
3b	Ahmed b. Hanbel v. 241 XXIV, s. 53, Hn. 15338.	حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أُمَيَّةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: تَذَاكُرْنَا عِنْدَ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ الْمُنْعَةُ - مُنْعَةُ النِّسَاءِ - فَقَالَ رَبِيعُ بْنُ سَبْرَةَ: سَمِعْتُ أَبِي، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حِجَّةِ الْوَدَاعِ: " يَنْهَى عَنْ نِكَاحِ الْمُنْعَةِ "
4	Darimî v. 255 Nikâh 11/16, Hn. 2242.	أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ رَبِيعِ بْنِ سَبْرَةَ الْجَهَنِّي، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: " نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ نِكَاحِ الْمُنْعَةِ عَامَ الْفَتْحِ "
5	Nesâî v. 303	أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بَرِيعٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ زُرَيْعٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ سَبْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «نَهَى عَامَ الْفَتْحِ عَنْ مُنْعَةِ النِّسَاءِ»

	Nikâh 21/79, Hn. 5521.	
--	------------------------	--

EK 9/6. Seb're b. Ma'bed Hadîsi Ömer b. Abdilaziz Tarîkinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

1	Müslim v. 261 Nikâh 3, Hn. 1406-28.	وَحَدَّثَنِي سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ، حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ أَغْوَيْنَ، حَدَّثَنَا مَعْقِلٌ، عَنْ ابْنِ أَبِي عُبَيْلَةَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، قَالَ: حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ سَبْرَةَ الْجُثَيْفِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الْمُثْنَةِ، وَقَالَ: «أَلَا إِنَّهَا حَرَامٌ مِنْ يَوْمِكُمْ هَذَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ كَانَ أَعْطَى شَيْئًا فَلَا يَأْخُذْهُ»
2	Nesâî v. 303 Nikâh 21/7, Hn. 5519.	أَخْبَرَنَا مُعِينَةُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحَرَّابِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَعْقِلٌ وَهُوَ ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ ابْنِ أَبِي عُبَيْلَةَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، قَالَ: حَدَّثَنِي الرَّبِيعُ بْنُ سَبْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الْمُثْنَةِ، وَقَالَ: «أَلَا إِنَّهَا حَرَامٌ مِنْ يَوْمِكُمْ هَذَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ كَانَ أَعْطَى شَيْئًا فَلَا يَأْخُذْهُ»
3a	Ebû Avâne v. 316 Müstahrac, III, s. 32, Hn. 4092.	حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ قُتَيْبَةَ الرَّمْلِيُّ، قَتْنَا حُسَيْنُ بْنُ أَبِي السَّرِيِّ، قَالَ: قَتْنَا الْحَسَنَ بْنَ أَغْوَيْنَ، قَتْنَا مَعْقِلًا، عَنْ ابْنِ أَبِي عُبَيْلَةَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، قَالَ: حَدَّثَنِي الرَّبِيعُ بْنُ سَبْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الْمُثْنَةِ، وَقَالَ: «أَلَا إِنَّهَا حَرَامٌ مِنْ يَوْمِكُمْ هَذَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ كَانَ أَعْطَى شَيْئًا فَلَا يَأْخُذْهُ»
3b	Ebû Avâne v. 316 Müstahrac, III, s. 32, Hn. 4093.	حَدَّثَنَا الْمُعَمَّرِيُّ، ثنا سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ، ثنا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ أَغْوَيْنَ، عَنْ مَعْقِلِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ ابْنِ أَبِي عُبَيْلَةَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، قَالَ: حَدَّثَنِي الرَّبِيعُ بْنُ سَبْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الْمُثْنَةِ فَذَكَرَ مِثْلَهُ
3c	Ebû Avâne v. 316 Müstahrac, III, s. 32, Hn. 4094	حَدَّثَنِي أَبُو فَرُوزَةَ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، قَتْنَا مَعْقِلًا، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَبِي عُبَيْلَةَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، عَنْ ابْنِ سَبْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمِثْلِهِ وَأَتَمَّ مِنْهُ
4	İbnü'l-Bâğandî v. 312 Müsnedü Ömer b. Abdilazîz, I, s. 173, Hn. 89.	حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ حَدَّثَنِي عُمَرُ بْنُ يَعْقُوبَ بْنِ يَحْيَى الرَّقِيقِيُّ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ أَغْوَيْنَ، عَنْ مَعْقِلِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَبِي عُبَيْلَةَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، حَدَّثَنِي الرَّبِيعُ بْنُ سَبْرَةَ الْجُثَيْفِيُّ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الْمُثْنَةِ، وَقَالَ: «أَلَا إِنَّهَا حَرَامٌ مِنْ يَوْمِكُمْ هَذَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ كَانَ أَعْطَى شَيْئًا فَلَا يَأْخُذْهُ»
5	İbn Hibbân v. 354 Sahîh, IX, s. 457, Hn. 4150.	أَخْبَرَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي مَعْشَرٍ بَخْرَانٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَعْدَانَ الْحَرَّابِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ أَغْوَيْنَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَعْقِلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَبِي عُبَيْلَةَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، قَالَ: حَدَّثَنِي الرَّبِيعُ بْنُ سَبْرَةَ الْجُثَيْفِيُّ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الْمُثْنَةِ، وَقَالَ: «إِنَّهَا حَرَامٌ مِنْ يَوْمِكُمْ هَذَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ كَانَ أَعْطَى شَيْئًا فَلَا يَأْخُذْهُ»
6a	Taberânî v. 360 el-Mu'cemu'l-Kebîr, VII, 130, Hn. 6525.	حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، ثنا سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ، ثنا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ أَغْوَيْنَ، ثنا مَعْقِلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَبِي عُبَيْلَةَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، أَخْبَرَنِي الرَّبِيعُ بْنُ سَبْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْمُثْنَةِ قَالَ: «إِنَّهَا حَرَامٌ مِنْ يَوْمِنَا هَذَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ أَعْطَى شَيْئًا فَلَا يَأْخُذْهُ»
6b	Taberânî v. 360 el-Mu'cemu'l-Kebîr, VII, 131, Hn. 6526.	حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ قُتَيْبَةَ الْعَسْقَلَانِيُّ، ثنا الْحُسَيْنُ بْنُ أَبِي السَّرِيِّ، ثنا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ أَغْوَيْنَ الْحَرَّابِيُّ، ثنا مَعْقِلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَبِي عُبَيْلَةَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ سَبْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ، «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الْمُثْنَةِ»
7	Taberânî v. 360 Müsnedü's-Sâmiyyîn, I, s. 42, Hn. 33.	حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ قُتَيْبَةَ الْعَسْقَلَانِيُّ، ثنا الْحُسَيْنُ بْنُ أَبِي السَّرِيِّ، ثنا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ أَغْوَيْنَ، ثنا مَعْقِلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَبِي عُبَيْلَةَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ سَبْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «نَهَى عَنِ الْمُثْنَةِ»
8	Ebû Nu'aym v. 430 el-Müsnedü'l-Müstahrac, IV, s. 71, Hn. 3262.	حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ جَعْفَرٍ ثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَمِيْسٍ بن سَطِينِ الْبَلَدِيِّ ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَعْدَانَ الْحَرَّابِيُّ ثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ أَغْوَيْنَ ثَنَا مَعْقِلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ ابْنِ أَبِي عَمِيلَةَ عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ حَدَّثَنِي الرَّبِيعُ بْنُ سَبْرَةَ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَرَّمَ مِثْلَةَ الْبَسَاءِ قَالَ (إِنَّهَا حَرَامٌ يَوْمَكُمْ هَذَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَمَنْ كَانَ أَعْطَى شَيْئًا فَلَا يَأْخُذْهُ)
9	Beyhakî v. 458 es-Sünenü'l-Kübrâ, VII, s. 330, Hn. 14153.	أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، ثنا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ الصَّبَّيُّ، ثنا سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ، ح وَأَخْبَرَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحَافِظُ، أَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ، وَأَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ صَالِحٍ بن هَانِي، قَالَا: ثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ الصَّيْدَلَانِيُّ، ثنا سَلَمَةُ بْنُ شَبِيبٍ، ثنا حَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ أَغْوَيْنَ، ثنا مَعْقِلٌ، عَنْ ابْنِ أَبِي عُبَيْلَةَ، عَنْ عُمَرَ

بن عبد العزيز، عن الربيع بن سبرة، عن أبيه، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم نهى عن المُنْتَعَةِ قَالَ: " إِنَّهَا حَرَامٌ مِنْ يَوْمِكُمْ هَذَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَمَنْ كَانَ أَعْطَى شَيْئًا فَلَا يَأْخُذْهُ "		
--	--	--

EK 10/a. Seleme b. Ekva' Hadîsi Müslim Tahrîcinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

1	Müslim v. 261 Nikâh 3, Hn. 1405-18.	حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عُمَيْسٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: «رَخَّصَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ أُوطَاسٍ، فِي الْمُنْتَعَةِ ثَلَاثًا، ثُمَّ نَهَى عَنْهَا»
2	Ebû Avâne v. 316 Müstahrac, III, s. 26, Hn. 4069.	حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ الْمُنَادِي، وَأَبُو أُمَيَّةَ، قَالَا: ثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ، ثَنَا أَبُو عُمَيْسٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: «رَخَّصَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمُنْتَعَةِ عَامَ أُوطَاسٍ ثَلَاثًا، ثُمَّ نَهَى عَنْهُ»
3	Tahâvî v. 321 Şerhu Meâni'l-Âsâr, III, s. 26, Hn. 4316.	حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبُدٍ قَالَ: ثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ قَالَ: ثَنَا أَبُو عُمَيْسٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: «أَذِنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مُنْتَعَةِ الْبَسَاءِ، ثُمَّ نَهَى عَنْهَا»
4	İbn Hibbân v. 354 Sahîh, IX, s. 457, Hn. 4151.	أَخْبَرَنَا عُمَرَانُ بْنُ مُوسَى بْنِ مُجَاشِعٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْعَمَيْسِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ الْأَكْوَعِ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: رَخَّصَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ أُوطَاسٍ فِي الْمُنْتَعَةِ ثَلَاثًا، ثُمَّ نَهَاَنَا عَنْهَا
5	Beyhakî v. 458 Ma'rifetü's-Sünen, X, s. 177, Hn. 14107.	أَخْبَرَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحَافِظُ، حَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ الْأَمَوِيُّ، وَأَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْحَلِيمِيُّ قَالَا: حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ مُحَمَّدٍ الدُّورِيُّ، حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمُؤَدَّبُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عُمَيْسٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: «رَخَّصَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مُنْتَعَةِ الْبَسَاءِ عَامَ أُوطَاسٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، ثُمَّ نَهَى عَنْهَا بَعْدَ»
6	Beyhakî v. 458 es-Sünenü'l-Kübrâ, VII, s. 332, Hn. 14161.	أَخْبَرَنَا أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَشْرَانَ بَغْدَادَ، أَنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو بْنِ الْبُخَارِيِّ، ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، ح وَأَخْبَرَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحَافِظُ، وَأَبُو بَكْرٍ أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ الْقَاضِي، وَأَبُو نَصْرِ أَحْمَدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ أَحْمَدَ الْقَاضِي، قَالُوا: ثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ، ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي دَاوُدَ الْمُنَادِي، ثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمُؤَدَّبُ، ثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ، ثَنَا أَبُو عُمَيْسٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: رَخَّصَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " فِي مُنْتَعَةِ الْبَسَاءِ عَامَ أُوطَاسٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ثُمَّ نَهَى عَنْهَا بَعْدَ "
7	İbn Ebî Şeybe v. 235 el-Musannef, III, s. 551, Hn. 17068.	حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَبْدِ الْوَاحِدِ بْنِ زِيَادٍ، قَالَ: نَا أَبُو الْعَمَيْسِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: «رَخَّصَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ أُوطَاسٍ فِي الْمُنْتَعَةِ ثَلَاثًا، ثُمَّ نَهَى عَنْهَا»
8	Ahmed b. Hanbel v. 241 XXVII, s. 82, Hn. 16552.	حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عُمَيْسٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: " رَخَّصَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مُنْتَعَةِ الْبَسَاءِ عَامَ أُوطَاسٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ثُمَّ نَهَى عَنْهَا "
9	Beyhakî v. 458 Delâilü'n-Nübüvve, V, s. 89.	أَخْبَرَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحَافِظُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْعَطَّارُ بَغْدَادَ إِفْلَاءً مِنْ أَصْلِ كِتَابِهِ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ مُحَمَّدٍ الدُّورِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ، عَنْ أَبِي عُمَيْسٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: رَخَّصَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ أُوطَاسٍ فِي مُنْتَعَةِ الْبَسَاءِ ثَلَاثًا ثُمَّ نَهَى عَنْهَا.
10	Dârekutnî v. 385 Sünen, IV, s. 382, Hn. 3642.	نَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي دَاوُدَ، نَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، نَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عُمَيْسٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «رَخَّصَ فِي مُنْتَعَةِ الْبَسَاءِ عَامَ أُوطَاسٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ثُمَّ نَهَى عَنْهَا»

11	Rûyânî v. 307 <i>Müsned</i> , II, s. 259, Hn. 1168	أَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ مُحَمَّدٍ ، نَا يُوسُفُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمُؤَدَّبُ ، نَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ ، عَنْ أَبِي عُمَيْسٍ ، عَنْ إِبْنِ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ، قَالَ : «رَخَّصَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ أُوطَاسٍ فِي مُتَعَةِ التَّيَسَاءِ ثَلَاثًا ، ثُمَّ نَهَانَا عَنْهُ»
----	--	---

EK 10/b. Seleme b. Ekva' Hadîsi Buhârî Tahrîcinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

1	Buhârî v. 256 <i>Nikâh</i> 67, Hn. 5119.	وَقَالَ ابْنُ أَبِي ذُئْبٍ: حَدَّثَنِي إِبْنُ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَيُّمَا رَجُلٍ وَامْرَأَةٍ تَوَافَقَا، فَعِشْرَةٌ مَا بَيْنَهُمَا ثَلَاثَ لَيَالٍ، فَإِنْ أَحَبَّ أَنْ يَتَزَايِدَا، أَوْ يَتَنَارَكَا تَنَارَكَا» فَمَا أَذْرِي أَشْيَاءَ كَانَتْ لَنَا خَاصَّةً أَمْ لِلنَّاسِ عَامَّةً، قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: «وَيَبَيِّنُهُ عَلِيُّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ مَنْسُوحٌ»
2a	Rûyânî v. 307 <i>Müsned</i> , II, s. 255, Hn. 1158.	نَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ، نَا أَبُو عَاصِمٍ ، نَا ابْنُ أَبِي ذُئْبٍ ، حَدَّثَنِي إِبْنُ أَبِي سَلَمَةَ ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أَيُّمَا رَجُلٍ أَوْ امْرَأَةٍ تَمَتَّعَا فَعِشْرَةٌ مَا بَيْنَهُمَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، فَإِنْ أَحَبَّ أَنْ يَزْدَادَا اِزْدَادَا، وَإِنْ أَحَبَّ أَنْ يَتَنَارَكَا تَنَارَكَا»
2b	Rûyânî v. 307 <i>Müsned</i> , II, s. 258, Hn. 1163.	نَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، نَا أَبُو عَاصِمٍ ، نَا ابْنُ أَبِي ذُئْبٍ ، عَنْ إِبْنِ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أَيُّمَا رَجُلٍ وَامْرَأَةٍ تَمَتَّعَا، ثُمَّ تَرَاضِيَا فَعِشْرَةٌ مَا بَيْنَهُمَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، فَإِنْ أَحَبَّ أَنْ يَزْدَادَا اِزْدَادَا، وَإِنْ أَحَبَّ أَنْ يَتَنَارَكَا تَنَارَكَا»
3	Taberânî v. 360 <i>el-Mu'cemü'l-Kebîr</i> , VII, s. 27, Hn. 6266.	حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بَكْرِ السَّوَّاحِ الْعَسْكَرِيُّ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْمَدِينِيِّ فَسْتَقَفْنَا، قَالَا: ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَكِّيِّ، ثنا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ ابْنِ أَبِي ذُئْبٍ، عَنْ إِبْنِ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أَيُّمَا رَجُلٍ وَامْرَأَةٍ أَمَّ تَرَاضِيَا ، فَعِشْرَتُهُمَا ثَلَاثَ لَيَالٍ، فَإِنْ أَرَادَا أَنْ يَتَزَايِدَا تَزَايَدَا، وَإِنْ أَرَادَا أَنْ يَتَنَارَكَا تَنَارَكَا»
4a	Tahâvî v. 321 <i>Şerhu Müşkili'l-Âsâr</i> , XI, s. 427, Hn. 4535.	مَا حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الْحَكَمِ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي فُدَيْكٍ، عَنْ ابْنِ أَبِي ذُئْبٍ، عَنْ إِبْنِ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، عَنْ أَبِيهِ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " أَيُّمَا رَجُلٍ وَامْرَأَةٍ فَعِشْرَتُهُمَا ثَلَاثَ لَيَالٍ، فَإِنْ أَحَبَّ أَنْ يَتَنَاقِضَا تَنَاقَضَا، وَإِنْ أَحَبَّ أَنْ يَزِيدَا فِي الْأَجَلِ زَادَا، قَالَ سَلَمَةُ: لَا أَذْرِي أَكَاثَتَ لَنَا خَاصَّةً أَمْ لِلنَّاسِ عَامَّةً؟
4b	Tahâvî v. 321 <i>Şerhu Müşkili'l-Âsâr</i> , XI, s. 427, Hn. 4536.	وَمَا قَدْ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مَرْزُوقٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنْ ابْنِ أَبِي ذُئْبٍ، عَنْ إِبْنِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " أَيُّمَا رَجُلٍ وَامْرَأَةٍ تَمَتَّعَا فَعِشْرَتُهُمَا بَيْنَهُمَا ثَلَاثَ لَيَالٍ، فَإِنْ أَحَبَّ أَنْ يَزْدَادَا اِزْدَادَا"
5	Ebû Nu'aym v. 430 <i>Ma'rîfetü's-Sahâbe</i> , III, s. 1341, Hn. 3389.	حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرٍو بْنُ حَمْدَانَ، ثنا الْحُسَيْنُ بْنُ سُفْيَانَ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَكِّيِّ، ثنا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ ابْنِ أَبِي ذُئْبٍ، عَنْ إِبْنِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أَيُّمَا رَجُلٍ وَامْرَأَةٍ تَرَاضِيَا بَعْشَرَتَهُمَا ثَلَاثَ لَيَالٍ فَإِنْ أَرَادَا أَنْ يَتَزَايِدَا تَزَايَدَا، وَإِنْ أَرَادَا أَنْ يَتَنَارَكَا تَنَارَكَا»

EK 11/1. Câbir b. Abdillâh Hadîsi İbn Cüreyc Tarîkinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

1	Müslim v. 261 <i>Nikâh</i> 3, Hn. 1405-16.	حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ، قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ: «كُنَّا نَسْتَمْتِعُ بِالْقَبْضَةِ مِنَ الثَّمَرِ وَالذَّقِيقِ، الْأَيَّامَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَبِي بَكْرٍ، حَتَّى نَهَى عَنْهُ عَمْرُو بْنُ حُرَيْثٍ»
2	Ebû Avâne v. 316 <i>Müstahtac</i> , III, s. 33, Hn. 4098.	حَدَّثَنَا الدَّبَرِيُّ، عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ أَبُو الزُّبَيْرِ: فَسَمِعْتُ جَابِرًا، يَقُولُ: كُنَّا نَسْتَمْتِعُ بِالْقَبْضَةِ مِنَ الثَّمَرِ، وَالذَّقِيقِ الْأَيَّامَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبِي بَكْرٍ، حَتَّى نَهَى عَمْرُو بْنُ حُرَيْثٍ النَّاسَ فِي شَأْنِ عَمْرُو بْنِ حُرَيْثٍ "
3a	Abdürrezzâk v. 211 <i>Musannef</i> , VII, s. 500, Hn. 14028.	قَالَ أَبُو الزُّبَيْرِ: سَمِعْتُ جَابِرًا يَقُولُ: «كُنَّا نَسْتَمْتِعُ بِالْقَبْضَةِ مِنَ الثَّمَرِ وَالذَّقِيقِ أَيَّامَ عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَبِي بَكْرٍ حَتَّى نَهَى النَّاسَ فِي شَأْنِ عَمْرُو بْنِ حُرَيْثٍ»

3b	Abdürrezzâk v. 211 <i>Musannef</i> , VII, s. 498, Hn. 14025.	عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ: «اسْتَمْتَعْنَا أَصْحَابَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى نُهِيَ عَمْرُو بْنُ حُرَيْثٍ» قَالَ: وَقَالَ جَابِرٌ: «إِذَا انْقَضَى الْأَجَلُ، قَبِدَا هُمَا أَنْ يَتَعَاوَدَا فَلْيُمَهِّزْهَا مَهْرًا آخَرَ» قَالَ: وَسَأَلَهُ بَعْضُنَا كَمْ تَعْتَدُ؟ قَالَ: «حِصَّةً وَاحِدَةً كُنَّ يَغْتَبِدُونَهَا لِلْمُسْتَمْتِعِ مِنْهُنَّ»
4	Beyhakî v. 458 <i>es-Sünenü'l-Kübrâ</i> , VII, s. 368, Hn. 14368.	أَخْبَرَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحَافِظُ، أَخْبَرَنِي أَبُو الْوَلِيدِ، ثنا إِسْرَاهِيمُ بْنُ أَبِي طَالِبٍ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ، ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: "كُنَّا نَسْتَمْتِعُ بِالْقُبُصَةِ مِنَ التَّمْرِ وَالذَّقِيقِ الْأَيَّامَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبَى بَكْرٍ حَتَّى نَهَانَا عُمَرُ فِي شَأْنِ عَمْرُو بْنِ حُرَيْثٍ "
5	Beyhakî v. 458 <i>Ma'rifetü's-Sünen</i> , X, s. 210, Hn. 14257.	قَالَ أَحْمَدُ: وَرَوَاهُ ابْنُ جُرَيْجٍ وَهُوَ أَحْفَظُ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ: «كُنَّا نَسْتَمْتِعُ بِالْقُبُصَةِ مِنَ التَّمْرِ وَالذَّقِيقِ الْأَيَّامَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

EK 11/2. Câbir b. Abdillâh Hadîsi Ebû Nadra Tarîkinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

1a	Müslim v. 261 Hacc 18, Hn. 1217-145.	حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، وَابْنُ بَشَّارٍ، قَالَ ابْنُ الْمُثَنَّى: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، قَالَ: سَمِعْتُ قَتَادَةَ، يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، قَالَ: كَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَأْمُرُ بِالْمُتْعَةِ، وَكَانَ ابْنُ الزُّبَيْرِ يُنْهِي عَنْهَا، قَالَ: فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَجَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، فَقَالَ: عَلَى يَدَيَّ دَارَ الْحَدِيثِ، «مَتَّعْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»، فَلَمَّا قَامَ عُمَرُ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ كَانَ يُحِلُّ لِرَسُولِهِ مَا شَاءَ بِمَا شَاءَ، وَإِنَّ الْقُرْآنَ قَدْ نَزَلَ مَنَازِلَهُ، فَ {أَتَمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ} [البقرة: 196]، كَمَا أَمَرَكُمُ اللَّهُ، وَأَبْتُوا نِكَاحَ هَذِهِ النِّسَاءِ، فَلَنْ أَوْتِيَ بِرَجُلٍ نَكَحَ امْرَأَةً إِلَى أَجَلٍ، إِلَّا رَجَعْتُهُ بِالْحِجَارَةِ
1b	Müslim v. 261 Nikâh 3, Hn. 1405-17.	حَدَّثَنَا حَامِدُ بْنُ عُمَرَ الْبَكْرَاوِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ يَغْنِي ابْنُ زِيَادٍ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، فَأَتَاهُ آتٍ، فَقَالَ: ابْنُ عَبَّاسٍ وَابْنُ الزُّبَيْرِ اخْتَلَفَا فِي الْمُتْعَتَيْنِ، فَقَالَ جَابِرٌ: «فَعَلْنَاهُمَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ نَهَانَا عَنْهُمَا عُمَرُ، فَلَمْ نَعُدْ لَهَا»
2	Ebû Avâne v. 316 <i>Müstahrac</i> , s. 34, Hn. 4100.	حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، قَتْنَا وَهَيْبُ بْنُ خَرِيبٍ، قَتْنَا شُعْبَةَ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: مَتَّعْنَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُتْعَتَيْنِ يَغْنِي مُتْعَةَ الْحَجِّ وَمُتْعَةَ النِّسَاءِ، فَنَهَانَا عُمَرُ، فَلَمْ نَفْعَلْهُ بَعْدُ، حَدَّثَنَا الصَّغَفِيُّ، قَتْنَا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ، قَتْنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ عَاصِمٍ بِمِثْلِهِ، ح حَدَّثَنَا أَبُو الْمُثَنَّى قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ شُعْبَةَ بِإِسْنَادِهِ: «مَتَّعْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُتْعَتَيْنِ جَمِيعًا، فَلَمَّا قَامَ عُمَرُ نَهَانَا عَنْهُمَا، فَلَمْ نَعُدْ»
3	İbn Hibbân v. 354 <i>Sahîh</i> , IX, s. 247, Hn. 3940.	أَخْبَرَنَا عُمَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْهَمْدَانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا نَضْرَةَ يُحَدِّثُ قَالَ: كَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَأْمُرُنَا بِالْمُتْعَةِ، وَكَانَ ابْنُ الزُّبَيْرِ يُنْهِي عَنْهَا، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَجَابِرٍ، فَقَالَ: عَلَى يَدَيَّ دَارَ الْحَدِيثِ، مَتَّعْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَمَّا كَانَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ كَانَ يُحِلُّ لِنَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا شَاءَ لَمَّا شَاءَ، وَإِنَّ الْقُرْآنَ قَدْ نَزَلَ مَنَازِلَهُ، فَأَتَمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ كَمَا أَمَرَكُمُ اللَّهُ، وَأَبْتُوا نِكَاحَ هَذِهِ النِّسَاءِ، فَلَا أَوْتِيَ بِرَجُلٍ تَرُوجَ بِامْرَأَةٍ إِلَى أَجَلٍ إِلَّا رَجَعْتُهُ بِالْحِجَارَةِ
4a	Beyhakî v. 458 <i>es-Sünenü'l-Kübrâ</i> , s. 335, Hn. 14169.	أَخْبَرَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ، أَنَا أَبُو الْفَضْلِ بْنُ إِسْرَاهِيمَ الْمُرَكِّي، ثنا أَحْمَدُ بْنُ سَلَمَةَ، ثنا حَامِدُ بْنُ عُمَرَ الْبَكْرَاوِيُّ، ثنا عَبْدُ الْوَاحِدِ يَغْنِي ابْنُ زِيَادٍ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، فَأَتَاهُ آتٍ فَقَالَ: ابْنُ عَبَّاسٍ، وَابْنُ الزُّبَيْرِ اخْتَلَفَا فِي الْمُتْعَتَيْنِ، فَقَالَ جَابِرٌ: «فَعَلْنَاهُمَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ نَهَانَا عَنْهُمَا عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَلَمْ نَعُدْ لَهَا "
4b	Beyhakî v. 458 <i>es-Sünenü'l-Kübrâ</i> , s. 335, Hn. 14170.	أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْحَافِظُ، أَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ مُوسَى، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ أَيُّوبَ، أَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، ثنا هَمَّامٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ جَابِرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قُلْتُ إِنَّ ابْنَ الزُّبَيْرِ " يُنْهِي عَنِ الْمُتْعَةِ " ، وَإِنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ " يَأْمُرُ بِهَا " قَالَ: عَلَى يَدَيَّ جَزَى الْحَدِيثِ ، مَتَّعْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، وَمَعَ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَلَمَّا وَلِيَ عُمَرُ خُطِبَ النَّاسَ فَقَالَ: " إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَذَا الرَّسُولُ ، وَإِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ هَذَا الْقُرْآنُ ، وَإِنَّهُمَا كَانَتَا مُتْعَتَانِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، وَأَنَا أَنْتَهِي عَنْهُمَا وَأُعَاقِبُ عَنْهُمَا ، إِخْدَاهُمَا مُتْعَةَ النِّسَاءِ وَلَا أَقْبِرُ عَلَى رَجُلٍ تَزَوَّجَ امْرَأَةً إِلَى أَجَلٍ إِلَّا غَيَّبْتُهُ بِالْحِجَارَةِ ، وَالْآخَرَى مُتْعَةَ الْحَجِّ أَفْصَلُوا حَجَّكُمْ مِنْ عُمْرَتِكُمْ فَإِنَّهُ أَمُّ حَجَّكُمْ وَأَمُّ لِعُمْرَتِكُمْ "
5	Tayâlisî v. 204 <i>Müsned</i> , III, s. 339, Hn. 1901.	حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا نَضْرَةَ يَقُولُ: قُلْتُ لَجَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ: إِنَّ ابْنَ الزُّبَيْرِ يُنْهِي عَنِ الْمُتْعَةِ، وَإِنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ يَأْمُرُ بِهَا، قَالَ جَابِرٌ: «عَلَى يَدَيَّ دَارَ الْحَدِيثِ، مَتَّعْنَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ» فَلَمَّا كَانَ عُمَرُ خُطِبَ فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ كَانَ يُحِلُّ لِنَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا شَاءَ، وَإِنَّ

		الْقُرْآنَ قَدْ نَزَلَ مَنَازِلُهُ، فَافْصَلُوا حَجَّكُمْ مِنْ عُمْرَتِكُمْ، وَأَبْتُوا بِكَاحِ هَذِهِ النِّسَاءِ، فَلَا أُوتَى بِرَجُلٍ تَزَوَّجَ امْرَأَةً إِلَى أَجْلِ إِلَّا رَحِمَتْهُ
--	--	---

EK 12. Abdullah b. Zübeyr Hadîsinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

1	Müslim v. 261 Nikâh 3, Hn. 1406-27.	وَحَدَّثَنِي حَزْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى، أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي يُونُسُ، قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الزُّبَيْرِ، قَامَ بِمَكَّةَ، فَقَالَ: «إِنَّا نَاسًا أَعْمَى اللَّهُ قُلُوبَهُمْ، كَمَا أَعْمَى أَبْصَارَهُمْ، يُفْتَنُونَ بِالْمُنْتَعَةِ، يُعْرَضُ بِرَجُلٍ، فَنَادَاهُ، فَقَالَ: إِنَّكَ جَلُفٌ جَافٍ، فَلَعَمْرِي، لَقَدْ كَانَتْ الْمُنْتَعَةُ تُفْعَلُ عَلَى عَهْدِ إِمَامِ الْمُتَّقِينَ - يُرِيدُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ لَهُ ابْنُ الزُّبَيْرِ: «فَجَرَّبَ بِنَفْسِكَ، فَوَاللَّهِ، لَئِنْ فَعَلْتَهَا لَأَرْجُمَنَّكَ بِأَخْبَارِكَ» قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: فَأَخْبَرَنِي خَالِدُ بْنُ الْمُهَاجِرِ بْنِ سَيْفٍ، أَنَّهُ بَيْنَمَا هُوَ جَالِسٌ عِنْدَ رَجُلٍ، جَاءَهُ رَجُلٌ فَاسْتَفْتَاهُ فِي الْمُنْتَعَةِ، فَأَمَرَهُ بِهَا، فَقَالَ لَهُ ابْنُ أَبِي عُمَرَ الْأَنْصَارِيُّ: مَهْلًا يَا ابْنُ عُبَّاسٍ؟ وَاللَّهِ، لَقَدْ فُعِلَتْ فِي عَهْدِ إِمَامِ الْمُتَّقِينَ، قَالَ ابْنُ أَبِي عُمَرَ: «إِنَّهَا كَانَتْ رُخْصَةً فِي أَوَّلِ الْإِسْلَامِ لِمَنْ اضْطُرَّ إِلَيْهَا، كَالْمَيْتَةِ، وَالْدِّمِ، وَحَمِّ الْحَنْزِيرِ، ثُمَّ أَحْكَمَ اللَّهُ الدِّينَ وَنَهَى عَنْهَا» قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: وَأَخْبَرَنِي رِبْعُ بْنُ سَبْرَةَ الْجُفَيْيُّ، أَنَّ أَبَاهُ قَالَ: «قَدْ كُنْتُ اسْتَمْتَعْتُ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ امْرَأَةً مِنْ بَنِي عَامِرٍ بِبُرْدَيْنِ أَحْمَرَيْنِ، ثُمَّ نَهَانَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ الْمُنْتَعَةِ»، "قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: وَسَمِعْتُ رِبْعَ بْنَ سَبْرَةَ، يُحَدِّثُ ذَلِكَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، وَأَنَا جَالِسٌ"
2	Ebû Avâne v. 316 Müstahrac, III, s. 22, Hn. 4057.	حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَتْنَا عَمِّي، ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، قَتْنَا هَارُونَ بْنَ مَعْرُوفٍ، وَأَبُو سَعِيدٍ الْجُعْفِيُّ، قَالَا: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ، ح وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَوْفٍ، قَتْنَا أَصْنَبُغَ بْنَ الْفَرَجِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي يُونُسُ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الزُّبَيْرِ، قَامَ بِمَكَّةَ، فَقَالَ: «إِنَّا نَاسًا أَعْمَى اللَّهُ قُلُوبَهُمْ كَمَا أَعْمَى أَبْصَارَهُمْ، يُفْتَنُونَ بِالْمُنْتَعَةِ، يُعْرَضُ بِابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى: بِرَجُلٍ، وَقَالَ عُبَيْدُ بْنُ عَبَّاسٍ: فَنَادَاهُ ابْنُ عَبَّاسٍ: إِنَّكَ جَلُفٌ جَافٍ، فَلَعَمْرِي لَقَدْ كَانَتْ الْمُنْتَعَةُ تُفْعَلُ فِي عَهْدِ إِمَامِ الْمُتَّقِينَ، يُرِيدُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ لَهُ ابْنُ الزُّبَيْرِ: فَجَرَّبَ بِنَفْسِكَ، فَوَاللَّهِ لَئِنْ فَعَلْتَهَا لَأَرْجُمَنَّكَ بِأَخْبَارِكَ، قَالَ يُونُسُ: قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: وَأَخْبَرَنِي خَالِدُ بْنُ الْمُهَاجِرِ بْنِ سَيْفٍ، أَنَّهُ بَيْنَمَا هُوَ جَالِسٌ عِنْدَ ابْنِ عَبَّاسٍ جَاءَهُ رَجُلٌ، فَاسْتَفْتَاهُ فِي الْمُنْتَعَةِ، فَأَمَرَهُ ابْنُ عَبَّاسٍ بِهَا، فَقَالَ لَهُ ابْنُ أَبِي عُمَرَ الْأَنْصَارِيُّ: مَهْلًا يَا ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: أَمَا هِيَ وَاللَّهِ لَقَدْ فُعِلَتْ فِي عَهْدِ إِمَامِ الْمُتَّقِينَ، قَالَ ابْنُ أَبِي عُمَرَ: يَا أَبَا عَبَّاسٍ إِنَّهَا كَانَتْ رُخْصَةً فِي أَوَّلِ الْإِسْلَامِ لِمَنْ اضْطُرَّ إِلَيْهَا، كَالْمَيْتَةِ، وَالْدِّمِ، وَحَمِّ الْحَنْزِيرِ، ثُمَّ أَحْكَمَ اللَّهُ الدِّينَ، وَنَهَى عَنْهَا، قَالَ يُونُسُ: قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: وَأَخْبَرَنِي عُيَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ كَانَ يُفْعِي بِهَا، وَيَغْمِصُ ذَلِكَ عَلَيْهِ أَهْلَ الْعِلْمِ فَأَتَى ابْنُ عَبَّاسٍ أَنْ يَنْتَقِلَ عَنْ ذَلِكَ، حَتَّى طَفِقَ بَعْضُ الشُّعْرَاءِ يَقُولُ: [البحر البسيط] يَا صَاحِ هَلْ لَكَ فِي فُتْيَا ابْنِ عَبَّاسٍ؟ هَلْ لَكَ فِي نَاعِمِ خُودٍ مُبْتَلَا ... تَكُونُ مَثْوَاكَ حَتَّى يَصْدِرَ النَّاسُ؟ قَالَ: فَازْدَادَ أَهْلُ الْعِلْمِ لَهَا قَدْرًا، وَلَهَا بُغْضًا حِينَ قِيلَ فِيهَا الْأَشْعَارُ قَالَ يُونُسُ: قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: أَخْبَرَنِي الرَّبِيعُ بْنُ سَبْرَةَ أَنَّ أَبَاهُ قَالَ: كُنْتُ اسْتَمْتَعْتُ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ امْرَأَةٍ مِنْ بَنِي عَامِرٍ بِبُرْدَيْنِ أَحْمَرَيْنِ، ثُمَّ نَهَانَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ الْمُنْتَعَةِ قَالَ يُونُسُ: قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: وَسَمِعْتُ الرَّبِيعَ بْنَ سَبْرَةَ يُحَدِّثُ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، وَأَنَا جَالِسٌ أَنَّهُ، قَالَ: مَا مَاتَ ابْنُ عَبَّاسٍ حَتَّى رَجَعَ عَنْ هَذِهِ الْفُتْيَا
3	Ebû Nu'aym v. 430 el-Müsna'dü'l- Müstahrac, IV, s. 71, Hn. 3261.	حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْرَاهِيمَ ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ثَنَا حَزْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى ثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَخْبَرَنِي يُونُسُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الزُّبَيْرِ قَامَ بِمَكَّةَ فَقَالَ إِنَّا نَاسًا أَعْمَى اللَّهُ قُلُوبَهُمْ كَمَا أَعْمَى أَبْصَارَهُمْ تُفْتَنُونَ بِالْمُنْتَعَةِ يُعْرَضُ بِرَجُلٍ فَقَالَ إِنَّكَ جَلُفٌ جَافٍ فَلَعَمْرِي لَقَدْ كَانَتْ الْمُنْتَعَةُ تُفْعَلُ فِي عَهْدِ إِمَامِ الْمُتَّقِينَ يُرِيدُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ ابْنُ الزُّبَيْرِ فَجَرَّبَ نَفْسَكَ فَوَاللَّهِ لَئِنْ فَعَلْتَهَا لَأَرْجُمَنَّكَ بِأَخْبَارِكَ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ فَأَخْبَرَنِي خَالِدُ بْنُ الْمُهَاجِرِ بْنِ سَيْفٍ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ جَاءَهُ رَجُلٌ فَاسْتَفْتَاهُ فِي الْمُنْتَعَةِ فَأَمَرَهُ بِهَا فَقَالَ لَهُ ابْنُ أَبِي عُمَرَ الْأَنْصَارِيُّ مَهْلًا فَقَالَ مَا هِيَ وَاللَّهِ لَقَدْ فُعِلَتْ فِي عَهْدِ إِمَامِ الْمُتَّقِينَ قَالَ ابْنُ أَبِي عُمَرَ: إِنَّهَا كَانَتْ رُخْصَةً فِي أَوَّلِ الْإِسْلَامِ لِمَنْ اضْطُرَّ إِلَيْهَا كَالْمَيْتَةِ وَالْدِّمِ وَحَمِّ الْحَنْزِيرِ ثُمَّ أَحْكَمَ اللَّهُ الدِّينَ وَنَهَى عَنْهَا قَالَ ابْنُ شِهَابٍ وَأَخْبَرَنِي رِبْعُ بْنُ سَبْرَةَ الْجُفَيْيُّ أَنَّ أَبَاهُ قَالَ قَدْ كُنْتُ اسْتَمْتَعْتُ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ امْرَأَةٍ مِنْ بَنِي عَامِرٍ بِبُرْدَيْنِ أَحْمَرَيْنِ ثُمَّ نَهَانَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ الْمُنْتَعَةِ قَالَ ابْنُ شِهَابٍ وَسَمِعْتُ رِبْعَ بْنَ سَبْرَةَ الْجُفَيْيُّ يُحَدِّثُ لَكَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ وَأَنَا جَالِسٌ
4	Beyhaki v. 458	وَأَخْبَرَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحَافِظُ، أَنَا أَبُو عَلِيٍّ الْحُسَيْنِيُّ بْنُ عَلِيٍّ الْحَافِظُ، أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ قُتَيْبَةَ، ثَنَا حَزْمَلَةُ بْنُ يَحْيَى، أَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي يُونُسُ قَالَ: قَالَ ابْنُ شِهَابٍ، أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ الزُّبَيْرِ رَضِيَ

عَنْهُمَا" قَامَ بِمَكَّةَ فَقَالَ: إِنَّ نَاسًا أَعْمَى اللَّهُ فَلَوَبَهُمْ كَمَا أَعْمَى أَبْصَارَهُمْ يُفْتَنُونَ بِالْمُنْعَةِ" وَيُعَرِّضُ بِالرَّجُلِ فَنَادَاهُ , فَقَالَ: " إِنَّكَ جُلُفٌ جَافٍ , فَلَعَنُوكَ لَقَدْ كَانَتْ الْمُنْعَةُ تُفْعَلُ فِي عَهْدِ إِمَامِ الْمُتَّقِينَ , يُرِيدُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ , فَقَالَ ابْنُ الزُّبَيْرِ فَجَرَّبَ بِنَفْسِكَ , فَوَاللَّهِ لَنْ فَعَلْتَهَا لِأَرْجَمَتِكَ بِأَجَارِكَ" قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: فَأَخْبَرَنِي خَالِدُ بْنُ الْمُهَاجِرِ بْنِ سَيْفٍ أَنَّ اللَّهَ أَنَّهُ بَيَّنَّمَا هُوَ جَالِسٌ عِنْدَ رَجُلٍ جَاءَهُ رَجُلٌ فَاسْتَفْتَاهُ فِي الْمُنْعَةِ فَقَالَ لَهُ ابْنُ أَبِي عُمَرَ الْأَنْصَارِيُّ: مَهَلًا مَا هِيَ وَاللَّهِ , لَقَدْ فُعِلَتْ فِي عَهْدِ إِمَامِ الْمُتَّقِينَ , قَالَ ابْنُ أَبِي عُمَرَ: إِنَّهَا كَانَتْ رُحْصَةً فِي أَوَّلِ الْإِسْلَامِ لِمَنْ يُضْطَرُّ إِلَيْهَا كَالْمَيْتَةِ , وَالْذَّمَّ , وَلَحْمِ الْحَنْزِيرِ , ثُمَّ أَحْكَمَ اللَّهُ الدِّينَ وَنَهَى عَنْهَا , قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: وَأَخْبَرَنِي الرَّبِيعُ بْنُ سَبْرَةَ الْجُهَنِيُّ أَنَّ أَبَاهُ قَالَ: قَدْ كُنْتُ اسْتَمْتَعْتُ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ امْرَأَةٍ مِنْ بَنِي عَامِرٍ يَزِيدُ بَنِي أَحْمَرَ ثُمَّ " نَهَانَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ الْمُنْعَةِ " , قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: وَتَمِيتُ الرَّبِيعُ بْنُ سَبْرَةَ بِحَدِيثِ ذَلِكَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ وَأَنَا جَالِسٌ	es-Sünenü'l-Kübrâ, VII, s. 333, Hn. 14164.
--	--

EK 13/1. Ömer b. el-Hattâb Hadîsi İbn Ömer Rivâyeti Ebû Bekr b. Hafs Tarîkinin Kaynaklarda

Geçen Metinleri

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَلْفٍ الْعَسْقَلَانِي، حَدَّثَنَا الْفَرَزْبَانِي، عَنْ أَبِي هَارِمٍ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ حَفْصٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: لَمَّا وَلِيَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ، خُطِبَ النَّاسَ فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - أَدَنَ لَنَا فِي الْمُنْعَةِ ثَلَاثًا، ثُمَّ حَرَّمَهَا، وَاللَّهِ لَا أَعْلَمُ أَحَدًا يَتَمَتَّعُ وَهُوَ مُحْصَنٌ إِلَّا رَجَمْتُهُ بِالْحِجَارَةِ، إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنِي بِأَرْبَعَةٍ يَشْهَدُونَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ أَحَلَّهَا بَعْدَ إِذْ حَرَّمَهَا	İbn Mâce v. 273 Nikâh 9/44, Hn. 1963.	1
حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ قَالَ: نَا الْفَرَزْبَانِي قَالَ: نَا أَبَانُ بْنُ أَبِي هَارِمٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرٍ بْنُ حَفْصٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنْ عُمَرَ قَالَ: لَمَّا وَلِيَ عُمَرُ حَمْدَ اللَّهِ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: «أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحَلَّ لَنَا الْمُنْعَةَ ثُمَّ حَرَّمَهَا عَلَيْنَا»	Bezzâr v. 292 Müsnedü'l-Bezzâr, I, s. 286, Hn. 183.	2
أَخْبَرَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ الْوَلِيدِ الْمُزَنِّيُّ الْقِرَاءَةُ عَلَيْهِ فِي سَنَةِ ثَمَانٍ وَثَلَاثِينَ وَثَلَاثِينَ، ثنا أَبُو الْقَاسِمِ أَخْطَلُ بْنُ الْحَكَمِ بْنِ جَابِرٍ الْقُرَشِيُّ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ الْفَرَزْبَانِيُّ، ثنا أَبَانُ بْنُ أَبِي هَارِمٍ، حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرٍ بْنُ حَفْصٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: لَمَّا وَلِيَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حَمْدَ اللَّهِ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ «إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحَلَّ الْمُنْعَةَ ثَلَاثًا، ثُمَّ حَرَّمَهَا عَلَيْنَا» وَأَنَا أَقْسِمُ بِاللَّهِ قَسَمًا بَرًّا لَا أَجِدُ أَحَدًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ أُحْصِنُ مُتَمَتِّعًا إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنِي بِأَرْبَعَةٍ شُهَدَاءَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحَلَّهَا بَعْدَ أَنْ حَرَّمَهَا، وَلَا أَجِدُ رَجُلًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ مُتَمَتِّعًا إِلَّا جَلَدْتُهُ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنِي بِأَرْبَعَةٍ شُهَدَاءَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحَلَّهَا بَعْدَمَا حَرَّمَهَا	Temâm v. 414 el-Fevâid, II, s. 299, Hn. 752.	3
مَا حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الطَّلَنْكِيُّ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُفَرَّجٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَيُّوبَ الصُّمُوثُ، حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ السَّيِّسْتَانِي، حَدَّثَنَا الْفَرَزْبَانِيُّ، حَدَّثَنَا أَبَانُ بْنُ أَبِي هَارِمٍ، حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرٍ بْنُ حَفْصٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنْ عُمَرَ، لَمَّا وَلِيَ قَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحَلَّ لَنَا الْمُنْعَةَ، ثُمَّ حَرَّمَهَا عَلَيْنَا	İbn Hazm v. 456 Haccetü'l-Vedâ', s. 359, Hn. 408.	4

EK 13/2. Ömer b. el-Hattâb Hadîsi İbn Ömer Rivâyeti Sâlim b. Abdillâh Tarîkinin Kaynaklarda

Geçen Metinleri

حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ سَهْلٍ قَالَ: نَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبَانَ قَالَ: نَا مَنْصُورُ بْنُ دِينَارٍ، عَنْ عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: صَعِدَ عُمَرُ الْمُنْبَرِ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَنْكِحُونَ هَذِهِ الْمُنْعَةَ، وَقَدْ نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَحْسِبُهُ قَالَ عَنْهَا: «لَا أَوْتَى بِأَحَدٍ نَكَحَهَا إِلَّا رَجَمْتُهُ بِالْحِجَارَةِ»	Bezzâr v. 292 Müsnedü'l-Bezzâr, I, s. 246, Hn. 135.	1
حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سُلَيْمَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُصْعَبُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ مُصْعَبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عِيسَى التَّمَّازِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ زَكَرِيَّا أَبُو مَرْوَانَ، عَنْ مَنْصُورِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ صَعِدَ عُمَرُ الْمُنْبَرِ فَخُطِبَ النَّاسَ؛ فَقَالَ: «مَا بَالُ رَجَالٍ يَنْكِحُونَ الْمُنْعَةَ بَعْدَ نَهْيِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْهَا، وَاللَّهِ لَا أَجِدُ أَحَدًا يَنْكِحُ بِهَا إِلَّا قَدْفَتُهُ بِالْحِجَارَةِ»	İbn Şâhîn v. 385 en-Nâsih ve'l-Mensûh, s. 219, Hn. 419.	2
وَقَدْ حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ الْأَصْبَهَانِيُّ، أَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ يَحْيَى الزُّهْرِيُّ الْقَاضِي، بِمَكَّةَ ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الصَّائِغُ، ثَنَا أَبُو خَالِدٍ الْأُمَوِيُّ، ثَنَا مَنْصُورُ بْنُ دِينَارٍ، ثَنَا عُمَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ	Beyhakî v. 458	3

عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: صَعِدَ عُمَرُ عَلَى الْمِنْبَرِ فَحَمِدَ اللَّهَ , وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: " مَا بَالُ رَجَالٍ يُنْكِحُونَ هَذِهِ الْمُتْعَةَ وَقَدْ نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْهَا , أَلَا وَإِنِّي لَا أَوْتِي بِأَحَدٍ نَكَحَهَا إِلَّا رَجَمْتُهُ "	<i>es-Sünenü'l-Kübrâ</i> , VII, s. 336, Hn. 14171.
---	--

EK 13/3. Ömer b. el-Hattâb Hadîsi İbn Ömer Rivâyeti Nâfi' Tarîkinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ سِنَانَ، ثَنَا مَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: " مُتْعَتَانِ كَانَتَا عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْتَهَى عَنْهُمَا: مُتْعَةُ الْحَجِّ، وَمُتْعَةُ النِّسَاءِ "	Ebû Avâne v. 316 <i>Müstahrac</i> , II, s. 338, Hn. 3349.	1
مَا حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ سِنَانَ قَالَ: ثَنَا مَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: ثَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: «مُتْعَتَانِ كَانَتَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْتَهَى عَنْهُمَا وَأَعَاقِبَ عَلَيْهِمَا، مُتْعَةُ النِّسَاءِ وَمُتْعَةُ الْحَجِّ»	Tahâvî v. 321 <i>Şerhu Me'âni'l-Âsâr</i> , II, s. 146, Hn. 3686.	2
حَدَّثَنِي أَبُو عَلِيٍّ حَسَنُ بْنُ سُلَيْمَانَ بْنِ سَعْدٍ بْنُ وَهَبٍ نَحْوَهُ بِمِصْرَ ثَنَا يَزِيدُ بْنُ سِنَانَ، ثَنَا مَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، ثَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنْ عُمَرَ قَالَ: " مُتْعَتَانِ كَانَتَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْتَهَى عَنْهُمَا وَأَعَاقِبَ عَلَيْهِمَا: مُتْعَةُ النِّسَاءِ، وَمُتْعَةُ الْحَجِّ "	İbnü'l-Mukrî v. 381 <i>el-Mu'cem</i> , s. 241, Hn. 804.	3

EK 13/4. Ömer b. el-Hattâb Hadîsi Urve b. Zübeyr Rivâyetinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ؛ أَنَّ خَوْلَةَ بِنْتَ حَكِيمٍ، دَخَلَتْ عَلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، فَقَالَتْ: إِنَّ رِبْعَةَ بِنَ أُمِّيَّةَ اسْتَمْتَعَ بِامْرَأَةٍ مُوَلَّدَةٍ، فَحَمَلْتُ مِنْهُ. فَخَرَجَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ، فَرِعَا، يَجُرُّ رِدَاءَهُ. فَقَالَ: هَذِهِ الْمُتْعَةُ. وَلَوْ كُنْتُ تَقَدَّمْتُ فِيهَا لَرَجَمْتُ.	Mâlik v. 179 <i>Nikâh</i> 18, Hn. 42.	1
(أخبرنا): مَالِكٌ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ: أَنَّ خَوْلَةَ بِنْتَ حَكِيمٍ دَخَلَتْ عَلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ فَقَالَتْ: إِنَّ رِبْعَةَ بِنَ أُمِّيَّةَ اسْتَمْتَعَ بِامْرَأَةٍ مُوَلَّدَةٍ فَحَمَلْتُ مِنْهُ فَخَرَجَ عُمَرُ يَجُرُّ رِدَاءَهُ فَرِعَا فَقَالَ: هَذِهِ الْمُتْعَةُ وَلَوْ كُنْتُ تَقَدَّمْتُ فِيهِ لَرَجَمْتُهُ	Şâfiî v. 204 <i>Müsned-Sindî</i> , II, s. 14, Hn. 36.	2
أَخْبَرَنَا أَبُو زَكْرِيَّا بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ الْمُرَكِّي، وَأَبُو بَكْرِ أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ الْقَاضِي قَالَا: ثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ، أَنَا الرُّبَيْعُ بْنُ سُلَيْمَانَ، أَنَا الشَّافِعِيُّ، أَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، أَنَّ خَوْلَةَ بِنْتَ حَكِيمٍ، دَخَلَتْ عَلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَتْ إِنَّ رِبْعَةَ بِنَ أُمِّيَّةَ اسْتَمْتَعَ بِامْرَأَةٍ مُوَلَّدَةٍ فَحَمَلْتُ مِنْهُ فَخَرَجَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَجُرُّ رِدَاءَهُ فَرِعَا , فَقَالَ: " هَذِهِ الْمُتْعَةُ وَلَوْ كُنْتُ تَقَدَّمْتُ فِيهِ لَرَجَمْتُهُ "	Beyhakî v. 458 <i>es-Sünenü'l-Kübrâ</i> , VII, s. 336, Hn. 14172.	3
أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ، وَأَبُو زَكْرِيَّا، وَأَبُو سَعِيدٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ، أَخْبَرَنَا الرُّبَيْعُ، أَخْبَرَنَا الشَّافِعِيُّ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، أَنَّ خَوْلَةَ بِنْتَ حَكِيمٍ دَخَلَتْ عَلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ فَقَالَتْ: إِنَّ رِبْعَةَ بِنَ أُمِّيَّةَ اسْتَمْتَعَ بِامْرَأَةٍ مُوَلَّدَةٍ فَحَمَلْتُ مِنْهُ، فَخَرَجَ عُمَرُ يَجُرُّ رِدَاءَهُ فَرِعَا فَقَالَ: «هَذِهِ الْمُتْعَةُ وَلَوْ كُنْتُ تَقَدَّمْتُ فِيهَا لَرَجَمْتُ»	Beyhakî v. 458 <i>Ma'rifetü's-Sünen</i> , X, s. 178, Hn. 14112.	4

EK 13/5. Ömer b. el-Hattâb Hadîsi Ebû Saîd el-Hudrî Rivâyetinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

حَدَّثَنَا عُبَيْدَةُ بْنُ حُمَيْدٍ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِي هِنْدٍ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، قَالَ: خَطَبَ عُمَرُ النَّاسَ، فَقَالَ: «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ رَخَّصَ لِنَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا شَاءَ، وَإِنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ مَضَى لِسَبِيلِهِ، فَأَتَمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ كَمَا أَمَرَكُمُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ، وَحَصِّنُوا فُرُوجَ هَذِهِ النِّسَاءِ»	Ahmed b. Hanbel v. 241 I, s. 261, Hn. 104.	1
حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ حَدَّثَنَا عُمَرُو بْنُ عَلِيٍّ بْنِ بَجْرِ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، وَبِشْرُ بْنُ الْمَفْضِلِ قَالَا: حَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ أَبِي هِنْدٍ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْهَدْرِيِّ قَالَ: " قَامَ عُمَرُ حِينَ اسْتَخْلَفَ فَقَالَ: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى كَانَ يُرَخِّصُ لِنَبِيِّهِ مَا شَاءَ اللَّهُ، أَلَا وَإِنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ انْطَلَقَ بِهِ، فَأَخْصِنُوا فُرُوجَ هَذِهِ النِّسَاءِ، وَأَتَمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ كَمَا أَمَرَكُمُ. وَزُوَيْتَ عَنْهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (وَالْعُمْرَةُ) بِالرَّفْعِ»	İbn Ebî Dâvûd v. 316 <i>el-Mesâhif</i> , III, s. 414, Hn. 322.	2

3	Tahâvî v. 321 <i>Şerhu Me'âni'l-Âsâr</i> , II, s. 195, Hn. 3902.	حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حُزَيْمَةَ، قَالَ: ثنا حجاج، قَالَ: ثنا يزيد بن زريع، قَالَ: ثنا داود، قَالَ: ثنا أبو نصر، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الْحَدَرِيَّ، يَقُولُ: "قَامَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خَطِيبًا حِينَ اسْتَخْلَفَ، فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ كَانَ رَخِصَ لِنَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا شَاءَ، أَلَا وَإِنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ انْطَلَقَ بِهِ، فَأَخْصِنُوا فُرُوجَ هَذِهِ النِّسَاءِ، وَأَتَمُّوا الْحُجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ، كَمَا أَمَرَكُمُ
---	--	---

EK 13/6. Ömer b. el-Hattâb Hadîsi Ebû Kılâbe Rivâyetinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

1	Saïd b. Mansûr v. 227 <i>Sünen</i> , I, s. 252, Hn. 852.	حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، نا حماد بن زيد، عن أيوب، عن أبي قلابة، قَالَ: قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ: «مُتَعَتَانِ كَانَتَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَنَا أَنْهَى عَنْهُمَا وَأَعاقِبُ عَلَيْهِمَا»
2	Cehdamî v. 282 <i>Cüz' Fihi Min Ehâdîsi 'l-İmâm Eyyûb es-Sahtiyânî</i> , s. 82, 49.	حَدَّثَنَا سَلِيمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ أَبِي قَلَابَةَ، قَالَ: قَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مُتَعَتَانِ كَانَتَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا أَنْهَى عَنْهُمَا وَأَضْرِبُ عَلَيْهِمَا
3	İbn Ebî Arûbe v. 156 <i>el-Menâsik li-Ibn Ebî Arûbe</i> , s. 82, 50.	عن أيوب، عن أبي قلابة، أنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «مُتَعَتَانِ كَانَتَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْهَى عَنْهُمَا، وَأَعاقِبُ عَلَيْهِمَا»

EK 14. Âişe bnt. Ebî Bekr Hadîsinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

1	Hâris b. Ebî Üsâme v. 282 <i>Buğyetü'l-Bâhus</i> , s. 537, Hn. 479.	حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ عُمَرَ، ثنا نافع بن عمر، عن ابن أبي مليكة أَنَّ عَائِشَةَ كَانَتْ إِذَا سُبِّحَتْ عَنِ الْمُتَعَةِ قَالَتْ: "بَيِّنِي وَبَيِّنْهُمْ كِتَابُ اللَّهِ، قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ {وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ} [المؤمنون: 6] فَمَنْ ابْتَغَى غَيْرَ مَا رَزَّجَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَوْ مَا مَلَكَهُ فَقَدْ عَدَا"
2	Hâkim en-Nîsâbûrî v. 405 <i>el-Müstedrek</i> , II, s. 334, Hn. 3193	أَخْبَرَنَا أَبُو الْعَاسِمِ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الْمَخْبُوبِيُّ، نا الفضل بن عبد الجبار نا علي بن الحسن بن شقيق نا نافع بن عمر، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي مَلِكَةَ، يَقُولُ: سُبِّحَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، عَنْ مُتَعَةِ النِّسَاءِ فَقَالَتْ: بَيِّنِي وَبَيِّنْكُمْ كِتَابُ اللَّهِ قَالَ: وَقَرَأْتُ هَذِهِ الْآيَةَ {وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ، فَمَنْ ابْتَغَى وَرَاءَ} [المؤمنون: 5] مَا رَزَّجَهُ اللَّهُ أَوْ مَلَكَهُ فَقَدْ عَدَا
3	Beyhakî v. 458 <i>es-Sünenü'l-Kübrâ</i> , VII, s. 336, Hn. 14174.	أَخْبَرَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحَافِظُ، أَنبَأَ أَبُو الْعَاسِمِ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الْمَخْبُوبِيُّ، نا أبو الفضل بن عبد الجبار، ثنا علي بن الحسن بن شقيق، ثنا نافع بن عمر قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي مَلِكَةَ، يَقُولُ: سُبِّحَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنْ مُتَعَةِ النِّسَاءِ فَقَالَتْ: "بَيِّنِي وَبَيِّنْهُمْ كِتَابُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَقَرَأْتُ هَذِهِ الْآيَةَ: {وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ} فَمَنْ ابْتَغَى وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْعَادُونَ" [المؤمنون: 6] فَمَنْ ابْتَغَى وَرَاءَ مَا رَزَّجَهُ اللَّهُ أَوْ مَلَكَهُ فَقَدْ عَدَا

Ek 15. Esmâ bnt. Ebî Bekr Hadîsinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

1	Nesâî v. 303 <i>Nikâh</i> 21/78, Hn. 5515.	أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِيَّانَ الْمَرْوَزِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مُسْلِمِ الْقُرَيْشِيِّ، قَالَ: دَخَلْنَا عَلَى أَسْمَاءَ ابْنَةِ أَبِي بَكْرٍ، فَسَأَلْنَاهَا عَنْ مُتَعَةِ النِّسَاءِ، فَقَالَتْ: «فَعَلْنَاهَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»
2	Ebû Nu'aym v. 430 <i>el-Müsne'dü'l-Müstahrac</i> , III, s. 341, Hn. 2873.	ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ ثَنَا يُونُسُ بْنُ حَبِيبٍ ثَنَا أَبُو دَاوُدَ ثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُسْلِمِ الْقُرَيْشِيِّ قَالَ دَخَلْنَا عَلَى أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ فَسَأَلْنَاهَا عَنْ مُتَعَةِ النِّسَاءِ فَقَالَتْ فَعَلْنَاهَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
3	Tayâlisî v. 204 <i>Müsne'd</i> , III, s. 208, 1742.	حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مُسْلِمِ الْقُرَيْشِيِّ، قَالَ: دَخَلْنَا عَلَى أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ، فَسَأَلْنَاهَا عَنْ مُتَعَةِ النِّسَاءِ، فَقَالَتْ: «فَعَلْنَاهَا عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

4	Taberânî v. 360 <i>el-Mu'cemü'l-Kebîr</i> , XXIV, s. 103, Hn. 277.	حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، وَحَمَدُ بْنُ صَالِحٍ بْنُ الْوَلِيدِ الثَّرَسِيُّ، قَالَا: ثنا أَبُو حَفْصٍ عُمَرُو بْنُ عَلِيٍّ، قَالَ: ثنا أَبُو دَاوُدَ، ثنا شُعْبَةُ، عَنْ مُسْلِمِ الْقُرَيْي، قَالَ: دَخَلْنَا عَلَى أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ فَسَأَلْنَاهَا عَنِ الْمُتْعَةِ، فَقَالَتْ: «فَعَلَّانَهَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»
---	--	---

EK 16. Ebû Hüreyre Hadîsinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

1	Ebû Ya'la el-Mevsilî v. 307 <i>Müsnedü Ebî Ya'la el-Mevsilî</i> , XI, s. 503, Hn. 6625-785.	حَدَّثَنَا أَبُو مُوسَى مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا مُؤَمَّلٌ، حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي سَعِيدُ الْمُقْبَرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ فَنَزَلْنَا بَيْتَةَ الْوَدَاعِ، فَرَأَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَصَابِيحَ، وَرَأَى نِسَاءً يَبْكِينَ فَقَالَ: «مَا هَذَا؟»، فَقِيلَ: نِسَاءٌ تَمْتَعُ مِنْهُمْ يَبْكِينَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " حَرَّمَ - أَوْ قَالَ: هَدَمَ - الْمُتْعَةَ الْبِكَاحِ، وَالطَّلَاقِ، وَالْعِدَّةَ، وَالْمِيرَاثَ "
2	Tahâvî v. 321 <i>Şerhu Meâni'l-Âsâr</i> , III, s. 26, Hn. 4317.	حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مُؤَمَّلٌ بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: ثنا عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ الْمُقْبَرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ فَنَزَلْنَا بَيْتَةَ الْوَدَاعِ فَرَأَى مَصَابِيحَ وَنِسَاءً يَبْكِينَ فَقَالَ مَا هَذَا؟ فَقِيلَ: نِسَاءٌ تَمْتَعُ مِنْهُمْ أَزْوَاجُهُنَّ وَفَارَقُوهُنَّ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ أَوْ هَدَرَ الْمُتْعَةَ بِالطَّلَاقِ وَالنِّكَاحِ وَالْعِدَّةِ وَالْمِيرَاثِ»
3	İbn Hibbân v. 354 <i>Sahîh</i> , IX, s. 456, Hn. 4149.	أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْأَزْدِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا الْمُؤَمَّلُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ الْمُقْبَرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا خَرَجَ نَزَلَ بَيْتَةَ الْوَدَاعِ، فَرَأَى مَصَابِيحَ، وَسَمِعَ نِسَاءً يَبْكِينَ، فَقَالَ: "مَا هَذَا؟" قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ نِسَاءٌ كَانُوا تَمْتَعُوا مِنْهُمْ أَزْوَاجَهُنَّ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "هَدَمَ - أَوْ قَالَ: حَرَّمَ - الْمُتْعَةَ: النِّكَاحَ وَالطَّلَاقَ وَالْعِدَّةَ وَالْمِيرَاثَ"
4	Dârekutnî v. 385 <i>Sünen</i> , IV, s. 385, Hn. 3644.	نا أَبُو بَكْرٍ بْنُ أَبِي دَاوُدَ، نا أَبُو الْأَزْهَرِ أَحْمَدُ بْنُ الْأَزْهَرِ، نا مُؤَمَّلُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، نا عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ، عَنْ سَعِيدِ الْمُقْبَرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «حَرَّمَ أَوْ هَدَمَ الْمُتْعَةَ الْبِكَاحِ وَالطَّلَاقِ وَالْعِدَّةَ وَالْمِيرَاثَ»
5	Beyhakî v. 458 <i>es-Sünenü'l-Kübrâ</i> , VII, s. 337, Hn. 14178.	أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ الْحَارِثِ الْقَفْقِي، أَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ بْنُ حَيَّانَ أَبُو الشَّيْخِ الْأَصْبَهَانِيُّ، ثنا يَحْيَى بْنُ مُحَمَّدٍ، ثنا عُمَرُو بْنُ عَلِيٍّ، وَبَكَّارُ بْنُ قُتَيْبَةَ قَالَا: ثنا مُؤَمَّلٌ، ثنا عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ، ثنا سَعِيدُ الْمُقْبَرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ، فَنَزَلَ بِبَيْتَةِ الْوَدَاعِ فَرَأَى نِسَاءً يَبْكِينَ، فَقَالَ: " مَا هَذَا؟ " قِيلَ: نِسَاءٌ تَمْتَعُ مِنْهُمْ أَزْوَاجُهُنَّ ثُمَّ فَارَقُوهُنَّ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "حَرَّمَ أَوْ هَدَمَ الْمُتْعَةَ الْبِكَاحِ وَالطَّلَاقِ وَالْعِدَّةَ وَالْمِيرَاثَ"
6	İbn Şâhîn v. 385 <i>en-Nâsîh ve'l-Mensûh</i> , s. 224, Hn. 437.	حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سُلَيْمَانَ، قَالَ: نا أَبُو الْأَزْهَرِ أَحْمَدُ بْنُ الْأَزْهَرِ، قَالَ: حَدَّثَنِي مُؤَمَّلُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ عِكْرِمَةَ بْنِ عَمَّارٍ، عَنْ سَعِيدِ الْمُقْبَرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «حَرَّمَ أَوْ هَدَمَ الْمُتْعَةَ الْبِكَاحِ، وَالطَّلَاقِ، وَالْعِدَّةَ وَالْمِيرَاثَ»

EK 17. Muhammed b. Şihâb ez-Zühri Hadîsinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

1	Ebû Avâne v. 316 <i>Müstahrac</i> , III, s. 25, Hn. 4065.	حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الرَّقِّي، فَتَنَّا سِيدَانُ يَعْنِي ابْنَ مُضَارِبٍ، ح وَحَدَّثَنَا أَبُو أُمَيَّةَ، فَتَنَّا عَبْدُ اللَّهِ الْقَوَارِيرِيُّ، ثنا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، قَالَ: سَمِعْتُ الزُّهْرِيَّ، يَقُولُ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «نَهَى عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ عَامَ الْفَتْحِ»، قُلْتُ: مَنْ حَدَّثَكَ؟ قَالَ: حَدَّثَنِي رَجُلٌ، عَنْ أَبِيهِ، وَخُنَّ عِنْدَ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، قَالَ حَمَّادُ: وَزَعَمَ مَعْمَرٌ أَنَّهُ الرَّبِيعُ بْنُ سَبْرَةَ
2	Tahâvî v. 321 <i>Şerhu Me'âni'l-Âsâr</i> , III, Nikâh 7/6, 4315.	حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ قَالَ: ثنا مُسَدَّدٌ قَالَ: ثنا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ يَوْمَ الْفَتْحِ» فَقُلْتُ: مِمَّنْ سَمِعْتَهُ؟ فَقَالَ: حَدَّثَنِي رَجُلٌ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ وَزَعَمَ مَعْمَرٌ أَنَّهُ الرَّبِيعُ بْنُ سَبْرَةَ
3	Taberânî, v. 360	حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ الْمُثَنَّى، ثنا مُسَدَّدٌ، ح وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، ثنا هُدْبَةُ بْنُ خَالِدٍ، قَالَا: ثنا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، قَالَ: سَمِعْتُ الزُّهْرِيَّ يَقُولُ: «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ زَمَنَ الْفَتْحِ»، قُلْتُ: مَنْ حَدَّثَكَ؟ قَالَ: حَدَّثَنِي رَجُلٌ، عَنْ أَبِيهِ

	<i>el-Mu'cemu'l-Kebîr</i> , VII, s. 133, Hn. 6536.	
--	--	--

EK 18. Mâlik b. Enes Hadîsinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

1a	Ebû Avâne, v. 316 <i>Müstahrac</i> , III, s. 27, Hn. 4076.	حَدَّثَنَا أَبُو حَنِيدٍ الْجُمَيْصِيُّ، قَتْنَا الْمُعَاذِيَّ بْنَ عَمْرٍو، قَتْنَا إِسْمَاعِيلَ بْنَ عِيَّاشٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، بِإِسْنَادِهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «نَهَى يَوْمَ خَيْبَرَ عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ»
1b	Ebû Avâne, v. 316 <i>Müstahrac</i> , III, s. 27, Hn. 4074; V, s. 28, Hn. 7646.	حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الصَّائِغُ، قَالَ: ثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ الْهَاشِمِيُّ، قَالَ: ثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ الثَّقَفِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ سَعِيدٍ الْأَنْصَارِيَّ، قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، أَنَّ ابْنَ شِهَابٍ، أَخْبَرَهُ أَنَّ الْحَسَنَ، وَعَبْدَ اللَّهِ ابْنَيْ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ أَخْبَرَاهُ أَنَّ أَبَاهُمَا أَخْبَرَهُمَا أَنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ، قَالَ: «حَرَّمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مُتْعَةَ النِّسَاءِ يَوْمَ خَيْبَرَ»
2	Nesâî, v. 303 Nikâh 21, Hn. 5524; <i>es-Suğrâ</i> , Nikâh 26, Hn. 3367.	أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ، وَمُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، وَمُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، قَالُوا: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ هُوَ الثَّقَفِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ سَعِيدٍ الْأَنْصَارِيَّ، يَقُولُ: أَخْبَرَنِي مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، أَنَّ ابْنَ شِهَابٍ، أَخْبَرَهُ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ وَالْحَسَنَ ابْنَيْ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ، أَخْبَرَاهُ أَنَّ أَبَاهُمَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ أَخْبَرَهُمَا أَنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ قَالَ: «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ خَيْبَرَ عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ»
3	İbnü'l-A'râbî v. 340. <i>Mu'cem</i> , s. 99, Hn. 150.	ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، ثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ الْهَاشِمِيُّ، ثَنَا الثَّقَفِيُّ عَبْدُ الْوَهَّابِ قَالَ: سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ سَعِيدٍ الْأَنْصَارِيَّ، ثَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، أَنَّ ابْنَ شِهَابٍ، أَخْبَرَهُ أَنَّ الْحَسَنَ وَعَبْدَ اللَّهِ أَخْبَرَاهُ أَنَّ أَبَاهُمَا أَخْبَرَهُمَا أَنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: " حَرَّمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُتْعَةَ النِّسَاءِ يَوْمَ خَيْبَرَ

EK 19. Ebû Zerr el-Gıfârî Hadîsi Abdurrahman b. el-Esved Tarîkinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

1	Beyhakî v. 458 <i>es-Sünenü'l-Kübrâ</i> , VII, s. 337, Hn. 14176.	وَأَخْبَرَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحَافِظُ، وَأَبُو زَكْرِيَّا بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَا: ثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ، ثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ مُحَمَّدٍ الدُّورِيُّ، ثَنَا حُنَيْسُ بْنُ بَكْرِ بْنِ حُنَيْسٍ، ثَنَا مَالِكُ بْنُ مَعْوَلٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: " إِنَّمَا أَجَلْتُ لَنَا أَصْحَابَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُتْعَةَ النِّسَاءِ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ، ثُمَّ نَهَى عَنْهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
2	İbn Şâhîn v. 385 <i>en-Nâsih ve'l-Mensûh</i> , s. 218, Hn. 415.	حَدَّثَنَا أَبِي، رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ خَازِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا حُنَيْسُ بْنُ بَكْرِ بْنِ حُنَيْسٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ مَعْوَلٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، قَالَ: " إِنَّمَا أَجَلْتُ لَنَا أَصْحَابَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُتْعَةَ النِّسَاءِ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، ثُمَّ نَهَى عَنْهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

EK 20. Sehl b. Sa'd Hadîsinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

1	Taberânî v. 360 <i>el-Mu'cemü'l-Kebîr</i> , VI, s. 120, Hn. 5695.	حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عُثْمَانَ بْنِ صَالِحٍ، حَدَّثَنِي أَبِي، ثَنَا ابْنُ لُحَيْعَةَ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: «إِنَّمَا رَخَّصَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمُتْعَةِ لِحَاجَةِ كَانَتْ بِالنَّاسِ شَدِيدَةً، ثُمَّ نَهَى عَنْهَا بَعْدَ»
2	Rûyânî v. 307 <i>Müsne'd</i> , II, s. 223, Hn. 1083.	ثَنَا ابْنُ إِسْحَاقَ ، ثَنَا عُثْمَانُ بْنُ صَالِحٍ، ثَنَا ابْنُ لُحَيْعَةَ ، حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ، أَنَّ ابْنَ شِهَابٍ حَدَّثَهُ عَنْ سَهْلٍ، أَنَّهُ قَالَ: «إِنَّمَا الْمُتْعَةُ رُخْصَةٌ بِالنَّاسِ، ثُمَّ نَهَى عَنْهُ رَسُولُ اللَّهِ بَعْدَ ذَلِكَ

EK 21. Ka'b b. Mâlik Hadîsinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

1a	Taberânî, v. 360 <i>el-Mu'cemü'l-Kebîr</i> , XIX, s. 68, Hn. 131.	حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْحَضْرَمِيُّ، ثَنَا وَاصِلُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى، ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فَضْلٍ، عَنْ مَنصُورِ بْنِ دِينَارٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَعْبٍ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ نِكَاحِ الْمُتْعَةِ وَعَنْ حُومِ الْحُمْرِ الْأَهْلِيَّةِ»
1b	Taberânî, v. 360 <i>el-Mu'cemü'l-Kebîr</i> , XIX, s. 68, Hn. 130.	حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْحَضْرَمِيُّ، ثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَامِرٍ بْنِ زُرَّارَةَ، ثَنَا يَحْيَى بْنُ زَكَرِيَّا بْنِ أَبِي زَائِدَةَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي أُتَيْسَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَعْبٍ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ»

1c	Taberânî, v. 360 <i>el-Mu'cemü'l-Kebîr</i> , XIX, s. 68, Hn. 132.	حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ، ثنا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْجَزْرِيُّ، ثنا مَوْمِلُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، ثنا عَمْرُ بْنُ قَيْسٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَعْبٍ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: «أَشْهَدُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ نَهَى يَوْمَ خَيْبَرَ عَنْ لُحُومِ الْحُمْرِ الْإِنْسِيَّةِ»
2a	İbn Şahîn v. 385 <i>en-Nâsîh ve'l-Mensûh</i> , s. 224, Hn. 435.	حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سُلَيْمَانَ، قَالَ: نا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ الْأَشْجَعِ، قَالَ: نا أَبُو يَحْيَى الرَّازِيُّ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ يَحْيَى، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنِ ابْنِ كَعْبٍ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ يَوْمَ خَيْبَرَ»
2b	İbn Şahîn v. 385 <i>en-Nâsîh ve'l-Mensûh</i> , s. 224, Hn. 436.	حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَيْسَى، قَالَ: نا الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْأَسْوَدِ، قَالَ: نا مُحَمَّدُ بْنُ فَضِيلٍ، قَالَ: نا مَنْصُورُ بْنُ دِينَارٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَعْبٍ، أَنَّ كَعْبًا، قَالَ: «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ نِكَاحِ الْمُتْعَةِ وَعَنْ لُحُومِ الْحُمْرِ الْأَهْلِيَّةِ»

EK 22. Hâris b. Gaziyye Hadîsinin Kaynaklarda Geçen Metinleri

1	Taberânî v. 360 <i>el-Mu'cemü'l-Kebîr</i> , III, s. 309, Hn. 3391.	حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْحَضْرَمِيُّ، ثنا مَنْصُورُ بْنُ أَبِي مُزَاحِمٍ، ثنا يَحْيَى بْنُ حَزْرَةَ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ رَافِعٍ أَخْبَرَهُ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ غَزِيَّةَ، قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ يَقُولُ: «مُتْعَةُ النِّسَاءِ حَرَامٌ» ثَلَاثَ مَرَّاتٍ
2	Ebû Ubeyd (Kâsım b. Sellâm) v. 224 <i>en-Nâsihu ve'l-Mensûh fi'l-Kur'âni'l-Azîz</i> , s. 75, Hn. 126.	أخبرنا علي قال: حدثنا أبو عبيد قال: حدثنا أبو معاوية عن إسحاق بن عبد الله بن أبي فروة عن الحارث بن غزيرة قال: قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم - متعة النساء حرام، متعة النساء حرام.

ÖZGEÇMİŞ

1964 yılında Adana doğdu. İlkokulu köyünde, Orta Öğrenimini Kayseri/Develi ve Adana İmam-Hatip Lisesi'nde tamamladı.

1989-1994 yılları arası Osmaniye/Bahçe de İmam-Hatiplik, 1994-1999 yılları arasında Bursa/Osmangazi'de Müezzin-Kayyımlık görevinde bulundu. Bursa'da kaldığı yıllarda, önce iki senelik İlahiyat Meslek Yüksek Okulu'nu ardından dikey geçiş yaparak İlahiyat Fakültesi'ni tamamladı.

1999-2002 yılları arasında İstanbul'da Haseki Eğitim Merkezi'nde İhtisas Kursu'nu tamamlayarak aynı yıl içinde Bingöl/Adaklı'ya İlçe Müftüsü olarak atandı. İki yıl sonra Adana/Feke'ye tayini yapıldı. Feke'de iki sene çalıştı.

2006-2011 yıllarında Hollanda'ya Din Görevlisi olarak gönderildi. 6 Eylül 2011-10 Ekim 2017 arası Osmaniye/Sumbas ilçe Müftülüğü görevinde bulundu. 19 Ekim 2017 tarihinde Osmaniye Müftü Yardımcılığı görevine getirilen Ahmet DEMİRER evli ve iki çocuk babasıdır.